FEJLŐDŐ ORSZÁGOK-HALADÓ ESZMÉK

Aidit
Allende
Arismendi
Bagdas
Ben Barka
Cabral
Castro
Césaire
Corvalan
Fanon
Gosh
Guevara
Ho Si Minh
Lumumba
Mondlane
Nehru
Nkrumah
Nyerere
Touré
Vongvichit

KOSSUTH

FEJLŐDŐ ORSZÁGOK-HALADÓ ESZMÉK

FEJLŐDŐ ORSZÁGOK — HALADÓ ESZMÉK

FEJLŐDŐ ORSZÁGOK

A BEVEZETŐ TANULMÁNYT ÍRTA ÉS A SZÖVEGET VÁLOGATTA:

KENDE ISTVÁN

— HALADÓ ESZMÉK

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ / 1976

A KÖTETET SZERKESZTETTE:

FENCSIK LÁSZLÓ

A SZERKESZTŐ MUNKATÁRSA:

SOMOS PIROSKA

A SZÖVEGGYŰJTEMÉNY FORDÍTÓI:

BAUER TAMÁS

BENDA GYULA

FARKAS KATALIN

SZIL PÉTER

ISBN 963 09 0459 4

E kötet szerzői közül életüket vesztették az imperializmus és a reakció elleni forradalmi harcban:

Dipa Nusantara Aidit

Gossens Salvador Allende

Mehdi Ben Barka

Amilcar Cabral

Abram Fischer

Ernesto Che Guevara

Patrice Emery Lumumba

Eduardo Mondlane

Mudzsibur Rahman

Camilo Restrepo Torres

Meggyőződésük miatt börtönben sínylődnek:

Luis Corvalán

Nelson Rolihlahla Mandela

„Gyakorlati kísérletekre, még ha tömeges kísérletek is, ágyúkkal lehet válaszolni, mihelyt veszélyessé válnak, de *eszmék*, melyek intelligenciánkat hatalmukba kerítették, melyek érzületünket meghódították, amelyekhez az értelem hozzábilincselte lelkiismeretünket — ezek olyan láncok, amelyekből az ember nem tépheti ki magát anélkül, hogy szívét szét ne tépné, olyan démonok, amelyeket az ember csak úgy keríthet hatalmába, hogy aláveti magát nekik."

(MARX: A KOMMUNIZMUS ÉS AZ AUGSBURGI „ALLGEMEINE ZEITUNG")

Bevezető

Könyvünk a fejlődő országok haladó politikai eszmeáramlataiból kíván keresztmetszetet adni. Ennek megfelelően — a bevezető tanulmányon kívül — kizárólag fejlődő országokbeli — ázsiai, afrikai, latin-amerikai — teoretikusok, politikusok írásait, egyes esetekben pártok, szervezetek megnyilatkozásait közli. Túlnyomó részük magyarul eddig még nem jelent meg.

A válogatást kifejezetten tartalmi szempontok vezették. Nem igyekeztünk tehát különösebben „kiegyensúlyozni" a könyvet földrajzi, személyi vagy más szempontok szerint. Ennélfogva találkozni fognak olvasóink könyvünk lapjain olyan szerzők elméleti írásaival is, akik jóformán ismeretlenek és politikai szerepük alatta marad másokénak, viszont vannak jelentősebb személyiségek, akiknek írásai nem szerepelnek e hasábokon.

A válogatás körét elsősorban két olyan vonás szabta meg, amit könyvünk címe is jelöl: a *fejlődő* országok *haladó* eszméinek fontosabb megnyilvánulásait kívántuk az olvasónak átnyújtani.

A „fejlődő országok" vitatott és pontosan nem is tisztázható körét e könyv a következők szerint értelmezi:

*Fejlődő ország*nak tekintettük mindazokat az egyébként sokban nagyon is különböző országokat, amelyek jellemzője gyarmati-félgyarmati múltjuk, továbbá az ebből az állapotból fakadó gazdasági és más jellegű elmaradottság, illetve annak elemei. Nem soroltuk a fejlődő országok körébe — esetleges elmaradottságuk és gyarmati-félgyarmati múltjuk ellenére sem — azokat az országokat, amelyek szocialista útra tértek, mivel a nemzeti függetlenség kivívása után megvalósították már a maguk társadalmi forradalmát is.

Az így határolt kör tehát földrajzilag magába öleli — Kuba kivételével — egész Latin-Amerikát, továbbá Afrika teljes területét, valamint Ázsia és Óceánia mindazon országát, amelyek nem tekinthetők sem szocialistának (pl. a Vietnami Demokratikus Köztársaság), sem fejlett tőkésállamnak (pl. Japán).

A közölt irodalom eszmei körét a *haladó* szóval jelöltük, s a válogatás körébe azokat a szerzőket vontuk, akiknek alapvető közös vonásuk az imperializmusellenesség, az országuk függetlenségének kivívásáért vagy annak megszilárdításáért vívott harcban való elkötelezettség. A kör tehát magában foglalja a marxizmus mellett azokat a forradalmi törekvéseket, polgári, antiimperialista nemzeti mozgalmakat, forradalmi

nacionalista és forradalmi demokratikus áramlatokat is, amelyeknek szerepe a fejlődő országokban jelentős, s nemegyszer a hatalmon levő erők eszmevilágát is jelzik. Az itt közölt írások szerzőinek tehát korántsem azonos a világnézetük; valójában gyakran egymással is vitatkoznak könyvünk lapjain. Néha még az egyébként azonos világnézetű teoretikusok is más-mást vallanak egyes kérdésekről: antológiánk nem egy tanújelét adja ennek is.

Jóllehet — a fentiekben kifejtett okokból — korlátoztuk a válogatás körét a nem szocialista államokra, két esetben kivételt tettünk. A gyűjtemény kezdő és — a függelék előtti — záró írása egy-egy szocialista — volt gyarmati — ország vezetőjének megnyilatkozása: a vietnami Ho Si Minh-é és a kubai Fidel Castróé. Azt is akartuk ezzel jelképezni, hogy mindkettejük hatása túlnő országuk határain, és eszméik a fejlődő világban is nagy szerepet játszanak. De fontosnak tartottuk e két írás közlését éppen témájuk egyetemessége miatt is: a fejlődő világ egészének nemzetközi jelentőségű kérdéseivel foglalkoznak.

Végül a válogatás *időbeli* körülhatárolásáról kell szólnunk. Meg kellett határoznunk, melyik legyen az az időszakasz, amelynek irodalmával ismertetni kívánjuk a mai eszmeáramlatokat. Ha a válogatással korai időpontig visszamegyünk, lehetővé vált volna, hogy például Mariátegui vagy Gandhi írásait is közöljük, és még szélesebb körképet adjunk. Lehetőség volt arra is, hogy a válogatást 1945-tel kezdjük, azaz a gyarmatbirodalmak bomlása új, *második* szakaszának kezdetével (*első* szakasznak az 1917—1945-ös időt tekintve). Ez módot nyújthatott volna a függetlenségi harcok egész korszakának nyomon követésére. Mégis úgy véltük, hogy ha rövidebb időre korlátozzuk a válogatást, az adott keretek között mélyebben tárhatunk fel egy olyan szakaszt, amelyben ugyancsak találkozunk a nemzeti függetlenségi harcok minden momentumával: a *még* gyarmatival, a függetlenségért vívandó fegyveres vagy politikai harcokéval csakúgy, mint a *már* függetlenné vált országok fejlődési kérdéseivel.

Így döntöttünk az 1954-es kezdő időpont mellett. 1954 világtörténelmi jelentőségű esemény esztendeje a gyarmatrendszer bomlásában. A francia imperializmus legyőzése Dien Bien Phunál olyan történelmi tanulságokkal szolgált mind az imperializmusnak, mind az elnyomott népeknek, amelyek meghatározókká váltak a későbbiekben. A francia imperialisták katonai veresége az elnyomott népekben új öntudatot keltett, harcaiknak új forradalmi lendületet adott. S ha ehhez hozzátesszük, hogy — jórészt az indokínai győzelem hatásaként — ugyanez az év az algériai szabadságharc kezdetének éve is, és hogy rövidesen — 1955-ben — sor kerül a szintén jelentős bandungi konferenciára, mindez talán elegendő indok arra, miért kezdtük éppen 1954-gyel és éppen Ho Si Minh írásával a keresztmetszet megrajzolását.

Könyvünk bevezető tanulmányában viszonylag bő részt szenteltünk a vizsgált időszak előzményeinek. Ez felmentett attól is, hogy — ha mégoly röviden is — ízelítőt adjunk a megelőző korszak irodalmából, jóllehet néhány főbb klasszikus írás emlékeztető közlése nyilván sokban elősegítette volna a vizsgált szakasz jobb megértését. A bevezető tanulmány tehát összefoglalja Marx, Engels és Lenin idevágó munkásságát is. A tanulmány egyébként ragaszkodik a fent vázolt „földrajzi" elhatároláshoz és csak nagyon kevéssé érinti a fejlődő országok vázolt körén kívüli eszmeáramlatok kérdését. Inkább szűkítéssel kíséreltünk meg valamennyire részletesebb képet adni a kiemelkedően fontos irányzatokról, és csak azokról a területekről, amelyeken a szocializmus megvalósításáért folyó harc még hátravan.

A fejlődő országok politikai eszmevilága

Mint a társadalmi lét mindenfajta megnyilvánulása, minden mozgása, úgy a gyarmatosítás és az ellene való harc is, a nemzeti függetlenség kivívása, majd a megőrzéséért vívott harc is, mind megteremtette a maga tudati vetületét, eszméit és eszmerendszerét, a maga politikai ideológiáját.

Nyilvánvaló, hogy a nyugat-európai kapitalista rendszerek kialakítása során a burzsoázia szükségét érezte világfelosztó tevékenysége eszmei alátámasztásának, megmagyarázásának és elfogadtatásának. A gazdasági fejlődés törvényszerűségei előidézte folyamatnak, a gyarmatosításnak, a kapitalizmus kezdeti fokáig el nem ért népek és területek leigázásának is megszületett a maga „elméleti" igazolása. Bőven szerepeltek „civilizációs", „missziós", „térítési" és egyéb érvek. Az egyház a „barbárok" megkeresztelése kötelezettségével érvelt. A francia gyarmatosítás egyik szószólója szerint „a felsőbbrendű fajnak jogai vannak az alsóbbrendűvel szemben. Jogai vannak, mert kötelezettségei vannak: az alsóbbrendűek civilizálásának kötelezettsége"[1]. A brit imperializmus eszméi „megmagyarázását" egyebek között Rudyard Kipling vállalta — 1899-ben — „A fehér ember terhe" c. versében, felszólítva honfitársait a „fél-ördög, fél-gyermek" népek „szolgálatára". Imában, pápai enciklikában, államközi megállapodásokban, parlamenti beszédekben, „tudományos" művekben, versekben, minden elképzelhető formában ontotta a hódító — már jóval az imperializmus korának kezdete előtt — az imperialista behatolást magyarázó elméleteket.

Megteremtette azonban eszméit az az erő is, amely szembeszállt a korai és késői kapitalizmus gyarmatosító politikájával. S minél élesebb és tudatosabb lett az ellenállás, annál határozottabb, tudatosabb, tisztább lett harcuk elmélete, ideológiája is. A gyarmatosítás elleni harcok megtermelték a maguk eszméit és eszmei vezetőit is. S aszerint, milyen társadalmi közegben, a termelési eszközök milyen fejlettségi fokán, milyen gazdasági szinten, milyen erőviszonyok közepette alakult ki a küzdelem a gyarmatosító ellen, alakultak ki a változatos elméletek, eszmeáramlatok. Az ázsiai, afrikai feudális erők, a „bennszülött" burzsoázia, a paraszti tömegek különböző rétegei, a későn kialakuló bérmunkásság, valamint a főként Észak- és Dél-Amerikába települt európaiak késői, elszakadni vágyó leszármazottai (azaz azok leszármazottai,

[1] Jules Ferry parlamenti beszéde. 1883. október 11. Idézi *P. Th. Moon:* Imperialism and World Politics. Macmillan Co., New York 1926. 43. old.

akik kiirtották az őslakosságot) — mind hozzájárultak az antikolonialista elméletek, a különböző, sokszor egymással is ellentétes, gyarmatosításellenes elméletek és az azokból következő feladatok kimunkálásához.

A gyarmatosítási folyamatnak és egyben az ellene való harci teendőknek az első elmélyült elemzése a modern társadalom tudományos elméletére, a tudományos szocializmus kidolgozóira, Marxra és Engelsre várt, jóllehet kutatásaik és megállapításaik e téren sincsenek előzmény, eszmei elődök nélkül.

A GYARMATI KÉRDÉSSEL KAPCSOLATOS MARXISTA—LENINISTA ÁLLÁSPONT KIALAKULÁSA

Marx és Engels főbb elemzései

Marx és Engels elméleti és publicisztikai munkáikban egyaránt foglalkoztak a gyarmatosítás folyamatával és figyelemmel kísérték a gyarmatosítás elleni harcokat. Gazdasági jellegű kutatásaik főként a gyarmatosítás folyamatának a kapitalista világrendszer kialakulásában és annak konszolidálódása során betöltött szerepét vizsgálták. A gyarmati hódítás eszerint „a tőkés termelés korszakának hajnalát" jelenti, megteremti az eredeti tőkefelhalmozás feltételeit. Ennek módszerei „a legbrutálisabb erőszakon alapulnak"; az így keresztülvitt gyarmatosítás, az államhatalom, a „koncentrált és szervezett társadalmi erőszak" alkalmazásával történelmileg arra szolgált, hogy „a hűbéri termelési mód tőkés termelési móddá való átváltozásának folyamatát mesterségesen előmozdítsák és az átmeneteket megrövidítsék"[2]. A gyarmatosítás hatása a világkereskedelemre, „a világpiac hirtelen kitágulására", és ennek következtében a kereskedelmi tőke meggyorsult fejlődése volt az egyik fő rugója „a feudális termelési mód tőkés termelési módba való átmenetének". Mindezek, magukkal hozva az európai hatalmak versengését a világ felosztásában, „lényegesen hozzájárultak a termelés feudális korlátainak szétrobbantásához"[3].

Másutt, az indiai angol gyarmatosítás hatásait vizsgálva, Marx azt fejtegeti, hogyan robbantotta fel a brit behatolás és India gyarmatosításának a textilipar fejlődésére gyakorolt hatása az indiai „kis, félbarbár, félcivilizált közösségeket", létrehozva így „a legnagyobb és, őszintén szólva, az egyetlen *társadalmi* forradalmat, amely valaha is lezajlott Ázsiában". S ennek elősegítésével — mondja Marx —, „Anglia, bármilyen bűnöket követett is el, e forradalom felidézésével a történelem öntudatlan eszközéül szolgált"[4].

Marxnak e sorait majd egy évszázad múlva — ugyanúgy, mint azokat a fejtegetéseket, amelyekben Engels az ókori rabszolgaság intézményét vizsgálja és kimutatja a termelési folyamat fejlődéséből következő törvényszerűségeit — éppen egyes fejlődő országokbeli eszmeáramlatok bűnükül fogják felróni; Léopold Sedar Senghor, az úgynevezett afrikai szocializmus atyja szerint (aki egyébként azt állította, hogy „előbb teremtettük meg a szocializmust [Afrikában], mint az Európában megjelent")[5]

[2] *Marx:* A tőke. I. köt. *Marx—Engels* Művei. 23. köt. Budapest 1967. 702. old.
[3] *Marx:* A tőke. III. köt. *Marx—Engels* Művei. 25. köt. Budapest 1974. 314. old.
[4] *Marx:* A brit uralom Indiában. *Marx—Engels* Művei. 9. köt. Budapest 1964. 124—125. old.
[5] *L. Senghor:* Nation et voie africaine du socialisme. Présence Africaine, Párizs 1961. 71. old.

„Marx és Engels nem mutatkoztak antikolonialistáknak. Az utóbbi megvédte az ókori rabszolgaságot, az előbbi pedig az indiai brit gyarmatosítást."[6]

Az ázsiai társadalmi szerkezet vizsgálata kapcsán Marx és Engels foglalkoztak az ősi közösségi maradványokkal (amelyekhez hasonló vonásokra Senghor és mások ma az „afrikai" szocializmus „ősi" mivoltát alapozzák). Leírják, hogy az (indiai) társadalomban a központi kormányzat mellett „az egész birodalom — néhány nagyobb várost nem számítva — *falvakra* oszlik, amelyeknek teljesen külön szervezetük volt és egy-egy magáért való kis világot alkottak"[7].

Lényegesebb és jelentősebb Marx és Engels elemzéseinek a központi államszerkezetre vonatkozó számos megállapítása, amelyeknek összességét az „ázsiai termelési módról" a marxista irodalomban folyt és folyó vita tüzetesen vizsgálta.[8] Itt csak annyira hivatkozunk, amennyi egyrészt a fő jellemzők megértését szolgálja, másrészt tömören megmutatja, mit *változtatott* ezen a brit uralom kialakulása.

„...Az a kulcsa az egész Keletnek, hogy ott nincs földtulajdon. Ez az alapja politikai és vallási történetének... A földművelés első feltétele itt a mesterséges öntözés, ez pedig vagy a községek és tartományok, vagy a központi kormány dolga. Keleten a kormányzatnak mindig is csak három ügyosztálya volt: pénzügyek (a belföld kifosztása), háború (a belföld és külföld kifosztása) és közmunkák, az újratermelésről való gondoskodás. A brit kormány Indiában az 1. és 2. területet kissé nyárspolgáribb módon szabályozta, a 3. számút pedig egészen sutba dobta, és az indiai földművelés tönkremegy."[9]

A gyarmatosítók módszereiről, elsősorban páratlan kegyetlenkedéseikről és szisztematikus rablásaikról, valamint véres hódító háborúikról Marx és Engels igen sokat írtak. A „Tőke" számos elemzése, Marx és Engels számos cikke Indiáról, és különösen sok cikke az indiai szipoj-felkelésről (1857), a kínai ópiumháborúkról, a perzsiai, egyiptomi, marokkói, algériai, mexikói eseményekről, a britek, franciák, portugálok, hollandok, spanyolok tevékenységéről, a tengerentúli területeken, az amerikai indiánirtásokról, és mindezek gazdasági rugóinak és következményeinek vizsgálata valójá-

[6] Colloque sur les politiques de développement et les diverses voies africaines vers le socialisme. Dakar 1962. Présence Africaine, Párizs 1963. 12. old. — Ez a „vita", amely e kérdésben ezúttal Marx és Senghor között — mint e sorok mutatják — keletkezett, már egyszer lejátszódott. Marx írja Engelsnek egy levelében (1853. június 14.), hogy a (New York Daily) „Tribune" c. lap, („amely az ipari burzsoáziát képviseli Amerikában; éppen ez a titka annak, hogy... minden »izmusa« és szocialista meséje ellenére »vezető újság« lehet a United Statesben") közölte „A brit uralom Indiában" c. írását, „amelyben az indiai honi iparnak Anglia által történő megsemmisítését mint *forradalmi* tettet ábrázolom. Ez nagyon meg fogja hökkenteni őket. Egyébként a britek egész indiai gazdálkodása ocsmány volt és mindmáig az." (*Marx—Engels* Művei. 28. köt. Budapest 1971. 251. old.) Valóban kísérteties, hogyan találkozik a magát szocialistának hirdető „Tribune" és a magát ugyancsak szocialistának hirdető Senghor — a Marxszal szembeni „meghökkenésben"!

[7] *Marx—Engels* Művei. 28. köt. 251. old. — Nem részletezzük itt ennek a faluközösségnek és az azon belüli munkamegosztásnak és hierarchiának Marx által pontosan leírt szerkezetét. Ez megtalálható mind az itt idézett, Marx által Engelsnek írt levélben, mind pedig, valamivel sommásabban, „A brit uralom Indiában" c. cikkben. (Lásd *Marx—Engels* Művei. 9. köt. 123—124. old.)

[8] Utalunk itt elsősorban az e kérdést részleteiben tárgyaló magyar műre — *Tőkei Ferenc:* Az „ázsiai termelési mód" kérdéséhez. Kossuth Könyvkiadó 1965. 134. old.

[9] Engels levele Marxhoz, 1853. június 6. *Marx—Engels* Művei. 28. köt. 242. old. — Ugyanezt fejti ki „A brit uralom Indiában" c., már idézett, néhány nappal később a „Tribune"-ben megjelent írásában Marx.

ban fontos alapját adja a gyarmatvilág későbbi vizsgálatának, helyzetük felmérésének, történetük feltárásának.

Érthető, ha Marx és Engels múlt században írt cikkei, tanulmányai csak részben — és nem mindig egyértelműen — érinthették a leigázott területek jövendő függetlenné válása, függetlenségi harci taktikája kérdéseit. „Az indiai brit uralom várható eredményei" c. cikkében, 1853-ban, Marx, éppen a brit gyarmatosítás előidézte előrevivő változások kapcsán, azt írja, hogy „az indiaiak mindaddig nem fogják learatni a gyümölcsét azoknak az új társadalmi elemeknek, amelyeket a brit burzsoázia elhint közöttük, amíg az ipari proletariátus magában Nagy-Britanniában nem szorítja ki a helyükről a mostani uralkodó osztályokat, vagy amíg a hinduk maguk nem lesznek elég erősek ahhoz, hogy végképp lerázzák az angol igát. Mindenesetre biztosan számíthatunk rá, hogy előbb vagy utóbb tanúi lehetünk e nagy és érdekes ország megújhodásának..."[10] Itt tehát a felszabadulás *egyik* lehetőségének azt tekinti Marx, hogy a brit proletariátus megvalósítja a szocialista forradalmat, és *ez* meghozza a felszabadulást Indiának is.

Ha a mai értelemben nem kapcsolódik is szorosan ugyanehhez a témakörhöz, feltétlenül mégis idesorolandó az a nagyszámú mélyreható elemzés, amelyben — főként Marx — az ír nemzeti küzdelmek kérdéseivel foglalkozott. Kettejük állásfoglalását a függetlenség, a felszabadulás kérdéseiben a gyarmatrendszer későbbi bomlása során is sokszor az ír vonatkozású írások alapján tudjuk elsősorban nyomon követni. Ám az ír helyzet alakulása és az elemzés elmélyítése megváltoztatta Marx korábbi álláspontját; s ezzel tovább is lép azon, amit fentebb — indiai vonatkozásban — idéztünk tőle. 1869-ben azt írja Engelsnek: „Sokáig azt gondoltam, hogy az ír rezsimet meg lehet dönteni az angol munkásosztály növekvő befolyásával... A kérdésnek mélyebb tanulmányozása most az ellenkezőjéről győzött meg. Az angol munkásosztály *soha semmit sem fog elérni*, amíg meg nem szabadult Írországtól."[11]

Marx tehát tovább lépett korábbi álláspontjától, és a nemzeti függetlenség elérését *mind* az elnyomott *nemzet*, *mind* az elnyomó nemzet *munkásosztálya* közös érdekének tekinti, de mintha elsődlegesen az elnyomó nemzet proletariátusa érdekét hangsúlyozná. Nem von le azonban olyan következtetést, hogy a függetlenné válás útja csakis ezen a sorrendiségen, azaz az „anyaországi" munkásság kezdő lépésén múlna. Mint látni fogjuk, ennek leszögezése későbbi munkásmozgalmi állásfoglalások miatt látszik eleve fontosnak!

Engels — majdnem másfél évtizeddel később — a felszabadulás várható üteméről így vélekedik:

„Véleményem szerint a tulajdonképpeni gyarmatok, vagyis az európaiak által benépesített országok — Kanada, Fokföld, Ausztrália — mind önállókká válnak; ellenben a csupán meghódított, de bennszülöttek által lakott országokat — Indiát, Algé-

[10] *Marx:* Az indiai brit uralom várható eredményei. *Marx—Engels* Művei. 9. köt. 213. old.

[11] Marx levele Engelshez, 1869. december 10. *Marx—Engels—Lenin:* A nemzeti kérdésről. Kossuth Könyvkiadó 1965. 137. old. — Erre az álláspontra Lenin is hivatkozik: „Eleinte Marx úgy vélte, hogy nem az elnyomott nemzet nemzeti mozgalma, hanem az elnyomó nemzet munkásmozgalma fogja felszabadítani Írországot. Marx nem tulajdonít semmiféle abszolút jelentőséget a nemzeti mozgalmaknak, mert tudja, hogy valamennyi nemzetiség teljes felszabadulását csakis a munkásosztály győzelme hozhatja meg." (*Lenin:* A nemzetek önrendelkezési jogáról. *Lenin* Összes Művei. 25. köt. Kossuth Könyvkiadó 1970. 301. old.)

riát, a holland, a portugál és a spanyol birtokokat — a proletariátusnak egy időre át kell majd vennie, és a lehető leggyorsabban el kell juttatnia az önállósághoz. Hogy ez a folyamat miként alakul majd, azt nehéz lenne megmondani; India talán forradalmat csinál, sőt ez igen valószínű, és minthogy a magát felszabadító proletariátus nem viselhet gyarmati háborúkat, rá kell bízni Indiára, hadd csinálja, habár ez természetesen nem menne mindenféle pusztítás nélkül, de hát az ilyesmi már együtt jár minden forradalommal. Ugyanez még másutt is lejátszódhat, pl. Algériában és Egyiptomban, s *számunkra* kétségkívül ez lenne a legjobb... Egy azonban bizonyos: a győztes proletariátus egyetlen idegen népet sem boldogíthat kényszer útján anélkül, hogy ezzel alá ne ásná saját győzelmét. Ezzel persze különféle védelmi háborúk koránt sincsenek kizárva..."[12]

Az idézett sorokból kiderül, hogy Engelst foglalkoztatja az a gondolat is, hogyan jut majd egy elmaradt, meghódított terület a szocialista rendig. Hiszen az akkori elképzelésnek megfelelően az önállósághoz való eljutás alatt Engels ezúttal is egyben a szocialista forradalmat érti. Marx és Engels korai elképzeléseiben a gyarmati iga lerázása és a társadalmi forradalom egy teljesen egybefonódó, együtt zajló folyamatot jelentett; olyan elképzelés ez, amit a marxizmus elmélete és a gyakorlat később egészen másként közelít meg.

E problémakörben Marx és Engels számára az jelentett izgató elméleti kérdést, hogy a társadalomnak azon fejlődési logikája, amelynek törvényszerűségeit éppen ők fogalmazták meg először, szenvedhet-e törést, pontosabban: átugorhat-e egy adott, elvben törvényszerű fázison. Marx és Engels közös írásában, a „Kommunista Párt kiáltványa" 1882-es orosz kiadásának előszavában, az orosz példa oldaláról közelítenek a kérdéshez, és a föld közös birtoklását tekintik olyan emeltyűnek, amely az „átugrást" lehetővé teheti: „a mostani orosz közös földtulajdon kiindulópontja lehet egy kommunista fejlődésnek" — írják, de történelmi előfeltételtől teszik ezt függővé. Ez a feltétel így hangzik: „Ha az orosz forradalom jeladás lesz egy nyugati proletárforradalomra..."[13]

Engels azonban következtetéseit átviszi más, tőkés fokra még nem fejlődött területekre, vagyis általában az elmaradott világra: „Miután a nyugat-európai népeknél győzött a proletariátus és a termelőeszközök köztulajdonba kerültek, azok az országok, amelyek csak éppen most térnek át a tőkés termelésre és még megmentettek nemzetségi berendezéseket vagy ezekből maradványokat, a köztulajdon e maradványaiban és a megfelelő népszokásokban igen hathatós eszközt találnak majd arra, hogy lényegesen lerövidítsék a szocialista társadalomhoz vezető fejlődésük folyamatát és megkíméljék magukat azoknak a szenvedéseknek és küzdelmeknek a legnagyobb részétől, amelyeken nekünk Nyugat-Európában át kell vergődnünk. De ennek elengedhetetlen feltétele az eddig tőkés Nyugat példája és aktív segítsége. Csak ha a tőkés gazdasági renden már túljutottak a hazájában és azokban az országokban, ahol virágzott, csak ha az elmaradott országok e példán látják, »hogyan kell ezt csinálni«, hogyan kell a korszerű ipari termelőerőket mint társadalmi tulajdont a közösség szol-

[12] Engels levele Karl Kautskyhoz, 1882. szeptember 12. *Marx—Engels—Lenin:* A nemzeti kérdésről. 194—195. old.

[13] *Marx—Engels:* Előszó „A Kommunista Párt kiáltványa" második orosz kiadásához. *Marx—Engels* Művei. 19. köt. Budapest 1969. 440. old.

gálatába állítani, csak akkor foghatnak hozzá ezek az országok ehhez a lerövidített fejlődési folyamathoz. De akkor aztán biztos sikerrel. És ez vonatkozik minden országra, amely a kapitalizmust megelőző fokon van, nemcsak Oroszországra."[14]

A probléma, amit Marx és Engels érintett először tudományosan, soká — gyakorlatilag napjainkig — vitakérdés maradt. S bár Lenin és más teoretikusok csakúgy, mint maga a gyakorlat is, bebizonyította a kapitalizmus elkerülésének lehetőségét, a szocializmusba való átmenet, s azon belül ez a kérdés is, a fejlődő országok témakörének egyik fő vitakérdése maradt.

A marxista álláspont revíziójának első kísérletei

Nyomban Marx és Engels munkássága után, mint annyi más területen a munkásmozgalomban, e kérdésben is jelentkeztek különböző elhajlások; ezek a századforduló utáni első években elsősorban reformista-opportunista jellegűek. Ez egyébként egyenes következménye volt annak, amiről már Engels is írt: nevezetesen, hogy a gyarmatosító országok munkásosztályának egy része saját burzsoáziájával együtt élvezi a kolonializmus következményeit, és amit később Lenin így fogalmaz meg: „a nagyarányú gyarmatpolitika következtében az európai proletariátus *részben* olyan helyzetbe kerül, hogy *nem* az ő munkájából él az egész társadalom, hanem a csaknem rabszolgasorban élő gyarmati bennszülöttek munkájából... Ilyen körülmények között bizonyos országokban létrejön az anyagi, gazdasági alap egyik-másik ország proletariátusának kolonialista sovinizmussal való megmételyezéséhez."[15] Már a II. Internacionálé 1904-es, amszterdami kongresszusán a holland Van Kol, aki a gyarmati kérdésben később is az opportunista irányzat zászlóvivője, kereken megtagadja Marx „hipotézisét" arról, hogy „egyes országok, akár csak részlegesen is elkerülhetnék gazdasági fejlődésükben a kapitalizmus szakaszát; az őstársadalmakban élő népek a civilizációhoz csak e Golgota végigvándorlásával jutnak el. Kötelességünk tehát, hogy a kapitalizmus — mint az emberiség történelmében szükséges fokozat — kifejlődését ne akadályozzuk; segítsük inkább kialakulását és csökkentsük ezzel nemzedékek szenvedését."[16]

A II. Internacionálé 1907-ben megtartott stuttgarti kongresszusa a gyarmati kérdést egyik fő témaként tárgyalta. Van Kol, a német Bernstein, David és mások ismét támadták az előző kongresszusok antikolonialista határozatait, és egy „szocialista gyarmati politika" megfogalmazását követelték. Ez a gyarmatbirodalmak fenntartásának szükségességét, a „kultúrnépek civilizációs küldetésének" fontosságát mondta volna ki, mivel szerintük a gyarmatok „magukrahagyása" visszafejlődésüket eredményezné. A kongresszuson Kautsky szállt szembe az opportunista irányvonallal, és bár mindössze húsz szavazattöbbséggel, a kongresszus elutasította az opportunis-

[14] *Engels:* Utószó „Az oroszországi társadalmi viszonyokról" 1894-es kiadásához. *Marx—Engels* Művei. 22. köt. Budapest 1970. 402. old.

[15] *Lenin:* A stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus. *Lenin* Összes Művei. 16. köt. Kossuth Könyvkiadó 1968. 64. old.

[16] *Van Kol:* Gyarmatpolitika és szociáldemokrácia. Pétervár 1906. 13. old. Idézi Klassen und Klassenkampf in den Entwicklungsländern. 3. köt. Szerk.: Tyagunyenko és mások. Staatsverlag der DDR, Berlin 1970. 292. old.

ták határozattervezetét a gyarmati kérdésben, és kimondta, hogy „a kapitalista társaságok által hangoztatott civilizációs küldetés csak lepelként szolgál a hódítás és kizsákmányolás mohóságának. Csak a szocialista társadalom nyújthatja minden népnek a kiteljesült civilizációban való előrehaladást."[17] Jelentős, és már a II. Internacionálé későbbi csődjére utaló figyelmeztetés volt azonban, hogy a burzsoá-opportunista, a gyarmatosítást szentesítő, a „szocialista gyarmatpolitikát" követelő határozattertervezet mellett éppen a brit és a francia küldöttség többsége, a német, az osztrák, a belga, a holland, a svéd, a dán szociáldemokrata küldöttség egésze, és a dél-afrikai fehér küldöttek egy része, tehát jórészt a gyarmatosító országok szociáldemokratái szavaztak. Az orosz, a japán, az egyesült államokbeli és más, kisebb országok küldöttségei biztosították végül azt a többséget, amely felülkerekedett a Van Kol-féle javaslaton.

Később, az első világháború éveiben, Kautsky is szembekerült egy a kolonializmussal összefüggő kérdésben a marxista álláspontlal; e nézeteit Lenin egyenesen „az imperializmus szépítgetésének" minősítette, miután Kautsky „nem hajlandó az imperializmust a »kapitalizmus egy szakaszának« tekinteni és úgy határozza meg az imperializmust, hogy az nem más..., mint az »ipari« országoknak az a törekvése, hogy »agrár«-országokat annektáljanak. Kautskynak ez a meghatározása elméletileg velejéig hamis. Az imperializmus sajátossága éppen az, hogy *nem* az ipari tőke, hanem a finánctőke uralkodik, éppen az, hogy *nem* csak agrárországok, hanem *mindenféle* ország annektálására törekednek."[18]

Lenin munkásságával azután a gyarmati kérdés és az elnyomott népek nemzeti felszabadító mozgalmainak elméleti, stratégiai-taktikai kérdései lényegében részévé váltak a munkásmozgalom elméleti kincsestárának, a világméretű, nemzetközi forradalmi stratégiának és taktikának.

Lenin megállapításai és vitái a Kommunista Internacionálében

Tanulmányunkban Leninnek a gyarmatokkal és a nemzeti felszabadítási harcokkal kapcsolatos munkásságának nem kívánunk a részleteibe belemenni. Valamennyire is részletes vizsgálata túlfeszítené a rendelkezésre álló kereteket, vagy önálló keretet igényelne. A munkásmozgalmi elméleti irodalom részletesen feldolgozta már Lenin idevágó munkásságát. Közelebbi nyomonkövetését számos szövegválogatás is megkönnyíti. Ezért mintegy összefoglalóként és a későbbiekben más eszmeáramlatok és állásfoglalások kapcsán érintendő egyes témákkal kapcsolatos utalásként kíséreljük meg csupán átfogó képet adni Lenin fő megállapításairól e témakörben.

Lenin vizsgálta — főként az imperializmus elemzése kapcsán — azokat a változásokat, amelyek a kapitalista rendszer fejlődésével és új szakaszba lépésével a gyarmatvilágban, illetve a hódító és a meghódított országok kapcsolatában végbementek. A finánctőke, a monopóliumok és főleg a tőkekivitel fejlődése következtében a gyarmatok Marx és Engels vizsgálta funkciója jelentősen megváltozott. A világ teljes fel-

[17] A II. Internacionálé stuttgarti konferenciájának határozatából. Idézi *R. Palme Dutt:* The Internationale. Lawrence and Wishart Ltd., London 1964. 109. old.

[18] *Lenin:* Az imperializmus és a szakadás a szocializmus táborában. *Lenin* Összes Művei. 30. köt. Kossuth Könyvkiadó 1971. 160. old.

osztása és az újrafelosztásért való harc kezdete ugyancsak megváltoztatta a gyarmatok szerepét mind a nemzetközi munkamegosztásban, mind a világpolitikai színtéren. Mindezek kihatottak a tőkés nagyhatalmak egymás közötti viszonyára, kiélezték közöttük a versenyt, ami ugyancsak hatott a gyarmatvilágra. Lenin ezzel összefüggésben vizsgálta az egyes imperialista hatalmak és gyarmataik kapcsolatának sajátos jellemzőit, a különféle imperializmusok eltérő jellegét is. Mindezek elemzése Lenin munkásságának és új megállapításainak az egyik fő területét jelentette.

Kutatásainak másik témaköre maguknak az elnyomott népeknek a helyzete, társadalmi-gazdasági mozgásuk vizsgálata volt. Ezt különösen azért tartotta lényegesnek, mert — ellentétben a II. Internacionálé számos megállapításával — „legfontosabb, alapvető eszmének" tartotta „az elnyomott és az elnyomó népek közti különbséget".[19] Emellett számtalanszor hangsúlyozta, hogy e vizsgálat a világ népessége nagyobbik részét, „a Föld lakosságának körülbelül 70 százalékát" érinti. E népek forradalmasodásának Lenin — főként 1917 után — mind nagyobb jelentőséget tulajdonított. Különösen az izgatta, hogyan, mi módon, milyen erőkkel és eszközökkel, milyen szövetségesi rendszerben juthatnak el a gyarmati népek az elnyomás megszüntetéséig és — ami ezzel Leninnél is szorosan egybefonódik — a szocialista forradalomig.

A függetlenné válás módozatait illetően Lenin értékelése is változott. A fejlett országok proletárforradalmai és az elnyomott népek felszabadulásának egymáshoz való időbeli és térbeli kapcsolata kérdéseit jórészt nyitva hagyta; azt azonban biztosnak látta, hogy a két folyamat, a fejlett országok proletárforradalma és a nemzeti felszabadulás folyamata nemzetközi viszonylatban is szorosan egybekapcsolódik, és a nemzeti felszabadulás jegyében folyó mozgalmak szükségszerűen az imperializmus és a kapitalizmus ellen fognak fordulni, és „talán nagyobb forradalmi szerepet fognak játszani, mint hinnénk".

A nacionalizmus és internacionalizmus viszonya, és általában az elnyomott népek mozgalmainak nemzeti jellege kapcsán volt talán a legkiterjedtebb Lenin e kérdéskörrel foglalkozó elméleti munkássága. Bár élesen harcolt az európai elnyomó országokban jelentkező nemzeti jelszavak, az elkülönülési vagy elkülönítési törekvések ellen, határozottan különválasztotta az „elnyomott nemzetek" nemzeti forradalmi mozgalmait, és kutatta ezek alapvetően eltérő jellegét. S miután pontosan kimutatta, hogy az elnyomott népek nemzeti felszabadulási mozgalmai csak burzsoá-demokratikus mozgalmak lehetnek, részletesen elemezte az ebből a jellegből fakadó ellentmondásokat, mind e mozgalmak visszahúzó, mind progresszív elemeit. A forradalom szempontjából döntő fontosságúnak tartotta a progresszív elemek feltétlen támogatását mindaddig, amíg az akarat egysége fennállhat a burzsoá nemzeti és a dolgozó, népi erők között. De aláhúzta, hogy a nemzeti kérdésben is „a proletariátus politikája... csak támogatja a burzsoáziát" és „sohasem esik egybe" vele. A proletármozgalom mindenkori önállóságának fontosságára Lenin gyakran figyelmeztetett.

Az elnyomott országok szocialista forradalomba — a teljes függetlenségbe — való átmenete bonyolultságát az elmaradottság mellett a burzsoáziával való szövetség is okozza. De — és ebben a kérdésben is jóval tovább ment Lenin, mint az elődei — a kapitalizmus előtti viszonyokban megragadt népeknek nincs szükségük a kapitaliz-

[19] A Kommunista Internacionálé II. kongresszusa. A nemzeti és a gyarmati kérdéssel foglalkozó bizottság jelentése. *Lenin* Összes Művei. 41. köt. Kossuth Könyvkiadó 1974. 229. old.

mus fokára. Főleg az októberi forradalom győzelme utáni időszakban mondta ki Lenin a tőkés fejlődési szakasz elkerülhetőségét. A Kommunista Internacionálé II. kongresszusán tartott előadói beszédében hangzottak el ezek a gyakran idézett mondatok:

„Helyesnek tarthatjuk-e azt az állítást, hogy a nemzetgazdaság fejlődésének tőkés szakaszát nem kerülhetik el azok az elmaradott népek, amelyek most felszabadulnak, és amelyeknél most, a háború után, azt tapasztaljuk, hogy a haladás útjára léptek. Mi erre a kérdésre tagadólag válaszoltunk. Ha a győztes forradalmi proletariátus rendszeres propagandát fog köztük folytatni, a tanácskormányok pedig minden rendelkezésükre álló eszközzel segítségükre sietnek, akkor nem helytálló az a feltevés, hogy a fejlődés tőkés szakaszát az elmaradott népek nem kerülhetik el."[20]

Lenin itt nyilvánvalóan elsősorban azokra a népekre gondol, amelyeket a cári Oroszország elnyomott és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom eredményeképpen felszabadultak. Megállapításai azonban egyetemes érvényűek és a jelenlegi erőviszonyok közötti helyzetre fokozottan — és világméretű értelemben — alkalmazhatók.

Lenin az ilyen, végletesen elmaradott, a kapitalista fokra el nem jutott országok szocialista útra térésének módozatait, taktikai-módszerbeli kérdéseit is érintette. Ennek kapcsán szögezi le ismételten, hogy a forradalmi népi szervek (dolgozók, parasztok, kizsákmányoltak stb. tanácsai) létrehozatala még ott is a forradalmi átmenet szükséges részét képezi, ahol proletármozgalom vagy proletárpárt a társadalmi viszonyok elmaradottsága miatt még ki sem alakult. Az átmenet formái végtelen sokfélék, és az odáig vezető út nagyon hosszú is lehet; Lenin ezt számtalanszor hangsúlyozta.

Lenin elméleti munkássága a nemzeti felszabadító mozgalmak és szocialista forradalmak, valamint a megszületett proletárhatalom kapcsolataira is kiterjedt. Az oroszországi forradalom után kimutatta, mennyire új és előnyös helyzetet teremtett a forradalom győzelme nemcsak a cári hatalom által elnyomott népek, hanem minden egyéb elnyomott nép számára is; a győztes szovjet köztársaságok segítsége és a fejlett országok proletariátusa teszi lehetővé az újfajta átmenetek és e győzelmek elérését.

Ha még mindezekhez kapcsoljuk Lenin szenvedélyes vitáit a demokrácia értelmezése, az önrendelkezési jog, a kulturális autonómia, a nemzetiségek helyzete stb. kérdésében — amelyek bizonyos áttétellel ugyancsak idevágó témákat érintenek —, teljesebb, bár még korántsem teljes a kép arról, milyen sokoldalúan foglalkozott Lenin a nemzeti felszabadítás témáival.

S hogy milyen jelentőséget tulajdonított a világforradalmi folyamat szempontjából Lenin az elnyomott népeknek, azt tömören azzal juttatta kifejezésre, ahogyan, átvéve a Keleti Népek I. (bakui) kongresszusának (1920) kezdeményezését, megváltoztatva, így idézte Marx és Engels klasszikus jelszavát: „Világ proletárjai és elnyomott népek, egyesüljetek!"[21]

A gyarmati felszabadító mozgalmak és a világ forradalmi munkásmozgalma kapcsolatának kimunkálásában jelentős eszmei és gyakorlati szerep hárult az 1919-ben alakult Kommunista (III.) Internacionáléra. Fennállása alatt (1919—1943) számtalanszor foglalkozott elvi és konkrét gyakorlati kérdések kapcsán a gyarmatok felszaba-

[20] Ugyanott, 233. old.

[21] *Lenin:* Beszéd az OK(b)P moszkvai szervezetének aktívagyűlésén. *Lenin* Összes Művei. 42. köt. Kossuth Könyvkiadó 1974. 68. old.

dítási harcával. S ezek tárgyalása során, mind az Internacionálé különböző kongresszusain, mind végrehajtó bizottsági ülésein, mind pedig egyes ázsiai pártokkal, főként a kínai, az indiai, az indonéziai és a dél-afrikai párttal való kapcsolatokban, sok kérdés körül alakult ki elvi vita.

A Kommunista Internacionálé történetét jóformán végigkíséri az a nézet, miszerint a gyarmatok felszabadulása az anyaországi forradalom *függvénye*. Ugyanakkor volt ellenkező végletű álláspont is, amely a „keleti" forradalmak győzelmét tartotta elsődlegesnek. Ennek egyik fő hirdetője volt az indiai Manabendra Nath Roj, akinek a Kommunista Internacionálében kialakult és elfogadott véleményekkel sok kérdésben ellentétes álláspontja végül is a mozgalomból való eltávolítására vezetett. „Roj azt az elvet védelmezte, hogy az európai forradalmi mozgalom sorsa alapjában a keleti forradalom menetétől függ. A forradalomnak a keleti országokban aratott győzelme nélkül a nyugati kommunista mozgalom megsemmisülhet."[22]

A Kommunista Internacionálében azonban a legélesebb viták a gyarmati kérdéssel kapcsolatosan a gyarmatok osztályszerkezetéből, társadalmi struktúrájából fakadó kérdések körül folytak: elsősorban akörül, milyen legyen a viszony a forradalmi, proletár mozgalom és a gyarmatok hazai burzsoáziája, illetve annak mozgalmai között. Ebben a kérdésben is az indiai Roj volt azok egyike, akik a Kommunista Internacionálé első éveiben szembekerültek az akkor még elsősorban Lenin kidolgozta nézetekkel. Maga írja emlékirataiban, a Kommunista Internacionálénak a gyarmati kérdésekkel elsősorban Lenin tézisei alapján részletesen foglalkozó II. kongresszusa kapcsán, hogy „nem értettem egyet (Lenin) nézeteivel, miszerint a nemzeti burzsoázia forradalmi szerepet játszik és ezért a kommunistáknak támogatniuk kell őket"[23]. És valóban, Roj téziseinek (amelyet Lenin téziseivel együtt, kiegészítő tézisekként terjesztettek a II. kongresszus plénuma elé) eredeti fogalmazványában ott szerepeltek többek között a következő — Roj fogalmazta — megállapítások:

„A burzsoá demokrata nemzeti mozgalmak a kicsiny középosztályra korlátozódnak, amelyek nem fejezik ki a tömegek követeléseit. A tömegek aktív támogatása nélkül a gyarmatok nemzeti szabadságát soha nem lehet elérni. De sok országban, különösképpen Indiában, a tömegek nem állanak a burzsoá nacionalista vezetők mögött — a burzsoá nacionalista mozgalomtól függetlenül menetelnek a forradalom felé."

„A gyarmatokon két ellentétes erő létezik; ez a két erő nem fejlődhet párhuzamosan. A gyarmati burzsoá demokratikus mozgalmak támogatása azt eredményezné, hogy megerősödne a nemzeti érzés, ami nyilvánvalóan gátolná a tömegek osztályöntudatának felébredését; viszont a forradalmi tömegmozgalom bátorítása és támogatása a proletárok kommunista pártja révén az igazi forradalmi erőket tettekre ösztönözné, amelyek nem csupán legyőznék az idegen imperializmust, hanem fokozatosan a szovjethatalom kialakításához vezetnének, ami elhárítaná azt, hogy a népet továbbra is elnyomó bennszülött kapitalizmus nőjön fel a legyőzött idegen kapitalizmus helyén."

Rojnak ezeket a megfogalmazásait Lenin javaslatára még a tervezetből kihúzták, és így a szöveget előterjesztő bizottság a Roj-féle kiegészítő téziseket már e részek nélkül vitte a plénum elé.

[22] Idézi *A. Reznikov:* Sectarian Distortions of National-Colonial Question. Political Affairs, 1970. 2. sz.

[23] *G. Adhikari:* Lenin on Roy's Supplementary Colonial Theses, Marxist Miscellany. Peoples Publishing House, Delhi 1970. 1. sz. 3. old.

A Kommunista Internacionálé II. kongresszusán a végül is elfogadott álláspont szerint „valamennyi kommunista pártnak segítenie kell ezekben az országokban a polgári demokratikus szabadságmozgalmat"; „erélyesen harcolni kell az ellen, hogy az elmaradott országok polgári demokratikus felszabadító irányzatait kommunista színben tüntessék fel." „A Kommunista Internacionálénak ideiglenes szövetséget kell kötnie a gyarmatok és az elmaradott országok polgári demokráciájával, de nem szabad egybeolvadnia vele és feltétlenül meg kell őriznie a proletármozgalom önállóságát, még legkezdetlegesebb formájában is."[24]

Lenin e téziseket benyújtó előadói beszédében bejelentette, hogy az egyébként általa javasolt „polgári demokratikus mozgalom" elnevezés helyett a továbbiakban „nemzeti forradalmi mozgalomnak" nevezik a nemzeti és burzsoá függetlenségi mozgalmakat. Ennek — fűzte hozzá — „az az értelme, hogy mi mint kommunisták csak azokban az esetekben támogathatjuk és fogjuk támogatni a gyarmati országok polgári szabadságmozgalmát, ha ezek a mozgalmak valóban forradalmi mozgalmak, ha képviselőik nem fognak bennünket gátolni abban, hogy forradalmi szellemben neveljük és szervezzük a parasztságot és a kizsákmányoltak széles tömegeit"[25].

Ugyancsak a nemzeti burzsoáziával való kapcsolat kérdése húzódott azok mögött a viták mögött, amelyekben a Kommunista Internacionálé a Kínai Kommunista Pártnak a Kuomintanghoz való viszonyát tárgyalta, és harcolt a trockisták szektás, a burzsoá forradalmi mozgalmakkal szemben elzárkózó politikát folytató vonalával, valamint a kínai vezetőknek egyes időszakokban folytatott egységfrontot gyengítő politikája ellen.

A Kommunista Internacionálé néhány állásfoglalása Lenin halála után

A burzsoá demokratikus mozgalmakkal való együttműködés kérdése tartósan az Internacionálé napirendjén maradt. Az V. kongresszus (1924. június—július) fenntartotta — korántsem viták és ellenvélemények nélkül — a nemzeti burzsoázia mozgalma feltételes támogatása szükségességének elvét, de egyben nyomatékkal szólította fel a pártokat a gyarmatok munkásosztálya fokozott szervezésére.

A felszólalók egyike volt az akkor még eredeti nevén, Nguyen Ai Quoc néven szereplő Ho Si Minh, aki erőteljes bírálattal illette a gyarmatosító országok kommunista pártjait, főleg a francia és az angol pártokat a gyarmatok kérdéseinek elhanyagolása és az idevágó ideológiai munka sekélyessége miatt. „A burzsoá sajtó pontosan tudja — mondta —, hogy a nemzeti kérdés és a gyarmati kérdés elválaszthatatlan egymástól. De úgy vélem, a mi pártunk (Ho Si Minh ekkor a Francia Kommunista Párt tagja volt) ezt még nem értette meg." Beszédében sürgette a nemzeti és gyarmati kérdéssel kapcsolatos ideológiai munka fokozását mind a gyarmatokon, mind a gyarmatosító országok munkásmozgalmában.[26]

[24] A Kommunista Internacionálé II. kongresszusa. A nemzeti és a gyarmati kérdésről szóló tézisek első vázlata. *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 162. old.

[25] A Kommunista Internacionálé II. kongresszusa. A nemzeti és a gyarmati kérdéssel foglalkozó bizottság jelentése. Ugyanott, 230—231. old.

[26] Lásd *Ho Chi Minh:* Oeuvres Choisies. Editions en Langues Étrangères, Hanoi 1960. I. köt. 175—182. old.

A Kommunista Internacionálé VI. kongresszusa (1928. július—augusztus) téziseiben kiemelte, hogy a gyarmatokon „a burzsoá ellenzéknek az uralkodó feudális-imperialista blokk elleni akciói — még a kisebbek is — bizonyos mértékig meggyorsíthatják a dolgozó tömegek politikai életre ébredésének a folyamatát; a nemzeti reformista[27] burzsoázia nyílt konfliktusai az imperializmussal, még ha magukban véve kis jelentőségűek is, meghatározott feltételek között közvetve nagy forradalmi tömegakciók okául is szolgálhatnak"[28].

Ugyancsak a VI. kongresszus foglalkozott azzal az újonnan felmerült „dekolonizációs" elmélettel is, amelynek képviselője szintén az indiai Roj volt. Eszerint „a brit imperializmus, félve a fenyegető forradalomtól az anyaországban, messzemenő koncessziókat tesz az indiai nemzeti burzsoáziának az iparosítás és az indiai közigazgatás autonómiája terén, míg az indiai burzsoázia, félve az indiai parasztok és munkások forradalmi mozgalmától, lépre megy és ennek következtében kiszakad a nemzeti felszabadítási frontból"[29]. A kongresszus elutasította ezt az álláspontot, amely egyébként ismét visszavezethető arra a nézetre, miszerint a nemzeti burzsoázia „használhatatlan" a felszabadítási mozgalom frontján.

A VI. kongresszus állásfoglalásában egyébként nem kevés az ellentmondás, az antiimperialista szövetség kérdésében való bizonytalan álláspont is. E szakasz nemzetközi kommunista mozgalmának ellentmondásait, baloldali elhajlásait jelzi számos egyéb állásfoglalás is, így például az indiai, hatalmas tömegeket mozgató gandhista mozgalommal kapcsolatos nézetek, amelyekre a későbbiekben térünk vissza.

Jelentős vitái voltak a Kommunista Internacionálénak — a kínai és indiai mellett — az indonéz és a dél-afrikai kommunista pártokkal. Indonézia Kommunista Pártja és a Komintern közötti vita lényege ugyancsak a nemzeti burzsoázia demokratikus függetlenségi mozgalmaihoz való viszony volt. A haladó, antiimperialista-antifeudális középrétegek még jóval a kommunista párt megalakulása előtt megszervezték nemzeti politikai szervezetüket, a Sarekat Islamot (Mohamedán Szövetség), amelynek alakulásától kezdve marxista tagjai is voltak. A párt megalakulása után a nézeteltérések a Sarekat Islamon belül kiéleződtek, s a kommunisták vezette balszárny, kiválva a nemzeti szervezetből, megalakította a Sarekat Rakjah (Népi Szövetség) nevű szervezetet. Ez elősegítette a Sarekat Islam jobbratolódását, az új szervezetet pedig radikális, lényegében a kommunista programnak megfelelő program kialakítása irányába lökte. A Kommunista Internacionálé (amely az akkori szervezeti elveknek megfelelően, az egyes kommunista pártoknak, így az indonéziainak is, felettes szerve volt, az egyes pártok pedig a Komintern szekciói) nem értett egyet ezzel, és figyelmeztette az indonéz kommunistákat, hogy ne kívánjanak fél-kommunista programot egy „összetételében és ideológiájában kispolgári szervezettől", amelynek egyik fő feladata a parasztság széles tömegeinek tömörítése, ennek megfelelően egy széles nemzeti felszabadítási mozgalom szervezése. 1926-ban azonban az IKP vezetősége már arról

[27] Ezen a kongresszuson a korábbi elfogadott „polgári demokrata" meghatározás időnkénti helyettesítése a „nemzeti reformista" meghatározással magában is árulkodik arról, hogy e kongresszus, a II. kongresszushoz képest „balra" módosítja a régi álláspontot. A nemzeti burzsoázia értékelése, ahogy azt Otto Kuusinen, a kérdés előadója később az SZKP XX. kongresszusán kijelentette, szektás színezetű volt.

[28] Idézi A Kommunista Internacionálé története. Kossuth Könyvkiadó 1971. 263. old.

[29] *G. Adhikari:* Id. mű, 22. old.

tájékoztatta a Kominternt, hogy 1925 végén a párt központi vezetősége felkelés kirobbantását határozta el, mivel „a párt objektíve elég erősnek érzi magát arra, hogy hatalmas ellenállással és felkeléssel válaszoljon a reakciónak"[30]. A nemzeti demokratikus forradalom fokozatának teljes mellőzésével előkészített felkelésekre valóban sor került: 1926-ban Indonézia több pontján „proletárforradalmak" robbantak ki — és hamarosan el is buktak a holland gyarmatosító kíméletlen ellencsapásai alatt, gyakorlatilag elszigetelődve népük jelentős rétegeitől.

A Kominternen belül a gyarmati és nemzeti kérdéssel ekkoriban gyakran foglalkozó és az indonéz küldöttekkel is tárgyaló Sztálin még az indonéziai felkelések kirobbanása előtt, de már az indonéziai kommunisták és a Komintern közötti vita idején a Keleti Dolgozók Kommunista Egyetemén tartott gyűlésen ezt mondta:

„A gyarmati Kelet aktív funkcionáriusainak gyakorlatában két elhajlás észlelhető, amelyek ellen feltétlenül harcolnunk kell, hogy igazán forradalmi káderekét nevelhessünk. Az *első* elhajlás alábecsüli a szabadságmozgalom forradalmi lehetőségeit és túlbecsüli a gyarmatok és a függő országok mindent átfogó nemzeti egységfrontjának eszméjét, nem véve tekintetbe ez országok állapotát és fejlődési fokát. Ez *jobboldali* elhajlás, mely azzal a veszéllyel fenyeget, hogy a forradalmi mozgalom alacsonyabb fokra süllyed, és hogy a kommunista elemek hangja elvész a polgári nacionalisták közös kórusában... A *második* elhajlás túlbecsüli a szabadságmozgalom forradalmi lehetőségeit és alábecsüli a munkásosztály és a forradalmi burzsoázia imperializmusellenes szövetségét. Úgy látszik, hogy ebben az elhajlásban szenvednek a jávai kommunisták, akik nemrég, helytelenül, a szovjethatalom jelszavát adták ki országukban. Ez *baloldali* elhajlás, amely azzal a veszéllyel fenyeget, hogy a kommunisták elszakadnak a tömegektől és a kommunista párt szektává válik."[31]

A Dél-Afrika Kommunista Pártjával való nézetkülönbség 1928-ban éleződött ki. Már a VI. kongresszus határozata is foglalkozott a dél-afrikai helyzettel, de annak pontosabb elemzése és a feladatok részletesebb megfogalmazása céljából 1928 végén a Komintern külön határozatot hozott. Ekkor a dél-afrikai kommunista vezetők közül egyesek azon a véleményen voltak, hogy az afrikai, „bennszülött" lakosság köréban csak osztálykérdések merülhetnek fel, a nemzeti kérdések — mondta S. P. Bunting, aki a párt küldötte volt a Komintern kongresszusán — „a holland nacionalisták" részéről merülnek fel.[32] A Komintern álláspontja szerint a dél-afrikai pártvezetés „nem értette meg kellőképpen a bennszülött munkások és parasztok tömegmozgalmának fontosságát". „A nemzeti kérdés, amely az agrárkérdésre épül, a dél-afrikai forradalom alapkérdése... Dél-Afrika Kommunista Pártjának kombinálnia kell harcát minden bennszülöttellenes törvény ellen a brit uralommal szemben vívott harc általános politikai jelszavával, a független bennszülött Dél-afrikai Köztársaság jelszavával, ami egy lépcső lenne a munkások és parasztok köztársasága felé, melyben egyenlő joga lesz minden fajnak, feketének, színesnek és fehérnek... A párt különös figyelmet

[30] A Kommunista Internacionálé története. id. mű, 240. old.

[31] *Sztálin:* A Keleti Népek Egyetemének politikai feladatairól. *Sztálin* Művei. 7. köt. Szikra 1951. 160—161. old.

[32] *A. Lerumo:* Fifty fighting years. The Communist Party of South Africa, 1921—1971. Inkulukelo Publications, London 1971. 64. old.

kell hogy fordítson az afrikaiak embrionális állapotban levő olyan nemzeti szervezeteire, mint amilyen az Afrikai Nemzeti Kongresszus."[33]

A Kommunista Internacionálé ismételten érintette a kapitalizmus megkerülését megvalósító fejlődés, a nem-kapitalista út kérdését is. Az elvileg alapvető megállapítást már idéztük korábban — Lenin II. kongresszusi előadói beszédéből. A VI. kongresszus referátumában és határozataiban ismét szerepel ez a kérdés. Határozottan leszögezik a nem-kapitalista fejlődési út lehetőségét és a referátumot tartó Kuusinen egyben hozzáteszi, hogy szükség van ezen fejlődési út elméleti kidolgozására.

Ennél az állásfoglalásnál azonban tovább megy a Kommunista Internacionálé egy 1930-ban kelt végrehajtó bizottsági határozata. Eszerint a nemzeti demokratikus forradalom nem-kapitalista jellege a gazdaságban „nem kell hogy abban mutatkozzék, hogy a kapitalizmust nyomban minden társadalmi viszonylatában kiszorítsuk, hanem abban, hogy a forradalmi demokratikus diktatúra szervei a meghódított gazdasági pozíciók birtokában megteremtik a termelés nem-kapitalista (szocialisztikus) formái következetes kifejlesztésének előfeltételeit... Abból kell kiindulnunk, hogy a szocializmust nem lehet azonnal és közvetlenül megvalósítani. A szocializmusba való átmenet hosszan tartó folyamat, amely konkrét, következetesen végrehajtandó lépések sorozatából áll. Az egyes lépések, amelyek előkészítik a szocializmushoz vezető utat, a tömegek igényeiből kell hogy fakadjanak, és szükségességükről a lakosság többségének meg kell győződnie. Ezeknek a lépéseknek igazodniuk kell a gazdasági realitásokhoz és egészében keresztülvihetőknek kell lenniük."[34]

A Kommunista Internacionálé által leszögezett állásfoglalásoknak hatalmas elméleti-politikai jelentősége volt. A teljes igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy az elmaradt, gyarmati területek túlnyomó többségében ezekben az években még nem alakult ki kommunista munkásmozgalom, s ahol volt is, szervezeti hatása viszonylag csekély volt: többnyire eltörpült a gyakran milliós polgári, kispolgári irányítású, paraszti tömegű, lényegét illetően antiimperialista nemzeti mozgalmak mögött. A nemzeti függetlenségi harcok ebben az időben többnyire alig viselik magukon a marxista gondolkodás jelenlétének nyomait. Még csak egyes országokban — elsősorban a legfejlettebb latin-amerikai és a legnagyobb ázsiai országokban — mutatható ki az alkotó marxi gondolkodás hatása.

Latin-Amerikában néhány kiemelkedő marxista teoretikus, elsősorban a nálunk kevéssé ismert perui José Carlos Mariátegui, valamint a chilei Emilio Luis Recabarren (aki mozgalmi és elméleti tevékenységét részben Argentínában fejtette ki), és az argentin José Ingenieros gazdagítja a forradalmi, marxista elméletet. Mariátegui következetesen hisz a munkás-paraszt szövetség fontosságában és lehetőségében; a forradalmi átalakulás alapvető erejének is ezt a szövetséget látja, nem vár azonban forradalmi törekvést a nemzeti burzsoáziától. Elméleti munkásságának fő értéke a perui indián paraszti rétegek társadalmi mozgásának és fejlődésének, a falusi termelési közösségek szerepének elemzése, másrészt a perui nemzeti burzsoázia antiimperialista mozgalmával, a taktikai szövetségesnek ugyan elfogadott, de ideológiailag sokat támadott APRÁ-val, Haya de la Torre mozgalmával a húszas években zajló elméleti vita.

A gyarmati országok munkásmozgalma szempontjából is rendkívüli eszmei jelen-

[33] Ugyanott, 129—131. old.

[34] Idézi Klassen und Klassenkampf in den Entwicklungsländern. 3. köt. 312. old.

tőségű volt a Kommunista Internacionálé utolsó, VII. kongresszusa 1935-ben, amely a gyarmatok politikai életében is alapvető elvi kérdést érintett. Ez a különböző osztályok és rétegek egy adott politikai célért, egy közös ellenség ellen vívott harcban kötendő szövetségének problémaköre volt. Bár a kongresszus a fasizmus európai előretörése időszakában és az antifasiszta harc jegyében zajlott, és főként az antifasiszta egységfront kérdéseivel foglalkozott, mégis éppen a legreakciósabb politikai csoportok elleni összefogás elvi kérdéseinek tisztázása nagy segítséget nyújtott a gyarmati népek függetlenségi harcának. A gyarmati és félgyarmati országokat illetően a referátumot tartó Dimitrov, éppen India vonatkozásában hangsúlyozta, hogy a kommunistáknak „részt kell venniük minden imperialistaellenes tömegakcióban, beleértve azokat is, amelyeket nacionálreformisták vezetnek."[35]

A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusának politikai vonalát a gyarmati országok kommunista pártjai zömükben helyesen alkalmazták. Érvényesült az a fő törekvés, hogy a pártok felhagyjanak szektás elzárkózottságukkal és kapcsolatot találjanak, még a reformista mozgalmakon belül is, azokkal az erőkkel, amelyekkel bizonyos célok közösségét — így gyarmati viszonylatban elsősorban a függetlenségi törekvésekét — ki lehet alakítani. Chilében a VII. kongresszus határozatának megfelelő népfront jellegű szervezet megalakításának eredményeként 1938-ban kormányra is került a demokratikus koalíció.

ESZMEI ÁRAMLATOK A GYARMATOK FELSZABADÍTÁSÁÉRT A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ELŐTT VÍVOTT HARCOKBAN

A főbb osztályok és rétegek — az eszmék hordozói

A világ felosztása az imperialista országok részéről szükségszerűen hozta magával a nemzeti felszabadító mozgalmak fejlődését. A függetlenségi küzdelmek a történelmileg más-más fázisnak megfelelően természetesen más-más módon zajlottak a latin-amerikai, az ázsiai vagy arab területeken, vagy éppen Afrikának nem arablakta, zömében csak a századforduló időszakában gyarmatosított részén.

A politikai ideológia mind az adott társadalmi és gazdasági szerkezet elemzésére, mind a lezajlott folyamatok vizsgálatára és értékelésére épül, s így bizonyos értelemben nemcsak megelőzi, hanem követi is a jelentősebb eseményeket, a társadalmi változásokat. A mai fejlődő országok területén a függetlenségi harcok tudatosabbá válása során — és azzal párhuzamosan — főként a század első harmadában kezdett kibontakozni a gyarmatvilág „saját" ideológusainak tábora, politikai irányzatainak sokasága, és az eszmék körül — azokból táplálkozva és egyben azokat teremtve — a mozgalmak, szervezetek tömege. De már a századforduló előtt is találunk kialakult „helyi" ideológiai irányzatokat a függetlenségért vívott politikai harcban a más fejlődési szakaszban levő Latin-Amerikában, ahol előbb Simon Bolívar, később még inkább José Martí, és még annyian mások, nemcsak gyakorlati politikusként és katonai stratégaként, de teoretikusként is jelentősek.

A XX. század első évtizedeiben már a többi kontinensen is jelentős ideológiai áram-

[35] *Georgi Dimitrov:* Egységfront, népfront, szocializmus. Kossuth Könyvkiadó 1974. 152. old.

latok keletkeznek. A világon zajló történelmi méretű megrázkódtatások, az első imperialista háborúk, az 1905—1907-es oroszországi polgári demokratikus forradalom, a világháború, a mexikói polgári demokratikus forradalom, majd kiváltképpen a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme, az imperialista hatalmak súlyos megrázkódtatásai a világháború és a forradalmak következtében — mindez az ázsiai, latin-amerikai és afrikai népek gyarmatosítóit is érintette, s így többszörösen is kihatott az elnyomott népekre.

Az elnyomó hatalmak megrázkódtatásának, az elnyomottak számára adódó történelmi leckéknek egyaránt megvolt a hatásuk. S az élesedő politikai harcokkal együtt érlelődő ideológiák érthetően ott fejlődtek ki leginkább, ahol a harc a legerőteljesebb és a legtömegesebb volt: Kínában, Indiában és Latin-Amerika egyes országaiban.

És bár e nagyon is különböző jellegű területek politikai eszmeáramlatai nagyon is különbözőek, a gyarmati népek helyzetének hasonlósága nyilvánvalóan teremt köztük bizonyos közös vagy hasonló vonásokat is.

Az alapvető közös vonás elsősorban az, hogy olyan politikai eszmékről van szó, amelyeket egy adott és alapvető célért, a nemzeti függetlenségért vívott harc termel ki. A gondolatok ekörül alakulnak, a következtetések erre irányulnak, a politikai teendők és a programok ennek a gondolatnak a jegyében fogalmazódnak meg. Az egymással szemben állók közötti fő front, amely ebben az időben a fejlettebb Európában, de az Egyesült Államokban is az osztályok választóvonalán húzódik, itt még főként az „idegen" és a „hazai" erők között; tetézi ezt, hogy a front gyakran „színek" — a bőrszín — szerint is, nemcsak nemzeti hovatartozás szerint választja el a szemben álló feleket.

Megkülönbözteti e társadalmi harcokat a korabeli Európa harcaitól a gazdasági és társadalmi szerkezet fokozott elmaradottsága is. Ennek elsődleges fontosságú vonása — aminek döntő szerepe van az ideológia alakulásában is — a lakosság döntően paraszti összetétele. Ez azt jelenti, hogy semmiféle tömegmozgalom nem képzelhető el a paraszti tömegek nélkül.

A paraszti tömegek rétegeződéséről nem kívánunk itt szót ejteni. Arra is csak emlékeztetünk, hogy a marxista elmélet — Lenin számtalan megfogalmazása is igazolja — a parasztságot kispolgári tömegnek tekinti. Hadd utaljunk azonban mégis arra, hogy e szempontból egyes fejlődő országok viszonylatában a kép bizonyos korrekcióra szorul. Az olyan országokban, amelyekben kifejlődött a magántulajdon, ott a paraszt ragaszkodik — bármilyen kicsi is —, a tulajdonához, vagy szerezni akar tulajdont. Ez kispolgári jellegének fontos vonása. Megvan ennek a maga előrehajtó forradalmi, de maradi, retrográd hatása is. Sok gyarmati országban azonban még nem fejlődött ki a magántulajdon, földmagántulajdon nem létezik, és ez gyökeresen más arculatot kölcsönöz a parasztságnak. A földbőség következtében „saját" földdel rendelkezni nem kívánó paraszt alapjában más, mint a földéhes paraszt. Ez sem változtat azonban azon az alapvető lenini tételen, hogy a nemzeti kérdés szorosan összefügg az agrárkérdéssel, a parasztság társadalmi perspektívájával.

A szóban forgó társadalmi szerkezet fontos jellegzetessége a burzsoázia sajátos arculata is. Ha sok alapvető vonása nem is különbözik feltétlenül európai osztálytársaiétól, egy dolog okvetlenül elválasztja tőle: hogy hatalmi érdekei *szemben* állnak vele: a gyarmatok burzsoáziája *elsősorban függetlenséget* akar — s e törekvésében főként a gyarmatosító burzsoázia gátolja. Harcban vele áll, ő ellene akar győzelmet

kivívni, és ennek felel meg egész eszmeköre, politikai ideológiája is. S bár ez talán csupán a burzsoázia egy részére igaz, de ez a rész feltétlenül a meghatározó, legalábbis abban az időben, amikor a gyarmati elnyomás még eleven valóság.

Emellett — a gazdasági szerkezet elmaradottsága következtében — a gyarmatok burzsoáziája zömében vagy egészében jellegzetesen kispolgári, legfeljebb középburzsoázia. Hiányzik itt az a determináló nagytőkés réteg, amelyhez másutt hozzásodródik a kispolgárság jelentős része. Pontosabban: itt a nagytőkés réteg nagyjában-egészében idegen, amely gátolja a nemzeti burzsoázia hatalomra kerülését. Az idegenek rendelkeznek a nemzeti burzsoáziát is elnyomó erőszakszervezetekkel, megszabják és végrehajtják a törvényeket.

A nemzeti burzsoázia maga tehát zömében függetlenségpárti, következésképpen antiimperialista, nemzeti forradalmi erő, legalábbis a függetlenség megvalósításáig. Minthogy azonban a nagyburzsoázia általában idegen, a munkásosztály viszonylag gyönge, a parasztság tömegeiben hatalmas, de egyben rendkívül elmaradott is, jelentős része nem is árutermelő, a városi kispolgári réteg itt különös fontossággal bír. Helyzete, ereje, törekvései és a társadalom egyéb rétegeihez való viszonya alapvetően befolyásolja hazája történelmének menetét és annak eszméit. Ennek megfelelően a munkásosztálynak, pártjának vagy más erőknek ehhez a polgársághoz való viszonya érthetően kardinális kérdés a gyarmati időszakban. S nem kevésbé az a függetlenség kikiáltása után, amikor ez a polgári társadalmi erő kerül — mint többnyire történt — a kormánykerék mellé.

Ami a munkásosztályt illeti, a nemzeti függetlenségi mozgalmak kialakulása idején — néhány fejlettebb latin-amerikai országtól eltekintve — viszonylag nagyon gyenge a gyarmati-félgyarmati országokban, s még Kínában és Indiában is elenyésző arányszámú az ország százmilliós tömegeihez képest. Érthető, ha a munkásosztály forradalmi ideológiája is csak hellyel-közzel hatolt be az elmaradott országokba, azok közül is csak a viszonylag fejlettebbekbe és általában a nagy népességűekbe, amelyekre a nemzetközi munkásmozgalom fokozottabb figyelmet tudott fordítani.

Mégis, mindezeket a nagyobb és kisebb társadalmi osztályokat és rétegeket összekötötte közös érdekeltségük a függetlenségben, közös szembenállásuk az elnyomók hatalmi apparátusával: érdekegységbe fűzték őket a *nemzeti* célok.[36]

Csupán egyetlen társadalmi közeg állt ellen több-kevesebb következetességgel — ha nem is kivétel nélkül mindenütt — a változtatni akaró, függetlenségi törekvéseknek: a jelentősebb birtokokkal rendelkező, hatalmát többnyire a középkori társadalomszerkezeti maradványokra építő földesúri osztály, és — esetenként — a köréje tömörülő, életérdekeiben tőle függő közvetítő rétegek osztálynyi hada: adóbeszedők, végrehajtók, a bérlői hierarchia felső csoportjai, elsősorban és sajátosan az ázsiai és az arab országokban.

[36] A szó pontos értelmében nemzeti mozgalmakról itt nem mindig indokolt beszélni: elsősorban a fekete afrikai mozgalmakat csak bizonyos korlátozott értelemben tekinthetjük annak, ha ezt a fogalmat a „nemzet" létével, illetve kialakítására vonatkozó törekvéssel kapcsolatosan használjuk. Ezenkívül sajátosan kettős — nemcsak „országos", hanem egyben kontinentális-regionális értelmet *is* kap a nemzeti, nacionalista szó arab, és részben latin-amerikai vonatkozásban is. A nemzeti, illetve nacionalista szót tehát bizonyos pontatlanság „jogának" fenntartásával alkalmazzuk egyes esetekben. Úgy véljük azonban, hogy éppen ázsiai viszonylatban a legindokoltabb e fogalom használata.

A gyarmati országok társadalmában tehát két erő kap különlegesen nagy szerepet: az egyik számarányánál fogva a parasztság, míg a másikat, a polgárságot, számos körülmény összhatása (így a gazdasági szervezetben elfoglalt különleges szerepe, főként az elosztás, a kereskedelem területén; a függetlenségben való feltétlen érdekeltség; a munkásosztály kicsinysége és elmaradottsága; a többi réteget sújtó általános kulturális tömegelmaradottság stb.) teszi elsődlegesen fontossá, sőt, általában vezető erővé.

Az eszmei tartalom szempontjából az antikolonialista áramlatok harca két nacionalista eszmekör összeütközése: az elnyomó és az elnyomott nemzeteké. Sajátos bizonyítékaként annak, hogy a polgári nemzeti gondolat egyben mindig nemzetellenes is; az *egyik* nemzet törekvését egy *másik* nemzet törekvéseivel állítja szembe: a nacionalizmust a nacionalizmussal. Csakhogy itt érvényesül kristálytisztán az, amit Lenin oly gyakran hangoztatott: nevezetesen az *elnyomó és elnyomott nemzetek* alapvető megkülönböztetésének fontossága.[37] S míg az elnyomók nacionalizmusával való szembeszállás a marxizmus alapvető elve, az elnyomott nemzet nacionalizmusa köré szükségszerűen jegecesedik ki a széles, antikolonialista, tartalmában antiimperialista és antifeudális, tehát haladó front.

Ez a front, ez az egység sem lehet azonban természetesen más, mint szigorúan elvi: nem feltétel nélküli egység. Ezt is ismételten hangsúlyozta Lenin: annyiban támogathatja a munkásosztály és pártja az elnyomott nemzet burzsoáziáját, amennyiben az az elnyomó ellen harcol. Ha azonban meghirdeti saját burzsoá nacionalizmusát, szembe kell vele szállni.[38]

A történelmi tapasztalat bizonyítja, hogy a gyarmati időben, a nemzeti elnyomás brutálisabb és nyíltabb érvényesülése idején, a függetlenségi mozgalmak tartalmukban döntően polgári demokratikusak. Csak ezen az alapon teremthetik meg azt az osztályszövetséget, amely nélkül nincs reményük a győzelemre.

A polgári demokratikus forradalom példája: Mexikó

A nemzeti függetlenségi törekvések fűtötte polgári demokratikus forradalmak közül a mexikói nemcsak időben volt az első a gyarmati-félgyarmati világban, de világtörténelmi viszonylatban is kétségtelenül az egyik legjelentősebb, jóllehet végül inkább csak meghirdetett, semmint következetesen végrehajtott forradalom volt.

A mexikói polgári demokratikus forradalom előzményei az 1910-ben elkezdődött fegyveres paraszti felkelések voltak. Az Emiliano Zapata, Francisco Pancho Villa és

[37] Lenin a Kommunista Internacionálé II. kongresszusa téziseiben — tanulmányunkban már idézett módon — a tézisek „legfontosabb, alapvető eszméjének" minősíti „az elnyomott és elnyomó népek megkülönböztetését". „A marxizmus karikatúrájáról" c. munkájában (1916) (Összes Művei. 30. köt. 104—107. old.) részletesen kifejti az elnyomó és elnyomott nemzetek közötti különbséget, illetve a munkások helyzetének konkrét eltérését az egyik és a másik „típusú" nemzet keretein belül. De kitér a kérdésre, az idézett tézisek előadói beszédén kívül, mind „A forradalmi proletariátus és a nemzetek önrendelkezési joga" (1915), mind „A szocialista forradalom és a nemzetek önrendelkezési joga" (1916) c. írásaiban is.

[38] Lásd többek közt *Lenin:* A nemzetek önrendelkezési jogáról. (Összes Művei. 25. köt. 273. old.) és a Komintern II. kongresszusának már idézett bizottsági jelentésében is (Összes Művei. 41. köt. 231. old.).

mások által vezetett, eredetileg egymástól független felkeléseknek alig volt politikai-eszmei tartalmuk: bár egyértelműen az idegenek és a nagybirtokosok ellen folytak ezek a harcok, az általuk elképzelt rend körvonalai nagyon is bizonytalanok voltak. Világos eszmei cél híján a forradalmi harcok kellős közepén sikerült a polgárságnak a munkásság egy részét is időlegesen szembeállítani a parasztság forradalmi követeléseivel, és még „vörös zászlóaljakat" is szervezni a paraszti forradalmi erők ellen. Smire a munkásság harca tudatosodni kezdett volna és élesebbé vált ellenállásuk, a védekező burzsoázia a paraszti forradalmi mozgalmak lecsillapítására, polgári reformok kidolgozására kényszerült. De a burzsoázia ilyen irányú radikalizálódásának egyik hajtóereje alighanem az is volt, hogy az Egyesült Államok — híven hagyományaihoz — intervenciót indított Mexikó ellen. Az ütést ők Pancho Villára akarták mérni, de elsősorban a hatalmon levő mexikói burzsoáziát sértették meg. Nem ez volt az utolsó eset, amikor az amerikai imperializmus hibás reagálása siettette a haladó erők összefogását és radikalizálódását Latin-Amerikában.

Az eszmék és erők zűrzavara közepette alakították ki végül az addigi idők legprogresszívabb, bár megvalósításában igencsak ellentmondásos alkotmányt. Megszületett a világ első olyan alkotmánya, amely elvben és gyakorlatban is elismerte a munkások jogait (bérminimum és munkaidő-szabályozás, a művelődéshez való jog stb.). Ugyancsak elsőként nemzeti tulajdonba vették a földet és a föld méhének kincseit is: „a földek és a vizek feletti jog — mondja az alkotmány — eredendően a Nemzetet illetik meg". Az alkotmány megtiltotta az egyházi birtokok és iskolák létezését — a katolikus Latin-Amerikában! —, és bevezette az ingyenes alsófokú állami oktatást.

Lezajlott tehát egy olyan forradalom, amely a nincstelen parasztság fegyveres megmozdulásaiból sarjadt, hogy azután egyértelműen polgári demokratikus, a magántulajdon rendjét megerősítő, a feudalizmust likvidálni törekvő, az amerikai idegen beavatkozást meggátolni kívánó forradalommá váljon.

A mexikói forradalom értékét, jelentőségét csökkentette, hogy folytatása nem volt, s ezért ez a világtörténelmi esemény majdcsak történelmi relikviává zsugorodott. Míg az 1917. februári oroszországi polgári demokratikus forradalom hónapok leforgása alatt átlépett önmagán és kisarjadt belőle a szocialista forradalom, a mexikói polgári demokrata forradalom hamarosan elkezdte az eszmei visszavonulást, amelynek útját politikai gyilkosságok — Zapata, majd Villa meggyilkoltatása — szegélyezték. S ha később születtek is új kísérletek parasztfelkelésekre csakúgy, mint radikális polgári „visszatérésekre" az 1917-es vívmányokhoz (Lázaro Cárdenas törekvései), a mexikói polgári forradalom hatása fokozatosan veszett el a történelem folyamának hordalékában. Nem maradéktalanul, de a hatás megmaradt elemeinek kutatása már csak nyomok kutatása lenne.

A mexikói forradalom eszmei ellentmondásainak súlyosságát az is bizonyítja, hogy sem kiemelkedő ideológusa, sem eszmei vezetője, sem kialakult ideológiája nem volt. Ahány szereplő, annyi elképzelés, annyiféle érdek képviselete. A forradalmi alkotmány — a mexikói forradalom egyetlen valóban „kézzelfoghatóan" bizonyítható eredménye — szinte párhuzamos osztály- és rétegtörekvésekből, politikai áramlatok párhuzamos és versengő sodrából nőtt ki. Ezért hordja magán a radikális szegényparasztság követeléseinek nyomát is — amelyet Zapata fejtett ki a legmarkánsabban —, azokat a még ugyancsak radikális, de már következetlen elképzeléseket, amelyeket Pancho Villa képviselt, továbbá a radikális polgári Obregón, a liberális burzsoá Car-

ranza eszméit. Ezekből gyúrt végül is viszonylag világos programot, de nagyon is kompromisszumos végrehajtást.

Ha nem mutatható is ki közvetlen kapcsolat a mexikói és az ezt időben követő ázsiai nemzeti polgári áramlatok között — amelyeknek „klasszikus" példái a kínai Szun Jat-szen és az indiai Gandhi vezette mozgalmak —, kétségtelen, hogy az 1917-et követő idők politikai történetének befolyásoló erői közé az elmaradott világban, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után, ha szerényen is, odasorakozik az 1917. februári mexikói polgári forradalom, amelynek még elvetélése is bőven nyújt tanulságot az utókornak.

Ázsia nagy polgári demokratikus forradalmára: Szun Jat-szen

Szun Jat-szen politikai tevékenysége — mint egyébként Gandhié is — az októberi forradalom előtt kezdődött és utána bontakozott ki teljes egészében. Szun Jat-szennek, a Kuomintang, eredetileg a forradalmi demokraták pártja alapítójának politikai alapelvei, a *„három népi elv"*, magában foglalta a következetes polgári demokratikus törekvések alapelemeit.

Az első, a *nemzet elve* valójában a burzsoá *nacionalizmus eszméjét* fedi, ami Kína esetében ekkor a nemzeti egység és államegyesítés gondolatát ugyanúgy magában foglalta, mint a függőség elítélését, az idegen befolyás elleni harcot.

A *népuralom elve* a politikai átrendeződés *demokratikus programját* jelzi, adott esetben a monarchikus hatalom, az önkényuralom átalakításának követelését polgári köztársasággá; Szun Jat-szen élesen megkülönbözteti azonban a kínai demokratizmus programját a nyugati polgári demokráciák erősen bírált valóságától, a szabadságjogok hiányától, az egyenlőtlenségtől stb.

A *népjólét elve* Szun Jat-szen fogalmazásában a *társadalmi forradalom* szükségességét jelentette, ami az ő elképzeléseiben romantikus antikapitalista alapot kapott, az ő elnevezésében pedig egyenesen szocialista jelleget.

Reformjai és elképzelései — Lenin fogalmazásával élve — „szubjektív szocialisták" voltak, objektíve azonban szükségszerűen a feudalizmus megrendítéséhez és a kapitalizmus kialakításához vezettek; ilyen volt még az agrárreform terve is. Szun Jat-szen agrárprogramja sem lévén egyéb, mint — ismét Lenin jelzőjével — „maximálisan kapitalista" reform. Joggal hasonlította Lenin Szun Jat-szen nézeteit az orosz narodnyikokéhoz. A népjóléti elv „társadalmi forradalma" így valójában legfeljebb szociális reformprogramokig, az anyagi helyzet javításáért hozott intézkedésekig vezetett el.

A XX. század első éveiben megfogalmazott „három népi elv" mellett Szun Jat-szen pályafutása végéig kitartott, bár ez elvek megfogalmazása a későbbi években radikálisabbá vált. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom kitágította az ő látókörét is, új, forradalmi tapasztalatokkal gazdagította elveit. A szocialista forradalom és Lenin tevékenységének világtörténelmi jelentőségét a nem kommunista politikusok közül kevesen ismerték fel olyan tisztán, mint ő. S ezt nemcsak a Szovjetunió és a kuomintangista Kína közötti kapcsolatok általa is szorgalmazott kimunkálása, nemcsak Lenin szerepének és jelentőségének általa való felismerése bizonyítja, s nem is csupán az általa vezetett Kuomintang és a kommunisták között részben az ő tevékenysége és

szándéka nyomán létrejött együttműködés. 1923-ban Szun Jat-szen már — Kína államfőjeként — így fogalmaz a kínai néphez intézett szózatában: „Ha nem követjük Oroszország példáját, a (kínai) forradalom nem lehet sikeres... Az oroszoktól kell megtanulnunk a kétfrontos hadviselést is, ami Kínában azt jelenti, hogy egyszerre kell harcolnunk az imperialisták és a feudalizmus maradványai ellen."[39] És Szun Jat-szen a század elején megfogalmazott három népi elv mellett a Kuomintang első kongresszusán, 1924 januárjában, éppen Lenin halála napjaiban, meghirdeti a *három politikai alapelvet* is — *szövetség a Szovjetunióval, szövetség a Kínai Kommunista Párttal, támaszkodás a munkás-paraszt tömegekre.*

Így jelzi a forradalmi demokrata Szun Jat-szen pályája azt az utat, amelyet a népi vezetőnek — ha következetes — végig kell járnia. Az út hátralevő részét azonban ő már nem tehette meg: alig egy évvel a Kuomintang történelmi kongresszusa, a kínai kommunistákkal való szerves együttműködés megteremtése után ő is távozott az élők sorából, forradalmi eszmei végrendeletet hagyva utódaira. Halála előtt néhány órával a szovjet vezetőkhöz írt levelében búcsúzott az élettől.

India: Gandhi politikai eszméi

Témánk földrajzi körén belül eszmeileg kiemelkedő jelentőségű volt India nemzeti burzsoá antikolonialista mozgalma, amelynek jelentős előzményei, gazdag történelmi múltja van. S ha a leglényegesebbnek tartjuk, ezt nem csupán azért tesszük, mert India könyvünk témaválasztási körén belül van, hanem azért is, mert úgy véljük, hogy a marxista munkásmozgalmon kívül egyetlen politikai és eszmeáramlatnak sem volt olyan hatása a fejlődő világ eszméire, mint Gandhi mozgalmának.

Ez a mozgalom valamennyi polgári-nacionalista mozgalom közül a legnagyobb tömegeket érintette, és hatása messze túlterjedt India határain. Hogy ez a hatás fokozatosan elenyészett, hogy nem tudott általános és maradandó eszmeáramlatot teremteni, az következetlenségének, súlyos ellentmondásainak és tudománytalanságának a következménye.

Mohandas Karamcsand Gandhi politikai tanításai közül a legjelentősebbek egyike az *erőszakmentesség* elve volt. Mivel, úgymond, „az erőszak nem jelenthet írt India bajaira", a „szeretet elvét" hirdette az ellenség — az angolok — ellen is, és ha ezt alkalmaznák, akkor majd — jövendöli — az ország önkormányzata, a *„szvaradzs"*, a függetlenség e korlátozott foka, ajándékként „az égből alászáll Indiára". A brit elnyomás nagyon is nyílt és brutális erőszaka nem maradhatott mindig erőszakos válasz nélkül, mégpedig nemcsak a forradalmi erőszak híveinek magatartása vagy szervezkedése, hanem sokszor egyszerűen a tömegek spontán reagálása miatt. De amikor sor került egy spontán — és erőszakos — tömegakcióra a brit elnyomók ellen (mint 1922-ben Csauri Csaura faluban, ahol a feldühített tömeg felkoncolta a rendőrőrs 22 tagját), Gandhi felajánlja bűnhődési készségét az angoloknak, jóllehet semmi köze nem volt az akcióhoz, sőt, az nagyon is nyilvánvalóan az ő koncepciója ellenére

[39] Szun Jat-szen újévi üzenete, 1923. Idézi *I. Jermasov:* Szun Jat-szen. Kossuth Könyvkiadó 1969. 255—256. old.

zajlott.[40] És amikor ismét fellendülőben van a tömegek harci akciója, levelet ír az angol alkirálynak, és neki panaszolja: „Az erőszak pártja terjed és erősödik... Az a szándékom, hogy ezt az erőt (az erőszakmentesség erejét) mind a brit uralom szervezett erőszakával, mind az erőszak növekedő pártjának szervezetlen erőszakával szemben működésbe hozzam."[41]

Nyomban egészítsük ki azonban a képet: Gandhi erőszakmentessége korántsem jelentett passzivitást. Gandhi az akciók híve volt, és a tömegektől sem kívánta sohasem a tétlenséget. Gandhi akcióról akcióra vitte India tömegeit, olyan méretekben megmozgatva a tömegeket, mint — az orosz forradalmon kívül — sehol másutt.

Gandhi az erőszakmentesség elvére építve hirdette meg a *„szatjagrahát"*, politikai tanításai másik alappillérét, az *együtt nem működés* elvét. Ez az együtt nem működés az ellenséggel való nyílt és tömeges szembefordulást jelentett: együtt nem működést az angolokkal. Nem fizetni adót, nem járni az iskoláikba, nem vásárolni az áruikat, nem vállalni munkát még a közigazgatásban sem, amely gyarmati, tehát angol. S ha a szesz brit monopólium: senki ne igyék szeszt. Ha a só angol monopólium: pároljunk sót kézműves módszerekkel a tengerből. Ha a kelmék brit gyártmányúak, fonjuk a fonalat magunk, ősi rokkán és szőjük őseink szövőgépein.

Így kapcsolódik össze Gandhi politikai akcióprogramjának két sarkalatos elve: az erőszak alkalmazásának és az angolokkal való együttműködésnek a tilalma. Igaz, ha Gandhi valamelyik elvről néha lemondott, az csak az utóbbi lehetett: az együttműködés megtagadását szervező *„polgári engedetlenségi"* mozgalmat maga állította le, pályafutása során nem is egyszer, és mindig akkor, amikor a tömegek forradalmi ereje és tettvágya fellendülőben volt.

Ebben a sommázatban benne rejtőzik Gandhi legfőbb vonásainak egész sora. Benne van osztályának, a nemzeti burzsoáziának törekvése a függetlenségre, az idegen uralom megszüntetésére. Benne van a tömegekre való támaszkodás szükségességének bölcs felismerése. De benne van a félelem is attól, hogy a kolonializmusellenesség átcsaphat többe is: a tömegek kívánságainak forradalmi úton való kielégítésébe; s ez sértené a hatalomra törő burzsoázia jövendő érdekeit.

Gandhi működésének kibontakozásakor India már túl volt a forradalmi nacionalista szervezkedések első fellendülésén: Gandhi elődje az Indiai Nemzeti Kongresszus élén, a nála radikálisabb Bal Gandgadhar Tilak a britek ellen, a nemzeti hatalom megteremtéséért elvben az erőszak alkalmazására is kész volt. S ha mögötte is maradt Gandhinak az indiai kapitalizmus egyes ellentmondásainak bírálata szempontjából, antiimperializmusában következetesebb volt nála, mint ahogy következetesebb volt a tömegekhez való viszonyában is. És jóllehet Tilak egy időben otthagyta — hogy radikálisabb pártot szervezzen — India eddigi történelmének legerősebb pártját, a Nemzeti Kongresszust, az addig legnagyobb méretű, barikádharcokba is torkolló indiai tömegsztrájk az ő bebörtönzése elleni tiltakozás jegyében robbant ki.

Gandhit britellenességében sajátos ellentmondások tették ingadozóvá. Egyrészt mély vallásossága következtében az idegen elnyomást eleve elrendeltetettnek tekintette, amely ellen csak isten által elvárt emberi jellemvonásokkal, türelemmel és sze-

[40] Az angolok elfogadják Gandhi önmarcangolását — és hatesztendei börtönre ítélik. Igaz — példátlan epizód —, a bíró bocsánatot kér az elítélt Gandhitól az ítélet miatt, az elítélt pedig megköszöni a bírónak az udvarias ítélkezést.

[41] Idézi *Palme Dutt:* Merre tart India? Szikra 1951. 335. old.

retettel szabad harcolni, hiszen csakis ezt jutalmazhatja a legfőbb jó: az *Igazság* eljövetele. Másrészt Gandhi az angol jelenlétben nem elsősorban azt ítélte el, hogy a népe idegen elnyomás alatt él, hanem azt, hogy az angolok jelenléte a társadalom átalakulásának megkezdését, a gépek elterjedését, a városok kialakulását, más szóval a kapitalizálódásnak a kezdeteit jelentette. A lényeget illetően igaza is volt: a britek megjelenése és a kapitalizmus megjelenése Indiában szervesen összefüggött; csakhogy Gandhi — és ez is maradandó befolyást gyakorolt nem egy eszmei utódjára — a kapitalizmusban nem egy új, feudalizmus utáni társadalmi rend kialakulását látja, hanem a szerinte idilli és egyedül üdvözítő ősi falusi társadalom szétrombolását. S mivel így Gandhi nem egy fejlettebb társadalomért harcol, hanem valójában egy fejlettebb társadalom *ellen*, antikolonialista harca egyben *fejlődésellenes* harccá is válik. „A gépesítés nyomorította el Indiát — panaszolja. — Nehéz felmérni azt a kárt, amelyet nekünk Manchester okozott... A gépesítés a modern civilizáció fő jelképe: nagy bűnt jelképez. A bombayi malmok munkásai rabszolgákká lettek."

„Nem mintha mi nem lettünk volna képesek a gépeket feltalálni — írja más lapokon —, de ősapáink tudták, hogy ha ilyesmire adnánk a fejünket, rabszolgákká válnánk és elvesztenénk erkölcsi tartásunkat. Ezért ők kellő megfontolás után elhatározták, hogy csak azt végezzük el, amit kezeinkkel és lábainkkal el tudunk végezni. Ők meglátták, hogy a mi igazi boldogságunk és egészségünk kezeink és lábaink megfelelő használatából fakad... Megelégedtek a kicsiny falvakkal. Belátták, hogy a királyok és azok kardjai silányabbak, mint az erkölcs kardjai, és ezért alacsonyabb rendűeknek tartották a földi uralkodókat a vallás bölcseinél és önsanyargatóinál. Egy ilyen alkatú nép alkalmasabb arra, hogy másokat tanítson, semmint hogy másoktól tanuljon... Íme, látjátok, mit tekintek én az igazi civilizációnak. Akik ezeket az általam leírt körülményeket meg akarják változtatni, ellenségei hazájuknak és bűnösök."[42]

Gandhi gyarmatosításellenessége tehát nem azonos a polgárság antiimperialista nacionalizmusával; az ő antikolonializmusa valamiféle romantikus antikapitalizmusból fakad, valójában a „bűnös" — angol — kapitalizmus ellen folytat szélmalomharcot, nem pedig a tényleges imperialista hódító ellen. Más kérdés, jóllehet alapvető fontosságú, hogy ütései végeredményben mégis ugyanazt az ellenséget érik, mint a harcos nacionalista burzsoázia ütései. Harcuk egy — de ennek a harcnak az ideológiai töltete nem azonos. Így válik Gandhi annak az indiai burzsoáziának a vezérévé, amellyel voltaképpen csak részben ért egyet.

Gandhi eszméinek ez a romantikus-naiv antikapitalizmusa, patriarchális múltsiratása azt eredményezte, hogy abban a pillanatban, amint India függetlenné vált, megszűnt a burzsoázia befolyásos része számára vezér lenni. A főleg paraszti tömegek még mindig benne tisztelték a „Nagy Lelket", csodálat övezte, mint egy történelmi ereklyét, de a kormányzat kerekét óvakodtak a kezébe adni. Igaz, élete végére Gandhi politikai célkitűzéseiben csalódott emberré vált, aki elutasította a függetlenség elért formáját is:

„Amit mi az utóbbi harminc évben cselekedtünk — mondja 1947-ben egy beszédében —, az nem volt erőszakmentes ellenállás, hanem passzív rezisztencia, amit csak

[42] *M. Gandhi:* Hind Swaraj (Indian Home Rule). Idézi *P. E. Sigmund:* The Ideologies of the Developing Nations. Praeger, New York—London 1963. 77., 83. old.

a gyenge ajánl fel, mivelhogy képtelen fegyveres ellenállásra, még ha kívánná is azt. Ha tudtunk volna élni az erőszakmentes ellenállással, amit csak a sziklaszilárd szívűek tehetnek meg, a világnak egy egész más India képét mutathatnánk fel, egy szabad Indiáét a helyett a kettévágott India helyett, amelynek egyik része végtelenül bizalmatlan a másik iránt, s mindkettő túlságosan is elkötelezett a közös viszályban ahhoz, hogy képes legyen hathatósan törődni az éhes és mezítelen milliók élelmezésével és felruházásával."[43]

Gandhi politikai hitvallásának más síkjain is keveredik a polgári demokratizmus haladó tartalma a konzervativizmussal. Hitvallásának jelentős tényezője — alighanem egyik legprogresszívabb vonása — az ősi indiai kasztrendszer elítélése. Furcsa ellentmondás ez is: az ősi indiai társadalom idealizálása keveredik nála az ősi társadalom egyik legjellemzőbb vonása következetes elvetésével.

Gyakori tartózkodása az „érinthetetlenek", a legalacsonyabb rendű, megvetett kaszt tagjai között — Gandhi magas rangbeli származása ellenére — valóban „forradalmi" tett volt. Ámde az indiai társadalom másik megoszlását, a négy „varnára"[44] való megoszlást nemcsak helyeselte, hanem örökké fenntartandónak hirdette, mivelhogy — s itt konzervatív idealizmusa a katolicizmuséval találkozik — „egy ember nem szükségszerűen boldog, mert gazdag vagy boldogtalan, mivel szegény... Milliók lesznek mindig is szegények."[45]

Az osztálykülönbségek fenntartása és a kasztkülönbségek elítélése logikusan kapcsolódik a vallási türelmesség hirdetésével, a vallási ellentétek elítélésével. Kiegészült ez mindenféle faji, nemzetiségi és nemi diszkrimináció elítélésével is. Mindezek együtt indiai viszonylatban pozitívak voltak, mert olyan országról van szó, ahol a reakció mindmáig a vallási és nemzetiségi ellentétek élezésére építi a taktikai terveit. Olyan eszmék ezek, amelyek a függetlenség után, amikor a reakció az indiai államszervezetnek a szétfeszítésére törekedett, különös nyomatékkal esnek latba — Gandhi javára.

Gandhi filozófiája elvont általános kategóriákra épült. Mindenek felett valónak tekintette az „Igazságot", amelynek minden tevékenységet alárendelt. Értéknek az Emberiességet, a Szeretetet, a Bűntelenséget, az Egyenlőséget fogadta el — anélkül, hogy valaha kutatta volna ezek tényleges társadalmi tartalmát. Filozófiája mélységesen idealista volt, de a humanizmus nemes értelemben vett idealizmusa fűtötte. Politikai-társadalmi eszméi konzervatívok voltak — de a dolgok logikájánál fogva a harcot mégis nemzete haladásának fő ellensége, a brit gyarmatosítás ellen vezette. Politikájában keveredett „a harcosan antiimperialista, a lendületet korlátozó forradalomellenességgel, a tömegek vezérének kiemelkedő képessége a tömegek fékezésének képességével; a tömegekben hivő néptribun ereje a tömegektől félő kispolgár aggodalmával; az erőszak élesen ítélkező gyűlölete az ellenség erőszakának tudo-

[43] Gandhi beszéde 1947. július 14-én. Idézi *E. M. S. Namboodiripad:* The Mahatma and the Ism. People's Publishing House 1959. 103. old.

[44] A varna (szó szerint: szín) négy alapvető társadalmi kategória, négy „rend" az ősi Indiában: a papok (bráhmánok), katonák (kszatriják), kereskedők és birtokosok, kb. a korai polgárság rétegei (vajszják) és a földmívesek (szúdrák) gyakorlatilag nagyjából a korai osztálymegoszlást jelzik; a varnákon is kívül rekedt a társadalom legalsó rétege, azok az érinthetetlenek, akiknek a társadalomba való bevonásáért Gandhi viszont igen sokat tett.

[45] *M. Gandhi:* Hind Swaraj. Id. mű, 76. old.

másulvételével; az osztálykülönbségek konzerválása az egyéb társadalmi különbségek rombolásával; a gazdagság és szegénység örök voltában való hit a nemek, vallások, kasztok közötti egyenlőtlenség harcos és aktív elítélésével; a nemzeti forradalmiság a társadalmiforradalom-ellenességgel; a burzsoá hatalom élharcosának szerepe a burzsoá fejlődés ostorozásával"[46].

Gandhi eszméinek politikai hatása

Gandhi ellentmondásossága az értékelések ellentmondásos voltát is magával hozta. Változóan és ellentétesen értékelte pályáját a marxista elmélet is. Volt idő, amikor a munkásmozgalom — a Kommunista Internacionálé is — Gandhiban csak azt a burzsoá politikust látta, aki mindenáron le akarja szerelni a tömegek forradalmi erőszakát. A nemzeti demokrata forradalmárt nem ismerték fel benne.

Érdemes azonban megjegyezni, hogy Lenin nem így értékelte Gandhit. Eddig megjelent írásaiban ugyan — tudtommal — nem is említi, jóllehet gyakran és nagy tisztelettel foglalkozik mind Szun Jat-szennel, mind az indiai Tilakkal. A már említett indiai Roj emlékiratai azonban érdekesen továbbítják számunkra Lenin állásfoglalását. Roj a Kommunista Internacionálé II. kongresszusa idején Leninnel zajló vitáiról (amelyekről a korábbi lapokon említést tettünk) így ír: „Gandhi szerepe volt köztünk az ellentétek sarkalatos pontja. Lenin úgy vélte, hogy mint egy tömegmozgalom ösztönzője és vezetője, forradalmár volt. Én fenntartottam azt, hogy mint vallási és kulturális eszmék újjáélesztője, társadalmilag reakciósnak tekintendő, bármily forradalminak tűnik is politikailag."[47]

A nemzetközi kommunista mozgalom felülvizsgálta korábbi „balos" értékelését Gandhiról, és mind több elemzés igyekszik megvilágítani Gandhi sajátos szerepét és ellentmondásait.

Gandhi eszméi rendkívül mélyen hatottak a fejlődő országok harcainak eszmei-ideológiai életére. Eszmevilágának különösen két aspektusa maradandó hatású — nem feltétlenül pozitív irányban.

Egyrészt mindmáig tartós maradt a hatása Gandhi *erőszakmentességi elveinek.* S ahogy Gandhi életében, úgy később is ez az irányzat — emberiességre törekvő célzata ellenére — nemegyszer járult hozzá a forradalmi akciók lefékezéséhez. A történelem természetesen nem tűri el annak a kérdésnek a feltevését, hogyan alakult volna egy mozgalom vagy politikai áramlat, ha nem tölti el az erőszakmentesség gandhista illúziója — de nehéz is tagadni adott esetekben passzivitásra, indokolatlan engedményekre késztető hatását. A Dél-afrikai Köztársaságban, ahonnan egyébként Gandhi politikai pályája indult[48], az Afrikai Nemzeti Kongresszus egyik vezetője, a Nobel-békedíjas A. Luthuli volt a gandhista erőszakmentesség hirdetője. Az amerikai négermozgalomban Martin Luther King hivatkozott gyakorta Gandhira, és építette erőszakmentességi elvekre a mozgalmát, az amerikai imperializmus erő-

[46] *Kende István:* A százéves Gandhi. Valóság, 1969. 7. sz.

[47] *S. H. Sardesai:* Gandhi and the CPI. — The Mahatma: a Marxist Symposium. Ed. by M. B. Rao. People's Publishing House, Bombay etc. 1969. 17. old.

[48] Gandhi fiatal korában Dél-Afrikában volt ügyvéd és ott mint az indiai eredetű lakosság politikusa dolgozta ki politikai alapelveit. Az első világháború éveiben tért vissza hazájába.

szakával állítva szembe az erőszakmentesség elvét. Élete, mint ismeretes, ugyanolyan tragikusan végződött, mint mesteréé: ő is politikai merénylet áldozata lett.[49]

Másik jelentős hatású és továbbgyűrűző elmélete Gandhinak az *ősi társadalom idealizálása*, visszakívánása. Rokona ez azon nézeteknek, amelyek — nemegyszer a „szocializmus" jegyében — „újjá" alkotnák az ősi társadalmak egyenlősdi vagy közösségi formáit. S ha ez az idealizálás, a múlt visszakívánása feltétlenül retrográd eszme is, kihatása a nemzeti öntudat ébredésére, a nacionalizmus harcosabbá válására aligha tagadható.

Hiba lenne Gandhi kisugárzó hatását kizárólag kevéssé haladó jellegű eszméi továbbélésének körében felfedezni. Hiszen Gandhi eszméi közül maradandó hatása volt a kaszt- és más társadalmi különbségek elítéléséért, megszüntetéséért folyó harcának is. A függetlenség után kialakuló indiai polgári demokratikus áramlatok harcai a kommunalizmus, a provincializmus, a kaszti megkülönböztetés meglevő maradványai és főképp a vallási diszkrimináció ellen mindmáig jelentős eszmei támaszt találnak Gandhi hagyatékában. S hogy ezek milyen mélyen élő problémák a mai Indiában is, bizonyítja szöveggyűjteményünknek többek között Adzsoj K. Ghostól idézett értekezése is. S hogy a társadalmi atomizálás elleni harc nemcsak India gondja, mutatja az ugyancsak közölt accrai határozat is.

Akárhogy is közeledünk Gandhi eszmei-politikai hagyatékához, jelentősége tagadhatatlan. Tragédiája, hogy eszméi tulajdonképpen éppen fő elemük beteljesedése, az idegen „bűnösök", a gyarmatosítók Indiából való távozása után érvényesültek legkevésbé. Pedig India volt az, ahonnan a gyarmatosító még akkor távozott (ha nem is tette ezt meg a szó teljes értelmében), amikor még nem került sor a nyílt forradalmi erőszak alkalmazására, arra, amelyre a kolonizátor Indokína, Indonézia, Burma, Malájföld és annyi más gyarmat népeit végül is rákényszerítette. Gandhival elsősorban saját osztálya szakított, elvetve eszméi lényeges részeit részben konzervativizmusuk, részben — bár naiv — antikapitalizmusuk, részben már születésükkor túlhaladott voltuk miatt. És talán tragédia az is, hogy éppen amikor a Gandhival korábban meglehetős élességgel szemben álló munkásmozgalom kezdte felismerni nagyságát és, jóllehet nagyon is ellentmondásos érdemeit, akkor vált világossá saját osztálya számára Gandhi alkalmatlansága osztálya vezetésére az új szakaszban, a kivívott függetlenség szakaszában.

Gandhi eszmei működésének talán legmaradandóbb nyoma a tömegekben a nemzeti öntudat megerősödése volt: fáradhatatlan munkája nyomán tíz- és tízmillió indiaiban ébredt az a felismerés, hogy erősebb lehet a gyarmatosító angolnál is, hogy tömegeivel ellenállhatatlan erőt is képes kifejteni, s hogy országa múltja, hagyományainak őrzése és feleleventése fegyvert is jelenthet a kezében.

Az indo-amerikanizmus elmélete

Ha kevésbé markáns vonásokkal és kevésbé nemzetközi jelentőségű vezető irányítása alatt is, de rokon áramlatok mindhárom kontinensen keletkeztek. A nemzeti fel-

[49] Gandhit 1948. január 30-án egy fanatikus hindu gyilkolta meg, tiltakozásul vallási türelmet hirdető eszméi miatt.

éledéssel együtt megnőtt a szerepük azoknak az áramlatoknak, amelyek a nemzeti öntudatot és mozgalmat regionális, sőt kontinentális méretűvé igyekeztek tágítani.

Latin-Amerikában az imperialista elnyomás következtében több „külön" nemzeti mozgalom keletkezett az egyes országokban. Ideológiailag a legmélyebb hatást talán az keltette, amely ebben a szakaszban — a két világháború között — leginkább apellált a szűkebb nemzetin túl a kontinentális öntudatra és egységre. A perui *Victor Raul Haya de la Torre* polgári reformista mozgalma ideológiai alapját számos tanulmányban fektette le. Elveinek alapja „Amerikának az az új forradalmi koncepciója, amelyet az *Indo-Amerika* szó fejez ki" — írja. „A »Spanyol-Amerika« kifejezés a gyarmati időszaknak felel meg, a »Latin-Amerika« kifejezés a köztársasági szakasznak, a »Pánamerika« kifejezést pedig a jenki imperializmus teremtette meg." A Haya de la Torre teremtette indo-amerikanizmus célja „a mi húsz köztársaságunknak — amelyeket egy mesterséges nacionalizmus oszt meg, és az Egyesült Államok, Észak hódító imperializmusa közösen fenyeget — a politikai konföderációja".

Az általa sugallt „Indo-Amerika" népi alapját az őslakos indiánok, elvi alapját az antiimperializmus, gazdasági alapját az államkapitalizmus képezi. Indo-Amerika számára a kapitalizmus kora — fejti ki tanulmányaiban — az imperializmussal kezdődik, amely ezek szerint — ellentétben a fejlett tőkésországokkal — számukra a kapitalizmusnak nem utolsó, hanem első szakasza. Az imperializmus elleni harcra hívta életre Haya de la Torre 1924-ben az APRÁ-t (Alianza Popular Revolucionaria Americana), az Amerikai Népi Forradalmi Szövetséget, ezt az „élcsapatot", amelynek „alapja a termelő, szövetségben a középosztállyal", s azzal a céllal, hogy megteremtse az „antiimperialista öntudatot". S mivel Haya de la Torre azt vallotta, hogy a fontos történelmi jelenségek oka mindig gazdasági, a fejlődéshez „le kell rombolni a kapitalista rendszert", s megvédeni a társadalmat az imperializmussal szemben, „az antiimperialista állam révén, amely a termelés forrásainak nacionalizálása és progresszív társadalmasítása útján véglegesen az állami kapitalizmus irányába fordul, s ezzel megóvja a középosztályokat a nagy magántőke felé való orientálódástól, amely az imperializmushoz való visszatérést jelentené"[50].

Haya de la Torre „aprista" programja eredendően a nemzeti burzsoázia antiimperialista, de minden hangzatos „antikapitalista" szólama ellenére a legkevésbé sem antikapitalista programja. A „nyitás" a dolgozó osztályok, a „termelők" és általában az indián lakosság felé az antiimperialista nemzeti front tömegbázisát hivatott megteremteni a nemzeti kapitalizmus megvalósítása érdekében. Agrárprogramjának alapja, a mexikói forradalom agrárprogramja nyomán, a föld nacionalizálása.

Haya de la Torre pártja indulásakor még forradalmi nacionalistának minősülhetett, de fejlődése során fokozatosan engedett radikális követeléseiből. Ennek következménye az a történelemben gyakran ismétlődő folyamat volt, amelynek során a belső ideológiai erózió következtében sor került mind a párt többszöri szakadására, mind a következetes forradalmi mozgalmakkal való együttműködés — amit az APRA kezdetben még hirdetett — megtagadására, majd a későbbiekben, saját pártprogramjának revíziójára. Maga Haya de la Torre a második világháború után ugyan még hirdeti a latin-amerikai „konföderációt", de már élesen és nyíltan antikommu-

[50] *Haya de la Torre:* A Donde Va Indoamérica? Idézi *P. E. Sigmund:* The Ideologies of the Developing Nations. 283—289. old.

nista, szovjetellenes, és korábbi téziseit már úgy magyarázza, hogy „az imperializmus, az elmaradott országokban a kapitalizmus első és szükséges szakasza, konstruktív gazdasági szerepe van és a fejlesztés történelmi küldetését tölti be... Nyilvánvalóvá vált, hogy az imperializmus, megszabadulva az Egyesült Államok külügyminisztériuma védnöksége alól, a viszonylagos egyenlőség talaján áll az indo-amerikai államokkal szemben."[51]

A négritude

A két világháború közötti időszakban jelentős ideológiai hullámokat kavart az afrikai — vagy egyesek fogalmazása szerint „néger-afrikai", mások szerint, szélesebben, „afro-amerikai" — *négritude* irányzat. Eszmei rokonságát a Gandhi vezette mozgalommal és Haya de la Torre ideológiájával elsősorban az elnyomott nemzetek valamiféle kollektív nacionalizmusában kell keresnünk. Igaz, Gandhi mozgalma elvben egyetlen gyarmat határain belüli volt, de ez a gyarmat maga kontinentális méretű, és sok szempontból tarkább népességi összetételű, mint a Haya de la Torre eszméi által felölelt terület. A négritude tudatosan széles körű: megfogalmazói szerint mindazok eszméje kíván lenni, akiket a „fehérek" négernek tartanak — minden feketebőrűnek.

Míg Gandhi nemzeti törekvése kifejezetten és hangsúlyozottan indiai, Haya de la Torréé is magában Peruban született, a négritude viszont valójában az eszmei hatóterületén kívül, Európában, Párizsban alakult ki a harmincas évek elején. A négritude eszmeileg a faji alsóbbrendűség tagadása, szembeszállás a kor imperialista ideológiájának egyik alapvető tételével, a faji felsőbbrendűséggel. Ebből fakad erőteljes antikolonializmusa. De nemcsak Afrika, sőt a világ fekete bőrű lakosságának egyenjogúságát hirdeti, hanem — főként egyes ideológusainak írásaiban — annak különleges, más „fajokéval" ellentétes vagy eltérő voltát. Ebben lépnek a négritude ideológiájának bizonyos áramlatai a gandhista és az aprista ideológián is túl: az egyenjogúságért való harc és az „egyenlőnek születés" elve helyébe már-már beszüremkedik a néger felsőbbrendűség eszméje, a „négerség" apologetikája.

A négritude irányzatnak van egy másik olyan vonása is, amelyben eltér a kor e két másik idézett irányzatától. Míg Gandhi és az APRA egy terület politikai mozgalma, annak gazdasági-társadalmi hátterével, a nemzeti burzsoáziával mint az adott nacionalista eszme hordozójával és harcosával, a négritude sajátosan intellektuális, szűk szellemi mozgalom, ideológiai irányzat. Nem terebélyesedik párttá, még tényleges mozgalommá sem, inkább folyóiratcikkek, versek, drámák, szenvedélyes politikai vitairatok — néha rendkívüli irodalmi értékű írások — ihletője, lapok, kiadóhivatal szervezője, a szó nemesebb értelmében szellemi tudatformáló, nem pedig tömegmozgalmat szervező áramlat.

Lehet, hogy bizonyos értelemben ez a szűkítő sajátosság az erejét is adja. De feltétlenül a korlátait is jelenti: hiányzik a politikai gyakorlat szüntelen „próbája", mérőeszközként és spontán ellenőrként a tömegek reagálása, nem érezheti olyan közvetlenül önmaga visszhangját, mint ahogy Gandhi a szó szoros értelmében milliók

[51] *Haya de la Torre:* Treinta Años de Aprismo, 1956. Idézve ugyanott, 289—299. old.

megmozdulásával tehette próbára eszméinek, ha helyességét nem is, de hatékonyságát feltétlenül.

A négritude hatékonyságát jórészt az értelmiségi körök reakcióján lehetett mérni, nem utolsósorban — bármily furcsa paradoxon is — éppen a „fehérek" reagálásán. Kétségtelen jelentősége volt ugyanis például annak, hogy a négritude maga mellé tudott állítani világhírű entellektüeleket (pl. Sartre). A „négerség" tömegéig azonban nem jutott el ez az eszme, legfeljebb a sajtójáig, ami azonban a gyarmati időben még nagyon is szűk hatókörű volt.

A négritude tehát eredetileg a négerség egyenrangúságáért küzdő szellemi áramlat. Maguk az alapító és köréjük sereglő „fekete" írók és politikusok jelentkeznek az elismertetés igényével, de hangsúlyozottan nem *emberi*, hanem *fekete emberi* mivoltukban való elismertetésüket kívánják. Hadat üzennek a faji diszkriminációnak — és nyomban meg is hirdetik faji különállásukat, megteremtve ezzel azt a sajátos ideológiát, amelyet nagyon találóan és joggal keresztel el Sartre „fajelméleten alapuló fajelméletellenességnek", antirasszista rasszizmusnak.[52]

Ez az eszmei ellentmondás nehezen maradhatott fenn tartósan. A függetlenné válás időszaka a négritude gyakorlati helytállásának próbája, és az ellentmondások feszítő ereje az irányzatot ekkor már fel is bomlasztotta.

Tagadhatatlan az eszme eredendő antikolonialista-antiimperialista volta. Még kevésbé lehetne tagadni megteremtőinek forradalmi nacionalista szándékát, amely egyeseknél a forradalmi demokratizmusig és a marxizmusig fejlődik tovább (elsősorban Aimé Césaire-re utalunk). Mégis éppen annak nyomán, hogy a nemzeti függetlenségi harcok győzelme után kiéleződtek az ellentétek, hogy az osztálytartalom kérdései, az útválasztás dilemmái egy adott szakaszban megkerülhetetlenné válnak, a négritude egyes áramlatairól lemállik a progresszivitás és az antiimperializmus, és előbukkan a függetlenség küszöbén vagy birtokában már retrográddá váló, faji elméletbe ágyazott nacionalizmus.

A négritude eszmekörével egy olyan „nacionalista" eszmekört érintettünk, amely nem egyetlen nemzet kohéziós ideológiáját volt hivatva megteremteni, hanem egy nagy közösségét, amelyet egyrészt bőrszíne, másrészt bizonyos fokig a földrajzi terület fűz egybe. Bizonyos fokig — mondtuk —, hiszen a fekete bőrű lakosság letelepedési körének földrajzi határait a rabszolga-kereskedelem kora áttörte és az afrikai embertípust letelepítette más kontinensen is. A négritude ezért „átnyúl" jelen földrajzi határain az „afro-amerikai" emberekig. Tanulmányunkban azonban nem érintjük az amerikai néger mozgalmak ideológiai kérdéseit, jóllehet bizonyos rokonság és nem kevés kapcsolat mutatható ki elveik és a nemzeti felszabadító mozgalmak elvei között.

A pánafrikanizmus

A négritude-nél korábban indult az összafrikai eszmeáramlatok egy másik, bizonyos értelemben már mozgalommá is szerveződött ága, a *pánafrikanizmus*. A négritudedel nemcsak „afrikanizmusa" köti össze, hanem az is, hogy ugyancsak Afrikán kívüli

[52] A négritude irányzatról és vele Fanon eszméinek értékeléséről *Marton Imre* írt könyvet „Eszmék és téveszmék a harmadik világban" címmel. (Kossuth Könyvkiadó 1969. 256. old.)

eredetű. A gondolat — az összes afrikai eredetű emberek összefogása és Afrikához való joguk kiharcolása — valójában egyidejű, ha nem is a rabszolga-kereskedelem megindulásával, ami egy csapásra nemzetközi méretűvé tette az „afrikai kérdést", hanem legalábbis az amerikai néger rabszolgák felszabadításáért szerveződő harccal. Szervezett mozgalommá valójában a múlt század legvégén kezdett válni, H. Sylvester Williams trinidadi ügyvéd kezdeményezésére. A pánafrikai eszmének nyomban két jeles hirdetője, és egyben két eltérő és egymással sokat harcoló áramlata támadt. Az egyiket Marcus Aurelius Garvey jamaicai néger képviselte, aki a pánafrikanista jelszót az összefogás gondolatának fáradhatatlan hirdetése mellett a legszélsőségesebb faji teóriákra építette. Egyben önmagát kinevezte a leendő Afrikai Faji Köztársaság elnökévé; valóságos „fekete egyházat" (amelyben a Gonosz szerepét a fehérekre ruházta), de egyben vállalkozásokat is szervezett — hajózási vállalatot stb. —, amelyeket mind eszméi propagálásának, mind anyagi helyzete javításának is a szolgálatába állított. Politikája alátámasztására kapcsolatba lépett még a fehér fajelmélet hirdetőivel — így az amerikai Ku-Klux-Klannal — is, az elvek tartalmi rokonsága alapján. A két szélsőséges fajelmélet ezúttal azért talált együttműködési talajra, mert mindkettő az amerikai négerek eltávolítását követelte az „Újvilág"-ból. Az „átszállítás" szervezetének eszmei és üzleti bázisát egyaránt a nagyon is ellentmondásos és zavaros eszméjű és életpályájú Garvey teremtette volna meg.

A pánafrikanizmus másik, alapvetően eltérő indítékú áramlatának eszmei irányítója a Garvey által „túl világos" bőrszíne ürügyén támadott W. E. B. Du Bois volt. Ő a polgári felvilágosultság haladó eszméit képviselte. Az emberiség bőrszín okozta választóvonalát a történelem egyik kardinális kérdésének tartotta, de már ekkor meglátta mögötte az elnyomatás és a kizsákmányolás lényeges elemeit. Az 1900-ban Londonban megrendezett első pánafrikai konferencián Du Bois ezt mondta:

„A XX. század kérdése a bőrszín-választóvonal kérdése, az a kérdés, mennyire válik a fajok közötti különbség — amelynek fő látható jele a bőr színe és a haj rajzolata — annak az alapjává, hogy megtagadják a Föld népessége nagyobbik felétől a képességeinek megfelelő, a modern civilizáció lehetőségei és előjogai adta élethez való jogot."[53]

A pánafrikanizmus Afrikán kívüli voltát mi sem jellemzi jobban, mint hogy kongresszusait Párizsban (1919), Londonban és Brüsszelben (1921), Londonban és Lisszabonban (1923), New Yorkban (1927), majd Manchesterben (1945) tartották. A kongresszusok között — amelyek egyik fő szervezője mindig Du Bois professzor volt — ki lehetne mutatni bizonyos eszmei fejlődési vonalat, ám az utolsó, manchesteri kongresszus kivételével még mind az óvatos polgári liberalizmus keretein belül maradt, és valójában — ellentmondásaival és vitáival együtt — egy polgári törekvés eszméit tette át a maga sajátos, területen kívüli, idegenben szerveződő viszonyaira. Az 1919-es párizsi kongresszus alapelvei között például ott találjuk azt a követelést, hogy „a világ négerei"... „legyenek tényleges birtokosai (Afrikában) annyi földnek, amelyet »profitábilisan« megművelni képesek", vagy hogy „Afrika bennszülötteinek legyen joguk a kormányzatban való részvételre, oly mértékben, ahogyan ezt fejlettségük lehetővé teszi" stb.[54]

[53] *W. E. B. Du Bois:* An ABC of Color. Seven Seas Publishers, Berlin 1963. 20—21. old.
[54] *C. Legum:* Pan-Africanism. Praeger, New York 1962. 133. old.

Ettől az elvtől a manchesteri kongresszusig, 1945-ig, hosszú volt az út. Ez volt ugyanis az első olyan kongresszus, amelyen már valóban afrikai politikusok — mint az aranyparti Nkrumah, a kenyai Kenyatta, a Sierra Leone-i Wallace-Johnson stb. — is részt vettek, és amelynek vitájában már hangot kaptak marxista álláspontok is. (Du Bois maga csak később vált marxistává, és élete végén lett az Egyesült Államok Kommunista Pártjának tagja.) Ez a kongresszus merőben más volt, mint az előbbiek; nyíltan elítélte az imperializmus politikáját, leleplezte a függetlenségi mozgalmak nyomására megadott álengedményeket, követelte a föld felosztását az afrikaiak között, az elemi szabadságjogokat, kimondta, hogy „a szervezett kereszténység Nyugat-Afrikában azonosult a nyugat-afrikai népeknek az idegen hatalmak által való politikai és gazdasági kizsákmányolásával", és Kiáltványát e szavakkal fejezte be:

„Világ gyarmati és leigázott népei, egyesüljetek!"[55]

Az afrikai gyarmati országok függetlenné válásával — sőt valójában már az afrikai felszabadítási mozgalmak megindulásával — azonban ez az Afrikán kívülről irányított mozgalom elvesztette létjogosultságát. Szerepét átvették a helyenként csak késve induló fekete afrikai gyarmati függetlenségi mozgalmak, és néhány olyan kezdeményezés, amely az afrikai egység gondolatát hirdette kontinentális vagy „fekete afrikai" regionális méretekben. Ebben az értelemben a pánafrikai kongresszusok szellemi utódjának tekintette magát az 1958. évi accrai értekezlet, amelynek határozatából könyvünk szöveggyűjteményi részében közlünk egy részletet. De rendkívül progresszív bázison alakította ki a maga nyugat-afrikai egységét az 1946-ban megteremtett, a marxista irányzatoktól a polgári demokratikus elemekig sok áramlatot magában foglaló Afrikai Demokratikus Tömörülés (Rassemblement Démocratique Africain — RDA) is.

A pánarab gondolat

Más előfeltételek között alakult ki egy másik, hatásaiban mélyebb, realitásában valósabb „pán-" eszme és mozgalom, a *pánarabizmus* gondolata. Az arab világ jellegzetességei eleve szinte szükségszerűvé teszik e gondolat kialakulását. Az arab népek történelmük során a legkülönbözőbb hódításoknak voltak áldozatai. Már a keresztes háborúk is idegenek behatolását jelentették e területre. Az oszmán birodalom kereteiben is az arab világ jó részét gyarmatosították. Az első világháborúval a fejlett imperialista hatalmak, elsősorban Nagy-Britannia és Franciaország megvalósította az arab világ újrafelosztását. Egyedülálló sajátossága e hatalmas területnek az országok népeit egybefogó nyelvi-kulturális közösség. Emellett külön belső kohéziót teremt közöttük az arab népek többségének vallási közössége is, a mohamedán vallás uralkodó volta. Ez egy további, szélesebb kör kapcsolatának kialakulását is eredményezte: az iszlám közösség gondolatát, a *pániszlámizmus* eszméjét, amely összefonódik mindazokkal az arab nacionalista törekvésekkel, amelyeknek vallási eszmei alapjuk van. Ez a szélesebb közösség kiterjedésében óriási: Indonéziától

[55] Ugyanott, 136—137. old.

Afrika nyugati partjaiig húzódik, és egy olyan vallás összekötő erejét hordja magában, amely militáns-hódító vallás volt: a vallási fölérendeltség korai eszméjével igazolta szellemi, és korántsem pusztán szellemi terjeszkedését.

Maga a pánarab gondolat kapcsolódik a nemzeti felszabadulásért küzdő egyéb polgári áramlatok törekvéseihez. Ébredése is egybeesik a főbb nacionalista függetlenségi áramlatok kialakulásával a gyarmatvilágban: a századforduló előtti utolsó évek, amikor megkezdődtek az imperialista háborúk, amikor a világot felosztó gyarmatosítók a felosztás utolsó aktusait hajtották végre, amikor a kapitalista fejlődés már beszüremlett néhány addig mesterséges elmaradottságban tartott területre, amikor az első tömegjellegű nemzeti polgári mozgalmak éledni kezdtek — ez az időszak a pánarab gondolat szélesebb elterjedésének időszaka is. De az a tényező, hogy az arab nép nem egyetlen nemzeti állam vagy egy gyarmat határain belül élt, hanem több országban és több gyarmatosító uralma alatt, az arab összefogás gondolatát eleve sajátosan meghatározta. Így az arab nemzeti érzelmű polgárság kettős nacionalizmust hordoz: a szűkebb „honi" nacionalizmust — egyiptomit, szíriait, algériait stb. — és a szélesebb arab nacionalizmust, amelyet sok esetben még tetéz egy harmadik eszme is: a már említett mohamedán összefogás gondolata.

A pánarab mozgalom, eltérően a pánafrikaitól, magán az arab földön alakult, és inkább párhuzamosan élő nemzeti mozgalmakként — azaz egyiptomi, szíriai stb. mozgalomként —, mintsem azonos irányítású vagy főként azonos eszméjű egyetlen mozgalomként. Mindemellett, elsősorban eszmei megnyilvánulásaiban, e kor nagy arab politikai gondolkodói szűkebb „honi" gondolataikat is az *arab* nemzeti eszme jegyében fogantatták, arabokként hirdetve meg a maguk szűkebb nemzeti, országonkénti törekvéseit vagy szervezve meg pártjaikat. Ezáltal ezek a szervezetek mindig is kettős érdeket képviseltek: a nemzetit és az összarabot — és gyakran harmadikként még a mohamedánt is. Az egyiptomi nemzeti mozgalom jelentős polgári pártja, a *Wafd* (amely a politikai színtérre lépő szervezett arab erők között az első jelentős volt) ideológusát, az egyiptomi Ebeid Makram „Az egyiptomiak: arabok" c. írását idézzük:

„Testvérek vagyunk harcainkban, amelyek célja megvédeni hazáinkat és elnyerni szabadságunkat. A katasztrófák megszilárdítják az áldozatok közötti kapcsolatokat. De mennyivel több mondható azokról a nemzetekről, amelyeket egyesít nyelvük, hagyományaik, alapvető szociológiai jellemzőik is. Az arabizmus története összefüggő láncszemek sora, amelyek szilárd láncolatot képeznek... Állításom — »az egyiptomiak: arabok« — tartalmazza azt a lelki rokonságot és azokat a kapcsolatokat, amelyeket a földrajzi határok nem lazíthattak meg, a politikai étvágy nem kezdhetett ki, azon eszközök ellenére sem, amelyet az arab népek megbontása, az arab szellem kioltása, az arab egység létrehozásáért tevékenykedők szembeállítása és meggyötrése érdekében alkalmaznak... Az arab egység tényleges valóság, de szüksége van szervezettségre; e szervezettség feladata megteremteni az imperializmus elleni, a nemzetiségek megóvására, a gazdasági erőforrások kifejlesztésére, a helyi termelőtevékenység előmozdítására, a közös érdekek alapján nyugvó cserék erősítésére, a kapcsolatok összehangolására szolgáló frontot... Jövendőnk létrehozza majd tömörülésünket egyetlen közös ideál körül, amely egységbe fűz és egyesít minket, egyetlen tömbbe fog, országainkból egyetlen nemzeti uniót teremt, vagy egyetlen nagy hazát, amely több másik hazára oszlik, amelynek megvan a maga arculata, de

amelyeket egyesítenek, és szilárdan a nagy hazához fűznek általános nemzeti jellemzőik."[56]

Valójában a külön nemzeti sajátosságoknak, jelen esetben az egyiptominak az arab egységen és azonosságon belüli ilyetén hangsúlyozása nem általános vonása a modern arab nemzeti mozgalmak kialakulása periódusának. S ha a nagy nemzeti polgári pártok, mint az említett egyiptomi *Wafd*, a tunéziai *Desztur*, később a marokkói *Isztiklal*, a szíriai *Baath* és a többiek, általában ennek a „honi" nacionalizmusnak voltak is hordozói és a nagy-arab gondolatnak csak részelemeit képezték, voltak az arab mozgalmaknak olyan áramlatai is, amelyek elsődlegesen arabnak tekintették magukat, és ezt vélték a függetlenségi harc szervezési alapjának. A Baath mint nemzetközi párt alakításának gondolatát is részben ez az eszme fűtötte. Száti al-Hurszi, szíriai teoretikus-politikusnak — Abdel-Malek szerint „az arabizmus fő teoretikusa" —, aki Iránban és Egyiptomban is tevékenykedett, „Az arabizmus elsődlegessége" c. tanulmánya közvetett válasznak tekinthető a fent idézett írás „egyiptomi elsődlegességű" szemléletére.

„Minden ország, amelynek lakói az arab nyelvet beszélik, arab, bármennyi ilyen ország legyen is, bármily különbség legyen is a kormányzati épületeken lobogó zászlók között, bármily bonyolult és összetett legyen is a különböző politikai szervezeteket szétválasztó határvonal. Mindezek az országok arab országok... Az arabizmus nincs fenntartva az arab félsziget országaira, mint ahogy nem is specifikusan a muzulmánoké. Ellenkezőleg, kiterjed mindazokra, akik az arab országokhoz tartoznak, az arab nyelvet beszélik, legyenek bár egyiptomiak, kuvaitiak, marokkóiak, muzulmánok vagy keresztények, szunniták, siiták vagy drúzok, katolikusok, ortodoxok vagy protestánsok... A jelenleg létező arab államok nem lakóik akarata szerint alakultak vagy sokasodtak, sem természetes követelmények miatt, hanem inkább azon államok közötti megállapodások és egyezmények következtében, amelyek maguk között szétosztották és uralmuk alá hajtották az arab országokat. Ugyanez a helyzet az arab államokat ma szétválasztó határokkal: nem ezeknek az országoknak és nem lakóiknak az érdekében húzták meg azokat, hanem sokkal inkább a saját érdekeiket biztosítani akaró imperialista államok közötti alkudozások és manipulálások során. A különbségek és eltérések, amelyeket most az arab államok között láthatunk — közigazgatási, törvényhozási és gazdasági intézményeiket, valamint politikai irányzatukat illetően —, mind a megszállás korszakának az imperializmusból fakadó örökségei."[57]

Az arab polgári nemzeti mozgalmak — legyenek akár arab egységmozgalmak, akár partikuláris nemzeti mozgalmak — talán még a másutt szokásosnál is több irányzatra oszlottak. A vallási befolyás intenzitási foka, a függetlenségnek a nemzeti-állami és az arab síkon való elképzelése, a terület nem arab lakosságához való viszony (ami korántsem csak a palesztinai zsidó lakosság problémáját jelentette, hanem az északkeleti arab országok kurd kérdését, az észak-afrikai arab országok kabil nemzetiségi problémáját is), a nemzeti mozgalom „faji" tartalma vagy álláspontja,

[56] Megjelent: *E. Makram* Művei. Kairó. Idézi Anthologie de la littérature arabe contemporaine. 2. köt. Szerk.: Anouar Abdel-Malek. Seuil, Párizs 1965. 126—127. old. Az idézett kairói mű nem tünteti fel az itt közölt írás megjelenésének pontos időpontját; feltehetően a harmincas években íródott.

[57] Lásd Anthologie de la littérature arabe contemporaine. Id. mű, 2. köt. 154—155. old.

a vallási szekták és a vallási közösségek egymáshoz való viszonya (ami hol kopt-, siita-, drúzkérdésként, hol keresztény- vagy zsidókérdésként merült fel), nem egy esetben a félfüggetlenség bizonyos fokával rendelkező országok egymás közötti határ- és más problémái: ezek mind más-más tartalmi elemet kölcsönöztek a pártok, mozgalmak programjainak, személyek, politikusok, teoretikusok elgondolásainak. Ez a sokféleség befolyásolta az arab országok legkövetkezetesebb erőit, és nagyon megnehezítette a kommunista mozgalom fejlődését még ott is, ahol egy viszonylag jelentősebb munkásosztály volt, mint Szíria-Jordániában, Libanonban, Egyiptomban. Sehol nem harcolt a kommunista mozgalom maga is annyi belső irányzattal és nem határozta el oly gyakran még saját feloszlását is — vagy beolvadását egy szélesebb nemzeti mozgalomba —, mint egyes arab országokban.

Érthető, ha a széles körű nemzeti egységmozgalom megalakításának nehézségei is hatványozottan jelentkeztek, és erős kommunista mozgalom híján még könnyebben szaporodtak az opportunista, ingadozó, jobbra-tendáló irányzatok, mint egyebütt. Különösen éreztette a hatását ez a jellegzetesség akkor, amikor a második világháború után megingott a Közel-Kelet békéje az Egyesült Államok politikája és Izrael tevékenysége nyomán, vagy akár az arab világon belüli számos ellentét valamelyikének kiéleződése kapcsán.

A FÜGGETLENSÉGI TÖREKVÉSEK GYŐZELME ÉS A POLITIKAI ESZMEÁRAMLATOK

A második világháború hatása a nemzeti mozgalmakra

A második világháború alatt már érlelődött az az új történelmi szakasz, amely a gyarmati rendszer bomlásának gyorsulását hozta magával. A gyarmatosítók lekötöttsége az antifasiszta háború frontján, meggyengülésük a háborús erőfeszítések következtében, katonai kudarcaik — elsősorban a francia, a holland, a belga gyarmatosítóké —, mind elvonta erejüket és figyelmüket a gyarmati területek zöméről, továbbá a japánok ázsiai előnyomulása a francia, brit, holland gyarmatok egy részén — mindez új elemekkel gazdagította a gyarmati népek tapasztalatainak tárát. A japán megszálló megjelenése emellett egyes területeken súlyos zavarokat okozott: a burzsoázia, de széles értelmiségi-kispolgári körök és egyéb rétegek is sok helyütt az antiimperialista felszabadítót, az „ázsiai testvért" látták meg benne. A japán imperializmus politikai eszközei közé tartozott az ázsiai nacionalizmus felélesztése az „új ázsiai rend" ígéretével, a nacionalista áramlatok antikolonialista fűtöttségének és a bőrszínre alapozott faji elkülönültségi törekvéseknek, a „fehér"-ellenességnek a felhasználása saját imperialista céljai szolgálatában. Hogy ezt miért alkalmazhatta sikerrel például Indonéziában vagy Burmában, és miért vallott vele kudarcot Indokínában, annak okait a helyi adottságokban, az osztályszerkezetben, a nemzeti mozgalmak politikai érettségében, forradalmi tartalmának fokában kell keresnünk. A nemzeti felszabadító harci szervezetek számára mindenesetre fontos politikai iskolát jelentett az antifasiszta háború egyes imperializmusokat gyengítő, és egyben leleplező volta, de sok helyütt visszájára fordult a japánok ázsiai nacionalizmusának demagóg irányzata.

A világháború azonban nemcsak a japánok haditevékenysége és expanziója miatt

okozott zavart az ázsiai nemzeti felszabadító erők soraiban. Nem kevésbé teremtett fonák helyzetet az, hogy a háborúban világméretű antifasiszta szövetség jött létre a forradalmi erők és az imperialista antifasiszta erők között. A Szovjetunió szövetségese volt például az akkori fő gyarmatosító, Nagy-Britannia, s ez főként az angol gyarmatokon eszmei zavart keltett egyes körökben. Így állhatott elő az a sajátos helyzet is, hogy míg Indiában, a brit birodalom legfontosabb gyarmatán a nemzeti polgári Kongresszus Párt átmenetileg megtagadta a britek támogatását az antifasiszta háborúban, addig a következetesebb forradalmi erő, az időnként illegalitásba kényszerült kommunista párt állt ki az angolok hadicéljainak támogatása mellett. (Aminek következtében volt egy — bár rövid — időszak, amikor az angol gyarmatosító hatóságok bebörtönöztek jelentős számú kongresszus párti vezetőt, míg a kommunista párt szinte zavartalanul működhetett. Az angolok azután — főként a japánok gyors közeledésének hatására — sürgősen függetlenségi ígéretekkel engesztelték ki a kongresszus párti vezetőket.)

Az egyéb ázsiai és afrikai gyarmatokon nagyon is eltérő helyzetek alakultak ki a háború alatt. Volt, ahol francia—japán gyarmati együttműködés jött létre (Indokína); sor került francia gaulle-ista és pétainista gyarmati csapatok fegyveres összecsapására is (Szenegál: Dakar „felszabadítási" kísérlete), volt ahol a honi kommunista és amerikai fegyveres erők együttműködése jött létre a japánok ellen (Fülöp-szigetek), másutt csak a japánok megjelenése teremtette meg a gyarmatosító britek és az addig általuk súlyosan üldözött fegyveres kommunista erők ideiglenes szövetségét (Burma). Természetesen az ennyire különböző helyzetek hatása a nemzeti függetlenségi harcokra más és más volt. Néhány tanulságot azonban mindenütt és minden szabadságharcos erő számára nyújtott: egyrészt azt, hogy mindenfajta imperializmus gyarmatosítani akar vagy meg akarja tartani a gyarmatait, másrészt, hogy az imperializmus legyőzhető, legyen „fehér" vagy „sárga" — de ami talán még jelentősebb volt, azt, hogy csak széles egységfronttal, összefogással lehet legyőzni a közös ellenséget.

A tanulságok gyakorlati alkalmazása azonban jórészt a fasizmus legyőzése utánra maradt, amikor teljesen új helyzet alakult ki a világban: jelentősen megnőtt a Szovjetunió szerepe, súlya, tekintélye. Az első szocialista hatalom már nem elszigetelt és a kapitalista hatalmak által támadott ország, hanem világhatalom, amely nélkül nincs nemzetközi döntés, nincs békerendezés. A világpolitikában ott volt tehát az a hatalom, amely fölszámolta az imperialista cári gyarmatbirodalmat, a nagybirtokrendszert. A Szovjetunió győzelme, erősödése nagy hatással volt a gyarmatok egy részén már működő kommunista pártokra, a fegyveres partizánalakulatokra, és a haladó polgári erőkre is. De nemcsak az eszmei-politikai hatás játszott szerepet, a döntő az volt, hogy a nemzeti felszabadításért harcolóknak biztos támaszuk lett a szocialista nagyhatalom.

Így indult meg a nemzeti felszabadítási harcoknak az a történelmi periódusa, amelyben a nemzeti mozgalmak — hol fegyveres, hol fegyvertelen harcban győzve, kikiálthatták nemzeti államukat, saját kormánnyal, alkotmánnyal, lobogóval és himnusszal, és saját, nem pedig idegen külügyminisztériumok alá rendelt diplomáciai testülettel és ENSZ-képviselettel.

A függetlenné válás fordulatot jelentett az országok életében: a döntés lehetősége a legkülönfélébb kérdésekben elvben a nemzeti erők kezébe került. Hogy ezzel a lehetőséggel hogyan tudtak élni, az természetesen erősen függött a külső tényezőktől (hogy milyen hatása maradt vagy alakult ki valamelyik imperialista hatalomnak), gazdasági tényezőktől, de függött és függ, döntően, a belső politikai színtértől, a politikai erők és eszmék alakulásától, harcától. A függetlenné válás aktusa ugyanis új helyzetet teremtett abból a szempontból is, hogy míg a függetlenség kivívásáért folyó harcban szükségszerűen kialakult a különböző erők (szilárd vagy ingatag) nemzeti egysége, a függetlenné válás utáni szakasz másképpen veti fel a kérdéseket. Az a tény, hogy a függetlenség kivívásáért vívott harcban megvolt az akarat egysége, nem hozza magával automatikusan, hogy a független ország kialakításának módszerében is meglegyen az egység. De különösen nem jelenti azt, hogy maradéktalanul fennmarad az egység akkor, amikor a függetlenséget elnyert ország berendezkedése, fejlődési útja vetődik föl. Más feladat az ország függetlenségéig eljutni — az angol vagy francia lobogó helyébe burmai vagy kameruni lobogót felhúzni —, és ismét más a nemzeti lobogó alatt megteremteni egy új államrend alapelveit, egy rendszert, erőszakszervezeteivel, jogrendjével és tulajdonviszonyaival.

Ekkor már a társadalom különböző osztályai, rétegei más-más célt követnek. Hamar kiderül, hogy függetlenség alatt nem ugyanazt értették: a függetlenséggel megváltozik egymáshoz való viszonyuk és megváltoznak erőviszonyaik is. Az egyik osztály — vagy réteg — hatalomra kerül, míg mások továbbra is a hatalmon kívül maradnak. Mással kerülnek szembe, mint akivel eddig szemben álltak: a tegnapi szövetségessel, tehát nemzeti erők nemzeti erőkkel.

Ez a folyamat a függetlenség elnyerése után törvényszerű. Hogy azonban az ellentétek mikor és milyen erővel jelentkeznek, hogy a hatalom tagadja vagy halogatja azokat, többé-kevésbé demokratikus formák között meg akarja oldani őket, vagy erőszakot alkalmaz az ellentétes erőkkel szemben — esete válogatja. Mindenesetre a klasszikus kérdésre — kié a hatalom? — adott tegnapi válasz — „az angol imperialistáké", „a francia gyarmatosítóké" stb. — ma már nem felel meg a valóságnak: a hatalomnak nyílt nemzeti és osztálytartalma van.

Számos példa bizonyítja, hogy a polgárság vezette nemzeti függetlenségi frontot még a hatalom megragadása előtti szakasz, a közös harc szakasza is alaposan próbára teheti. Nemegyszer éppen a függetlenségi harcban kialakított nemzeti egység megbomlása vált döntő előnnyé az imperialisták számára. Az egységfront harc közbeni szakadásának alighanem legtragikusabb példája az indonéziai nemzeti egység megtörése volt, a burzsoázia orvtámadása a baloldali szövetséges, a munkásosztály és pártja ellen, 1948-ban. A jávai Madiunnál elkövetett provokáció, amelynek ürügyén a nemzeti burzsoázia jobbszárnya és katonai erői likvidálni akarták — és részben tudták is — a kommunista szövetségest, a párt szinte egész vezérkarát, váratlanul előnyös helyzetbe juttatta a gyarmatát visszaszerezni akaró holland kolonialistákat — nem pedig a nemzeti burzsoáziát! A politikai harcok törvénye érvényesült, amikor kiderült, hogy a nemzeti front szétszakítása a jobboldalt is meggyengítette, és a holland gyarmatosító a nemzeti burzsoázia vezetőit tartóztatta le, miután a kommunistákkal maga a honi jobboldali burzsoázia számolt le.

A függetlenség megvalósulásával a mozgalom nacionalista polgári erői, a nemzeti burzsoázia válaszút elé kerül. Eddigi programja, amelynek alapján a nemzeti egység létrejött (mégha ez az egység néha törékeny volt is), antiimperialista, antifeudális, demokratikus, minél szélesebb rétegek számára kívánatos program volt. A függetlenség kikiáltásával azonban csak az *antiimperialista* célkitűzés valósult meg — többékevésbé —, a többire korántsem került sor. A továbbiak végrehajtása újabb harc kérdése, s ezen már törést szenvedhet a létrejött egység. A program elveszti vagy elvesztheti össznépi jellegét, miután a közös ellenség, az idegen gyarmatosító jelenléte megszűnt vagy lepleződött, és a nyílt katonai intervenció, az erőszakos hódítás módszerei a megváltozott világhelyzetben gyakorlatilag nehezen alkalmazhatók.

Ezzel a független ország előtt új feladat merül fel. A politikai függetlenség[58] kivívása után szert kell tenni a teljesebb, immár gazdasági függetlenségre is: hogy azonban ez milyen nehézségeket teremt még a legkövetkezetesebb nemzeti vezetés esetén is akkor, amikor az országot az elmaradt gazdasági helyzet szinte belekényszeríti az egyenlőtlen feltételek elfogadásába, az idegen tőke igénybevételére — s a feltételeket többnyire a tőke diktálja —, arra itt nem kívánunk kitérni: csupán ismert tényekre emlékeztetnék.

Az a nemzeti erő, amely tegnap imperialistaellenes, a dolgozó tömegekre támaszkodni kényszerülő, annak szövetségét kereső volt, azaz az elnyomott nemzet nacionalista eszmei áramával töltődött fel, már másfelé is keresheti érvényesülésének, a polgárság hatalma megteremtésének útját. A függetlenség kivívása után másban érdekelt nemzeti tőkés réteg nacionalizmusa elveszti vagy elvesztheti eddigi pozitív tartalmát, az elsődlegesen antiimperialista nacionalizmus a nemzeti tőkéshatalmat megszilárdítani törekvő nacionalizmus eszméjévé válhatik: olyan polgári ideológiává, amelynek célja az adott társadalmi rend fenntartása, megvédve azokkal szemben, akik tartalmán változtatni akarnak.

A nacionalista erők már nem kényszerülnek széles osztályszövetségre, sőt arra törekednek, hogy a szűkebb osztálycélok és érdekek elsődlegességének jegyében a népi érdekeket (a demokratizmus igényét, a dolgozó osztályok helyzetének javítását stb.) háttérbe szorítsák. S mivel itt a nacionalizmus céljai — amelyeket a dolgozó osztályok rovására kíván érvényesíteni — már nem elsősorban antiimperialista célok, ez a nacionalizmus éppen *pozitív* tartalmát veszti el. A nacionalizmus kettős arculatából a *negatív* lép előtérbe. Ez a folyamat zajlott vagy zajlik a függetlenné vált országok jelentős részében vagy azok egyes politikai áramlataiban.

A mindenkori politikai helyzet azonban sokkal bonyolultabb, semmint hogy ilyen egyszerűen — vagy-vagy módra — érvényesülnének a különféle vagy éppen ellentétes tendenciák. A burzsoázia korántsem egységes érdekű osztály, de még a hatalomban közvetlenül képviselt része sem. A harc a hatalmi irányzatért, politikai tendenciák ér-

[58] Nem szívesen, inkább csak az általános szokáshoz alkalmazkodva használjuk a „politikai függetlenség" kifejezést; valójában pontatlan és félrevezető. Helyesebb volna *jogi*, esetleg *közigazgatási függetlenségnek* nevezni, mivel a függetlenség jogi elemei (az önálló állami lét elismerése, diplomáciai testület és kapcsolatok stb. stb.) megvannak, a közigazgatás egészen hazai kezekbe került; de nyilvánvalóan pontatlan politikai függetlenségről beszélni olyan országok esetében, amelyeket a neokolonialista gyakorlat gazdaságilag — és nemcsak gazdaságilag — függésben tart, éppen, mert az elmaradottság, a monokultúrás szerkezet stb. a tényleges és következetes függetlenség megvalósítását politikailag is problematikussá teszi.

vényesítéséért folyik, a tegnap még nemzeti forradalmi burzsoázián belül is ellentétek bontakoznak ki, és így változó módon érvényesülhet a nacionalizmus haladó és retrográd jellege. Nem feltétlenül kerül az egyik vagy a másik abszolút értelemben előtérbe: a két tendencia maga is mérkőzik egymással.

Kettős jelleg és nemzeti egységtörekvések

A nemzeti egység fenntartása a függetlenné válás után a hatalomra került erőknek is érdeke lehet. Az osztályharc gyors előtérbe kerülése a burzsoázia számára különösen akkor nem kívánatos, ha úgy érzi, hogy a progresszív, forradalmi erők jelentősek. Így magának is érdeke olyan „össznemzeti" célok kitűzése, amelyben a polgári, a munkás, a paraszti érdekek közös nevezőre hozhatók.

A nemzeti szövetség fenntartására irányuló törekvés legjellegzetesebb érvényesülése a Sukarno vezette Indonéziában mutatkozott meg. Sukarno politikájának egyik lényeges vonása volt, hogy manőverezett a baloldali forradalmi erők (elsősorban a kommunisták) és a feudális birtokos osztályra, valamint a nagyburzsoázia egy részére támaszkodó jobboldali (főként a hadsereg vezetői és a muzulmán vallási szervezetek keretében jelen levő) erők között. „Osztályfelettiségét" a „*marhaenizmus*" ideológiája képviselte (*marhaen* indonéz nyelven: kisember, átlagember), azaz a politika „általános kisemberi" jellegét hangsúlyozta, ezzel leplezve a kormánypolitika osztályjellegét. A nemzeti egység gondolatát Sukarno a „*NASAKOM*"-politikában jelölte meg, ami a nemzeti, vallási és kommunista (indonézül: *NAS*ional, *A*gama, *KOM*munis) irányzatok egységét jelentette. S hogy ennek szervezeti formája is sajátosan indonéz legyen, a nemzeti egység kormányát *gotong-rojong* kormánynak nevezte, ami pedig az ősi indonéziai munkaszervezés, a nagy mezőgazdasági munkák közösségi alapon (*gotong-rojong:* együttes erővel) való végzésére utal. Nos, így a *marhaen* érdekében *gotong-rojong* alapon szervezett *NASAKOM*-politika valójában a nemzeti egység fenntartásának gyakorlata volt, az osztályellentétek jelentkezésének elodázása vagy elkenése. Minthogy azonban ez puszta kívánságra nem teremtődhet meg, Sukarno mindig elsődleges „össznemzeti" célt tűzött politikája eszmei központjába. Ez igen változatos volt. Hol a szeparatista jobboldali (főként szumátrai) erők ellen a centralizált kormány védelmében vívott harc, hol a még holland megszállás alatt tartott Nyugat-Irián felszabadítása, később a Malaysiával vívott harcok — azaz a figyelmet mindig a külső ellenségre, illetve az állam centralizáltságát gyengítő irányzatokra fordította. A nemzeti egységnek a feltétlen belső béke érdekében való fenntartása ugyan huzamos ideig érvényesült, de végül olyan erejű robbanásra, olyan végletes osztálykonfliktusra vezetett, ami a Sukarno békítgetési manővereiben bízó kommunista erők szinte teljes likvidálásához vezetett.[59]

A gyarmatosítók elleni, majd, ahol úgy adódott, az újragyarmatosítási törekvések elleni harcokat az országok jó részében széles és laza keretű, valamennyi társadalmi réteget magába ölelő, polgári vezetésű szervezetek, pártok irányították. Indonéziá-

[59] Nem feladatunk itt az indonéziai tragédia okait és körülményeit, a kommunista párt hibáit stb. tárgyalni. Itt pusztán a Sukarno-féle, a polgári rétegek hatalmát védő, egyébként pozitív elemekkel is bíró NASAKOM-politika elveit érintettük.

ban Sukarno Nemzeti Pártja, Indiában az Indiai Nemzeti Kongresszus, Egyiptomban egy ideig a Wafd, ismét másutt több kisebb szervezet harci szövetsége. Ezek a szervezeti keretek, mint az idézett indonéz példában is, általában fennmaradtak és a változó helyzetnek megfelelő új utat járták. A függetlenség után előtérbe lépő belső osztályellentétek minden esetben próba elé állították ezeket a szervezeteket. Próbára tette őket, hogy végre kellett hajtaniuk azt, amit a függetlenségért vívott harcok során ígértek — de az is, hogy a függetlenné válás után az új helyzetnek kellett megfelelniük, és a harcban megszerzett bizalmat a kormányzó hatalom birtokában is meg kellett tartaniuk.

Ez azonban nemcsak a nemzeti egység, hanem magának az uralomra került osztály vagy rétegek belső egysége kérdését is felvetette. Az indiai Nemzeti Kongresszus, Gandhi egykori pártjának útja ebből a szempontból különösen tanulságos. A függetlenné válás után szembekerült saját radikális antifeudalizmusával, ami a függetlenségi harcok során, a parasztság tíz- és tízmillióinak nyomására, a párt követeléseiben világosan megfogalmazódott. A hatalom birtokában azután az antifeudalizmus megkopott, az ígért és a nincstelen paraszti tömegek által annyira vágyott földreformból már csak szerény, legfeljebb a birtokviszonyok mérsékelt kapitalizálódását előidéző földbirtok-szabályozás valósult meg. Az indiai államszervezet sajátossága ugyan, hogy egyes államokban ennél lényegesen továbbmentek; Keralában, ahol sokáig kommunista kormány volt a közigazgatás élén és Kasmírban, ahol nemzetközi bonyodalmak tették szükségessé a parasztság tömegeinek megnyerését, a földreform radikálisabbá vált. India-szerte, egyebütt, azonban bebizonyosodott, hogy a burzsoázia, amely a függetlenségi harcok idején a paraszti tömegek nyomása következtében — és megnyerése érdekében — radikálisan antifeudális volt, a hatalom birtokában már nem az. (Még erőteljesebben bebizonyosodott ez egyébként Indonéziában, ahol a „radikális" Sukarno hozzá sem nyúlt a földbirtokrendszerhez.)

Ahogy azonban az indiai burzsoázia új és új döntések elé került, s a nemzetközi erőviszonyok változása kihatott belpolitikájára is, úgy ágazott mindjobban szét a hatalmon levő osztály csoportjainak érdeke is. A nemzeti burzsoázia egy része érdekelt — a paraszti tömegek megnyerése céljából is — a legfőbb feudális erők hatalmának megnyirbálásában, s ezzel együtt külpolitikájában a Szovjetunióval való baráti kapcsolatok kialakításában, másik része — elsősorban a nagytőke — fontosabbnak tartotta a nemzetközi tőkével való szoros kapcsolat fenntartását, kiépítését és a nagy gazdasági erőt képviselő feudális rétegekkel való szövetséget. A Kongresszus így vált ismételten újabb és újabb szakadások színterévé. A hatalmon levő és a tömegek támogatásával továbbra is rendelkező polgárság a viszonylag antifeudális-antiimperialista csoport maradt, míg a jobbra orientálódó rétegek vesztettek befolyásukból. A nacionalizmus kettős arculatának egy szervezeten, az indiai Kongresszuson belüli jelentkezésének sajátos példája ez.

Amire e példák kapcsán — könyvünk mondanivalója szempontjából — ki akartunk térni, az éppen az a tanulság, hogy a tegnap elsődlegesen antiimperialista-antifeudális elvű polgárság, amely akkor széles nemzeti egységre támaszkodhatott, a függetlenség után új helyzettel kerül szembe, s ez kihat mind a hatalmi erők belső szerkezetére, egységére, illetve bomlására, mind a nemzeti egység elvére és kohéziójára. Előtérbe lépnek az osztályellentétek és a birtokos osztályon belüli ellentétek; ennek megfelelően a nacionalizmus antiimperialista-progresszív (tehát: következetesen független-

ségi) és a szűk osztályérdekeket a nemzeti érdekek elé helyező szárnyai között is megindul a harc.

A progresszív erők akkor nyerhetik el a tömegek támogatását, ha programjuk megfelel a dolgozók érdekeinek és a függetlenség megszilárdításáért szállnak síkra. A polgárságnak a tényleges függetlenségben és a nemzet érdekeinek szolgálatában elkötelezett része csakis a dolgozó osztályokkal és szervezeteikkel együttműködve érhet célba. Hogy ennek milyen jelentősége lehet, azt napjainkban számos latin-amerikai ország példája bizonyítja. A jobboldali irányzatok ellen az az erő mérkőzhet eséllyel, amely magában foglal minden haladó erőt. A chilei Népi Egység — amelynek programjából könyvünk részleteket tartalmaz —, az uruguayi Széles Front is ezért törekedett a nemzeti kormánynak olyan bázist teremteni, amely az ország függetlenségének megerősítését szolgálja; a tulajdonrendszer alapelvein nem változtatva kívánták véghezvinni azokat az elsődleges intézkedéseket, amelyek a dolgozó rétegeknek — a kispolgárságot is beleértve — teremt jobb lehetőségeket, és előkészíti a hatalmi szerkezet megváltoztatását.

A nemzeti egység nem lehet elvtelen: ha nincs alapvető elve, amely összetartja a részben különböző érdekű erőket, múlhatatlanul megbomlik. Ha más — már szocialista — körülmények közötti egységről van is szó a Vietnami Demokratikus Köztársaság Nemzeti Frontja keretében, az elv, amelynek alapján ez működik, általánosabb érvénnyel is megfogalmazott. Ezt az elvet így határozta meg Le Duan, a Vietnami Dolgozók Pártja első titkára:

„A Nemzeti Front ellentmondásos egységbe tömörít számos egymástól teljesen eltérő társadalmi osztályt. Egyesülésük alapja a közös és meghatározott harci program... Míg egyes osztályoknak alapvetően hasonlóak az érdekeik, addig a többiek idevágó érdekei csak bizonyos mértékben kapcsolódnak hozzájuk. Minden társadalmi osztály a maga külön érdekéért és a közös érdekért egyesül más osztályokkal a Nemzeti Frontban. Mi több, még magát a közös érdeket is minden osztály a maga egyéni szempontjából fogja fel... A szövetség megvalósításához és megerősítéséhez szükségszerű a harc a Front különböző osztályokat képviselő tagjainak különböző szempontjai között. Egyegyoldalú szövetség, amelyben nincs harc, végül is felbomlik... Az elvi alapon, vagyis a közös politikai program megvalósításáért folytatott harc nemhogy nem bomlasztja fel a szövetséget és nem gyengíti a Frontot, hanem éppen ezáltal lesz szorosabb a szövetség és szilárdabb a Front."[60]

Ámde az antidemokratikus, reakciós erők is, a nemzeti egység megvalósulása esetén, céljaik keresztülvitele érdekében, a hatalmi apparátusba való behatolás, a terror, a szabotázs eszközein kívül (amelyek alkalmazásának tragikus példája volt a chilei Népi Egység kormánya megbuktatásának előkészítése) törekednek a tömegek megnyerését szolgáló eszmei-politikai eszközök alkalmazására. Ilyenkor és ezért tolulnak előtérbe az antikommunista uszítás, az antidemokrata propaganda mellett azok a nacionalista eszmék, amelyek célja a tömegek félrevezetése, figyelmének elterelése a ténylegesen össznemzeti érdekekről (mint amilyen a függetlenség megszilárdítása, a demokratikus és antifeudális intézkedések) a retrográd, nacionalista érdekekre.

[60] *Le Duan:* A vietnami forradalom. Alapvető kérdések, fő feladatok. Kossuth Könyvkiadó 1971. 28—29. old.

Reakciós nacionalizmus: más nemzetek elleni és partikuláris nacionalizmusok

A retrográd nacionalizmusnak számos régi és új eszmei forrás áll rendelkezésére. Ilyen a nacionalizmus egyik gyakori formája: a más nemzetek elleni gyűlölködés, a „magunk igazának" védelme a más nemzetével szemben. Míg a gyarmati időben a nemzetek közötti ellentétek főként az elnyomott nemzetnek az elnyomó nemzet elleni harcában jelentkeztek, a függetlenné vált új országban a tegnap elnyomott nemzet harca lesz ez egy másik, hasonló helyzetű nemzet ellen. Ami azt jelenti, hogy a nacionalizmus eltompul a fő ellenség, az imperializmus irányában, és élesre fenődik a szomszéd nemzet — vagy valamelyik nemzetiség — ellen. A nemzetközi osztályharc frontjáról a nacionalizmus így terelheti el a tömegek akcióképességét más, hamis frontok felé. Az antiimperialista nacionalizmus így válthat át tehát a gyarmati rendszer bomlása folyamán a társnemzetek elleni nacionalizmussá. Kevés nacionalista áramlat lehet hasznosabb a tegnapi elnyomó, az imperializmus számára, mint ez. Befelé ez az áramlat elkendőzi a társadalmi ellentéteket, „össznemzeti" célként hirdetve meg egy másik nemzet elleni eszmei — vagy éppen ezzel csak megalapozott fegyveres — harcot. Kifelé pedig nemcsak mentesíti az imperializmust a nacionalizmus tegnapi nyomása alól, hanem egyben ki is szolgáltatja a szakadatlan permanenciában álló nemzetet az imperialista politikai, diplomáciai és gazdasági machinációknak.

Így például az India és Pakisztán közötti ellentétek tényleges gyökereit nagyon is egyértelműen a gyarmati múltban és a függetlenség brit módra való megoldásában kell keresnünk. De hogy ezeknek az ellentéteknek szakadatlan fellángolásai a burzsoá nacionalizmus legeklatánsabb példái, azt tömegesen lehet bizonyítani az indiai és pakisztáni sajtó és számos politikus megnyilvánulásával, főként az ellentétek kiéleződésének periódusaiban. Az igazság az, hogy ennek a veszélyét Gandhi előre érezte. De az igazsághoz tartozik az is, hogy a két egymással szemben feszülő nacionalista áramlat közül a pakisztáni volt az agresszív és a kezdeményező.

Ezt a pakisztáni nacionalizmust sajátos tartalommal töltötte el még egy kiegészítő jellemvonás: annak vallási leple. Az angolok szinte tudományos pontossággal hajtották végre volt gyarmatuk felosztását. Mivel éles földrajzi választóvonal a hinduk és a muzulmánok között sohasem volt, nem is tudták a szó földrajzi értelmében pontosan figyelembe venni azt, aminek a figyelembevételét hirdették: a vallási határokat. Mégis, a felosztás eszmei indokolásával, a vallási indokkal, a nacionalista és vallási ellentétek olyan elegyét teremtették, amire csak kevés példa van a történelemben. Ez a veszélyes eszmei uszítás százezrek életébe került, és több mint 15 millió ember vált hajléktalan földönfutóvá a vélt vagy szított nemzeti-vallási ellentétek miatt.

A valójában testvéri nemzetek elleni nacionalizmusnak számos példája volt még a fejlődő világban. Ben Barka könyvünkben közölt felhívása az algériai és marokkói határháború kirobbantásakor annak a politikusnak a hangja, aki felismerte, milyen veszélyt rejt éppen a nemzeti ügyre a gyűlölködés két szomszéd nép — mindkettő arab — között.

Az indiai—pakisztáni és az algériai—marokkói ellentét csupán kiragadott példa. A nacionalizmust felhasználó reakció eszköztára azonban rendkívül változatos. Torz képet adnánk, ha leszűkítenénk a nacionalizmus retrográd megnyilvánulási formáit

a „másik nemzettel" való ellentétekre. Annál inkább, mivel az esetenként nem a szomszéd ország ellen érvényesül.

Jellemzőként ismét India példájához kell fordulnunk. A szövetségi államokból álló India egyes tagállamainak népei zömmel számban is óriási, jellegben egymástól eltérő népek. A hindi nyelvet beszélő 88 milliós Uttar Pradesh vagy az 56 milliós Bihar, a 44 milliós, bengál nyelvű Nyugat-Bengália, a tamil nyelvű 41 milliós Tamil Nadu[61] és más államok konzervatív-nacionalista áramlatai nem elsősorban „indiai", hanem tamil, maráti vagy gudzseráti stb. nacionalisták. Míg tehát számos esetben a reakciós más nemzet elleni nacionalizmus is bizonyos — bár reakciós alapú — kohéziót teremtő erő, ezek az indiai „külön" nacionalizmusok az egységes államot szétfeszítő erők, nacionalizmusukat a többi indiai tagállam népei, elsősorban a központi állam ellen feszítik. Ez a partikuláris nacionalista, kommunalista irányzat a reakció erős fegyvere Indiában (bizonyítja könyvünk több közölt megnyilatkozása is).

A partikuláris nacionalizmus leggyakoribb jelentkezése a nemzeti kisebbségek, nemzetiségek vagy még kisebb népcsoportok elleni, vagy részükről megnyilvánuló nacionalista tendencia. Ennek számos tragikus megnyilvánulására kerül sor még napjainkban is. Ilyenek például a nigériai iboellenes pogromok, majd a biafrai háború, a burundi vérengzések, a kongói (Zaire) elszakadási törekvések, a dél-szudáni háború, az indonéziai szeparista lázadások, a ceyloni szingaléz—tamil ellentétek, az indiai naga és mizo, vagy a burmai karen törzsek szinte folyamatos felkelései, a tartósan rendezetlen, újra és újra fellobbanó fegyveres harcok hosszú sorát előidéző iraki kurd—arab ellentét stb.

Az emberi tudat alakítása szempontjából külön jelentősége van mind az indiai kasztellentétek szívós maradványainak, mind a fekete afrikai törzsi ellentéteknek. Ezeknek a kis közösségeken belül is megnyilvánuló ellentéteknek — mint amilyen például egy fekete afrikai városi agglomeráción belül dúló törzsi rivalizálás — megvan a maguk különleges eszmei szerepük: az osztályöntudat kialakulásának gyakran mesterségesen táplált akadályozói. A neokolonializmus érvényesülése bizonyos fajta ipari fejlődést is jelenthet, s ez meggyorsítja a proletariátus kialakulását; ugyanakkor „a nagycsalád, a klán, a törzs, a közösségi szervezet maradványai (korcsoportok, klán-közi kapcsolatok), a rabszolgaság és feudalizmus maradványai, a kasztok mindmind egy gyors társadalmi átrétegződés akadályai" — írja a fekete afrikai társadalom egyik kiemelkedő elemzője, a szenegáli kommunista Majhemout Diop.[62] A törzsi, kláni stb. ellentétek fennmaradása és az iparosodási, urbanizálódási folyamat ellentétesen hat. Ellentétesek e jelenségek ideológiai hatásai is. Azok, akiknek a szóban forgó korlátolt iparosítás az érdeküK (azaz a neokolonializmus haszonélvezői), nagyon is érdekeltek a munkásság osztállyá formálódásának, öntudatosodásának lassításában — a törzsi, nemzetségi, kláni, kaszti stb. ellentétek fenntartásában —, és mindent meg is tesznek ennek érdekében.

A különböző tartalmú nacionalizmusok közötti ellentmondások jelentkezhetnek a függetlenségért folyó harcok során is. A mozambiki függetlenségi fegyveres harc egyik vezetője, Marcelino dos Santos így fogalmazza meg ezeket:

[61] A népességi adatok 1971-ből valók. Forrás: India 1973. Ministry of Information and Broadcasting. New Delhi 1973.

[62] *M. Diop:* Histoire des classes sociales dans l'Afrique de l'Ouest. Le Sénégal. F. Maspero, Párizs 1972. 248. old.

„Ha például forradalomról beszélünk, és nemcsak formális nemzeti függetlenségről, mondhatjuk, hogy a nacionalizmusnak és a nacionalista harcnak korlátai vannak. Nyilvánvalóan szinte mindegyik nemzeti mozgalomban különböző típusú nacionalizmusok vannak jelen. Jelen van az elemi, elsődleges nacionalizmus — amit primitív nacionalizmusnak neveznek. De van forradalmi nacionalizmus is. Egyes a függetlenségi harcban részt vevő emberek nem a népnek mint egésznek az érdekeit akarják érvényesíteni vagy kielégíteni, hanem egy kis csoportét. Sajátos ideológiájuk van tehát, amely általában burzsoá nemzeti keretbe illik bele. Más szóval, egy nacionalista mozgalomban két fő ideológiai típus lehetséges — az egyik burzsoá, a másik forradalmi. Ezért, ha a nemzeti öntudat korlátairól beszélünk, az azok által emelt korlátokra gondolunk, akik a burzsoá nacionalista ideológiával a felszabadító mozgalom forradalmi irányba fejlődését gátolnák... Vannak olyanok is, akik szándékosan használják fel a tribalizmust és a fajvédelmet. Valójában tehát a nacionalizmus nem csupán egyetlen koncepció. Két ideológia van jelen benne és a korlátok a reakciós ideológiával kapcsolódnak össze. A mi küzdelmünkben például a fajvédő magatartáshoz való ragaszkodás egy reakciós ideológia jele, amely ellen harcolunk, mivelhogy az egész nép érdekei ellen való ideológia."[63]

A mozambiki példa (Mozambikban több mint 40 törzs él) bizonyítja, milyen jelentős fékező funkciója is lehet adott körülmények között a nacionalizmusnak — még a nemzeti függetlenségi harcok legélesebb szakaszaiban is. Így válhatnak nacionalista ideológiák mind a neokolonialista, imperialista erőknek, mind — adott helyeken — a burzsoá egyeduralomra törő hazai erőknek a szövetségesévé.

Ezek a nacionalista eszmekörök sok fejlődő ország életében jelentős szerepet játszanak. Ugyanakkor ezen áramlatok esetében szó sincs olyan erőteljes ideológiai alapokról, mint amilyenekkel találkoztunk az antiimperialista nemzeti tendenciák vizsgálatánál. Nagyon is természetes, hogy ezeknek a manipulált, reakciós „elméleteknek" nincsenek Gandhijaik. Ha a demagóg uszítás mintapéldáit keresnénk, bőven találnánk e területeken idéznivalót, az elméleti irodalom körébe azonban ezek nem vonhatók. Mégis, az antiimperialista nacionalizmus néha igen erőteljes átcsapása a retrográd nacionalizmusba a fejlődő világ napjainkbeli történelmének fontos, sokszor tragikusan fontos része, az imperialista-konzervatív helyi erők kelléktárának gyakran perdöntő eleme.

Az afrikai „néger" sajátosságok mítoszának felélesztése

Az antiimperialista nacionalista eszmei áramlatok is alá vannak vetve a társadalmi törvényszerűségeknek, függvényei az általános helyzet alakulásának, a politikai változásoknak. A független államok megalakulásával a *négritude* eszmeáramlata is változott. Míg kezdetben viszonylag egységes eszmekör volt, a világhelyzet változásai nyomán mindjobban szerteágazott. Egy része megmaradt antiimperialistának, más része szembekerült még az eredendő antiimperializmussal is.

Legprogresszívabbá azok fejlesztették, akik a négerségben eleve nem a faji sajátos-

[63] Marcelino des Santosnak, a FRELIMO alelnökének interjúja Joe Slovónak. African Communist, 1973. 55. sz.

ságokat keresték, hanem az egybekötő kapcsot, az imperialista elnyomás közös élményét, és azt a néger kontinentális közösséggé való szerveződés emelőjének vélték. Azok, akik így értelmezték, mint Aimé Césaire is — akinek írásait könyvünk is tartalmazza —, szükségszerűen eljutottak a marxizmusig vagy — mások — legalábbis a „marxizálók", azaz a marxizmussal rokonszenvezők, azt részben elfogadók táborába.

A négritude más hirdetőit más irányba terelte az események logikája — és nem utolsósorban saját eredendő koncepciójuk, amelyek az új helyzetben váltak egyértelműen retrográddá. Léopold Sédar Senghor — akiről már esett szó — jelentős hatású költője, filozófusa, politikusa nemcsak hazájának, Szenegálnak, de széles afrikai köröknek is. Eszméi gyakorlati megvalósítására módot adott politikai pályafutása: függetlensége percétől és e sorok írásakor is, Szenegálnak, az egykori francia gyarmatnak köztársasági elnöke.

Senghor, aki eredetileg a francia szociáldemokratizmus afrikai képviselője volt (de egykori szociáldemokratizmusát eszmeileg beoltotta Teilhard de Chardin katolikus szemléletével), vitte el a négritude elveit nemcsak a faji különállásig, hanem a fajok szembeállításáig. Művein végigvonul az a gondolat, hogy „a négerség", egészében, és „a néger", valamennyi egyedében, valósággal „faji jelenségként" *más*, mint „az európai", más nemcsak testalkata, hanem egész gondolkodásmódja, viszonya a világhoz, máshogy zajlik benne a megismerés folyamata stb. Valóban a faji sajátosságok olyan globális képét adta, ami már magában is hordja a következtetést: a világ társadalmait alapjában befolyásoló felosztás a faji különbség. Egész eszmei rendszerét antimaterialista, idealista alapra építi: „A néger-afrikaiaknak — írja — a világgal szembeni *érzelmi magatartása* (Senghor kiemelése) magyarázza meg valamennyi kulturális értéküket: vallásukat, társadalmi struktúrájukat, művészetüket és irodalmukat..."[64]

Valójában csak egyetlen dolog óvja meg egy még messzebb menő következtetéstől, nevezetesen a néger „felsőbbrendűség" hirdetésétől: elkötelezettsége az „európai", azon belül is különösen a francia kultúra iránt. Senghor a négerség különállásának hirdetésével ugyanis eljut egészen odáig, hogy a négerrel szembeni „európai" sajátosságok ideálját éppen a tegnap gyarmatosítójában találja meg. S ha talán kezdetben ez a gondolat inkább a francia kultúra nagy hagyományainak szóló tiszteletadás formáját öltötte is, hamarosan a francia imperialista politika iránti tiszteletadássá, hajbókolássá változott. „A Francia Közösség, amelyet de Gaulle tábornok Afrika igazi képviselőinek teljes egyetértésével teremtett — írta éppen az afrikai országok függetlenségének megszületése idején, 1961 januárjában —, egyike korunk legnagyobb alkotásának. Mesteri koncepció... Tartós kapcsolatot kovácsol Nyugat-Európa és Afrika között... Franciaország értékes kincset hagyott ránk: egy kulturális, politikai, társadalmi és gazdasági infrastruktúrát. És eszméket."[65]

Így vezet az út egy antiimperialista eszmei irányzattól a neokolonialista imperializmussal való aktív együttműködésig.

A négritude irányzatnak tehát tartós hatása volt még a gyarmati rendszer bomlása 1945 utáni szakaszában is. Bőven váltott ki ellenvéleményt éppen azok részéről, akik

[64] *L. Senghor:* De la négritude. Diogène, 1962. 37. sz. Magyarul: *Marton Imre:* Eszmék és téveszmék a harmadik világban. 185—200. old.

[65] *L. Senghor:* West Africa in Evolution, 1961. Africa: Foreign Affairs Reader. Ed. by Ph. W. Quigg. Praeger, New York 1964. 285. és 291. old.

a négritude értelmiségieinél erősebben érezték a tömegek felrázásának, mozgalommá szervezésének szükségességét. Frantz Fanon, az antiimperialista eszmei front egyik kiemelkedő teoretikusa, aki könyvünkben bőven szerepel írásaival, és akinek értékelésére ismét vissza fogunk térni, éppen a „feketebőrűek" nevében utasítja vissza a négritude általános faji elkülönítési tendenciáját. „Fekete bőröm — írja »Fekete bőr, fehér álarcok« című könyvében, 1952-ben — nem sajátos értékek letéteményese... Nekem, színesbőrűnek, nincsen jogom azt kutatni, miben felsőbb- vagy alsóbbrendű az én fajom, mint egy másik... Nem, nincsen jogom Feketének lenni." — És félreérthetetlen utalással azok felé, akik ugyancsak a négritude eszmekörén belül, a néger kultúra ősi magasrendűségét bizonygatva akarták a feketék felsőbbrendűségét kimutatni, így irányítja a figyelmet a mai kérdésekre:

„Nagyon boldogak volnánk, ha tudhatnánk, hogy valaha levelezésben állt ez vagy az a néger filozófus és Platón. De legkevésbé sem látjuk be, mit változtathatna ez azoknak a nyolcéves kölyköknek a helyzetén, akik a martinique-i vagy guadeloupe-i cukornádföldeken dolgoznak."[66]

A négritude függetlenség utáni bírálatát tartalmazza Sékou Tourénak könyvünkben közzétett írása is, amely konkréten a Senghor-féle irányzatot „az imperializmus elméleti igazolásának" tekinti.

Az afrikai népek, a „négerség" különállása, sőt felsőbbrendűsége tudatának sajátos eszmei alapot adott egy afrikai körökben nagy hatást és sok vitát kiváltó elmélet. Ezt Cheikh Anta Diop fogalmazta meg tiszteletre méltó alapossággal megírt munkájában[67], amelyben történeti, néprajzi, antropológiai és egyéb bizonyítékok tömegének felvonultatásával azt állítja, hogy alapjaiban minden kultúra eredete néger-afrikai. Szerinte eredetileg az ősegyiptomi kultúra sem volt egyéb néger kultúránál, s közvetítette az így kialakuló összemberi civilizációt minden más faj felé. A tartalmi fűtöttségében tudatos és harcos antikolonialista állásfoglalás azonban végül oda vezet, hogy ugyanazt kívánja bebizonyítani a fajok fölé- és alárendeltségéről, civilizációs elhivatottságról, amit a gyarmatosítók is bizonygattak — csupán ellenkező előjellel, amennyiben Diop feketét mond fehér helyett.

Az ősi társadalmi formák idealizálása

Nem kell messzire menni ennek az elméletnek elvi gyökereitől, hogy eljussunk egy másik rokon és a politikai harcban sokkal szenvedélyesebben hirdetett elvhez: az ősi társadalmi-termelési viszonyok idealizálásához. Ez részleges eszmei rokonságba hozható a nacionalizmus ideológiájával, amennyiben a gyarmatosító megjelenése előtti történelmi szakaszok idealizálása magában hordja azt az állítást, hogy „régen jó volt", s az idegenek megjelenése volt ennek a jónak az elrontója. Ami bizonyos értelemben történelmileg igaz is, és ennyiben ez az elmélet magában hordozza a kolonializmus és a „fehér" felsőbbrendűség bírálatát is. Ennek a sokfelé ágazó és sokfelé, sok formában megjelenő elméletnek az alapvető tartalma azonban a társadalmi fejlődés

[66] *F. Fanon:* Peau noire, masques blancs. Seuil, Párizs 1952. 204—207. old.

[67] *C. Diop:* Nations nègres et culture. Prèsence Africain. Editions Africaines, Párizs 1954. 390. old.

tagadása, a konzervativizmus, sőt, ennél is retrográdabb, minthogy nem is csupán az adottnak a megőrzésére törekszik, hanem az őstársadalomhoz való visszatérést kívánja.

Ennek az elméletnek, ha nem is eredendő forrása, de a fejlődő országok függetlenségi harcainak eszmekörébe való beplántálója ismét jórészt a korábban tárgyalt gandhista eszmekör. Gandhi volt az, aki bűnnek tekintette a gépesítést, s az ősi indiai falusi primitív közösségi formákat idealizálta. Gandhi nosztalgiája a múlt iránt némileg rousseau-i jellegű: a csak kézzel dolgozók társadalmának naiv visszakívánása, a természethez és a természeteshez — a minden technikától menteshez — való visszatérés romantikája. A függetlenségi harcok kiéleződése szakaszában a sok helyütt felbukkanó egyéb „vissza az ősihez" törekvések más tartalmat kapnak. Például Sukarno ugyancsak hajlamos volt az ősi iránti nosztalgiára. Nála azonban ez valamiféle „demokratikus" nosztalgia mázát kapja: nem a primitivizmust, hanem a primitív faludemokráciát tekinti ideálnak. Emellett ő ezt az ősi elemet a mai elképzelésekbe illesztette, a nemzeti tradíció alkalmazásának öntudatával. Ő a maga hirdette „irányított demokrácia" elvét az ősi jávai, lomboki, celebeszi, bali faluközösségek „megvitatás—megegyezés" módszeréből vezeti le: „Milyen volt a demokrácia az egykori Indonéziában?... Minden falu a maga demokráciájában él. De vajon ez azt jelenti-e, hogy falusi gyűléseiken szavazásokat hajtanának végre? Vajon ez a mindenki mindenki ellen liberalizmusát jelenti-e, ahol az 50 százalék plusz 1-nek mindig igaza van? Nem, a »masjavarah«-ot (a megvitatást) a Vének Főnöke vezeti, az, aki egyébként is a vezető. Mindenki más véleményt mond, mindaddig, amíg végül szavazás nélkül eljutnak egy mindezen véleményekből alakított kompromisszumhoz. Ezt hívjuk »*mufakat*«-nak, megegyezésnek... Ebben a rendszerben nincs diktatúra. Ezért tekintem az irányított demokráciát az igazi, eredeti indonéz demokráciának."[68]

A régi társadalom idealizálásában, és egyben a múlthoz való visszatérés hirdetésében egyesek ennél tovább mennek. A tanzániai Nyerere az ősi afrikai falutársadalomban egyenesen a szocializmust fedezte fel. „A tradicionális afrikai társadalomban mindenki dolgozó volt... Egyike társadalmunk legszocialistább vívmányának a biztonságnak az az érzése volt, amellyel tagjai rendelkeztek, és a vendégszeretet általános gyakorlata, amelyre bárki számíthatott." — „Az afrikai szocializmus alapja és célja a »nagycsalád«. Az igazi afrikai szocialista nem tekint az emberek egyik csoportjára úgy, mint testvéreire, miközben a másik csoportot természetes ellenségének tekinti. Nem szövetkezik »testvéreivel«, hogy felszámolja a »nem testvéreket«. Inkább *minden* embert testvérének tekint — mint végtelenségig bővülő családjának tagjait."[69]

Ezúttal e teóriának csupán egyetlen vonására utaltunk: az ősi társadalom idealizálására, és nem érintjük még annak a kérdését, ki mit tekint szocializmusnak. Mindemellett fontos emlékeztetni arra, hogy az előbbiekben Nyererének egy még 1962-beli szövegét idéztük. Hogy Nyerere milyen messzire jutott előre e korai szemléletétől, azt többek között egyik 1973-ban tartott, könyvünkben is közölt előadása bizonyítja.

Ha Nyerere lényegében alakított is állásfoglalásán, az elvnek, amelynek tekintélyes

[68] Sukarno beszéde az indonéziai Hasanuddin Egyetemen, 1958. október 31. The Ideologies of the Developing Nations. 62. old.

[69] J. *Nyerere:* Ujamaa — The Basis of African Socialism, 1962. Közli Socialisme, Démocratie et Unité Africaine. Présence Africaine, Párizs 1970. 19—20. és 27. old.

hirdetője volt, más neves személyiségek is képviselői voltak. Senghor például már egyenesen odáig ment, hogy kijelentse: „Mi megvalósítottuk a szocializmust, mielőtt még Európában megjelent volna."[70]

Anélkül, hogy e teóriák hamis szóhasználatát — ami a szocializmus fogalmát illeti — ezúttal érintenénk, állapítsuk meg e — csak szórványos példákkal alátámasztott — teóriák közös vonását: a múlt idilli beállítása, legyen akár gandhista, akár senghorista indítékú és jellegű, egyfajta furcsa, ellenkező előjelű utópizmust takar: egy ősi fokon megrekedt társadalom újrateremtését tartja egyedül üdvözítőnek, nem pedig egy újfajta társadalmat, mint ahogy az utópista szocialisták hirdették. Ez a visszasírt múlt ideális volt szerintük, vagy azért, mert nem volt benne gép, vagy mert nem ismerte a társadalmi egyenlőtlenséget — mindenesetre valamennyi variációjából éppen azok az elemek hiányoznak, amelyek a kapitalista társadalom jellemzői. A „vissza az ősihez" jelszó hirdetése vagy romantikusan antikapitalista — mint Gandhinál és Nyererénél —, vagy mesterségesen zavart keltő, mint Senghornál.

Így vagy úgy, az ősi társadalom visszasírása a kizsákmányolásmentes, osztály nélküli társadalom elérésére irányul. Ezzel azonban egyrészt tagadja a társadalmi fejlődés törvényszerűségeit, másrészt tagadja a meglevő társadalmak osztályszerkezetét, ami által éppen a fejlődésért vívandó társadalmi harcot veti el. Élesen válaszol ezekre a teóriákra az afrikai vezetők közül a marxizmushoz legközelebb jutottak egyike, Kwame Nkrumah: Egyesek szerint „a tradicionális afrikai társadalom egy osztály nélküli, humanista társadalom volt, s valami nosztalgiát táplálnak e humanista szellem iránt. A szocializmusnak ilyenfajta koncepciója az afrikai közösségi társadalmat fetisizálja. Valójában egy idillikus, osztály nélküli, a gazdagok és szegények közötti különbséget nem ismerő nyugalmas és állandó boldogságban révedező társadalom: mindez nem egyéb egy túlságosan is kényelmes szimplifikációnál; nincs rá a legkisebb történelmi vagy akár etnográfiai bizonyítékunk. Tartok tőle, hogy a múltbeli afrikai társadalmak valójában sokkal mozgalmasabbak voltak és sokkal drámaibb életet éltek. Mindaz, amit kontinensünknek az európai gyarmatosítás előtti történetéről tudhatunk, bizonyítja, hogy az afrikai társadalom nem volt osztály nélküli társadalom, és nem ismeretlen számára a társadalmi hierarchia."[71]

A valóság az, hogy az afrikai társadalom — csakúgy, mint az ázsiai vagy a latinamerikai indián társadalmak is — rendelkezett a közösségi szerkezet számos elemével, még a gyarmatosító megjelenésekor vagy utána is. Ezek sok helyütt, legalábbis elemeiben, mindmáig fennállnak: időleges termelési közösségek, nagycsaládi termelési-elosztási egységek, munkaszervezési csoportosulások stb. mind a korai társadalmak nyomainak tekinthetők. De hogy ez azt jelenti-e, hogy ezek az elemek átmenthetők a szocialista kollektivitás kereteibe, vagy akár hogy megkönnyítik-e a szocialista rend megvalósítását, enyhén szólva kérdéses. Különösen abban az esetben, ha nem is egy szocialisztikus orientáció érdekében keresik a múlt átmentendő formáit, hanem éppen az osztályharc mellőzésének, az adott — kapitalizálódó — társadalomnak a mentése, zavartalansága, eszmei védelme szándékával, mint Sukarno, vagy más viszonylatban Senghor teszi.

Az ősi idealizálásának számos egyéb formája is van. Haya de la Torre már említett

[70] *L. Senghor:* Nation et voie africaine du socialisme. 71. old.
[71] Démocratie Nouvelle, 1966. 12. sz.

indo-amerikai társadalmi szerkezete is tartalmazza ennek a nosztalgiának az elemeit; inkább a múlt társadalom hagyományait követni, mintsem új elemekkel és változtatással oldani fel a társadalmi szerkezet ellentmondásait.

Vallási ideológia és nemzeti mozgalmak.
Az iszlám vallás

Az ősi múlt idealizálása jelentkezik egyes vallási alapú elméleteknél is. Elsősorban a muzulmán vallással kísérlik meg egyesek a tradicionálist ideálissá avatni, és ezzel eltorlaszolni az előrevezető utakat, vagy legalábbis fenntartani egyes konzervatív elemeket. A mohamedán vallás „szocialistává" avatása már szinte közhely egyes mohamedán, elsősorban arab teóriákban. Az iszlám eredendően „szocialista" jellegének hirdetése többnyire hasonló elvi gyökerekből ered, mint Senghor „Európa előtti" szocializmusának gondolata. Míg azonban a fekete afrikai és részben az ázsiai „ősszocialista" elméletek kidolgozói általában az ősközösségi formákban vélik fellelni magát a „szocializmust", az iszlámnak „szocialista vallássá" avatói elsősorban az iszlám egalitariánus, és gyakran egyszerűen karitatív szempontjait tekintik a szocializmus gyökerének vagy éppen megvalósulásának.

Az iszlám vallás eredendően szocialista voltának hirdetői között nagyszámú az aktív politikus, s közöttük a jobboldali Muzulmán Testvérek híveitől (Egyiptomban) a jó szándékú haladó elemekig a legkülönbözőbb típusokat találjuk. Az elméletileg megalapozott tanítások közül idézzük az iraki filozófus, Ali al-Wardi 1955-ben megjelent művét, amelyben a szerző az „iszlám szocializmus" elvi alapjait a mohamedán vallás alaptételeiben, pontosabban a „negyedik próféta", Ali, siita irányzata tanításaiban kereste. Eszerint „Alit meglepően szocialista eszméi tették hírnevessé... A muzulmánok a Próféta és két első utódja[72] idejében annyira szinte szocialista módon éltek, hogy nem is volt szükség arra, hogy bárki is hirdesse a szocialista elveket vagy terjessze az egyenlőség és igazság eszméit, mivelhogy az eszmék nem terjednek, csak ha a társadalmi életben valami ellentmond nekik... Íme néhány Ali imám által támogatott szocialista elv" — s ezt követi, 8 pontba foglalt részletes leírásban mindaz, ami a szerző szerint a siita iszlám tanításában szocialista elem. Ilyen többek között az, hogy a pénz az *ummah*, azaz a mohamedán közösségek tulajdona volt és csak a közösség húzhatott belőle hasznot; még maga a kalifa is csak a legalázatosabb alattvalója életszínvonalán való megélhetéshez szükséges összeget tekinthette magáénak. Allah a gazdagok javait úgy adóztatta meg, hogy abból fedezzék a szegények szükségleteit, mivel „ha a szegények kimerülnek, éheznek vagy meztelenek, ez csak a gazdagok műve lehet", s Allah megbünteti majd a gazdagokat. Szocialista továbbá, hogy a lakmározás gyűlöletes; hogy a kéregetőknek adott alamizsna gyűlöletes, mert nem részesülnek benne azok, akik bár szegények, de nem kérnek alamizsnát; hogy egyetlen arab sem jobb egy idegennél, hacsak nem hite által; hogy el kell venni a gazdagoktól az illetéktelenül kapott jutalmakat, mivelhogy „a pénz az étvágy gerjesztője", és

[72] A Próféta maga Mohamed, utódai a kalifák, Abu Bakr, Omár, valamint Ottmán és Ali; ez utóbbi, a „negyedik", Mohamed unokaöccse, a siita szekta alapítója, akinek tanításait magyarázza itt idézett soraival al-Wardi.

„a hivőnek, ha meggazdagodik, meggyengül vallásos hite, s a fényűzés dölyfössé és uralkodnivágyóvá teszi..."[73]

Ilyen más hasonló vallási előírások — mint például az uzsorakamat tilalma vagy a szegények támogatására előírt adó (a „*zakjat*") az, amiben egyes „iszlám szocialisták" a szocializmus ősi-vallási eredetét látják, és magukénak vindikálják a szocializmus megteremtésének „elsőbbségét". Nasszer például 1964-ben kijelentette, hogy a muzulmán vallás „szocialista; a középkorban az iszlám hajtotta végre a világ első szocialista kísérletét"[74].

A mohamedán vallásnak e saját véleményeik szerint a „szocializmushoz" láncolódó, vagy egyenesen annak megfelelő törekvései mellett ugyanezt a vallást más erők nyíltan haladásellenes támadásra használják fel, eszmei faltörő kosként mindenféle progresszív irányzat ellen. Az egyiptomi Muzulmán Testvérek mozgalma számos esetben vált a nasszeri progresszív fejlődés akadályozójává. Indonéziában a Darul Islam (Iszlám Állam) nevű politikai szervezet, amely eredetileg a hollandellenes mozgalom vallási-nacionalista, jobboldali irányzata volt, Sukarno idejében titkos fegyveres terrorszervezetté vált, amely a muzulmán vallási fanatizmus jegyében hajtott végre sorozatos terrorakciókat a haladó erők ellen.

Hasonlóképpen megvannak más keleti vallások ellentétes áramlatai és értelmezései is. A hinduizmus és a buddhizmus nevében is lépnek fel magukat szocialistának valló irányzatok — egyes esetekben pozitív törekvésekkel, más esetekben pusztán a szocialista szóval való visszaélés jegyében — mint ahogy ugyanezen vallási irányzatok nevében lépnek fel a szélsőséges antikommunista erők is, nemegyszer az ateizmus elítélése vagy kiátkozása címén.

A különféle vallások eltérő tartalma másképpen engedi a vallás felhasználását a politikai harc keretében. Míg a muzulmán vallás térítő, türelmetlen és győzni akaró törekvésekkel terhes, és így a politikához kapcsolódva inkább az aktivizálás irányában hat, a hinduizmus és részben a buddhizmus is passzívabb tendenciájú, belenyugvó szemléletet erősítő. Gandhi is, jóllehet a vallási türelem híve volt, a muzulmánok és a hinduk békés együttélését hirdette, tanításait a hindu vallású tömegek hitére alapozta, annak belenyugvásra való hajlamossága segített érzelmi hátteret adni a hozzá csatlakozó vallásos tömegeknek.

A vallási elemeknek a politikai áramlatokhoz való kapcsolódását nem volna helyes sematikusan, a szándéknak mintegy előjelei szerint osztályozni haladó és nyíltan retrográd hatásúakra. Ennél sokkal bonyolultabb és összetettebb képet kínálnak: bizonyítja ezt például a dél-vietnami buddhista boncok sorozatos fellépése az amerikai imperializmus ellen — párosulva ugyanezeknek az elemeknek antikommunizmusával, amellyel az antiimperialista nemzeti egységfront szélesedését nehezítették vagy éppen gátolták.

[73] *Ali al-Wardi:* Az iszlám szocializmus keletkezése. Bagdad 1955. Idézi *A. Abdel-Malek:* Anthologie de la littérature arabe contemporaine. 3. köt. Seuil, Párizs 1965. 146—147. old.

[74] Nasszer parlamenti beszéde. 1964. november 12. MTI Cikkgyűjtemény IX. 96. sz.

Nem kevés ellentmondást rejt a vallási ideológiák közül a katolikus egyházé is. S bár szerepe és befolyása — részben az egykori hittérítői munka sikereinek arányában — Ázsia és Afrika jobbára nem keresztény többségű országaiban is érezhető, a katolikus egyház a fejlődő országok tekintetében elsősorban latin-amerikai. Amíg a vallási szférát illetően az ázsiai országok, elsősorban a keleti, délkeleti kontinentális országok jobbára a hinduizmus, buddhizmus és más keleti vallások befolyása alatt állnak, az arab Kelet és néhány ázsiai ország (főleg Pakisztán, Indonézia) muzulmán hatás alatt, Fekete Afrikában a különböző animista vallások maradtak fenn, addig Latin-Amerikában a katolikus vallás az uralkodó. Az arab-mohamedán Keleten kívül nincsen a világnak annyira egyetlen vallás befolyása alatt álló területe, mint a katolikus Latin-Amerika. A katolikus egyháznak rendkívül erős hatása van a latin-amerikai tömegekre, de — és napjainkban ennek megvan a maga sajátos fontossága — a tömegeknek is befolyásuk van a klérusra.

A katolikus egyház konzervatív reakciós szerepe elvben itt sem különbözik más vidékekétől. A felső papság sokszor nagyon is egyértelmű beavatkozása az uralkodó rendszer védelmére, aktív politikai tevékenysége több latin-amerikai ország kereszténydemokrata mozgalmain és keresztény szakszervezetein, de a klérus egyetemein, újságjain, rádióin stb. keresztül is érvényesül.

A Vatikánnak a nemzetközi erőviszonyok változásának hatására módosuló magatartása, készsége egyes haladó erőkhöz való közeledésre, illetve a velük való „párbeszéd" tudomásulvétele (amit bizonyít például a Vatikán óvatos kapcsolatteremtése akár a vietnami amerikaellenes erőkkel, akár a portugál-afrikai szabadságharcosok képviselőivel) hatott a latin-amerikai katolikus klérusra is. Egyes értékelések szerint a hatás fordított: a latin-amerikai felső klérus volt elsősorban az, amely nyomást gyakorolt a pápai körökre az enyhülési politika érdekében.

A latin-amerikai helyzet gyors változásairól, a forradalmi mozgalmak hirtelen érlelődéséről a kubai forradalom győzelme után, de főként a hatvanas évek végén, könyvünk számos írása is tanúskodik. A forradalmi helyzet érlelődésének itt is megvannak az objektív okai. A lakosság nyomorának és a nyomorban élő tömegeknek a növekedése, a társadalmi szerkezet gyors változásai, az uralkodó rendszer szerkezeti válsága, a szociális ellentétek kiéleződése, a különböző rétegek életmódja közti óriási különbségek, az amerikai imperializmus fokozódó behatolása és ellentétei egyes uralkodó körökkel is — megannyi olyan elem, ami nemcsak a különböző forradalmi és álforradalmi mozgalmaknak, az elszánt fegyveres csoportoknak a gyors növekedését eredményezte, hanem hatott a katolikus klérusra is. A mintegy 40 000 latin-amerikai katolikus pap jelentős része a legnyomorúságosabb emberek között él, és nem szakadhat el attól, amit nap mint nap tapasztal. S ez kihat gondolatviláguk alakulására is.

Hogy a kispapság köreiben, de a katolikus diákság soraiban is, milyen erjedés folyik, azt könyvünk néhány írása is világosan megmutatja. A partizánharcokban hősi halált halt Camilo Torres itt közölt írásainak, valamint a córdobai egyetemi hallgatók tucumáni szociológiai vizsgálatának egyaránt alapja a társadalmi igazságtalanságok felismerése okozta „nem hallgathatunk tovább" érzés; ez az egyetemisták munkaközösségét még csak a bajok drámai hangú megállapításáig és leleplezéséig vitte el (ami

már magában is forradalmi tetté vált), de Torrest, a fiatal papot — és még igen sok társát Kolumbiában is, másutt is — már a fegyveres ellenállásig, a tudatos forradalmi harc vállalásáig vezette.

Az erjedés azonban túlterjedt a diákkörökön és a fiatal papok körén. Ma már világszerte ismert neve van a brazíliai Helder Camara recifei (Brazília) érseknek, aki a társadalmi igazságtalanságok felismerésére hivatkozva tekinti érseki kötelességének a tiltakozást a politikai foglyok kínzása és a magántulajdonnal való visszaélés ellen. 1967-ben az ő kezdeményezésére született az a pásztorlevél, amelyet a „Harmadik Világ" képviseletében rajta kívül még nyolc latin-amerikai, öt ázsiai, illetve óceániai, két afrikai, valamint egy jugoszláv püspök írt alá. A pásztorlevél VI. Pál pápa „Populorum progressio" c. enciklikájához csatlakozva és a Biblia idézésével mutatja ki annak a világnak az igazságtalanságait, amelyben „a nemzetek többségének ugyan sikerült elnyernie a politikai szabadságot, de csak igen kevés bizonyul gazdaságilag is szabadnak. Hasonlóképpen kevés országban élnek a népek társadalmi egyenlőségben, amely pedig nélkülözhetetlen az igaz testvériséghez; nincs béke igazság nélkül". „Abban a percben — írja továbbá a pásztorlevél —, amikor egy rendszer nem biztosítja többé a közös jót, hanem a kevesek érdekeit támogatja, az egyháznak nemcsak feladata, hogy leleplezze az igazságtalanságot, hanem el is kell különülnie a gonosz rendszertől, és késznek kell lennie arra, hogy együttműködjék egy másik, igazságosabb, korunk szükségleteihez jobban alkalmazkodó renddel... Az egyház semmi körülmények között nem lehet a nagy tulajdon védangyala... Nem tevékenykedhetünk a szocializmus ellen, sőt, örömmel kell magunkévá tennünk azt, mint egy korunkhoz jobban alkalmazkodó és a Szentírás szellemének jobban megfelelő életmódot. Imigyen tudjuk meggátolni, hogy bárki is összetévessze Istent és a vallást a feudalizmussal, a kapitalizmussal és az imperializmussal, a világ szegényeinek és munkásainak elnyomójával... Az egyház büszke és boldog, hogy egy új emberiséget üdvözölhet, amely nem a kevesek kezében levő pénzt tiszteli, hanem a munkást és a parasztot... A kormányok vessenek véget az osztályharcnak, amelyet — a szokásos vádakkal ellentétben — a gazdagok váltottak ki azért, hogy továbbra is haszonra tegyenek szert, és elégtelen bér és embertelen munkakörülmények révén kizsákmányolják a munkásokat. A felforgató osztályháborúban, amelyet régóta folytatnak a világ pénzügyi érdekkörei, egész népeket gyilkoltak le."[75]

Ez a bőven idézett pásztorlevél is nyilvánvalóan mást ért szocializmus alatt — amelyet örömmel tesz magáévá —, mint a marxista forradalmárok. Kiderül ez a pásztorlevél olyan mondataiból is, amely szerint „egyes forradalmak többet ártanak, mint amennyi jót tesznek, »új igazságtalanságok magvait hintvén széjjel«. Az emberiséget mélységesen fenyegeti az ateizmus és a kollektivizmus, amelyhez bizonyos mozgalmak szükségesnek vélik csatlakozni."[76] De a marxizmussal szembeni nyilvánvaló fenntartást jelzi az a katolikus egyház tanításainak megfelelő mondat is, amely leszögezi, hogy „a vallás nem ópium a nép számára", — világos utalásként Marx ismert mondására: „A vallás a nép ópiuma."

[75] Témoignage Chrétien, 1967. augusztus 31. Idézi *Camilo Torres:* Revolutionary Priest, Penguin, Middlessex 1973. 428—440. old.

[76] Ugyanott. (A belső idézőjelbe tett szavakat a pásztorlevél a „Populorum progressio" c. pápai enciklikából idézi.)

A recifei érseknek a társadalmi visszásságokat leleplező aktív és számára korántsem veszélytelen tevékenysége, a fent idézetthez hasonló megnyilatkozások híven tükrözik az átalakulásokat, amelyek az egyházra is kihatnak; tekintettel a katolicizmus mély latin-amerikai befolyására, mindez vissza is hat a tömegek mozgalmaira. S ha ezeknek a megnyilatkozásoknak van bizonyos értelemben forradalmasító hatásuk is, emellett fékezően is hatnak.

A pásztorlevélnek az is fontos jellemzője, hogy adós marad a korszak legizzóbb kérdésének megválaszolásával, nevezetesen, hogy a — pásztorlevél szerint is — joggal elégedetlen tömegek milyen eszközökhöz nyúljanak a változtatás érdekében. Elismeri bizonyos forradalmak szükségességét, másokat elítél; de egyedül a kormányok felszólítása arra, hogy „vessenek véget" az osztályharcnak, akkor is félrevezető, ha az osztályharcért „a gazdagokat" marasztalja el.

Jóllehet nem célunk a pásztorlevél tartalmi elemzésébe bocsátkozni, ezt a kérdést mégis azért érintettük, hogy a latin-amerikai egyházon belüli mozgást többoldalúan mutathassuk be. Az idézett pásztorlevélnek ugyanis nagyon jelentős eszmei folytatása is volt. 1968-ban, mintegy tíz hónappal a pásztorlevél kiadása után, 920 latin-amerikai katolikus pap (köztük 400 argentínai, 200 brazíliai) memorandumot készített a Latin-amerikai Püspöki Tanács (CELAM) 1968. augusztusi medellíni (Kolumbia) konferenciája számára. Ebben mélységesen elítélik az „évszázados" latin-amerikai erőszakot — a kizsákmányolás, az éhség, az elmaradottság erőszakát —, pontosan annak a tucumáni szociológiai felmérés eredményeként született írásnak a szellemében, amelyet könyvünk is közöl. Ebben a szellemben írja a 920 pap, hogy „a keresztényi kinyilatkoztatás... tisztán láttatja, hogy nem ítélhetünk el egy elnyomott népet, ha kényszeríttetve érzi magát az erőszak alkalmazására, hogy felszabadítsa önmagát; ha így tennénk, újabb igazságtalanságot követnénk el a nép ellen. Ha egy ilyen elítélés a latin-amerikai egyháztól eredne, a vallás újból »a nép ópiumának« tűnne, azok szolgálatában, akik évszázadok óta gyakorolják a kizsákmányolás, az elnyomás erőszakát, és megteremtették az éhséget, a tudatlanságot, a nyomorúságot." Ennek az elvnek az alapján a memorandum felszólítja a kolumbiai Medellinben tartandó püspöki konferenciát, hogy „semmiképpen ne hasonlítsa vagy tévessze össze a jelenlegi gyűlöletes rendszer fenntartóinak, az elnyomóknak igazságtalan erőszakát az elnyomottak igazságos erőszakával...", és hogy mondja ki a jogos népi önvédelem elvét.[77]

A medellini püspöki értekezlet, amelyet a pápa személyesen nyitott meg, természetesen nem tette magáévá ezt a forradalmi papi álláspontot, de még az idézett pásztorlevél radikális-reformista irányzatát sem. Mivel azonban nem maradhatott süket és vak a társadalmi változások nagyon is erőteljesen jelentkező igényével szemben, elment odáig, hogy elítélje nemcsak az erőszakot, hanem a magántulajdon abszolút jogával való visszaélést is. Mindamellett kompromisszumot keresve a különböző álláspontok között, kimondja: „A liberális kapitalista rendszer és a kísértő marxista rendszer kontinensünkön a gazdasági szerkezet átalakítása egyedüli alternatívájának látszik. Mind e két rendszer az emberi személyiség méltóságának megsértése. Az első a tőke elsődlegességét, annak hatalmát, a tőkének a haszonszerzést előnyben részesítő felhasználását tekinti kiindulópontnak. A másik, bár ideológiáját humanistának tün-

[77] Ugyanott, 445—446. old.

teti fel, inkább a kollektív embert tekinti céljának, és a gyakorlatban az államhatalom totalitárius központosításává alakul. Az a kötelességünk, hogy leleplezzük azt a helyzetet, amelyben Latin-Amerika leledzik a kettős választ szorításában, az egyik vagy a másik, gazdaságát ellenőrző hatalmi központtól való függésben.[78]

E három okmány, a pásztorlevél, a papi memorandum és a püspöki kar hivatalos állásfoglalásának szembesítése talán eléggé érzékelteti a katolikus ideológia latin-amerikai vergődését az ellentmondások, és még inkább a különböző társadalmi erők szorítása között. A forradalmi változásokat követelő katolikus tömegek, a konzervativizmust árasztó hatalmi körök, az amerikai imperialista érdekek ütközése a katolikus egyházon is nyomot hagy. A hivatalos irányzat tehát szükségszerűen lavírozni próbál, elítélve egyszerre a forradalmi erőszakot és a magántulajdon „abszolút" jogával való „visszaélést", egyszerre korholva a latin-amerikai gazdaságot ellenőrző „két hatalmi központot", ami világosan mutatja, hogy az egyetlen tényleges hatalmi központ, az Egyesült Államok nyílt elítélésére nem hajlandó. De nyilvánvaló az is, hogy a hivatalos egyház ezzel a magatartással próbálja átvészelni a nehéz periódusokat, elodázni a szakadást vagy a nyílt állásfoglalást; az események azonban nem mindig engedik meg a kényelmes elvi kompromisszumot. Így az egyház széles köreinek állást kellett foglalniuk a chilei fasiszta junta ellen is; bár ebben is jelentős véleményeltérés volt a katolikus egyházban.

A kléruson belüli éles véleményeltérés és vita valójában sajátos tükre és bizonyítéka a latin-amerikai forradalmi helyzet érlelődésének; tükre, de nem teremtője. Mindemellett hiba volna lebecsülni a jelentőségét — főleg éppen Latin-Amerikában — mind a Torreshoz hasonló papok forradalmasító, mind pedig a hivatalos egyházi körök leszerelő hatásának. A reformista-centrista tényezőknek a szerepe — amelyek közé sorolhatjuk a Helder Camara érsek köré tömörülő jelentős erőket — hatásában is ellentmondásos: társadalomkritikájuk ébresztő, fontoló mérséklésük és egyes kérdések megkerülése fékező. De hogy mind a forradalmi helyzet, mind a marxi elmélet hatása alól nem mentesíthetik magukat, azt eléggé bizonyítja a pásztorlevél hangvétele, vagy Marx mondásának az idézett vitában való sajátos rezonanciája: hogy ópium-e a vallás, vagy sem — bizarr vita két tekintélyes egyházi testület között. Bizarr, de jó jellemzője egyben egy kontinens légkörének.

Mint az előbbiek mutatják, a vallás és az egyház szerepe igen jelentős lehet a nemzeti felszabadító mozgalmakban, kihatása lehet fejlődésükre, de gátolhatja is azokat. A tapasztalat maga bizonyítja tehát, hogy helytelen volna a nemzeti felszabadító harcban eleve elutasítani a vallási eszmeáramlatokat, minthogy azok esetenként kifejezetten szövetségesek is lehetnek.

A vallás történelme során nem egy esetben vált lázadó tendenciák hordozójává. A tömegek hite gyakran éppen a vallásban keresi az írt a földi bajokra — és rajta keresztül a földi megoldást követeli. Emellett az alsó papság nemritkán közvetlen tapasztalója az elnyomatásnak és a nyomorúságnak, s így becsületes szándékkal vállalnia kell a szolidaritást. Nem lehet csodálkozni, ha egyes esetekben, főleg az erősen elmaradt tömegek tudatában, a függetlenség és a szabadság ígérete és vágya összeolvad a vallás ígérte boldogsággal.

[78] A medellíni püspöki kar második konferenciájának dokumentuma az igazságról. 1968. augusztus. Idézi Foreign Affairs, 1973. október. 86. old.

S mindez mindegyik vallásra egyaránt vonatkoztatható, függetlenül azoktól a jelentős különbségektől, amelyek az egyes vallások és egyházaik szerkezete, felépítése között vannak.

Ez korántsem jelentheti az idealista vallási filozófiának — bármelyik vallásének — kibékítését vagy közelítését a szocializmus materialista dialektikájához. De közös harci célok, közös történelmi tapasztalatok, és egyazon népi közeg adott esetben közeledést és szövetséget is eredményezhet a következetes nemzeti forradalmi mozgalmak és a vallás radikális erői között is.

A társadalmi szerkezet eltorzítása
és az osztálybéke elméletei

Az osztálybéke hirdetése, az osztályellentétek tagadása, más ellentétekkel való helyettesítése megannyi ideológiai fegyver a tömegek öntudatosodása ellen. A nacionalizmus, az őstársadalom visszasírása, az egyház „objektív", talmi ítélkezése a két ellentétes fő társadalmi erővel szemben mind más-más gyökerű és forrású, de a fenti értelemben rokon hatású irányzat.

Gyakran találkozunk a fejlődő országok eszmei kelléktárában az osztályellentéteket más módon simítgató vagy összekuszáló áramlatokkal. A forradalmi haladás eszméit oly sokféle eszmei eszközzel eltorlaszolni akaró Senghor teóriái ismét idézésre kínálkoznak. Senghor az „afrikai szocializmus" elméletét kifejtő művében fogalmazza meg a maga álláspontját az afrikai társadalom szerkezetéről. Az ő fogalmazásában az afrikai társadalom „közösségi" (communautaire), amely három csoportra oszlik: a szabadfoglalkozásúakra (ügyvédek, orvosok, gyógyszerészek, közjegyzők, kereskedők), a bérből élőkre (köztisztviselők, alkalmazottak, munkások), valamint a parasztok, állattenyésztők, halászok és kézművesek csoportjára. Mivel azonban — fejti ki — a bérből élők csoportja, beleértve természetesen a munkásokat is, nem teszi ki a szenegáli összlakosság 10 százalékát, az ő kezükbe tenni az ország sorsát egyenlő lenne „az állam szétrombolásával". Ami a „legiskolázottabb és legöntudatosabb réteget" — az értelmiséget — illeti, az szerinte maga a képződő burzsoázia és ezért nem bízható meg „döntő szereppel". Egyébként is — s itt jut el fejtegetései lényegéhez Senghor — „Fekete Afrikában a köztisztviselők és alkalmazottak, de a munkások is burzsoák a parasztokhoz, állattenyésztőkhöz, halászokhoz és kézművesekhez képest. Csalás az előbbieket proletár névvel illetni." Ezért feladatuk csak a tanácsadás lehet, nem pedig az irányítás.

Senghor nem mondja ki azt, ami valójában logikusan következne mindebből: az államalkotó, vezetésre termett réteg tehát nem lehetne más, mint az az egyetlen réteg, amelyet még nem bírált meg: a „parasztok, állattenyésztők, halászok és kézművesek csoportja". Ezek érdekeinek védelme szerinte — „az államra és a többségi pártra tartozik". A többségi párt az egyetlen: Senghor pártja; s e párt többségét — fejtegeti — „a parasztok, állattenyésztők és halászok teszik ki, nem is szólva a kézművesekről és kiskereskedőkről". Ám Senghor ezután sem fogalmazza meg, hogy vajon ki is hivatott az állam irányítására; ehelyett „a káderek afrikanizálásának kérdésére" tér át. Ez szerinte összefügg „a társadalmi csoportok együttműködése és harmonikus fejlődése problémájával", s végrehajtása, azaz afrikaiaknak a vezető pozíciókba állítása he-

lyett, elvetve „az anakronisztikus fajelméletet" azt hirdeti, hogy Szenegál lehetővé teszi, hogy a főbb helyeken afrikaiak helyett továbbra is — franciák dolgozzanak! Ők — úgymond — „a világ legjobb szakemberei közül valók és ismerik problémáinkat. A nemzet érdekeit árulnánk el, ha lemondanánk erről a segítségről."

Ide vezet a senghori osztályszerkezet-elemzés. Minthogy a munkásság — burzsoá, minthogy az értelmiség — burzsoá, minthogy a parasztok és kézművesek érdekeit amúgy is „védi" a többségi párt és az állam, nincs szükség — mint más államok teszik, és Senghor meg is rója őket ezért — afrikai káderekre a vezető posztokon, mivelhogy ott vannak a franciák. Igaz, a kormány „dolgozik azon", hogy kinevelje az afrikai kádereket...[79]

Más forrásból fakad, de egy ponton sajátosan találkozik Senghor elemzésével a forradalmi nacionalista Frantz Fanon társadalomelemzése. Elméleti főművében, a „Föld rabjai"-ban — amelynek néhány fontos részét közöljük a szöveggyűjteményünkben — a proletariátust ő is „hozzácsatolja" a gyarmati ország nemzeti burzsoáziájához. „A tőkésországokban a munkásosztálynak nincs vesztenivalója; és alkalomadtán mindent megnyerhet. A gyarmati országokban a munkásosztály mindent elveszíthet. Valójában a gyarmati népességnek azt a részét alkotja, amely pótolhatatlanul szükséges a gyarmati gépezet gördülékeny működéséhez. ... Ezek az elemek alkotják... a gyarmati népesség burzsoá részét."[80]

Csakhogy míg Senghor a munkásságnak a burzsoázia csoportjába való „átsorolásából" az általános osztálybéke következtetéseit vonja le és végső fokon a francia vezető garnitúra meghagyását, a francia imperializmussal való kapcsolat szentesítését indokolja vele, addig Fanon szerint „nyilvánvaló, hogy a gyarmati országokban csak a parasztság forradalmi. Nincs vesztenivalója, de mindent megnyerhet."[81]

Senghor is, Fanon is hamis nyomon jár. Csak míg Senghor a forradalmi tüzet akarja oltani elméletével, Fanon éppen szítani kívánja. Senghor a jobboldali szociáldemokráciával kerül elvi rokonságba — politikai gyökerei, francia viszonylatban, oda is nyúlnak vissza — Fanont az orosz narodnyikokhoz közelíthetnénk.

Az osztályszerkezet torzított szemlélete tehát, mint látjuk, korántsem fakad feltétlenül a társadalmi ellentétek tagadásából, s nem is feltétlenül vezet oda: Fanonnál semmiképpen. Számos fejlődő országbeli politikusnál azonban az osztályellentétek s ennek révén az osztályharc tagadása jelentette vagy jelenti a politikai állásfoglalás elméleti alapjait. Érdekes, hogy olyan, az antikapitalista fejlődés híveinek sorából kiemelkedő politikusok, mint Nasszer, Nyerere, Sékou Touré egyaránt átmentek fejlődésük azon fázisán, amelyben nyíltan tagadták, legalábbis a maguk országát illetően, az osztályok és az osztályharc létezését; ők mind túl is jutottak ezen a fázison. Életpályájuk kutatóinak lesz a feladata megtalálni azokat az indítékokat, amelyek segítették őket szembefordulni saját korábbi téves nézeteikkel, és elismerni az osztályok és törvényszerű ellentéteik létezésének igazságát.

Nem kevés azonban az olyan politikusok száma, akik megrekedtek az osztályelemzés fonák fogalmazásainál, az osztályok és harcaik tagadásánál. Kenyatta például

[79] *L. Senghor:* Nation et voie africaine du socialisme. 124. és 129—132. old.
[80] *F. Fanon:* Les damnés de la terre. F. Maspero, Párizs 1970. 64. old.
[81] Ugyanott, 25. old.

határozottan elutasítja „az osztályharc elméletét" mint a kenyai helyzetben érvénytelent[82], társa, Mboya pedig egyenesen tagadja, összafrikai érvénnyel, az osztályok létezésének gondolatát is.[83]

A „proletár nemzetek" elmélete és az antikommunizmus

Bizonyos rokonság van a tárgyalt elméletek és azon elméletek között, amelyek a fejlődő országok *egész* népességét egyöntetűen „proletárnak", „proletárnemzetnek" tekintik. Számos latin-amerikai országban hirdetik ezt a nézetet, nem utolsósorban a katolikus radikális reformisták csoportja[84], a kereszténydemokraták jelentős része stb.

A kifejezés félrevezető, hiszen *látszólag* egyszerűen az „elnyomott nemzet" fogalmát helyettesíti az ugyancsak elnyomottakat jelentő „proletár" szóval. Valójában azonban ez kettős értelemben is hamisítása a tényeknek. Egyrészt abban az értelemben, hogy a fejlődő országok *egész* társadalmát egy kalap alá veszi, tagadva ezzel az osztályviszonyokat. *Ebben* az értelemben ez az elmélet rokon a honi osztályellentétek és az osztályharc tagadásának elméletével.

Másrészt azonban a világ felosztása proletár és nem proletár nemzetekre azt az állítást is magában hordozza, hogy a „proletár" nemzetek elnyomói a többiek mind — a nem proletár vagy éppen „burzsoá" nemzetek. S így egy csapásra eltűnt a gyarmatosítók történelmi felelőssége, és egy fogalom megteremtésével közös nevezőre kerültek az imperialista hatalmak és a szocialista — legalábbis az európai szocialista — országok.

A „proletár nemzetek" elmélete egyébként a fejlődő országok eszmeáramlatai körében voltaképpen „importáru": a nyugati szakirodalom teremtette meg e fogalmat, csakúgy, mint az ezzel rokon egyéb, ugyancsak zavart keltő meghatározásokat, amelyek a világ országait nemcsak proletár és burzsoá országokra, hanem „gazdag" és „szegény" országokra, „birtokló" és „birtoktalan"[85] országokra, vagy éppen, ugyanezzel a gondolati tartalommal, egyszerűen „Északra" és „Délre" osztják.

Ezek a kifejezések érthetően hatottak a fejlődő országok elméleti-politikai irodalmában is. Az osztályuralmát óvó honi burzsoáziának hasznos lehet a „proletár" szerepben tetszelegve éppen a hazai osztályellentétekről elterelni a figyelmet, ily módon a birtoktalanok közösségét vállalva hazája tényleges proletárjaival, szegényparasztjaival, miközben maga egyre jelentősebb tulajdonhoz jut.

Ezek az inkább csak szóhasználatban, mintsem tartalmukban különböző elméletek gyakran kapnak hangot a fejlődő országok nemzetközi konferenciáin. Az el nem kötelezett országok 1964. évi kairói állam- és kormányfői találkozóján például Habib Burgiba tunéziai elnök szerint a világ „a gazdagság és a szegénység zónáira van osztva; a gazdag kisebbség és a nyomorúságos többség" jellemzi korunkat. A kameruni elnök, Ahmadu Ahidjo „a fejlett világgal" szembeni követeléseket hangoztatott, a kenyai

[82] *J. Kenyatta:* Harambee! Oxford University Press, London 1964. 24. old.

[83] Lásd *T. Mboya:* Freedom and After. London 1963. 167. old.

[84] Helder Camara korábbiakban idézett pásztorlevele mondja: „A Harmadik Világ népei jelentik ma az emberiség proletariátusát."

[85] Általában angol nyelvű formában használatos kifejezéssel: „*have*" és „*have not*" országok.

Joseph Murambi is csak az „iparosított és a fejlődő országok" közti különbséget ismeri.[86] De hasonló példákat bőven idézhetnénk szinte valamennyi nemzetközi értekezletükről.

A világnak ez a szimplifikált kettéosztása eleve besorolja a szocialista országokat az imperialisták közé. Ez gyakran odáig is elvezet, hogy egyesek a fejlődő országokon kívül már csupán egyszerűen „imperialista" hatalmakat látnak, s ezek között is két „nagy" imperialistát — a Szovjetuniót és az Egyesült Államokat.

Az antikommunizmusnak ez a formája egyenes leszármazottja a Kínai Kommunista Párt szovjetellenes elméleteinek, amely az imperialista jelző cégére alatt egyszerűen azonosítja a Szovjetuniót és az Egyesült Államokat — sőt, újabban ezen is túllépve már csak a „szovjet imperializmusról" nyilatkozik elítélően. Újabb világos elméleti bizonyítéka annak, mennyire egy közös ponton — a szovjetellenesség pontján — találkozik az imperialista teóriákból táplálkozó nacionalista jobboldal nemzetközi elemzése a maoisták fő téziseivel.

A „két nagy imperializmus" létezését állító, alapvetően szovjetellenes elméletek a fejlődő világban — különösen a kínai álforradalmi nézetek hatására — újra meg újra jelentkeznek. A velük való elvi vita jó példája Fidel Castrónak az el nem kötelezett országok algériai értekezletén elmondott, könyvünkben közölt felszólalása.

Egy tőről fakad ezzel a reakció egyik legfőbb fegyvere a fejlődő országokban: a nyílt *antikommunizmus*. Az előbbiekhez hasonlóan ez is importált ideológia; az imperialista, neokolonialista eszmei hadjáratnak nemcsak egyik fő, de egyre fontosabb eszköze is. A volt gyarmati országok fejlődésének egyik útja a szocialista út; ennek kimunkálói azok a marxisták, akiknek a fejlődő országok jelentős részében — hol legális, hol illegális körülmények között — önálló pártjuk van; más országokban, párt híján, marxista körök tevékenykednek a függetlenség megszilárdítása vagy kivívása, és a társadalmi rendszer megváltoztatása érdekében. Ismét másutt a fejlődés már antikapitalista vágányokon halad, és harc folyik a nem-kapitalista átmenetért. Az antikommunista ideológia célja a tőkés fejlődés biztosítása, a forradalmi, antikapitalista erők elszigetelése.

Az antikommunizmus terjesztése megfelelhet a függetlenség után hatalomra került egyes csoportok érdekeinek. A függetlenség kivívása után az ország új feladatok elé kerül, és ezekben — mint erről már szó volt — nincs meg a feltétlen egység. A tegnap a kommunistákkal még szövetkezett politikai erők ma már szembekerülnek velük és az osztályharc frontjának két különböző oldalán sorakoznak fel. Ha ezek az ellentétek még nem élesedtek is ki, de az együttműködés terepe feltétlenül leszűkült, s a kommunista erők növekedése aligha kedvez a hatalomra került erőknek.

Így mindenütt, ahol a marxisták jelentős erőt képviselnek és a szocialista építés előfeltételei érlelődnek, vagy lehetőség van azok gyors megérésére, a külső és belső reakció a szó szoros értelmében minden eszközt hajlandó igénybe venni a marxista eszmék visszaszorítására, a kommunista erők likvidálására. Tragikus — bár nagyon is különböző körülmények közötti — példái ennek az indonéziai és a chilei jobboldali katonai államcsínyek; mindkettő fő tüze a marxisták ellen irányult.

[86] La IIe Conférence des Chefs d'Etat ou de gouvernement des pays non-alignés. 1964. október 5—10. Administration de l'Information, Le Caire, évszám nélkül. 60., 302. és 345. old.

Az utóbbi években jelentősen növekszik a magát szocialistának valló politikusok, pártok, szervezetek, sőt államok száma. A fejlődő országok nagy részében — legalábbis Ázsiában és Afrikában — a szocializmus valamilyen „válfaját" mondják magukénak a hatalmon levő erők; pedig ezek az esetek többségében a magántulajdon alapján álló, a nemzeti burzsoázia soraiból kikerült, a honi tőkésosztályt képviselik.

Ahol ugyanis a függetlenné válással nem a munkásosztály került a volt gyarmati ország élére, s ahol így nem a szocializmus feltételeinek megvalósítását tűzték napirendre, ott a kormányzatra jutott polgári nacionalista vezetésnek, a tegnapi függetlenségi mozgalmak vezetőinek az élet felteszi a kérdést: merre tovább?

Ahol a honi tőkésosztály került hatalomra, ott nyomban előtérbe léphetnek azok a nacionalista erők, amelyeknek, tartva a radikális társadalmi fejlődéstől, fő törekvésük megvédeni országukat a forradalmi, szocialista irányzatok képviselőitől. Saját osztályuralmuk megszilárdítása érdekében, attól a perctől kezdve, hogy hatalomra kerültek, nagyobb ellenségnek tarthatják a kormányzat megváltoztatására törő belső erőket, mint a hazai magántőkét és az imperialistákat. Nem kellett a gyarmati függés idején a komprádor burzsoáziához tartozni ahhoz, hogy a függetlenség után kialakuljon az imperialistákkal való új érdekkapcsolat. Az elmaradottság a hazai burzsoázia elmaradottságát, tőkeszegénységét, szaktudáshiányát is magában foglalta, s abban, hogy ezeken úrrá legyenek, valójában „segíthet" az idegen tőke. Hogy milyen áron, az más kérdés — ám ez az „ár" át is hárítható a dolgozó tömegek vállaira. Ennek a törekvésnek számos — bár egymástól sokban különböző — példáját láthatjuk: nyílt fasiszta diktatúrákat, az imperializmust szolgáló bábállamokat csakúgy, mint az alkotmányos rendre láthatóan kényes, „konszolidált" burzsoá államokat. Igaz, kapitalizmusuk — egyes latin-amerikai példáktól eltekintve — nem tartozik a fejlett európai kapitalista államok rendjéhez, azok útját nem járhatják végig. Nemcsak „elkésett" fejlődési fokon vannak, hanem alapjaiban más feltételek között indulnak a maguk kapitalista korszakában, mint amilyenben a fejlett tőkésállamok valaha is voltak.

A hatalomra került polgárságon belül azonban felülkerekedhet az a polgári demokratikus törekvés is, amely antiimperializmusát és antifeudalizmusát a függetlenség után is komolyan veszi, és érdekei nagy vonalakban megfelelnek a lakosság többsége érdekeinek, de nem felelnek meg az imperialista függést fenntartani akaró külső és belső reakciónak. Ennek az irányzatnak — antifeudális jellegénél fogva — jelentős támaszát adják a parasztság földre éhes tömegei és a városi kispolgári rétegek. Alapjaiban azonban ez a réteg is a magántulajdon erősítésének híve, de útját az elmaradottság elleni harc súlyos gondjai, a földbirtokrendszer megoldásának útkeresési problémái szegélyezik.

Az erős kispolgársággal rendelkező, illetve a jelentős burzsoáziával nem rendelkező országokban a kispolgári, értelmiségi rétegek, mozgalmak képviselői kerülnek hatalomra, amelyek előtt valójában választ áll. Módjuk van kialakítani a kapitalista fejlődés útját: nyilvánvalóan kapnak hozzá támogatást a külföldi tőkésektől. Hogy azután ez a kapitalista út milyen problémák megoldását teszi lehetővé s milyeneket nem, hogy milyen jellegű lesz a politikai hatalom, hogy a gazdasági szerkezet milyen felépítése mellett foglalnak állást, számos tényezőtől függ.

A másik út teljesen ellenkező: míg az előbbi út remélt végcélja egy erős magántulajdonon alapuló rend, a másiké forradalmi demokratikus cél: távlatában egy szocialista rendszer előkészítése, majd elérése.

Korántsem állíthatjuk azonban, hogy e különféle társadalmi hátterű vezetés alatt álló országoknak csak valamelyik kategóriája választaná saját eszméi, rendje meghatározására a szocialista jelzőt. Ellenkezőleg, a tapasztalat azt mutatja, hogy a legkülönbözőbb, és nemcsak a nem-kapitalista úton haladó erők alkalmazzák ezt a fogalmat. Való igaz: semmi nem gátolhat meg egyeseket abban, hogy — ha úgy látják célszerűnek — szocialistának nevezzék eszméiket, elképzeléseiket, rendszerüket.

És hogy mennyi minden tekinthető szocializmusnak, arra már némileg fényt derítettek a korábbiakban érintett egyes olyan elméletek, amelyek az őstársadalmat vagy a gyarmatosítás előtti történelmi szakaszt eredendően szocialistának minősítik, vagy pedig a mohamedán vallás tanításaiban találják meg a szocializmus eszméjét, illetve annak ősét. (Minden hátsó gondolat nélkül is kínálkozik az emlékeztetés: szocialistának nevezte magát és fasiszta diktatúráját — méghozzá nemzeti jelzővel — Hitler is.)

A „szocialista" jelző „divatos" lett. Aligha lehet vitatni, korunk fontos jellemzője, hogy ma a legvadabb imperialista is tagadja imperialista voltát (pedig néhány évtizeddel ezelőtt számos politikus melldöngetve bizonygatta ezt), és hogy fokozatosan megszűnt „szalonképes" lenni még a kapitalista szó is, és még hozzáragasztott jelzővel (mint egy időben a *népi* kapitalista fogalom volt) sem nagyon valószínű, hogy egy politikus azzal próbálna választótömegeket megnyerni, hogy — kapitalizmust ígér nekik. Szocializmust annál többen ígérnek! Ezt bizonyítja a számtalan „szocializmus" a fejlődő országokban is: ezekben nyilván nem kapitalizmusra van igény, hanem legalábbis valami másra.

A szocialista szónak pusztán gyakori használata önmagában hordja tehát a kapitalista rend kritikáját, az attól való elhatárolódás igényét. Hogy ez igencsak mérsékelt, és hogy milyen különböző szándékok bújhatnak mögötte, azt ezúttal egy amerikai szakíróval szeretnénk bizonyítani, aki szerint a „szocializmus" választása a következőket jelenti.

„A kapitalizmus visszautasítása és a szocializmus előnyben részesítése erkölcsi és gazdasági okokból fakad. A fejlődő országok szocializmusának alapja szerintük egy, inkább az igazságra mint a profitra, az ésszerű tervezésre mint a vak piaci tevékenységre, az erőltetett gazdasági növekedésre és iparosításra, mintsem az idegen vállalatok hasznát szolgáló nyersanyagtermelésre épülő társadalom. E célokat Ázsia, Afrika, Latin-Amerika és a Közel-Kelet szinte minden vezetője magáévá teszi..."[87]

Az amerikai szerző megkerüli azokat a kérdéseket, amelyek pedig alapvető ismérvei lehetnének egy tényleges szocialista tartalomnak: a termelési eszközök tulajdonviszonyának, a hatalom birtoklásának a kérdését.

E szempontból azonban a meghatározás mégis helyes is egyben. A „szocializmusok" jelentős része ugyanis valóban ugyancsak ezt a kérdést kerüli meg.

A meghirdetett szocializmusok sokféleségét nem elsősorban az bizonyítja, hogy többnyire hozzátesznek még valamilyen jelzőt, ezzel is hangsúlyozva a különállást holmi „európai", „marxi", „kommunista" stb. szocializmustól. Ezért ismerünk afrikai, arab,

[87] *P. E. Sigmund:* The Ideologies of the Developing Nations. 12. old.

iszlám, buddhista, desztur, indiai, szenegáli, nigériai, kameruni, marokkói és még számos „jelzős" szocializmust.

A sokfajta szocializmus tényleges tartalmának megközelítése végett a következőkben csoportosítjuk a szocialista szó mögött rejtőző különböző áramlatokat:

1. azok, amelyek szocialistának nevezik magukat anélkül, hogy a legkisebb antikapitalista szándékuk is volna;

2. azok, amelyeknek a törekvéseiben az antikapitalizmusnak, a szocialisztikus irányzatoknak (Lenin már idézett szavával: a „szubjektív szocializmusnak") több-kevesebb eleme jelen van, de inkább reformokra hajlanak, mint lényegbeli strukturális változtatásokra;

3. azok a forradalmi demokratikus törekvések, amelyek a társadalmi bajok orvoslása céljából alapvető változtatásokra törekednek, illetve ilyeneket hajtanak végre.

Az utóbbi két kategóriát egyes szakírók „kispolgári szocialista" vagy „nem proletár szocialista" irányzatoknak nevezik.

A három kategória egyébként nem jelent merev osztályozást. Nem egy esetben lehetséges a mozgás egyikből a másikba, vagy éppen két kategória elemei egyszerre vannak jelen egy állam- vagy pártvezetésen belül.

Burzsoá „szocialista" elméletek

A legkevesebb eszmei problémát azok okozzák, amelyeket fentebb az első csoportba sorolva nem tekintünk egyébnek, mint egyszerűen taktikai okokból, a kapitalizmussal szembeni álkritikaként szocialistának nevezett államokat, áramlatokat, irányzatokat, intézményeket. Mégsem lenne helyes ezeket minden esetben egyszerűen demagóg szocializmusoknak nevezni, mert vannak e nézet hirdetői között olyanok, akiknek szándékát egy valóban *jobb* társadalom megteremtésére nem lehet vitatni. Mást akarnak, mint amit a „klasszikus" kapitalizmusokban — tegnapi gyarmatosítóiknál — tapasztaltak.

Ha tehát például Nehru szocializmusáról szólunk, nem kívánjuk őt demagógiával vádolni, jóllehet a néha szocializmust hangoztató rendkívül magas képzettségű Nehru pontosan tudta, hogy országában a feudalizmus ezer megnyilvánulásával terhes kapitalista rend van. Mégis, 1946. december 13-án tartott jelentős beszédében, amelyet még a függetlenség kikiáltása előtt tartott, előadta, hogy milyen köztársaságot képzel el: „Egyesek ellenezni fogják (határozati javaslatunkat) azon az alapon, hogy nem mondtuk ki, hogy szocialista államot akarunk. Nos, én a szocializmus mellett vagyok és remélem, hogy India kiáll a szocializmus mellett és egy szocialista állam alkotmánya felé menetel; hiszem, hogy az egész világnak ez lesz az útja. Hogy milyen formája legyen ennek a szocializmusnak, ez ismét más, megvizsgálandó kérdés. De a fő dolog az, hogy ha egy ilyen határozatba, kívánságomnak megfelelően, belefoglalnám, hogy szocialista államot akarunk, olyasmit fogalmaztunk volna meg, ami kellemes lehet sokaknak és kellemetlen egyeseknek, és nem szeretnénk, ha határozatunk ilyen kérdésekben ellentmondásokat teremtene."[88]

[88] *J. Nehru:* India's Foreign Policy. The Publications Division. Ministry of Information and Broadcasting, Government of India, New Delhi 1961. 7 — 8. old.

Nyilvánvalóan nem mellékes kérdés, hogy India szocialista vagy kapitalista állam lesz-e. India azóta megtett útja is — melynek első sorsdöntő fontosságú szakaszát éppen Nehru vezetése alatt tette meg — egyértelműen bizonyítja, hogy az ország kapitalista úton halad, jelentős tőkésosztállyal, nagy tőkekoncentrációval, hazai mammutvállalatokkal rendelkezik és fejlődésében nincsen szocialista elem.

Ezen mit sem változtat az, hogy Indiában nem jelentéktelen a gazdaság állami szektora. Az állami szektor nem szocialista elem egy kapitalista társadalmon belül, nem teszi „szocialistábbá" a tőkés termelési módot akkor sem, ha az állami szektor léte, különösképpen pedig egyes magántőkés szektorok államosítása önmagában pozitív is lehet. A kérdés az állami szektor esetében is ez: kié az az állam, amelyik egy adott gazdasági szektort birtokol? Maga az állami szektor, annak léte vagy megteremtése lehet antikapitalista is — ha egy antikapitalista állam hajtja végre —, és lehet a tőkéseket védő intézkedés is. Sőt, ezen belül lehet — és India esetében így van — a hazai tőke védelme az idegen, imperialista tőkével szemben, mint ahogy adott esetben lehet (mint például az angliai állami szektor) még az imperialista tőke védelme is.

S ha, főként Nehru halála után, a hatalmat gyakorló indiai burzsoázián belül szakadások keletkeztek, és egyesek a monopoltőke ellen fordultak is, hatalmuk ismét csak nem jelent valamiféle „szocialista" hatalmat, legfeljebb kifejezői a belső ellentéteknek. S nem jelentenek olyan folyamatot sem, amelyről Nehru, saját szavai tanúsága szerint, legfeljebb ködös illúziókat táplált: „A szocializmus a tudományos gondolkodás logikus következménye, és még kapitalista országok is fokozatosan és a maguk módján át fognak térni erre az útra."[89]

Indiában valóban születtek olyan elképzelések is, amelyek szerint a kapitalisták majd „lemondanak" javaikról, szétosztják azokat a szegények között — és a szocializmus már meg is valósul! Mozgalom is indult ennek jegyében, mindenekelőtt a földbirtokviszonyok megváltoztatása céljával; Gandhi követője, A. Vinoba Bhave meghirdette az úgynevezett *bhoodan*-mozgalmat: a földbirtokosok ajánlják fel földjeiket szétosztásra! S ha került is sor önkéntes földfelajánlásokra, nyilvánvaló, hogy ez nem szüntetheti meg a földmagántulajdon rendszerét, és az indiai nagytőke sem fogja önkéntesen átadni termelési eszközeit a társadalomnak. A gandhista erőszakmentességi elképzeléseknek ez az átültetése a szocializmus jelszava alatt legfeljebb sajátos színt jelent az indiai politikai térképen, de nem változtat a rendszer tartalmán.

Mint ahogy nem változtat az sem, hogy a független India — mint sok más fejlődő ország is — hozott olyan munkásvédelmi, szakszervezeti stb. intézkedéseket, amelyek előrelépést jelentettek a korábbiakhoz képest; s az sem, hogy Nehru az egyik legfelvilágosultabb, a nemzetközi politikába sok progresszív elemet belevivő, határozottan antiimperialista burzsoá politikus volt.

A demagógiának és a szándékosan hamis szóhasználatnak másutt találjuk eklatáns példáit. Számos esetben éppen maguk az érdekeltek jelentik be, hogy szocializmusukat egyáltalán nem kell komolyan venni — pusztán félrevezetésnek szánják. Miért mondotta volna különben a magát ugyancsak szocialistának hirdető Elefántcsontpart pénzügyminisztere, éppen az Egyesült Államokban tartott beszédében,

[89] Nehru Speaks. Congress Forum for Socialist Action. New Delhi 1972. 99. old.

hogy „az afrikai szocializmus doktrínáját választó számos afrikai ország közül az elefántcsontparti gyakorlat bizonyítja legjobban a kapitalista rendszer és a szabad vállalkozás sikerét"[90].

A kameruni állam- és kormányfő, Amadou Ahidjo szerint az ő „szocializmusuk" azért nem „a másutt alkalmazott lenini szocialista rendszer", mert „ez azt jelentené, hogy lemondunk afrikai és kameruni személyiségünkről, helyünkről és jussunkról a nemzetek közösségében, fizikai és erkölcsi függetlenségünkről". Ehelyett a kameruni szocializmus ideológiájának, „amely tetteinket sugallja, célkitűzése az érző ember, az érzelmi ember, a szellemi ember, a vallásos ember"[91]. Ezt a koncepciót egészíti ki a kameruni Otabela: „Kamerun afrikai embere egyszerre kapitalista és szocialista. Kapitalista, mert földet birtokol, tulajdonához ragaszkodik. Szocialista, mert tulajdona gyümölcseit megosztja polgártársaival, anélkül, hogy ezt kényszernek tekintené. De az afrikai hagyományokban fellelhető szocializmus nem hasonlítható az Európában történetesen az osztályharc révén született szocializmushoz."[92]

Az egykori nigériai államfő, N. Azikiwe is „szocialista": „A mi sajátos szocializmusunk típusa a „welfare state" (jóléti állam), nem kommunizmus, nem marxizmus, nem fabiánizmus, hanem a mi életmódunkhoz legjobban alkalmazkodó forma. Ehhez ragaszkodunk. Ez szilárdan szocialista hitünkre alapozódik... Ezt nem gátolja, hogy népességünk zöme hisz a szabad vállalkozásban: de számunkra ez nem azonos a mindenáron való haszonszerzéssel."[93]

Idézhetnénk tovább az egyértelműen kapitalista gazdálkodásra berendezett országok „szocializmusának" példáit. „Szocializmust" valósít meg a kenyai államvezetés, a marokkói király, a nigériai bankár-államfő is. Szocializmust hirdet a jelen könyvben annyit idézett Leopold S. Senghor is, aki magát az „afrikai szocializmus" atyjának, megalapítójának és fő ideológusának tekinti. „Mi egy középút hívei vagyunk — írja —, egy demokratikus szocializmusé, olyan szocializmusé, amely magába olvasztja a szellemi értékeket, összekapcsolódik a francia szocialisták egykori etikai áramlatával; mi történelmileg és kulturálisan ebbe az áramlatba tartozunk. Egyébként is, a francia szocialisták, Saint-Simontól a »L'échelle humaine« (Az emberi lépcsőfokok — a francia szociáldemokrata vezető, Blum fő politikai műve — *K. I.*) Léon Blumjáig, nem is olyan utópisták, mint egyesek mondják. Oly mértékben idealisták, hogy megfelelnek a néger afrikai lélek kívánalmainak, minden fajú és minden országbeli emberek kívánalmainak."[94]

Senghor, akit már idéztünk annak kapcsán, hogy a szocializmus megjelenését történelmileg egyenesen Afrikába helyezte, szocialista ideológiája egyes értékelések szerint nem sorolandó ebbe a kereken nem-szocialista típusú kategóriába, hanem abba, amelynek törekvéseiben mutatkoznak tényleges szocialisztikus irányzatok is. Úgy véljük azonban — és az ő eszméiről e tanulmányban már korábban írtak is ezt

[90] Konan Bedie beszéde. Washington, Nemzeti Újságíróklub 1966. szeptember 10. Idézi *Yves Bénot:* Idéologies des indépendances africaines. F. Maspero, Párizs 1969. 169. old.

[91] A. Ahidjo beszéde a Kameruni Nemzeti Unió IV. kongresszusán. 1962. július. Idézi *L. V. Thomas:* Le socialisme et l'Afrique. Le livre africaine, Párizs 1966. 101—102. old.

[92] *M. Otabela:* Développement et Socialisme. 200. old. Idézi *L. V. Thomas:* Id. mű, 101. old.

[93] N. Azikiwe interjúja. Présence Africaine, 1963. Idézi *L. V. Thomas:* Id. mű, 141. old.

[94] *L. Senghor:* Nation et voie africaine du socialisme. 67—68. old.

tanúsítják —, hogy szándékaira nemcsak szavaiból kell következtetnünk, hanem az általa vezetett ország fejlődéséből. Ha valakinek az ideológusok közül, neki módjában volt — elnökségének majdnem másfél évtizede alatt — bebizonyítani, mit ért „saját" szocializmusa alatt.

Mindemellett azok a megállapítások, amelyeket a még szándékaiban sem szocialista „szocializmusokról" tettünk, nem jelentik mind e rendszerek egyértelmű, teljes elítélését. Vannak hirdetői között — Nehru Indiájának példája is bizonyítja — sok kérdésben következetesen progresszívan állást foglaló államférfiak, és nemcsak az antifeudalizmus fokáig eljutó, hanem a monopoltőke ellen is fellépő irányzatok is. Ez az irányzat, a hazai tőke hatalmának megszilárdítására való törekvés — függetlenül attól, milyennek nevezik rendszerüket — emellett együtt járhat a tényleges nemzeti függetlenségre, a gazdasági függetlenségre való törekvéssel, a következetes antiimperialista harccal is.

A nem proletár szocializmusok; forradalmi nacionalisták

A függetlenné válással vagy pedig később, már az élesedő belső ellentétek periódusában, egyes fejlődő országokban azok a kispolgári rétegek kerültek hatalomra, amelyeknek elkötelezettsége a termelési eszközök tőkés tulajdona iránt gyengébb a tőkésosztályénál, vagy éppen többé-kevésbé szembe is helyezkednek vele. Általában jelentős szerepe van e közegben az értelmiségnek, egyes esetekben a fegyveres testületek haladó elemeinek. Elkötelezettségük saját népük iránt (a gyönge nemzeti burzsoáziával rendelkező, vagy a nemzeti burzsoáziát még ki sem alakító országokban ennek a rétegnek a származása eleve erősítheti a népi kötöttséget), őszinte függetlenségi törekvéseik, egyenlőségi ideáljaik, illúziókat, esetleg utópikus elképzeléseket kelthetnek bennük. A főként a kolonializmus révén megismert tőkés rend ellentmondásai, igazságtalanságai legalábbis ösztönösen szembehelyezik őket a kapitalizmus egyes megnyilvánulásaival. Ideáljuk nem szocialista, de a kapitalizmus bizonyos elemeit szívesen kiküszöbölnék. Nacionalisták: a nacionalizmusnak azzal a pozitív töltetével, amelyről az antiimperialista harcok kapcsán már szó esett. Következetesek a függetlenség kérdésében, de változó következetességű elképzeléseik vannak a társadalmi reformok mélysége kérdésében. Politikájuk eszmei hajtóereje gazdagabban merít abból a felismerésből, mi a változtatnivaló az adott társadalomba, mint abból, hogy mit is kell a kiküszöbölendő rossz helyett megteremteni.

Míg tehát az előbbi kategóriába sorolt eszmei irányzatok azokat foglalták magukba, amelyek a szocializmus szót a rendszer lényegének — tudatos vagy nem tudatos — leplezésére használták, itt azokról van szó, amelyeknek tartalmában vannak népi elkötelezettségből fakadó forradalmi nacionalista elemek. Ez tehát lehet több a pusztán antiimperialista, antifeudális elképzeléseknél is; de korántsem tudatos és tudományos megközelítésről van szó. Lehetnek ezekben az elképzelésekben marxista elemek, a szocializmusból átvett követelések is. „Ahol a gazdasági viszonyok elmaradottak vagy lassabban fejlődnek — írta Lenin 1910-ben —, ott a munkásmozgalomnak mindig akadnak olyan hívei, akik a marxizmusból csak egyes oldalakat, az új világnézetből csupán egyes részeket sajátítanak el, vagy pedig csak egyes jelszavakat, egyes követeléseket, mert nem képesek véglegesen szakítani általában a

polgári világnézet és különösen a polgári demokratikus világnézet minden hagyományával."[95]

Igaz, mi itt nem munkásmozgalmi emberekről beszélünk. De ha a demokratikus nemzeti függetlenségi mozgalmak híveit helyettesítjük be a lenini szöveg munkásmozgalmi hívei helyébe, ma, amikor a marxizmus már világméretekben elterjedt ideológiává vált, a fentiek viszonylag pontosan vonatkoztathatók példáinkra. A polgári demokrata tartalom keveredik „szocialisztikus", esetleg utópisztikus, tudománytalan elemekkel, de legalábbis a kapitalizmust némileg korlátozókkal.

Az egyenlőség elve, a szabadság kevéssé tudatosan megfogalmazott elvei polgári ideálok is, különösképpen ott, ahol a polgárság telve van még antiimperialista fűtöttséggel, őszinte függetlenségi törekvésekkel. Ezek jellemzője azonban az — és ez különbözteti meg alapjában a később vizsgálandó, forradalmi demokratikus irányzatoktól —, hogy nem kívánnak a magántulajdon alapjaihoz nyúlni, szentnek tartják a magántulajdon elvét (legfeljebb — főként a földbirtok vonatkozásában — némi korlátozásig jutnak el, illetve a külföldi tőkével szemben készek radikális intézkedésekre). Egyenlősdi ideáljaiknál fogva a változtatnivalót általában nem a tulajdonviszonyokban látják, hanem az elosztás igazságtalanságaiban és aránytalanságaiban. Általában radikálisabbak, mint azok, akik az igazságtalanságokra az írt gandhista módon önkéntes felajánlásoktól várják — de „polgárabbak" is annál, hogy észrevegyék: az elosztás módosítása önmagában nem változtatja meg a társadalmi alapokat, legfeljebb a tüneten módosíthat.

A sok irányzat között, amelyet ebbe a különben ugyancsak széles kategóriába sorolnánk, legtisztábban Nyerere tanzániai elnök korábbi periódusában érezzük felismerhetni ezt az utópisztikus és csak az elosztási renden nagyon is módjával változtatni akaró „szocializmust". (Sietünk hozzátenni, hogy mint a szöveggyűjteményünkben bemutatott Nyerere-szöveg is igazolja, az ő ideológiája később túllépett önmagán, s ezért róla ismét szó lesz a következő csoport vizsgálatánál.)

Állításaink igazolására és némileg e csoport ismertetése céljából idéznénk tehát Nyerere 1962-ben megírt, „Ujamaa, avagy az afrikai szocializmus alapjai" című fontos tanulmányát, amelyben az általa megalkotott fogalmat, az úgynevezett *ujamaa-szocializmust* ismerteti. (A szuahéli nyelvű *ujamaa* szó fordítása kb. közösség, testvériség. Tanzániában széles körű mozgalom indult a közösségi szervezetben dolgozó, szövetkezeti jellegű úgynevezett ujamaa-falvak létrehozására.) Eszerint „a szocializmus, akárcsak a demokrácia, szellemi magatartás. Egy szocialista társadalomban a szocialista mentalitás, nem pedig egy politikai modellhez való feltétlen kapcsolódás szükséges ahhoz, hogy az emberek szívükön viseljék egymás jólétét... Az alapvető különbség egy szocialista és egy kapitalista társadalom között nem a javak termelési módjának szintjén, hanem a javak elosztásának a miként jében található... Az afrikai társadalomban... mindenki számolhatott azokkal a javakkal, amelyekkel a közösség, amelynek ő is tagja, rendelkezett. Ez szocializmus volt. Ez maga a szocializmus. Olyan szocializmus, amelyben az emberek mohón szert akarnak tenni vagyonra, nem lehetséges, minthogy ez a fogalmak ellentmondását jelen-

[95] *Lenin:* Nézeteltérések az európai munkásmozgalomban. *Lenin* Összes Művei. 20. köt. Kossuth Könyvkiadó 1969. 59. old.

ti. A szocializmus jellegzetessége az elosztás igazsága. Gondja, hogy ügyeljen: azok, akik vetnek, részesüljenek a vetésükhöz méltó aratásban."[96]

Nyerere idézett elméletének és a többi hasonlónak jellemző vonása, hogy a kapitalizmus jelenségeivel ugyan sok szempontból szembekerülnek, de valójában nem akarnak alapvető változásokat végrehajtani a társadalmi renden. Az elosztás, az adózás, a gazdaságszervezés stb. megreformálása jelenti számukra a „szocializálás" útját; megoldást azonban ezen az úton aligha találhatnak. A kapitalista szektort ilyen korlátozások nem gátolják erősödésében, különösképpen akkor nem, ha külső támogatásban részesül. S minthogy a felemás irányzatok nem tudnak következetesen fellépni az imperialistákkal szemben, nehéz gátolni a hazai tőkés erők növekedését.

Az így kialakuló utópikus elemekre és illúziókra épülő szubjektív szocialista kísérletek szükségszerűen kerülnek tehát zsákutcába. Vagy eljutnak a következetesebb antikapitalista állásfoglalásig és így a felsorolt három kategória közül átlépnek az érintett másodikból a harmadikba — mint tette a nasszeri Egyiptom. A Nyerere vezette Tanzánia, legyőzve saját reformista illúzióit és szembeszállva a kizsákmányolást biztosító magántulajdon formáival, ugyancsak „tovább lépett" a második kategóriából a harmadikba. A második kategóriába lehet sorolni talán Indonézia történetének néhány esztendejét is; ezt azonban nem Sukarno szubjektív szándéka tette lehetővé, hanem az országban jelentős erőt képviselő baloldal által kikényszerített egyes reformok. Az adott kategória azonban itt is csak átmenetinek bizonyult, hogy azután a nyílt kapitalista fejlődés útjára térjen vissza az ország.

Az idézett példáktól erősen eltérő körülmények között jelentkezik a forradalmi nacionalizmus egy másik példája, Peru vezetőinek elmélete. A hazafias katonatiszti csoport irányítása alatt megindult polgári demokratikus folyamat a helyzet és a tömegek nyomására vált fokozatosan radikálisabbá, és alakult olyan „antiimperialista, oligarchiaellenes forradalommá, amely antikapitalista tendenciákat hordoz" — fogalmazza meg e változások tartalmát Jorge del Prado, a Perui Kommunista Párt főtitkára.[97] De bármily jelentős lépéseket tett is az ország, a katonai vezetők nézetei ellentmondásosak. Velasco Alvarado, volt perui elnök szerint „visszautasítjuk a kapitalizmust... A kommunizmus és a kapitalizmus helyett alternatívaként javasoljuk a termelési eszközök átadását maguknak a dolgozóknak, egy társadalmi tulajdoni szektor létrehozását."[98]

Programjában talán egyértelműbb volt a rövid életű bolíviai kísérlet, amelyet ugyancsak egy katonai csoport szervezett Juan José Torres tábornok-államfő vezetésével. Ő szerinte „a forradalmi nacionalizmus egy a harmadik világhoz alkalmazkodó stratégia... Szigorúan elméleti alapon szólva a forradalmi nacionalizmust a szocializmushoz vezető szakasznak kell tekintenünk."[99]

A forradalmi nacionalista irányzatok szükségszerűen magukban hordják az útválasztás felemás elemeit, a magántulajdon elveinek fenntartásából, egyszersmind a

[96] *J. Nyerere:* Socialisme, Démocratie et Unité africaine. Présence Africaine, Párizs 1970. 15—18. old.

[97] *Jorge del Prado:* A forradalom folytatódik. Béke és Szocializmus, 1973. 1. sz.

[98] Velasco Alvarado interjúja a „Le Monde"-nak. 1973. február 3.

[99] J. J. Torres interjúja a „Le Monde"-nak, 1970. október 22.

kapitalizmus többé-kevésbé radikális kritikájából fakadó ellentmondásokat. Mind a hatalomra került közbülső rétegek gyengesége és homogenitásának hiánya, mind az elképzelések ellentmondásai hozzák magukkal, hogy a hatalomra került forradalmi nacionalista irányzatok gyakran bizonyulnak átmenetinek, rövid életűnek. Vagy eltorlaszolja jó szándékú, de ellentmondásos útjukat a kapitalizmus ereje, amely könnyen szerez magának szövetségest mind a határokon kívül, mind a belső, radikálisabb változásoktól tartó rétegekben — beleértve nemcsak a felső polgári, de jelentős kispolgári rétegeket is; vagy pedig a tömegek nyomása és saját ingadozó útkeresésének logikája viszi a mind világosabb felismerések, mind radikálisabb tervek felé, és így túllép nacionalista korlátain, fokozatosan magáévá teszi a következetes antikapitalizmus elveit.

A forradalmi nacionalisták hitvallását, belső ellentmondásaival, tépelődéseivel együtt, drámaian érzékelteti a dél-afrikai nacionalista vezető, Nelson R. Mandela könyvünk szöveggyűjteményi részében közölt beszéde. Egyik fontos megnyilatkozása a forradalmi nacionalista eszméknek pedig az az ugyancsak közölt kiáltvány, amelyet az algériai Nemzeti Felszabadítási Front tett közzé 1954. november 1-én.

A nem proletár szocializmusok; forradalmi demokratikus irányzatok

A magukat szocialista jelzővel minősítő eszmeáramlatok, politikusok, szervezetek, államok harmadik csoportjának tekintjük azt, amelyben a kapitalizmus felszámolásának tudatos elemei, illetve a kapitalista szakasz megkerülésének módszeres törekvése áll fenn. Ezeknek a forradalmi demokratikus törekvéseknek[100] a társadalmi alapját ugyancsak kispolgári, közbülső rétegek adják. Mégis, az, hogy radikálisabb útra térnek, mint a forradalmi nacionalizmus irányzatának előbbiekben vizsgált képviselői, fakadhat éppen nacionalista forradalmári tapasztalatukból, ahogy a fentiekben kifejtettük. A radikalizmus azonban esetenként összetételükből is fakad: egyes, e csoportba tartozó országokban különösen erős a paraszti tömegek nyomása és szerepe az átalakulásokért vívott küzdelemben; más esetekben jelentős tényező a nemzeti burzsoázia szinte teljes hiánya, ami egyrészt gyengíti a potenciális fékező tényezők veszélyét, másrészt megkönnyíti a kapitalista fejlődési fok elkerülését, így helyzeti előnyt adva a forradalmi demokrata eszméknek és erőiknek.

A forradalmi demokraták soraiból a politikai harcban számos jelentős ideológus nőtt ki. A közülük teoretikusként is kiemelkedő szerepet betöltött Ben Barka írja egyik írásában, mintegy közvetett válaszként a forradalmi nacionalizmus fokán megrekedteknek: „Afrikában minden politika, amely nem vezet keresztül a feudális és kapitalista-kolonialista struktúra radikális lerombolásán, csak a neokolonializmus

[100] Szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a „forradalmi nacionalizmus" jelzőnek az előbb tárgyalt eszmék kategóriáira, a „forradalmi demokratikusnak" a jelen kategóriára való alkalmazása ebben az elhatárolásban nem általánosan elfogadott és egyértelműen használt megkülönböztetés. Úgy véljük azonban, hogy tartalmilag viszonylag pontosan különböztetjük meg a szóban forgó irányzatok közötti különbséget ezekkel a meghatározásokkal, tudomásul véve a lehetséges ellenvéleményeket, vagy jobb, szabatosabb meghatározásokat.

kezére játszhat, minden iparosítással, tervezéssel való hivalkodása ellenére, mivel elképzelései homokra épülnek."[101]

Mind Ben Barka könyvünkben közölt írása, mind Nkrumahé, Sékou Touréé, az érett Nyereréé és másoké a forradalmi demokrata irányzatú politikai irodalom példái. Valamennyi szerző útja — bár különbözőképpen — a tudatosan vállalt antikapitalizmushoz vezetett. Érthető, ha sokuk pályája a forradalmi demokratikus eszmékig korántsem mentes buktatóktól, ellentmondásoktól. Utaltunk már Nyerere pályájára; de utalhatnánk Nkrumahéra vagy éppen Nasszeréra, aki a forradalmi nacionalista katonatisztből (ebből a korszakából való a könyvünk idézte részlet „A forradalom filozófiája" c. művéből) az események — és nem utolsósorban az egyiptomi dolgozó tömegek — hatására jutott el élete utolsó szakaszában a forradalmi demokraták tudatos antikapitalizmusáig.

A forradalmi demokraták egymástól gyakran sok részletben különböző ideológiája bővelkedik ellentmondásokban is. Az ősi elemek „szocialisztikusként" való kezelése, az osztályszerkezet téves elemzése, egyes sajátosságok túlhangsúlyozása könnyen kimutatható lenne elméletükben. Az ilyen ellentmondások azonban végső fokon a helyzetükből fakadóak. Hiba volna számon kérni a marxista elemzésnek megfelelően kidolgozott elméleteket olyan körülmények között, amelyekben meg sem teremtődtek még a marxista párt megalakulásának előfeltételei.

A Burmai Szocialista Program Pártja, a tanzániai Tanganyikai Afrikai Nemzeti Unió (TANU; ennek arushai nyilatkozatát könyvünk is tartalmazza), az egyiptomi Arab Szocialista Unió, a szíriai Baath-párt, az algériai Nemzeti Felszabadítási Front, Guinea Demokrata Pártja, a ghanai Népi Konvenció Párt, a Kongói Dolgozók Pártja és más szervezetek azok, amelyek ezekben az országokban ma — vagy fejlődésük egy adott fázisában — a forradalmi demokratikus átalakulás elméletét kidolgozták és gyakorlatát irányították.

E pártok nem marxista pártok, bár vannak köztük olyanok, amelyek a marxizmus egyes vonatkozásait magukénak vallják; teoretikusaikat nem tekintjük a marxizmus—leninizmus teoretikusainak, bár elméleti tevékenységük nem egy téren járult hozzá a marxizmus gazdagításához. Ha általában nem soroljuk e pártokat a marxisták közé, országaikat a szocialista országok közé, annak nem formai, hanem tartalmi okai vannak; országaik körülményei, a társadalmi viszonyok általában olyanok, hogy ott a szocialista rend építésének előfeltételei még nem alakultak ki. A munkásosztály — az esetek többségében — nem szerveződött osztállyá, a gazdaság még nem jutott el az ipari termelés fejlettebb fokára. A forradalmi demokrácia társadalmi alapját a paraszti tömegek, a városi lakosság kispolgári és félproletár rétegei és az értelmiség egy része adja, szövetségben a néha csak kezdetleges tudati erőt képviselő bérmunkássággal.

A forradalmi demokratikus eszmei irányzat szükségszerűen beletorkollik a nemkapitalista út keresésébe, illetve — ha hatalomra kerül — szervezésébe. A nem-kapitalista út — amelynek tartalmával könyvünk szövegei közül Sékou Touré egy írása, részletesebben pedig az ugyancsak afrikai Albert Tshume tanulmánya foglalkozik — a szocializmusba vezető átmenet egy formája. Elmélete is ezt tükrözi: annak kere-

[101] *M. Ben Barka:* L'Afrique au-delà de l'indépendance. Option révolutionnaire au Maroc; écits politiques. F. Maspero, Párizs 1966. 145. old.

sése, milyen eszközök alkalmazásával lehet fejleszteni azt a társadalmat, amely vagy még el sem jutott a kapitalista fejlettség fokáig és ezt meg is akarja kerülni, vagy legyőzendőnek tekinti a kapitalizmus már kialakult elemeit. A nem-kapitalista út — mint az Albert Tshume írásának adott cím is mondja — az éles osztályharc útja: meg kell mérkőznie, eszmei téren is, a reakciós ideológiákkal, de azokkal is, amelyek a tudatosan szocialista irányzatú átmenet útjáról azzal térítenék le, hogy ezt az utat valami idillikusan automatikus átmenetnek hirdetik.

Az ilyen nézetek elleni harc következménye is, hogy a nem-kapitalista út legtudatosabb munkálói közül többen kerülni igyekeznek országuk, pártjuk szocialista névvel való jelzését. Egyesek pedig — mint Nkrumah, vagy az ugyancsak államcsínnyel megbuktatott Modibo Keita, Mali volt elnöke — ismételten meg is fogalmazták a tudományos szocializmus különbözőségét attól, amit ők igyekeztek megvalósítani, az utat a tudományos szocializmus alapjaira épülő társadalmi rendszer megvalósításának lehetősége felé. Így alakult ki az a sajátos helyzet, hogy éppen a tudatosan szocialista irányzatot vállaló fejlődő országok élnek legkevésbé a szocialista jelzővel, miközben a kapitalista irányzatú országok politikusai sokszor előszeretettel hivatkoznak elveik és rendszerük „szocialista" voltára.

A forradalmi demokraták jelentős részét tekinthetjük azon eszmék hordozóinak, amelyek előkészítik a szocialista építés fázisát, de azt csak távolabbi célnak tekintve, felmérve és mérlegelve, hogy országuk adott helyzetében a szocializmus építésének feltételei még nem értek meg.

A marxista—leninista elméleti irodalom a polgári forradalmi átalakulások egyes típusaira a „nemzeti demokratikus" forradalom megjelölést is használja. Új fogalomként jelent meg azonban a kommunista és munkáspártok 1960. évi moszkvai értekezletének nyilatkozatában a *„nemzeti demokratikus állam"* fogalma. Ennek kapcsán a nyilatkozat a következőket állapította meg:

„A jelenlegi történelmi helyzetben sok országban kedvező külső és belső feltételek alakulnak ki független nemzeti demokratikus állam megteremtésére, vagyis olyan állam megteremtésére, amely következetesen védelmezi politikai és gazdasági függetlenségét, harcol az imperializmus és katonai tömbjei ellen, a területén levő katonai támaszpontok ellen; amely küzd a gyarmatosítás új formái és az imperialista tőke behatolása ellen; amely elutasítja a diktátori és zsarnoki módszereket; amelyben biztosítva vannak a nép széles körű demokratikus szabadságjogai (a szólás-, a sajtó-, a gyülekezési szabadság, a tüntetés, a politikai pártok és társadalmi szervezetek alakításának joga), és megvan a lehetőség a földreform végrehajtásának kiharcolására, valamint arra, hogy a nép kivívja egyéb követeléseinek teljesítését a demokratikus és a szociális átalakítások területén, és részt vegyen az állami politika meghatározásában."[102]

Ha összevetjük az így meghatározott kereteket azzal, amit fentebb vázoltunk a *különböző*, mind a haladó nacionalista, mind a forradalmi demokrata eszmei irányzatokra épülő államok kapcsán, azt tapasztalhatjuk, hogy a nemzeti demokratikus állam ismérvei alatt felsoroltak lényegében valamennyinek megfelelnek. A moszkvai értekezlet által megfogalmazott fenti körülhatárolás nem érinti a hatalom tartalmá-

[102] A békéért, a nemzeti függetlenségért, a demokráciáért, a szocializmusért. A kommunista és munkáspártok nyilatkozata és kiáltvány a világ népeihez. Kossuth Könyvkiadó 1960. 56. old.

nak, társadalmi és osztályjellegének kérdését, és még az antikapitalizmust sem tekinti a nemzeti demokratikus állam kritériumának. Így a forradalmi demokraták programja, a nem-kapitalista állam szervezete túlmutat ezen, több a nemzeti demokratikus állam elnevezéssel megjelölt foknál. A nemzeti demokratikus állam fogalma ennek következtében a mai elméleti irodalomban már általában kevéssé használatos. A kommunista és munkáspártok 1969. évi tanácskozásán elfogadott dokumentum — amelynek ide vágó részét könyvünk Függelékében közöljük — a *forradalmi demokratikus* erők szerepéről, és egyértelműen *nem-kapitalista útra* lépett, *szocialista orientációjú* államokról beszél.

A forradalmi erőszak kérdése — és a portugál afrikai gyarmati mozgalmak válasza

Az eddigiekben vizsgált nem proletár szocialista ideológiákat zömében olyan politikai erők elméleti állásfoglalásain keresztül vizsgáltuk, amelyek a hatalomnak, ha csak részlegesen, ha csak átmenetileg is, de a birtokában voltak, vagy vannak. Harcuk, amely sokszor volt nehéz és bonyolult, a hatalom megszervezéséért, a maguk elképzelte út végigjárásának lehetőségéért folyt.

Amikor azonban egy kapitalista irányzat, vagy még maga az idegen gyarmatosító gyakorolja a hatalmat, a nyílt (vagy akár a leplezett) kolonialista elnyomást, akkor a szocialista orientáció, vagy pusztán a nemzeti és demokratikus átalakulás hívei számára a feladat nem a hatalommal való élésnek, hanem elsősorban a hatalom *megszerzésének* útját, módozatait elméletileg is kidolgozni.

A hatalom megszerzése a forradalmi haladás erői által — ennek a jegyében folytak a laoszi, a kambodzsai, a dél-vietnami szabadságharcok, vagy folytak a volt portugál afrikai gyarmatok harcai is. De ez szerepel napirenden a latin-amerikai országok legtöbbjében, ennek elméletét és gyakorlatát kell kidolgozni a haladó erőknek azoknak az országoknak az esetében is, amelyeket az előzőekben a magukat bár szocialistának nevező, de alapjaiban kapitalista úton haladó országok közé soroltunk.

Mindezekben az országokban tehát — bármily különböző helyzetben levők is — a forradalmi, haladó erők előtt álló feladat kidolgozni azt az elméletet és gyakorlatot, amelynek révén a hatalom birtokába juthatnak, lehetőséget teremtve egy forradalmi átmenet megvalósítására.

A kérdés, amit ilyen helyzetben az élet felvet, s amelynek megválaszolása voltaképpen a forradalmi stratégia és taktika kimunkálását jelenti, az, hogy *milyen erők vezetésével, kikkel szövetségben, mikor és milyen eszközökkel* lehet kivívni a hatalmat. Az eszközök, a módszer kérdésének vizsgálatához induljunk ki Leninnek „A partizánháború" c. művéből, amely talán a legtömörebben foglalja össze véleményét a forradalmi eszközökről és harci formákról: „Először: a marxizmus abban különbözik a szocializmus valamennyi primitív formájától, hogy a mozgalmat nem köti egy meghatározott harci formához. Elismeri a harc legkülönbözőbb formáit, s nem »kiagyalja« őket, hanem csak általánosítja, szervezi, tudatossá teszi a forradalmi osztályok harcának azokat a formáit, amelyek a mozgalom folyamán maguktól jönnek létre. A marxizmus feltétlenül ellenez minden elvont formulát, minden doktrinér receptet, s megköveteli, hogy figyelemmel kísérjük a kibontakozó *tömeg*harcot,

amely a mozgalom fejlődésével, a tömegek tudatosságának erősödésével, a gazdasági és a politikai válságok kiéleződésével a védelemnek és a támadásnak egyre újabb és egyre változatosabb módszereit teremti meg. Ezért a marxizmus semmi áron nem vet el egyetlen harci formát sem...

Másodszor, a marxizmus feltétlenül megköveteli, hogy *történelmi* szemszögből vizsgáljuk a harci formák kérdését. Aki ezt a kérdést a konkrét történelmi helyzettől elszakítva veti fel, az nincsen tisztában a dialektikus materializmus ábécéjével. A gazdasági fejlődés különböző szakaszaiban, a különböző politikai, nemzeti-kulturális, szociális stb. körülményektől függően különböző harci formák kerülnek előtérbe, válnak a harc fő formáivá, s ezzel kapcsolatban a harc másodrendű, mellékes formái is módosulnak. Aki egy bizonyos harci eszköz alkalmazhatóságának kérdésére igennel vagy nemmel próbál válaszolni anélkül, hogy részletesen megvizsgálná az adott mozgalom konkrét helyzetét e mozgalom adott fejlődési fokán, az teljesen letér a marxizmus talajáról."[103]

Pedig napjaink fejlődő országokkal kapcsolatos elméleti vitáiban gyakran vetődik föl az „eszközök" kérdése — úgy, hogy egyesek leegyszerűsítve, „igennel vagy nemmel" válaszoltak a kérdésre, azaz elvontan és önmagában vizsgálták azt. Különösen éles volt ez a fegyveres erőszak körüli vitákban; márpedig a forradalmi fegyveres erőszak cél- és időszerűsége is a forradalmi mozgalom taktikai kérdése, amelyben dönteni csak a helyzet teljes ismeretében és elemzése alapján lehet. A fegyveres harc alkalmazása mellett döntöttek a vietnami szabadságharcosok vagy az algériaiak, a guinea-bissauiak vagy a mozambikiak is, s valamennyien, függetlenül attól, hogy világnézetük marxista—leninista volt-e vagy sem, a fenti lenini sorok szellemében. A történelem bizonyította be, hogy ugyanebben a szellemben mérlegelték akciójukat azok a kubai forradalmárok is, akik Fidel Castro vezetésével megvívták és győzelemre vitték Kuba népének ügyét — jóllehet a kubai forradalom nem indult szocialista forradalomnak, bárha idővel azzá alakult is át (lásd erről könyvünkben Rodney Arismendi 1973-ban írt cikkét).

A fegyveres harc során a forradalmárok az erőszakot mint rájuk kényszerített eszközt alkalmazzák. Az erőszakkal szállnak szembe, ha az elnyomók, a gyarmatosítók, a kizsákmányolók erőszakát akarják — és nem tudják máshogy, mint erőszakkal — megdönteni. Nem rajtuk múlik, hogy a végső eszközhöz kell nyúlniuk. Ez azonban korántsem adhat menlevelet olyan elméleteknek, amelyek az erőszakot mindenek előtt való, vagy egyetlen lehetséges eszköznek tekintik a nemzeti függetlenségi mozgalmakban és a forradalmi harcokban.

Amióta a munkásmozgalom létezik, mindig kísérték anarchista, a spontán és a szervezett erőszakot abszolutizáló áramlatok. Napjainkban a fegyveres erőszakot egyetlen eszköznek tekintő elméletek egyes jelentős polgári demokrata ideológusok elméleteiben is fellelhetők. Frantz Fanon például bőven elemzi a gyarmatosítók erőszakát (elemzését részben tartalmazza könyvünk), és vele szemben egyetlen jogos és célravezető eszköznek az elnyomottak erőszakát tartja. Ő az erőszak szerepét azonban valamiféle különleges lelki funkcióban is látja. „A gyarmatosítottak erőszaka egyesíti a népet — írja. — ... Az egyének szintjén az erőszak méregtelenít (»dezintoxikál«), megszabadítja a gyarmatosítottat alsóbbrendűségi érzetétől, szemlélő-

[103] *Lenin:* A partizánháború. *Lenin* Összes Művei. 14. köt. Kossuth Könyvkiadó 1967. 1—2. old.

dő vagy elkeseredett magatartásától. Rettenthetetlenné válik, visszanyeri önmaga becsülését... Az erőszak a vezetők szintjére emeli a népet... A tegnap teljességgel felelősség nélküli tömegek ma már úgy vélik, hogy mindent megértenek és mindent eldöntenek. Az erőszak által megvilágosítva, a nép öntudata fellázad minden békítgetéssel szemben..."[104]

Csakhogy a tömegeket az erőszak önmagában nem mozgósíthatja és nem is az teszi öntudatossá. Az alapkérdés az alkalmazott erőszak, a fegyveres harcok esetében is a *cél: miért*, milyen jelen ellen, milyen holnap érdekében alkalmazni erőszakot, kockáztatni életeket?

A tömegharc kérdése, amelyet Lenin idézett sorai is felvetnek, és amely nélkül nincs forradalmi győzelem, valójában a tömegeknek a forradalom mellé állítása kérdését jelenti. Azt, hogy kik hajlandók részt venni a közös küzdelemben, kikre terjed ki a harci erők frontja, szövetsége, és elsődlegesen determinálja, hogy *milyen hatalmat* akarnak megteremteni a harcolók, mi a programjuk, mi az alternatívájuk a fennálló renddel szemben.

Nyílt gyarmatosítás vagy imperialista megszállás esetében az elsődleges, közös cél nyilvánvalóan a függetlenség megszerzése. Ez határozta meg például mind a laoszi vagy dél-vietnami, mind a fekete afrikai portugál gyarmatok harcosainak eszmei alapját. A könyvünkben közölt számos írás mutatja, milyen eszmék alakultak ki e harcok során és milyen eszmék ellen kellett és kell a harcot folytatni.

Éppen az ideológiai harcban létfontosságú világosan látni, hogy még ott is, ahol fegyveres harc folyik a függetlenségért, a fegyverek ereje egyedül nem elegendő a győzelemhez. Eszmei hatás nélkül sem szövetségest, sem támaszt nem lehet találni a nép különböző rétegeiben; eszmei harcban kell szembeszállni az ellenséges ideológiai hatással is. Ilyen ellenséges hatás jelentkezhet a partikuláris nacionalizmus felélesztésében, a szomszédos népek elleni uszításban, a függetlenség gondolatának eltorzításában, hamis „szocialista" jelszavakban, osztálybéke-elméletek vagy éppen antikommunizmus formájában. A laoszi F. Vongvicsitnek könyvünkben közölt cikke, vagy az amerikaiak volt dél-vietnami bábrezsimje antikommunista és ál-nemzeti jelszavai tartalmát leleplező dél-vietnami írás egyaránt jó bizonyítéka annak, hogy az eszmei-politikai harc a fegyveres harcok közepette is döntő.

Ha eltérő körülmények között is, hasonló tapasztalatokra utalnak Fekete Afrika fegyveres felszabadítási harcai, illetve az azokat előkészítő elvi állásfoglalások is. A portugál gyarmatosítók elleni felszabadító háborúkat vezető politikusok sokkal járultak hozzá e harcok eszmei problémáinak kidolgozásához.

Nagyarányú elméleti munkásságuk alapja az volt, hogy néhány kiemelkedő, marxista képzettségű teoretikus kezdeményezésére már a fegyveres harcok kirobbantása előtt részletesen elemezték országaik helyzetét, a társadalom szerkezeti sajátosságait. Tudományosan földolgozták az ország társadalmi és törzsi rétegeződését, gazdasági helyzetét, az egyes vidékek jellegzetességeit, a helyi hagyományok hatását stb. és ezek pontos ismeretében fogtak hozzá a fegyveres harc előkészítéséhez és kirobbantásához akkor, amikor egyértelművé vált, hogy fegyveres harc nélkül nem győzhetik le a portugál gyarmatosítókat.

A fegyveres harcok megszervezésében elvi alaptételnek tekintették, hogy a szabad-

[104] *F. Fanon:* Les damnés de la terre. 51—52. old.

ságharcos alakulatok semmit nem érhetnek el, ha nem támogatja őket a nép túlnyomó többsége. Az első pillanattól kezdve tudnia kellett a népnek — és ehhez a szinte egészében paraszti, sok törzshöz tartozó tömegek meggyőzésére volt szükség —, hogy a fegyveres harc értük folyik. Ha a paraszt és a munkás nem érzi, hogy a katona őérte harcol, ha nem látja lépten-nyomon, hogy — Cabral kifejezésével — „a szerszámos embert védi a fegyveres", akkor nincs tömegtámogatás, és nincs győzelem.

Az oly alaposan kidolgozott portugál afrikai forradalmi ideológiák kiindulópontja az volt — és éppen ez adott módot a tömegtámogatás megszerzésére —, hogy a kényszerű fegyveres harc sem egyéb *politikai* harcnál. „A fegyveres harc — így foglalja össze Vasco Cabral, a bissau-guineai harcok egyik vezetője az orvul meggyilkolt Amilcar Cabral eszmei örökségét — hazánk konkrét adottságainak megfelelő módon nem egyéb, mint a politikai harc egy szükségessé vált formája, annak alkalmazása felszabadító harcunk dialektikus folyamatának keretében. Fegyveres harcunk alapvető jellemvonása azon alapszik, hogy népi fegyveres harcnak tekinthető. Az ellenség elleni közvetlen összeütközésben részt vevő erők magvát ténylegesen a falvak egyszerű népe — a bozótbeli ember — jelenti."[105] Ezért nevezte Cabral előszeretettel a fegyveres erők katonáit „fegyveres politikai aktivistáknak". Ami egyébként emlékeztet az indokínai szabadságharc katonai eszméire is. Ott a fegyveres alakulatok eredendő magvának a Felszabadítási és Propaganda Egységet tekintették, ezzel is jelezve az ideológiai-politikai munka elsődlegességét.

A politikai eszmék fontosságának felismerésével szorosan összefügg a szervezett irányító erő léte. Ez az erő a nemzeti felszabadító harcokban általában a széles nemzeti front elvei alapján létrejött, központi irányítású, fegyelmezett szervezet — amelyet hol pártnak neveznek (mint például Bissau-Guineában), hol frontnak, mint az adott szakaszban Vietnamban vagy Mozambikban. Lényegük a nemzeti egység szervezeti kereteinek megvalósítása, s egyben a politikai irányítás biztosítása. Ezek a szervezetek csak fokozatosan alakultak határozott irányvonalú szervezetté. Dos Santos, a mozambiki FRELIMO egyik vezetője, már idézett interjújában kifejtette, hogyan alakult ki az idők folyamán a FRELIMO-nak, mint Front névvel jelzett pártnak, a jellege és ideológiája: kezdetben „nem volt más világos ideológiai vonala, mint az elsődleges nacionalizmus". Ez azt jelentette, hogy a szervezetben ekkor még „különböző típusú ideológiák", forradalmi és nem forradalmiak egyaránt, párhuzamosan voltak jelen. Később felszínre kerültek az ellentmondások, „valójában akkor, amikor már voltak felszabadított területeink és felmerült az új élet megszervezésének kérdése: milyen úton haladjunk?" Az útválasztás tisztázott kérdéseket, kivetett retrográd ideológiákat és azok képviselőit, maga a szervezet és az ideológia forradalmibb lett. Így alakítja a helyzet a pártot és ideológiáját — és viszont: a forradalmi párt és annak ideológiája így lesz harcot vezető tényezővé.

S hogy ezek a látszólag talán egyszerű és kézenfekvő felismerések mennyire fontosak és alapvetőek a forradalmi harcban, azt valójában éppen azok a példák bizonyítják, amelyekben egy forradalmi ideológia nélküli erő akar forradalminak vélt tevékenységet folytatni, a fegyveres harcot nem politikai harcként fogva fel, hanem a politikát fegyveres harcként.

[105] *V. Cabral:* Sur le lâche assassinat de fondateur et premier dirigeant de notre Parti, Amilcar Cabral. PAIGC kiadása, 1973. Sokszorosítvány.

A portugál afrikai harcok vezetőinek és pártjaik tevékenységének köszönhető, ha e sorok megjelenésekor már a meggyilkolt Cabral és Mondlane pártjai irányítják az új, felszabadult életet országuk egész területén. S ha ezt a portugáliai változások is elősegítették — e változásoknak is eredendő okai közül az elsők között való a portugál afrikai gyarmatok népeinek szívós harca. S amint a portugál kolonialista kormány megbukott, a forradalmi erők nyomban módot találtak a tárgyalások politikai eszközeinek igénybevételére is.

A portugál gyarmatok függetlenné válása jelenti egyébként az első esetet a történelemben, amikor a gyarmati népek harca siettette az alapvető politikai fordulat lezajlását az „anyaország" politikájában. Igaz, az indokínai, a vietnami háborúk, majd az algériai is erősen hatottak a volt gyarmattartó ország belső helyzetére; ilyen mélységű változásokat azonban nem idézhettek elő.

Latin-Amerika: forradalmi ideológiák, ideológia nélküli forradalmárok

Sok szempontból eltérő az a társadalmi-politikai közeg, amelyben az utóbbi másfél évtizedben Latin-Amerika több országában kialakultak a különböző forradalmi mozgalmak és elméletek. E kontinens országait nagymértékben megkülönbözteti az afrikai és az arab országok túlnyomó többségétől és az ázsiai fejlődő országok jó részétől, hogy fejlett tőkésosztályuk, viszonylag jelentős proletariátusuk, iparosodott városaik vannak. Mindemellett, néhány legfejlettebb ország kivételével a lakosság jelentős része a mezőgazdaságból él, és valamennyi országnak sok igen elmaradott része van; egymás mellett él a legnagyobb nyomor és a legfényűzőbb gazdagság.

A mély latin-amerikai társadalmi ellentétek a forradalmi változtatások szükségességét alakították ki. Ennek kontinentális mérete körül aligha van vita. Hogy azonban mikor érnek meg a forradalmi fordulat összes, objektív és szubjektív feltételei, az már nemcsak vitatott, de olyan kérdés is, amelynek eldöntése magas fokú politikai tudatosságot, elemzőkészséget és egyben forradalmi elszántságot is igényel.

Tudatos forradalmi elemek csak felelősséggel dönthetnek. Ha igaz, hogy teljességgel lehetetlen a forradalmi harc megindulásával várni annak „biztosított" győzelméig, úgy az is igaz, hogy a türelmetlenség nem ad eszmei alapot a társadalmi változásokért vívandó harchoz.

Azt, hogy Latin-Amerika megérett a radikális társadalmi változásokra, mind a kubai forradalom győzelme, mind pedig — ideiglenes leveretése ellenére is — a chilei Népi Egység hatalomra jutása bizonyítja. De — ellentmondásai ellenére — bizonyítékai ennek a perui és bolíviai kísérletek is, csakúgy, mint a számos forradalmi csoport, akció, Kolumbiától (amelyről könyvünk is közöl írásokat) Guatemaláig vagy Uruguayig.

A kubai forradalom tanulságait azonban — főként Latin-Amerikában — egyesek tévesen vonták le. Voltak, akik azt tanulták belőle, hogy elég néhány elszánt ember akciója — és a forradalom már győzhet is. Ami egyébként még kubai történelmi viszonylatban is helytelen tényértékelést jelent; a kubai vezetők is gyakran húzzák alá a felkelés kitörése előtti időkben folyt politikai szervező-felvilágosító munka fontosságát, a forradalmi talaj előkészítését a kommunista és más forradalmi erők által.

Nem célunk azonban itt a kubai tanulságokat vagy történelmet vizsgálni — csak a latin-amerikai felszabadítási harci elméletekre gyakorolt néhány hatását.

Egyébként nem a kubai forradalom vezetői hirdették azt az elvet, hogy a forradalom csak egy maroknyi elszánt emberen múlik. Guevara például, akinek eszméi körül sok vita zajlott, így összegezi a kubai forradalom fő tanulságait:

„A mi latin-amerikai helyzetünkben, úgy véljük, a kubai forradalom három alapvető tanulsággal szolgál az amerikai forradalmi mozgalmak módszerei számára: 1. A nép megnyerhet egy háborút a hadsereggel szemben. 2. Nem szükséges mindig valamennyi, a forradalomnak kedvező előfeltétel kialakulását kivárni: egy forradalmi mag megteremtheti azokat. 3. Az elmaradt Latin-Amerikában a fegyveres harc színtere alapjaiban a vidék."[106]

Ami Guevara három tanulságát illeti — amelyeket ő hangsúlyozottan csak latin-amerikai viszonylatra értelmez —, az elsőt már a világ számos partizánháborúja egyértelműen bebizonyította: csak a könyvünkben érintettek közül is említhetjük az indokínai, az algériai, a portugál afrikaiakat. A második pont már nem ilyen egyértelmű; félreérthető lenne, ha nem tennénk hozzá Guevara saját véleményét: a gerillaerők „egyetlen lehetséges stratégiai célja: a hatalom megragadása. A körzet és az egész szóban forgó régió parasztjai és munkásai támogatják; enélkül a gerillahadviselés elfogadhatatlan módszer."[107]

A harmadik pontot illetően, az elmaradott országokbeli tapasztalat, mégpedig nemcsak a latin-amerikai tapasztalat, általában megerősítette Guevara állítását. Az elmaradt országok gerillaháborúinak színtere elsősorban a városon kívüli hegyek, erdők, falvak. Ez nem jelenti Guevara eszmevilágában a város és falu ellentétének konstruált (és egyes kínai teoretikusok által hangoztatott) teóriáját. Nemcsak azért, mert maga is írta: „Nem mernénk eleve tagadni egy városon belüli gerillabázison alapuló népfelkelés sikerét"[108], hanem mert állítása egyenes következménye a helyzetnek; a lakosság többsége — egyes olyan országok, mint Argentína, Uruguay, Chile kivételével — paraszti, mégpedig elkeseredett paraszti lakosság; a nemzeti felszabadítási mozgalmak tömegbázisát — mint erről már szóltunk — a parasztság adja, és ott, ahol a munkásosztály viszonylag fejletlen vagy elmaradt, a paraszti tömegek azok, amelyek a mozgalmak kispolgári vezető rétegét a radikalizálódás felé nyomják. Ennek kapcsán emlékeztetnénk a Vietnami Dolgozók Pártja elvi jelentőségű fogalmazására, amely szerint a vietnami forradalom jellege az, hogy „elsősorban paraszti forradalom a proletariátus és pártja vezetése alatt"[109].

Az elméletileg szabatosabb megfogalmazás a vietnami; de a latin-amerikai tényeknek megfelelő megállapítás Guevara harmadik tanulsága is.

Ami magát Guevarát illeti, bolíviai vállalkozásával megkísérelte megteremteni egy újabb színtéren a kedvező forradalmi feltételeket. Maga ismerte fel — naplója

[106] *E. Che Guevara:* Guerilla Warfare: a Method. Venceremos; the speeches and writings of E. Che Guevara. Weidenfeld and Nicolson, London 1968. 267. old.

[107] Ugyanott.

[108] Idézi *Karczag Gábor:* Ernesto Che Guevara. Kossuth Könyvkiadó 1969. 67. old. — Karczag könyve egyébként elemzését adja Guevara egész elméleti-politikai munkásságának; a fent idézett három tanulságot — jelen soroknál részletesebben — ugyancsak elemzi.

[109] *Le Duan:* Sur la révolution socialiste au Vietnam. 1. köt. Éditions en Langues Étrangères, Hanoi 1965. 90. old.

a tanúja —, hogy ott hiányzott „a körzet parasztjainak és munkásainak támogatása", ami gerillaakcióját saját elvi következtetései szerint, ott „elfogadhatatlan módszerré" tette.

A latin-amerikai helyzet azonban jelentős számban kitermelte azokat az erőket, amelyek a fegyveres harcot a forradalmi tevékenység egyetlen formájának tekintették. A tömegmozgalmakra támaszkodó — győztes és elbukott — gerillaharcok mellett (mint amilyen a szöveggyűjteményünkben is szereplő kolumbiai Marquetalia példája), számos elszórt, romantikus elképzelésű fegyveres csoport, nem egy esetben kiváló szervezettségű és különleges elszántságú nagy szervezetek is kialakultak fegyveres antiimperialista-antikapitalista akciók szervezésére. De kialakultak olyan csoportok is, amelyek csupán az egyéni terror módszereivel akarnak eredményt elelérni. Ezek az irányzatok ugyancsak kitermelték a maguk „ideológiáját".

Ezeknek a mozgalmaknak az elvi alapját sokan vélik a francia Régis Debray műveiben fellelni. Anélkül, hogy műveinek részletes elemzésébe belemennénk, megjegyezzük, hogy egyes elgondolásaiban valóban sok téves és nem kevés kifejezetten káros elem van. Legtöbb zavart a latin-amerikai mozgalmak eszmekörében alighanem híressé vált „Forradalom a forradalomban?" c. műve aratta, amely alapjaiban — még ha szándékaitól függetlenül is — a forradalmi politikai munka fontosságát vitatja, sőt, szinte tagadja. Míg Guevara elméleti művei jelentős részét éppen a politikai munka fontosságának, az egyes emberek és a széles tömegek meggyőzése, kommunistává nevelése kérdésének szentelte (e műveit itt nem érintjük, mint ahogy nem foglalkoztunk közgazdasági jellegű tanulmányaival sem, jóllehet azok ugyancsak figyelemre méltóak), Debray idézett művében mindez mellékes kérdéssé válik: pontosabban, csak a fegyveres *mag*[110] az, amelynek politikai felkészültsége szerinte perdöntő. Eszerint a fegyveres erő — az élcsapat, és egyben maga a párt is, minthogy napjainkban „a felkelő tevékenység az első számú politikai tevékenység"[111].

S hogy ezek az elképzelései mennyire a politikai tevékenység rovására értendők, annak érzékeltetésére hadd idézzük azt a három pontot, amiben Debray — Guevarától eltérően — a kubai forradalom tanulságait összegezte:

„1. A jövőben a döntő feladat katonai magok, nem pedig politikai magok megszervezése... A legtöbb országban, ahol megvannak a fegyveres harc feltételei, lehetséges a katonai magból kiindulni egy politikai mag megteremtésére, de az ellenkező irány gyakorlatilag lehetetlen... 2. Fegyveres harc nélkül nincs jól meghatározott élcsapat. 3. Senki nem hunyhat szemet az előtt, hogy Latin-Amerikában ma az imperializmus elleni harc a döntő. Ha pedig döntő, akkor minden más másodlagos."[112]

Ha az előbbiekben mégis fenntartással fogalmaztuk azt, hogy a nagyszámú és különböző szándékú „forradalmi" fegyveres, terror- és egyéb mozgalmak elvi alapját Debray eszméi adnák, részben azért tettük, mert egyrészt művei hatását nem kívánjuk túlbecsülni, mert ez könnyen feledtetné más elméletek és sok objektív társadalmi-politikai tényező hatását is az ultrabaloldali erők fejlődésére; másrészt figyelemre méltónak tartjuk, hogy Debray eszmeileg változatos pályafutása során sok

[110] *Foco* — azaz fészek, mag; ezzel a szóval Debray és mások egy kis, elszánt fegyveres csoportot mint a felkelés és forradalom kirobbantóját jelölik.

[111] *R. Debray:* Revolution in the Revolution? Penguin Books 1968. 115. old.

[112] Ugyanott, 119—126. old.

kérdésben — vagy néha ugyanazon kérdésekben más-más időkben vagy más művekben — más véleményt hangoztatott, nemegyszer felülvizsgálva egyes korábbi tételeit is.

A számottevő baloldali nem kommunista forradalmi tevékenységet kifejtő latin-amerikai erők között alighanem egyik legnagyobb visszhangot az uruguayi Tupamaros tevékenysége keltette. A Tupamaros szervezet tevékenysége főként különféle terrorakciókból állt; később kidolgozta programját és komoly aktivitást fejtett ki ezek ismertetésére is. Programja alapjaiban antikapitalista. A jelentősebb termelési eszközök köztulajdonba vétele, radikális földreform, az idegen tőkéjű vállalatok és javak kártalanítás nélküli kisajátítása, a tervgazdálkodás megszervezése, a közoktatás általánossá és ingyenessé tétele és más pontok szerepelnek programjában, amely előírja az üzemeknek, államosított nagybirtokoknak a dolgozók általi vezetése elvét is; nem érinti azonban a program éppen azt, hogy a megszervezendő új állam milyen társadalmi erők hatalmát képviseli.[113] S hogy ennek a hiányosságnak megvan a maga eszmei eredetű oka is, azt bizonyítja a Tupamaros magát érthetően megnevezni nem akaró szóvivőjének nyilatkozata, amely szerint „a Mozgalom ideológiáját nem társadalmi összetétele határozza meg"[114].

A valóság azonban az, hogy a mozgalomnak — néhány általánosan megfogalmazott elképzelésen kívül — nincs ideológiája. Vagy másképpen fogalmazva: az erőszak abszolút elsődlegességét ideologizálja.

A Tupamaros-mozgalomnak vannak sajátos, sok más hasonló latin-amerikai mozgalomtól eltérő vonásai is. Ilyen elsősorban az, hogy egyes csak a falut mozgalmi-forradalmi terepként elismerő erőkkel ellentétben a Tupamaros kifejezetten városi mozgalom (bár az előbb idézett szóvivői nyilatkozat utalt olyan tervekre, hogy a mozgalmat kiterjesztik „az ország belsejére is", a tények azonban azt bizonyították, hogy a Tupamaros jellegzetesen városi, sőt főként fővárosi mozgalom maradt).

A Tupamaros-mozgalom marxista értékelését Rodney Arismendi, Uruguay Kommunista Pártjának első titkára (akinek két írását is közli könyvünk) abban foglalta össze, hogy egyrészt a Tupamaros „kétségtelenül egyike azon legjelentősebb mozgalmaknak, amelyek egy felfegyverzett partizánmagból kiindulva megkísérelték gerillacsoportok megszervezését. Elmondható, hogy céljaik eléréséért folytatott tevékenységük küzdőszellemet, képzelőerőt és kezdeményezőkészséget tanúsított... (Pártunk) eredendően becsületes szándékú forradalmároknak tartotta őket, akik a közbülső rétegek radikalizálódása révén, főként az 1968—1970-es években, megerősödtek." Másrészt Arismendi pártja nevében kifejtette, hogy „útjuk nem a mi utunk"; mozgalmuk a blanquizmuséhoz[115] hasonló koncepciójú hibáktól terhes, és a közvetlen erőszakos akciókat teszi önmagában „ideológiává". Forradalmi elméletük nincsen, csak forradalmi céljaik. „A tupamarók soraiban talán valamennyi más mozgalomnál erősebben tükröződött annak az ellentmondásnak a tragédiája, amely egyrészt a kezdeményezőkészség, szervezettség és a fegyveres forradalom eszközei-

[113] Lásd Programme de Gouvernement révolutionnaire du Mouvement de Libération Nationale — Tupamaros. Bulletin Tricontinental, 1971. 62. sz.

[114] Bulletin Tricontinental, 1971. 58. sz.

[115] A blanquizmus a XIX. század francia forradalmára, Louis Blanqui irányzata. Ennek lényege, hogy a forradalmi célokat egy maroknyi összeesküvő tevékenysége is megvalósíthatja, pusztán az általuk elhatározott fegyveres felkelés révén.

vel való rendelkezés, másrészt az erőviszonyok és a forradalom időpontja helyes értékelésének hiánya között fennáll." Maguk a tupamarók is elismerték egyébként, hogy a kormánnyal való „párbeszédük" — így nevezték rajtaütésszerű, vakmerő akcióikat — a tömegek számára „érthetetlen nyelven" folyik.[116]

Kispolgári radikalizmus és tudományos világnézet

A vidéki és városi gerillacsoportok működése, főként a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején, több latin-amerikai országban jelentősen erősödött. Egyesek tevékenysége gyakran hatott ártóan is a szervezett, tudatos politikai ideológiára épülő forradalmi mozgalmakra. S ha a gerillacsoportok között sokat őszinte forradalmi hév és jó szándék fűtött is, látni kell a mély eszmei-tartalmi különbséget, amely az ő elméleteik és az ugyancsak fegyveres harcban álló, az előbbiekben érintett fekete afrikai függetlenségi mozgalmak ideológiája között fennáll.

A fekete afrikai harcokban a függetlenség kivívása szerepelt a napirenden: a portugál elnyomók legyőzése a nemzeti erők széles körű mozgósítása, fegyveres népi harca révén. Az útválasztás kérdése a következő szakaszban merül föl, s ez új próba elé állítja majd a portugálellenes harcokban létrejött nemzeti egységet. A harcot vezető pártok, szervezetek, a mozambiki FRELIMO, a bissau-guineai PAIGC, az angolai MPLA törekvése összekötni a két forradalmi folyamatot, a nemzetit és a társadalmit.

A latin-amerikai országok társadalmi helyzete alapvetően más. Jóllehet az idegenek — az Egyesült Államok — általi kizsákmányolás, ha más módon is, ott is fennáll, az amerikai imperializmus hatása a latin-amerikai gazdasági és politikai életre rendkívül erős, a forradalmi harcoknak csak egyik feladata ezek kiküszöbölése. A fejlettebb osztályviszonyok már napirendre tűzték a forradalmi változtatás szükségességét, a kapitalista helyett az új, szocialista rendszer bevezetését, országonként talán más-más eszközökkel. Ilyen célokért természetesen nem fognak össze — mint korábban már kifejtettük — ugyanolyan széles nemzeti erők, mint a nyílt gyarmati iga lerázására. Helyzeten, pártokon, taktikán múlik, mennyire sikerül a mindenkori, éppen napirenden szereplő célokat úgy kitűzni, hogy az érte síkraszálló erők száma, ereje, egysége minél nagyobb legyen. A helyzetnek ez a jellemvonása, ha lehet, még parancsolóbban írja elő az eszmei tisztaságot, s a politikai célkitűzések valóra váltásáért egy szervezett erő — a marxista párt — működését.

A fekete afrikai helyzettel szemben — ahol a munkásosztály ideológiája a forradalmi vezető erő eszmei munkájában többé-kevésbé jelen van, de szervezett, vezetőképes munkásosztályról alig beszélhetünk — Latin-Amerikában jelentős munkásosztállyal rendelkezik az országok zöme; a fekete afrikai harcok társadalmi bázisához képest ez a latin-amerikai forradalmi lehetőségek javára billenti a mérleget.

Ugyanakkor Latin-Amerikában sajátos súllyal esnek latba a jelentős számú városi közbülső rétegek is: értelmiségiek, kisvállalkozók, katonatisztek, kézművesek stb.

A közbülső rétegek, a kispolgárok különleges szerepével a társadalmi mozgalom-

[116] *R. Arismendi:* Uruguay und Latein-Amerika in den siebziger Jahren. Dietz Verlag, Berlin 1973. 81—82. old

ban a marxista társadalomtudomány már régen foglalkozik. „A kistulajdonos, a kisvállalkozó..., aki a kapitalizmusban állandóan elnyomatásnak, s igen gyakran az életviszonyok hihetetlenül erős és gyors rosszabbodásának van kitéve és tönkremegy, könnyen csap át szélsőséges forradalmiságba, de nem képes arra, hogy kitartást, szervezettséget, fegyelmet és állhatatosságot tanúsítson. A kapitalizmus borzalmaitól »megvadult« kispolgár olyan társadalmi jelenség, amelyet az anarchizmushoz hasonlóan minden tőkésországban megtalálunk. Az ilyen forradalmiság állhatatlansága, meddő volta, az a sajátossága, hogy gyorsan meghunyászkodásba, közönybe, képzelgésbe, sőt az egyik vagy másik »divatos« burzsoá áramlatért való »eszeveszett« rajongásba csap át — mindez köztudomású... Az anarchizmus meglehetősen gyakran mintegy büntetés volt a munkásmozgalom opportunista bűneiért. A két torz jelenség kölcsönösen kiegészítette egymást."[117]

A kispolgárságnak a politikai harcokban, különösen a jelentős társadalmi változások időszakában különleges szerepe van mind számbeli nagysága, mind pedig a Lenin jellemezte sajátos természetrajza miatt. Ennek a szerepnek számos vonatkozását elemzi több, könyvünkben közölt tanulmány, így Lafif Lakhdar és Michel Kamel írásai arab viszonylatban; latin-amerikai viszonylatban különösképpen Luis Corvalán cikke. Ebben a forradalmi átalakulások egyik kardinális kérdésének tekinti a proletárok és kispolgárok közötti viszonyt.

A latin-amerikai radikális mozgalmakban kulcsszerepe van a kispolgárságnak, és ez rendkívüli erővel nyomja rá bélyegét a politikai életre és ennek eszmevilágára. A latin-amerikai ultrabaloldali mozgalmak, az egyéni terror hívei erre a közegre támaszkodnak. A külföldi és a honi monopoltőke növekvő hatása a gazdasági életre súlyosan érintette a kispolgári egzisztenciák tömegeit, gyorsította deklasszálódásukat és azzá a bizonyos „megvadult" kispolgárrá tette őket. Az olyan, elméleti következtetésekig eljutó és ebből a forradalmi gyakorlat átgondolt, a tömegeket is megnyerni törekvő, a politikai felvilágosító munkában is aktívan részt vállaló forradalmár, mint a népi eredetű és velük kapcsolatban maradt közbülső rétegeket képviselő Camilo Torres, a kolumbiai pap (lásd két felhívását szövegeink között), mind gyakoribb, de aligha uralkodó jelenség a kispolgári közegben. A radikalizmussal felfűtött, türelmetlen erők inkább a látványos, jóllehet sokszor hősi önfeláldozást kívánó akciók felé fordultak, amelyeket nem a szándék, hanem a módszerek átgondolatlan volta és az ideológia hiánya juttatott zsákutcába.

Az osztályellentétek kiéleződése, a forradalmi helyzet érlelődése, valamint az említett társadalmi rétegeződési sajátosság, a kispolgári rétegek fontossága egyaránt táptalajt nyújtott azoknak a „baloldali" nézeteknek, amelyeknek képviselői különösen hajlamosak voltak a Kínai Kommunista Párt irányvonalának elfogadására. A maoisták „radikalizmusa", amely szavakban a nem fegyveres eszközök elítéléséig is eljutott, jó fogadtatásra talált a kispolgári, romantikus cselekedetekre amúgy is hajlamos csoportoknál. A fegyveres tevékenységet abszolutizáló irányzatokat még tovább fűtötte a kínai „kulturális forradalom", amely a „spontán erőszak" létjogosultságát a szocialista építés időszakára is átültette, és ezzel különösen jogosulttá látszott tenni a spontán fegyveres erőszakot kapitalista közegben.

[117] *Lenin:* A „baloldaliság", a kommunizmus gyermekbetegsége. *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 14. old.

A kínai külpolitikának a békés egymás mellett élést addig elítélő külpolitikai vonala a hetvenes években hirtelen fordulattal megváltozott; az amerikai imperializmussal tárgyalásos politika útjára lépő, az ENSZ-ben helyet foglaló Kína nem illett bele többé abba a képbe, amelyet a „baloldali" csoportok addig alkottak róla. Ez számos ultrabaloldali csoportot is megzavart. A kínai külpolitika ezek után elsősorban a szovjetellenességet igyekezett átplántálni a vonzásában még megmaradt csoportokba, ami azonban még erősebben „dezideologizálta" azokat, akik addig a fő ellenséget legalább egyértelműen jelölhették ki a hazai kapitalizmusban és az amerikai imperializmusban.

A helyes forradalmi tanulságokat Latin-Amerikában sem az annyi feltűnést keltett fegyveres csoportok, egyes elszigetelt falusi és városi gerillaakciók elszánt végrehajtói vonták le, hanem a harc tudatos és nem kisebb elszántságot követelő, bár kevésbé látványos formáit is kifejtő, a forradalmi elmélet alapján tevékenykedő erők. De ők számba veszik az egyes, elszigetelt forradalmi szándékú akciókat is, bizonyítják, hogy a latin-amerikai rendszerek válsága tovább mélyült és a tömegek harci elszántsága fokozódik. A Guatemalai Munkapárt volt főtitkára, a reakció által 1972-ben a börtönben meggyilkolt B. Alvarado Monson a kommunista és munkáspártok 1969. évi moszkvai tanácskozásán elhangzott felszólalásában nyomatékosan felhívta a figyelmet annak fontosságára, hogy „új erők kapcsolódnak be a társadalmi harcba, minden pozitív vonásukkal és gyengeségükkel együtt", s hogy az olyan latin-amerikai események, mint „a tömegtüntetések és a hegyvidékeken meg a városokban egyaránt előforduló fegyveres megmozdulások" megnyilvánulásai és ösztönzői is egyszersmind a fellendülő forradalmi harcoknak. A felszólalás élesen bírálja mindazokat, akik meg nem értve a forradalmi helyzet kibontakozását, kizárólag a hagyományos szervezeti és harci formákhoz ragaszkodnak, mind pedig azokat, akik egyoldalúan alkalmazva a fegyveres út koncepcióját, minden katonai kereteken kívüli szervezeti formát elvetnének.[118]

A politikai helyzetet felmérő kommunista pártok törekednek az eszközök sokrétű alkalmazására, valamennyi lehetőség kihasználására, nem mondva le sem a fegyveres, sem a fegyvertelen eszközökről. Másrészt a közvetlen célokat úgy fogalmazzák meg, olyan követelést, programot dolgoznak ki, amely a munkásosztály vezetése alatt minél nagyobb paraszti, kispolgári, értelmiségi tömegeket is képes mozgósítani és összefogást (mint a chilei Népi Egység, amelynek programjából részleteket közlünk, vagy az uruguayi Széles Front) teremteni a tömegmozgalmak kereteként és szervezeteként.

A fegyveres fekete afrikai szabadságharcosok eszmetársai Latin-Amerikában tehát nem a sok vihart kavart fegyveres „magok", hanem a latin-amerikai forradalmi munkásmozgalom erői, a marxista—leninista pártok, szervezetek, harcosok, Kubában, Chilében, Peruban, Uruguayban és egyebütt. Ezek elméleti állásfoglalásait számos fontos kérdésben egyébként könyvünk sok írása, így Arismendié, Guevaráé, Allendéé, Corvaláné segítenek közelebbről megismerni.

A teóriával nem rendelkező, jelszavakban ugyan forradalmiságot hangoztató, de nem forradalmi ideológiákra épülő erőszakos tevékenység meggondolatlan akciói nemcsak a latin-amerikai terepet jellemzik. A közel-keleti helyzet súlyos ellentmondá-

[118] Lásd A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása, Moszkva 1969. Kossuth Könyvkiadó 1969. 555—556. old.

sai, a palesztinai kérdés rendezetlensége és a palesztinai menekültek százezreinek hontalan és reménytelen helyzete — mindez ugyancsak elősegítette kispolgári áramlatok burjánzását, megnehezítve a következetes antiimperialista erők átgondolt tevékenységét.

A Tíz Elvtől az antiimperialista el nem kötelezettségig

Az eszmei és gyakorlati politikai gondok, a nehézségek tömege következtében, érthetően, már korán megfogalmazódott a gyarmati elnyomás alól felszabadulni vágyó és a függetlenséget már elnyert országokban a felismerés, hogy egymásra vannak utalva. Az új nemzeti államok, de Ázsia és Afrika szinte valamennyi állama egyre inkább igényt tartott a nemzetközi politika színterén való aktív szereplésre, már akkor is, amikor a latin-amerikai országok kormányai többségükben még legfeljebb a kontinensen belül rivalizáltak a „vezető" Egyesült Államok mögötti helyért.

Azt a sok helyütt párhuzamosan és nagyon is természetesen felmerült elvet, hogy az ázsiai és az afrikai országoknak szükségük van a politika bizonyos összehangolására, 1955-ben, az indonéziai Bandungban fogalmazták meg először együtt.

A bandungi értekezlet összetételét — mint erről részletesebben írunk az értekezlet határozatának közlése kapcsán — nem az eszmei hovatartozás szabta meg, hanem földrajzi elvek: ez hangsúlyozottan az ázsiai és az afrikai független államok értekezlete volt.[119] A résztvevők e sokfélesége valójában alapelv volt: a szervezők tudatos célja. Mint megnyitó beszédében a vendéglátó szerepét betöltő Sukarno indonéz elnök mondotta:

„Igenis a sokféleség jellemző ránk. Ki tagadná? Kis és nagy nemzetek vannak itt képviselve, a nap alatt létező szinte valamennyi vallás hívei, a buddhizmusé, az iszlámé, a kereszténységé, a konfucianizmusé, a hinduizmusé, a dzsainizmusé, a szikhizmusé, a zoroasztrianizmusé, a sintoizmusé és másoké. Szinte minden politikai elv ad itt egymásnak találkozót — a demokrácia, a monarchizmus, a teokrácia számtalan változata. És gyakorlatilag minden gazdasági doktrínának a képviselője jelen van e teremben — a marhaenizmusnak, a szocializmusnak, a kapitalizmusnak, a kommunizmusnak, valamennyi változatban és kombinációban."[120]

Ne firtassuk most e szavak elvi pontatlanságát, a „politikai elvek" és a „gazdasági doktrínák" fogalmainak tisztázatlanságát. A lényeg ugyanis valójában a sokféleség — az imperialista tömbök tagállamainak, a tegnapi fasiszta hatalomnak, a semlegeseknek és a szocialista tábor tagjainak párhuzamos jelenléte, és sok kérdésben deklarált elvi egyetértése —, a hidegháború kellős közepén! Ezt az egyetértést jól példázza a könyvünkben is közölt bandungi határozat, az úgynevezett *Tíz Elv*, amely valójában nem egyéb az akkor már világpolitikai rangra emelt *Öt Elvnél*, a *Pancsa Silánál*

[119] A pontosság kedvéért meg kell jegyezni, hogy az ázsiai és az afrikai országok közül nem hívták meg — különböző okokból — Izraelt, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságot, Dél-Koreát, Mongóliát, a Dél-afrikai Köztársaságot és a tajvani Csang Kaj-sek-klikket. Nem vett részt, mint részben európai állam, a Szovjetunió. Meghívták, de nem jött el a Közép-afrikai Államszövetség (a későbbi Zambia, Malawi és Rhodesia). Részt vett az értekezleten, jóllehet még nem volt független, Szudán és Aranypart, a későbbi Ghána.

[120] Documents on International Affairs, 1955. Oxford University Press, London 1958. 402. old.

(amelynek pontos szövegét ugyancsak közöljük a bandungi határozatok bevezetőjében), legfeljebb pusztán taktikai okokból tíz ponttá „felengedett" formában. A Tíz Elv — és a Pancsa Sila — és ennek megfelelően a bandungi értekezlet egész politikai-elvi tartalma valójában a békés egymás mellett élés deklarálása: a hidegháború megtagadása.

A fejlődő országok zöme ekkor a semlegességet vallotta; a semlegesség valójában az ő értelmezésükben a hidegháborúval szembeni semlegességet, pontosabban a hidegháborúba való be nem avatkozást jelentette. Ebben az értelemben ezeknek az elveknek a deklarálása azoknak volt a győzelme, akik szemben álltak a hidegháborúval: az antiimperialista erőknek, és annak az elvnek, amelynek megvalósításáért a szocialista országok, elsősorban a Szovjetunió erőteljesen küzdött.

Egyes államférfiak — Nehru könyvünkben közölt beszéde is tanúsítja — a békés egymás mellett élés elvét eredendően a „saját" elvükké változtatták, saját politikai eszméikből kísérelve meg levezetni a békés egymás mellett élésre való törekvést.

Nem célunk itt bemutatni a lenini külpolitika alapelveit, a békés egymás mellett élés gondolata kialakulását, a Szovjetunió egész történetén végighúzódó harcot a szociális államközi kapcsolatokért, sem azt, hogy a szocialista világrendszer létrejötte, az erőviszonyok megváltozása a szocializmus javára hogyan teremtette meg a békés egymás mellett élés gyakorlati megvalósításának a feltételeit. Itt a lényeges éppen az, hogy Bandungban és egész sor kiemelkedő ázsiai államférfi eszmekörében a hidegháború derekán polgárjogot nyert a békés egymás mellett élés gondolata, és az a „semlegesség", amelyet ezekben az években a nemzetközi politikájukat megjelölő elvnek hirdettek.

A hidegháborúban való semlegesség, mint a fejlődő országok jó részének külpolitikai eszmei koncepciója, a nemzetközi életben ekkor a hidegháborút kiváltó imperialista politikusokat legerősebben irritáló eszmék egyikévé vált. Dulles az Egyesült Államok akkori külügyminisztere szerint a semlegesség elve „egyre elavultabbá válik és egészen kivételes körülményektől eltekintve erkölcstelen és rövidlátó". Az akkori alelnök, Nixon is élesen elítélte Bandung után azt a semlegességet, amely úgymond „nem tesz morális különbséget a kommunista és a szabad világ között. Ezzel a nézettel mi nem rokonszenvezhetünk." Nehru elítélte a semlegességbe való otromba beavatkozást, az amerikai kijelentéseket „kevéssé bölcs és aligha jó" megjegyzéseknek minősítve, és „nem demokratikus" magatartásnak nevezve visszautasította az olyan álláspontot, amely „azt várja, hogy mindenki úgy gondolkozzék", mind Dullesék.[121]

A Nehru, Sukarno és mások hirdette semlegességi politika így a dolgok logikájánál fogva valójában „antiimperialistább" lett, mint amilyennek hirdetői maguk tervezték. Dulles politikája szerint azonban nem lehet állást nem foglalni a hidegháborúban — amit azonban csak úgy lehetett értelmezni, hogy az amerikai imperialista politika melletti állásfoglalást kívánta — a Szovjetunió ellen. Ez az adott gyakorlatban — 1955 után — már azt is jelentette, hogy az amerikai imperialista politika elvárta az általa szervezett tömbökhöz — a SEATO-hoz, a bagdadi paktumhoz stb. — való csatlakozást.

A gyarmati sorból jórészt alig kikerült országok vezetőinek többségét nehéz lett

[121] Idézi *D. F. Fleming:* The Cold War and its Origins. 2. köt. Doubleday, Garden City, New York 1961. 781—782. old.

volna ebbe az utcába terelni. A semlegességi politika helyzetükből fakadt; minthogy szükségszerűen még a nemzeti egység megőrzésére törekedtek, nem akarták élezni a belső ellentéteket, s mindezzel összeegyeztethetetlen lett volna a hidegháború támogatása. Így kapta a „semlegesség" rövidesen a „pozitív" jelzőt, kiemelve ezzel e politika haladó antiimperialista élét, s megkülönböztetve a háborúkban való puszta semlegesség jogi fogalmától. Pozitív, mivelhogy — mint már korán megfogalmazásra került és így vált gyakorlati elvvé — bizonyos kérdésekben nem tartózkodhattak az állásfoglalásoktól. Kiálltak a még gyarmati területek felszabadulása mellett — és ebben szembekerültek az imperializmussal —, kiálltak a faji megkülönböztetés ellen — és ebben is szembekerültek az imperializmussal —, és saját természetes érdekeiknél fogva kiálltak a béke, a békés egymás mellett élés elve mellett, a háborúellenes politika oldalán.

A fogalmak tisztázásának és egyben a hidegháború éleződése elleni harcnak a fokozott szükségessége helyettesítette hamarosan a pozitív semlegesség fogalmát az el nem kötelezettség fogalmával. El nem kötelezettnek lenni elsősorban a katonai paktumokhoz nem csatlakozást jelentette; csakhogy az imperialisták akarták katonai paktumok tagjaivá tenni ezeket az országokat. A szocialista országok nem kívánták valamiféle tömbbe szervezni az új, független, nem szocialista országokat. A NATO elleni védelem jegyében szerveződött Varsói Szerződés is csupán szocialista országok szervezete.

A politikai elveknek, az el nem kötelezettség határozott tartalmának fokozatos kirajzolódása a bandungihoz hasonló konferenciák szervezését levette a napirendről. Bandungnak tulajdonképpen a történelemben nem volt közvetlen folytatása. Helyette létrejöttek népi „bandungok": az afroázsiai és a latin-amerikai országok haladó pártjainak, mozgalmainak, személyiségeinek, szolidaritási szervezeteknek számos találkozója. Másrészt, állami vonalon, az el nem kötelezett országok vezetőinek értekezletei zajlottak le. Az állami szinten megtartott következő csúcsértekezletek tehát már határozottabb keretet kaptak.

Így vált alapvető elvi kérdéssé a keret, amelyik megszabja az el nem kötelezettek konferenciáin való részvétel, az el nem kötelezettekhez tartozás körét.

A fogalom tulajdonképpen 1961-ben nyert polgárjogot, amikor először találkoztak — Belgrádban — az el nem kötelezett országok vezetői. A képviselet „szintje" tehát „bandungi" volt; állam- és kormányfők találkoztak, az értekezlet azonban szélesebb volt — három világrész fejlődő országainak képviselői vettek részt —, szűkebb is, mert csak az el nem kötelezettek nyerhettek részvételt. Az elvi vita heves volt: mi határozza meg ezt a fogalmat? Voltak olyan vélemények is, amelyek egyszerűen a jogi semlegesség fogalmával azonosították az el nem kötelezettség fogalmát, ide sorolták volna tehát még Ausztriát, Svédországot is; míg mások a harcban álló algériai ideiglenes forradalmi kormányt is kiktatták volna keretükből, mert az a francia imperializmus elleni háborúban egyértelműen elkötelezett és aktív volt. (Algéria, ha késve is, végül részt vett, míg az európai semlegesek nem vehettek részt az el nem kötelezettek konferenciáján.)

Az el nem kötelezett országok állami szinten való együttműködése azóta mind növekvő jelentőségre tett szert. S ezt nem elsősorban az bizonyítja, hogy a belgrádi 24 helyett 1973-ban már 75 ország vett részt konferenciájukon, Algírban.

Az el nem kötelezettség keretei ma is rendkívül széles körű eszmei alapot engednek meg. Ezért ütközhetnek meg az el nem kötelezettek sorain belül következetes forra-

dalmi nézetek még olyanokkal is, amelyek az imperializmus eszmei térhódítását aligha gátolják. Az egyik fő elvi vitakérdésben, a szocialista és az imperialista országokhoz való viszony és politikájuk értékelése kérdésében könyvünkben olvashatjuk Fidel Castro világos elvi állásfoglalását az algíri értekezleten.

A közösen hozott határozatok eszmei tartalma azonban ennek ellenére messzi jutott már attól az időtől, amikor az el nem kötelezettség fogalma körüli vitákban, az ötvenes évek közepén, egyesek még a „semmiben sem állást foglalni" elvét értették volna el nem kötelezettség alatt. Az el nem kötelezettség ma már egyes kérdésekben szükségszerű elkötelezettséget jelent: „Amíg tartanak a gyarmati háborúk és az apartheid, az imperialista agresszió, az idegen elnyomás és az erőszakpolitika, a gazdasági kizsákmányolás és kifosztás — fogalmazta meg például az 1973. évi algériai állam- és kormányfői konferencia nyilatkozata —, addig a béke éppen elveiben és hatóerejében lesz korlátozott, egy olyan világban, ahol a jól ellátott országok kisebbsége mellett többségben vannak a nélkülöző országok. Veszélyes lenne oly módon hangsúlyozni ezt a megoszlást, hogy a békét bolygónk egy virágzó övezetére korlátozzuk, miközben az emberiség többi része a bizonytalanságnak és az erősebb törvényének lenne alávetve. A béke oszthatatlan; nem korlátozódhat arra, hogy a konfrontáció a világ egyik körzetéből egy másikba tevődik át, és nem fogadható el az sem, hogy a feszültség egyes helyeken fennmarad, míg másutt igyekeznek kiküszöbölni. Nagyon ingatag lenne az enyhülés, ha nem venné figyelembe más országok érdekeit."[122]

Hogy az el nem kötelezettség végső fokon csak antiimperialista lehet, bizonyítja ugyanennek az értekezletnek a gazdasági kérdésekkel foglalkozó nyilatkozata is, amely szerint a részt vevő állam- és kormányfők „megállapították, hogy mindig az imperializmus jelenti a legnagyobb akadályt az emancipáció és a haladás útján a fejlődő országok számára, amelyek a jólét és az emberi méltóság legelemibb normáinak megfelelő életszínvonal eléréséért küzdenek. Az imperializmus nemcsak szembeszáll a fejlődő országok gazdasági és társadalmi haladásával, hanem agresszív magatartást is tanúsít mindazokkal szemben, akik szembeszállnak terveivel; megpróbál olyan politikai, társadalmi és gazdasági rendszert meghonosítani ezeknél, amely kedvez az idegen uralomnak, a függésnek vagy a neokolonializmusnak."[123]

Az egységtörekvések többféle jellegéről

Az egyes fejlődő országok egymással való kapcsolata más keretek között is alakul. Az el nem kötelezettség keretein kívül más okok és elvek is alapot nyújtanak egy adott csoport országainak tömörítésére. A földrajzi, a kulturális, a vallási kapcsolat vagy rokonság egyaránt szerepel összefűző bázisként.

A fejlődő országok egyes csoportjai politikai kapcsolatában fokozott jelentőségük van a különböző egységmozgalmaknak. Arab, afrikai, latin-amerikai, iszlám vagy más egységmozgalmak is fontos szerepet játszanak a fejlődő országok viszonyában és a világpolitikában.

Az egység gondolata azonban önmagában még nem rendelkezik ideológiai tarta-

[122] Az algíri konferencia nyilatkozatának 16. pontja. Nemzetközi Szemle, 1973. 11. sz.

[123] Az algíri konferencia által elfogadott gazdasági helyzetkép I. fejezetéből. Nemzetközi Szemle, 1973. 12. sz.

lommal. Elvont egység nincsen, az egységet is tartalma minősíti: kiknek az egysége és milyen céllal?

Ennek megfelelően nem lehet *általában* egységről — legyen az arab vagy afrikai egység — beszélni, csak tartalmi elemein keresztül. Annál is inkább, mert — legfőképpen arab viszonylatban — a kialakult helyzet következtében szinte el sem képzelhető napjainkban olyan államvezetés vagy politikai áramlat, amely ne hangoztatná valamilyen egység fontosságát és — arab viszonylatban feltétlenül — saját elkötelezettségét az egység mellett.

Az „arab egységnek" *pusztán* az arab tényezőre való építése végeredményben az egész arab világra vetített nacionalizmusnak az a megjelenési formája, amely csak visszafelé húzhat; a politikai, társadalmi mozgalmak számára olyan eszmei kötőanyag kínálgatása — az arab nemzet fogalmáé —, amely önmagában éppen a tényleges társadalmi jelenségek leplezését segíti elő. Igaz, az utóbbi évtizedek történelme — arab viszonylatban — esetenként létrehozott egyfajta sajátos egységet az arab államok között: az imperialista politikát támogató, cionista elvekre épülő izraeli agresszor elleni egységet. Ez azonban harci-taktikai közösség, s bár önmagában még antiimperialista tartalommal is rendelkezhet, csak egy adott helyzet megoldására jön létre. A pillanatnyi veszély elhárulása — a tapasztalat is bizonyítja — nyomban gyengíti ezt az összekötő kapcsot és előtérbe lépnek az eszmei-politikai ellentétek; a jordániai reakciót és a palesztin szabadságharcosokat csak taktikai átmeneti egységre késztetheti egy pillanatnyi helyzet, de tartós elvi alapja nem lehet szövetségüknek.

Az egységnek tehát ezen a síkon is csak haladó célok érdekében lehet haladó tartalma. (Lásd e vonatkozásban is Ben Barka könyvünkben közölt írását.) Ezért törekednek a legkövetkezetesebb arab politikai erők az egység általánosságban való hangoztatása helyett az egység *tartalmát* is megjelölni, célját és osztálytartalmát is meghatározni, nem ismerve el „mindenek felett való" egységet, sőt, kiemelve az *arab* reakció elleni harc fontosságát is. Ezt tette például a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság (Dél-Jemen) Nemzeti Frontja. Az 1972. évi, V. kongresszusán elfogadott határozat szerint: „A kongresszus megerősíti a haladó arab országok támogatását a cionizmus és az amerikai imperializmus elleni, az elfoglalt arab területek felszabadításáért vívott harcukban; támogatja az arab munkásosztályt harcában, hogy az arab forradalmi mozgalmak vezető erejévé váljék és hangsúlyozza egységének fontosságát a közös célok megvalósításáért vívott harcban; helyesli egy haladó arab front megteremtését az arab felszabadító mozgalmak és forradalmi erőik megerősítésére az imperializmus, az arab reakciós rendszerek és az arab hazában fennálló neokolonializmus elleni igazságos harcban."[124]

A nacionalizmus kettős jellegéhez hasonlóan az egységmozgalmaknak is van kettős jellegük, ha lényegesen szélesebb skálán is, amely a reakciós irányzattól a következetes társadalmi forradalmi erőkig terjed. Rokona ez bizonyos értelemben a nacionalizmus kettős jellegének, különösképpen, amennyiben az egységmozgalom maga is nemzeti tartalmú, mint az arab egységmozgalom. Csak közvetettebb a kettős jellegnek ez a hasonlósága ott, ahol ilyen nemzeti tartalmú alap kevésbé egyértelmű, például

[124] Public Resolutions adopted by the 5th General Congress of Political Organisation — National Front held in Aden from 2nd to 6th March, 1972. The Republic Press, Maalla, Aden, évszám nélkül. 4. old.

az afrikai vagy latin-amerikai egységtörekvések esetében. De ezek alapvető jellemzője is a jelszó azonossága mögötti kettős tartalom, a reakció és a haladás harca.

S ha van haladó eszmei tartalommal töltött egység, akkor nyilvánvaló, hogy ez fordítva is igaz; miért ne törekedne a reakció is a maga egységmozgalmainak kialakítására, sőt „megideologizálására"? Az egység jelszava és célkitűzése ezért lehet ugyancsak kettős: progresszív és reakciós. Az egységre való törekvés — előjelétől függetlenül — szövetségesi tábor kialakítására való törekvést jelent — a haladó erők számára csakúgy, mint a reakció számára. S hogy mit jelenthet a haladó arab erők szövetsége, politikai tartalommal telített egysége, kifejti az egyiptomi Lutfi al-Kholi könyvünkben közölt írása.

Az afrikai országok közötti egységtörekvés is kiszélesedett napjainkban. Elvi kérdéseit mégsem az 1963-ban létrejött Afrikai Egység Szervezetének léte veti fel: ez államközi regionális szervezet, amely keretet ad politikai vitáknak és harcoknak, módot ad állásfoglalásokra és véleménycserékre, sőt, egyes nemzeti mozgalmak, fegyveres harcok esetleges közös támogatására is. Az afrikai egység mégsem egy szervezeti kerettől függ és sajátos eszmei problémáit sem az Addisz Abeba-i székhelyű szervezet léte vagy működése veti fel.

Az afrikai egység elvi-tartalmi kérdéseit lényegében már a pánafrikanista mozgalom felvetette. Ma ez a nemzetté válás problematikáját is érinti, abban az értelemben, hogy felmerül a kérdés: megmaradnak-e az afrikai államok távlatukban a jelenlegi, gyarmatosító megrajzolta, nemzeti-nemzetségi és egyéb keretek eredetileg figyelembe nem vevő határaik között, vagy pedig van-e perspektívája olyan új alakulatoknak, amelyek egyeseket — vagy valamennyiüket — majdan „afrikai" nemzetté tesznek?

A teljes afrikai (de legalábbis fekete afrikai) egység létrehozásának eszméjét legsokoldalúbban Kwame Nkrumah fogalmazta meg. Az általa elképzelt „Egyesült Afrika", mint írta, „nagy és hatalmas lehetne, amelyben a gyarmatosítás maradványaiként fennálló területi határok elavultakká és feleslegesekké válnak, s amely egy egyesített politikai irányítás alatt munkálkodik a gazdasági tervező tevékenység teljes és nagyarányú mozgósításán. Azok az erők, amelyek egyesítenek bennünket, sokkal nagyobbak, mint a minket szétválasztó nehézségek..."[125]

Nkrumah elképzeléseinek utópikus voltát nem az bizonyítja elsősorban, hogy az afrikai helyzetet napjainkban nem annyira egyesülési, mint inkább bontási (az afrikai politikai nyelvben meghonosodott szóval: balkanizálási) tendenciák jellemzik, hanem az, hogy az egyesülést a tervezési, a katonai és a diplomáciai apparátus összeolvasztása révén megvalósíthatónak vélte, majdnem csak szervezési kérdésnek fogva fel egy egyesült összafrikai kormány megteremtését; a politikai tartalom alapkérdéseit feledni látszott. A megálmodott, új, Egyesült Afrika tartalma az ő fogalmazásai szerint egyszerűen csak a „modern társadalom" lenne, amely „a teljes és kielégítő életet" biztosítaná az afrikai népnek.[126]

A társadalmi-politikai küzdelmekben nem a szándék dönt. S így az annyi más kérdésben oly világosan látó Nkrumah álmai megvalósításához az sem volt elegendő, hogy a leghaladóbb afrikai vezetők megpróbáltak elindulni országaik egyesítése útján. A ghánai alkotmány már a függetlenné váláskor kimondta, hogy „abban a bizakodó

[125] *K. Nkrumah:* Africa Must Unite. Heinemann, London stb. 1963. 221. old.
[126] Ugyanott.

várakozásban, hogy hamarosan át lehet adni a szuverenitást az afrikai államok és területek Uniójának, a nép ezennel a parlamentre ruházza azt a jogot, hogy Ghána szuverenitása egészének vagy egy részének átadásáról rendelkezhessék"[127].

Hasonló elveket vall a guineai és mali függetlenség kivívásakor született két alkotmány is, amelyek, lényegében egyforma fogalmazásban leszögezik, hogy „Afrika egységének megvalósítása végett a Köztársaság, társulás vagy egyesülés céljából, minden afrikai állammal megállapodásokat létesíthet, szuverenitásának részleges vagy teljes feladása mellett"[128].

S ha ezeknek a tételeknek egyelőre csak elvi jelentőségük volt (bár egy átmeneti, inkább formális unió a három állam között létrejött), s ha a jelenlegi szakaszban a realitásuk nagyon csekély is, ennek a függetlenségi felfogásnak az elvileg egyedülálló voltát az afrikai — és általános — államelmélet szempontjából jelentősnek tartjuk: alighanem az első eset, hogy egy állam alkotmányjogilag eleve lehetővé tegye szuverenitása feladását. Olyan kérdéseket vet ez fel — a jövő számára —, ami új utakat nyithat a nemzetté válás folyamatának és az államok politikai egységének. Mégis, Nkrumah álmai az Egyesült Afrikáról így csak az elméleti szférákat érintették, a gyakorlat még nem vetette fel ezeket a kérdéseket.

Ez egyébként annál inkább így volt, mert a „teljes" afrikai egység gondolatának egyelőre inkább csak elvi jelentősége ellenére az afrikai reakció erőteljes össztüzet indított a haladó egységtendenciák ellen. Elefántcsontpart elnöke, a fekete afrikai reakció egyik vezéralakja (aki egyébként a haladó mozgalmakban indult és azok renegátjává lett), Felix Houphouet-Boigny, figyelemre méltó érveléssel utasította vissza az afrikai egység gondolatát: „Baj, hogy az afrikaiak, akik alighogy megszabadultak az idegen gyámkodástól — vagy legalábbis bizonyos afrikaiak —, nyomban más kontinensek, más afrikaiak meghódítására akarnak indulni. A legkülönbözőbb álarcokban jelentkeznek. Egyesek az afrikai egységet, azazhogy a saját személyük körüli egységet, a saját országuk körüli egységet hirdetik; nem fognak eredményt elérni. Nem azért harcoltunk annyit a függetlenségért egy olyan fejlett országgal szemben, amely mindenek ellenére hasznos volt számunkra és még továbbra is hasznos, hogy végül egy olyan afrikai ország függősége alá kerüljünk, amely még, miként mi is, tevőleges munkával kell hogy behozza a hátrányt, amivel a fejlődés útján még rendelkezünk."[129]

A haladó afrikai egységtörekvések ellen a reakciónak, a neokolonialista Afrika híveinek a szándékos torzítás mellett még a gyarmatosítást utólag szentesítő érvek is megfeleltek — csak ne érvényesüljön a haladás erőinek szándéka.

A latin-amerikai példa is bizonyítja, hogy az egység önmagában nem jelent haladó elvi tartalmat. Az Amerikai Egyesült Államok éppen a forradalomellenesség, az antikommunizmus és nem utolsósorban a kubai szocialista rendszer elszigetelésére való törekvésében aktívan operál az amerikai államok egységének jelszavával, felújítva hol a pánamerikai jelszót, hol a „Szövetség a Haladásért" — hamar kudarcot vallott —

[127] A ghánai alkotmány II. 2. cikke. Új államok alkotmányai. I. köt. MTA Állam- és Jogtudományi Intézet kiadványa, Budapest 1964. 162. old.

[128] A guineai alkotmány VIII. 34. cikk és a mali alkotmány X. 48. cikk. Ugyanott, 205. és 302. old.

[129] *F. Houphouet-Boigny:* Les chances de l'Afrique. Revue politique et Parlementaire, 1961. VII. old.

eszméjét vagy más gondolatokat. Egyes kisebb, gazdasági jellegű integrációs törekvések mellett ezekkel az irányzatokkal szemben a latin-amerikai népek és haladó mozgalmak egységtörekvései állnak, amelyek — hasonlóan az afroázsiai népi egységmozgalmakhoz — a tömegek bázisán igyekeznek egy progresszív eszmei tartalommal telített egységet létrehozni.

A különböző — haladó és reakciós — egységtörekvések ellenére is megállapítható, hogy az imperializmus a maga céljait többnyire mégis inkább az egység bontása révén véli elérhetni. A neokolonialista politikának azok az eszmei törekvései, amelyek jó részéről már szóltunk, mint az antikommunizmus, vagy az az „elmélet", amely a világot gazdag és szegény, északi és déli stb. országokra osztaná, vagy akár az is, amely a „két szuperhatalom" jelszavával igyekszik az antiimperialista érzelmek és irányzatok hatását visszafordítani és a Szovjetunió ellen irányítani (lásd ehhez ismét Fidel Castro könyvünkben közölt felszólalását) — ez mind a haladó erők egységének *megbontására* való törekvés.

Az egységnek önmagában tehát valóban nincs ideológiai tartalma. De az egység, progresszív ideológiai tartalommal telítve, megnöveli a haladó erők szerepét.

A nemzeti felszabadítási harcok — a világforradalmi folyamat részei

Amikor Lenin, 1920-ban, idézte a már említett jelszót: „*Világ proletárjai és elnyomott népek, egyesüljetek!*", nyomban válaszolt azoknak az akadékoskodóknak is, akik kifogásolták a Kommunista Párt kiáltványában megfogalmazott jelszó — Világ proletárjai, egyesüljetek! — megváltoztatását: „Természetesen, a »Kommunista Kiáltvány« szövegének ez nem felel meg — mondta —, csakhogy a »Kommunista Kiáltvány«-t teljesen más körülmények között írták — de a mai politika szempontjából helytálló. A viszonyok kiéleződtek."[130]

A megváltoztatott jelszó egyértelműen a világ proletármozgalmainak és az elnyomott népek nemzeti felszabadító mozgalmainak egymásrautaltságára vonatkozik. Napjaink eseményei az egymásrautaltságot még világosabbá teszik. Hiszen korszakunk egyik fontos sajátossága éppen az, hogy az antiimperialista harc a világ számos részén fegyveres vagy fegyvertelen nemzeti felszabadítási harc formáját ölti. Részletesen fejti ki és elemzi ezt itt közölt írásában napjaink — pontosabban: a tegnap — fejlődő világának egyik legnagyobb marxista teoretikusa, az orvul meggyilkolt bissau-guineai Amilcar Cabral.

A felszabadító mozgalmak eszméi a marxizmus—leninizmustól a különböző nacionalista, polgári és kispolgári ideológiákig terjednek. Elsősorban a marxizmus–leninizmus ideológiája az, amely a társadalom objektív törvényszerűségeinek ismeretén, konkrét jelenségeinek elemzésén alapszik. A kommunista pártok, a marxista ideológusok feladata a különböző nem marxista eszmeáramlatokban is megtalálni azt, ami bennük haladó, és érvekkel visszaverni vagy alakítani azt, ami — sokszor jó szándékuk ellenére is — fékezi vagy gátolja a haladást. Könyvünk több írása — Ázsiából,

[130] *Lenin:* Beszéd az OK(b)P moszkvai szervezetének aktívagyűlésén. *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 68. old.

Afrikából, a Közel-Keletről, Latin-Amerikából egyaránt — a kiemelkedő alaposságú és eszmei tisztaságú marxista elemzések és következtetések példáját adja.

A fejlődő országok kommunista pártjainak kongresszusai, határozatai — közülük néhányból közlünk részleteket — ugyancsak az illető országok helyzetének marxista elemzése alapján tűzik ki a feladatokat. Az utóbbi években szokásossá vált egyes régiók, országcsoportok kommunista pártjainak — így egyes közel-keleti, latin-amerikai stb. pártoknak — közös tanácskozása az elvi-gyakorlati kérdések együttes vizsgálatára. Nagy segítséget nyújt a fejlődő országoknak elméletileg is a Szovjetunió Kommunista Pártja. Kongresszusi elemzéseiben, a nemzetközi kérdésekkel foglalkozó számos határozatban, vezetők beszédeiben nagy teret kapnak a fejlődő országok elvi-politikai problémái. Különös súlya van a Moszkvában lezajlott nemzetközi tanácskozásoknak, amelyeken a világ nagyszámú kommunista és munkáspártja együttesen vizsgálja meg a nemzetközi helyzetet, az erőviszonyok változásait és a közös teendőket; ezeken érthető figyelemmel fordulnak a fejlődő országok kérdései, a nemzeti felszabadítási mozgalmak elvi problémái felé is.

Az 1957 novemberében megtartott nemzetközi tanácskozáson a helyzet felmérését elvégző nyilatkozatot csak a szocialista országok kommunista pártjai adták ki, de ez is bőven foglalkozott a fejlődő országok kérdésével. A fejlődő országok harca szempontjából is jelentős e nyilatkozat azon része, amely a szocializmus útjára lépő országokra egyaránt jellemző fő közös törvényszerűségeket fogalmazta meg. A nemzeti függetlenségükért harcoló népek győzelmének előmozdítására döntő fontosságúnak tartja „a munkások, parasztok, városi kispolgárok, a nemzeti burzsoázia és más hazafias demokratikus erők egységfrontját az imperializmus és a feudalizmus ellen"[131]. A tanácskozáson részt vett 64 — köztük 28 fejlődő országokbeli — párt által elfogadott békekiáltvány többek között a Pancsa Sila jelentőségére hívta fel a világ népeinek a figyelmét.

Az 1960. évi értekezletnek — amelyen már 41 fejlődő országbeli kommunista és munkáspárt vezetői vettek részt — közös nyilatkozata külön fejezete részletesen vizsgálja a gyarmati rendszer bomlásának folyamatát: „A gyarmattartó hatalmak nem adományozzák a szabadságot a gyarmatok népeinek és önként nem hagyják el az általuk kizsákmányolt országokat" — hangoztatja a nyilatkozat, utalva az egyes gyarmati országokban „az illető ország konkrét viszonyainak figyelembevételével fegyveres harc vagy nem fegyveres harc útján" vívott függetlenségi küzdelmekre.[132]

A nyilatkozat foglalkozik a nemzeti burzsoázia szerepével és a fejlődés perspektívájával is: „Az imperialista körökkel kapcsolatban nem álló nemzeti burzsoázia... megőrzi azt a képességét, hogy részt vegyen az imperializmus és a feudalizmus elleni forradalmi harcban. Ebben az értelemben a nemzeti burzsoázia haladó jellegű. De nem állhatatos és haladó jellege mellett hajlamos a megalkuvásra az imperializmussal és feudalizmussal. A nemzeti burzsoázia kettős jellege folytán a forradalomban való részvételének mértéke a különféle országokban különböző... Minél jobban éleződnek a társadalmi ellentétek, annál inkább hajlamosnak bizonyul a nemzeti burzsoázia

[131] Az emberiség békéjéért, jövőjéért. A kommunista és munkáspártok nyilatkozata és békefelhívása. Kossuth Könyvkiadó 1957. 29. old.

[132] A békéért, a nemzeti függetlenségért, a demokráciáért, a szocializmusért. 50—51. old.

megalkudni a belső reakcióval és az imperializmussal. A néptömegek pedig meggyőződnek arról, hogy az évszázados elmaradottság felszámolásának és életkörülményeik megjavításának útja a nem-kapitalista fejlődés útja."[133] A nemzeti demokratikus államra vonatkozó megállapításokat már idéztük.

A kommunista és munkáspártok 1969. évi moszkvai tanácskozásán a fejlődő országok és a nemzeti felszabadító mozgalom kérdései különösen nagy hangsúlyt kaptak. Számos fejlődő országbeli vezető felszólalása — amelyek kiadásra is kerültek[134] — sokkal járult hozzá az ázsiai, afrikai, latin-amerikai helyzet felméréséhez, a forradalmi stratégia és taktika kialakításához. Igen részletesen foglalkozott a fejlődő országok kérdésével Leonyid Iljics Brezsnyev is; felszólalásában kitért néhány, könyvünk sok írásában is tárgyalt kérdésre, így a fejlődés nem-kapitalista útjára is. Ez az út — mondta — „a felszabadult országok fejlődésének *elvileg új* iránya... Még nem sok az ilyen állam és fejlődésükben jócskán akadnak nehézségek." Felhívta azonban a figyelmet arra, hogy az imperialista politika elsősorban ezek ellen a haladó országok ellen irányul. Ugyancsak kitért a burzsoázia változó szerepére a fejlődő országokban: „A dolgozó tömegek mélyreható reformokat követelnek, olyanokat, amelyek valóban megoldják alapvető problémáikat. Ugyanakkor a nemzeti burzsoázia felső rétege, saját osztályérdekeit követve, ellenzi a társadalmi haladást és a következetes imperialistaellenes irányvonalat. Ilyenformán egyre éleződik az osztályharc."[135]

A tanácskozáson kiadott elemző, részletes állásfoglalás igen bőven foglalkozik a fejlődő országok kérdéseivel is. A dokumentum ide vonatkozó részeit könyvünk függelékében közöljük.

*

Forradalmi átalakulások idejét éljük: a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet korát. Gyors változások időszaka ez: három kontinens népeinek az a 20 esztendős harca, amelyről könyvünk eszmei keresztmetszetet kíván adni, a világon zajló forradalmi folyamatok elválaszthatatlan része. A szocialista világrendszer kialakulása, majd a nemzeti felszabadító harcok győzelmei együtt alkotják az imperializmus visszaszorításának, a haladó erők felülkerekedésének történelmi folyamatát.

A fejlődő országok munkáspártjainak és kommunista harcosainak napjainkban történelmi szerep jut. Jórészt rajtuk múlik, ki tudják-e a népek kovácsolni az antiimperialista és antifeudális, az oligarchia- és monopóliumellenes erőknek azt a széles frontját, amelynek célja a gyarmati elnyomás alól való felszabadulást kivívni, a neokolonializmust legyőzni és a tényleges függetlenséget megvalósítani, vagy már egy új, igazságos, szocialista orientációjú társadalmi rendet felépíteni.

Az imperializmus legyőzésére ma egy folyamban egyesülnek a világ haladó erői. Az amerikai imperializmus és a világ más imperialista erői, valamint az egyes országok belső reakciója együtt és külön fejtik ki tevékenységüket e forradalmi folyamat ellen. Osztályharcos munkások, forradalmi érzületű parasztok, radikális értelmiségiek és kispolgárok, kommunisták, szocialisták, forradalmi nacionalisták és forradalmi de-

[133] Ugyanott, 54—55. old.
[134] A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása, Moszkva 1969. 590 old.
[135] Ugyanott, 127—128. old.

mokraták, szocialista országok népeinek és elnyomott vagy alighogy felszabadult nemzetek fiainak közös harca alakítja és viszi győzelemre világszerte azt a folyamatot, amelynek mind az e könyvben közölt szövegek szerzői, mind e könyv olvasói is, valamennyien, részesei vagyunk. Azt a harcot, amelyre a marxi—lenini jelszó majdnem két emberöltővel ezelőtt így szólított fel: *Világ proletárjai és elnyomott népek, egyesüljetek!*

TANULMÁNYOK, BESZÉDEK ÉS HATÁROZATOK

Ho Si Minh / A franciákon aratott győzelem után az amerikai imperializmus vált népünk fő ellenségévé

RÉSZLETEK A VIETNAMI DOLGOZÓK PÁRTJA KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK KONFERENCIÁJÁN MONDOTT BESZÁMOLÓBÓL 1954. JÚLIUS 15.

Ho Si Minh (1890—1969) (eredeti neve Nguyen Ai Quoc) a Vietnami Dolgozók Pártja elnöke, a vietnami szabadságharc vezető egyénisége. 1921-ben a Francia Kommunista Párt alapító tagja, majd a Kommunista Internacionálé szervezője. 1930-ban többedmagával megalakítja az Indokínai Kommunista Pártot. 1945-től haláláig a Vietnami Demokratikus Köztársaság elnöke. Itt közölt beszéde egy történelmi fordulópont, a francia imperializmus felett aratott győzelem bejelentése és elemzése. Az 1954. május 7-én Dien Bien Phunál kivívott győzelem a gyarmati rendszer felbomlásának egyik legfontosabb dátuma. A beszéd még az indokínai béke helyreállítását szolgáló genfi egyezmény megkötése előtt hangzott el, és így a megegyezésre vonatkozó előzetes direktívának is kell tekintenünk. A részletből az is kiderül, hogy a vietnami párt- és állami vezetés már ekkor pontosan tudta, hogy az imperializmus nem enged tartós békét Vietnamnak, Indokína népeinek: a francia gyarmatosítók leverése után fel kell készülni a már jelenlevő új, immár fő ellenség, az amerikai imperializmus elleni harcra. Ez különben nem az első figyelmeztetés volt az új veszélyre. Ho Si Minh már 1950. július 25-én, egy interjúban, többek között ezt mondta: „Az amerikai imperialisták hosszú ideje nyílt intervenciót követnek el Indokína ellen... Mindinkább arra törekszenek, hogy kiszorítsák a francia kolonialistákat és megvalósítsák a maguk egyeduralmát Indokínában..."[1]

Hadseregünk és népünk, a párt és a kormány vezetésével folytatott kilencéves ellenállás és hősi küzdelem során, ezernyi nehézség árán, ragyogó győzelmeket aratott. Erőink minden szempontból előretörtek. A párt és a kormány helyes politikája nagy sikereket hozott számunkra. Jelenleg a helyzet új fordulatot vett, és ezért feladataink sem teljesen ugyanazok, ennek következtében politikánkat és jelszavainkat módosítani kell. Mostanáig arra összpontosítottuk erőinket, hogy a francia agresszorokat megsemmisítsük. Most a franciák tárgyalni kezdenek velünk, az amerikai imperialisták pedig egyre inkább fő és közvetlen ellenségeinkké válnak. Ez utóbbiak ellen kell fő csapásunkat irányítanunk. A béke megteremtéséig tovább harcolunk a franciák ellen. Mindamellett harci erőfeszítéseinknek, valamint az egész világ népei erőfeszítéseinek az amerikaiak ellen kell összpontosulniuk. Az Egyesült Államok politikája arra

[1] *Ho Chi Minh:* Oeuvres Choisies. II. köt. 193. old.

irányul, hogy kiterjessze és nemzetközivé tegye az indokínai háborút, a mi politikánk pedig ezzel szemben a békéért való harc. Pártunk programja kilenc év óta a következő célokat hangsúlyozza: Vietnamnak, Kambodzsának és Laosznak teljesen függetlennek kell lennie és fel kell szabadulnia a francia iga alól, a Francia Unió[2] elvetése, a francia expedíciós hadtest kiűzése Indokínából, a bábhatalom és a bábhadsereg megsemmisítése, az imperialisták és az árulók javainak elkobzása, az agrárreform céljából a bérleti díjak és kamatok csökkentéséért folytatott agitációs munka, a demokrácia megvalósítása az egész országban, ellenállás egészen a végső győzelemig. Ez a program számos sikert ért el és helyesnek bizonyult.

Az új helyzetben azonban nem tartható fenn ebben a formában. A régi jelszót, „*Ellenállás a végsőkig!*", fel kell cserélni a „*Béke, nemzeti egység, függetlenség, demokrácia!*" jelszavával. A beavatkozásnak, az indokínai háború meghosszabbításának és kiterjesztésének amerikai politikájával szemben szilárdan kell tartanunk a béke zászlaját. Ennek következtében módosítani kell politikánkat: korábban ez a francia imperialisták javainak elkobzása volt, mivel azonban jelenleg tárgyalni kezdenek velünk, az egyenlőség és a kölcsönös előnyök elvének megfelelően megőrizhetnek országunkban gazdasági és kulturális érdekeltségeket. Amikor tárgyalni kezdünk, akkor kölcsönösen ésszerű engedményeket kell tenni. Korábban azt mondtuk, a francia expedíciós hadtest kiűzése és teljes megsemmisítése; jelenleg a tárgyalás során azt követeltük — és ezt a franciák elfogadták —, hogy hadseregüket egy meghatározott időpontban vonják ki. Azelőtt azt hangoztattuk, hogy a nemzeti egység érdekében a bábhadsereget és a bábkormányt semmisítsük meg; most egy nagylelkű intézkedést javasoltunk: a nemzet újraegyesítését az egész országban tartandó általános választások útján.

Ahhoz, hogy béke legyen, véget kell vetni a háborúnak, el kell jutni a tűzszünethez. A tűzszünet megvalósításához lényeges az átcsoportosítási övezetek körülhatárolása: az ellenséges hadseregnek a fokozatos kivonása céljából egy övezetbe kell átcsoportosulnia, a miénknek pedig egy másikban kell összegyűlnie. Nekünk kiterjedt területre van szükségünk, amely biztosítja az erőink fejlesztéséhez, konszolidálásához és kibontakoztatásához szükséges feltételeket, és amelynek más vidékekre gyakorolt hatása vezet majd el a nemzet újraegyesítéséhez. Az átcsoportosítás övezeteinek elhatárolása nem jelenti az ország megosztását. Ez átmeneti intézkedés, hogy elérjük a haza újraegyesítését. Az átcsoportosítás övezeteinek elhatárolásával[3] és cseréjével, a mostanáig szabad és az ellenség által majd elfoglalandó vidékeken lakó honfitársainknak lehet okuk az elégedetlenségre és a csalódottságra, és esetleg hagyják, hogy az ellenfél ezt kiaknázza. Meg kell értetnünk velük, hogy az egész ország érdekében, tartós érdekből türelmesnek kell lenniük. Ez becsületükre fog válni, és a nemzet hálás lesz érte. Azon kell fáradoznunk, hogy mindenki megszabaduljon a borúlátástól. Mindenkinek to-

[2] *Francia Unió:* 1946-os francia terv a gyarmatbirodalom megőrzésének új formájára. Az 1945-ben függetlenségét kikiáltó Vietnami Demokratikus Köztársaság az első elképzelés szerinti Francia Uniót — függetlensége teljes jogú fenntartásával — hajlandó volt elfogadni. Az 1946-ban kirobbant háború után azonban a különben is megváltoztatott Francia Unió keretét semmiképpen sem fogadhatta el.

[3] Az övezetekre utalás a 17. szélességi fok mentén kijelölt demarkációs vonalra céloz, amely később az amerikai imperialisták mesterkedése nyomán vált az országot egyelőre a VDK-ra és Dél-Vietnamra osztó választóvonallá.

vábbra is teljes lelkesedéssel kell követelnie a franciáktól csapataik kivonását, hogy függetlenséghez jussunk...

A béke megnyerése nem könnyű dolog. Harc ez, amelynek megvannak a gondjai és a kedvező tényezői. A baráti országok és a világ népei támogatnak bennünket; népünket eltölti a pártunk és kormányunk iránt érzett lelkesedés és bizalom; bölcs vezetés mellett egységes lesz a békében folyó harcban, mint ahogy egységes volt az ellenállási háborúban — ezek számunkra a kedvező tényezők. Ugyanakkor gondot jelent, hogy az amerikaiak dühödten igyekeznek aláaknázni az indokínai békét és a béke hívei Franciaországban továbbra sem mentesülnek a jenki befolyástól.

Az új helyzet nemcsak nehéznek, hanem még bonyolultnak is bizonyul. Megköveteli, hogy eltérő intézkedéseket tegyünk az újonnan felszabadult vidékeken és a régóta szabad területeken, a mi szabad övezeteinkben és azon a területen, amelyik átmenetileg az ellenséges erők átcsoportosítására szolgál. Korábban csak falusi feladataink voltak, jelenleg városi politikánknak is kell lennie. A franciák irányában folytatott politikánk sem lesz azonos a múltban alkalmazott politikánkkal. Sőt, aszerint is különbözőnek kell lennie, hogy franciabarát vagy amerikabarát árulókról van-e szó. A múltban csak belpolitikánk és a baráti országokkal fenntartott diplomáciai kapcsolataink voltak, jelenleg diplomáciai kapcsolataink más országokra is kiterjednek...

Különbséget kell tennünk a közvetlen és a távlati érdek, a helyi és az általános érdek között.

A bonyolult és nehéz helyzet még alakulóban van. Ebből következik, hogy változik a lakosság és a káderek gondolkodása. Elegendő előkészítés és megfelelő vezetés híján megtörténhet, hogy gondolkodásuk és tevékenységük zavarossá válik.

A következő hibák jelenhetnek meg: *baloldali elhajlás* — egyesek folyamatos győzelmeinktől megrészegedve mindenáron a végsőkig harcolni akarnak. Mint akik a fától nem látják az erdőt, megállapítják az ellenség visszavonulását, de nem ügyelnek annak manővereire, látják a franciákat, de nem veszik észre az amerikaiakat, a katonai tevékenységért lelkesednek és lebecsülik a diplomáciai tevékenységet. Nem értik meg, hogy a fegyverekkel egyidejűleg ugyanazon cél érdekében harcolunk a nemzetközi konferenciákon. Szemben állnak az új jelszavakkal, amit megannyi jobboldali megnyilvánulásnak, meggondolatlan engedménynek tartanak. Túlzott, az ellenfél számára elfogadhatatlan feltételeket támasztanak. Mindent siettetni akarnak, mivel nem vetnek számot azzal, hogy a békéért folyó harc kemény és bonyolult. Ha engedünk a baloldaliságnak, elszigetelődünk, elszakadunk népünktől és a világ népeitől, kudarcot vallunk. A *jobboldali elhajlás* pesszimizmusban és elvtelen engedményekben nyilvánul meg. A jobboldaliak, mivel nem hisznek a nép erejében, gyengítik harci szellemét. Elszoktak a szenvedésektől, már csak nyugodt és könnyű életre vágynak.

A baloldaliság és a jobboldaliság egyaránt hiba. Az ellenség is ki fogja használni, neki hajtanak hasznot, nekünk pedig kárt okoznak...

Jelenleg az amerikai imperializmus, az egész világ népeinek ellensége, az indokínai népek fő és közvetlen ellenségévé lett, ezért kell minden cselekedetünknek az ellene való harcra irányulnia. Minden ember, minden ország, amelyik nem amerikabarát, ha csak átmenetileg is, egységfrontban lehet velünk. Továbbra is változatlan célunk a béke, az egység és a demokrácia. Szilárdak maradunk az elvekben, de taktikánk hajlékony lesz. A különféle teendőket össze kell hangolni, egymáshoz kell kötni,

a résznek az egészbe kell épülnie. Minden munkának pontosan meghatározott helyhez, pillanathoz és helyzethez kell alkalmazkodnia. A párt és a kormány helyes vezetésével, a káderek és az egész nép egységével és erőfeszítésével, a baráti és békeszerető népek helyeslésével és támogatásával feladatainkat sikerrel fogjuk megoldani.

Ho Chi Minh: Oeuvres choisies. II. köt.
Éditions en Langues Étrangères, Hanoi 1962. 450—464. old.

Minden társadalmi réteggel együtt a nemzeti függetlenségért

AZ ALGÉRIAI NEMZETI FELSZABADÍTÁSI FRONT KIÁLTVÁNYA, KIS RÖVIDÍTÉSSEL 1954. NOVEMBER 1.

Az 1954 októberében több szervezet egyesüléséből alakult algériai Nemzeti Felszabadítási Front, néhány hónappal a közös ellenségen, a francia gyarmatosítón Dien Bien Phunál aratott indokínai győzelem után fegyveres harcra szólított a függetlenségért. Felhívására — amelyet a kiáltvány kiadásával egyidőben több helyen végrehajtott fegyveres felkelés kísért — ezrek indultak harcba, amely több mint hétéves küzdelem után, az 1962. március 18-án megkötött eviani algériai—francia, a kivívott függetlenséget szentesítő egyezménnyel ért véget. Az itt — néhány bevezető sor híján — közölt kiáltvány egyben program is. A program nem foglal állást a független Algéria jövendő társadalmi rendje kérdésében. Nem érinti a földbirtokviszonyok, a tulajdon, a hatalom kérdését. Általános nemzeti függetlenségi célt tűz a harcosok elé, hogy így tudjon minél szélesebb egységet biztosítani. A kiáltvány egyben bírálja is azokat, akik a függetlenségi harc kérdéseiben eddig nem mertek következetesen állást foglalni, nem mertek harcukban a tömegekre támaszkodni, és nem szánták rá magukat a cselekvésre. Ez az oka annak, hogy Algéria szabadságharca időben követte más arab országok függetlenségi mozgalmának harcos kibontakozását. Algériában azonban a harc szélesebb körű és következetesebb lett a többi arab nép függetlenségi harcánál, és a gyarmati rendszer bomlásának egész további menetére kiható következményei lettek.

Algéria népe! Nemzeti ügyünk harcosai!... A Nemzeti Mozgalom évtizedek harcai után a megvalósítás végső szakaszába ért. Mivel a forradalmi mozgalom célja a felszabadító tevékenység összes feltételeinek megteremtése, úgy véljük, hogy az országban a nép felsorakozik a függetlenség és a cselekvés jelszava mögé, külső szempontból pedig az enyhülés légköre kedvező a kisebb problémák rendezéséhez, köztük, különösen muzulmán-arab testvéreink diplomáciai támogatásával, a mienkéhez is. Ebből a szempontból jelentősek a marokkói és a tunéziai események. Ezek mélyen rányomják bélyegüket az észak-afrikai felszabadítási harc folyamatára. Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy mi már régóta szorgalmaztuk a három ország közötti, sajnos eddig meg nem valósult akcióegységet.

Mások ma már határozottan elindultak ezen az úton, mi pedig háttérbe szorultunk, és utolért bennünket a lemaradtak sorsa. Így az a helyzet, hogy a mozdulatlanság és a megszokottság évei alatt meggyengült, rosszul vezetett, a népi közvélemény nélkü-

lözhetetlen támogatásától megfosztott, az események mögött lemaradt nemzeti mozgalmunk fokozatosan felbomlik a gyarmatosítók nagy megelégedésére, akik azt hiszik, hogy az algériai élcsapat elleni harcuk legnagyobb győzelmét aratták. Súlyos pillanat ez!

Látva ezt a helyzetet, amely helyrehozhatatlansággal fenyeget, fiatal vezetők és harcosok egy csoportja, maga köré gyűjtve az egészséges és határozott elemek többségét, elérkezettnek látta a pillanatot, hogy kivezesse a nemzeti mozgalmat abból a zsákutcából, ahová személyek és irányzatok harca szorította, hogy marokkói és tunéziai testvéreink oldalán a valódi forradalmi harcba indítsa a mozgalmat.

Ezért meg kell mondanunk, hogy függetlenek vagyunk a hatalomért vetélkedő két klikktől. A forradalmi elveknek megfelelően minden kicsinyes és téves személyi vagy presztízs-meggondolások fölé helyezzük a nemzeti érdeket, cselekvésünk csakis az egyetlen és elvakult ellenség, a kolonializmus ellen irányul, amely a békés küzdelem közepette a legkisebb szabadságot is megtagadta.

Úgy gondoljuk, mindez elegendő ok arra, hogy megújulási mozgalmunk *Nemzeti Felszabadítási Front* néven jelentkezzék, és így mentesítse magát minden lehetséges kompromittálástól, és minden társadalmi réteghez, algériai párthoz és mozgalomhoz tartozó minden hazafi számára lehetővé tegye, hogy minden egyéb megfontolás nélkül csatlakozzék a felszabadítási harchoz.

Politikai programunk főbb vonalai:

CÉL: Nemzeti függetlenség.

1. az iszlám elveinek keretében a független, demokratikus és szociális algériai állam feltámasztásával,

2. faj és meggyőződés szerinti megkülönböztetés nélkül az összes alapvető szabadságjogok tiszteletben tartásával.

BELPOLITIKAI CÉLOK:

1. POLITIKAI MEGTISZTULÁS azáltal, hogy visszavezetjük a nemzeti forradalmi mozgalmat valódi útjára, és eltüntetjük jelenlegi hanyatlásunk okainak, a korrupciónak és a reformizmusnak minden nyomát.

2. Az algériai nép minden egészséges energiájának EGYESÍTÉSE ÉS MEGSZERVEZÉSE a gyarmati rendszer felszámolása céljából.

KÜLPOLITIKAI CÉLOK:

Az algériai probléma nemzetközivé tétele.

Az észak-afrikai egységnek az arab-muzulmán természetes keretben történő megvalósítása.

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya szellemében rokonszenvünk kinyilvánítása mindazon nemzetek iránt, amelyek felszabadító tevékenységünket támogatni fogják.

HARCI ESZKÖZÖK:

A forradalmi elveknek megfelelően, a belső és a külső helyzetet szem előtt tartva a harc minden eszközzel való folytatása célunk megvalósításáig.

Céljaink elérése érdekében a Nemzeti Felszabadítási Frontnak két lényeges feladatot kell egyidejűleg teljesítenie: belső tevékenység mind a politikai, mind pedig a tulajdonképpeni cselekvés síkján, és külső tevékenység azon célból, hogy az algériai kérdés természetes szövetségeseink támogatásával az egész világ számára realitássá váljék.

Ez roppant súlyos feladat, amely minden nemzeti energia és erőforrás mozgósítását szükségessé teszi. Igaz, a küzdelem hosszú lesz, de kimenetele biztos.

Végül, hogy a hamis értelmezést és a hamis távlatokat elkerüljük, hogy valóságos

békevágyunkat bizonyítsuk és korlátozzuk az emberi életek pusztulását és a vérontást, a francia hatóságok számára előterjesztünk egy tisztességes tárgyalási platformot, ha ez utóbbiakat a jóhiszeműség vezérli, és egyszer s mindenkorra elismerik, hogy bitorolják a népek önrendelkezési jogát.

1. Az algériai állampolgárság elismerése hivatalos nyilatkozat útján, amely hatályon kívül helyezi azokat a rendelkezéseket, rendeleteket és törvényeket, amelyek Algériából, az algériai nép története, földrajza, nyelve, vallása és szokásai ellenére, francia földet csináltak.

2. Tárgyalások kezdése az algériai nép megbízott képviselőivel az egy és oszthatatlan algériai szuverenitás elismerésének alapján.

3. A bizalom légkörének a megteremtése az összes politikai foglyok kiszabadításával, az összes kivételes intézkedések eltörlésével és a harcoló erőkkel szembeni mindenfajta üldözés megszüntetésével.

ENNEK FEJÉBEN:

1. Tiszteletben tartjuk a becsületesen szerzett francia kulturális és gazdasági érdekeltségeket, valamint a személyeket és a családokat.

2. Minden francia, aki Algériában kíván maradni, választhat: vagy megtartja eredeti állampolgárságát és ennek következtében külföldinek tekintjük, vagy az algériai állampolgárságot választja, és ebben az esetben jogait és kötelezettségeit illetően is algériai állampolgárnak tekintjük.

3. A Franciaország és Algéria közötti kapcsolat meghatározása a két hatalom közti, az egyenlőség és az egymás tiszteletben tartása alapján kötendő egyezmény tárgya lesz.

Algéria honpolgára! Felhívunk, gondolkozz kiáltványunkon, kötelességed, hogy csatlakozz hozzá országunk megmentése és szabadságának visszaszerzése érdekében. A Nemzeti Felszabadítási Front a te frontod, győzelme a te győzelmed.

Mi pedig, akik eltökéltük, hogy megvívjuk ezt a harcot, biztosak vagyunk imperialistaellenes érzelmeidben, és önmagunkat teljesen a hazának ajánljuk.

Nemzeti Felszabadítási Front

Tricontinental, 1969. 11. sz.

Basir Hadzs Ali / Az algériai felszabadító harc néhány tanulsága

RÉSZLETEK A „BÉKE ÉS SZOCIALIZMUS" C. FOLYÓIRATBAN MEGJELENT CIKKBŐL

Basir Hadzs Ali, az Algériai Kommunista Párt volt főtitkára, három évvel a felszabadító háború befejezése után részletes cikkben elemezte a felszabadító harc körülményeit és tanulságait. Cikkét különösen fontossá teszi az, hogy az Algériai Kommunista Párt — mint a közölt részlet is mutatja — a felszabadító harc kérdésében nem foglalt el eleve egyértelmű álláspontot. Így ez a nagy jelentőségű cikk egyben az akkori kommunista állásfoglalás értékelését is jelenti, és sok általános elvi tanulsággal szolgál.

Az 1954. november 1-re virradó éjjelen országunkban egy maroknyi ember meggyújtotta a felszabadító harc lángját... Milyen feltételek között kezdődött el a fegyveres harc? Mik voltak azok a belső és külső tényezők, amelyek együttesen a harc kirobbanásához vezettek?

Az egyik belső tényező az volt, hogy a fegyveres felkelés előestéjén egyre jobban fellendült a nemzeti felszabadító mozgalom. Ez a lendület a tömegek között végzett szervezett politikai és nevelő munkában, a munkások és a parasztok sztrájkjaiban, a vietnami, a tunéziai, a marokkói néppel és más népekkel való szolidaritás kifejezésében nyilvánult meg. Mindezek a megmozdulások a nemzeti felszabadító mozgalomban addig soha nem látott méreteket öltöttek. Az Algériai Kommunista Párt ebben a harcban elsőrendű szerepet játszott.

A másik belső tényező az algériai nép és a francia imperializmus közötti ellentétek fokozódása volt. Az algériai nép felismerte a „legális" eszközök hiábavaló voltát és azt, hogy más harci eszközökhöz kell folyamodnia, ha véget akar vetni a gyarmati függőségnek. Elősegítette ezt a megtorlások elől menekülő hazafiakból alakult partizánosztagok működése, s annak a félig katonai titkos szervezetnek a tevékenysége, amely az akkori fő nacionalista párt legforradalmibb szárnyának — az MDSZK-nak (Mozgalom a Demokratikus Szabadság Kivívására) — sürgetésére jött létre. Ez a félig katonai szervezet a megtorlások ellenére meg tudta őrizni néhány központját Algéria egyes vidékein. Ezenkívül rendelkezésre álltak fegyverek is, amelyek főleg akkor kerültek a falvakba (és maradtak ott), amikor a szövetséges csapatok 1942 novemberében partra szálltak Észak-Afrikában.

A két részre szakadt MDSZK politikai válsága meggyorsította a tömegek és a veze-

tők öntudatának erősödését. A pártból kilépett forradalmi harcosok a harc magasabb formája, a fegyveres harc alapján igyekeztek visszaállítani a párt egységét.

Ezekhez az objektív és szubjektív belső tényezőkhöz két külső tényező járult.

Először is nagy hatást keltett a franciák Dien Bien Phunál elszenvedett veresége. Az algériai hazafiakat elsősorban ez a vereség szilárdította meg abban a hitükben, hogy az imperializmust le lehet győzni.

Másodszor, a szocialista tábor létezése és fejlődése óriási befolyást gyakorolt a tömegekre még a legtávolabbi falvakban is. Megértette velük, hogy fegyveres úton kell véget vetni a francia imperialisták uralmának...

*

A forradalmi hadsereg derékhada a parasztságból került ki. Az algériai háború nemzeti felszabadító háború volt, a földért vívott háború volt. Az algériai nép, a nőket is beleértve, tömegesen — az egyes osztályok és társadalmi rétegek különböző mértékben — vett részt ebben a háborúban. A háború terhét túlnyomórészt a szegényparasztság viselte. A feudális uraktól elkülönült összes nemzeti erők politikai szövetsége a harcot vezető FLN keretében és körülötte valósult meg. A fegyveres erők az FLN vezetése alatt álló Nemzeti Felszabadító Hadseregben tömörültek...

A fegyveres csoportok számának növekedésével a partizánháború taktikája kiterjedt Algéria egész területére. Partizánháború folyt a városokban is, ahol fegyveres csoportok szüntelenül támadták a francia csapatokat, a francia rendőrséget és közigazgatást, az algériai kollaboránsokat.

A partizánháború az általános terror légkörét teremtette meg a gyarmati közigazgatás és ügynökei körül. Az ilyen általános terrorral kapcsolatban Lenin ezt írta: „A szociáldemokráciának el kell ismernie és bele kell foglalnia taktikájába ezt a tömegterrort, természetesen úgy, hogy megszervezi és ellenőrzi, hogy alárendeli a munkásmozgalom és az általános forradalmi harc érdekeinek és feltételeinek."[1]

De a Nemzeti Felszabadító Hadsereg nemcsak fegyverrel harcolt. Röplapokat adott ki, felvilágosító munkát végzett, igyekezett meggyőzni az embereket. Propagandát fejtett ki, hogy bevonja a fegyveres harcba azokat a vidékeket, falvakat, amelyek addig még nem vettek részt benne. Megteremtette a franciával párhuzamos, saját közigazgatási szervezetét. Ez a szervezet nem volt országosan központosított, sőt rendkívül decentralizált volt és főleg a falvakban működött: igazságot szolgáltatott, támogatta a harcoló és elesett katonák családját, biztosította az NFH ellátását, tájékoztatta a hadsereget, segített a parasztoknak a mezei munkák idején, iskolákat létesített.

Az NFH a megszálló hadsereg katonái között is végzett politikai munkát: röplapokat terjesztett, felvilágosította a hadifoglyokat, akikkel emberségesen bánt, s hamarosan szabadon bocsátotta őket. Ezenkívül felszólította az algériaiakat, hogy lépjenek be a francia hadseregbe, s ott segítsék elő, hogy honfitársaik fegyverrel és lőszerrel együtt megszökhessenek...

Nem volt még ilyen jelentős tömegeket magával ragadó mozgalom, amely ne követett volna el hibákat. Nem kerülhette ezt el az FLN sem, amelynek történelmi érdeme

[1] *Lenin:* A moszkvai felkelés tanulságai. *Lenin* Összes Művei. 13. köt. Kossuth Könyvkiadó 1966. 366. old.

sohasem megy feledésbe. De egyrészt ezek a hibák nem voltak annyira súlyosak, hogy az elért eredményeket veszélyeztették volna, másrészt a vezetők idejében felfigyeltek rájuk, és részben már a harc folyamán helyrehozták a tévedéseket. Ezekre a gyengeségekre és hibákra mutatott rá az Algériai Kommunista Párt az ideiglenes kormányhoz intézett két bizalmas levélben. Az egyik levél 1958 novemberében, a másik 1959. július 15-én kelt.[2] Az 1961 januárjában megjelent, „Népünk győzni fog" című könyvben minden él nélkül utaltunk a hibák egy részére és megjelöltük kijavításuk módját. Az események menete, majd az FLN háború utáni önbírálata igazolta mindazt, amit a hibák gyökereiről és kijavításuk módjáról a fent említett levelekben írtunk. Az alábbiakban az Algériai Kommunista Párt hibáiról is szólunk.

Vegyük szemügyre tüzetesebben a mozgalom hibáit. Ezek mindenekelőtt objektív okokkal magyarázhatók, vagyis azokkal az óriási nehézségekkel, amelyekkel az FLN-nek ebben a háborúban meg kellett küzdenie. De a hibáknak voltak szubjektív okai is, amelyeket behatóan meg kell vizsgálni. A „mindent alárendelni a háborúnak, a fegyveres harcnak" jelszót helyesen tűzték ki, de néha szűklátókörűen alkalmazták. Meglehetősen hosszú időbe tellett, amíg tudatára ébredtek annak, hogy a fegyveres harc elsőbbsége korántsem jelentheti a politikai munka elhanyagolását. Ellenkezőleg, szorosan össze kell kapcsolni a fegyveres harcot a politikai munkával, alá kell rendelni a fegyveres harcot a politikai feladatoknak, éppen a fegyveres harc érdekében...

A szubjektivizmus és a türelmetlenség a kispolgári gondolkodásmód tipikus szüleménye. S ha figyelembe vesszük a politikai munka lebecsülését, akkor megérthetjük, hogy a veszély igen súlyossá válhatott volna, ha nem javítják ki ezt a hibát.

A politikai nevelés lebecsülése miatt a városokban és különösen a partizánosztagoknál nem volt elegendő politikai instruktor. Ez a fogyatékosság oda vezetett, hogy nem fordítottak kellő figyelmet a tömegek fegyvertelen harcára. Mi mindig hangsúlyoztuk a különféle harci formák alkalmazásának szükségességét, rámutattunk arra, hogy tömegakciókat kell szervezni bizonyos gazdasági követelésekért. Például erőfeszítéseket tettünk szakszervezetek létrehozása érdekében, támogattuk a nők harcát férjük kiszabadításáért, a mezőgazdasági munkások harcát a munkabérek emeléséért, támogattuk az OAS-szervezetbe tartozó főiskolások ellen küzdő algériai diákok megmozdulásait. Ezek az akciók előkészítették a tömegeket a nagyszabásúbb harcokra, és objektíve a fegyveres harc támogatását szolgálták, mert lekötötték az imperialisták rendőri erőit.

Ezenkívül a nemzeti függetlenség követelését a gyakorlatban nem kapcsolták szorosan össze a felszabadító harcban részt vevő összes társadalmi osztályok szociális és politikai követeléseivel. A függetlenségnek és a háborúban részt vevő társadalmi osztályokat és rétegeket kielégítő *szociális* tartalomnak az összekapcsolása volt az egyik eszköz annak elérésére, hogy a tömegek hathatósabban és öntudatosabban vegyenek részt a harcban.

Nemzetközi síkon lebecsülték a politikai tényezőt. Olyannyira, hogy a szummami kongresszuson elfogadott programhoz, a nemzetközi kapcsolatokra vonatkozó részben, az arab országok után rögtön Spanyolország szerepelt, egyedül annál az oknál fogva, hogy Spanyolországon keresztül szállították a fegyvereket.

[2] A függetlenség elnyerése után ezeket a leveleket nyilvánosságra hozták.

A háború után gyakorolt önkritikában az FLN megállapította, hogy az ideiglenes kormány nem törekedett eléggé a szocialista országokkal való kapcsolatok kiépítésére, mert politikáját a Nyugattal kapcsolatos illúziók határozták meg. „Az egyensúlyozás politikája, amely abban állt, hogy a Nyugatot a szocialista országokkal való szövetséggel fenyegettük — szögezi le az FLN egyik dokumentuma —, elősegítette a békülékeny tendenciák erősödését és alibiül szolgált a tömegek előtt."

Az egyensúlyozás politikáját osztályjellegű okok diktálják. Az ideiglenes kormány nagy része a burzsoázia megalkuvó frakcióját képviselte. Már akkor félt a tömegek mozgalmától, a mozgalom szociális tartalmától. Ezért adta ki 1960 decemberében azt a rendelkezést, hogy be kell szüntetni a tüntetéseket Algírban és az ország más nagyvárosaiban. Mi nyíltan bíráltuk ezt a rendelkezést, és azt javasoltuk, hogy a mozgalom gyűrűszerűen terjedjen tovább, vagyis ha az egyik helyen befejeződik, azonnal kezdődjön el másutt.

Ma már mindenki elismeri, hogy az 1960. decemberi nagyvárosi tömegakciók fordulópontot jelentettek a felszabadító háborúban. Ezek az akciók elősegítették a tömegek társadalmi tudatának erősödését, s hatékonyan támogatták a fegyveres harcot.

Ugyanezekkel az osztályjellegű okokkal magyarázható, hogy a Nemzeti Felszabadító Hadseregben bizonyos megkülönböztetést alkalmaztak az algériai kommunistákkal szemben. Mi ennek ellenére továbbra is a leghatározottabban támogattuk az ideiglenes kormányt és az FLN-t. Semmiképpen sem lehetett megengedni, hogy a mozgalom részekre szakadjon a közös ellenség előnyére. A kérdést, hogy ki élvezi majd a győzelem gyümölcseit — a nincstelen néptömegek, vagy a burzsoázia —, nem lehetett megoldani akkor, amikor az ellenség háborút viselt ellenünk. Az volt a feladat, hogy előkészítsük, mozgósítsuk és megszervezzük a tömegeket, hogy az ő javukra oldhassuk meg a kérdést a háború befejezését követő napon. És a néptömegek megoldották ezt a kérdést érdekeiknek megfelelően, amikor kivívták a függetlenséget és Ben Bella[3] került hatalomra.

*

Az összes nemzeti pártokat váratlanul érte a fegyveres harc. Ezt a fegyveres harcot, fejlődésének lehetőségeit a többi párthoz hasonlóan eleinte az Algériai Kommunista Párt is lebecsülte, de nem ítélte el. Helyesen értékelte annak indítékait, és a korlátozott szólásszabadság által megszabott formában javasolta (a párt feloszlatása előtt) Algéria követeléseinek teljesítését.

Íme az AKP nyilatkozatának szövege, amely a „Liberté" 1954. november 4-i számában jelent meg:

„Megvizsgálva az Algéria területének egyes pontjain, többek között Oresben lezajlott különböző fegyveres akciókra vonatkozó közleményeket, az Algériai Kommunista Párt Politikai Bizottsága úgy véli, hogy ezeket az eseményeket a nemzeti

[3] *Ahmed Ben Bella* (sz. 1919): a független Algéria első elnöke, a függetlenségi harc egyik fő szervezője volt. 1956-ban a francia gyarmatosítók a repülőgépét eltérítették és Ben Bellát társaival együtt letartóztatták. A függetlenné válás után országának a nem-kapitalista útra téréséért szállt síkra. 1965-ben államcsíny döntötte meg a kormányát; tisztét Huari Bumedien vette át.

elnyomásnak, a szabadság eltiprásának és a kizsákmányolásnak a gyarmati politikája idézte elő. Ez a politika fajgyűlöletet, nyomort és munkanélküliséget szül, amelyek létezését ma már a hivatalos körök is kénytelenek elismerni.

Ezzel kapcsolatban a Politikai Bizottság úgy vélekedik, hogy az eseményekért a felelősség teljes egészében a gyarmatosítókat terheli, akik a Vietnamban, Marokkóban és Tunéziában szerzett tapasztalatok ellenére makacsul ragaszkodnak a reakciós politikához és erőszakot alkalmaznak az algériai nép jogos törekvéseivel szemben, mert fenn akarják tartani a maroknyi nagybirtokos, bankár és gyarmati tröszt kiváltságait.

A Politikai Bizottság leszögezi, hogy a terror sohasem oldotta meg és nem oldja meg azokat a politikai, gazdasági és szociális problémákat, amelyek korunkban a nemzeti felszabadító mozgalom ellenállhatatlan fellendülésével kapcsolatban merülnek fel.

A Politikai Bizottság véleménye szerint a vérontás elkerülésének, a kölcsönös megértés és a béke megteremtésének legjobb módja, ha kielégítik az algériaiak követeléseit, s olyan demokratikus megoldást keresnek, amely tiszteletben tartja Algéria valamennyi lakosának érdekeit fajra és vallásra való tekintet nélkül, és tiszteletben tartja Franciaország érdekeit.

A Politikai Bizottság leleplezi a dühödt reakciós gyarmati sajtó pánikkeltő, fajgyűlöletet szító és hazug kampányát, amelynek célja, hogy egymásra uszítsa a muzulmánokat és az európaiakat, holott valamennyien együtt élhetnek Algériában, mindnyájuk közös hazájában.

A Politikai Bizottság leleplezi a szóban forgó újságok bestiális megtorlásokat sugalmazó felhívásait, amelyeket azoknak a vagyonos gyarmatosítóknak a parancsára közölnek, akik az algériaiak millióinak mérhetetlen nélkülözése árán szerezték vagyonukat.

A Politikai Bizottság felhívja az algériaiakat, származásra való tekintet nélkül, különösen az európai munkásokat, hogy ne higgyenek a gyarmatosítók hazug propagandájának, gondolkozzanak a történteken, vessenek el minden faji előítéletet, hogy józanul értékelhessék az eseményeket. Ne feledjék, hogy a gyarmatosítók ugyanilyen propagandát fejtettek ki és ugyanezekkel a fenyegetésekkel akartak eredményt elérni a tunéziai válság kezdetén, de kénytelenek voltak visszakozni — mert kínos tapasztalatok után kudarcot vallottak —, és kénytelenek voltak belenyugodni abba, hogy a tunéziai kérdés rendezésében új szakasz kezdődött.

A Politikai Bizottság hangsúlyozza, hogy az a hivatalos nyilatkozat, amely szerint Algériában nyugalom van, ellentmondásban van a ténnyel, hogy az algériai francia közigazgatás katonai intézkedéseket foganatosít a francia kormánnyal egyetértésben.

A Politikai Bizottság tiltakozik az ilyen terrorintézkedések ellen, amelyek országszerte bizonytalanságot keltenek, és arra irányulnak, hogy utat nyissanak az általános megtorlásoknak azokkal a hazafiakkal, mindazokkal az emberekkel szemben, akik szívükön viselik a szabadság és a demokrácia ügyét.

A Politikai Bizottság közös harcra hívja fel az összes hazafiakat, az összes demokratákat, muzulmánokat és európaiakat, hogy meghiúsítsák a közigazgatás terrorintézkedéseit; felszólítja őket, hogy követeljék a jogtalanul letartóztatott haladó gondolkodású személyiségek, demokraták és szakszervezeti harcosok szabadon bo-

csátását, s hogy végül megvalósuljon az az új politika, amely szakít a kérdések erőszakos megoldásának módszerével, s kielégíti az algériai nép igazságos és jogos követeléseit.

Az Algériai Kommunista Párt Politikai Bizottsága
Algír, 1954. november 2."

A nyilatkozat szövegéből kitetszik, milyen szívós gyökerei voltak annak az illúziónak, hogy lehetséges az európaiak és algériaiak együttélése, továbbá, hogy lebecsültük azon felszabadító háború kibontakozásának lehetőségeit, amelynek folyamán az európaiak csaknem valamennyien népünk ellen fordultak.

Ezenkívül, bár az AKP sohasem ítélte el az erőszakot és a fegyveres harcot, 1955. január 13-i figyelmeztetése, amely kárhoztatta az egyéni akciók bizonyos formáit, mondván, hogy azok a gyarmatosítók kezére játszhatnak, nem volt időszerű, mert az ilyen hibák elkerülésének legjobb módja az lett volna, ha ingadozás nélkül részt vesz ebben a fegyveres harcban.

Miért ingadozott az AKP és miért becsülte le eleinte a fegyveres harc fejlődésének lehetőségeit?

A hiba onnan eredt, hogy — noha már 1946-ban megkíséreltük felfogásunk módosítását —, továbbra is lebecsültük a nemzeti érzés és a parasztság erejét, s túlbecsültük az európai dolgozók forradalmi szerepét. Ennek következtében a párt nem vizsgálta meg idejében és alaposan a fegyveres harc lehetőségének kérdését. A párt csak 1953-ban kezdte elméletileg tanulmányozni a fegyveres harc kérdését a vietnami, a tunéziai és a marokkói nemzeti felszabadító harc sikereivel kapcsolatban. A fegyveres akciók kezdeti lebecsülésének más oka is volt. Az AKP hosszú időn át túlértékelte egy franciaországi proletárforradalom lehetőségeit. Ebből fakadt az a nézet, hogy csak a franciaországi proletariátus győzelme hozhatja meg Algériának a győzelmet.

Volt ennek a lebecsülésnek egy harmadik, közvetlenebb oka is (egyébként valamennyi többi nemzeti párt is elkövette ezt a hibát), amely abból állt, hogy sematikusan ítéltük meg a forradalmi helyzet fejlődését. Az AKP úgy vélekedett, hogy a nemzeti felszabadító háború megindítása 1954 novemberében valószínűleg korai volt, mert nem voltak még biztosítva a fegyveres felkelésnek Lenin által megjelölt feltételei. De nem vettük figyelembe egyrészt, hogy azok a feltételek, amelyekről Lenin beszélt, kapitalista országokra vonatkoznak, másrészt, hogy a harci cselekmények nem azonosak az általános felkeléssel.

Ezenkívül, akárcsak a harc bármely más új formája, a fegyveres harc is bizonyos fokig megzavarta a nemzeti pártok és szervezetek munkájának szokásos formáit. Ezzel kapcsolatban Lenin ezt mondotta: „Minden hadművelet mindenféle háborúban bizonyos fokig dezorganizálja a harcosok sorait. Ebből nem lehet azt a következtetést levonnunk, hogy nem kell harcolni. Ebből azt a következtetést kell levonnunk, hogy *meg kell tanulnunk* harcolni."[4]

A fegyveres harccal kapcsolatban elkövetett hibák kijavítására 1955-ben került sor, az AKP Központi Bizottságának júniusi plénumán. Ekkor már sok városi és falusi kommunista küzdött a párt utasítására a partizánok soraiban. Legális műkö-

[4] *Lenin:* A partizánháború. *Lenin* Összes Művei. 14. köt. Kossuth Könyvkiadó 1967. 8. old.

désének rövid időszakát a párt arra használta fel, hogy kiszélesítse a dolgozók fegyveres harcot támogató tömegakcióit. Ilyen akciók voltak a bányászsztrájkok, a terror elleni tüntetések, a fegyver- és gyógyszergyűjtések. Igyekeztünk kapcsolatot teremteni az FLN vezetőségével, hogy megszervezzük elvtársaink belépését a Nemzeti Felszabadító Hadseregbe és támogatást nyújtsunk e hadseregnek. Ezt a kapcsolatot minden erőfeszítésünk ellenére csak 1956 májusában tudtuk megteremteni.

*

Az Algériai Kommunista Párt 1955. júniusi plénuma határozatot hozott, hogy „felszabadító osztagokat" kell alakítani, amelyek működni is kezdtek a városokban és ott, ahol pártunknak nagy befolyása volt a parasztságra...

Elutasítottunk minden olyan kalandor és szektás álláspontot, hogy a Nemzeti Felszabadító Hadseregtől független osztagokat alakítsunk.

A Nemzeti Felszabadító Hadsereggel való egyesülés 1956 júniusában valósult meg... A létrejött megegyezés két fő pontja ez volt:

1. A „felszabadító osztagokhoz" tartozó, kommunisták vezette fegyveres csoportok beolvadnak a Nemzeti Felszabadító Hadseregbe és az FLN ellenőrzése alá kerülnek.

2. Azok a kommunista harcosok, akik már a Nemzeti Felszabadító Hadseregbez tartoznak vagy a jövőben lépnek be a hadseregbe, a fegyveres harc befejezéséig nem tartanak szervezeti vagy politikai kapcsolatot az Algériai Kommunista Párttal, de nem tagadják meg eszményeiket és politikai nézeteiket...

*

Nézetünk szerint ahhoz, hogy a fegyveres harc sikerét elősegítő tényezők maximumát biztosítsuk, a következőkre van szükség:

— legyen egységes központi vezetés, de hajtsunk végre bizonyos decentralizációt a harcok idején;

— a fegyveres harcot kapcsoljuk össze szorosan a tömegek politikai harcával;

— támogassuk a háborút a városokban vívott harccal, de óvjuk a városokat, amelyek támpontul szolgálnak a fegyveres harchoz;

— végezzünk állandóan politikai munkát a tömegek között, az ellenséges hadseregben, az igazságtalan háborút viselő országban, tájékoztassuk rendszeresen a világ közvéleményét;

— tegyünk következetes és konkrét javaslatokat a háború befejezése érdekében, szem előtt tartva a nép nemzeti követeléseinek megvalósítását, figyelembe véve és a fő céllal összhangba hozva minden egyes társadalmi réteg sajátos követeléseit;

— használjuk ki az ellenség és szövetségesei közötti ellentéteket, erősítsük a nép szövetségét a természetes szövetségeseinknek tekintendő külső erőkkel.

Ezeket a tanulságokat vonhatjuk le — többek között — az algériai háborúból. Természetesen ezek egyáltalán nem valamiféle receptek, mert a fegyveres harc megszervezését, a hadviselés módjait minden ország konkrét feltételei, gazdasági, szociális és nemzeti sajátosságai határozzák meg. Ennek ellenére az algériai tapasztalatokból leszűrt tanulságok hasznosak lehetnek az imperializmus ellen vívott más harcokban is.

Béke és Szocializmus, 1965. 1. sz.

Gamal Abdel Nasszer / Szerepünket a történelem jelölte ki

RÉSZLETEK „A FORRADALOM FILOZÓFIÁJA" C. KÖNYVBŐL 1954

Gamal Abdel Nasszer (1918—1970) az egyiptomi nemzeti függetlenségi harc vezetője, 1954-től miniszterelnök, majd 1956-tól haláláig, az Egyesült Arab Köztársaság elnöke. Kezdetben csak monarchia- és feudalizmusellenes tiszti pályája átível — ha nem is ellentmondásoktól mentesen — az antiimperialista nemzeti szabadságharcoknak már antikapitalista tendenciákat is magában foglaló nemzetközi tekintélyű politikai vezéregyénisége pályájáig. A történelem logikája kényszeríti saját korlátai fokozatos lebontására, új és új felismerésekre, végül a Szovjetunióval való baráti kapcsolatok erősítésére. Az itt részleteiben közölt írás — amely címében nem viseli jogosan a filozófia szót, inkább érdekes politikai önvallomásnak tekinthető — Nasszer szándékának és terveinek ellentmondásos voltát is jól érzékelteti. Megtalálható benne félelme a tömegek radikalizmusától, kispolgári ideáljain messze túlmenő követelései éppen úgy, mint a hadsereg politikai szerepének félreismerése, ami egyébként is sokáig korlátozta Nasszer politikai kibontakozását: a monarchiát megdöntő katonai csoportban ő nemcsak a fordulatot lehetővé tevő erőt látott, hanem egyben valamiféle politikai élcsapatot is, amely — elképzelései szerint — felülemelkedve osztályokon és társadalmi ellentéteken, majd „pártatlanul" végrehajtja a szükséges reformokat. Ebből a szemléletből fakad az a furcsa ellentmondás is, amely — az itt közölt részletből is kiderül — helyesen különbséget tesz ugyan a nemzeti és a társadalmi forradalom között, de a nemzeti forradalmat látja értékteremtőnek, a társadalmi forradalmat pedig az „értékek és hitek" megrendítőjének. Az egyik — a nemzeti forradalom — szerinte a szeretet, a másik — a társadalmi — a gyűlölet és önzés forradalma: üllő és kalapács, amely kettő között szükségszerűen buktak el az egymásnak eszerint ellentmondó forradalmak.

Nasszer írása és itt közölt részletei sajátos elegyét adják mind az általa vezetett katonatiszti fordulat magyarázatának és indokolásának, mind a politika társadalmi háttere torz felfogásának vagy félreértésének. Tartozunk a történelmi igazságnak azzal, hogy Nasszer ugyanezt az elemzést utóbb pontosabban végezte el — amit néhány későbbi beszéde részben bizonyít —, jóllehet nem jutott el a társadalmi igazság teljes felismeréséig. Mégis, már csak a könyvünk által adandó kép teljesebbé tétele és a történelmi folyamatok pontos ábrázolása céljából is indokoltnak láttuk elsősorban ezt az alapvető fontosságú írást közölni Nasszer életművéből.

Bevallom, hogy július 23-a után[1] nemegyszer dúlt bennem az önvád: magamat, társaimat és az egész hadsereget azzal vádoltam, hogy július 23-án elhamarkodottan és ostobán cselekedtünk.

E napot megelőzően úgy képzeltem, hogy az egész nemzet lábujjhegyen lesi az akciót, felkészült rá, s csak az élcsapat első lépéseire és a külső fal megostromlására vár, hogy meginduljon akár az áradat, és zárt sorokban haladjon a nagy cél felé. Azt hittem, hogy mi csak a rohamcsapat, az úttörők vagyunk, hogy csak néhány óráig leszünk az élen, s hamarosan követni fognak a cél felé menetelő tömegek. Gyakran elragadott a képzelet. Hallani véltem a tömör, rendezett sorok lépteinek döngését, amint menetelnek előre, az első vonal felé. Annyira hittem ebben, hogy mindent, amit hallottam, konkrét tényként fogtam fel, és nemcsak puszta látomásként könyveltem el.

Július 23-án rádöbbentem a valóságra. Az élcsapat teljesítette feladatát: megostromolta a zsarnokság erődjét, lemondásra kényszerítette Farukot[2], s készenlétben állva várta a tömegeket, hogy elérkezzenek végső céljukhoz. Vártunk, egyre csak vártunk. Tolongó sokaság lépett színre, de milyen más volt a valóság, mint a látomás! A csatlakozó tömegek szétszórt követőkből és egymás ellen küzdő csoportokból álltak. A nagy cél felé haladó szent menetelés megszakadt. Lehangoló kép, szörnyű és fenyegető látvány tárult elénk. Éreztem, hogy szívemet szomorúság önti el, keserűség fojtogat. Az élcsapat rendeltetése nem fejeződött be, valójában csak ebben az órában kezdődött el. Fegyelemre volt szükségünk, de soraink mögött zűrzavar uralkodott. Egységre volt szükségünk, de széthúzás vett körül. Cselekvésre volt szükségünk, de mindenütt csak megadás és tétlenség uralkodott. Ebből és nem más forrásból merítette a forradalom jelszavát[3].

(...)

A világ minden nemzete két forradalmat él át: az egyik forradalom politikai, amelyben a nemzet kivívja az önkormányzás jogát egy rákényszerített zsarnoktól vagy egy agresszív hadseregtől, amely beleegyezése nélkül megszállja az ország területét. A második forradalom társadalmi, amelyben a társadalmi osztályok küzdenek egymás ellen, amíg valamennyi polgárnak igazságot nem szolgáltatnak, és amíg a viszonyok meg nem szilárdulnak.

Más nemzetek megelőztek bennünket az emberi haladás útján, s véghezvitték a két forradalmat, de nem egyszerre. Évszázadok választották el az egyiket a másiktól. A mi nemzetünk most együtt éli át a két forradalmat, s ez a nagy kísérlet nagy próbára tesz bennünket. A kísérlet nagysága abból a tényből következik, hogy mindkét forradalom feltételei jelentősen eltérőek, sajátosan ellentétesek és iszonyú összeütközést rejtenek magukban. A politikai forradalom sikere valamennyi nemzeti erő

[1] *Július 23.*: Nasszer, Mohamed Nagib tábornok és más katonatisztek csoportja, a Szabad Tisztek Szervezete 1952. július 23-án megdöntötte a britekkel összefonódott korrupt egyiptomi monarchiát; 1954-ben Nasszer haladóbb irányzata felülkerekedett Nagib tábornok megalkuvó és következetlen csoportjával szemben, és nekilátott azon reformtörekvések megvalósításának, amelyek keretét ez az akkor írt mű is tükrözi.

[2] *Faruk* (1920—1965): 1936-tól az 1952. július 23-i államcsínyig Egyiptom királya, korrupt, az imperializmussal paktáló uralkodó. Száműzetésben halt meg Rómában.

[3] Ez a jelszó *Egység, fegyelem és munka* volt.

egységét, tömörülését és kölcsönös támogatását követeli meg, s önmegtagadást igényel az egész ország érdekében.

*

A társadalmi forradalom egyik első jele, hogy megrendülnek az értékek és meglazulnak a hitek; honfitársak harcolnak egymás ellen — egyének és osztályok. Megvesztegethetőség, gyanakvás, gyűlölet és önzés mozgatja őket. Az üllő és a kalapács között most két forradalomban élünk: az egyik azt követeli tőlünk, hogy egyesüljünk, szeressük egymást és minden idegünket megfeszítsük célunk elérése érdekében; a másik akaratunk ellenére széthúzásra és gyűlölködésre kényszerít bennünket, mert a társadalmi forradalomban mindenki csak önmagára gondol.

Az üllő és a kalapács között elbukott az 1919-es forradalom[4], s nem tudta kivívni azokat az eredményeket, amelyeket ki kellett volna vívnia. Azok a tömegek, amelyek 1919-ben a zsarnokság ellen tömörültek, rövid idő múlva belső viszályban őrlődtek fel. A zsarnokság önkényesebb lett, akár a megszállás nyílt erőinek formájában lépett fel, akár pedig ezeknek az erőknek leplezett macskakörmeivel karmolt, Fuad szultánnal[5], majd Farukkal az élen. A nemzet csupán gyanakvást, önzést és gyűlölködést aratott, egyének és osztályok között egyaránt. Fokozatosan elhalványultak azok a remények, amelyeket az 1919-es forradalommal kellett volna valóra váltani. Az a tény, hogy elhalványultak, de nem enyésztek el teljesen, annak a természetes ellenállásnak köszönhető, amelyet a nemzetünkben mindenkor élő remények kifejtenek. Ez az ellenállás fennmaradt és készült az újabb próbára. S az 1919-es forradalom után ebből a helyzetből következett, hogy a hadsereg lett az egyetlen cselekvőképes erő.

A helyzet egyöntetű erőt követelt, s ennek az erőnek az egyének és osztályok küzdelmétől bizonyos fokig távol kellett felbukkannia. Ennek az erőnek a nép szívéből kellett fakadnia. Szükség volt arra, hogy tagjai bízzanak egymásban, és az anyagi erőnek olyan elemeit tartsák kezükben, amelyek biztosítják a gyors és határozott cselekvést. Ilyen feltételeknek csakis a hadsereg felelhet meg.

Mint már említettem, nem a hadsereg határozta meg a maga szerepét az eseményekben. Inkább az ellenkezője igaz. Az események és azok fejlődése határozta meg a hadsereg szerepét az ország felszabadításáért vívott hatalmas küzdelemben.

*

Már a kezdet kezdetén észrevettem, hogy sikerünk attól függ, meg tudjuk-e tökéletesen érteni nemzeti történelmünkkel összefüggésben azokat a feltételeket, amelyek közepette élünk. Nem voltunk abban a helyzetben, hogy ezeket a feltételeket csupán tollvonással megváltoztassuk. Az sem állt módunkban, hogy hátra vagy előre iga-

[4] *1919-es forradalom:* 1919 márciusában széles körű, a nemzeti burzsoázia vezette nemzeti felkelés robbant ki, amely az angol protektorátusi rendszer megszüntetését, a brit katonák kivonulását követelte. Az angolok véresen leverték a megmozdulásokat; 1922-ben azonban — kényszerű engedményként — formailag elismerték az ország függetlenségét.

[5] *Fuad szultán:* Faruk király apja, a formai függetlenség elismerésétől, 1922-től 1936-ig, Faruk trónra lépéséig Egyiptom királya.

zítsuk az óramutatót és kormányozzuk az időt. A történelem országútján nem cselekedhettünk úgy, mint a forgalmi rendőr, nem állíthattuk le a sarkon az egyik forradalom menetét, hogy átengedjük a másikat, s így elkerüljük az összeütközést. Az egyetlen, amit tehettünk, az volt, hogy erőnkhöz mérten a lehető leghelyesebben cselekedjünk, s megmeneküljünk attól, hogy a két malomkő között szétzúzódjunk.

Szükségszerű volt, hogy a két forradalmat együttesen vívjuk meg. Amikor a politikai forradalom ösvényén haladtunk, és megdöntöttük Faruk trónját, a földtulajdon korlátozásával lépést tettünk a társadalmi forradalom ösvényén. Máig is azt hiszem, hogy a július 23-i forradalomnak fékeznie kell gyors cselekvésre és kezdeményezésre képes erejét, azért, hogy megvalósítsa a két egyidejű forradalom véghezvitelének csodáját, ha még oly ellentmondóknak tűnnek is cselekedeteink olykor.

*

Amikor egy barátom eljött hozzám, s így kiáltott fel: „egységet követeltél, hogy megbirkózhassunk az angolokkal, és ugyanakkor megengeded, hogy a korrupciós ügyekkel foglalkozó bíróság folytassa ténykedését" — végighallgattam, és szavai a mi nagy válságunk képét idézték fel bennem: két malomkő közt őrlődünk. Az egyik forradalom azt követelte, hogy fogjunk össze és feledjük a múltat, a fejlődés másik iránya pedig arra kényszerít bennünket, hogy állítsuk helyre az erkölcsi értékek elveszett méltóságát, s ne feledjük a múltat.

Nem mondtam barátomnak, hogy az egyetlen kivezető út, mint már említettem, a gyors cselekvés és kezdeményezés képessége, valamint az a képesség, hogy egyszerre haladjunk mind a két ösvényen.

Ezt nem én akartam így, s nem is azok, akik a július 23-i forradalomban részt vettek. A sors akarta így, nemzetünk történelme és az a szakasz, amelyen történelmünk ma áthalad.

(...)

Sokan jönnek hozzám ezzel a váddal: „Mindenkit megharagítottatok!" Erre így szoktam válaszolni: „Nem az emberek haragja dönti el a helyzetet. A kérdés az, hogy ami miatt megharagudtak, az az egész ország javát szolgálja-e, vagy egyes emberek érdekében történik?" Tudatában vagyok annak, hogy a nagy földbirtokosokat kihoztuk a sodrukból, de vajon lehetett volna-e őket nem kihozni a sodrukból, és továbbra is tűrni, hogy néhányan sok ezer hold földön uraskodjanak, míg másoknak még akkora darabka sem jut, ahol haláluk után sírgödrük elférne?

Tudatában vagyok annak, hogy felkeltettük a régi politikusok dühét, de vajon elkerülhettük volna-e az ő dühüket és tűrhettük volna-e továbbra is, hogy országunk az ő szenvedélyeik, megvesztegethetőségük és húsosfazék körüli tolongásuk áldozata legyen?

Tudatában vagyok annak, hogy számos kormányhivatalnokot megharagítottunk; de hogyan lehetett volna enélkül a költségvetés nagyobbik felét továbbra is hivatalnoki fizetésekre fordítani és emellett — ahogy mi tettük — negyvenmillió fontot produktív tervekre költeni? Mi történt volna, ha felnyitjuk az államkincstár páncélszekrényeit — mint ők tették —, és szétosztjuk tartalmukat a hivatalnokok között, hogy azután jöjjön az özönvíz? A kormány már a következő évben nem tudta volna folyósítani a hivatalnokok fizetését.

Milyen könnyen leszerelhettük volna az elégedetlenséget! De vajon a jövőben milyen árat kellett volna az országnak fizetnie ezért az elégedettségéért?

Ez az a szerep, amelyet a történelem számunkra kijelölt. Nem bújhatunk ki alóla, ha mégoly nagy árat is kell fizetni érte. Sohasem értettük félre ezt a szerepet, sem a reánk háruló kötelességek jellegét. Mindegyik egy-egy lépés azon az úton, amelyen a múlt hibáit helyrehozhatjuk és eltakaríthatjuk a salakot. Megtettük ezeket a lépéseket és nehézségekkel viaskodtunk miattuk.

G. A. Nasszer: A forradalom filozófiája.
Kossuth Könyvkiadó 1957. 22—28. és 42—43. old.

Aimé Césaire / A gyarmatosítás: a modern világ összeomlásának előkészítője

RÉSZLETEK AZ „ÉRTEKEZÉS A KOLONIALIZMUSRÓL" C. KÖNYVBŐL
1955

Aimé Césaire (szül. 1913) a modern afrikai szellemi élet egyik kiemelkedő alakja. Martinique-on, a francia gyarmatszigeten született és az ottani politikai élet tevékeny résztvevője; költő, filozófus, író is egyben. Tevékenysége azonban messze túlnőtt szűkebb hazáján és az egész afrikai francia nyelvterületen hatott. A francia értelmiségi körökben induló Césaire a harmincas években szellemi megteremtője az afrikai ideológiai életben oly jelentőssé vált — könyvünk előszavában is tárgyalt — n é g r i t u d e irányzatnak. Césaire ennek haladó szárnyát képviselte, és marxistává válva mindvégig megmaradt antiimperialista-antikolonialista politikusnak. Politikai pályafutását azonban megzavarta — 1956-tól — eltávolodása a kommunista mozgalomtól, kilépése a Francia Kommunista Pártból. Költőként nemzetközi rangra tett szert: a modern afrikai néger költészet legkiemelkedőbb alakja. Az „Értekezés a kolonializmusról" — amelynek bevezető és záró részletét közöljük — Césaire legjelentősebb politikai írásának tekinthető. A mű a gyarmatosítás korszaka elleni vádirat. Aimé Césaire az itt következő két részletben elsősorban a gyarmatosítók hirdette elvekkel és állításokkal száll szembe: azzal, mintha a kereszténység cégérével jelentkező gyarmatosítás jelentette volna a kultúra terjesztését, vagy mintha — újabb érve napjainknak — a „segítséget" nyújtó és antikolonialista erő mezében jelentkező Egyesült Államok jelenthetné a gyarmati múlttal szembeni megváltást. Césaire súlyos vádat emel: bebizonyítja mindenfajta kolonializmus eszmei-gyakorlati rokonságát Hitler fasizmusával.

Hanyatlónak azt a civilizációt nevezzük, amelyik képtelennek bizonyul a működése által kiváltott problémák megoldására.

Betegnek azt, amelyik szemet huny leglényegesebb problémái előtt.

Haldoklónak pedig azt, amelyik saját elveit is fondorlatokra használja.

Tény, hogy az „európainak" nevezett „nyugati" kultúra, ahogy kialakította a két évszázados burzsoá rendszer, képtelen megoldani az önmaga szülte két legjelentősebb kérdést: a proletariátus problémáját és a gyarmati problémát. Ez az „ész" és „öntudat" által perbe idézett Európa képtelen igazolni magát, s így egyre inkább képmutatásba menekül. Ez a képmutatás pedig annál gyűlöletesebb, minél kevesebb esélye van a csalásra.

Európát nem lehet megvédeni.

Úgy rémlik, hogy az amerikai stratégák egymás közt tisztában vannak ezzel.

Önmagában ez nem súlyos dolog.

Az a súlyos, hogy „Európa" erkölcsileg, szellemileg védhetetlen.

És ma úgy adódik, hogy az európai tömegeken kívül a vádat világméretekben tíz- és tízmilliók is kimondják, mindazok, akik a rabszolgaság mélyéből emelkednek bíróvá.

Indokínában ölhetnek, Madagaszkáron kínozhatnak, Fekete Afrikában börtönbe zárhatnak, az Antillákon büntethetnek. Most már tudják a gyarmatosítottak, hogy van egy előnyük a gyarmatosítókkal szemben. Tudják, hogy időleges „uraik" hazudnak.

Vagyis, hogy uraik gyengék.

És mivel önök ma arra kértek, hogy a gyarmatosításról és a kultúráról beszéljek, térjünk rá egyenesen a fő hazugságra, amelyikből az összes többi fakad.

Gyarmatosítás és kultúra?

Ebben a dologban a legszörnyűbb, hogy egy közösségi képmutatás jóhiszemű áldozatai vagyunk. Ez a képmutatás remekel a kérdések rossz megfogalmazásában, abban a hitben, hogy ez igazolás a leggyűlöletesebb megoldásokra.

Ez azt jelenti, hogy a legfontosabb világos tisztánlátással felelni az ártatlannak látszó első kérdésre: mi is tulajdonképpen a gyarmatosítás? Egyezzünk meg abban, hogy mi nem: nem evangelizáció, nem emberbaráti vállalkozás, nem a tudatlanság, a betegség, a zsarnokság határainak visszaszorítására irányuló akarat, nem Isten kiterjesztése, nem a jog elterjesztése. Anélkül, hogy ennek következményein fennakadnánk, egyszer s mindenkorra el kell fogadnunk, hogy itt a kalandoré és a kalózé, a fűszerkereskedőé és a hajógyárosé, az aranyásóé és a kufáré, az étvágyé és az erőé a döntő mozzanat. S emögött egy olyan kultúra rontó árnyai találhatók, amelyik történelme egy pillanatában kötelességének érzi, hogy antagonisztikus gazdaságainak versenyét világméretűvé tegye.

Elemzésemet folytatva, úgy találom, hogy a képmutatás újabb jelenség. Sem a nagy *téocalli* magasából Mexikót felfedező Cortez, sem a Cuzco előtt álló Pizarro (még kevésbé a Cambaluc előtt álló Marco Polo[1]) nem tiltakoztak azellen, hogy egy felsőbb rend szálláscsinálói, hogy ölnek, hogy rabolnak; hogy sisakjuk van, lándzsájuk van, és kapzsiságuk. A rágalmazók később jöttek, és e területen a keresztény nagyképűség felelős leginkább, mert olyan becstelen egyenleteket állított fel, mint: *kereszténység = kultúra; pogányság = vadság*. Mindebből csak aljas gyarmatosító és fajgyűlölő következmények származhattak, amelyek áldozataivá az indiánoknak, a sárgáknak és a négereknek kellett válniuk.

Elfogadom, hogy a különböző kultúrák közötti kapcsolat létrehozása jó dolog; hogy a különböző világok összeházasítása nagyszerű; hogy egy kultúra, ha magába

[1] *Hernando Cortez* (1485—1547): Mexikó spanyol meghódítója; az azték uralkodó, II. Montezuma jó szívvel fogadta és felvezette a nagy *téocalli*, a csodálatos építésű piramistemplom csúcsára, ahonnan megmutatta birodalma fővárosát, Tenochtitlant. Cortez rövidesen csellel fogságba ejtette az uralkodót és páratlan kegyetlenséggel igázta le birodalmát.

Francisco Pizarro (kb. 1470—1541): a perui inka birodalom hasonlóképpen kegyetlen spanyol meghódítója.

Cuzco: a Pizarro által kifosztott, valaha gyönyörű és nagy kultúrájú inka főváros.

Marco Polo (1254—1324?): velencei kereskedő-utazó, jelentős útleírások szerzője, aki Ázsia számos országát, köztük Kínát végigutazta és diplomáciai megbízatásokat is ellátott, többek között a jelentős kínai városban, Cambalucban, a mai Pekingben.

húzódik, megfakul, bármilyen legyen is belső géniusza, hogy itt a csere úgy kell, mint az oxigén, és hogy Európának nagy szerencséje, hogy útkereszteződés volt, geometriai találkozója az eszméknek, felfogója valamennyi filozófiának, befogadója minden érzelemnek. Ez tette az energiák legjobb újraelosztójává.

De akkor felteszem a kérdést: a gyarmatosítás valóban ilyen *érintkezést teremtett*, vagy ha jobban tetszik, a *kapcsolat* létrehozásának összes módozatai közül ez volt a legjobb?

Nemmel felelek.

És azt mondom, hogy a *gyarmatosítástól* a *kultúráig* végtelen a távolság, az egymásra halmozott gyarmati expedíciókból, a kidolgozott gyarmati szabályzatokból, a kiadott miniszteri körlevelekből pedig semmilyen emberi értéket nem lehet létrehozni.

Először azt kellene tanulmányozni, hogyan tör a gyarmatosítás a gyarmati sorban levők *műveltségének megsemmisítésére*, szó szerinti *elbutítására*, lealacsonyítására, a rejtett ösztönök, a kapzsiság, az erőszak, a faji gyűlölet, az erkölcsi relativizmus felélesztésére. Majd rá kellene mutatni arra, hogy valahányszor Franciaországban elfogadják, hogy Vietnamban levágnak egy fejet és kiszúrnak egy szemet, hogy megerőszakolnak egy lányt, hogy megkínoznak egy madagaszkárit, nincs szó egyébről, mint egy holt súlytól terhelt civilizáció vívmányáról, egy általánossá váló hanyatlásról, makacs fekélyről, terjedő fertőzési gócról. Minden megszegett szerződés, minden terjesztett hazugság, minden eltűrt büntetőexpedíció, minden megkötözött és „kihallgatott" fogoly, minden megkínzott hazafi, valamint a bátorított faji gőg s a nyílt kérkedés mögött is az Európa vénáiba oltott méreg és a világrész *elvadulásának* lassú, de biztos mélyülése rejlik.

És a burzsoázia pedig egy szép napon viszonzásul hatalmas megrázkódtatásra ébred: a gestapók buzgólkodnak, a börtönök megtelnek, a kínzópadok körül hóhérok fortélyoskodnak, kifinomulttá válva és vitatkozva.

Az emberek meglepődnek és felháborodnak. Azt mondják: „Milyen különös! Nocsak: ez a nácizmus — el fog múlni!" várnak és remélnek. Az igazságot pedig saját maguk előtt is elhallgatják. Azt, hogy mindez barbárság, mégpedig a legmagasabb rendű, amelyik a barbárságok mindennapiságát koronázza és összefoglalja. Igen, ez nácizmus, de mielőtt áldozatai lettek volna, a cinkosai voltak. Elviselték, felmentették ezt a nácizmust, szemet hunytak előtte, törvényessé tették, mert ez ideig csak a nem európai népekre alkalmazták. Ezt a nácizmust tenyésztették, ezért felelősek mindazért, ami a nyugati és keresztény kultúra repedéseiből még az előtt fakadt fel, mielőtt a rőt hullámok mindent elnyeltek.

Igen, megérné a fáradságot, hogy klinikailag, részleteiben boncolgassuk Hitler és a hitlerizmus módszereit, és hogy az igen finom, igen humanista, igen keresztény XX. századi polgárnak megmutassuk, hogy egy Hitlert hordoz magában, akiről nem tud, aki benne *lakik*, és aki a *démona*. Ha kikel ellene, azt logikátlanul teszi, hiszen az, amit nem bocsát meg Hitlernek, az nem az önmagában való *bűn*, az *ember elleni bűn*, az *ember önmagában való megalázása*, hanem a fehér ember elleni bűn, a fehér ember megaláztatása, és az, hogy Európára alkalmazta azokat a gyarmatosító módszereket, amelyektől eddig csak az algériai arabok, az indiai kulik és az afrikai négerek szenvedtek.

Ezt vetem erőteljesen az álhumanizmus szemére: túl sokáig zsugorította össze az

ember jogait azáltal, hogy csak szűken, részekre vonatkoztatva, részlegesen és részrehajlóan, végeredményben aljas módon fajilag értelmezte és értelmezi még mindig azokat.

(...)

Egykor a polgárság által teremtett és általa az egész világon elterjesztett értékek egyike az *ember*, az *emberiség* volt. Láttuk, mi lett belőle. — A másik ilyen érték a *nemzet* volt.

Ez tény: a *nemzet* polgári jelenség...

De tekintetemet éppen az *emberről* a *nemzetek* felé fordítva állapítom meg, hogy itt még nagy a veszély; hogy a modern világ számára a gyarmati vállalkozás az, ami a római imperializmus volt az antik világ számára: az *Összeomlás* előkészítője, a *Katasztrófa* szálláscsinálója. Hát hogyan? A legyilkolt indiánok, a saját magából kifordított muzulmán világ, a jó évszázadig beszennyezett és megmásított kínai világ; a méltatlannak ítélt néger világ; az örökre kioltott hatalmas hangok; a szélbe szórt otthonok; mindez a kontárkodás, ez a tékozlás, a monológgá szűkített humanizmus tény, és önök azt hiszik, hogy nem kell értük fizetni? Az igazság az, hogy ebben a politikában benne foglaltatik *magának Európának az elvesztése* is, és ha nem vigyáz, akkor Európa attól az ürességtől fog elpusztulni, amelyet maga körül teremtett.

Azt hitték, hogy csak indiánokat vagy hindukat, szigetlakókat vagy afrikaiakat ölnek. Valójában egymás után rombolták le azokat a bástyákat, amelyeken innen az európai kultúra szabadon fejlődhetett.

(...)

Felteszem a kérdést: mi mást csinált a burzsoá Európa? Aláaknázta a kultúrákat, lerombolta a hazákat, tönkretette a nemzeti jellegeket, kiirtotta a „különbözőség gyökerét". Nincs többé gát. Nincs többé védőbástya. Elérkezett a Barbár órája. A modern Barbáré. Az amerikaiak órája. Erőszak, mértéktelenség, pazarlás, merkantilizmus, blöff, nyájösztön, ostobaság, közönségesség, zűrzavar.

1913-ban Page[2] ezt írta Wilsonnak:

„A világ jövője a miénk. Mit fogunk tenni, amikor a világuralom hamarosan a kezünkbe kerül?"

És 1914-ben: „Mit fogunk csinálni a közeljövőben ebből az Angliából és ebből a birodalomból, miután majd a gazdasági erők a mi kezünkbe adják e faj vezetését?"

Ez a birodalom... És a többiek...

És valóban nem látják, hogy ezek az urak milyen kérkedéssel bontották ki nemrég az antikolonializmus zászlaját? „*Segítség a kisemmizett országoknak*" — mondja Truman[3]. „A régi kolonializmus ideje elmúlt." Ezt megint csak Truman mondja.

Értsék ezt úgy, hogy az amerikai körök úgy ítélik, itt az ideje, hogy kirabolják a világ összes gyarmatát. Tehát, kedves barátaim, óvakodjunk ettől az oldaltól!

[2] *Walter Hines Page* (1855—1918): amerikai diplomata, az első világháború idején az Egyesült Államok londoni nagykövete, az USA hadba lépésének egyik legszélsőségesebb követelője, az amerikai elszigetelődési politika éles ellenzője, az Egyesült Államok világuralmi szerepének korai hirdetője.

[3] *Thomas Woodrow Wilson* (1856—1924) és *Harry S. Truman* (1884—1965): az Egyesült Államok elnökei; Wilson az első világháború alatt és után, Truman a második világháború végétől 1953-ig volt az elnöki székben. Mindkettőjüknek jelentős szerepe volt a világháborúkat követő amerikai politika kialakításában.

Tudom, hogy önök közül sokan megundorodtak Európától, a nagy ocsmányságtól, melynek nem önszántukból váltak tanúivá, és — ó, kevesen! — Amerika felé fordulnak és hozzászoknak ahhoz, hogy egy lehetséges felszabadítót lássanak benne.

„Váratlan szerencse" — gondolják.

„Bulldózerek! Nagyarányú tőkeberuházások! Utak! Kikötők!

— De az amerikai fajgyűlölet!

— Eh, a gyarmatokon az európai fajgyűlölet megedzett minket! És íme, máris készen állunk a jenki élet nagy kockázatára."

Tehát még egyszer: óvakodjatok!

Az amerikai uralom az egyetlen, amelyikből az ember nem menekül meg. Akarom mondani, amelyikből nem menekül meg sértetlenül.

És mivel önök üzemekről, iparról beszélnek, hisztérikus módon nem látják erdeink, bozótjaink szívében a nagyszerű üzemet, amint szikrát hány. De lakájoké a nagyszerű gépesítés, gigantikus megerőszakolása ez az emberben mindannak, amit kisemmizett emberségünk még mint bensőségest, érintetlent, be nem szennyezettet meg tudott őrizni. A gép, igen, a soha nem látott gép — de a népek összezúzására, megtörésére, elbutítására?

Ily módon a veszély óriási...

Ily módon, ha Nyugat-Európa nem vállalja magára Afrikában, Óceániában, Madagaszkáron, azaz Dél-Afrika kapujában, az Antillákon, a *nemzetiségek* politikájának kezdeményezését, egy új, a népek és kultúrák tiszteletben tartására alapított politikáét, sőt mi több, ha Európa nem kelti életre a haldokló kultúrákat vagy nem hoz létre új kultúrákat; ha nem válik hazák és kultúrák ébresztőjévé, figyelmen kívül hagyva a gyarmati népek csodálatra méltó ellenállását (amit jelenleg ragyogóan jelképez Vietnam, de az Afrikai Demokratikus Tömörülés[4] Afrikája is), akkor Európa saját magától rabolja el *végső* lehetőségét, és saját kezűleg vonja magára a halálos sötétség leplét.

Ez azt jelenti, hogy Európa üdve nem a módszerekben végbemenő forradalom ügye, hanem ez magának a *Forradalomnak* az ügye, azé a forradalomé, amelyik az elembertelenedett burzsoázia szűk zsarnokságát felváltja majd az osztály nélküli társadalomra várva annak az egyetlen osztálynak a felsőbbségével, amelynek még van egyetemes küldetése, mivel saját testében szenvedi a történelem összes baját, az egyetemes bajt: a proletariátuséval.

Aimé Césaire: Discours sur le colonialisme.
Présence Africaine, Párizs 1955.
7—13. és 67—72. old.

[4] *Afrikai Demokratikus Tömörülés* (Rassemblement Démocratique Africain — RDA): 1946-ban alakult haladó párttömörülés, amelynek szervezetei voltak több francia afrikai gyarmaton, így önálló pártok Guineában, Francia Szudánban (ma: Mali), Elefántcsontparton, Nigerben stb. Politikája alakulásakor és az ezt követő időben közel állt a Francia Kommunista Párthoz, azzal politikai szövetséget kötött. Kiemelkedő szerepe volt a francia kolonializmus elleni harc szervezésében, és több gyarmaton a függetlenség kivívásában is, jóllehet 1957-től kezdve egysége meggyengült; egyes vezetői (a guineai Sékou Touré, a mali Modibo Keita, a nigeri Dzsibo Bakari) folytatták a következetesen haladó, antiimperialista, majd antikapitalista politikát, míg pl. az elefántcsontparti Houphouet-Boigny a francia kolonializmussal való megalkuvás politikájára tért át.

A gyarmati rendszer mindenféle megnyilatkozásában bűn

RÉSZLETEK A BANDUNGI ÉRTEKEZLET NYILATKOZATÁBÓL 1955. ÁPRILIS 24.

1955 áprilisában 29 ázsiai és afrikai állam vezetői értekezleten egyeztették véleményüket a kolonializmus elleni harc és a világpolitika egyéb jelentős kérdéseiben. A Burma, Ceylon, India, Indonézia és Pakisztán vezetőinek kezdeményezésére létrejött értekezleten nemcsak gyarmati sorból felszabadult országok vettek részt. Jelen volt pl. Japán és Törökország, de jelen volt a még gyarmati sorban élő Aranypart (később: Ghána) és Szudán képviselője is. Jelen voltak semleges, magukat a tömbök politikájától elhatároló államok csakúgy, mint egyes tömbök — például a SEATO — néhány tagállama is. Jelen voltak szocialista államok — a Kínai Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság vezető politikusai, de képviselve volt például a feudális monarchia, Szaúd-Arábia is. Az értekezlet jelentőségét ez a mindvégig hangsúlyozott sokféleség különösképpen megnövelte; a bandungi konferencia azonban összetétele ellentmondásos volta ellenére, valójában a nemzeti függetlenségi harcok történetének fontos aktusává és bátorító, támogató fórumává vált.

A bandungi konferenciát megelőzően állapodtak meg a népi Kína és India vezető politikusai — Csou En-laj és Nehru, mindketten a bandungi konferenciának is hangadói — az úgynevezett Pancsa Silában, az Öt Elvben, amely valójában alapul szolgált az itt közölt bandungi Tíz Elvhez is. Az Öt Elv a következőképpen került megfogalmazásra 1954. június 28-án, az Új-Delhiben kiadott közös nyilatkozat szövegében:

„1. Egymás területi épségének és szuverenitásának kölcsönös tiszteletben tartása;
2. meg nem támadás;
3. be nem avatkozás egymás belügyeibe;
4. egyenlőség és kölcsönös előnyök;
5. békés egymás mellett élés."

A függő népek problémái

Az ázsiai—afrikai értekezlet megvitatta a függő népek és a gyarmati rendszer problémáit és azokat a hátrányokat, amelyek abból származnak, hogy népeket idegen leigázásnak, uralomnak és kizsákmányolásnak vetnek alá. Az értekezlet résztvevői egyetértenek a következőkben:

a) a gyarmati rendszer mindenféle megnyilatkozásában bűn, amelynek gyorsan véget kell vetni;

b) népek alávetése idegen leigázásnak, uralomnak és kizsákmányolásnak az alapvető emberi jogok megtagadását jelenti és ellentétben van az ENSZ Alapokmányával, hátrányos a világbéke és a nemzetközi együttműködés előmozdítása szempontjából;

c) az értekezlet támogatja minden ilyen nép szabadsága és függetlensége ügyét;

d) az értekezlet felszólítja az érdekelt hatalmakat, hogy adják meg ezeknek a népeknek a szabadságot és a függetlenséget.

A Tíz Elv

1. Az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása, összhangban az ENSZ Alapokmányában kinyilvánított célokkal és elvekkel.
2. Valamennyi nemzet szuverenitásának és területi sérthetetlenségének tiszteletben tartása.
3. Valamennyi emberfajta és valamennyi — nagy vagy kis — nemzet egyenlőségének elismerése.
4. Más nemzetek belügyeibe való be nem avatkozás.
5. Minden egyes nemzet azon jogának elismerése, hogy az ENSZ Alapokmányával összhangban egyénileg vagy kollektívan védelmezze önmagát.
6. *a)* Tartózkodás az olyan kollektív védelmi rendszerekbe való belépéstől, amelyeknek célja bizonyos nagyhatalmak különleges érdekeinek szolgálata — bármelyek legyenek is ezek a nagyhatalmak;

b) tartózkodás attól — bármely nagyhatalom részéről —, hogy nyomást gyakoroljon más hatalmakra.
7. Tartózkodás az agressziótól, az agresszióval való fenyegetéstől vagy az erőszak alkalmazásától más országok területi épségével vagy politikai függetlenségével szemben.
8. Minden nemzetközi viszály békés eszközökkel — tárgyalással vagy közvetítéssel, döntőbíráskodással vagy a nemzetközi bíróságok útján — való rendezése az ENSZ Alapokmányával összhangban.
9. A kölcsönös érdekek és az együttműködés elősegítése.
10. A nemzetközi jog és a nemzetközi kötelezettségek tiszteletben tartása.

Nemzetközi Szerződések Gyűjteménye.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1958.
242—251. old.

Dzsavaharlal Nehru / Mindenkivel együttműködünk a békéért, a biztonságért és az emberi haladásért

RÉSZLETEK KÉT BESZÉDBŐL

1. AZ INDIAI LOK SABHÁBAN, AZ ALSÓHÁZBAN
1955. SZEPTEMBER 17.

2. BULGANYIN ÉS HRUSCSOV SZOVJET VEZETŐK FOGADÁSÁN
1955. NOVEMBER 30.

Dzsavaharlal Nehru (1889—1964) a független India első miniszterelnöke volt. Angliai egyetemi évei után az Indiai Nemzeti Kongresszus aktív tagja, 1918-tól egyik vezetője lett. Gandhi egyik legközvetlenebb — nála következetesebb — harcostársa volt. A brit gyarmatosítók többször bebörtönözték a függetlenségi mozgalomban vitt szerepe miatt. A második világháború után az angol gyarmati hatalom megszüntetéséért folyó harcok és tárgyalások legfőbb alakja, majd 1946-tól haláláig India miniszterelnöke volt. Néhány műve — így a „Pillantások a világtörténelemre" és az „India felfedezése" — arról tanúskodik, hogy kiemelkedő haladó gondolkodó volt. Politikája nem volt ellentmondásoktól mentes; a Nehru vezette független India kevesebbet hajtott végre a társadalmi reformokból, mint amennyit a Nehru vezette ellenzéki-antiimperialista Indiai Nemzeti Kongresszus gyarmatosításellenes harcai során ígért vagy kívánt. Ugyanakkor vezetése alatt India a világpolitika egyik számottevő tényezőjévé vált, amely nem keveset tett a különböző rendszerű országok békés egymás mellett élésének, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás alapelvének általánossá válásáért. Nehrunak személy szerint is nagy szerepe volt a Pancsa Sila elvének kidolgozásában, a bandungi konferencia megrendezésében és politikájának kialakításában. Az itt közölt két beszédrészlet is elsősorban ezekkel a kérdésekkel, India külpolitikai elveivel, Nehrunak a Pancsa Silával kapcsolatos gondolataival ismertet meg bennünket, és ízelítőt ad politikai eszméiből; a békés egymás mellett élés elvének „visszavezetésével" az ősi India társadalmába azonban erősen illuzórikussá torzítja az ősi társadalmat; így éppen a lényeg sikkad el Nehru gondolatmenetéből: nevezetesen, hogy a békés egymás mellett élés napjainkban épp a két ellentétes társadalmi rendszer párhuzamos létezéséből, korunk átmeneti jellegéből fakad. Ezek ellenére is Nehruban a hidegháború ellen síkraszálló egyik legkiemelkedőbb és legtevékenyebb polgári politikust tisztelhetjük. India új, központilag szervezett államként való megteremtése mellett kétségtelenül ez a nemzetközi politikai szerep vált életműve kiemelkedő jellemvonásává.

1.

Azt hiszem, hogy a legnagyszerűbb gondolat, amely fokozatosan bekerült az emberek tudatába, a háború hiábavalóságának gondolata. A háború nem old meg semmilyen lényeges kérdést, és ezért minden problémához, legyen az bármilyen bonyolult és súlyos, békés módon kell közelíteni. Bármilyen egyszerűen hangzik is ez, igen nagy a jelentősége annak, hogy egyre több ember gondolkozik és beszél ebben az értelemben. Most nem India népére gondolok, hiszen mi többé-kevésbé mindig így nyilatkoztunk, hanem azokra a nagy és hatalmas országokra, amelyek régebben elsősorban a katonai erőben bíztak, és amelyek most másképp gondolkoznak. Úgy vélem, hogy ez a tény igen nagy jelentőségű, mert könnyen lehet, hogy egy világszerte terjedő, egészen új magatartást jelez.

Mi köze mindehhez Indiának? Túlzás lenne azt állítani, hogy India nagy változást okozott a világpolitikában. De ugyanakkor tény, hogy India fontos esetekben változást okozott, és hogy ez a változás bizonyos következményekkel járt.

Az, amivel India ehhez a folyamathoz hozzájárult, talán egy-két szóval is elmondható: ez a Pancsa Sila, és az alapjául szolgáló elvek. Semmi újdonság nincs ezekben az elvekben attól eltekintve, hogy ezúttal egy speciális összefüggésben került sor alkalmazásukra. Szemmel látható, hogy a békés egymás mellett élés elvei kezdeti felmerülésük óta — hatásukat egyre több országban érvényesítve — nemcsak elterjedtek a világon, hanem folyamatosan mélyebb jelentésre tettek szert. Azaz egy meglehetősen tág fogalomból a Pancsa Sila különleges értelművé és jelentésűvé vált a világ ügyeiben.

Úgy érzem, van némi érdemünk a békés rendezés és mindenekelőtt a be nem avatkozás elvének elterjesztésében. Fontos, bár nem új az az elképzelés, hogy minden országnak magának kell a saját sorsát alakítania, anélkül hogy beavatkozna másokéba. A nagy igazságok soha nem lehetnek újak. De az az igazság, hogy szükség van a be nem avatkozáshoz hasonló elvek hangoztatására, mivel a múltat az jellemezte, hogy a nagy országok beavatkoztak más országok ügyeibe, nyomást gyakoroltak rájuk, és azt akarták, hogy ezek elfogadják az ő álláspontjukat. Feltételezem, hogy ez a nagyság természetes következménye. Így volt ez mindig a történelem folyamán.

A mai világhelyzetben a be nem avatkozás hangsúlyozása — legyen az politikai, gazdasági vagy ideológiai — fontos tényező. Ha előfordul is, hogy valahol nem ennek szellemében cselekszenek, annak nincs nagy jelentősége. Ha megalkotnak valamilyen törvényt, ez a törvény apránként hatással lesz az élet folyására még akkor is, ha egyesek nem engedelmeskednek neki. Még azok is fokozatosan a hatása alá kerülnek, akik nem hisznek benne.

A Pancsa Sila elve azt jelenti, hogy a haladásnak különböző útjai lehetnek, valószínűleg eltérő kilátásai is, de a végcél nagy vonalakban azonos lehet. Ha használhatok egy másfajta analógiát: az igazság sem szorítkozik egyetlen országra vagy egyetlen népre; túlságosan sok lehetséges megközelítés létezik ahhoz, hogy bárki feltételezhesse, hogy valamennyit ismeri, és minden ország és nép, ha becsületes önmagával szemben, maga kell hogy megtalálja a saját útját, hibák és próbálkozások, szenvedés és tapasztalás árán. Csak ekkor fejlődhet. Ha pusztán másokat utánoz, még ha az utánzás tökéletesen sikerül is, ha valamit a tudat normális fejlődése nélkül

vesznek át, anélkül hogy az saját maguknak szerves részévé vált volna, az eredmény valószínűleg az lesz, hogy nem fog fejlődni.

Fejlődésünk elmúlt mintegy harminc éve Mahatma Gandhi idejében ment végbe. Függetlenül attól, amit ő tett vagy nem tett értünk, vezetése alatt az ország fejlődött. Valami olyasmi ment végbe, ami beleillett India szellemébe és gondolkodásmódjába. Ennek ellenére nem voltunk elszigetelve a modern világtól, beleilleszkedtünk abba. Az alkalmazkodásnak ez a folyamata továbbra is tart. Ez olyan valami, ami India szelleméből és gondolkodásmódjából ered, bár befolyásolja sok minden, amit a külvilágtól tanultunk. Hasonlóképpen a Pancsa Sila eszméje azt a fontos igazságot foglalja magában, hogy minden nemzetnek végső soron magának kell magáról gondoskodnia. Nem a katonai értelemben való gondoskodásra, hanem az intellektuális, morális, szellemi erőfeszítések, a mások eszméinek befogadása, a mások tapasztalataiból való tanulás értelmében való gondoskodásra gondolok. Minden országnak a másik ilyen irányú erőfeszítéseit rokonszenvvel és baráti megértéssel, minden beavatkozás és kényszerítés nélkül kell szemlélnie.

India ezt a szerepet játszotta. Bármilyen kicsiny is ez a szerep, az elmúlt néhány év során ez az általános politikai irányvonal, amelyet legjobb tudásunk szerint igyekeztünk követni, fokozatosan elismerésre talál más országokban. Lehet, sőt biztos, hogy nem fogadja el valamennyi; néhányan nem értenek egyet bizonyos részeivel, vagy akár az egésszel. De fokozatosan kialakult a hit India politikájának integritásában. Elismerik, hogy őszinte, a más országok iránti jóakaraton és barátságon alapuló politika, amely mentes a rosszakarattól bármely országgal szemben.

2.

Gyakran kijelentettem, hogy nem szándékozunk csatlakozni semmilyen táborhoz vagy szövetséghez. Ez a mi alapvető politikánk. De együtt kívánunk működni mindenkivel a békéért, a biztonságért és az emberi haladásért. Senki sem helyezkedhet szembe a barátság és a másokkal való együttműködés elvével. A gyűlölet, az erőszak és az ellenségeskedés olyan elvek, amelyektől idegenkednünk és amelyeket kerülnünk kell. Mi barátságban akarunk élni valamennyi országgal. Ajtóinkat kitárjuk mindenki előtt.

Vendégeink[1] mindenütt hangsúlyozták az Öt Elvet, és kifejezték egyetértésüket vele. Ezek az elvek alkotják a más nemzetekhez való viszonyunk alapját. Meggyőződésünk, hogy az országok közötti kapcsolat ezen az alapon egészséges, békés és együttműködő lesz, mert az egyenlőség, a kölcsönös megbecsülés és a békés egymás mellett élés elvein nyugszik, és kizárja az agressziót és a belügyekbe való beavatkozást. A baj ott kezdődik, ha valamely ország uralkodik egy másik felett vagy beavatkozik annak belső ügyeibe. Ha minden ország teljességében és őszintén elfogadja a Pancsa Silát, akkor a béke mindenütt biztosított, és kialakulhat az együttműködés.

Ez nem azt jelenti, hogy minden országnak hasonlónak kell lennie vagy ugyanolyan politikát kell folytatnia. Azt jelenti, hogy minden ország válassza meg szabadon fej-

[1] *Vendégeink:* utalás N. Sz. Hruscsovra, az SZKP akkori első titkárára és N. A. Bulganyinra, a Szovjetunió akkori miniszterelnökére, akik 1955 novemberében baráti látogatáson tartózkodtak Indiában.

lődésének útját, és éljen barátságban a többivel. Indiának és a Szovjetuniónak eltérő a politikai és a gazdasági rendszere. Mégis baráti országok vagyunk és sokoldalúan együttműködünk, mert tiszteletben tartjuk egymás szabadságát, életformáját, és nem kívánunk ebbe beavatkozni.

Számunkra Indiában a békés egymás mellett élés nem új gondolat. Ez volt mindig a mi életfelfogásunk, és olyan régi, mint gondolkozásunk és kultúránk. Mintegy 2200 évvel ezelőtt India egyik nagy fia, Asóka[2] hirdette meg ezt, kőbe és sziklába véste, amely azóta is áll, és átadja nekünk az ő üzenetét. Asóka azt mondta nekünk, hogy tiszteletben kell tartanunk a mások hitét, és hogy az az ember, aki a saját hitét magasztalja és a másokét ócsárolja, a saját hitének árt ezzel. Ez a türelem, a békés egymás mellett élés és az együttműködés leckéje, amelyben India mindig hitt. A régi időkben vallásról és filozófiáról beszéltünk; most inkább gazdasági és társadalmi rendszerről. De a megközelítés ugyanaz, mint azelőtt.

Ez az oka annak, hogy mi barátságban akarunk élni minden országgal, függetlenül attól, hogy egyetértünk velük vagy sem. Ez az oka annak, hogy tartózkodunk más országok bírálatától még akkor is, ha nem értünk egyet politikájukkal, kivéve, ha a körülmények arra kényszerítenek, hogy megmagyarázzuk álláspontunkat.

Ebből természetesen következik, hogy távol kell tartanunk magunkat a katonai vagy hasonló szövetségektől, és azoktól a nagyhatalmi csoportosulásoktól, amelyek ma a világot uralják. Nem a büszkeség és az önteltség szelleme diktálja, hogy önálló politikát folytassunk. Nem cselekedhetnénk másképp, csak ha megtagadnánk mindazt, ami mellett India a múltban állt és ma is áll. Üdvözöljük a mindenkivel való érintkezést, barátságot és a mindenfajta eszmék és gondolatok áramlását, de fenntartjuk a jogot arra, hogy magunk válasszuk meg azt az utat, melyet követni kívánunk. Ez a Pancsa Sila lényege.

J. Nehru: India's Foreign Policy.
Selected Speeches, September
1946 –April 1961. The Publications Division,
Ministry of Information and Broadcasting,
Government of India. Bombay és New Delhi 1961.
99—102. old.

[2] *Asóka:* i. e. 273-tól a későbbi India területe jó részén és részben a mai Afganisztán területén alakult hatalmas, egységes birodalom uralkodója. A buddhista vallás erélyes terjesztője, de egyben a vallási türelem hirdetője is. Kora egyik legjelentősebb uralkodója volt. Kőbe vésett törvényei és bölcs intelmei — mintegy harminc ilyen vésett kő máig is fennmaradt —, amelyek egyikére Nehru itt utal, fontos történelmi forrásoknak számítanak ma is.

Dipa Nusantara Aidit / Az antiimperialista front alapja a munkások és parasztok antifeudális frontja

RÉSZLETEK AZ „INDONÉZIA TÁRSADALMA ÉS AZ INDONÉZ FORRADALOM. AZ INDONÉZ FORRADALOM ALAPVETŐ KÉRDÉSEI" C. MŰBŐL 1957

Dipa Nusantara Aidit (1923—1965) Indonézia Kommunista Pártjának elnökeként halt meg; az 1965-ben hatalomra került szélsőjobboldali ellenforradalmi erők gyilkolták meg. 16 éves korától volt a kommunista mozgalom harcosa, 1948-tól pártja Politikai Bizottságának tagja lett. A japánok, majd a hollandok elleni harc résztvevője, egyike azon nagyon kevés kommunista vezetőnek, aki túlélte az 1948-as ellenforradalmi terrort. A függetlenség kiteljesedése után országa egyik kulcsfontosságú politikusává válik. Vezetése alatt az IKP része volt annak a nemzeti szövetségnek, amely Ahmed Sukarno, Indonézia elnöke politikai egységkoncepciójának alapját adta. Ez a széles körű antiimperialista egység jelentős eredményeket is hozott: tényezője volt az ország világpolitikai szerepe növekedésének, előmozdítója számos fontos antiimperialista győzelemnek, köztük a holland tőke teljes államosításának, lehetővé tette a kommunista mozgalom gyors megerősödését és jelentős szerepét az országos politikában, javult a dolgozók helyzete stb. Ugyanakkor ez a politika nem tudta elejét venni annak, hogy Sukarno — saját koncepciójának megfelelően — érvényesülni engedje a reakciós jobboldal befolyását is; ennek következménye többek között az lett, hogy a feudális birtokviszonyokban — törvények és ígéretek ellenére — semmilyen jelentős változás nem történt, és így a hazai reakció gazdasági és politikai erői jóformán érintetlenek maradtak. Ennek időben való felismerésével és még inkább a szükséges ellenlépések megtételével Indonézia Kommunista Pártja adós maradt, nem utolsósorban annak következtében, hogy a Kínai Kommunista Párt befolyása erősödött az indonéz munkásmozgalomban. Hiába fogalmazta meg már világosan a veszélyt Aidit 1965 májusában az IKP kibővített KB-ülésén, az ellenforradalom 1965. szeptember végi erőszakos fellépésére nem találták meg a szükséges gyors választ. S miközben szinte tétlenül bíztak abban, hogy Sukarno elnök a nemzeti egység eddig érvényesült gondolata jegyében helyreállítja az egyensúlyt a forradalmi és az ellenforradalmi erők között, a reakció a világtörténelem egyik legvéresebb terrorhadjáratával a szó szinte teljes értelmében kiirtotta az indonéziai forradalmi erők döntő részét.

Aidit itt közölt írása egyik legfontosabb elméleti művének az indonéz forradalom feladatait, jellegét és perspektíváit meghatározó része. Jelentős elméleti értékét aligha csökkenti, hogy éppen az indonéziai tragédia igazolta az írás elméleti helyességét: a forradalom nem győzhet, ha nem következetesen antifeudális is — írja többek között Aidit —, mivel egyedül az antiimperializmus nem teheti teljessé a forradalmi demokratikus folyamatot.

Indonézia Kommunista Pártja programja értelmében az indonéz forradalom feladata olyan népi kormányzat megteremtése, amelynek „. . . *nem szocialista átalakulást, hanem demokratikus átalakulást kell végrehajtania. Olyan kormányzatról van szó, amely képes minden antiimperialista, antifeudális erő egyesítésére, amely képes lesz arra, hogy megváltás nélkül földet adjon a parasztságnak, képes a nép demokratikus jogainak szavatolására; olyan kormányzatról, amely képes lesz arra, hogy megvédje a hazai ipart és kereskedelmet az idegen tőke versenyétől, amely képes lesz arra, hogy emelje a munkásság életszínvonalát és megszüntesse a munkanélküliséget. Röviden, népi kormányról van szó, amely képes arra, hogy szavatolja a nemzeti függetlenséget, és a demokrácia, a haladás útján fejlessze azt tovább.*"

Világos, hogy a legfontosabb feladat a harc a két ellenség ellen: a nemzeti forradalom véghezvitele, hogy legyőzzük a külső ellenséget, az imperializmus erőit, valamint a demokratikus forradalom megvívása, hogy legyőzzük a hazai feudális földesurak hatalmát. E két fontos feladat közül az imperializmus megdöntéséért vívott nemzeti forradalom az alapvető.

Annak kijelentése, hogy az imperializmus megdöntése az alapvető feladat, nem jelenti egyúttal azt is, hogy az indonéz forradalom e két fő feladatát külön-külön is meg lehetne valósítani. Éppen ellenkezőleg! E két fő feladat szorosan összefügg egymással. Az imperializmus erőinek megdöntése nélkül a földesúri osztály erőivel nem lehet végezni, mivel az imperializmus a földesúri osztály legfontosabb támasza. Másfelől, mivel a feudális földesurak jelentik az Indonézia fölötti imperialista uralom fő társadalmi bázisát, az imperializmus erői nem győzhetők le a feudális földesurak erőinek megdöntése nélkül. Ezeket pedig akkor lehet megdönteni, ha a proletariátus képes arra, hogy mozgósítsa a forradalom fő erőit, a paraszti tömegeket, mégpedig azáltal, hogy segítséget nyújt a feudális földesurak legyőzéséhez. Ez világossá teszi azt, hogy az egységes nemzeti antiimperialista front alapja a munkások és parasztok antifeudális összefogása. Az indonéz forradalom két feladata tehát különbözik is egymástól, ugyanakkor azonban össze is függ.

Az az elképzelés, hogy „*először véghez kell vinni a nemzeti forradalmat*" és csak „*miután a nemzeti forradalom már befejeződött*" szabad végrehajtani „*a demokratikus, antifeudális forradalmat*", veszélyes és hibás elképzelés. Ez azért van így, mert az az elképzelés, hogy „*a nemzeti forradalom befejeződjék*" anélkül, hogy kiharcolnák a parasztság megszabadítását a feudalizmus maradványai által történő kizsákmányolástól, azt jelenti, hogy a parasztságot nem állítják a forradalom oldalára. E téves elképzelés mögött lényegében az a kívánság rejlik, hogy ne háborgassák a földesurak pozícióit. Azt állítják, hogy ez esetben azok hátat fordítanának a nemzeti antiimperialista frontnak, szembefordulnának a forradalommal. De vajon igaz-e ez? Korántsem! Ha elfogadnánk ezt az elképzelést, az eredmény nem lenne egyéb, mint hogy a földesurak továbbra sem erősítenék a nemzeti frontot; a parasztságot, a forradalom fő erejét viszont nem lehetne az imperializmus ellen mozgósítani, harcba vinni, mivel ez a harc nem érintené a parasztság fő és közvetlen ellenségét, a feudális földesurakat, s azok továbbra is szabadon folytathatnák a parasztság gazdasági kizsákmányolását és politikai elnyomását. A parasztság mozgósítása és a forradalomba való bevonása nélkül nem lehet a nemzeti forradalmat teljes mértékben véghezvinni.

(. . .)

Az indonéz forradalom jellegéről egyebek mellett a következőket állapítja meg

az IKP programja: „*Figyelembe véve hazánk gazdasági elmaradottságát, az IKP azon a véleményen van, hogy ez a kormány (a népi demokratikus kormány) nem a proletárdiktatúra kormánya, hanem a népi diktatúra kormánya lenne. Ennek a kormánynak nem szocialista átalakulást, hanem demokratikus átalakulást kell végrehajtania.*" Más szavakkal: az indonéz forradalom jelenlegi szakaszában nem proletár-szocialista, hanem polgári demokratikus forradalom.

Forradalmunk jellegét úgy határozhatjuk meg — ha megértjük a még ma is félgyarmati, félfeudális indonéz társadalom sajátos feltételeit, és ha tudatában vagyunk annak, hogy az indonéz forradalom ellenségei jelenleg az imperializmus és a feudális erők —, hogy feladata a nemzeti és a demokratikus forradalom véghezvitele, hogy legyőzhesse két ellenségét (az imperializmust és a feudalizmust); hogy ebben a forradalomban részt vehet a nemzeti burzsoázia is, és hogy, ha a nagyburzsoázia elárulja is a forradalmat és a forradalom ellenségévé válik, a forradalom közvetlen csapásait továbbra is inkább az imperializmusra és a feudalizmusra kell mérnünk, semmint a kapitalizmusra és általában a nemzeti tőkések magántulajdonára.

A mai indonéz polgári demokratikus forradalom azonban mégsem általános jellegű, mégsem a régi típusú forradalom, hanem valamiféle sajátos, új típusú forradalom. Ezt az új típusú polgári demokratikus forradalmat új demokratikus forradalomnak vagy népi demokratikus forradalomnak is nevezik. Része az imperializmussal, azaz a nemzetközi tőkével szembeszegülő világméretű proletárforradalomnak. A jelenlegi időszakban már nem kerülhet sor olyan polgári demokratikus forradalomra, amely nem sérti a nemzetközi tőke érdekeit, és amely nem kedvez a világméretű proletárforradalomnak — a proletárforradalomnak, amely 1917-ben az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kezdődött.

Politikailag a népi demokratikus forradalom a forradalmi osztályok együttes diktatúráját jelenti az imperialisták, a komprádor burzsoázia, a földesurak és más reakciós erők fölött, és meggátolja, hogy Indonéziában burzsoá diktatúra jusson uralomra, amiként az az 1789-es francia forradalomban történt. Gazdaságilag a népi demokratikus forradalom az imperialisták, a komprádor burzsoázia és más reakciósok minden tőkéjének és vállalatának államosítását, a földesurak birtokainak megváltás nélküli felosztását jelenti a parasztok között, valamint ezzel együtt a nemzeti magántőkések vállalatainak általános védelmét, illetve a gazdag parasztság háborítatlanságát. A tőkések egyéni vállalkozásainak általános védelme mellett a népi demokratikus forradalom megteremti a szocializmus előfeltételeit. A népi demokratikus forradalom időszaka a szocializmusba való átmenet időszaka, nem pedig olyan társadalmi forma, amely teljesen elkülönül a szocializmustól.

Az indonéz forradalom jelenlegi szakasza az átmeneti szakasz a félgyarmati (Nyugat-Irián esetében még teljesen gyarmati[1]) és félfeudális társadalom vége és egy szocialista társadalom építésének kezdete között. Az átmenet folyamata a XX. század elejének nemzeti függetlenségi mozgalmaival kezdődött. E folyamat egyik fordulópontja az

[1] *Nyugat-Irián* (Nyugat-Új-Guinea): az egykori holland indonéziai gyarmatnak az a része, amely Indonézia függetlenségének kivívása után egy ideig még holland gyarmat maradt. A függetlenségért vívott politikai és részben fegyveres harc eredményeként, az ENSZ-ben is vívott diplomáciai küzdelem segítségével, 1962-ben átmenetileg ENSZ-felügyelet alá került, majd 1963. május 1-én a független Indonéz Köztársaság része lett.

1945. augusztusi forradalom[2] volt. Az augusztusi forradalom azonban nem volt képes céljainak megvalósítására, azaz az imperializmus, a külső ellenség, valamint a feudális földesurak, a belső ellenség megdöntésére, mivel elárulták a burzsoázia felső rétegei, és az indonéz proletariátusnak még nem volt meg a szükséges forradalmi tapasztalata.

Az indonéz burzsoázia felső rétegei 1948-ban eldobták az augusztusi forradalom zászlaját, elárulták a proletariátussal kötött szövetséget, és kapituláltak az imperializmus előtt. A proletariátus büszke lehet arra, hogy ilyen körülmények között is hűséges tudott maradni az augusztusi forradalom eszméihez, hogy ismét magasba emelte az eldobott zászlót. Harcba hívta az egész népet, hogy ne álljon meg félúton, fogjon ismét össze, és küzdjön az augusztusi forradalom követeléseinek teljes megvalósításáért, e forradalom végigviteléért az imperialista-földesúri hatalom felszámolásával Indonézia földjén.

Az augusztusi forradalom tapasztalatai, a gyarmatosítás elleni harc és a demokráciáért folytatott harc tapasztalatai megmutatták, hogy bukás vár mindenkire, minden osztályra, amely Indonézia jövőjét úgy akarja meghatározni, hogy lebecsüli a munkásosztályt, a parasztságot és a kispolgárság más csoportjait, és elszigetelődik tőlük. A demokratikus köztársaságot, amelyért jelenleg az indonéz forradalom harcol, csak akkor lehet megvalósítani, ha a munkások, a parasztok és a kispolgárok más csoportjai döntő szerepet játszanak benne. A demokratikus köztársaság akkor kerülheti el a bukást, ha a munkásság, a parasztság, a városi kispolgárság és a többi antiimperialista, antifeudális réteg szövetségére épül.

A nép tapasztalatai arról tanúskodnak, hogy az Indonéz Köztársaság a burzsoázia vezetése alatt nem képes véget vetni az imperializmus és a földesurak hatalmának. Csak a proletariátus vezetésével válhat az Indonéz Köztársaság olyan, valóban demokratikus köztársasággá, amely képes lesz erre.

Az indonéz forradalom perspektívái nyomban világossá válnak, amint tisztáztuk, hogy jelenlegi szakaszában melyek a forradalom céljai, feladatai, hajtóerői, és milyen a jellege. Ha mindezt tudjuk, akkor világossá válik előttünk a forradalom perspektívájának problémája, a polgári demokratikus forradalom és a proletár-szocialista forradalom közötti kapcsolat, az indonéz forradalom jelene és jövője közötti kapcsolat is. Minthogy a jelenlegi szakaszban az indonéz forradalomra hat a szocialista világrendszer országaiban folyó építőmunka és a világkapitalizmus széthullása, nem lehet kétséges, hogy a forradalom jövője nem a kapitalizmus, hanem a szocializmus és a kommunizmus. Akár tetszik, akár nem, akár beleegyezünk, akár nem, akár ellenezzük, akár nem, ez az indonéz forradalom perspektívája.

De vajon nincs-e ellentmondás a „szocializmus" és „kommunizmus" mint perspektíva és a forradalom jelenlegi feladatai között, amelyek szerint „...nem szocialista átalakulást, hanem demokratikus átalakulást kell végrehajtani"? Nem, nincsen ilyen

[2] *Augusztusi forradalom:* Indonézia 1945. augusztus 17-én kiáltotta ki függetlenségét, amit széles körű nemzeti összefogással, a japánok elleni fegyveres és politikai harcban vívtak ki. Ekkor indult meg az ország a független demokratikus fejlődés útján, bár rövidesen újabb, az eddiginél szélesebb körű fegyveres szabadságharcot kellett kezdenie a brit segédlettel visszatért holland gyarmatosítók ellen. Ezt a harcot a nemzeti erők osztályszövetsége vívta; az indonéz nemzeti burzsoázia jó része azonban 1948-ban szembefordult a munkásmozgalommal és az IKP-vel; erre utal a következő sorokban Aidit.

ellentmondás. Valóban az a helyzet, hogy egyik oldalról nézve a népi demokratikus forradalom győzelme után — bizonyos korlátok között — tőkés gazdasági fejlődés kezdődik, hiszen a forradalom ledönti a tőkés fejlődés útjában álló akadályokat. Ez azonban sem nem meglepő, sem nem aggasztó. A nemzeti kapitalizmus fejlődése bizonyos korlátok között az indonéz forradalom győzelmének csupán az egyik oldala. A másik oldala az, hogy a demokratikus forradalom az olyan *szocialista tényezők* kibontakozását is jelenti, mint a proletariátus növekvő politikai befolyása, a munkásosztály vezető szerepének fokozódó elismerése a parasztság, az értelmiség és más kispolgári elemek által, az állami vállalatoknak, a parasztok, a kézművesek, a halászok és mások szövetkezeteinek térhódítása. Mindezek szocialista tényezők, amelyek biztosítékot jelentenek arra nézve, hogy az indonéz forradalom jövője a szocializmus és nem a kapitalizmus lesz.

Ha tudjuk, hogy az indonéz forradalom perspektívája a szocializmus és a kommunizmus, világossá válik pártunk feladata a forradalom jelenlegi szakaszában és a jövőben. Pártunknak kettős feladata van a forradalom vezetésében. Először „az augusztusi forradalom követelései teljes megvalósításának" jelszavával a polgári demokratikus forradalom feladatait végezzük el; másodszor, az első feladat megvalósítása után teljes mértékben megvalósítjuk annak a forradalomnak a céljait, amely jellegét tekintve proletár-szocialista. Mindez együtt az indonéz forradalom feladata. Az IKP minden egyes tagjának készen kell állnia a forradalmi feladat végrehajtására, és tántoríthatatlanul kell azt tovább folytatnia. Az IKP által vezetett forradalmi mozgalom nem lagymatag, hanem szívvel-lélekkel harcoló forradalmi mozgalom, s ezért öleli fel mindkét forradalmi folyamatot, melyek jellegükben ugyan különbözők, de szorosan összefüggenek. Az első szakasz a második szakasz elengedhetetlen előkészítése, a második szakaszra pedig nem kerülhet sor addig, amíg az első szakaszt végig nem csináltuk.

E nagy és nehéz, ugyanakkor dicsőséges feladatok megvalósításakor folytatnunk kell a harcot azért, hogy pártunk olyan párttá váljék, amely felöleli az egész népet, amelynek tömegjellege van, amely ideológiailag, politikailag és szervezetileg egyaránt szilárdan áll a lábán. Az IKP minden egyes tagjának tevékenyen részt kell vennie egy ilyen párt megteremtésében.

D. N. Aidit: Indonesian Society and the Indonesian Revolution. Jajasan „Pembaruan", Djakarta 1958. 52—54. és 64—69. old.

A törzsi szemlélet és a vallási szeparatizmus az imperializmust szolgálja!

AZ ÖSSZAFRIKAI NÉPI KONFERENCIA ACCRAI HATÁROZATÁBÓL 1958. DECEMBER 5—13.

Ghána függetlenné válása után az ország függetlenségi mozgalmának vezetője, Kwame Nkrumah (akinek írásaiból könyvünk ugyancsak közöl részleteket) egyik fő kezdeményezője lett az afrikai függetlenségi mozgalmak közötti szervezett szolidaritás megteremtésének. Ezt szolgálta a Ghána fővárosában, Accrában tartott konferencia is, amelynek határozatából közlünk egy fejezetet. A konferencia idején még csak Ghánában és — mintegy két hónappal a konferencia előtt — Guineában vívták ki a függetlenséget; így ez a konferencia bizonyos értelemben előkészítése annak a folyamatnak, amely 1960-ban, A f r i k a é v é v e l érte el csúcspontját. Az itt közölt részlet — mindössze két összetett mondat — érdekesen kapcsolódik a világ más táján, Indiában néhány évvel később elhangzott azon beszédhez — Adzsoj Ghos beszédéhez —, amelyet könyvünk 159. oldalán közlünk: ez a két különböző időben, két különböző kontinensen elhangzó felhívás bizonyítja, mennyire közös gondja a függetlenségi mozgalmaknak a társadalom minden, nem a tényleges társadalmi-gazdasági különbségeken alapuló megoszlása, a vallási, törzsi, kasztok közötti nemzetiségi ellentétek, s mennyire szolgálják ezek az ellentétek és megkülönböztetések mindenütt a közös ellenségnek, az imperializmusnak és a belső reakciónak az érdekeit.

Minthogy határozottan szembeszegülünk az imperializmusnak azzal a taktikájával, hogy a törzsi szemléletet (tribalizmust) és a vallási szeparatizmust felhasználva állandósítsa gyarmati politikáját Afrikában;

minthogy továbbá meggyőződésünk, hogy a törzsi szemlélet és a vallási szeparatizmus káros gyakorlat, amely komolyan gátolja

— Afrika egységének megvalósítását,

— Afrika politikai fejlődését,

— Afrika gyors felszabadulását,

úgy határoztunk,

hogy a politikai, a szakszervezeti, a kulturális és az egyéb szervezeteknek lépéseket kell tenniük avégett, hogy a tömegeket megismertessék ennek a káros gyakorlatnak a veszélyeivel, és ezáltal mozgósítsák őket az ellene folytatandó harcra;

hogy a függő országok által folytatott akciók mellett a független országok

a) tegyék lehetővé, hogy kormányaik a törzsi szemlélet és a vallási szeparatizmus

ellen törvényeket hozzanak, valamint propagandát és nevelő tevékenységet fejtsenek ki;

b) ösztönözzék arra kormányaikat, hogy hathatós segítséget nyújtsanak a függő országoknak és azok vezetőinek a közös céljaik gyors megvalósításáért vívott harcban.

Minthogy az Összafrikai Népek értekezlete úgy véli, hogy egyes tradicionális afrikai intézmények, különösen a törzsfőnöki intézmény, nem felelnek meg a demokrácia követelményeinek;

minthogy egyes ilyen intézmények jelenleg támogatják a kolonializmust, és a korrupció, a kizsákmányolás és az elnyomás szerveivé váltak, aláásva az afrikaiak méltóságát, személyiségét és abbéli eltökéltségét, hogy felszabadítják önmagukat;

úgy határoztunk,

hogy elítéljük azokat a tradicionális afrikai politikai, szociális és gazdasági intézményeket, amelyek reakciós jellege és a kolonializmust támogató aljas volta világosan megmutatkozik;

hogy felhívjuk Afrika minden népét és minden politikai vezetőjét, aki hallgat a lelkiismeret szavára: fokozza és mélyítse el nevelési és propagandatevékenységét abból a célból, hogy megsemmisíthessük azokat az intézményeket, amelyeknek léte nem egyeztethető össze nemzeti felszabadító harcunk céljaival;

hogy felhívjuk a független országok kormányait, számolják fel vagy alakítsák át ezeket az intézményeket.

Colin Legum: Pan-Africanism.
Praeger, New York 1962.
235—236. old.

Patrice Lumumba / Harc nélkül sohasem szüntethettük volna meg a rabszolgaságot!

BESZÉD KONGÓ[1] FÜGGETLENSÉGE KIKIÁLTÁSÁNAK NAPJÁN, KIS RÖVIDÍTÉSSEL 1960. JÚNIUS 30.

Patrice Emery Lumumba (1925—1961) az egykori belga Kongó függetlenségi harcának kiemelkedő vezetője volt, s mint a függetlenség következetes harcosának, sorsa megpecsételődött abban a kemény harcban, amelyet a nemzetközi imperializmus a gazdag Kongó birtoklásáért a függetlenség kikiáltása előtt és után is folytatott. Lumumba megkínzatását és meggyilkoltatását nemcsak tétlenül szemlélte, de elősegítette is az imperializmus néhány ENSZ-funkció mögé búvó képviselője, de a gyilkosság végrehajtását az imperializmust szolgálni kész egyes honfitársaira bízták. Lumumba miniszterelnökként való rövid tevékenysége idején illúziókat is táplált, nem ismerve fel idejében, hogy az általa kért ENSZ-segítség ürügyén, egyes árulók támogatásával, a nemzetközi imperializmus szervezi harcát Kongó függetlensége ellen. Halálával Lumumba személye a szabadságharcos Afrika jelképévé nőtt. Az alantiakban Lumumba történelmi jelentőségű beszédét idézzük, majdnem teljes terjedelmében. A beszéd váratlanul hangzott el. 1960. június 30-án ugyanis Baudoin belga király a kongói parlamentben, a korábban lezajlott tárgyalások megállapodásainak megfelelően, beszédben „üdvözölte" az új ország függetlenségének megszületését. 1960-ban gyakorlat volt ez: a régi gyarmatosító jó képet vágott gyarmata elvesztéséhez, képviselője üdvözölte az eseményt — és aztán igyekezett kiépíteni az újfajta, de továbbra is kizsákmányoló kapcsolatokat. Baudoin király is beszédében égig magasztalta a belga gyarmatosítás „áldásait". „Kongó függetlensége — mondotta — annak a munkának a betetőzése, amelyet a nagyszerű II. Lipót állhatatos bátorsággal elkezdett... Nyolcvan éven keresztül Belgium legjobb fiait küldte az Önök országába, elsősorban azért, hogy megszabadítsa a Kongó-medencét a rabszolgakereskedelemtől..., hogy egyesítse etnikai csoportjait, amelyek addig ellenségeskedtek egymással..., és végül, hogy boldogabb élet felé vezesse Kongó népeit... Amikor II. Lipót elkezdte nagy vállalkozását, amely ma teljesedik be, nem hódítóként jött, hanem civilizátorként..." Nem szükséges bizonygatnunk, milyen hazugságokat rejtett ez a királyi beszéd, amely elhallgatta, hogy II. Lipót „civilizátori" tevékenységét az akkori években is — a századforduló táján — a világ felháborodása kísérte: nyolcmillióra becsülték akkor e „civilizálás" halálos áldozatainak számát... S ha Baudoin beszéde elhangzását Kaszavubu kongói államelnök még hajlandó volt is általánoskodó-udvariaskodó beszéddel viszonozni, Lumumba, az ország törvényes miniszterelnöke,

[1] Ma: Zaire.

nem vállalta a fejbólintó János szerepét. Váratlanul szólásra emelkedett, az alanti beszédet válaszul szánva Baudoin „üdvözlő" szavaira.

Két évvel korábban, 1958. augusztus 25-én, egyébként némileg hasonló jelenet játszódott le egy másik afrikai gyarmaton, Guineában, ahol az új államfő, Sékou Touré, de Gaulle francia elnök jelenlétében nyíltan visszautasította a felszólítást a Francia Közösségbe való belépésre, és kiállt a függetlenség mellett. (Utalunk erre a Frantz Fanontól közölt írás jegyzeteiben is. Sékou Tourénak pedig a későbbiek során közöljük kötetünkben más írásait.)

Még túl frissek és túl fájdalmasak a 80 éves gyarmati uralom idején osztályrészünkül jutott sebek, semhogy kiűzhetnénk őket emlékezetünkből. Megismertük a kimerítő munkákat, melyeket olyan alacsony bérek ellenében végeztettek velünk, amelyekből nem tudtunk jóllakni, tisztességes ruhához és lakáshoz jutni, és amelyekből szeretett gyermekeink méltó nevelésére sem futotta.

Megismertük a gúnyolódást, a sértegetést, az ütlegeket, s mindezt csupán azért kellett reggel, délben, este elviselnünk, mert négerek vagyunk. Ki tudná elfelejteni azt, hogy a feketéket mindig tegezték, persze nem barátságból, hanem azért, mert az előkelő „Ön"-t a fehéreknek tartották fenn?

Megismertük azt a helyzetet, amikor olyan — állítólag törvényes — paragrafusok alapján fosztottak meg bennünket földjeinktől, amelyek csak az erősebb jogát ismerték el.

Megtudtuk, hogy a törvény nem azonos mindenki számára: egyesekkel szemben elnéző, míg másokkal szemben kegyetlen és embertelen, attól függően, hogy fehér vagy fekete bőrű emberről van-e éppen szó.

Megismertük a politikai nézeteikért vagy vallásos hitükért száműzöttek szörnyű szenvedéseit; a halálnál is rosszabb volt azoknak a sorsa, akiket saját hazájukban száműztek.

Tűrnünk kellett, hogy a városokban a fehérek csodálatos házakban, a feketék pedig roskatag szalmakunyhókban laktak, hogy a négerek nem léphettek be az éttermekbe, és hogy a négereknek a hajófenéken, a luxuskabinokban terpeszkedő fehérek lábai alatt kellett utazniuk.

Végül ki feledné a sortüzeket, amelyek annyi testvérünk halálát okozták, a börtöncellákat, ahová azokat vetették, akik többé nem voltak hajlandók fejet hajtani az elnyomás és a kizsákmányolás jogára épülő rendszer előtt.[2]

Mindezek miatt, testvéreim, szörnyű szenvedéseket kellett kiállanunk.

De mi, akiket választott képviselőitek szavazása felhatalmazott drága országunk irányítására, mi, akik testben és lélekben egyaránt elszenvedtük a gyarmati elnyomást, büszkén kiáltjuk nektek, hogy mostantól kezdve vége mindezeknek a szenvedéseknek.

Kikiáltottuk a Kongói Köztársaságot, és országunk most már saját gyermekei kezében van.

[2] Az itt közölt beszédnek három változata van. Néhány, e szövegtől eltérő változatra más francia kiadás alapján utalni kívánunk. Így pl. az itt jelzett hely más változat szerint így szerepelt a beszédben: „...a börtöncellákat, ahová azokat vetették, akik megmenekültek a gyarmatosítók uralmának eszközei, a katonák golyói elől".

Fivéreim és nővéreim, együtt indulunk egy új, magasztos, országunknak békét, bőséget és méltóságot hozó harcba.

Együttes munkával megteremtjük a szociális igazságosságot, és biztosítani fogjuk, hogy mindenki méltányos bért kapjon munkájáért.

Megmutatjuk, mire képes a fekete bőrű ember, ha szabadon dolgozhat, és a virágzó Kongó példája egész Afrikát beragyogja majd.

Ügyelni fogunk arra, hogy hazánk földje valóban saját gyermekeinek hozzon hasznot. Felülvizsgáljuk a múlt összes törvényét, és új, nemes törvényeket hozunk majd.

Megszüntetjük a gondolatszabadság elnyomását, és lehetővé tesszük, hogy valamennyi állampolgár maradéktalanul élvezze az Emberi Jogok Nyilatkozatában lefektetett alapvető szabadságjogokat.

Hathatósan felszámolunk mindenféle megkülönböztetést. Mindenki azt a helyet fogja elfoglalni a társadalomban, amelyet emberi méltósága, munkája és hazája iránti odaadása alapján megérdemel. Nem a puskák és a szuronyok, hanem a szívek és a jóakarat békéjét fogjuk uralomra juttatni.

Kedves honfitársaim, biztosak lehettek abban, hogy mindennek megvalósításához nem csupán hatalmas erőnkre és óriási kincseinkre támaszkodhatunk, hanem számítunk számos külföldi ország segítségére is. Minden esetben készek vagyunk az együttműködésre, ha az illető országot őszinte szándék vezeti, és nem törekszik semmiféle politikai irányvonal ránk kényszerítésére.

Így például Belgium, megértve végre a történelmi haladás irányát, már nem ellenzi függetlenségünket[3], sőt ma kész felajánlani segítségét és barátságát. Épp az imént hoztunk létre egy ilyen értelmű megállapodást e két egyenlő és független ország között. Meggyőződésem, hogy ez az együttműködés hasznos lesz mindkét ország számára. Anélkül, hogy éberségünket feladnánk, mindent meg fogunk tenni szabadon vállalt kötelezettségeink pontos teljesítése érdekében.

Az új Kongót, a drága köztársaságot, amelynek megalapítása kormányomra vár, hazánkban és külföldön egyaránt méltán nevezik majd szabad, gazdag és virágzó országnak.

De ahhoz, hogy késedelem nélkül elérhessük céljainkat, azt kell kérnem tőletek, kongói törvényhozók és állampolgárok, hogy minden erőtökkel segítsétek munkámat.

Kérlek mindannyiotokat, felejtsétek el a népünket elemésztő, a külföldiek megvetését kiváltó törzsi viszályokat.

A parlamenti kisebbségtől azt kérem, hogy építő ellenzéki tevékenységgel segítse kormányomat, és maradjon mindig a demokrácia és a törvényesség keretein belül.[4]

Arra kérlek mindannyiotokat, hogy vállalkozásunk sikere érdekében ne riadjatok vissza semmiféle áldozattól.

Végül kérek mindenkit a polgártársak és az országunkban megtelepedett külföldiek életének és vagyonának feltétel nélküli tiszteletben tartására. Igazságszolgáltatásunk minden esetben haladéktalanul ki fogja utasítani a káros magatartást tanúsító külföl-

[3] Más változat szerint „még maga Belgium sem ellenezte többé függetlenségünket, azután, hogy megértette a történelmi haladás irányát..."

[4] Más változatban itt egy további mondat szerepel: „Arra kérek mindenkit, hogy mindaddig, amíg nem lesz időm a nemzet felemelkedését biztosító egységes terv kidolgozására, egyik napról a másikra ne lépjenek fel meggondolatlan bérkövetelésekkel."

dieket. A tisztességes viselkedésű külföldieket viszont békén kell hagyni, hisz ők is országunk felvirágzásán dolgoznak.

Kongó függetlensége döntő lépést jelent az egész afrikai kontinens felszabadulása felé.[5]

Íme, Felség, Excellenciás uraim, Hölgyeim és Uraim, drága honfitársaim, néger testvéreim, harcostársaim, teljes önállóságunk és függetlenségünk e nagyszerű napján ezt akartam kormányom nevében elmondani Önöknek.

Erős népi-nemzeti kormányunk egész országunk javát fogja szolgálni!

Felkérek minden kongói állampolgárt, férfit, nőt és gyermeket, valamennyien lássanak buzgón a munkához, hogy gazdasági függetlenségünket lehetővé tevő virágzó nemzetgazdaságot teremthessünk.

Tisztelet a nemzeti szabadság harcosainak!

Éljen a függetlenség és az afrikai egység!

Éljen a független és szuverén Kongó!

La pensée politique de Patrice Lumumba.
Présence Africaine, Párizs 1963. 197—201. old.

Magyarul megjelent, Néger kiáltás, Szerk. Simor András, Kozmosz, 1972, 74—79. old.

[5] Ez a mondat más változatban nem szerepel.

Frantz Fanon / A föld rabjai

KÉT RÉSZLET

1. A GYARMATOSÍTÓK ÉS A GYARMATOSÍTOTTAK ERŐSZAKA
2. ÚJ ÉLETET KEZDENI, ÚJ GONDOLKODÁST KIALAKÍTANI, ÚJ EMBERT TEREMTENI

Frantz Fanon (1925—1961) Martinique-on született, orvosként Algériában dolgozott, ahol tevékenyen részt vett a nemzeti felszabadító mozgalomban. Párizsban és Algériában írta jelentős elméleti munkáit; ezek közül teszünk közzé két részletet. Az alant közölt második részlet egyébként „A föld rabjai" c. műnek — amely Fanon főműve — a következtetéseit összegező befejező fejezet. Fanon a fejlődő országok nem kommunista, de élesen antiimperialista és egyben antikapitalista teoretikusai közül alighanem a legjelentősebb. Kíméletlen és éles bírálója az imperializmusnak és a kapitalista rendszernek. Elítéli a nacionalizmus opportunista, megalkuvó és a forradalmi erőket leszerelő irányzatait. A társadalmi változások keresztülvitelének egyetlen módját ismeri el: az elnyomás erőszakával szembeállított erőszakot. Nem kommunista, sőt, némely kérdésben szembekerül a szocialista országok egyes politikai törekvéseivel, ugyanakkor azonban leleplezi az antikommunista politika reakciós voltát. Legsúlyosabb tévedései kétségtelenül a gyarmati és a volt gyarmati országok társadalmának elemzésében találhatók. Míg lényegében tisztán elemzi a polgári rétegek ellentmondásait, nemzeti törekvéseik haladó és reakciós irányzatait, a gyarmatokon egyedüli tényleges forradalmi erőnek a parasztságot tekinti, mivel szerinte csak annak van hajlandósága az elnyomóval szembeni erőszak alkalmazására, s Fanonnál ez a forradalmiság kritériuma. A munkásosztály a gyarmatokon — Fanon szerint — azonosult a burzsoáziával, a tényleges forradalmi változásokban már nem érdekelt. Fanon egész életműve, elméleti munkásságának, elemző írásainak mind következetes, mind erősen vitatható megállapításai jelentős hatást gyakoroltak a fejlődő országok ideológiai tevékenységére.

1.

Melyek azok az erők, amelyek a gyarmati időszakban a gyarmatosítottak számára az erőszak új módszereit, új támadási pólusokat sugallnak? Elsősorban a politikai pártok és az értelmiségi vagy kereskedő elitek. Márpedig egyes politikai alakulatokat az jellemez, hogy ugyan kinyilatkoztatnak elveket, de tartózkodnak jelszavak kiadásától. A gyarmati időszakban e nacionalista politikai pártok minden tevékenysége választási típusú tevékenység, azaz nem más, mint filozófiai-politikai értekezések sora, a népek önrendelkezési jogáról, az emberi méltóságról és a kenyérhez való jogról,

valamint az „egy ember — egy szavazat" elv szüntelen hangoztatása. A nacionalista politikai pártok sohasem hangsúlyozzák az erőpróba szükségszerűségét, mivel célkitűzésük egyáltalán nem a rendszer megdöntése. Ezek a politikai alakulatok — pacifisták, törvénytisztelők, ténylegesen az új rend hívei — kertelés nélkül fordulnak a gyarmatosító burzsoáziához a számukra legfontosabb kéréssel: „Adjatok nekünk több hatalmat!" Az elit rétegek az erőszak sajátos kérdését illetően kétértelműek. Szavakban erőszakosak, de magatartásukban reformisták. Amikor a burzsoá nacionalista politikai káderek kimondanak valamit, köntörfalazás nélkül jelzik, hogy valójában nem is úgy gondolják.

A nacionalista pártok e jellegzetességét egyszerre kell magyarázni kádereik és a mögöttük álló rétegek jellegével. A nacionalista pártok tömegbázisa városi. A városi munkásoknak, tanítóknak, kisiparosoknak és kereskedőknek, akik kezdtek hasznot húzni — természetesen kicsiben — a gyarmati helyzetből, külön érdekeik vannak. Ez a réteg sorsának javítását, a bérek növelését igényli. E politikai pártok és a kolonializmus között sosem szakadt meg a párbeszéd. Berendezkedésről, választási képviseletről, sajtószabadságról, egyesülési szabadságról, reformokról vitatkoznak. Nem kell tehát meglepődnünk, ha számos gyarmati honost látunk küzdeni az anyaország politikai alakulatainak fiókszervezeteiben. Ezek a honiak a „hatalmat a proletariátusnak" elvont jelszaváért küzdenek, elfelejtve, hogy az ő területükön előbb nacionalista jelszavakkal kell megvívni a harcot. A gyarmatosított értelmiségi a gyarmati világba való beilleszkedés alig leplezett akaratában éli ki agresszivitását. Agresszivitását saját, egyéni érdekeinek szolgálatába állítja. Így könnyen megszületik az egyénileg szabaddá vált rabszolgák, a felszabadított rabszolgák valamiféle osztálya. Az értelmiségi a felszabadítottak megsokszorozódásának, valódi osztállyá szervezésüknek lehetőségét követeli. A tömegek viszont nem akarják látni az egyének sikerlehetőségének gyarapodását. Nem a telepes helyzetét, hanem a helyét követelik. A gyarmatosítottak óriási többségükben a telepes gazdaságát akarják. Számukra nem létezhet a gyarmatosítóval való verseny. A helyét akarják.

A legtöbb nacionalista párt propagandájában rendszeresen elhanyagolja a parasztságot. Pedig világos, hogy a gyarmati országokban csak a parasztság forradalmi. Nincs vesztenivalója, de mindent megnyerhet. A paraszt, a deklasszált, az éhező – olyan kizsákmányolt, aki a leggyorsabban fedezi fel, hogy csak az erőszak kifizetődő. A parasztok számára nincs kompromisszum, nincs kiegyezési lehetőség. A gyarmatosítás vagy a gyarmatosítás felszámolása egyszerűen erőviszony kérdése. A kizsákmányolt észreveszi, hogy felszabadulásához minden eszközt meg kell ragadni, de elsősorban az erőt. Amikor 1956-ban Guy Mollet-nak[1] az algériai telepesek előli meghátrálása után a Nemzeti Felszabadítási Front egy híres röpiratban megállapította, hogy a gyarmatosítás csak késsel a torkán enged, az az igazság, hogy egyetlen algériai sem találta túl erőszakosnak ezeket a szavakat. A röplap csak azt fejezte ki, amit valamennyi algériai érzett a lelke mélyén: a kolonializmus nem gondolkodó gép, nem ésszel bíró test. Nem más, mint az erőszak a maga természeti állapotában, és csak a nagyobb erőszak előtt hajt fejet.

A végső számadás pillanatában az addig mozdulatlan gyarmatosító burzsoázia

[1] *Guy Mollet* (szül. 1905): a francia Szocialista Párt főtitkára, aki 1956—1957-es miniszterelnöksége idején mind az algériai gyarmati háború fokozásának, mind az egyiptomi (szuezi) intervenciónak egyik szószólója és irányítója volt.

cselekedni kezd. Bevezeti azt az új fogalmat, amely pedig kimondottan a gyarmati helyzet terméke: az erőszakmentesség fogalmát. Nyers formájában ez az erőszakmentesség azt közli a gyarmatosított értelmiségi és gazdasági elittel, hogy a gyarmatosító burzsoáziának ugyanazok az érdekei, mint neki, és így elkerülhetetlenné és sürgőssé válik a közös üdv érdekében való megegyezés. Az erőszaknélküliség kísérlet arra, hogy a gyarmati kérdést tárgyalóasztal mellett oldják meg, megelőzve az elhamarkodott mozdulatokat, a vérontást és más sajnálatos cselekedeteket. Ha azonban a tömegek, nem várva arra, hogy a tárgyalóasztal körül elrendezzék a székeket, csak saját szavukra hallgatnak, és megkezdik a gyújtogatást meg a merényleteket, akkor azt látjuk, hogy az „elitek" és a nacionalista burzsoá pártok vezetői a gyarmatosítókhoz rohannak és így beszélnek: „Ez igen súlyos! Nem tudjuk, hogyan fog mindez végződni, megoldást vagy kompromisszumot kell találnunk."

A kompromisszum fogalma nagyon fontos a gyarmatok felszámolása során, mivel e fogalom korántsem egyszerű. A kompromisszum egyszerre érinti a gyarmati rendszert és a fiatal nemzeti burzsoáziát. A gyarmati rendszer bajnokai felfedezik, hogy a tömegek készek mindent romba dönteni. A hidak lerombolása, a gazdaságok elpusztítása, a megtorlások, a háború súlyos csapást mérnek a gazdaságra. A nemzeti burzsoázia számára is kell a kompromisszum. Ők, nem ismerve fel helyesen e tájfun lehetséges következményeit, valójában attól félnek, hogy ez a hatalmas szélroham elsöpri őket. Ezért szüntelenül hajtogatják a gyarmatosítóknak: „Mi még képesek vagyunk az öldöklés megállítására, a tömegek még bíznak bennünk, egyezzünk meg, még mielőtt mindennek vége." Még egy lépés és a nacionalista párt vezetője teljesen elhatárolja magát ettől az erőszaktól. Fennen kijelenti, hogy semmi köze ezekhez a mau maukhoz[2], a terroristákhoz, a nyakelmetszőkhöz. A legjobb esetben a terroristák és a gyarmatosítók közötti senki földjére vonul vissza, és szívesen ajánlkozik „közvetítőnek". Ez azt jelenti, hogy a gyarmatosítók helyett, akik nem tudnak szóbaállni a mau maukkal, ő kész tárgyalásokat kezdeni. Így aztán a nemzeti harc utóvédje, a népnek az a része, amelyik végig a harc túloldalán volt, egy bukfenccel a tárgyalások és a kompromisszum élgárdájává válik, éppen mert mindig is óvakodott megszakítani a kapcsolatot a kolonializmussal.

A tárgyalást megelőzően a nacionalista pártok többsége a legjobb esetben megelégszik a „vadság" magyarázatával, mentegetésével. Nem követelik a népi harcot, és nem ritka, hogy zárt körben ezeknek az anyaországi sajtó és közvélemény által szégyenletesnek nevezett látványos cselekedeteknek az elítéléséig jutnak el. Az objektív látásmódra való törekvés szándéka menti csak törvényesen ezt a mozdulatlansági politikát. De valójában a gyarmatosított értelmiséginek és a nacionalista pártok vezetőinek ez a klasszikus magatartása egyáltalán nem objektív. Tulajdonképpen nem biztosak abban, hogy a tömegek türelmetlen erőszaka a leghatékonyabb eszköz saját érdekeik védelmére. Vannak, akik meg vannak győződve az erőszakos módszerek hatástalanságáról. Előttük nem kétséges, hogy minden olyan kísérlet, amelyik a gyarmati elnyomást erővel akarja megtörni, reménytelen, öngyilkos viselkedés. Mert az ő agyukban a gyarmatosítók tankjai és a vadászgépek igen fontos helyet foglalnak el. Amikor azt mondják nekik: cselekedni kell, ők már látják a fejükre hullani a bombákat, végtelen

[2] *Mau mau:* kenyai paraszti mozgalom és felkelés; leverése során, 1952-ben, a brit gyarmatosítók mintegy 11 000 kenyait gyilkoltak meg.

sorokban előrenyomulni a tankokat, látják a kartácsot, a rendőrséget... és ülve maradnak. Vesztesként indulnak. Nem szükséges bizonygatni, hogy képtelenek az erőszak révén győzedelmeskedni. Mindennapi életükben és manővereikben is így van ez. Megmaradtak annál a gyermeteg álláspontnál, melyet Engels írt le Dühring töménetlen gyermetegségével folytatott híres polémiájában: „Ahogy Robinson kardot szerezhetett magának, ugyanúgy feltehetjük, hogy Péntek egy szép napon töltött revolverrel a kezében jelenik meg, s akkor az egész »erőszak«-viszony megfordul: Péntek parancsol és Robinsonnak kell robotolnia... Tehát a revolver győz a kard felett, és ezzel alkalmasint a leggyermetegebb axiomatikus számára is megérthető lesz, hogy az erőszak nem puszta akarati aktus, hanem működtetéséhez nagyon reális előfeltételeket követel meg, nevezetesen *szerszámokat*, melyek közül a tökéletesebb a tökéletlenebbet leküzdi; hogy továbbá ezeket a szerszámokat meg kellett hogy termeljék, ami egyúttal azt is jelenti, hogy a tökéletesebb erőszakszerszámok — vulgo fegyverek — termelője legyőzi a tökéletlenebb termelőjét, és hogy, egyszóval, az erőszak győzelme fegyverek termelésén, ez pedig megint egyáltalában a termelésen, tehát — a »gazdasági hatalmon«, a »gazdasági helyzeten«, az erőszaknak rendelkezésére álló *anyagi* eszközökön nyugszik."[3] Ténylegesen a reformista vezetők sem mondanak mást: „Mivel akartok harcolni a gyarmatosítók ellen? Késeitekkel? Vadászpuskáitokkal?"

Való igaz, hogy az eszközök fontosak az erőszak területén, hisz végeredményben minden az eszközök megoszlásán múlik. De az a helyzet, hogy e tekintetben a gyarmati területek felszabadítása új szempontokat vet fel. Láttuk például, hogy egy kétségtelenül gyarmatinak nevezhető háborúban, a spanyolországi hadjárat 1810-es tavaszi offenzívája során Napóleon — 400 000 főnyi óriási hadserege ellenére is — kénytelen volt visszavonulni. Pedig a francia hadsereg egész Európában félelmet keltett harci eszközeivel, katonai értékével és kapitányainak katonai zsenijével. A napóleoni csapatok hatalmas eszközeivel szemben a spanyolok, akiket rendíthetetlen nemzeti hit lelkesített, felfedezték a híres gerillát, amelyet huszonöt évvel korábban az amerikai milicisták már kipróbáltak az angol csapatokkal szemben. A gyarmatok gerillája azonban nem érne semmit, ha csak az erőszak más eszközeivel szembenálló erőszakeszköz lenne, nem pedig egy új elem a trösztök és monopóliumok közötti verseny átfogó folyamatában.

A gyarmatosítás kezdetén egy hadoszlop hatalmas területet foglalhatott le: Kongót, Nigériát, Elefántcsontpartot stb. Ma azonban a gyarmatok nemzeti harca már teljesen új helyzetbe illeszkedik. Virágzásának idején a kapitalizmus a gyarmatokban olyan nyersanyagok forrását látta, melyeket feldolgozva az európai piacra lehetett zúdítani. A tőkefelhalmozás egy szakasza után ma a kapitalizmus a rentábilis vállalkozás fogalmának módosításához jutott el. A gyarmatok piaccá váltak. A gyarmati népesség vásárlóközönség. Ennélfogva, ha állandóan erősíteni kell a helyőrséget, ha a kereskedelem lelassul, azaz a feldolgozott és gyártott termékeket már nem tudják kivinni, ez annak bizonyítéka, hogy a katonai megoldás nem alkalmazható. Rabszolgatartó típusú vak uralom gazdaságilag nem kifizetődő az anyaország számára. Az anyaországi burzsoázia monopolista frakciója nem támogat olyan kormányt, amelynek politikája kizárólag a kardé. Az anyaország gyáriparosai és pénzemberei nem azt

[3] *Engels:* Anti-Dühring. *Marx—Engels* Művei. 20. köt. Budapest 1963. 163. old.

várják a kormányoktól, hogy megtizedelje a népcsoportokat, hanem hogy gazdasági egyezmények segítségével megőrizze „törvényes érdekeiket".

A kapitalizmus tehát objektíve a gyarmati területeken kirobbanó erőszakos erők cinkosa. Ráadásul a gyarmatosított nem egyedül áll az elnyomóval szemben. Természetesen megtaláljuk a haladó országok és népek politikai és diplomáciai segítségét is. De legnagyobb súlya a pénzügyi csoportok között dúló versenynek, a könyörtelen háborúnak van. Egy berlini konferencia feloszthatta a felszabdalt Afrikát három vagy négy ország között.[4] Ma már nem az a lényeg, hogy valamely afrikai terület francia- vagy belga fennhatóság alatt áll, hanem az, hogy biztosítva legyen a gazdasági övezetek védelme. A tüzérségi bombázás, a felperzselt föld politikája átadta helyét a gazdasági alávetettségnek. Ma már nem folytatnak megtorló háborút valamely lázadó szultán ellen. Elegánsabbak, kevésbé vérengzőek, és a castroista rendszer békés felszámolását határozzák el. Megkísérlik megfojtani Guineát, eltüntetik Moszadikot.[5] Téved tehát az erőszaktól félő nacionalista vezető, amikor azt képzeli, hogy a kolonializmus „mindnyájunkat le fog mészárolni". Természetesen a katonák továbbra is a hódítás korából származó bábukat tologatnák, hacsak a pénzügyi körök hamar rá nem ébresztik őket a valóságra.

Ezért várják el a józan nacionalista politikai pártoktól követeléseik lehető legvilágosabb kifejtését, és hogy nyugodtan, szenvedélymentesen, mindkét fél érdekeit szem előtt tartva a gyarmatosító partnerrel együtt keressék a megoldást. Látjuk, hogy ha ez a nacionalista reformizmus, amely gyakran a szindikalizmus karikatúrájaként jelenik meg, a cselekvés mellett dönt, akkor teljesen békés utakon teszi ezt. Beszüntetik a munkát a városokba telepített néhány üzemben, tömegek tüntetnek a vezető megéljenzésére, bojkottálják az autóbuszokat vagy az importált élelmiszereket. Mindezek az akciók egyszerre szolgálják a gyarmatosítókra gyakorolt nyomást és a népi erők elfecsérlésének lehetőségét. A hibernációnak[6] ez a gyakorlása, a népnek ez az álomkúrája néha sikert hozhat. Így a tárgyalóasztal melletti vitából nő ki az a politikai előléptetés, amelyik lehetővé teszi M'ba úrnak[7], a Gaboni Köztársaság elnökének, hogy hivatalos látogatásra Párizsba érkezvén igen ünnepélyesen így szóljon: „Gabon független, de Gabon és Franciaország között semmi sem változott, minden úgy folytatódik, mint korábban." Valóban, az egyetlen változás az, hogy M'ba úr a Gaboni Köztársaság elnöke, és hogy a Francia Köztársaság elnöke fogadja őt.

A gyarmatosító burzsoáziát a gyarmatosítottak lecsendesítésében segíti az elkerülhetetlen vallás. Magyarázzák, példának állítják mindazokat a szenteket, akik odatartották orcájuk másik felét, akik megbocsátották a sértéseket, rezzenés nélkül tűrték az arculköpést és az inzultust. A gyarmatosított országok elitjei, ezek a felszabadított rabszolgák, a mozgalom élére állva elkerülhetetlenül a harc egy pótlékának a megte-

[4] *Berlini konferencia:* az európai hatalmak és az Egyesült Államok tanácskozása 1884—1885-ben; itt állapodtak meg Afrika ekkor jórészt még nem gyarmatosított területei felosztásának alapelveiben, és konkrétan a Kongó-medence felosztásában.

[5] *Mohamed Moszadik* (1880—1967): iráni miniszterelnök, aki országában haladó polgári reformokat vezetett be és fellépett a külföldi olajtőke ellen. 1953-ban, az Egyesült Államok segédletével, erőszakkal megbuktatták és börtönbüntetésre ítélték.

[6] *Hibernáció:* az állatok téli álma, illetőleg orvosi célokból az emberi szervezet mesterséges lehűtésével létrehozott állapot.

[7] *Léon M'ba* (1902—1967): Gabonnak a francia neokolonialista politikát támogató köztársasági elnöke.

remtéséhez jutnak el. *Testvéreik rabszolgasorsát* használják fel, hogy megszégyenítsék a rabszolgatartókat, vagy hogy a testvéreik elnyomóival versenyben álló pénzügyi csoportoknak egy nevetséges humanitás ideológiai tartalmát szállítsák. Valójában sosem fordulnak ténylegesen a rabszolgákhoz, soha konkrétan nem mozgósítják őket. Sőt, ellenkezőleg, az igazság, azaz számukra a hazugság órájában a *tömegek mozgósításával* való fenyegetést rázogatják olyan döntő fegyverként, amely képes lenne mintegy varázsütésre „véget vetni a gyarmati rendszernek". Nyilvánvalóan akadnak e pártokban a káderek között forradalmárok, akik szándékosan hátat fordítanak a nemzeti függetlenség e komédiájának. De felszólalásaik, kezdeményezéseik, dühkitöréseik hamarosan felingerlik a pártgépezetet. Ezeket az elemeket fokozatosan elszigetelik, majd nyíltan eltávolítják őket. Ugyanakkor, mintegy dialektikus kísérőjelenségként, rajtuk üt a gyarmatosító rendőrség is. Mivel a városokban nincsenek biztonságban, a politikai aktivisták elkerülik, a párt hatóságai elutasítják őket, ezek a gyújtó tekintetű, nemkívánatos személyek a falvakban kötnek ki. Ekkor figyelnek fel valamiféle mámorban arra, hogy a paraszti tömegek félszavakból is megértik beszédüket és átmenet nélkül felteszik nekik a kérdést, amelynek megválaszolására nem készültek fel: „Mikor?"

(...)

A gyarmatosított nép nincs egyedül. A gyarmatosítók erőfeszítései ellenére a határokon áthatol a hír, a visszhang. A nép felfedezi, hogy az erőszak a levegőben van, imitt-amott kitör, és imitt-amott legyőzi a gyarmati rendszert. A sikeres erőszak nemcsak információs, hanem operatív szerepet is játszik a gyarmatosított számára. A vietnami nép nagy győzelme Dien Bien Phunál[8] szigorúan véve nemcsak vietnami győzelem. 1954 júliusától kezdve a gyarmati népek számára a kérdés így vetődött fel: „Mit kell tenni, hogy egy Dien Bien Phut valósítsunk meg? Hogyan lássunk hozzá?" Ennek a Dien Bien Phunak a lehetőségében már egyetlen gyarmatosított sem kételkedhet. A probléma az erők elrendezése, megszervezése, akcióba lépésük időpontja. Ez a levegőben lógó erőszak nem csupán a gyarmatosítottat változtatja meg, hanem ugyanígy a gyarmatosítókat is, akik többszörös Dien Bien Phuk tudatára ébrednek. Ezért ragadja magával egy tulajdonképpen rendezett pánik a gyarmati kormányokat. Szándékuk elébe vágni, jobbra tolni a felszabadítási mozgalmat, lefegyverezni a népet: gyorsan felszámolni a gyarmatokat. Számoljuk fel Kongót, mielőtt Algériává változna. Szavazzuk meg Afrikának a Kerettörvényt, hozzuk létre a Közösséget[9], újít-

[8] *Dien Bien Phu:* a franciák elleni indokínai felszabadító háború 1954 májusában aratott győzelmének színhelye Vietnam északi részén. Lásd könyvünkben Ho Si Minh írását (103. old.).

[9] *Kerettörvény, Közösség:* utalás a francia kolonialista politika két ténykedésére: 1956-ban a szocialista párti kormány törvénybe iktatta az ún. Kerettörvényt (Loi Cadre), amely az algériai háború hatásának ellensúlyozására és az afrikai függetlenségi mozgalmak lecsillapítására bizonyos látszatengedményeket tett, korlátozott gyarmati autonómia és „bennszülött" testületek létrehozása révén. A Közösség az 1958-as de gaulle-i kísérletre utal: a Francia Közösség (Communauté) létrehozásával kívánták megteremteni azt az új kapcsolati formát, amely a függetlenség bizonyos elemeinek tudomásulvétele ellenére egyetlen államkeretben tartotta volna a francia gyarmatokat. A Közösség elleni első komoly csapás volt, hogy Guinea népszavazáson elutasította az ahhoz való csatlakozást és a teljes függetlenség mellett döntött. Ezt követően a francia kormány engedmények sorára kényszerült. A Közösség az eredetileg tervezett formájában gyakorlatilag nem is jött létre, hanem csak az eredeti terv szűkebb és halványabb változataként. Mind a Kerettörvény, mind a Közösség terve a francia kolonializmus átállási kísérlete volt új, neokolonista kizsákmányolási módszerek alkalmazására.

suk meg ezt a Közösséget, de könyörgöm, dekolonizáljunk, dekolonizáljunk. Olyan ütemben számolják fel a gyarmatokat, hogy rákényszerítik a függetlenséget Houphouet-Boignyra[10]. Dien Bien Phunak a gyarmatosított által meghatározott stratégiájára a gyarmatosító a bekerítés stratégiájával felel. Az államok szuverenitásának tiszteletben tartása mellett.

De térjünk vissza erre a levegőben lógó, felületi erőszakra. Láttuk érlelődésében, hogy sok szállítószalag kapja fel és viszi ki az életbe. A gyarmati rendszer által a törzsi vagy regionális harcokra rákényszerített átváltozások ellenére is az erőszak halad, a gyarmatosított azonosítja ellenségét, nevet ad minden bajának, és gyűlölete és haragja teljes felfokozott erejét harcba veti. De hogyan megyünk át az erőszak légköréből a cselekvő erőszakhoz? Mi robbantja fel a bombát? Mindenekelőtt tény, hogy ez a kibontakozás kikezdi a gyarmatosító angyali boldogságát is. A bennszülötteket „ismerő" gyarmatosító több jelzésből észreveszi, hogy valami megváltozóban van. Kevesebb lesz a „jó" bennszülött, hallgatás kíséri az elnyomó lépteit. Néha a tekintetek megkeményednek, a magatartás és a szavak pedig nyíltan agresszívvá válnak. A nacionalista pártok mozgolódnak, sokasodnak a gyűlések, és ugyanakkor növekednek a rendőri erők és csapaterősítések érkeznek. A gyarmatosítók, főleg pedig a gazdaságaikban elszigetelten élő földművesek kezdenek elsőkként nyugtalankodni. Energikus intézkedéseket követelnek.

A hatóságok valóban látványos intézkedéseket hoznak: letartóztatnak egy vagy két vezetőt, katonai felvonulásokat, hadgyakorlatokat, légi parádékat szerveznek. A tüntetések, a harci gyakorlatok, a levegőt megtöltő lőporszag sem kényszeríti meghátrálásra a népet. A szuronyok és az ágyúszó erősítik agresszivitását. Dráma izzik a levegőben: valamennyien bizonyítani akarják, hogy mindenre készek. Ilyen körülmények között, felmorzsolódott idegekkel, félelemteli légkörben az emberek ujja vibrál a ravaszon, s így magától dördül el a lövés. Egy banális incidens, és elkezdődik a géppuskázás: ez Algériában Sétif, Marokkóban a Központi Kőbányák, Madagaszkáron Moramanga.[11]

A megtorlások nem törik meg a lendületet, sőt, megszabják az öntudat érlelődésének ütemét. A gyarmatokon az öntudat embrionális kifejlődésének egy bizonyos szakaszától a tömegmészárlások erősítik az öntudatot, mivel megmutatják, hogy az elnyomóik és az elnyomottak között mindent az erő old meg. Itt kell utalni arra, hogy a politikai pártok nem adták ki a fegyveres felkelés jelszavát, nem készítették elő ezt a felkelést. E megtorlások és a félelem kiváltotta cselekedetek nem a vezetők szándékai szerint történtek. Az események meglepték őket. Ez a pillanat, amikor a kolonializmus rászánhatja magát a nacionalista vezetők letartóztatására. Ma azonban a gyarmatosító országok kormányai tökéletesen tisztában vannak azzal, milyen veszélyes megfosztani a tömegeket vezérüktől. Mert ilyenkor a zabolátlan nép parasztfelkelésekbe, lázadásba veti magát és „bestiális gyilkosságokra" kész. A tömegek szabadjára engedik „vérengző ösztöneiket". Kicsikarják a gyarmatosítóktól a vezetők kiszabadítását,

[10] *Felix Houphouet-Boigny* (szül. 1905): Elefántcsontpart köztársasági elnöke; pályája kezdetén az afrikai függetlenségi mozgalmak egyik vezetője volt, majd szembefordult harcostársaival és a francia neokolonialista politikának és a hazai reakciónak egyik vezéralakjává vált.

[11] *Sétif, Központi Kőbányák, Moramanga:* a francia gyarmati hatóságok három vérengzésének színhelye.

akikre a nyugalom helyreállításának nehéz munkája vár. A gyarmatosított nép, amely spontánul vadságát vetette be a gyarmati rendszer lerombolásának óriási feladatába, rövidesen olyan terméketlen jelszavakkal találja magát szemben, mint „Szabadságot X-nek vagy Y-nak".* A gyarmatosítók ekkor kiengedik ezeket az embereket, és velük tárgyalnak. Eljött az utcabálok ideje.

Más esetben a politikai pártok apparátusa sértetlen maradhat. De a gyarmatosító erőszakot és a spontán népi reagálást követően az aktivisták túllépnek pártjaikon. A tömegek erőszaka erőteljesen szembeszegül a megszálló katonai erőnek, a helyzet gyorsan romlik és érik. A szabadon levő vezetők kirekesztődnek a mezőnyből. Bürokráciájukkal és józan programjukkal hirtelen fölöslegessé válva, távol az eseményektől megkísérlik a fensőbbséges csalást: „az elnémított nemzet nevében beszélni". Általában a kolonializmus sóváran veti rá magát erre a nem remélt alkalomra. E felesleges embereket beszélgetőpartnerré változtatja, percek alatt megadva nekik a függetlenséget, hogy az ő feladatuk legyen a rend helyreállítása.

Mint látható, mindenki tudatában van ennek az erőszaknak, és a feladat nem mindig az, hogy még nagyobb erőszakkal válaszoljanak rá, hanem inkább az, hogy megtalálják a válság leszerelésének a módját.

Mi tehát valójában ez az erőszak? Láttuk: a gyarmatosított tömegek megérzése, hogy felszabadulásuknak erőszakkal kell és csakis erőszakkal lehet megvalósulnia. Milyen lelki eltévelyedés juttatja ezeket a technika nélküli, éhes és legyengült, szervezési módszerekben járatlan embereket a megszállók gazdasági és katonai erejével szemben ahhoz a hithez, hogy egyedül csak az erőszak szabadíthatja fel őket? Hogyan reménykedhetnek a győzelemben?

Mert az erőszak, mint módszer — és ez a botrányos — alkothatja egy politikai párt jelszavát. A káderek fegyveres harcra hívhatják a népet. El kell gondolkodni az erőszaknak e problematikáján. Egyáltalán nem meglepő, hogy a német militarizmus határproblémáit erőszakos úton akarja rendezni, de hogy például az angolai nép a fegyverfogás mellett dönt, hogy az algériai nép elvet minden nem erőszakos módszert, ez azt bizonyítja, hogy valami történt vagy történőben van. A gyarmatosított emberek, a modern idők e rabszolgái türelmetlenek. Tudják, hogy csak ez az őrültség vonhatja ki őket a gyarmati elnyomás alól. Új kapcsolattípus jön létre a világban. A fejletlen népek összetörik láncaikat, és a rendkívüli az, hogy ez sikerül nekik. Állíthatjuk azt, hogy a szputnyikok idejében nevetséges éhen halni, de a gyarmatosított tömegek számára a magyarázat kevésbé lesz holdbeli. Az igazság az, hogy egyetlen gyarmatosító ország sem képes alkalmazni az egyetlen sikerre esélyes harci formát: jelentős megszálló erők hosszan tartó berendezkedését.

A belpolitikában a gyarmatosító országok ellentmondásokkal, munkáskövetelésekkel találják szemben magukat. Ez megköveteli rendőri erőik alkalmazását. Ráadásul a jelenlegi nemzetközi helyzetben ezeknek az országoknak is szükségük van csapataikra, rendszerük védelmére. Végtére is ismerjük a Moszkvából irányított felszabadítási mozgalmak mítoszát. A rendszer pánikos érvelésében ez azt jelenti: „Ha ez

* Megtörténhet, hogy a letartóztatott vezető a gyarmatosított tömegek valódi szóvivője. Ebben az esetben a kolonializmus úgy használja ki fogvatartását, hogy új vezetőket próbál „bevetni".

folytatódik, fennáll a veszély, hogy a kommunisták — kihasználván a zavargásokat — behatolnak ezekre a területekre."

A gyarmatosítottak türelmetlensége, az erőszakkal való fenyegetőzésük bizonyítja, hogy tisztában vannak a korunkbeli helyzet különleges jellegével, és igyekeznek hasznot húzni belőle. De a gyarmatosított, akinek alkalma van látni a modern világ behatolását a vadon legeldugottabb zugaiba is, a közvetlen tapasztalat szintjén is igen élesen tudatára ébred annak, amije nincs. A tömegek, valamiféle gyerekes okoskodással meggyőzik magukat arról, hogy mindezen dolgokat ellopták tőlük. Ezért van az, hogy egyes fejletlen országokban a tömegek nagyon gyorsan haladnak. Már függetlenségük második-harmadik évében megértik, hogy ki lettek játszva, hogy „nem érte meg a fáradságot" a harc, ha a dolgok nem változtak meg igazából. 1789-ben, a polgári forradalom után, még a legkisebb francia paraszt is jelentős hasznot húzott a fölfordulásból. De banális dolog megállapítani és kimondani, hogy az esetek többségében a fejletlen országok népességének 95 százaléka számára a függetlenség nem hoz azonnali változást. A jól értesült megfigyelő észrevehet egyfajta álcázott, a tűzvész kialvása után új lángralobbanással fenyegető, parázsként szunnyadó elégedetlenséget.

Azt mondják tehát, hogy a gyarmatosított túl gyorsan akar haladni. Pedig ne felejtsük el soha, hogy nem is olyan régen lassúságukról, lustaságukról, fatalizmusukról beszéltek. Észrevehető, hogy a felszabadító harc idején jól meghatározott utakon kitörő erőszak nem alszik ki bűvösen a nemzetiszínű lobogó ceremóniáját követően. Annál kevésbé alszik ki, mivel a nemzeti építés továbbra is a kapitalizmus és a szocializmus döntő versengésének keretébe illeszkedik bele.

Ez a versengés a leginkább helyhez kötött követeléseket is szinte egyetemesen kiterjeszti.

2.

Rajta, bajtársak! Jobb most azonnal rászánni magunkat, hogy tiszta lapot nyissunk! Le kell ráznunk a sötétséget és ki kell törnünk abból az éjszakából, amely ellepett minket! Szilárdnak, körültekintőnek és határozottnak kell lennünk, mire a felkelő új nap ránk talál!

Fel kell hagynunk álmainkkal, el kell szakadnunk az életet megelőző régi hiedelmeinktől és barátságainktól. Ne vesztegessük az időt terméketlen litániákra vagy émelyítő színváltoztatásokra. Hagyjuk el azt az Európát, amelyik vég nélkül az emberről beszél, miközben a saját utcáin, a világ minden sarkában, és ahol csak találkozik vele, mindenütt őt mészárolja le.

Századokkal ezelőtt Európa leállította más emberek haladását, leigázva őket saját céljai szolgálatában és saját dicsőségére. Századok óta egy állítólagos „szellemi kaland" nevében csaknem az egész emberiséget fojtogatja Európa. Nézzétek, ahogyan ma ingadozik az atomhasadás és a szellemi meghasonlás között.

És mégis, azt mondhatjuk: a teljesítmények síkján minden sikerült neki.

Európa hevesen, cinikusan és erőszakkal a világ élére állt. Nézzétek, hogy terjed és nő emlékműveinek árnyéka. Európa minden megmozdulása megrendítette a tér és a gondolat határait. Európa megtagadott minden alázatosságot és szerénységet, de minden gondoskodást és gyengédséget is.

Csak az emberek iránt volt szűkmarkú, kicsinyes, ragadozó gyilkos; csak az emberek iránt!

Nos, testvérek, hogyan nem értenétek meg, hogy jobbat is tehetünk, mint hogy ezt az Európát kövessük?

Ez az Európa szüntelen az emberről beszélt, és azt mondogatta, hogy csak az emberért aggódik. Ma már tudjuk, hogy az emberiség milyen szenvedésekkel fizetett szellemének minden egyes győzelméért.

Rajta, bajtársak! Az európai játszma végleg véget ért, másra van szükség! Ma mindent tehetünk, csak ne majmoljuk Európát, s ne legyünk megszállottjai az Európa utolérése iránti vágynak!

Európa olyan őrült és féktelen sebességre gerjedt, hogy tehetetlen vele szemben minden vezérlés, minden értelem. Szörnyű kábulatban tart olyan szakadékok felé, amelyektől jobb a leggyorsabban eltávolodni.

Ugyanakkor nagyon igaz az, hogy nekünk modell, minták, példák kellenek. Közülünk sokak számára az európai modell a leglelkesítőbb. Pedig az előző lapokon láttuk, hogy milyen bajba sodort minket ez az utánzás. Az európai teljesítményeknek, az európai technikának, az európai stílusnak nem szabad minket tovább kísértenie és egyensúlyunkban megzavarnia.

Amikor az európai technikában és stílusban az embert keresem, az ember tagadásának egész láncolatát, gyilkosságok lavináját látom.

Az emberi sors, az emberek tervei, az emberek együttműködése a teljes embert megvalósító feladatok végrehajtására, mindezek új problémák, amelyek valóságos felfedezéseket igényelnek.

Határozzuk el, hogy nem utánozzuk Európát, és új irányba indulva feszítsük meg izmainkat és magunkat. Igyekezzünk felfedezni a teljes embert, akit Európa képtelen volt győzelemre juttatni.

Két századdal ezelőtt egy európai gyarmat — az Amerikai Egyesült Államok — fejébe vette Európa utolérését. Ez annyira sikerült neki, hogy olyan szörnnyé vált, akiben Európa fogyatékosságai, betegségei és embertelensége félelmetes méreteket ölt.

Bajtársak, vajon nincs más lehetőségünk, mint egy harmadik Európát alkotni? A Nyugat a „szellem kalandja" akart lenni. Európa a Szellem — értsd: az európai szellem — nevében igazolta bűneit és törvényesítette azt a rabszolgaságot, amelyben az emberiség négyötödét tartotta.

Igen, az európai szellemnek különös alapjai voltak. Az egész európai gondolkodás egyre sivárabb, egyre göröngyösebb területen haladt. Az ember megszokta, hogy mind kevésbé találkozott az Emberrel.

Az önmagával folytatott állandó párbeszéd, az egyre szemérmetlenebb önimádat szakadatlanul előkészítette azt a szinte tébolyult állapotot, amelyben a szellemi munka szenvedéssé vált. Hiszen a valóság többé egyáltalán nem az élő, dolgozó és magát formáló ember valósága, hanem a szavak különféle együttese, a szavak tartalmazta jelentésekből született feszültségek. Pedig voltak európaiak, akik felszólították az európai munkásokat ennek az önimádatnak széttörésére és az irrealizmussal való szakításra.

Általában az európai munkások nem válaszoltak erre a felhívásra, mivel ők is érdekeltnek vélték magukat az európai szellem csodálatos kalandjában.

Különböző időkben az emberiség nagy problémái megoldásának valamennyi eleme megvolt már az európai gondolkodásban. De az európai emberek tevékenységükkel

nem hajtották végre azt a rájuk háruló küldetést, amellyel erőteljesen hatniuk kellett volna ezekre az elemekre, módosítani elrendezésüket, létüket, megváltoztatni őket, hogy végül az ember problémáját összehasonlíthatatlanul magasabb szintre emeljék.

Európa ma keringési zavarokkal küzd. Meneküljünk, bajtársak, ebből a mozdulatlan mozgásból, ahol a dialektika lassanként az egyensúly logikájává vedlett. Térjünk vissza az ember kérdéséhez. Térjünk vissza az agy valóságának, az egész emberiség agyvelejének kérdéséhez, amelynek kapcsolatait erősíteni kell, hálózatait változatossá, üzeneteit pedig újra emberivé kell tenni.

Rajta, testvéreim, túl sok a munkánk ahhoz, hogy utóvédjátékokkal szórakozzunk. Európa megtette, amit meg kellett tennie, és mindent összevéve, jól végezte a dolgát. Ne vádoljuk tovább, de mondjuk meg neki határozottan, hogy ne csapjon több lármát! Nem kell többé félnünk tőle, ne is irigyeljük tehát.

A harmadik világ ma óriási tömegként áll szemben Európával. Tervbe kell vennie azon problémák megoldását, melyekkel nem tudott megbirkózni.

Akkor azonban lényeges, hogy ne beszéljünk hozamról, ne beszéljünk intenzitásnövekedésről, ne beszéljünk ritmusról. Nem, nem a természethez való visszatérésről van szó. Konkrétan arról van szó, hogy az embert ne vonszoljuk olyan utakra, amelyek megcsonkítják, ne kényszerítsünk agyára olyan ritmust, amely hamarosan elhomályosítja és zavarodottá teszi. Az utolérés ürügyén nem szabad lökdösni az embert, kiszakítani önmagából és szűkebb közegéből, nem szabad megtörni, megölni.

Nem, mi nem akarunk senkit sem utolérni. De mindig, éjjel-nappal az ember, mégpedig minden ember társaságában akarunk menetelni. Arról van szó, hogy ne nyújtsuk hosszúra a menetet, mert akkor az egyes sorok alig érzékelik az előttük haladókat, és az egymást fel nem ismerő emberek egyre kevesebbet találkoznak, egyre kevesebbet beszélnek egymással.

A harmadik világ számára az a tét, hogy újrakezdjen egy emberi történelmet, szem előtt tartva mind az Európa által hirdetett, olykor ragyogó tételeket, mind pedig Európa bűneit. E bűnök közül az egyes ember szintjén a leggyűlöletesebb volt a funkciók patologikus szétválasztása, egységének feldarabolása; közösségi szinten a hasadás, a rétegeződés, az osztályok táplálta véres feszültségek. Végül az emberiség végtelen szintjén a faji gyűlölködés, a rabszolgaság, a kizsákmányolás és főleg az a vértelen népirtás, amit másfél milliárd ember félresöprése jelent.

Ne adózzunk tehát, bajtársaim, Európának azzal, hogy olyan államokat, intézményeket és társadalmakat teremtünk, amilyeneket ő ihletett.

Az emberiség mást vár tőlünk, mint ezt a torzképszerű és egészében szemérmetlen utánzást.

Ha Afrikát új Európává, Amerikát új Európává akarjuk átalakítani, bízzuk az európaiakra országaink sorsát. Jobban el tudnák végezni, mint közülünk akár a legtehetségesebbek is.

De ha azt akarjuk, hogy az emberiség egy fokkal előbbre lépjen, ha az emberiséget más szintre akarjuk emelni, mint ahová Európa juttatta, akkor újítani, felfedezni kell.

Ha meg akarunk felelni népeink várakozásának, a megoldást Európán kívül kell keresnünk.

Sőt, ha meg akarunk felelni az európaiak várakozásának is, még inkább indokolt, hogy társadalmuknak és gondolkozásuknak ne azt a képét tükrözzük vissza — még ha a kép ideális is —, amely alkalmanként bennük is undort kelt.

Bajtársak! Európáért, saját magunkért és az emberiségért, új életet kell kezdenünk, új gondolkodást kell kialakítanunk, egy új ember megteremtését kell megkísérelnünk.

Frantz Fanon: Les damnés de la terre.
F. Maspero, Párizs 1970.
24—36. és 229—233. old.

Részletei megjelentek magyarul: Marton Imre: Eszmék és téveszmék a harmadik világban. Kossuth, 1969, 213—254. old.

Ernesto Che Guevara / Egy napon a néptömegek magukhoz ragadják a politikai hatalmat

RÉSZLET AZ AMERIKAI ÁLLAMOK SZERVEZETE AMERIKA-KÖZI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS TANÁCSA PUNTA DEL ESTE-I ÜLÉSÉN ELMONDOTT BESZÉDBŐL 1961. AUGUSZTUS 16.

Az argentin származású Ernesto „Che" Guevara (1928—1967), napjaink Latin-Amerikájának egyik legkiemelkedőbb forradalmára volt, aki több latin-amerikai szabadságküzdelemben vett részt. A Kuba felszabadításáért vívott, Fidel Castro vezette háború egyik parancsnoka volt. A forradalom győzelme után előbb a kubai fegyveres erők főparancsnoka, majd fontos gazdasági funkciókat tölt be: pénzügy-, később iparügyi miniszter; képviseli hazáját az ENSZ-ben is; a Kubai Kommunista Párt Politikai Bizottsága tagja. 1966-ban Bolíviába megy, hogy ott segítsen megszervezni a fegyveres szabadságharcot, de 1967 októberében a túlerő ellen vívott harcban megsebesül, és az amerikai imperialisták irányította fegyveres erők meggyilkolják. Guevara jelentős elméleti munkásságot fejtett ki. Írásaiban elemzi a gerillaháborúk elméleti kérdéseit, a szocializmus építésének gazdasági problémáit, a pártépítés, a szocialista embernevelés stb. elvi kérdéseit. Az itt közölt beszédrészlet gazdasági és külpolitikai tevékenységével függ össze. Az Amerikai Egyesült Államok, hogy politikáját jobban tudja érvényesíteni Latin-Amerikában, Kennedy elnök koncepciójának megfelelően, kidolgozta a „Szövetség a Haladásért" elnevezésű tervet; ez 10 éves fejlesztési program volt, amely 20 milliárd dolláros amerikai segéllyel nagyarányú gazdasági fejlesztést ígért a latin-amerikai országoknak és fontos szociális reformokat is kilátásba helyezett. Az uruguayi Punta del Estében 1961-ben megrendezett Amerika-közi értekezlet volt hivatva a terv megvitatására és elfogadására. Ennek vitájában hangzott el Guevara nagy fontosságú beszéde; ebben nemcsak Kuba távolmaradását indokolja meg, hanem a tudományos elemzés módszerével jósolja meg a „Szövetség a Haladásért" jövőjét. Beszéde itt közölt részében találhatunk olyan megállapításokat is, amelyek az azóta bekövetkezett chilei tragikus események fényében ugyancsak Guevara marxista tisztánlátását bizonyítják. A „Szövetség a Haladásért" mindössze négy esztendőt élt; a rövid életű Guevara, e program kritikus elemzője azonban alig élhette túl.

Nem egy küldött, talán valamennyi, feltette a kérdést: „Mi történik, ha a »Szövetség a Haladásért« kudarcot vall?" Ez pedig rendkívül fontos kérdés. Az Egyesült Államok nem maradhatott érzéketlen a népek nyomásával szemben. Látta, hogy Amerikában, csakúgy, mint az egész világon, annyira végletekig feszült a helyzet és

annyira mélyen fenyegeti az imperialista rendszer alapjait, hogy valamiféle megoldást kell keresni.

A „Szövetség a Haladásért" kísérlet a gazdasági imperializmus keretei közötti megoldásra. Az a véleményünk, hogy ilyen körülmények között a „Szövetség a Haladásért" kudarcra van ítélve. Először is, kételkedni merek abban — és semmiféleképpen se szeretném, ha ezt sértésnek vennék —, hogy az elkövetkező években rendelkezésre állna 20 milliárd dollár. A nagy északi ország adminisztratív korlátozásai olyan természetűek, hogy néha — mint ahogy szerintem most is — még az ötmillió dolláros külföldre szánt hiteleket is az a veszély fenyegeti, hogy megnyirbálják őket. Ha ilyen veszély fenyegeti az ilyen kis összegeket, elképzelhető, milyen veszélyek várnak az említetthez hasonló nagy összegekre.

Ezenkívül világosan kimondták, hogy ezek a kölcsönök elsősorban a szabad vállalkozás előmozdítását fogják szolgálni. Mivel pedig itt semmilyen formában sem ítélték el a minden egyes — szinte valamennyi — amerikai országban megtelepedett imperialista monopóliumokat, logikus az a feltételezés is, hogy a megállapítandó hitelek az egyes országokban megtelepedett monopóliumok fejlődését fogják szolgálni. Ez kétségtelenül ki fog váltani valamiféle fellendülést az iparban és az üzleti életben. Nyereséghez juttatja majd a vállalatokat. A szabad kereskedelem rendszerében, amelyben szinte valamennyi amerikai ország él, ez a tőkekivitel növekedését jelenti az Egyesült Államok számára, vagyis a „Szövetség a Haladásért" végül is oda vezet, hogy a latinamerikai országok finanszírozzák a külföldi monopolista vállalatokat.

Ehhez azonban hozzájárul az is, hogy mivel a dokumentumban sehol nem szerepel kifejezett döntés olyan alapvető kérdésekkel kapcsolatban, mint amilyen a nyersanyagárak fenntartása, mivel semmi sem kötelez a fenntartásukra, nagyon is feltételezhető, hogy az elkövetkező években folytatódik a jelenlegi tendencia, és az amerikai nyersanyagok ára egyre inkább csökkenni fog.

Ebben az esetben feltételezhető, hogy egyre rosszabbá válik minden egyes amerikai ország fizetési mérlege, amihez még hozzájárul a monopóliumok tőkeexportáló tevékenysége. Mindez a fejlődés hiányában fog jelentkezni, mindannak az ellenkezőjeként, amit a „Szövetség a Haladásért" feltételez. A fejlődés hiánya még nagyobb munkanélküliséget vált majd ki, a munkanélküliség pedig a reálbérek csökkenésével fog járni; megkezdődik a mindannyiunk által ismert inflációs folyamat a jövedelmek hiánya miatt végrehajtatlan állami költségvetés kiegészítésére. Már ettől a pillanattól kezdve uralkodó szerepet kezd majd játszani Amerika szinte valamennyi országában a Nemzetközi Valuta Alap.

Valójában ekkor kerülnek választ elé az amerikai országok. Mindössze két út van: szembeszállni a nép elégedetlenségével, annak minden következményével, vagy elindulni a gazdaságaink számára létfontosságú külkereskedelem felszabadításának útján: független gazdaságpolitikát folytatni és előmozdítani az ország valamennyi belső erejének fejlődését, mindezt természetesen a független külpolitika kereteiben, hiszen ez teremti meg a feltételeket a világ más részein fekvő országokkal folytatott kereskedelem fejlesztéséhez.

Természetesen nem minden ország teheti ezt meg, mivel különleges feltételek kellenek hozzá. Elsősorban nagy bátorságra van szükség. A jelenlegi rendszeren belül az államférfiaknak éles fordulatot kell végrehajtaniuk gazdaságpolitikájukban és külpolitikájukban, ez pedig azonnal szembeállítja őket a külföldi monopóliumokkal.

A tömegek támogatni fogják azokat a kormányokat, amelyek vállalják az összetűzést, hogy megvédjék állampolgáraik életszínvonalát; a tömegek azonban, amikor védelmükbe vesznek egy álláspontot, követelnek is. Ekkor azután a kormányokat kettős veszély fenyegeti, amit nem mindig tudnak kikerülni: egyik oldalról az imperialista monopóliumok nyomása, másik oldalról a tömegeké, amelyek még többet követelnek. Ahhoz, hogy valóban a helyes utat válasszuk, szakítani kell minden meglevő struktúrával, a tömegek oldalára kell állni, és teljes forradalmat kell kezdeni. Most azonban nem a forradalomról beszélünk, hanem arról, milyen utat követhetnek a kormányok anélkül, hogy forradalmi folyamatok robbannának ki.

Az államférfiaknak, amikor szembekerülnek ezzel az alternatívával, tudniuk kell, hogy ha elegendő bátorságuk van ahhoz, hogy szembenézzenek a problémával, teljesítsék a tömegek kívánságainak számottevő részét és ne hajtsanak fejet a külföldi monopóliumok előtt, akkor egy ideig előre tudnak haladni.

Szomorúan kell azonban megjegyeznünk, hogy a történelmi példa azt mutatja: az államférfiak, amikor szembekerülnek ezzel az alternatívával, félnek a tömegek nyomásától, a monopóliumokkal és a nemzeti burzsoázia importáló részével szövetkeznek és az elnyomás útjára lépnek.

Ahhoz, hogy egy ilyenfajta politika sikert arasson, nemcsak erős, kezdeményező, továbblépni akaró és eszményeit tudatosan vállaló nemzeti burzsoáziára van szükség, hanem olyan hadseregre is, amely képes megérteni azt a jelenlegi helyzetet, amelyben Amerika és a világ él. Meg fog-e ez történni vagy nem, ez olyan kérdés, amelyre mi nem tudunk felelni.

A másik út a népi elégedetlenség útja. Ilyen feltételek mellett a nép elégedetlensége addig növekedne, amíg újra megoldásra váró történelmi alternatíva alakul ki: vagy népi választások révén leváltják a kormányt és új kormány alakul, immár a tömegek közvetlen részvételével a hatalomban, vagy polgárháborús állapot keletkezik. Ha a tömegek részvételével jön létre kormány, újra kialakulnak a nagy ellentmondások a követeléseik útján egyre inkább előrehaladni igyekvő tömegek és a nemzeti hadseregek között, amelyek más társadalmi rétegeket védelmeznek, és amelyek még kezükben tartják a fegyvereket. Ebben újabb polgárháború csírája rejlik.

Ha az uralmon levőknek sikerül is felszámolniuk a tömegmozgalmat és erős kézzel irányítaniuk az államapparátust, szüntelenül ott fog függeni a fejük felett a belső háborúk veszélye, amelyekért Kuba — ezt már most kijelenti — nem lesz felelős. És ezek a háborúk, amelyek kezdetben igen nehéz körülmények között, a legkietlenebb területeken folynak, lassanként meghódítják a vidéket, megostromolják a városokat, míg egy napon a néptömegek magukhoz ragadják a politikai hatalmat.

Ernesto Che Guevara: Obras. 2. köt.
Havanna 1970. 465—468. old.

Adzsoj Kumar Ghos / A kasztszellem és a kommunalizmus ellen, a nemzeti egységért!

RÉSZLET AZ INDIAI KOMMUNISTA PÁRT VI. KONGRESSZUSÁN ELMONDOTT BESZÁMOLÓBÓL 1961. ÁPRILIS

Adzsoj Kumar Ghos (1909—1962) 1935 óta az IKP Központi Bizottsága, majd a Politikai Bizottság tagja, 1951-től a párt főtitkára volt. Szerepét különösen a párton belül időnként megnyilvánuló szakadár törekvések elleni szívós eszmei harc tette jelentőssé, amelynek révén a párt egységét főtitkári működése egész időszaka alatt megőrizte, miközben a párt jelentősen meg is erősödött. A párt VI. kongresszusán elhangzott beszámolóból itt közölt részletben Ghos a nemzeti egység fontosságával és az azt fenyegető veszélyekkel foglalkozik. Ezek a veszélyek a sajátos indiai körülmények között főként a kasztszellem, a kommunalizmus és a provincializmus, valamint a vallási megkülönböztetések. Az indiai társadalom fontos jellemzője ugyanis, hogy az osztály- és nemzetiségi különbségek mellett egész sor más ellentét is mélyen barázdálja. Ezek közül igen jelentős a tradicionális indiai társadalmi megoszlásnak, a kasztrendszernek a maradványa, amely mélyen gyökerező előítéleteket ültetett az indiai közszellembe. Az egykori ősi munkamegosztás maradványaiként évszázadokon át fennmaradt — jóllehet a törvény értelmében már megszüntetett — kasztkülönbségek mellett az indiai reakció erősen felhasználja a nemzeti összefogás gyengítésére és az osztályellentétek elkendőzésére az egyes falvak, falusi körzetek mintegy lokálpatrióta „kommunalista" szellemét is, amelynek többnyire tradicionális törzsi-nemzetiségi jellegű töltete van. De veszélyezteti a nemzeti egységet az indiai provinciális nacionalizmus (provincializmus) is, amely egyes szövetségi államoknak, illetve az ott lakó népeknek elszakadására, a centrális indiai államból való kiválásra hív fel. Emellett ugyancsak mély hagyománya van a gyarmatosítók által különös gonddal fenntartott és élesztett vallási — főként hindu—muzulmán — ellentéteknek; ezeknek jelentős szerepük volt India 1947-es kettészakításában, és az ugyanezen időkben lezajlott súlyos vallásháborúban is. Ezek az ellentétek fennmaradtak és erőteljesen veszélyeztetik a gyarmatosítók elleni harcban kialakult nemzeti egységet. Az indiai társadalomnak súlyos tradicionális kórjai elleni eszmei harc fontos dokumentuma az itt közölt beszéd. A nemzeti egységért és a haladó erők szövetségéért folyó harcot Ghos összeköti a párton belül megmutatkozó revizionista és szektás, végső fokon ugyancsak egységbontó tendenciák elleni harc kérdéseivel.

A kasztra, vallásra, régióra és tartományra épülő elszakadási törekvések szinte az ország minden részén erősödnek. Egyetlen indiai hazafi sem nézheti ezt közönyö-

sen. A szabadságmozgalom valamennyi eredménye elfecsérlődik. Valamennyi számunkra fontos értéket támadás éri. Ebben a helyzetben maga a miniszterelnök[1] is kénytelen volt megállapítani tehetetlenségét, amikor végső kétségbeesésében azt mondta, hogy kész lenne „még a nemzeti tervezés feláldozására is a nemzeti egység megmentése kedvéért".

Ha időben meg nem állítják őket, a nemzeti széthúzás erői, amelyek aktívabbak mint valaha, az országot káoszba dönthetik, szakadást okozhatnak a népi mozgalomban, sőt a demokráciát is veszélyeztethetik. Ezért mi valamennyi hazafias és demokratikus pártot, szervezetet, csoportot és embert arra szólítunk fel, hogy tegyék félre egymás iránti előítéleteiket, és fogjanak össze a szabadságküzdelem napjaiban megteremtett nemzeti egység hagyományainak ébrentartására. Felhívunk valamennyi pártot, hogy ne használja fel a kasztszellemet, a kommunalizmust és a provincializmust szűk látókörű célok elérésére. Külön felhívást intézünk a Kongresszus Párt tömegeihez, akik ápolják annak a harcnak a szent emlékét, amelyet ők és sokan azok közül, akik ma a kommunista párt vagy más párt tagjai, a brit imperializmus ellen együtt vívtak. Az egység szellemére ma legalább annyira szükségünk van, mint a múltban. Szükségünk van rá, hogy megállítsuk a bomlasztó erők növekedését, és előrevigyük országunkat a tervszerű fejlődés útján.

Mikor felhívást teszünk közzé az egység érdekében, kötelességünknek érezzük, hogy rámutassunk: a jelenlegi helyzetért a felelősség nagy része a Kongresszust és kormányát terheli. Nem elég kívánni az egységet. Meg kell állapítani azt is, hogy *miért* nincs egység, és rá kell mutatni arra, *hogyan* érhető ez el.

Az 1947 előtti időkben lelkesítő nemzeti cél állt előttünk — a politikai és gazdasági szabadság célja —, egy olyan cél, amelyet a tömegek egységes harcával érhettünk el. Az országban különböző pártok voltak. A Kongresszuson belül is voltak frakciók. De ami a célt és a tömegharc szükségességét illeti, minden hazafi egységes volt. A szabadság elnyerése után arra volt szükség, hogy a nemzet elé ugyanilyen világos és ugyanilyen lelkesítő célt állítsunk, és megmutassuk azokat az eszközöket is, amelyekkel ez a cél elérhető. Ezt a Kongresszustól vártuk. De a kongresszista vezetők osztálypolitikájuk miatt szánalmas kudarcot vallottak. Előbb a jóléti állam és az együttműködő államszövetség jelszavaival játszottak, majd a társadalom szocialista modelljéről kezdtek beszélni, de az ő értelmezésükben ez minden lelkesítő tartalmát elvesztette. A kormány kézzelfogható politikájának nemcsak egyszerűen semmi köze sem volt a szocializmushoz; még a demokratikus tervezés elveinek sem felelt meg. A kapitalista fejlesztés politikája volt. Ráadásul ez is a külföldi monopoltőke elleni erélyes fellépés nélkül, alapvető agrárreformok nélkül. Ez a politika segítette a gazdagot gazdagabbá tenni, a szegényt pedig szegényebbé. Erre az alapra nem lehetett a nemzeti egységet felépíteni.

Mi egyesíthette volna a nemzet óriási többségét a szabadság elnyerése után? *Világos, demokratikus reformprogram a nemzeti forradalom befejezésére*, a brit érdekeltségek államosítása, a föld kiosztása a földműveseknek, a monopóliumok megfékezése, intézkedések a nemzeti ipar fejlesztésére, a bérminimum biztosítása a munkásoknak, a demokrácia minden területen való kiterjesztése, független, békeszerető

[1] Utalás az uralmon levő Indiai Nemzeti Kongresszus (Kongresszus Párt) vezetőjére, az ország akkori miniszterelnökére, Dzsavaharlal Nehrura.

és antikolonialista külpolitika. Ahol ez megvalósult, mint a külpolitika területén, ott széles nemzeti egység alakult ki. És ahol a kormány nem tudta ezt megtenni, ott a népet sem tudta egységbe tömöríteni.

A szabadság elnyerése feletti lelkesedés első hulláma után népünk érezni kezdte a kongresszista rendszer megpróbáltatásait. A paraszt azt látta, hogy nem kapott földet, viszont szembe kell néznie a földről való elűzetéssel. A munkás azt látta, hogy az általa termelt gazdagság a tőkések pénzesládáit tölti tele. A középosztálybeli hivatalnok azt látta, hogy az árak meredek emelkedése miatt a reálbére csökken. Valamennyi osztály kisemberei azt látták, hogy a nemzeti újjáépítés nevében nekik kell a nehéz terhet viselniük, miközben a gazdagabb osztályok még gazdagabbak lettek. Mindehhez hozzájárult még a mindenütt tenyésző korrupció — az uralkodó párt sok tagja erőteljesen visszaélt hivatali állásával.

Az elégedetlenség elkerülhetetlenül nőtt, és ezt az elégedetlenséget az országot átfogó demokratikus mozgalom hiányában sok körzetben a reakciós erők használták ki. A nép elmaradott csoportjainak azt mondták, hogy a probléma gyökere nem a kormány osztálypolitikája, hanem az a tény, hogy egyes kasztokból vagy körzetekből származó emberek foglalnak el a kormányban kulcspozíciókat. Saját helyzetének megerősítése érdekében az uralkodó párt sok tagja is a kaszton és faluközösségen alapuló kivételezésekhez folyamodott.

Igen gyakran élnek bántó megkülönböztetéssel a mohamedánokkal szemben. Az urdu[2] nyelv nem kapta meg jogos helyét. Az adivaszik,[3] az elmaradt kasztok és közösségek nem kapnak megfelelő támogatást, hogy gyors haladást mutassanak.

Mindemellett a kormány a gazdasági tervezés során nem szentel figyelmet arra, hogy valamennyi vidék kiegyensúlyozott fejlődésére van szükség.

Mindezt a széthúzó és szeparatista erők kihasználják.

A Kongresszus nemcsak nem harcolt hatékonyan a széthúzó tendenciák növekedése ellen, hanem sok államban a Kongresszus különböző frakciói maguk is felhasználják ezeket a törekvéseket saját helyzetük erősítésére. Több államban maguk a kongresszista frakciók is a kasztokra épülnek. Sőt, a Kongresszus hatalmon maradása érdekében Keralában nem habozott kezet fogni a Muzulmán Ligával, Pandzsábban az akalikkal[4] és így tovább — mindez még inkább érvényre juttatta a széthúzó törekvéseket.

Örvendetes jelenség, hogy sok becsületes kongresszus párti felháborodik e folyamatok láttán. Örvendetes jelenség, hogy azt kívánják, történjenek lépések a kommunalizmus megfékezésére.

[2] *Urdu nyelv:* Pakisztán hivatalos nyelve; Indiában főként az északi mohamedán lakosság beszéli; valójában a hindi nyelv perzsával keveredő, arab írásmódú változata. Indiában mintegy 23 millió ember használja.

[3] *Adivaszi:* őshonos, „bennszülött".

[4] *Muzulmán Liga:* a mohamedán reakció vallási jellegű pártja; a *Keralára* való utalás arra emlékeztet, hogy Keralában, India déli államában a Kongresszus Párt az ott választási többséget nyert Indiai Kommunista Párttal és a párt által alakított helyi kormánnyal szemben szövetkezett a reakciós erőkkel. *Akali:* Pandzsáb államban a gyarmati időben szerveződő, a függetlenségért harcoló parasztok; a független Indiában ennek hagyományaiból azonban szakadár, államellenes törekvések táplálkoztak.

Minden ilyen kongresszus párti emberrel összefogunk. Összefogunk mindazokkal, akik megvetik a kommunalizmust és a kasztszellemet bármely pártban, akik magasra kívánják emelni a nemzeti egység zászlóját. Nemzeti mozgalmunk hagyományainak védelmében közös cselekvésre lépünk velük.

Ugyanakkor tisztán kell látnunk, hogy a széthúzó törekvések elleni harcot nem lehet elválasztani a Kongresszus és a kormány politikájának radikális megváltoztatásáért folyó küzdelemtől. Világosan meg kell határozni a közvetlen célt, amely felé haladunk. Konkrét *gazdasági és politikai intézkedésekre* van szükség, amelyek előrevisznek e cél irányába, s *tartósan és folyamatosan* javítják az egyszerű emberek életfeltételeit. Összpontosított ideológiai és politikai támadást kell vezetni a kasztszellem, a kommunalizmus, a nyelvi és regionális versengés ellen, s emellett olyan politikát kell folytatni, amely segíti az elmaradott közösségek gyors előrehaladását, amely megvédi a diszkrimináció ellen a mohamedánokhoz hasonló kisebbségeket, és amely a régióknak kiegyensúlyozott fejlődést biztosít.

Mindez ma hiányzik. Ezért értek el a széthúzás erői ilyen sikereket. Állandóan arra kell törekednünk, hogy türelemmel és rendszeresen megmagyarázzuk mindezt valamennyi hazafinak, s így a nemzeti egységet létrehozni képes program, politika és intézkedések számára tömegtámogatást teremtsünk.

(...)

Annak ellenére, hogy a demokratikus mozgalom sok államban haladást ért el, és pártunk befolyása nőtt, a gazdasági, politikai és társadalmi életünkben feltűnt negatív jelenségek súlyos veszélyekkel fenyegetik egész országunkat — független és békeszerető külpolitikánkat, gazdaságunk minden oldalú növekedését, népünk jólétét és az indiai demokráciát.

Természetesen nincs pánikra ok. De az önelégültség is indokolatlan volna. Nehéz korszak áll előttünk — heves összeütközések, a helyzet gyökeres változásainak korszaka, és talán válság is.

Annál inkább is szükséges ezt hangsúlyozni, mert pártunkban erős az az irányzat, amely a békés utat a *parlamentarizmussal* azonosítja; ez az irányzat abban a nézetben öltött testet, amely szerint a dolgozó tömegek előrehaladása a hatalom megszerzése irányában egymást követő választások útján biztosítható, amelyek során mindig fokozatosan erősebbé válunk. Ez a felfogás *a parlamenti demokráciát biztosítottnak tekinti, és nem számol a demokráciát fenyegető veszélyekkel* — legalábbis egy hosszabb időszakot figyelembe véve. Sima és folytonos előrehaladást képzel maga elé, amely polgári liberális szellemű, szabad és tiszta választások útján halad.

Lényegileg ez reformista, sőt revizionista nézet. Olyan reformista gyakorlatnak nyit teret, mint a parasztság közötti tömegmunka elhanyagolása, és olyan irányzatot teremt, amelyik a tömegeket csak választóknak, nem pedig harcosoknak látja, a törvényhozó testületekben végzett munkát pedig a tömegakciók helyettesítőjének véli, ahelyett hogy a kettőt összekötné. De teret nyithat mindez a mélyen szektás gyakorlatnak is, amely abban fejeződhetik ki, hogy lekicsinyli a *szövetségesek* megnyerésének szükségét.

New Age, 1961. 5. sz.

Mehdi Ben Barka / Minden egység és kompromisszum előfeltétele, hogy tisztázottak legyenek a forradalmi célok

RÉSZLETEK A „FORRADALMI ÚTVÁLASZTÁS MAROKKÓBAN" C. TANULMÁNYBÓL
1962

Mehdi Ben Barka (1920—1965) az arab forradalmi demokratikus mozgalmak kiemelkedő szervezője és teoretikusa, a marokkói antiimperialista Isztiklál Párt egyik alapítója és vezetője. Az Isztiklál Pártnak a függetlenség utáni hatalomra kerülését követően megszervezi és vezeti a baloldali radikális polgári ellenzék pártját, a Népi Erők Nemzeti Szövetségét. Radikális ellenzéki tevékenységéért a marokkói királyi bíróság távollétében halálra ítéli. Emigrációból folytatja tevékenységét, most már nemzetközi síkon az afrikai és általában a fejlődő országok antiimperialista összefogásáért. Az 1966 januárjában megrendezésre került havannai trikontinentális szolidaritási értekezlet előkészítő bizottságának elnöke; az értekezletet megelőzően azonban — Ufkir marokkói belügyminiszter tevékeny közreműködésével — Párizsban tőrbe csalják és meggyilkolják. Fő műve, amelynek részleteit közöljük, a nemzeti demokratikus forradalom stratégiájának és taktikájának elvi kérdéseit taglalja, és egyben a marokkói helyzet konkrét elemzését is tartalmazza. Kétségtelen, hogy tézisei egy része vitára ingerel; a tudományos szocializmus fogalmát a marxista elmélettől eltérően határozza meg, elhanyagolja annak osztálytartalmát; az általa elképzelt forradalmi párt is, érthetően, különbözik a kommunista pártoktól. Nehezen lenne azonban elvitatható, hogy Ben Barka egyike volt az elmúlt évtizedek legkövetkezetesebb radikális nemzeti forradalmárainak a fejlődő országokban, és hogy elméleti munkásságának ismerete nélkül aligha lehetne teljes képet alkotni a fejlődő országok harcának eszmei kérdéseiről. A meggyilkolt Ben Barka neve múlhatatlanul ott szerepel a nagy forradalmárok között.

ÖNKRITIKA: HÁROM VÉGZETES HIBA

A külső és belső körülmények közepette számos olyan nehéz feladattal állunk szemben, amelyek elől nem térhetünk ki. Ezek az új feladatok azonban módszereink megváltozását is megkövetelik. Korábbi viselkedésünk ma már nem megfelelő.

Nekem úgy tűnik, hogy a múltban főleg három olyan lényeges hibába estünk, melyek föltétlenül végzetesek lennének, ha a jelenlegi körülmények között újra elkövetnénk őket:

1. Az első hiba lényegében az ellenféllel kényszerűen megkötött kompromisszumaink megítélésében van.

2. A második: a világtól elzártan, a nép részvétele nélkül folytatott harcaink voltak.

3. A harmadik az ideológiai állásfoglalásoknál a világosság hiányaként jelentkezett, amikor nem mondtuk meg pontosan, hogy kik vagyunk.

1. A megkötött kompromisszumok

Mi volt a magatartásunk az első, az Aix-les-Bains-i kompromisszumot[1] illetően? Ez hosszú harc után jött létre, amelynek során a résztvevőknél a forradalmi öntudat elmélyülése szüntelen és egyre konkrétabb követeléseket tűzött napirendre. E harc nagyjából három fő szakaszban zajlott le:

a) *Az első szakasz*, amelyben a nemzeti mozgalmat a fegyveres paraszti felkelések kudarca után főleg a régi városok kispolgári tömegei között folytatott propaganda jellemezte. Az első mennyiségi és minőségi változás a második világháború végét követően a külvárosi nyomortelepek dolgozó tömegeinek e mozgalomba való belépésével jelent meg. Az ipari szektor rendkívül gyors fejlődésének tehát pozitív következménye volt a munkástömegek kialakulása, amelyeket lassanként megnyert magának a nacionalista ideológia.

Figyelemre méltó az a tény, hogy túl gyakran hajlunk az új tagok e beáramlásának csak mennyiségi szemléletére. Ez az újonnan városivá lett tömeg, amely a nyomortelepeken már példázta a munkások és a parasztok közötti szövetséget, úgy látszott, hogy a gyarmatosító hatalommal szemben csupán hatalmas hadműveleti tömeget jelent. Gyakran nem vettük figyelembe a harci célok és módszerek ebből következő minőségi változását. Sok későbbi változás magyarázata rejlik ebben. Valójában két mozgalom létezett egymás mellett; és olyan mértékben kapott a nemzeti mozgalom ösztönzést ettől a döntő erősítéstől, amennyire e dolgozó tömegek egyre inkább tudatára ébredtek saját ideológiájuknak.

b) *A második szakasz* nem annyira a városi terrorista tevékenység kezdete, hanem inkább a fegyveres harc. Ahogy más tapasztalatok bőven bizonyították számunkra, ez utóbbit csak a paraszti lakosság aktív támogatása éltetheti. Ez azt jelenti, hogy a parasztokra kezd hatni a nemzeti felszabadító mozgalom.

Ez a jelenség, ha megértik és megmagyarázzák, egyedülállóan fontossá válik a forradalom szempontjából. Ugyanis két alapvető problémát vet fel.

Az első a munkások, a kiskereskedők és a kézművesek városban folyó harcának, valamint a parasztok falvakban folyó harcainak a kapcsolata. Ahogy mindnyájan tudjuk, a gyarmati kizsákmányolásban alapvető jelenség a földek kisajátítása. Ez növeli a falvakban a munkanélküliséget és az elégtelen foglalkoztatottságot, aminek következménye a városokba való özönlés. Ezek a földjeikről elűzött parasztok, akik

[1] *Aix-les-Bains-i kompromisszum:* miután a francia gyarmatosítók 1953-ban elűzték az általuk detronizált V. Mohamed marokkói szultánt, 1955 augusztusában Aix-les-Bains-ben (Franciaország) kilátásba helyezték a szultán „visszaengedését", ami 1955 novemberében be is következett.

a városok lumpenproletariátusát alkotják, elsőkként vetik bele magukat a nemzeti harcba, de elégedetlenségük, forradalmi erejük forrása a falvakban van. Ezért aztán, amikor a nemzeti harc megnyeri ezeket, a kör bezárul és a két forradalmi póluson felhalmozódó erő ellenállhatatlanná válik. De a forradalom ugyanakkor, amikor erőben gyarapszik, szert tesz az ideológiai elmélyülés eszközeire is. A két lényegi erő problémái felett töprengve a forradalom eljuthat a gyarmati kizsákmányolási rendszer világos megértéséhez, amit a falvak és a munkások problémáinak és az őket egyesítő kötelékeknek világos megértése követel meg. Egyébként e kapcsolat megértése az, ami fémjelez egy forradalmi mozgalmat vagy programot.

A második probléma, amit ez a szakasz emel ki, az erőszaknak mint politikai eszköznek a kérdése. Egy gazdasági-társadalmi rendszer elleni forradalmi harc politikai és katonai eszközök együttese, állandó ingamozgás a legalitás és illegalitás között. Miután országunk komolyan belépett e szakaszba, akkor, újdonságában és erejében kellett azt értékelnünk és levonnunk a valamennyi részt vevő harcos számára megragadható következtetéseket.

c) Ahogy a küzdelem előrehaladtával a politikai radikalizálódás és a belőle fakadó ideológiai tisztulás üteme felgyorsult, harcunk átlépett egy *harmadik szakaszba:* beilleszkedett az észak-afrikai forradalmi perspektívába. És ez valóban minőségi változás volt. Megvolt a lehetőség arra, hogy meghaladjuk a három ország[2] elsődleges célkitűzéseit, amelyek a király visszatérésének érzelmi követelésétől a nemzeti szuverenitás helyreállításán át egy állam létrehozásáig terjedtek. Ezeken a látszólagos különbségeken túl ekkor fel lehetett fedezni a gyarmati elnyomás azonosságát és a gyarmatosítás elleni harc közösségét. A harci egység forradalmi jelentősége abban áll, hogy a gyarmatosítás történetétől kezdve a politikai rendszerig, a gyarmati vezetők okosságától függő felszíni sajátosságok mögött feltárja az alapvető egységet. Idővel ez az akcióegység sok mítoszt és számos illúziót eltüntet majd.

Ez a fejlődés objektíve napirendre tűzte a városi dolgozó tömegek szerepét és céljait, a paraszti tömegekkel való kapcsolatuk szükségességét, az erőszak problémáját, nem szűken véve, hanem egy mindinkább szélesedő antikolonialista perspektívában. E fejlődést követően született meg az Aix-les-Bains-i kompromisszum.

A száműzetésből hazatért V. Mohamed, nemzeti harcunk e rövid időszakának végén, amikor pedig kezdtek mozgásba jönni mindazok a világosan látást elősegítő jelenségek, amelyeket más forradalmakból ismerünk, Aix-les-Bains következményeként aláírta a Celle-Saint-Cloud-i egyezményt.[3]

Nem azt jelenti-e ez, hogy a tapasztaltabb ellenség jobban és gyorsabban ragadta meg az események fonalát?

Miért nem értette és magyarázta meg a mozgalom résztvevőinek a gyarmati

[2] *Három ország:* utalás a három észak-afrikai, ún. Maghreb-ország, Algéria, Tunézia és Marokkó párhuzamos — bár más-más fázisban levő és más-más módszerekkel folyó — függetlenségi harcaira.

[3] *V. Mohamed, Celle-Saint-Cloud-i egyezmény:* miután az Aix-les-Bains-i egyezményben (lásd 1. sz. lábjegyzet) a franciák elvben elfogadták a nemzeti erők első feltételét, V. Mohamed (1909—1961) detronizált szultán visszatérését a marokkói trónra, újabb engedményekre kényszerültek; 1956 márciusában, már a visszatért szultán kormányával, a francia Celle-Saint-Cloudban folyó tárgyalásokon elismerték az 1912-ben kötött protektorátusi megállapodás — Marokkó gyarmati helyzetének egykori jogi rögzítése — érvénytelenségét, azaz Marokkó formális függetlenségét.

kizsákmányolás alapvető okát, lényegi problémáit és következésképp, a valóságos felszabadítás következményeit az a Nemzeti Felszabadítási Mozgalom, amelynek mindnyájan vezetői voltunk?

Jelenleg ilyen és ehhez hasonló kérdéseket kell feltennünk magunknak.

A történelem minden eszközt megadott nekünk a forradalmárokként elvégzendő felvilágosító munka megvalósításához. A gyarmatosítással megkötött kompromisszumot vajon kompromisszumnak tüntettük-e fel, azaz olyan egyezménynek, amelylyel egyszerre nyertünk és pillanatnyilag vesztettünk is?

Ezzel a megegyezéssel kapcsolatban ma nem szabad olyan álproblémát felvetnünk, hogy elutasíthattuk volna-e, és hogy mi indította Franciaországot az elfogadására? Az egyetlen, minket érdeklő kérdés az, hogy megállapítsuk, milyen hatással volt ez az egyezmény a nemzeti mozgalom forradalmi lendületére. Senki sem állíthatja, hogy a kettőnek, az algériai és a marokkói felszabadítási mozgalomnak az összekapcsolódása és az a helyzet, amelyik ebből kialakulhatott, nem játszott szerepet a francia politika hirtelen fordulatában. Ugyanígy nem véletlen az, hogy éppen akkor, amikor a részt vevő harcosok a szimbólum mögött kezdték — és csak kezdték — megérteni a nemzeti harc jelentését, a gyarmati hatalom hirtelen megértette a király visszatérésének érzelmi horderejét. Ez az egybeesés, ha visszatekintve megfelelően elemezzük, a gyarmatosító politikának olyan erejét bizonyítja, amit nem is gyanítottunk.

Természetesen ennek a politikának „machiavellisztikus" értelme csak akkor lett világossá, amikor kirajzolódott az új politikai vonal Fekete Afrika irányában. De már 1955 végén is több harcostársunkon, főleg az ellenállás és a felszabadító hadsereg vezetőin a keserűség lett úrrá, ami valójában a forradalom éppen bekövetkezett megállításának megérzése volt.

Magunkévá tettük-e ezt a keserűséget, ahogy szerepünk követelte volna, és megmagyaráztuk-e az Aix-les-Bains-i kompromisszum valódi horderejét, amikor az ellenfél politikája a napnál világosabbá vált El Glaoui[4] távirányított látványos fordulata után?

Ellenkezőleg, mi magunkra vállaltuk az egész egyezményt, és úgy mutattuk be, mint a francia gyarmatosítás teljes vereségét. A tróntanács felszámolását[5] a gyarmatosító hatalom új kapitulációjának véltük, pedig ez egy tudatosan kiszámított engedménycsapda volt. Mi beléptünk a gyarmati játékba azáltal, hogy az alapvető harci célt, amely kezdett egyre világosabbá válni a résztvevők gondolkodásában, felváltottuk egy másikkal, amelyik könnyebben megérthető azonnal, ugyanakkor hosszú távon félrevezetőbb. Ekkor, vitatható okok miatt, még nem történt meg a fordulat, de a valóságos eredmény az volt, hogy a politikai kompromisszumot a forradalom szüneteként fogtuk fel és mutattuk be. Úgy gondoltuk, hogy szünet idején a mesterségesen felduzzasztott nemzeti mozgalmat újjászervezzük, hogy az majd

[4] *El Glaoui:* marrakesi pasa, a marokkói reakciónak és a francia gyarmatosítók híveinek egyik vezéralakja, a szultán detronizálását előkészítő áruló politikus; 1956-ban azonban, amikor a franciák a szultán visszahozatalára kényszerültek, látványos fordulattal a szultán hívévé és visszatérése előkészítőjévé változott.

[5] *Tróntanács:* a szultán távolléte (1953—1955) alatt létrehozott kormányzószerv, a franciák eszköze. Felszámolása az uralkodói jog visszaadását jelentette a szultánnak.

azokat a szektorokat is integrálja, amelyekre eddig nem terjedt ki. De mindezek a jóhiszeműen végrehajtott intézkedések, mivel nem egy átfogó stratégia függvényében fogantak, negatív irányba hatottak és züllesztették a nemzeti mozgalmat.

Az Aix-les-Bains-i kompromisszum 1956-ban elmulasztott kritikai értékelését ma kell elvégezni, hogy belső síkon tiszta és világos legyen az álláspontunk minden olyan kompromisszummal szemben, amelyet a jövőben esetleg kénytelenek leszünk elfogadni. Ezeket objektív módon, valóságos értékükben kell bemutatni, és sohasem szabad őket teljes győzelemként védeni. Sohasem szabad elhomályosítani a harcosok forradalmi öntudatát.

Sohasem tilos kompromisszumot kötni, mivel minden az erőviszonyoktól és a magunk elé tűzött közeli vagy távoli céltól függ. De lényeges, hogy ez nyíltan, harcosainknak az egész helyzetet elmagyarázva történjék.

A lényeges az, hogy ne kövessük el még egyszer az Aix-les-Bains-i hibát: ne igazoljunk teljes mértékben egy kompromisszumot, ne ünnepeljük teljes győzelemként, amikor opportunista alapon és opportunista célok érdekében jött létre.

2. A világtól elzárva folyó harcok

Van-e szükség arra, hogy emlékeztessem az olvasót mindazokra a csatákra, amelyeket 1956-tól 1960-ig kellett folytatnunk, anélkül, hogy a nép bármit tudott volna róluk? Minden az Isztiklál Párt[6] vezetőinek villájában vagy egy palota falai között ment végbe, és semmi sem szivárgott ki.

Egyes káderek részleteiben ismerik, hogyan védtük az Isztiklál Pártban kezdettől fogva azt az elvet, hogy valamennyi hatalmi eszköz, főleg pedig a belügyi hatóság tisztviselői, a hadsereg, a rendőrség és a csendőrség a kormánynak legyen alávetve. Enélkül egyetlen kormány sem tarthatja kezében valóságosan azt a végrehajtó hatalmat, amelynek gyakorlását feltételezik róla. Márpedig akárhányszor felvetettük a „fenntartott területek"[7] kérdését, vagy akárhányszor szerepelt a minisztertanács napirendjén, másnap mindig szabályos támadást intéztek ellenünk a francia gyarmatosító sajtóban, éspedig ezzel az ürüggyel: „Veszély fenyegeti a trónt!" Ez a támadás különös volt, mivel azoktól származott, akik három évvel korábban valóban fenyegették azt.

[6] *Isztiklál Párt:* a marokkói nemzeti burzsoázia 1944-ben alapított pártja. Jelentős szerepe volt a marokkói függetlenségi mozgalom kibontakoztatásában. 1956-ban, a függetlenség kikiáltása után kormányzó párt lett. Ekkortól a burzsoázia konzervatív érdekeinek és a szultán politikájának képviselője. A haladó erők, Ben Barka vezetésével, 1959-ben kilépnek belőle (lásd ezen írás bevezetőjét), és megalakítják a Népi Erők Nemzeti Szövetségét.

[7] *Fenntartott területek:* a marokkói függetlenné válás után Franciaország, a Celle-Saint-Cloud-i egyezmény értelmében, egyes állami feladatok irányítását továbbra is fenntartotta magának; ilyenek voltak a katonai kérdések, Marokkó külkapcsolatai, gazdasági és kulturális kérdések stb. Az ezekbe való francia beavatkozási jogot külön egyezmények szabályozták. Nyilvánvaló tehát — ami egyben Ben Barka e tanulmányának egyik fontos mondanivalója —, hogy a marokkói „függetlenség" a francia neokolonializmus alkalmazási formája volt.

Márpedig az első koalíciós kormányok: a Balafrej-kormány és az Ibrahim-kormány[8] alatt ezeket a megújuló összecsapásokat soha nem magyaráztuk meg világosan a közvéleménynek. Nem mondtuk meg a népnek, hogy terveink megvalósítására nincs minden eszköz a kezünkben. Úgyhogy egyesek ma azt merik mondani, hogy 1956 és 1960 között minden hatalom a miénk volt. Nem, nem volt a miénk a hatalom: ez az igazság!

Térjünk most át a gazdasági reformokra. Néhányan azok közül, akik magukénak tulajdonítják ezeket a reformokat és beleillesztik beszédeikbe, annak idején ádáz ellenfelei voltak. Hány csatát kellett vívnia Bouabid elvtársunknak[9], hogy Marokkónak saját pénzkibocsátó intézménye legyen, hogy valutája ne egyszerű csatlós-valuta legyen, hogy megállítsuk a nemzeti tőke csökkentését? Mennyi türelmet és mennyi pedagógiai érzéket kellett mutatnia 1956 októberétől 1960 áprilisáig a nemzetgazdasági minisztériumban töltött négy év alatt, hogy elérje céljait.

(...)

Ha mindezeket annak idején nyilvánosságra hozzuk, sok időt, számos illúzióvesztést és áldozatot takaríthattunk volna meg. A jövőben nem szabad újra elkövetni ezeket a hibákat. A múlt ezen elemeit újra elő kell vennünk, és meg kell magyaráznunk az aktíváknak, hogy ne legyen többé tere jó néhány legendának, és bizonyos mítoszok ne szolgálhassanak a neokolonializmus takarójául.

3. Kik vagyunk?

Sokáig nem akartuk megmondani, milyen cél felé akarunk menni. A rosszul magyarázott kompromisszumok, a titokban folytatott harcok miatt nem határoztunk meg hosszú távú perspektívát. Hányszor hallhattuk a kérdést: — „Nektek nincsen programotok?" De a dolog nem így merül fel, mert programot bárki írhat, ahogy ezt a hatalom vagy politikai ügynökei által hirdetett programok virágzása mutatja.

Mégis igaz, hogy gyakran nem mondtuk meg világosan, milyenfajta gazdasági, társadalmi és politikai szervezetet kívánunk végérvényesen országunk számára.

Most már nem tartható fenn ez a helyzet. Mivel a politikai osztályozás már megtörtént, hogy a tisztázás teljes legyen, a jelenlegi reakciós és demagóg útválasztással

[8] *Balafrej- és Ibrahim-kormány:* az 1956-ban függetlenségét elnyerő Marokkó két egymást követő kormánya. Ahmed Balafrej (szül. 1908) az Isztiklál Párt egyik alapítója és főtitkára volt. A gyarmati időben hosszú évekig élt emigrációban (főként az Egyesült Államokban), majd a francia—marokkói tárgyalásokon Marokkó egyik vezető képviselője. A függetlenség után külügyminiszter, 1958-ban rövid ideig miniszterelnök, majd megszakításokkal miniszter. Az Isztiklál Párt jobbszárnyának vezető politikusa. 1972-ben válik ki a kormányból. — Abdullah Ibrahim (szül. 1918) a megalakuló Isztiklál lapjának főszerkesztője volt, a függetlenség után az első kormány munkaügyi minisztere, majd a Balafrej-kormányt követően a kormány elnöke. Az Isztiklál-kormányból később kivált és Ben Barkával együtt részt vett a haladó Népi Erők Nemzeti Szövetsége megalakításában és vezetésében.

[9] *Abderrahim Bouabid:* az Isztiklál Párt egyik, a baloldali szárnyhoz tartozó politikusa, Ben Barka harcostársa, az első kormányokban tárca nélküli államminiszter. A Ben Barkával együtt megalapított Népi Erők Nemzeti Szövetsége vezető politikusa lett, de azon belül mérsékelt konzervatív irányzatot képviselt.

szemben a magunk útválasztását forradalmiként kell meghatároznunk. Éppen a második kongresszus[10] folyamán a legjobb mód saját magunk meghatározására az lesz, ha habozás nélkül megfogalmazzuk a ránk váró hosszú és rövid távú feladatokat.

FELADATAINK

(...)

A konzervatív erőkkel csak pontos és korlátozott program alapján szabad egyezséget kötni. Ennek hiányában a haladó nemzeti mozgalom tússzá válik és jelenléte alibiként szolgál a reakciónak.

Most alkotmányos téren világosan állást foglaltunk; de nem szabad egyik hibát a másikkal kiegyenlíteni. Nem szabad, hogy az alkotmány az összes problémát megoldó mágikus szóvá váljék. Véleményem szerint az alkotmány csak annyiban érvényes, amennyiben biztosítja a közszabadságot, lehetővé teszi ténylegessé válását a hatalom ellenőrzése és szankciói révén, és amennyiben lehetővé teszi, hogy meghiúsítsuk az idegen hatások érvényesülését országunk ügyeiben. Számunkra a nép előtti felelősség és a hatáskörök meghatározása, valamint a valóságos népi intézmények felállítása a lényeges.

Az alkotmányos probléma tehát csak része a demokrácia kérdésének, azaz annak, hogy az egyre szélesebb néptömegek részt vegyenek a közigazgatásban. Ez nem választható el a tömegmozgósítás és tömegszervezet szükségességétől, ami egyébként a legbiztosabb eszköz ezen alapvető követelés elfogadására.

Nem választható el az antiimperialista harctól sem, mivel nem elegendő politikailag támadni az abszolút hatalom rendszerét, hanem gazdaságilag is meg kell gyöngíteni szövetségeseit, azaz a földrabló gyarmatosítókat, a hűbériséget meg a kereskedő és komprádor burzsoáziát.

Ez az oka annak, hogy mi nem kizárólag az alkotmányos kérdést illetően válunk el a rendszertől. Ez csak keret. Eggyel több lehetőség arra, hogy megszervezzük a tömegeket és harcoljunk a neokolonializmus ellen. Minket azonban valójában antiimperialista álláspontunk határoz meg.

Antiimperialista feladataink

a) *Feladataink a külpolitika síkján* világosak: a gyarmatosítás elleni nemzeti forradalom nemzetközi mozgalmának egészével való teljes szolidaritás vonalába illeszkednek, mint ahogy mindinkább részei annak a közös harcnak, amelyet algériai, közel-keleti arab vagy afrikai testvéreink oldalán folytatnunk kell. Nem arról van itt szó, hogy régi jelszavak mögé rejtőzzünk, hanem hogy olyan tevékenységet folytassunk, amely tükrözi átfogó politikai választásunkat a nemzetközi kapcsolatokban.

[10] *Második kongresszus:* a Ben Barka és társai által alapított, haladó Népi Erők Nemzeti Szövetsége 1962 májusában megrendezett kongresszusáról van itt szó — még a kongresszus előtt. Ez a kongresszus ugyan létrehozott egy kompromisszumot a párton belüli irányzatok között — valójában erre utal itt Ben Barka szövege —, de csak néhány hónapig ható eredménnyel. A pártban rövidesen ismét ellentétek keletkeztek. 1963-ban a reakciós marokkói kormány üldözni kezdte a szervezetet — többek között Ben Barkát is ekkor börtönözték be.

E területen jelentkező feladataink bemutatására legyen elegendő, hogy emlékeztessek arra, miben kell különböznie egy következetes, a mienkéhez hasonló forradalmi szervezet által irányított, antiimperialista akciónak attól, amit ugyanezen jelszó alatt bizonyára reakciós, az imperializmussal szövetséges elemek is végbevihetnek, hogy jobban álcázzák e szövetségüket. Gyakran a politika egy adott pillanatban egyetlen jelszóra szűkül le. Egyetlen mondatba sűríti a harc elsődleges célját. De, kivéve meghatározott eseteket, egy mondat nem maradhat érvényes abban a rendkívül változó helyzetben, amely szükségszerűen jellemzi az imperializmus elleni harcot. Ezért kell nekünk minden egyes problémánál leszögezni, hogy melyik út viszi előre az imperializmus elleni harcot, és nem szabad megelégednünk olyan jelszó hangoztatásával, amelynek tartalma megváltozhat.

Itt két példát lehet felhozni, a semlegesség és a Maghreb-, arab- vagy afrikai egység példáját.

A semlegesség akkor volt hivatkozási lehetőség, amikor Dulles[11] erkölcstelennek bélyegezte, azaz amikor értéke csak a jövőt illető választásban rejlett. Az imperializmusellenes harc földrajzilag még korlátozott, gazdasági téren pedig félénk volt. Az a néhány ország, amelyik elutasította, hogy egész egyszerűen csatlakozzék a nyugati blokkhoz, más népek felszabadításának útját készítette elő. De attól a pillanattól kezdve, hogy az antiimperialista harc kiszélesedik, a Nyugat levonja neokolonialista döntésének következményeit és késznek mutatkozik elfogadni a felszíni semlegességet, akkor az egyszerű semlegességi hitvallás már nem elegendő. Egyedül a meghatározott esetben való konkrét állásfoglalás bír jelentőséggel.

(...)

Az arab testvéreink által a Közel-Keleten folytatott harc iránti közömbösség hivatalos politikája annyira rossz — mondhatnánk akár, hogy az imperializmus cinkosa — volt, hogy magában a mozgalomban és jóval a Népi Erők Nemzeti Szövetségének megalkotása előtt, ellenhatásként létrehozta a többi antiimperialista és haladó arab mozgalmakkal való szerves kapcsolat kiépítésének irányzatát. Annyira, hogy 1959-től a palota kényszerítve érezte magát arra, hogy magára vállalja ezt a közelkeleti közeledési politikát és saját presztízsét szolgálta vele. Ezt tanúsítják a kairói rendszerről egymást követően adott értékelések, amelyek a dölyfös megvetéstől az egyfajta bizalmatlansággal áthatott rokonszenvig terjednek. Még a semlegesség elrettentő jelszava is végül elfogadottá vált a hivatalos nyelvben, anélkül hogy valódi imperialistaellenes választást fejezett volna ki.

Ugyanígy van ez az egység jelszavával.

Az *egységnek* mint célnak két valóság közé kell beékelődnie: van egy egyesülés, amely az imperializmusé (azaz a kizsákmányolásé és a rabszolgaságé), és van a megosztás, szintén az imperializmus szülötte, amely a földrészt a tőkés monopóliumok étvágyának és ellentéteinek megfelelően szabdalja fel. Vagyis az egységnek nehéz harcok során kell lassanként felülkerekednie és nem tekinthető a már megszerzett eredmények összességének. Először a független országoknak a földrész egészén, a gyarmati rendszer eltüntetésére irányuló akcióegységében kell megnyilvánulnia. Azonos intézkedésekben kell konkretizálódnia, melyek lehetővé teszik a gazdaság-

[11] *John Foster Dulles* (1888—1959): 1953-ban lett az Egyesült Államok külügyminisztere. Neve összefonódott a hidegháborúval, az agresszív katonai-politikai tömbök szervezésével.

politika fokozatos harmonizálását, és végül lehetségessé és kívánatossá tesznek közös intézményeket.

Márpedig az imperializmus tökéletesen megértette, hogy az afrikai tömegeket és vezetőiket eszmei tűz alá véve, az ellenkező utat választva, a kontinentális vagy regionális egység formális eszméjét elfogadva csak az adottat, azaz az imperialista hegemóniát erősíti meg. Ez a politika jelenleg annyira veszélyes, hogy a forradalmi mozgalmak elsőrendű kötelessége harcolni e hamis, a reakciós rendszereket konszolidáló és neokolonialista politikájukat tisztára mosó koncepció ellen. Nem az a kötelességünk, hogy magunkévá tegyünk egy jelszót, hanem hogy pontosan megfogalmazzuk tartalmát. Ez utóbbit objektív módon, az afrikai államokat jelenleg megosztó mesterséges csoportosulásokon túllépve kell megítélni. Ha nem fogalmazzuk meg világosan, milyen egységet kívánunk és milyen eszközöket javaslunk ennek elérésére, fennáll annak a veszélye, hogy kínos helyzetekbe kerülünk.

Különösképpen ez a helyzet a *Maghreb egységgel.*[12]

Lehetővé tesszük-e még egyszer, hogy ellenfeleink ellenünk használják fel az eszmét, amelyhez valójában csak mi ragaszkodunk?

Ez az egység a dolgok rendjéből következik, és igazán senki sem szállhat vele szembe. Ha azonban kizárólag csak az egység jelszót tartjuk meg minden más jelszó nélkül, megkönnyítjük a misztifikálók feladatát, akik saját előnyükre használják azt fel. Egyszerre kell kifejlesztenünk az egységnek ezt a misztikumát és megmutatni nehézségeit. Ellentétben a nyilvánvaló szabotázst leplező üres deklarációkkal, nekünk konkrét céloknak kell szentelnünk magunkat, mint például a szervezeti hasonlóság, a politikai-adminisztratív struktúrák párhuzamossága, az egyes államok keretében az egyes gazdaságpolitikák által követett célok harmonizálása. Ezek a tömegszervezetek szintjén elhatározott és alkalmazott előzetes lépések, amelyek utat fognak nyitni a valóságos egységhez. Innen kiindulva nem lesz nehéz bebizonyítani, hogy a jelenlegi kormány éppen ellenkező irányt követő politikája a hangzatos nyilatkozatok mögött versengési törekvést és veszedelmes hátsó gondolatokat rejt.

Az észak-afrikai egység jelszava nagyon gyorsan az első helyre fog kerülni, de nem szabad megengednünk, hogy alibiül szolgáljon. Emiatt szükséges levonnunk a tanulságot múltbeli politikánkból és a résztvevők számára minden jelszó mögött megjelölni az elérendő célt. Ez a legbiztosabb eszköz az imperializmus tudatos szövetségeseinek sarokba szorítására, arra, hogy egyesek közülük levessék álarcukat, mások pedig döntsenek a népi erők táborához való csatlakozás mellett.

(...)

Forradalmi útválasztás és közvetlen feladatok

A forradalmi perspektíva lehetővé teszi, hogy térben és időben általános keretünk legyen; ebbe belehelyezhetjük a meghatározott viszonyoknak megfelelő lépéseket, amelyeket a lényegi céljaink felé való hosszú menetelésben célkitűzésként állapíthatunk meg.

„Programunk" ezért létezik és fogalmazódik meg csupán a neki reális tartalmat

[12] *Maghreb:* az Egyiptomtól nyugatra fekvő földközi-tengeri részek összefoglaló neve. Ide tartoznak: Marokkó, Algéria, Tunézia, Líbia.

adó közvetlen programokban, ugyanúgy, ahogy a közvetlen program egyes pontjai átfogó értelmet nyernek és nem válnak öncéllá.

Le kell azonban szögezni, milyen kapcsolatnak kell lennie egyrészt a minimális program és a közvetlen célok, másrészt a forradalmi perspektíva és a végső cél között.

Objektíve többé-kevésbé hosszú időszak van a politikai felszabadulás vége és azon pont között, ahonnan megalapozható egy valódi forradalmi akció. Hacsak nem törik szét a gyarmati államgépezetet, mint Vietnamban tették, akkor ez az időszak általában elég hosszú.

Ez a szünet pontosan megegyezik azzal az idővel, amennyi a népi tapasztalat számára szükséges ahhoz, hogy a független és neokolonialista államot gazdasági-társadalmi síkon a gyarmati állam tökéletes örököseként ismerje fel. Ahhoz azonban, hogy ez a tapasztalat bizonyító erejű legyen, az kell, hogy a nemzeti állam valóban nagykorúnak és felelősnek tűnjék, és ne háríthassa kudarcait egyedül az idegen cselszövésekre. Másképpen megfogalmazva, világossá kell válnia annak, hogy az állam a feudális urak és a „komprádor" burzsoázia állama, és hogy a vezető osztály nem tud elszakadni az idegen imperializmustól.

Ameddig a tömegek valóságos gyakorlata nem tette nyilvánvalóvá a rendszer és az imperializmus szükséges és felbonthatatlan szövetségét, ameddig az előbbi látszatfüggetlenséggel rendelkezik, ameddig a vezető osztályok demokratikus és nemzeti jellemvonásokat mutatnak, addig a rendszer egészének bírálata szükségszerűen csupán üres beszédnek és demagógiának tűnik.

Marokkóban a függetlenség körülményei, ahogy már elmondtuk, olyanok voltak, hogy a forradalmi politika azonnali alkalmazása lehetetlen volt. Szükséges volt a reformista felszabadítás szakasza.

Logikus következménye ennek, hogy csak két magatartás között lehet politikailag választani:

— vagy rámutatunk, hogy ez a folyamat egyszerre szükséges és átmeneti, azaz semmiképpen sem lehet cél, legfeljebb az alapok lerakása, amely alapokon később végbemehet a forradalmi útválasztás;

— vagy egyszerűen megbíráljuk a reformista politika végrehajtásának módját, de nem kérdőjelezzük meg az átfogó keretet. Ha logikusan végiggondoljuk, akkor ez a töredékes, álcázott bírálat, amelyik nem meri a hibák gyökerét célba venni, az, amit őfelsége ellenzékének nevezhetünk.

De amennyire egy fejlett országban lehetséges az eszközök bírálatára épülő ellenzék, a tapasztalat ugyanannyira bizonyította, hogy az egy fejletlen országban vagy átmeneti szakaszban nem képes döntő eredményeket hozni.

Nyilvánvaló, hogy ha a tiszta taktikánál maradunk, minden stratégiai kezdeményezés nélkül, akkor vagy ellopják a saját politikánkat, vagy opportunista színben tűnünk fel.

A forradalmi választás szükségessége parancsolóbb, mint bármikor, de megjelenik egy olyan minimális program szükségessége is, amelyik képes az összes energiát mozgósítani a Népi Erők Nemzeti Szövetsége keretében és körülötte.

A jelenlegi marokkói helyzet elengedhetetlenné teszi a társadalom valamennyi

forradalmi rétegének egységét. Távoli érdekeik nem azonosak, de egy nemzeti jelentőségű program keretében egységesek lehetnek.

A nemzeti és demokratikus harc időszakában egyetlen forradalmi párt sem kerülhette el, hogy ilyen minimális, a hosszú távú perspektíváktól eltérő programja legyen. Ez egyébként feltétele a működő kormány támogatásának és esetleg a benne való részvételnek is. Így a minimális program problémája a forradalomnak egy országon belüli üteméhez kapcsolódik. Senki sem láthatja előre pontosan a forradalmi ár és apály korszakainak egymásutánját.

A jelen körülmények között, szem előtt tartva hosszú távú stratégiánk meghatározását, mi legyen ez a minimális program?

Ez a program szükségszerűen középen lesz az általunk követett cél és a jelenlegi állapot között, de ugyanakkor lehetővé teszi, hogy előrehaladjunk e cél felé. Tartalmaznia kell tehát olyan elengedhetetlen feltételeket, amelyek nélkül semmilyen kompromisszum nem lehetséges, valamint gyorsító, azaz olyan elemeket, amelyek minden stagnálást megakadályoznak.

Számunkra nyilvánvalóan *a demokrácia kérdésének rendezése* az elengedhetetlen feltétel.

A gyorsítás elemei a jelen pillanatban, úgy tűnik, a következő három pontban foglalhatók össze:

— antiimperialista szolidaritás,

— valódi szolidaritás Algériával

— és végül mindennél inkább, mindennapi jelszóként és az ország demokratizálásának elemeként az *agrárreform*.

Ez a program keretül szolgálhat más politikai formációkkal és a hatalommal való kompromisszum számára, ugyanúgy, mint ahogy számunkra a rendszer radikális átszervezésének is emeltyűje lesz. A rendszer nem indulhat meg e kompromisszum által felvázolt úton anélkül, hogy ne kényszerülne jelentést és tartalmat változtatni.

Természetesen semmi sem biztosítja sem azt, hogy a kompromisszumot elfogadja a többi partner is, sem pedig azt, hogy nem elégednek-e meg e program átvételével a felelősség megosztásának elfogadása nélkül. De legalább mindegyiket sarokba szorítjuk, és ha egy napon kénytelenek lesznek egyezkedni velünk, tudni fogják előre, mit kell javasolniuk és mit fogadhatunk el zavartalanul.

A gyöngeség jele volna ez?

Nem, ha ugyanakkor meghatározzuk egy forradalmi útválasztás alapjait. Ha az utóbbi hiányzik, ez a program ténylegesen opportunista fordulatnak tűnne. Itt kapcsolódik szorosan össze a két, a hosszú és rövid távú választás, és kölcsönösen feltételezik is egymást. A lényeg az, hogy először is határozzuk meg és sose tévesszük szem elől az egyszer és mindenkorra megállapított távoli célokat.

Az afrikai, algériai, marokkói helyzet kompromisszumot tehet szükségessé a mi számunkra éppúgy, mint minden forradalmi mozgalom számára. Ez nem veszélyes, attól fogva, hogy a két utat, a hosszú és a rövid távú utat párhuzamosan egységbe ötvöztük. A stratégia és a taktika kettős síkján való döntés megnyitja a jelen és a jövő akcióinak útját.

Mehdi Ben Barka: Option révolutionnaire au Maroc. Écrits politiques, F. Maspero, Párizs 1966. 37—49. és 56—58. old.

Nem kerülhetünk fegyveres konfliktusba a testvérnéppel!

A MAROKKÓI NÉPI ERŐK NEMZETI SZÖVETSÉGE NEVÉBEN MEHDI BEN BARKA ÁLTAL KÖZZÉTETT FELHÍVÁS 1963. OKTÓBER 16.

1963. október 14-én a „független" Marokkó királyi csapatai területi követelések jegyében agressziót követtek el a függetlenségét nemrégiben fegyveres harc révén kivívott Algéria ellen. Ugyanezekben a napokban algériai belső ellenforradalmi erők is megkísérelték megdönteni a haladó kormányt. A konfliktust az Afrikai Egység Szervezete és néhány afrikai államfő közvetítő tevékenysége nyomán november 3-án tűzszünettel sikerült lezárni. 1970-ben Marokkó formálisan is lemondott területi igényeiről. A két arab ország között fellángolt háború komolyan veszélyeztette az arab haladó erők kibontakozását, és ezzel segítette az imperializmus céljait, elsősorban a francia neokolonialista mesterkedéseket. A marokkói baloldali radikális ellenzéki párt, a Mehdi Ben Barka vezette Népi Erők Nemzeti Szövetsége ellen ekkor már valóságos irtóháborút folytatott a marokkói kormány; vezetői börtönben, emigrációban vagy illegalitásban voltak. Az itt közölt felhívás ennek a szervezetnek a tiltakozása a marokkói reakció tevékenysége és a háború ellen. Világosan érzékelteti, miért és mennyire tartják fontosnak az arab haladó erők egy olyan arab — és szélesebb, afrikai — egység megteremtését, amely haladó program alapján egyedül lehet képes az imperializmus változatos módszerekkel élő tevékenységének ellensúlyozására, illetve az ellene való harcra. A közölt írás szerzőjét, Ben Barkát, előzően közölt írása bevezetőjében már bemutattuk.

Marokkó népe! A marokkói királyság, imperialista szándékkal, agressziós háborút indított az Algériai Demokratikus és Népi Köztársaság ellen. Ez az algériai—marokkói határon néhány nappal ezelőtt elkezdődött fegyveres konfliktus valóságos árulás nemcsak a lendületes algériai forradalommal szemben, hanem általában véve a szabadságért, a szocializmusért és az egységért harcoló arab forradalom egészével, és az egész világ nemzeti felszabadító mozgalmaival szemben.

Kötelességem, hogy a Népi Erők Nemzeti Szövetsége szószólójaként és a marokkói tömegek törekvéseinek tolmácsaként kijelentsem: *a marokkói nép sosem fogadja el, hogy fegyveres konfliktusba kerüljön a testvéri algériai néppel, bármilyen előre gyártott ürüggyel élnek is a kormányok saját szégyenletes szándékaik céljából.* Ez annál inkább is igaz, mivel a nemzetközi közvélemény felfigyel arra az egyidejűségre, amely-

lyel a területi követelések felmerülése (amelyet határincidensek kísérnek, és amelyet megelőzött a marokkói haladó népi szervezeteket sújtó általános megtorlás, amikor több ezernyi tagjukat letartóztatták a monarchia elleni „összeesküvés" ürügyével) egybeesik az algériai belső lázadási kísérlettel. Közös cél: a marokkói és az algériai nép letérítése a forradalom útjáról, kisebb összetűzések felhasználásával, az imperializmus kizárólagos hasznára.

Ez az imperializmus nem nézi elégedetten, ahogy a fiatal algériai állam minden nehézség nélkül átkel az átmeneti szakaszon. Nem tudja elfogadni, hogy az algériai forradalmi hatalom határozottan halad a stabilizáció és a rekonstrukció útján, miután a nép kihirdette alkotmányát és megválasztotta elnökét, harcostársunkat, Ahmed Ben Bellát.[1]

Ez az imperializmus nem tűri el, hogy Algériában megbukik az a terve, amely más, újonnan függetlenné vált országban lehetővé tette a hatalom eltorzítását, egy úgynevezett nemzeti kormány spanyolfala mögött, a gazdasági, katonai, technikai és kulturális uralom fenntartására engedelmes eszközöket iktatván be.

Ez egyébként a neokolonializmus lényege.

Marokkói néptömegek!

Ti mindenkinél jobb helyzetben vagytok, hogy megértsétek ennek a neokolonializmusnak a természetét. Nyolc év tapasztalatai során láttátok eltorzítani azt a függetlenséget, amelyért harcoltatok és legjobb fiaitokat feláldoztátok. Tapasztaltátok, hogy a hatalom a legjobb földjeinkből még mindig egymillió hektárt elfoglaló gyarmatosítónak, valamint a gazdaságunk ágazataiban uralkodó és gazdaságunkat továbbra is fosztogató külföldi tőkének az érdekvédelmezőjévé alakult át.

És most ez a neokolonializmus megkísérli Marokkót az algériai forradalom elleni támadás kiindulópontjává tenni, álnacionalista jelszavakat használva, zsoldosokra és romlott politikusokra támaszkodva, akik csak miniszteri posztjaik megőrzésével vagy újraelnyerésével törődnek, még ha ennek ára a nemzet valódi érdekeinek feladása, algériai és marokkói állampolgárok ártatlan életének feláldozása is.

Ezért kötelessége a marokkói népnek, hogy meghiúsítsa ezt a neokolonialista mesterkedést, és véget vessen a fegyveres konfliktusnak, lefogva a bűnös kezeket, amelyek magukhoz ragadták a hatalmat, és amelyeket egyedül az imperialisták fegyvereznek fel, pénzelnek és irányítanak.

Arab forradalmárok, harcosok!

Afroázsiai népek!

Arab harcosként és az Afroázsiai Szolidaritási Mozgalom egyik felelőseként fordulok hozzátok, hogy arra kérjelek titeket, álljatok a marokkói nép oldalán, védjétek meg azzal az imperialista összeesküvéssel szemben, amely Marokkót algériai testvére elleni agressziós háborúba akarja belevinni.

Nem tűrhető határprobléma a marokkói és az algériai nép között, amelyeket egybefűz a több évszázados közös történelem és a gyarmati rendszer elleni közös harc, mint ahogy egyesíti őket az egészséges alapokra épülő arab unió és az afrikai földrész egészét magába foglaló elválaszthatatlan egység részét alkotó Nagy Maghreb utáni vágy is.

[1] Lásd könyvünk 113. oldalán a 3. sz. lábjegyzetet.

Ez a konfliktus egyedül az imperialista erők érdeke, amelyek elhatározták, hogy megfékezik az arab felszabadítási mozgalom erősödését és akadályt gördítenek Afrikában az újjáteremtés, a haladás és az egység törekvései elé.

Ezért lényeges, hogy Afrikában és Ázsiában, főleg pedig az arab országokban, a néptömegek nemzeti szervezetei és azok vezetői megálljt parancsoljanak az áruló agressziónak, és kényszerítsék kezdeményezőit, hogy térjenek vissza az afrikai független államok Addis Abeba-i Chartájában[2] megfogalmazott békés tárgyalás útjára.

Marokkói harcostársak!

Hozzátok intézem ezt a felhívást az elszigetelés ellenére, amely tömegeinket övezi, és amely három hónap óta fogva tartja szervezetünket — az óta a megtorló akció óta, amelynek ma látjuk a folytatását, és amelyik valójában egyszerre jelent támadást a marokkói nép és algériai testvérei ellen, valamint az Algériában az FLN[3] és Marokkóban a Népi Erők Nemzeti Szövetsége által vezetett két testvéri forradalom ellen.

Lehullott az álarc, hogy megmutassa a neokolonializmus ügynökeinek igazi arcát: feudális urak, opportunisták és hivatásos politikusok, akik három év óta bitorolták a hatalmat és ma a marokkói államot pénzével és hadseregével az imperialista célok szolgálatába állítják.

Ezek a bitorlók, akik árulás, megtorlás és hamisság révén ragadták magukhoz a hatalmat, országunkat az arab és afroázsiai országok között fojtó elszigeteltségbe helyezik. Nemzetközi színtéren meggyöngítik Marokkó pozícióját, fittyet hányva a marokkói nép érdekeinek, pedig e nép tartós harca szorosan egybefonódik a gyarmati és feudális kizsákmányoló rendszerek ellen forradalmat vívó valamennyi nép harcával.

Biztosak vagyunk benne, hogy a népek e szolidaritása és közös sorsunkba vetett hite segítségével felülkerekedünk a múló válságon és leszámolunk az imperializmus maradványaival is, kiirtva a mi drága és nagy Egyesült Maghrebünkből azok utolsó gyökereit is.

Mehdi Ben Barka: Option révolutionnaire
au Maroc. F. Maspero, Párizs 1966.
157—159. old.

[2] *Addis Abeba-i Charta:* az afrikai államok vezetőinek 1963. májusi csúcsértekezlete az etiópiai Addis Abebában létrehozta az Afrikai Egység Szervezetét. Ennek alapító okmányát nevezik Addis Abeba-i Chartának. A szervezetnek jelentős szerepe volt az algériai—marokkói háború és határvita rendezésében.

[3] *FLN:* az algériai Nemzeti Felszabadítási Front (Front de Libération Nationale) szokásos rövidítése. Az FLN az algériai fegyveres felszabadítási harc vezető ereje volt.

Nelson R. Mandela / Hitvallásom az afrikai nacionalizmus: szabadság az afrikaiak számára saját országukban!

RÉSZLET A DÉL-AFRIKAI RIVONIA-PERBEN AZ UTOLSÓ SZÓ JOGÁN ELMONDOTT BESZÉDBŐL 1964. JÚNIUS

Nelson Rolihlahla Mandela (szül. 1918) a dél-afrikai Afrikai Nemzeti Kongresszus (ANC) egyik vezetője, az ANC Ifjúsági Ligájának alapítója, a dél-afrikai apartheid-politika elleni küzdelmek egyik fő szervezője. Fiatal korában — mint az itt közölt beszédrészletből is kiderül — antikommunista, de később pártjának a kommunistákkal való együttműködése mellett foglal állást, és egyike lesz pártja legkövetkezetesebb politikusainak. Éppen ezért üldözték, számtalanszor perbe fogták, többször volt illegalitásban. Az 1963—1964-ben folyó hírhedt terrorper, az úgynevezett Rivonia-per fővádlottja: a kormány megdöntésére irányuló szervezkedéssel vádolják, jóllehet a per tárgyalására is börtönből hozzák: egy régebbi tárgyaláson már ötévi börtönre ítélték. A Rivonia-per terrorbírósága több társával együtt életfogytiglani fegyházra ítélte. Az itt közölt részlet a per főtárgyalásán az utolsó szó jogán és saját maga védőjeként elmondott beszédéből való. A bevezető részben figyelemre méltó történelmi fejtegetésben tárja fel, hogyan kényszeríti a dél-afrikai kormány erőszaka az afrikai szabadságmozgalmakat annak az erőszaknak az alkalmazására, amelyet az ANC elvben jó ideig elítélt. Az afrikaiakra kényszerített helyzetben azonban „az erőszak elkerülhetetlen", mert nem marad más út a fehér uralom elleni harcban.

Az Afrikai Nemzeti Kongresszus[1] ideológiai hitvallása az afrikai nacionalizmus hitvallása, és mindig is az volt. Ez nem azt az afrikai nacionalizmust jelenti, amelyet az „Űzd a fehér embert a tengerbe" jelszó fejez ki. Az Afrikai Nemzeti Kongresszus által képviselt afrikai nacionalizmus az afrikai nép számára a szabadság és a betel-

[1] *Afrikai Nemzeti Kongresszus:* a Dél-Afrikai Köztársaság legnagyobb antiimperialista tömegpártja. 1912-ben alakult több haladó párt és szervezet egyesüléséből. Hosszú története során gyakran volt vitakérdés a Dél-afrikai Kommunista Párttal való viszony; a kommunistákkal való együttműködés politikája nem volt mindig az elfogadott álláspont. Másik vitás kérdés volt az erőszak alkalmazásának problémája. Míg 1949-ig jobbára az erőszakmentes politikát hirdette, 1949-től mind nagyobb befolyásra tett szert az a baloldali csoport, amely elvetette az erőszak feltétlen kerülésének elvét. 1960—1961-től, a párt törvénytelenné nyilvánításával egy időben, a szervezet elfogadta azt az elvet, hogy a reakció erőszakára szükség esetén erőszakkal kell válaszolni. Ezt jelzi a párt és más haladó erők által 1961-ben megalakított Umkhonto we Sizwe (A Nemzet Lándzsája) nevű fegyveres szervezet létrehozása is. (Vö. 4. sz. lábjegyzettel.)

jesedés programja saját országában. Az Afrikai Nemzeti Kongresszus által eddig elfogadott legjelentősebb politikai dokumentum a „Szabadság Charta"[2]. Ez semmiképpen sem egy szocialista állam programja. A föld újrafelosztását, s nem nacionalizálását hirdeti; a bányák, a bankok és az ipari monopóliumok államosítását tervezi, hiszen a nagy monopóliumokat egyetlen faj birtokolja, és az államosítás nélkül — a politikai hatalom növekedése ellenére — fennmaradna a faji uralom... A Szabadság Charta szerint az államosítás a magánvállalkozáson alapuló gazdaságban menne végbe. A Szabadság Charta megvalósítása új teret nyitna a virágzó afrikai nép minden osztálya számára, beleértve a középosztályt is. Az Afrikai Nemzeti Kongresszus történelme során sohasem szállt síkra forradalmi változásokért az ország gazdasági szerkezetében, és — legjobb emlékezetem szerint — sohasem ítélte el a kapitalista társadalmat.

A kommunista párt[3] viszont, ha helyesen értelmezem politikáját, egy a marxizmus elveire felépülő állam megteremtésére törekszik. Bár kész a Szabadság Chartáért harcolni a fehér fensőbbség teremtette problémák rövid távú megoldásaként, a Szabadság Chartát azonban programja kezdetének, nem pedig céljának tekinti.

Az Afrikai Nemzeti Kongresszus a kommunista párttól eltérően csak afrikai tagokat vesz fel. Fő célja volt és ma is az, hogy az afrikai népet egységesítse és az összes politikai jogot megszerezze számára. A kommunista párt fő célja viszont, hogy a tőkéseket eltávolítsa és helyükre munkáskormányt állítson. A kommunista párt az osztálykülönbségek hangsúlyozására törekszik, az Afrikai Nemzeti Kongresszus viszont igyekszik megteremteni harmóniájukat. Ez alapvető különbség.

Igaz, hogy az Afrikai Nemzeti Kongresszus és a kommunista párt gyakran szorosan együttműködött. De az együttműködés csak egy közös cél bizonyítéka (ez a cél ebben az esetben a fehér fensőbbség eltávolítása), s nem bizonyítja a teljes érdekazonosságot.

A világtörténelem tele van hasonló példákkal. Ennek legszemléletesebb illusztrációja talán a Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti együttműködés a Hitler elleni harcban. Egyedül Hitler merészelte azt terjeszteni, hogy ez az együttműködés Churchillt vagy Rooseveltet kommunistává, vagy a kommunisták eszközévé tette, vagy hogy Nagy-Britannia és Amerika azon működött, hogy kommunista világot hozzanak létre.

[2] *Szabadság Charta:* 1955 júniusában a dél-afrikai haladó szervezetek közös Népi Kongresszusa elfogad egy Szabadság Chartának nevezett okmányt, a fajgyűlölő rendszer elleni közös harc programját. E demokratikus program szerint „Dél-Afrika mindenkié, aki itt él, akár fehér, akár fekete, és az egész nép akaratának képviselete nélküli egyetlen kormány sem tarthat jogosan igényt a hatalomra." A Charta egyebek mellett a nép uralmát, az emberek és népcsoportok közötti teljes egyenlőséget, földosztást, a Dél-Afrikai Köztársaság kincseinek nemzeti tulajdonba vételét, a tanulás és kultúra demokratizálását, a szabad letelepedés és lakóhely-változtatás jogát stb. követeli.

[3] *Dél-afrikai Kommunista Párt:* a legrégibb kommunista párt Afrikában; 1921-ben alakult több marxista csoport egyesüléséből. Főként illegalitásban, egyes időszakokban legalitásban egyaránt jelentős szerepe volt a dél-afrikai szabadságmozgalmakban. Együttműködik az Afrikai Nemzeti Kongresszussal, és egyik kezdeményezője volt a már említett Szabadság Chartának is.

Az ilyen együttműködés példája található éppen az Umkhonto[4]-mozgalomban. Röviddel az Umkhonto létrejötte után, néhány tagja tájékoztatott engem, hogy a kommunista párt támogatni fogja az Umkhonto-mozgalmat, és ez be is következett. Egy későbbi szakaszban a támogatás nyíltan történt.

Azt hiszem, hogy a kommunisták mindig tevékeny szerepet játszottak a gyarmati országok szabadságért folytatott harcában, mert a kommunizmus rövid távú célkitűzései mindig megfeleltek a szabadságmozgalmak hosszú távú céljainak. A kommunisták ezért játszottak jelentős szerepet Malájföld, Algéria és Indonézia szabadságharcában, és ezek az államok ma mégsem kommunista országok. A kommunisták hasonlóképpen jelentős szerepet játszottak Európában a második világháború alatt kirobbant földalatti ellenállási mozgalmakban. Még Csang Kaj-sek tábornok is, aki ma a kommunizmus egyik legádázabb ellensége, együtt harcolt a kommunistákkal az uralkodó osztály ellen abban a küzdelemben, amelynek végén az 1930-as években Csang Kaj-sek megragadta a hatalmat Kínában.

A kommunisták és nem kommunisták közötti együttműködésnek ez a formája ismétlődött meg Dél-Afrika nemzeti felszabadító mozgalmában. A kommunista párt betiltása előtt elfogadott gyakorlat volt az olyan szervezeti keret, melyben a kommunista párt és a kongresszus-mozgalom is részt vett. Az afrikai kommunisták tagjai lehettek és lettek az Afrikai Nemzeti Kongresszusnak, s néhányan közülük az országos, a tartományi és a helyi bizottságokban dolgoztak. Az Országos Végrehajtó Bizottságban dolgozott többek között Albert Nzula, a kommunista párt egykori titkára, Moses Kotane, szintén egykori titkár és John Marks, a Központi Bizottság volt tagja.[5]

Én 1944-ben csatlakoztam az Afrikai Nemzeti Kongresszushoz, és fiatalabb koromban az volt a véleményem, hogy az afrikai nacionalizmus gondolatának felhígulásához vezethet az a politika, amely megengedi a kommunisták befogadását az Afrikai Nemzeti Kongresszusba, és az Afrikai Nemzeti Kongresszus valamint a kommunista párt időnkénti szoros együttműködését adott kérdésekben. Ebben a korszakban az Afrikai Nemzeti Kongresszus Ifjúsági Ligájának voltam a tagja, és egyike voltam azoknak, akik a kommunistáknak az Afrikai Nemzeti Kongresszusból való kizárásáért harcoltak. Ez a javaslat súlyos vereséget szenvedett. A javaslat ellen szavazott többek között az afrikai politikai közvélemény néhány legkonzervatívabb szekciója is. Azért védték ezt a politikát, mert azt vallották, hogy az Afrikai Nemzeti Kongresszus megalakulásától kezdve nem úgy jött létre és épült fel, mint a politikai gondolat egyetlen iskolájának politikai pártja, hanem mint az afrikai nép parlamentje, amely a nemzeti felszabadítás közös célja által egyesített különböző politikai meggyőződésű embereket egybefogta. Végül is megnyertek ennek a nézetnek, és azóta ¡s ezt vallom.

[4] *Umkhonto*, teljes nevén *Umkhonto we Sizwe* (A Nemzet Lándzsája): az 1. sz. lábjegyzetben szereplő Afrikai Nemzeti Kongresszus fegyveres szervezete. Létrehozása jelenti egyben a változást az Afrikai Nemzeti Kongresszus állásfoglalásában: elfogadhatónak, sőt adott esetekben szükségesnek tartja az erőszak alkalmazását is a harcban. Az Umkhonto egyik megteremtője, és egyben főparancsnoka Mandela volt.

[5] *Albert Nzula* (1906—1933) a Dél-afrikai Kommunista Párt első afrikai származású főtitkára, a Kommunista Internacionálé munkatársa. *Moses M. Kotane* (1905—) 1939-től a párt főtitkára, egyben hosszú időn keresztül az Afrikai Nemzeti Kongresszus egyik vezetője. *John B. Marks* (1903—1972) 1962-től haláláig a párt elnöke volt.

Talán nehéz a megrögzött kommunistaellenes előítéleteket valló fehér dél-afrikaiaknak megérteni, hogy tapasztalt afrikai politikusok miért oly készek barátként tekinteni a kommunistákra. Számunkra azonban az ok világos. Az elnyomás ellen harcolók között az elméleti különbségek hangoztatása olyan fényűzés, amelyet ebben a szakaszban nem engedhetünk meg magunknak. És ráadásul Dél-Afrikában évtizedekig a kommunisták alkották az egyetlen olyan politikai csoportot, amely kész volt az afrikaiakat emberi lényként és egyenjogúként kezelni; a kommunisták voltak azok, akik hajlandóak voltak velünk enni, beszélni, élni és dolgozni. Ők alkották az egyetlen csoportot, amely kész volt együtt dolgozni az afrikaiakkal politikai jogaikért és társadalmi érdekeikért. Emiatt sok afrikai ma is hajlik arra, hogy a szabadságot a kommunizmussal azonosítsa. Ebben a hitükben megerősíti őket az a törvényhozás, amely a demokratikus kormányzás és az afrikai szabadság minden képviselőjét kommunistának bélyegzi, és közülük sokat (akik kommunisták) száműz a Kommunizmust Betiltó Törvény alapján. Jóllehet sohasem voltam a kommunista párt tagja, ezen elvetemült törvény alapján engem is kommunistának neveztek az engedetlenségi mozgalomban játszott szerepem miatt. Engem is száműztek és börtönbe vetettek e törvény értelmében.

Nemcsak a belpolitikában számítjuk a kommunistákat azok közé, akik támogatják ügyünket. A kommunista országok mindig segítettek minket nemzetközi téren is. Az ENSZ-ben és más világszervezetekben a kommunista blokk támogatta a gyarmatosítás elleni afroázsiai harcot, és gyakran úgy rémlik, hogy fogékonyabb helyzetünk iránt, mint egyes nyugati hatalmak. Bár az apartheidet egyetemesen elítélik, a kommunista blokk hangosabban emel szót ellene, mint a fehér világ nagy része. Ilyen körülmények között arra, hogy a kommunistákat ellenségeinknek nyilvánítsa, csak egy olyan tapintatlan ifjú politikus vállalkozna, mint amilyen én voltam 1949-ben.

Most rátérek a saját álláspontomra. Tagadtam, hogy kommunista volnék, és úgy vélem, ilyen körülmények között kötelességem pontosan leszögezni, mi a politikai meggyőződésem.

Magamat mindig elsősorban afrikai hazafinak tartottam... Vonzódom az osztály nélküli társadalom eszméjéhez, ez a vonzódás részben marxista olvasmányokból fakad, részben pedig az ország korai afrikai társadalmának struktúrája és szervezete iránti csodálat táplálja. A föld, a fő termelési eszköz a törzsé volt. Nem volt gazdag vagy szegény, és nem volt kizsákmányolás.

Amint már mondottam, igaz, hogy befolyással volt rám a marxista gondolkodás. De ez igaz az új, független államok sok vezetőjére is. Olyannyira különböző emberek, mint Gandhi, Nehru, Nkrumah és Nasszer, mind elismerik ezt a tényt. Mindnyájan elfogadjuk valamiféle szocializmus szükségét, hogy népeink képessé váljanak a világ fejlett országainak utolérésére és a rendkívüli szegénység legyőzésére. Ez azonban nem jelenti azt, hogy mi marxisták vagyunk.

Nelson Mandela Speaks. South African Studies N. 4.
ANC, London, évszám nélkül. 101—106. old.

Kwame Nkrumah / Az afrikai tudat és a tömegek pozitív akciója

RÉSZLETEK A „KONSZENSZIZMUS — A DEKOLONIZÁLÁS ÉS FEJLŐDÉS FILOZÓFIÁJA ÉS IDEOLÓGIÁJA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ AFRIKAI FORRADALOMRA" C. KÖNYVBŐL 1964

Kwame Nkrumah (1909—1972) a függetlenségét 1957-ben kikiáltó Ghána függetlenségi harcának vezetője, az ország első elnöke. Az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában filozófiát, jogot és közgazdaságtant tanult diák az európai munkásmozgalom és az ugyancsak Afrikán kívüli pánafrikai mozgalom révén került a politikai és forradalmi tanok vonzókörébe. Fiatal korától kezdve a ghánai (akkor aranyparti) antiimperialista harcok vezetője. Országa mielőbbi és minél teljesebb függetlenségét követelte. Éles ellentéte a gyarmatosítókkal és a hazájabeli fontolva haladó körökkel börtönbüntetéseket, de egyszersmind hallatlan népszerűséget is szerzett a számára. Politikai-mozgalmi tevékenységét mindvégig élénk elméleti aktivitás is kíséri. Önéletrajza, de főleg számos ideológiai-politikai műve (köztük a magyarul is megjelent „Neokolonializmus, az imperializmus utolsó szakasza" c. könyve) az afrikai társadalom fejlődésének új útjait keresi. Törekvése — és e téren fő művének a „Consciencism..." tekinthető, amelyből itt részleteket közlünk — az afrikai tudati adottságokat, elsősorban a tradíciókat, a muzulmán és az európai-gyarmati hatásokat felmérve megkeresni azt, ami egy jövendő szocializmusban a közös vonások mellett sajátos afrikai elem lesz. Szocialista törekvései közel állnak a marxizmushoz. Marxistának vallja magát, és ezt kívánja igazolni idézett művében is; ebben a könyvében a dialektika és a materializmus filozófiai elemeire építi fejtegetéseit, egyben igyekezve ezeket az elemeket a képzetlen, de elsősorban az afrikai valóságot ismerő olvasó számára is világossá tenni. Az afrikai hagyományok ősi elemeit, a humanizmust és az általa egalitarianizmusnak nevezett egyenlősdit — a szegénység egyenlőségét — tekinti elsősorban olyan hagyományos adottságoknak, amelyek segíthetnek utat nyitni a tudományos szocializmus megvalósítása felé. A Nkrumah alkotta consciencism kifejezést nem kíséreltük meg lefordítani; valójában így nevezi azt az afrikaiba ágyazni kívánt marxista ismeretelméletet, amelynek fő állításaival ismertet meg az alant közölt részlet. A „consciencism" szó maga nyilvánvalóan a latin eredetű angol conscience szóból ered; jelentése lelkiismeret, értelem, vagy inkább, itteni alkalmazásának megfelelően: tudat, öntudat. Ennek „izmusa" a nkrumahi, maga kreálta filozófiai „irányzat". — Nkrumah politikai hatalmának és egyben az általa irányított ghánai nem-kapitalista fejlődésnek államcsíny vetett véget, távollétében, 1966 februárjában.

A gyakorlat gondolat nélkül vak — a gondolat gyakorlat nélkül üres. Az afrikai társadalom három összetevőjének, a tradicionálisnak, a nyugatinak és a mohamedánnak az együttélése nem zavartalan; éltető eszméik gyakran kerülnek összeütközésbe egymással. Ennek szemléltetéseképpen megkíséreltem bemutatni, hogy hogyan kerülnek szembe a kapitalizmust átható elvek a hagyományos afrikai társadalom szocialista egyenlősdiségével.

Mi tehát a teendő? Hangsúlyoztam, hogy ha helyesen akarjuk felfogni a másik két összetevőt, akkor azokat csak mint a hagyományos afrikai társadalom egy-egy tapasztalatát fogadhatjuk el. Ha nem ezt tesszük, társadalmunkat a legkeservesebb tudathasadás fogja gyötörni.

A nyugati és mohamedán tapasztalatokat céltudatosan kell fogadnunk. A gondolatnak kell bennünket eközben vezérelnie, mert a gyakorlat gondolat nélkül vak. Első lépésként összefüggő gondolatok valamilyen épületére van szükségünk, amely meghatározza az általunk örökölt társadalom egyesítésére irányuló akciónk általános természetét, mégpedig oly módon, hogy ez az egyesítés minden esetben a hagyományos afrikai társadalom magasztos eszményeinek figyelembevételével történjék. A társadalmi forradalomnak tehát szilárd támaszra kell találnia az intellektuális forradalomban, egy olyan forradalomban, amelyben gondolkodásunk és filozófiánk társadalmunk megváltására irányul. Filozófiánknak az afrikai ember környezetéből és életkörülményeiből kell szereznie fegyvereit. Ezekből a körülményekből kell kialakítani filozófiánk intellektuális tartalmát. Az afrikai kontinens emancipációja — az ember emancipációja. Ez két dolgot tételez fel: először is az emberi társadalom egyenlőségének helyreállítását, másodszor pedig minden tartalékunk legteljesebb körű mozgósítását az előbbi cél eléréséhez.

Az e társadalmi forradalom mögött álló filozófia nem egyéb, mint az, amit korábban filozófiai konszenszizmusnak neveztem; a konszenszizmus azoknak a rendelkezésre álló erőknek az intellektuális fogalmakban való feltérképezése, amelyek képessé teszik az afrikai társadalmat arra, hogy megeméssze az Afrikában jelentkező nyugati, mohamedán és európai-keresztény elemeket, amelyek ezáltal az afrikai személyiség részévé válhatnak. Magát az afrikai személyiséget azoknak a humanista elveknek az együttese határozza meg, amelyeken a hagyományos afrikai társadalom alapul. A filozófiai konszenszizmus az a filozófiai álláspont, amely az afrikai tudat mai tartalmából kiindulva megmutatja azt az utat, amelyen e tudat konfliktusaiból haladó megoldás adódik.

Ennek alapja a materializmus. A materializmus legalábbis az anyag abszolút és független létezésének állítása. Az anyag ugyanakkor az egymással szemben álló erők összessége is. A filozófiai jelentősége ennek az, hogy az anyag rendelkezik az önmozgás képességeivel.

(...)

Ami a politikai oldalt illeti, a filozófiai konszenszizmus a gyarmatosítás, az imperializmus, a széthúzás és az elmaradottság valóságával kerül szembe. Külön-külön és együttvéve ez a négy tényező áll szemben az igazi egyenlőség eszméjén alapuló társadalmi igazsággal.

Az első lépés a gyarmatosítás felszámolása ott, ahol még fennáll. A gyarmati kormányoknak az a céljuk, hogy gyarmataikat nyersanyagtermelőként és ugyanakkor a külföldi ipar, a külföldi tőkések számára az iparcikkek felvevőpiacaként tartsák

fenn. Mindig az volt a véleményem, hogy a gyarmatosítás gazdasági alapokon nyugszik, de a gyarmati kérdés megoldását csak politikai akció, a felszabadulásért vívott állandó szívós harc jelentheti, ami az elkerülhetetlen első lépés a gazdasági függetlenség és integritás biztosítása felé vezető úton.

Azt írtam korábban, hogy a konszenszizmus az anyagot egymással feszültségben szemben álló erők összességének tekinti, és hogy dialektikusan szemlélve lehetségesnek tartja az anyag kritikus elrendezése révén a kategoriális átalakulást. Ez a megállapítás kulcsot ad kezünkbe a gyarmatosítás tényének elemzéséhez, mégpedig nem csupán Afrikában, hanem tulajdonképpen mindenütt. Kulcsot ad kezünkbe ahhoz is, hogy hogyan győzhető le a gyarmatosítás.

A gyarmati viszonyok közepette jelen vannak olyan erők, amelyek a gyarmatosítás előmozdítása, olyan politikai kötelékek fejlesztése irányában hatnak, amelyekkel a gyarmatosító ország magához láncolja gyarmatait azzal az elsődleges céllal, hogy fenntartsa a maga gazdasági előnyeit. A gyarmatosítás erőkifejtést tesz szükségessé, s ezt az erőkifejtést jórészt a haladó erők harca vonja magára, azoknak az erőknek a harca, amelyek szembefordulnak kapzsi egyének és osztályok arra irányuló elnyomó vállalkozásával, hogy az erős önző módon visszaéljen a gyengébbel.

Aminthogy az anyag nyugodt megjelenése, mint Hérakleitosz nyila, csak leplezi a mögötte rejlő, szemben álló erők közötti feszültséget, éppúgy egy gyarmati területen a reakciós és forradalmi erők szembenállása örök érvényű és megadóan tűrt leigázásnak tűnhet. Éppúgy azonban, ahogy a minőség megváltozhat az anyag kritikus jellegű mennyiségi (mérhető) változásai által, úgy a társadalmi erőviszonyok megváltozása egy csapásra elmoshatja a megadásnak ezt a látszatát. E szemben álló erők dinamikusak abban az értelemben, hogy valamilyen társadalmi helyzet megteremtésére irányulnak. Dinamikus jellegüket kifejezésre juttathatjuk azzal, hogy akcióknak nevezzük őket. Ez esetben azt mondhatjuk, hogy egy gyarmat esetében pozitív akciót[1] és negatív akciót különböztethetünk meg. A pozitív akció azoknak az erőknek az összességét jelenti, amelyek a társadalmi igazságra törekednek, s azon az oligarchikus kizsákmányolás és elnyomás megsemmisítését értik. A negatív akció értelemszerűen azoknak az erőknek az összességét jelenti, amelyek a gyarmati alávetettség és kizsákmányolás fenntartására törekednek. A pozitív akció forradalmi, a negatív akció pedig reakciós.

Mindjárt a kezdetben tudomásul kell vennünk, hogy a pozitív és a negatív akció fogalma absztrakció. Ugyanakkor ezek az absztrakciók a társadalmi valóságban gyökereznek. Minden további nélkül statisztikai eszközökkel elemezni lehet azt, hogy hogyan jelentkezik a pozitív akció és a negatív akció egy-egy adott társadalomban. Olyan jelenségek statisztikai elemzéséről van szó, mint a termelés, az elosztás, a jövedelmek stb. Háromféle helyzetet tárhat fel az ilyen elemzés. Előfordulhat, hogy a pozitív akció túlsúlyban van a negatív akcióval szemben; hogy a negatív akció van túlsúlyban a pozitív akcióval szemben; végül labilis egyensúly is fennállhat közöttük.

A gyarmati helyzetben nyilvánvalóan a negatív akció van túlsúlyban a pozitív akcióval szemben. Ahhoz, hogy a valóságos függetlenség kivívható legyen, a pozitív

[1] *Pozitív akció:* a Nkrumah által az ötvenes évek elején meghirdetett függetlenségi mozgalom jelszava volt — aktív harc az angol gyarmatosítók ellen.

akciónak felül kell kerekednie a negatív akcióval szemben. A valóságos függetlenség látszata azonban minden bizonnyal e sajátos viszony létrejötte nélkül is bekövetkezhet. Amikor ez történik, akkor azt mondhatjuk, hogy bekövetkezett a neokolonializmus állapota, minthogy a neokolonializmus a negatív akció eszköze arra, hogy azt a látszatot keltse, mintha alulmaradt volna a pozitív akcióval szemben. A neokolonializmus nem egyéb, mint a magát holtnak tettető negatív akció.

Ennek megelőzéséhez arra van szükség, hogy a pozitív akciót tömegpárt támogassa, és ezek a tömegek minőségi fejlődésen menjenek keresztül: a nevelés és a tudatosság erősödése fokozza hajlamukat a pozitív akcióra. Azt mondhatjuk tehát, hogy egy gyarmati területen a pozitív akciót olyan tömegpártnak kell támogatnia, amely rendelkezik a nevelés egész fegyvertárával. Ezért fejlesztette a ghánai Népi Konvenció Párt[2] kezdettől fogva nevelési, munkás-, paraszti, ifjúsági, női stb. szekcióit. Ily módon a nép állandó politikai nevelésben részesült, öntudata erősödött, és olyan képe alakult ki önmagáról, ami teljességgel lehetetlenné tette a neokolonializmust és annak minden álcázott formáját. A közös radikális cél által egységbe fogott tagok és egyetértők millióinak támogatása adja a Népi Konvenció Párt forradalmi jellegét, nem csupán programjának sajátos volta. A tömeges és országos méretű támogatás tette lehetővé, hogy reálisan fel lehessen vetni alapvető jellegű változások végrehajtását a gyarmati időszakból örökölt társadalmi zűrzavarban.

Az egypártrendszerű népi parlamenti demokrácia alkalmasabb az egész nemzet közös törekvéseinek kifejezésére és kielégítésére, mint a többpártrendszerű parlamentarizmus, amely valójában nem egyéb, mint ügyes fogás a vagyonosok és a nincstelenek közötti elkerülhetetlen küzdelem fenntartására és leplezésére.

Ahhoz, hogy egy-egy területen érvényesüljenek a függetlenség formális jegyei, természetesen nem kell a pozitív akciónak szükségképpen túlsúlyra jutnia a negatív akcióval szemben. A pozitív akció kibontakozását látva a gyarmatosító hatalom fáradhatatlanul fejleszti a féken tartás politikáját, azt a politikát, amellyel igyekszik megakasztani és korlátok közé szorítani az előrehaladást. Ez a politika gyakran konferenciák és sokáig húzódó alkotmányos reformok formáját ölti.

A féken tartás politikáját azonban a gyarmatosító hatalom csak mint kisebbik rosszat fogadja el. Amire leginkább áhítozik, az a pozitív akció visszaszorítása. A féken tartás politikáját akkor alkalmazza, amikor már bizonyos abban, hogy a történelem kerekét nem lehet visszaforgatni; ekkor próbálja jelentéktelen reformok kiagyalásával korlátozni a haladást. A gyarmatosító hatalom olyan csatornákba igyekszik terelni a pozitív akciót, ahol az nem árthat neki.

Ebből a célból a legkülönfélébb kifinomult eszközökhöz folyamodik. Miután a közvetlen erőszakról lemondott, a gyarmatosító hatalom megtévesztő törekvésekkel ruházza fel a függő területen fellépő negatív erőket. Ezek a negatív erők báránybőrbe bújt politikai farkasokká válnak, csatlakoznak a függetlenségi törekvésekhez, és jóhiszemű fogadtatásra találnak a nép körében. Ez az a pont, ahol belülről sorvasztó kór módjára igyekeznek fertőzni, korrumpálni, züllleszteni és gáncsolni a nép törekvéseit.

[2] *Népi Konvenció Párt:* aranyparti antiimperialista párt; 1949-ben alapította Kwame Nkrumah, aki 1953-tól a párt elnöke volt.

A népet, a nemzet testét és lelkét, a politikai döntések végső szentesítőjét, a szuverenitás hordozóját nem lehet sokáig félrevezetni. A nép gyorsan felfedi ezeknek a Janus-arcú kétkulacsos politikusoknak az igazi természetét, és elfordul tőlük. Ha azonban egyszer a gyarmatosításnak ez a mentsvára lelepleződik, és a tányérnyaló cinkosok hitelüket vesztik, a gyarmatosító hatalomnak nem marad más választása, mint hogy elismerje a nép függetlenségét. Nyomban ezt követően azonban a függetlenséget áldatlan viszály és elégedetlenség szításával igyekszik semmivé tenni, majd végül aljas, behízelgő rábeszéléssel igyekszik kivetni a nyeregből a győztes népet, maga próbálva meg a nép lelkiismeretévé és akaratává, sőt hangjává és karjává válni. A politikai döntéseket, akárcsak a függetlenség elnyerése előtt, újra nem a nép jólétének szempontja vezérli, hanem az, hogy mi szolgálja az egykori gyarmatosító hatalom és az önző politikusok klikkjének jólétét és biztonságát.

Valamely idegen hatalomnak minden olyan próbálkozása, amellyel egy-egy szuverén ország valóságos függetlenségét gáncsolja, züllleszti, korrumpálja vagy bármi módon gátolja, neokolonialista jellegű. Neokolonialista annyiban, amennyiben arra törekszik, hogy tekintet nélkül valamely nép szuverenitásának elismerésére, érdekeit igyekszik alárendelni egy idegen hatalom érdekeinek.

Valamely gyarmati hatalom tulajdonképpen úgy is felkínálhatja a függetlenséget egy-egy országnak, hogy nem tervez eleve ilyen lépéseket, de ugyanakkor azt reméli, hogy a pozitív és haladó erők ezáltal megbékülnek, lecsillapodnak, és a nép kizsákmányolása nyugodtabb, kényelmesebb körülmények között folyhat tovább.

A neokolonializmus nagyobb veszélyt jelent a független országokra nézve, mint a tulajdonképpeni gyarmatosítás. A gyarmatosítás durva, többnyire nyílt, és a nemzet erőfeszítéseinek céltudatos összpontosításával legyőzhető. A neokolonializmus esetében azonban a nép el van választva vezetőitől, és ahelyett, hogy olyan becsületes vezetés, irányítás jönne létre, melyet minden helyzetben az általános jólét eszménye vezet, a vezetők egyre inkább elfordulnak a néptől, amely hatalomra juttatta őket, és óhatatlanul eszközévé válnak az elnyomásnak, a neokolonializmus javára.

Könnyebb a tevének átjutni a tű fokán, mint az egykori gyarmati közigazgatásnak őszinte és becsületes segítséget adni a felszabadított területeknek *politikai* természetű kérdésekben. Ha megengedjük, hogy valamely idegen ország – főképpen olyan, amelyet gazdasági érdekek kötnek kontinensünkhöz — beleszóljon abba, hogy milyen *politikai* döntéseket hozunk, milyen *politikai* vonalat követünk, az annyit jelent, mintha ezüsttálcán nyújtanánk vissza függetlenségünket elnyomóinknak.

Minthogy a gyarmatosítást — öltsön bármily változatos formákat — valójában határozottan gazdasági indítékok vezérlik, minthogy maga a gyarmatosítás nem egyéb, mint politikai eszköz arra, hogy a gyarmatokat egy gyarmatosító hatalomhoz kössék azzal az elsődleges céllal, hogy az anyaország gazdasági előnyökhöz jusson, hasonlóképpen alapvetően fontos, hogy a felszabadított terület ne kösse gazdaságát az előzött urakéhoz. Valamely nép felszabadítása olyan elvek intézményesítését jelenti, amelyek parancsolóan előírják az imperialista uralom leleplezését és szétzúzását, annak politikai, gazdasági, szociális és kulturális vonatkozásaiban egyaránt. Az imperialista uralom e formáinak felszámolásához arra van szükség, hogy a politikai, gazdasági, szociális és kulturális akció mindig a felszabadított terület igényeiből és sajátosságaiból induljon ki, és feleljen meg ezeknek az igényeknek és sajátosságoknak. E követel-

mény konok fenntartása nélkül a felszabadított terület tárt karokkal várná éppen azt az ellenséget, amelyet borzalmas szenvedések árán igyekezett legyőzni.

Valamely nép igazi jóléte nem tűr megalkuvást. Ha engedünk népünk igazi érdekeiből, akkor eljön a nap, amikor a nép ítéletet mond rólunk, mert a nép erőfeszítése, áldozatvállalása, türelme és önmegtartóztatása kellett ahhoz, hogy kiharcoljuk a függetlenséget. Ha egyszer már kivívtuk a függetlenséget, lehet az egykori gyarmatosító hatalom ellenére kormányozni, de nem lehet a nép vágyai és érdekei ellenére.

A pozitív akció gerince a nép. A nép erőfeszítéseivel lehet csak legyőzni a kolonializmust, a nép arcának verejtékével lehet felépíteni az országot. A nép a nemzeti nagyság realitása. A nép szenvedi el a gyarmatosítás pusztítását és megaláztatásait, ezért nem szabad a népet a kolonializmussal való veszélyes kacérkodással sérteni.

Az alapvető törvény szerint az anyag a magasabb rendű formák felé fejlődik és ez a fejlődés dialektikus jellegű. Ez a törvény a társadalomnak is alapvető törvénye. Az ellentmondás a lét szülőanyja. A keletkezés maga is ellentmondás, a létezés pedig az ellentétes erők és törekvések ellentmondásának szülötte.

Ahogyan a természetben minden mozgás tulajdonképpen eredő, mivel a mozgó tárgyra mindig külső erők is hatnak, a társadalomban is minden fejlődés, minden haladó mozgás ellentétes erők következménye, a pozitív akciónak a negatív akció fölötti győzelme.

E győzelem kísérője — az ismeret. Éppúgy ugyanis, ahogyan a természeti fejlődés folyamatát előmozdítja az ismereteken alapuló emberi beavatkozás, a társadalmi fejlődést is elősegítheti a társadalmi fejlődés törvényszerűségeinek ismeretén alapuló politikai beavatkozás. A társadalmi fejlődés meggyorsítására irányuló politikai akció a katalizátor szerepét játssza.

Erre a katalizátorra azért van szükség, mert a természetes ütemű fejlődés mindig nagy áldozatokkal jár. Számtalan élőlény pusztulása és rendkívüli szenvedések árán valósul meg. A tudományos ismeretek révén siettetett fejlődés gyorsabb, és az anyaggal való gazdálkodást eredményezi. Hasonlóképpen a politikai akció által a társadalmi fejlődésbe bevezetett katalízis idő, emberélet és emberi energiák megtakarítását jelenti.

A pozitív akció nélkül nem lehet szó valamely gyarmati terület igazi felszabadításáról. Enélkül az országra az vár, hogy napról napra szánalmasan botorkálva haladjon egy olyan árnyék-függetlenség felé, amelyet minden irányból átszőnek egy idegen hatalom magasabb rendű érdekei. Az igazi felszabaduláshoz arra van szükség, hogy a pozitív akció mindenekelőtt objektív elemzését nyújtsa annak a helyzetnek, amelynek megváltoztatására törekszik... A pozitív akciónak továbbá minden haladó erőt egybe kell gyűjtenie, hogy csatasorba rendezve azokat, szembeszállhassanak a negatív akcióval. Ugyanakkor idejében fel kell ismernie és meg kell fékeznie saját belső ellentmondásait, mivel ha a pozitív akció egy adott szituációnak azokat az erőösszetevőit egyesítheti is magában, amelyek egy sajátos cél szempontjából haladóak, ezek közül nem egy tartalmaz olyan tendenciát is, amely más összefüggésben viszont reakciós.

Ezzel függ össze, hogy amikor a pozitív akció az erők egyesítésére törekszik, olyan varratokat is létrehoz, amelyeknél ez az egység könnyen fel is bomolhat. Alapvető fontossága van annak, hogy a pozitív akció a maga dialektikus fejlődésében előre számot vessen ezzel a csírájában levő bomlással, és feltárja a jövőbeni elszakadási tendenciák megfékezésének lehetőségeit, a rügy szétpattanását akadályozó lehetősé-

geket, amikor a kolonializmus meginog, megtántorodik a pozitív akció frontális csapásának súlya alatt.

A pozitív akció azonban akkor sem lanyhulhat, amikor a gyarmatosítás már vereséget szenvedett, mert éppen ez idő tájt érnek meg az említett szakadási tendenciák. Emellett, noha a politikai függetlenség önmagában is érdekes, mégis csupán eszköze a nép teljesebb felszabadulásának és magára találásának. Ha egyszer kivívták a függetlenséget, a pozitív akciónak új irányba kell fordulnia, a gyarmatosítás puszta felszámolása helyett az új ország építése lesz a cél.

S valóban éppen e cél, az új ország építése során kerül szembe a pozitív akció a legnagyobb veszélyekkel. A neokolonialista behízelgést, a rábeszélést, a csábítást, a neokolonializmus megannyi trójai falovát csak a szívós ellenállás teheti ártalmatlanná, mivel a neokolonializmus modern szirén, olyan szörny, aki édes muzsikával csábítja el áldozatait.

Ahhoz, hogy minden téren eredményesen szállhasson szembe a neokolonializmussal, a pozitív akciónak rendelkeznie kell az ideológia fegyverével, olyan ideológiával, amely egy tömegpárt révén élettel tölti meg a világot, és az életet megújító ismeretekkel fegyverzi fel, amely szilárd kapoccsal köti múltunkhoz és biztos vezérfonalat kínál jövőnkhöz. Egy ideológia fényében értelmezni és értékelni lehet minden, a nép életét befolyásoló tényt, és így állandóan lelepleződnek a neokolonializmus ártalmas szándékai és szemfényvesztése.

Ahhoz, hogy ez az ideológia átfogó legyen, hogy fényt derítsen népünk életének minden mozzanatára, hogy kiterjedjen minden, a társadalom számára érdekes problémára, s hogy fenntartsa a kapcsolatot múltunkkal, tartalmában és formájában egyaránt szocialistának kell lennie, és az is szükséges, hogy azt egy tömegpárt tegye magáévá.

A szocializmus ma Afrikában mégis mintha feladná objektív tartalmát egy félrevezető terminológia és általános zűrzavar kedvéért. A vita középpontjába a szocializmus különféle lehetséges válfajai kerültek a szocialista fejlődés általános szükségessége helyett. Minden bizonnyal többre van szükség, mint az uralmi politika puszta elutasítására. A függetlenség a népet illeti meg — a nép vívta ki a nép számára. Azt minden felvilágosult szuverenitás-elmélet elismeri, hogy a függetlenség a népet illeti meg. Azt, hogy a nép vívta ki, a tömegmozgalmak sikereinek fényében mindenki látja. Hogy a nép számára vívták ki, az világos abból, hogy a nép a szuverenitás letéteményese. Nem tette azonban a nép magáévá a függetlenséget mindaddig, amíg az nem nyer olyan nemzeti és társadalmi tartalmat, amely biztosítja a nép jólétét és felemelkedését.

A felszabadított területek szocializmusa csak számos előfeltétel mellett érheti el, hogy a függetlenséget ne idegeníthessék el a néptől. Ha a szocializmus hű marad céljaihoz, akkor kapcsolatot kell keresnie a nép egalitariánus és humanista hagyományaival, amelyek azokból az időkből valók, amikor még nem torzította el társadalmi fejlődését a gyarmatosítás; ki kell választania a gyarmatosítás következményeiből azokat a mozzanatokat (mint például az ipari termelés és a gazdaság megszervezésének új módjai), amelyeket a nép érdekeinek szolgálatában fel lehet használni; meg kell fékeznie, akadályoznia azoknak a torzulásoknak és zsarnoki érdekeknek a továbbterjedését, amelyeket a gyarmatosítás szokásai alakítottak ki; ki kell gyógyítania a néptömegeket azokból a lelki elváltozásokból, amelyeket „gyarmati mentalitásként"

szoktak összefoglalni; végül a leghatározottabban meg kell védelmeznie a nép függetlenségét és biztonságát. Röviden szólva, a szocializmus elismeri a dialektikát, annak lehetőségét, hogy a szemben álló erők harcából új szülessék; elismeri a harc teremtő erejét és azt, hogy valójában minden változáshoz az erő alkalmazására van szükség. Magában foglalja a materializmust is, és az egyenlőség társadalmi kategóriáiban értelmezi azt. Ezért tekinthető ez filozófiai konszenszizmusnak.

Kwame Nkrumah: Consciencism. Philosophy and Ideology for Decolonization and Development with Particular Reference to the African Revolution. Heinemann, London 1964. 78—79. és 98—106. old.

Erőszakkal elzárták előlünk az alkotmányos utat!

1. RÉSZLETEK ALBERTO GOMEZ: „A KOLUMBIAI FORRADALMI FEGYVERES ERŐK ÉS FEJLŐDÉSÜK PERSPEKTÍVÁI" C. CIKKBŐL

2. A MARQUETALIAI PARTIZÁNOK AGRÁRPROGRAMJA

A második világháború utáni idők kolumbiai történelme a „violencia", az erőszak négy szakaszát, a forradalmi erők elleni négy háborút ismer. Az 1948—1953-as, az 1954 — 1957-es, az 1962. évi és az 1964-gyel kezdődő negyedik „violencia"-korszak — a kolumbiai reakció és az Egyesült Államok közös hadműveletei — több százezer kolumbiai hazafi — főként parasztok — életét követelték.

Az itt következő két írás közül az első, Alberto Gomez 1967-ben megírt cikke a Kolumbiai Kommunista Párt álláspontját tükrözi a forradalmi parasztmozgalom, a marquetaliai önvédelmi körzet kérdésében. Marquetalia *a kolumbiai és általában a latin-amerikai forradalmi mozgalomban fogalommá vált: ötezer négyzetkilométernyi felszabadított terület volt ez Kolumbia hegyvidékén, ahol a felkelt parasztság megkísérelte a maga demokratikus rendjét megvalósítani. Ennek 1964-ben született forradalmi agrárprogramját adja második — egészében közölt — írásunk. A későbbiek során a marquetaliai parasztok harcát a reakció túlereje leverte. A fegyveres összetűzések azonban később sem szűntek meg. De a kolumbiai kommunisták, a változott helyzet felmérése alapján, mind több gondot fordítottak a széles körű politikai tömegmunkára, a reakció és az amerikai imperializmusellenes nemzeti egység erősítésére, az osztályharc változatos formáinak egyidejű alkalmazására. Így a párt főtitkára, Gilberto Vieira, 1970-ben közzétett cikkében (Documentos Politicos, 83. sz.) is ismételten leszögezi, hogy a partizánakciók — amelyekben számos kommunista is részt vesz — nem jelentik a népi harc fő formáját az adott szakaszban.*

1.

A „tömegek önvédelmének" nevezett politika nem a kolumbiai kommunisták találmánya. Ezt a harci formát maguk a paraszti tömegek hozták létre. Pártunk azzal, hogy támogatta ezt a formát és a saját politikájának részévé tette — nem öncélúan, hanem a fejlettebb harci formák elérésének eszközeként —, bebizonyította, hogy megbonthatatlan kapcsolatban áll a valósággal és gondosan tanulmányozza annak konkrét megnyilvánulásait.

A tömegek önvédelmének politikája hosszú múltra tekint vissza a kolumbiai parasztság társadalmi harcának történetében. Ez a mozgalom csaknem húsz évvel ez-

előtt keletkezett. Kezdeti szakaszában e mozgalom nem volt más, mint a parasztok válasza a kormány erőszakpolitikájára (a „violenciá"-ra), amely 1948 óta valóságos csapás az országra. Ez a harci forma először spontánul jelent meg, hiányoztak belőle a világos politikai célkitűzések, és lényegében véve csak a liberálisok és a konzervatívok közötti pártküzdelmek megnyilvánulása volt. Ám a kommunista párt már 1949-ben kiadta a jelszót: a reakciós erőszakra a tömegeknek szervezett erőszakkal kell válaszolniuk. Ez a jelszó nagy visszhangra talált a parasztoknál, és mélyen meggyökerezett bennük. A parasztok, miután a későbbi harc folyamán felismerték hatékonyságát és jelentőségét, maguk választották a partizánmozgalmat harcuk formájává, s ennek a hamarosan országos méretűvé váló mozgalomnak a sajátosságait az határozta meg, hogy a harcosok személyes bátorsága mellett a fegyvereik igen kezdetlegesek voltak.

(...)

Mi, kolumbiai kommunisták, sohasem számítottunk arra, hogy a parasztok a városból érkező utasításra fegyveres harcba indulnak majd. A kolumbiai parasztoknak megvannak a maguk tapasztalatai. A saját bőrükön érezték, mit jelent a háború. Akkor indítanak fegyveres harcot, amikor ezt tekintik az egyetlen lehetőségnek, amikor reájuk kényszeríti ezt a harcot az osztályellenség, aki a saját megmentése érdekében ezt szükségesnek tartja.

Számolni kell azzal, hogy a parasztokra erősen „pacifikáló" hatást gyakorol az, hogy földhöz jutnak, vagy megindulnak az aktív földszerzésért. A paraszt olyan ember, aki inkább hallgatja, hogy mások mit beszélnek, mintsem hogy maga beszéljen; bizalmatlan, s ugyanakkor kitűnő megfigyelő. De ha végül is meggyőződik valamilyen kérdésfeltevés megalapozottságáról, valamilyen megoldás szükségességéről, tettre kész emberré válik, búcsút mond családjának és földjének, hogy teljesen belevesse magát a harcba. A kommunisták nem tehették meg, hogy mesterségesen, felülről „létrehozzák" a fegyveres harcot, ahogy ezt akkoriban, a hatvanas évek elején egyes baloldali csoportok követelték. A pártnak az a jelszava, hogy a paraszti övezetek elleni agresszióra partizánharc legyen a válasz, a tömegekben támogatásra talált. Csak az alkalmas pillanatot vártuk, s amikor ez elérkezett, a Középső- és a Keleti-Kordillerák vidékén megjelentek a partizánosztagok. Ezeknek nagy befolyásuk volt a tömegekre; tevékenységük hatósugara ugyancsak nagy volt. A parasztok belátták, hogy az önvédelmi övezeteket partizánövezetekké kell átalakítani, és maguk is segítséget nyújtottak ehhez.

Soha nem voltunk azon a véleményen, hogy az önvédelmi övezetek katonai szempontból bevehetetlenek. Ellenkezőleg: számoltunk azzal a lehetőséggel, hogy az ellenség elfoglalja ezeket a területeket. De ezeket az övezeteket mégis a leendő mozgalom bázisának tekintettük. Nem agyaglábon álló kolosszust alkottunk, hanem létrehoztuk a fegyveres népi mozgalom gócait, amelyek — az események alakulásának belső logikájánál fogva — mostanra jelentősen megerősödtek.

A legfontosabb dolog a szerzett tapasztalatok gyakorlati hasznosítása. Ezt a célt szolgálta Marquetalia, és itt a gyakorlat igazolta politikánk helyességét. A hadsereg Marquetaliában latba vetette egész katonai erejét, alkalmazva a partizánok elleni harc összes tapasztalatait. De a marquetaliaiak jól felkészültek a partizánháborúra. A partizánháború itt egyáltalán nem valami spontán fegyveres mozgalom volt. Ellenkezőleg, a marquetaliai vezetők jól ismerték a múltbeli tapasztalatokat, alaposan

tanulmányozták ellenfelük eredményeit, és kezdettől fogva világos, határozott elképzelésük volt a partizánharc fejlesztésére vonatkozólag.

A fegyveres agresszió előtt Marquetalia maga nem volt hadműveleti övezet. De az ottani vezetőknek a periferikus övezetekben végzett előkészítő munkája nagy lehetőségeket teremtett a későbbi akciók kibontakoztatására. Ma éppen ezeknek a lehetőségeknek a realizálása folyik.

A marquetaliai parasztmegek sem a katonai támadás előtt, sem pedig utána nem voltak sorsukra hagyva. Arról sohasem volt szó, hogy az asszonyokat és a gyerekeket is bevonják a partizánosztagokba, és hogy ezek az osztagok a parasztok háziállatait és személyes tulajdonát is a nyakukba vegyék tehernek. Időben előkészítették a parasztcsaládok evakuálását, arra törekedve, hogy „az övezetben csak azok maradjanak, akik harcolni tudnak". A parasztcsaládokat a szomszédos övezetekbe szállították, s itt ezek nagy szerepet játszanak a harcosok megsegítésére indult mozgalomban.

A mozgó partizánosztagok kiterjesztették működési területüket. Képviselőik rábeszélték a parasztokat, hogy ne hagyják el földjüket. A periferikus övezetek parasztjai továbbra is messzemenően támogatják fegyveres osztálytestvéreiket, bármit tesz is a kormány megnyerésükre. A forradalmi mozgalom helyes politikája meghozta gyümölcseit.

A partizánháború előkészítésére irányuló politikának megfelelően (amelyet azután más övezetekben is megvalósítottak) intenzív munka folyt a leendő partizánosztagok ellátásának biztosítása érdekében. A hegyekben és az őserdőben speciális raktárakat létesítettek, ahol nagy mennyiségű sót, élelmiszert, valamint lábbelit halmoztak fel, s ezekből hosszabb időn át biztosíthatták a partizánosztagok ellátását. Hat hónappal a harcok megindulása után speciálisan megszervezett övezetek feladata lett az ellátás biztosítása.

Jó előre kidolgozták a hadműveletek tervét. A hadseregnek olyan partizánosztagokkal kellett felvennie a harcot, amelyek csoportokra oszlottak, s e csoportok a bekerítés gyűrűjén belül is meg kívül is tevékenykedtek. Az első napokban az övezetbe való behatolása során támadták az ellenséget, s itt zsákmányolták az első fegyvereket. A hadseregnek kívülről és belülről mért csapásokkal sikerült elfoglalnia Marquetaliát. De mindenütt aknákba és lesállásokba botlott, szüntelen támadások érték, és tetemes veszteségeket szenvedett. A partizánok működésük színterét hamarosan áttették a hegyek és őserdők vidékére. Az ellenség hirtelen elvesztette őket szem elől, a partizánok viszont tudták, hol tartózkodik az ellenség. Emiatt a hadsereg Marquetalia középső részének elfoglalása után nem volt képes arra, hogy az ötezer négyzetkilométer nagyságú terület köré megszakítatlan kordont vonjon. A partizánok magukhoz ragadták a kezdeményezést a harc színterének megválasztásában.

1964. július 20-án, a harcok kellős közepén ült össze a történelmi jelentőségű partizán közgyűlés. A partizánok olyan agrárprogramot terjesztettek a nép elé, amelynek értelmében a népnek antiimperialista agrárforradalma útján kell magához ragadnia a hatalmat. Szeptember 30-án megtartották a déli országrész partizánjainak és önvédelmi osztagainak első konferenciáját. Ennek eredményeképpen hat partizánosztag részvételével megalakult a Déli Partizán Blokk. A marquetaliai tapasztalatokat elemezve, a konferencia büszkén jelentette be a népnek, hogy „öt hónappal a Marquetalia elleni támadás első szakaszának kezdete után a mozgó partizánosztagok háborúja

fényes győzelmet aratott a partizánellenes háború taktikáján, a Laso-terv[1], a hadsereg polgári tevékenysége, a megsemmisítést célzó bekerítés, a blokád, a deszantcsapatok, a szárazföldi kormánycsapatok és a légierők közös akciói fölött".

A konferencia kijelentette, hogy „a mozgó partizánosztagok akcióin alapuló háború taktikáját követő fegyveres forradalmi mozgalom legyőzhetetlen és sikeres ellenállást tud kifejteni az ellenség sokszoros túlerejével szemben, amint az Marquetaliában történt és történik, ahol a paraszti osztagok a kormány 16 000 katonájával állnak harcban".

Marquetalia jelkép lett. Harca széles szolidaritási kampányt váltott ki országszerte. Marquetalia neve egyértelművé vált népünknek a kormány terrorpolitikája fölött aratott katonai és politikai győzelmével. Ezzel új szakasz kezdődött a partizánmozgalomban, s a marquetaliai események új partizánosztagok létrejöttét és fejlődését is előmozdították.

2.

Paraszttársaink, munkások, diákok, iparosok, forradalmár értelmiségiek, kolumbiai férfiak és nők!

Mi éltetjük azt a forradalmi mozgalmat, amely 1948 óta tart. Miellenünk, a Középső-Kordillera szívében fekvő Tolima, Huila, Cauca és Valle forradalmi parasztjai ellen indítottak rohamot a nagybirtokosok, a nagy állattenyésztők, a nagykereskedők, a hivatalos politika helyi főnökeinek és az erőszak kufárjainak ereje. Mi voltunk az áldozatai a hatalmat bitorló oligarchia által meghirdetett és megvalósított „tűz és vas" politikájának.

Tizenöt év alatt négy háború folyt ellenünk. Egy 1948 óta, egy 1954 óta, egy 1962 óta és a mostani, amely 1964. május 18-a óta sújt bennünket, amikor a katonai vezetők hivatalosan bejelentették, hogy ezen a napon elkezdődött a „Marquetalia-hadművelet".

Mi voltunk a földesurak dühének első áldozatai, mert itt, Kolumbiának ezen a részén a föld nagyurainak érdekei, a klerikalizmus legvisszahúzóbb érdekei, az ország legsötétebb reakciójának alárendelt érdekek uralkodnak. Ezért a mi testünk és lelkünk egyaránt megszenvedte egy rothadt rendszer minden vadállatiságát, egy olyan rendszerét, amelynek alapja az Egyesült Államok uralmának alárendelt nagybirtokosi földmonopólium, az egyoldalú termelés és az egypiacú árukivitel.

Ezért vesznek részt ebben az ellenünk folyó háborúban észak-amerikai csapatok, repülőgépek, magas rangú katonatisztek és szakértők. Ezért vetnek be ellenünk 16 000, a legmodernebb és legrombolóbb fegyverekkel felszerelt embert, ezért alkalmazzák ellenünk a gazdasági blokád, a kiéheztetés, a légi és földi támadások, és végül a bakteriológiai háború módszerét. Ezért használ fel a kormány és a jenki imperializmus több százmillió, több milliárd pesót és dollárt fegyverekre, felszerelésre, kémek és besúgók fizetésére. Ezért vásárolja meg és rontja meg a kormány az emberek gon-

[1] *Laso-terv:* az Egyesült Államok hivatalos szerveinek segítségével kidolgozott katonai akcióterv a parasztmozgalmak leverésére.

dolkodását, gyilkolja, üldözi és börtönzi be azokat a kolumbiaiakat, akik velünk, a kegyetlen és embertelen irtóháború áldozataival való szolidaritásból harcba szállnak.

Mi elmentünk mindenhová, ahol csak volt ajtó, amin kopogtatni lehetett, hogy segítségért folyamodjunk annak elhárítására, hogy egy kommunistaellenes keresztes hadjárat — ami nem egyéb népünk elleni hazafiatlan keresztes hadjáratnál — hosszú és véres harcba sodorjon bennünket és velünk együtt egész népünket. Forradalmárok vagyunk, akik a rendszer megváltoztatásáért harcolunk. Mi azonban a népünk számára kevésbé fájdalmas úton haladva akartuk elérni ezt a változást, és így is harcoltunk érte: békés úton, a tömegek demokratikus harcának útján, a kolumbiai alkotmányban lefektetett törvényes úton haladva. Ezt az utat erőszakkal elzárták előlünk, mivel pedig forradalmárok vagyunk, akik ilyen vagy olyan módon eleget fogunk tenni a bennünket megillető történelmi szerepnek, az előbb említett körülményektől kényszerítve a másik úthoz kellett folyamodnunk: a hatalomért folytatott harc fegyveres forradalmi útjához.

Mától, 1964. július 20-ától partizánmozgalmat alkotunk, amely a következő programért harcol:

Először. — A burzsoázia hazug földreformjával tényleges forradalmi földreformot állítunk szembe, amely gyökereiben megváltoztatja a kolumbiai vidék társadalmi struktúráját, a földbirtokosi tulajdonnak az egész dolgozó nép javára történő elkobzása alapján azoknak a parasztoknak adva át teljesen ingyen a földet, akik megművelik, illetve meg akarják művelni.

A forradalmi földreform a parasztoknak adja át a szerszámokat, az igásállatokat, a felszereléseket és az épületeket, hogy azokat gazdaságilag kellőképpen kihasználják. A földreform elengedhetetlen feltétel ahhoz, hogy nagymértékben emelkedjék az egész parasztság anyagi és szellemi színvonala, hogy megszabaduljon a munkanélküliségtől, az éhségtől és az írástudatlanságtól, hogy eltűnjenek a latifundiumok béklyói, és ösztönzést kapjon az ország ipari és mezőgazdasági termelésének fejlődése. A földreform elkobozza a jenki imperialisták által elfoglalt földeket, bármilyen címen bitorolják is azokat és bármilyen tevékenységet folytatnak is rajtuk.

Másodszor. — A földesurak vagy a nemzet földjeinek bérlői megfelelő tulajdonjogot nyernek azokra a területekre, amelyeket megművelnek. Megszűnik a föld elmaradott művelésének minden fajtája, a felesbérlői rendszer, a kisparasztok által terményben vagy pénzben fizetett földbérlet. A földterületek termékenységének és fekvésének megfelelő gazdasági egységeket hozunk létre a mezőgazdaságban, harminc hektáros minimummal a legjobb föld számára, ha sík területeken vagy azok mellett fekvő földekről van szó, a többi föld esetében pedig a termékenységének és a közlekedési hálózatnak megfelelően. Eltörlünk minden tartozást, amelyre az uzsorásokkal, a spekulánsokkal, a hivatalos és félhivatalos hitelintézményekkel kötött szerződések kötelezik a parasztokat.

Harmadszor. — Tiszteletben tartjuk azoknak a gazdagparasztoknak a tulajdonát, akik személyesen művelik meg földjeiket. Fenntartjuk a vidéki munka ipari jellegű formáit. A szociális vagy gazdasági okok miatt megőrzött mezőgazdasági nagyüzemeket az országos termelés megtervezett fejlődésének szolgálatába állítjuk az egész nép javára.

Negyedszer. — A forradalmi kormány átfogó hitelrendszert hoz létre a legkiterjedtebb fizetési könnyebbségekkel, ellátja vetőmaggal, műszaki segítséggel, szerszámmal,

állattal, felszereléssel, géppel mind az egyéni parasztokat, mind a földreform folyamatában születő termelőszövetkezeteket. Központilag megtervezett öntözési rendszert és hivatalos agrotechnikai kísérleti központokból álló hálózatot hozunk létre. Kielégítő egészségügyi szolgálatot teremtünk, amely törődik a vidék minden közegészségügyi problémájával. Figyelmet fordítunk a parasztok oktatásának problémájára, az írástudatlanság teljes felszámolására, és egy olyan ösztöndíjrendszerre, amely elősegíti a föld munkásainak műszaki és felsőbb tanulmányait. Átfogó program keretében lakásokat építünk a parasztok számára és közlekedési utakat a vidéki termelési központokhoz.

Ötödször. — Felvásárlási alapárakat biztosítunk a mezőgazdasági terményekre.

Hatodszor. — Megóvjuk az indián közösségeket, a fejlődésükhöz elegendő földet adunk át nekik, visszaszolgáltatva a földbirtokosok által elorozott földeket, és modernizáljuk művelési rendszerüket. Az indián közösségek a forradalmi földreform minden előnyét élvezni fogják. Ugyanakkor megszilárdítjuk a közösségek autonóm szervezetét, tiszteletben tartva vezetőiket, életüket, kultúrájukat, saját nyelvüket és belső szervezetüket.

Hetedszer. — Ennek a forradalmi agrárprogramnak a megvalósítása a munkás-paraszt szövetségtől és valamennyi kolumbiainak a rendszerváltozásért folytatott harcban alkotott egységfrontjától függ, amely az egyetlen biztosíték Kolumbia régi latifundista struktúrájának megsemmisítésére. Ennek a forradalmi földreformnak a megvalósítása azokra a paraszttömegekre támaszkodva fog végbemenni, amelyek döntően hozzájárulnak a földbirtok megsemmisítéséhez. Éppen ezért ez a program életbevágó szükségességként veti fel a harcot egy olyan széles egységfront megteremtéséért, amely az ország valamennyi demokratikus, haladó és forradalmi erejét szüntelen csatára tömöríti, míg meg nem dől a jenki imperialistáknak ez a kormánya, amely meggátolja a kolumbiai nép vágyainak teljesülését.

Éppen ezért hatalmas forradalmi és hazafias harcra hívunk fel minden parasztot, minden munkást, minden alkalmazottat, minden diákot, minden kézművest, a kisiparosokat, az imperializmus ellen harcolni kész nemzeti burzsoáziát, a demokrata és forradalmár értelmiségieket, minden baloldali és középpártot, amely haladást jelentő változást akar egy olyan Kolumbiáért, amely a kolumbiaiaké, a forradalom győzelemre viteléért, a nemzeti felszabadulás demokratikus kormányáért.

Marquetalia, 1964. július 20.

Manuel Marulanda Vélez, Isauro Yosa, Dario Lozano, Isaias Pardo (és még több mint ezer harcoló paraszt aláírása).

Béke és Szocializmus, 1967. 4. sz.
és Documentos Politicos. Revista del Partido Communista,
Bogotá 1964. 43—44. sz.

Camilo R. Torres / A forradalom nemcsak megengedhető, hanem kifejezetten kötelező is a keresztények számára

KÉT FELHÍVÁS

1. ÜZENET A KERESZTÉNYEKHEZ

1965

2. A KOLUMBIAI NÉPHEZ, A HEGYEKBŐL

1966

Camilo Restrepo Torres (1929—1966) kolumbiai, szociológus, keresztény, pap. Neve mellé e négy jelzőt, alapvető meghatározóként maga teszi egy írásában, e négy „tulajdonságával" indokolva azt, hogy nem is lehet *antikommunista! Mint ahogy keresztényi és papi mivoltával is indokolja számtalan drámai írásában — köztük az alant közöltben is —, hogy nem lehet egyéb, mint forradalmár. A hatvanas évek fellendülő forradalmi szakaszában a latin-amerikai katolikus klérus alsó rétegeiben — és néha nem is csak ezekben a rétegekben — valóságos forradalmi hullám jelentkezett. Számos pap — köztük elsősorban Torres — nyíltan szembefordult egyháza reakciós vezetőivel és csatlakozott a Latin-Amerika-szerte fellendülő forradalmi mozgalmakhoz, több esetben — mint Torres — a forradalmi fegyveres gerillaharcokhoz is. Ahogy egy másik írásában jelszószerű tömörséggel megfogalmazta:* ha Krisztus élne, fegyver volna a vállán! *Itt közölt két írása közül az egyik éppen azt indokolja, miért látja nem csupán összeegyeztethetőnek, hanem szükségszerűnek is, hogy papi teendői valódi kifejezéseként csatlakozzék a már folyó kolumbiai fegyveres harchoz, a gerillákhoz. A másik írás már a hegyekben született, néhány hónappal később, a gerillák között. Itt már fegyver van a pap vállán: harci programot ad és országos méretekben harcba hívja azokat, akik lelkipásztorának tekinti magát. Hat héttel e felhívás megírása után, Patio de Cementónál, fegyveres harcban elesik. A katolikus hit, és a népért, a szabadságért való forradalmi harc heve és hite Torresben sajátos ideológiai ötvözetet teremtett: a forradalmi helyzet szülte elkötelezettséget a klérus hirdette dogmák felett. — Kolumbiában akkor, 1966-ban, már a második világháború utáni negyedik helyi háború — a „violencia", az erőszak negyedik korszaka — tart.*

1.

Az utóbbi idők politikai, vallási és társadalmi eseményei által előidézett megrázkódtatások feltehetően sok zavart okoztak a kolumbiai keresztények körében. Történelmünknek ebben a döntő pillanatában szilárdan ki kell tartanunk vallásunk lényege, alapjai mellett.

A katolicizmus legfontosabb eleme a felebaráti szeretet. „Aki szereti a felebarátját, a törvényt betöltötte" (Pál levele a rómabeliekhez, 13,8). Hogy ez a szeretet valódi

lehessen, biztosítani kell önnön hatékonyságát. Ha a jótékonyság, az alamizsna, a kevés ingyenes iskola, a gyér lakásépítési program — vagyis amit könyörületességnek szoktak nevezni — nem elegendő, hogy a többségben levő éhezőknek kenyeret, a mezítleneknek ruhát, a tudatlanoknak műveltséget adjon, akkor hatékony eszközöket kell keresnünk a többség jóléte érdekében. A hatalmon levő kiváltságos kisebbség nem fogja keresni az ilyen eszközöket, mert az ilyenek a kisebbséget általában arra kényszerítik, hogy áldozza fel előjogait. Ahhoz például, hogy az országban több munkalehetőséget teremtsenek, meg kellene akadályozni a tőke kiáramlását az országból, hogy ezáltal a tőkét magában Kolumbiában új foglalkoztatási lehetőségek létrehozásába fektethessék. Mivel azonban a kolumbiai peso értéke napról napra csökken, azok, akiknek az országban pénze és hatalma van, sohasem fogják megtiltani a pénz kivitelét, mert akkor nem tudnának többé úrrá lenni a pénz elértéktelenedésén.

Ezért az előjogokkal rendelkező kisebbséget meg kell fosztani a hatalomtól, hogy azt átadjuk a szegény többségnek. Ez a forradalom lényege, amelynek minél gyorsabban kell végbemennie. A forradalom békés is lehet, ha a kisebbség nem tanúsít erőszakos ellenállást. A forradalom segítségével tehát olyan kormányformát lehetne bevezetni, amely az éhezőnek kenyeret, a mezítelennek ruhát, a tudatlannak műveltséget ad, amely a könyörületesség és a felebaráti szeretet művét nemcsak alkalmilag és ideiglenesen, nemcsak kevesek, hanem felebarátaink többsége érdekében gyakorolja. Éppen ezért a forradalom nemcsak megengedhető, hanem kifejezetten kötelező is a keresztények számára, akik ebben látják a cselekvő felebaráti szeretet megvalósításának egyedüli hatékony és átfogó formáját. Való igaz, hogy „nincsen hatalom, hanem csak Istentől" (Pál levele a rómabeliekhez, 13,1). De Szent Tamás azt mondja, hogy a hatalommal a nép ruházza fel viselőjét.

Ha valamely hatalom a nép ellen irányul, az nem törvényes, és zsarnokságnak nevezik. Mi keresztények is harcolhatunk, sőt harcolnunk is kell a zsarnokság ellen. A jelenlegi kormány zsarnoki, mert a választóknak csak 20 százaléka támogatja, és mert döntései a kiváltságos kisebbségtől származnak.

Nem kell megbotránkoznunk az egyház jelenlegi gyöngéin. Az egyház emberi. Csak az a fontos, hogy higgyünk abban, hogy isteni is, és abban, hogy mi, keresztények, amikor eleget teszünk a felebaráti szeretet követelményének, ezzel az egyházat erősítjük.

Én feladtam a klérus kötelezettségeit és előjogait, de nem szűntem meg pap lenni. Azt hiszem, felebaráti szeretetből adtam át magam a forradalomnak. Nem mondok többé misét, mert a felebaráti szeretetet földi, gazdasági és társadalmi téren akarom valóra váltani. Ha majd végrehajtom a forradalmat, akkor ismét mondhatok misét, ha az Isten is úgy akarja. Azt hiszem, ezen az úton is Krisztus parancsát követem: „Ha a te ajándékodat az oltárra viszed és ott megemlékezel arról, hogy a te atyádfiának valami panasza van ellened, hagyd ott az oltár előtt a te ajándékodat és menj el, elébb békélj meg a te atyádfiával, és azután ajánld fel a te ajándékodat" (Máté Evangéliuma, 5,23—24).

A forradalom után mi, keresztények, tudatában leszünk annak, hogy olyan rendet hoztunk létre, amely a felebaráti szereteten alapszik.

Hosszú harc vár ránk, kezdjünk hát hozzá...

1965. augusztus

2.

Kolumbiaiak! Hazánk szegényei sok éve várnak a harcba hívó szóra, hogy megindítsák a végső csatát az oligarchia ellen.

Valahányszor a nép elkeseredettsége végletessé vált, az uralkodó osztály mindig módot talált arra, hogy becsapja a népet, elterelje figyelmét, új fogásokkal megbékítse, s a végeredmény mindig ugyanaz volt: a nép szenvedése és a kiváltságos osztály jóléte.

Amikor a népnek vezetőre volt szüksége és Jorge Eliécer Gaitán[1] személyében meg is találta, az oligarchia megölte Gaitánt. Amikor a nép békét kért, az oligarchia erőszakkal árasztotta el az országot. Amikor a nép nem tudta már elviselni az erőszakot és partizáncsapatokat szervezett, hogy megszerezze a hatalmat, az oligarchia a katonai puccshoz folyamodott, hogy a félrevezetett partizánok megadják magukat. Amikor a nép demokráciát kért, újra csak becsapták népszavazással és a Nemzeti Fronttal[2], amely az oligarchia diktatúráját teremtette meg.

A nép már nem hisz többé. A nép bízik a választásokban. A nép tudja, hogy a törvényes utak már nem járhatók. A nép megértette, hogy nem maradt más, csak a fegyveres út. A nép elkeseredett és kész kockára tenni életét is, hogy a kolumbiaiak következő nemzedéke ne rabszolgák nemzedéke legyen, hogy azoknak a gyermekei, akik ma készek életüket áldozni, iskolába járhassanak, legyen hol lakniuk, legyen ételük, ruhájuk és mindenekelőtt: méltóságuk. Hogy a jövő Kolumbiájában az emberek saját, észak-amerikai uralomtól szabad hazájukban élhessenek.

Minden őszinte forradalmárnak el kell ismernie, hogy nincs más hátra, csak a fegyveres út. A nép mégis azt várja, hogy vezetői saját példájukkal és saját jelenlétükkel mondják ki a harcba hívó szót.

Azzal fordulok a kolumbiai néphez, hogy elérkezett a pillanat. Én nem árultam el a népet. Bejártam a falvakat és a városokat, arra törekedtem, hogy egységbe forraszszam és megszervezzem a népi osztályt a hatalom átvételére. Azt kértem, ha kell, életünket is áldozzuk fel ezekért a célokért.

Most minden készen áll. Az oligarchia újabb választási komédiát akar rendezni, jelöltekkel, akik visszavonulnak, majd újra elfogadják a jelölést, a két pártot egyesítő bizottságokkal[2], népáruló eszmékre és személyekre alapozott restaurációs mozgalmakkal. Mire várunk még, kolumbiaiak?

Csatlakoztam a fegyveres harchoz.

A kolumbiai hegyekben kívánom folytatni a küzdelmet, kezemben fegyverrel, amíg meg nem szerezzük a hatalmat a népnek. Azért csatlakoztam a Nemzeti Felszabadí-

[1] *Jorge Eliécer Gaitán* (1903—1948): kolumbiai radikális polgári baloldali politikus, akit 1948 áprilisában meggyilkoltak. A népszerű politikus meggyilkoltatása széles körű népi felkelést váltott ki; a reakciós erők véres terrorral kísérelték meg leverni a népi erőket. Ez az összecsapás jelzi az 1945 utáni első kolumbiai helyi háború, a „violencia" első szakaszának kezdetét.

[2] *Nemzeti Front, két pártot egyesítő bizottság:* Kolumbiában a burzsoázia két vezető pártja, az úgynevezett Elvhű Konzervatív Párt és az Autentikus Liberális Párt gyakran közös megállapodással, elnöki periódusonként felváltva adja az ország elnökét, illetve gyakorolja a hatalmat, s ennek megfelelően gyakran eleve választási szövetségre léptek.

tási Hadsereghez[3], mert felleltem benne az egységfront eszményeit. A paraszti tömegek egysége megteremtésének a szándékával találkoztam, vallásra és a hagyományos pártokra való tekintet nélkül, a más réteghez, mozgalomhoz vagy párthoz tartozó forradalmárok elleni harc vágya nélkül. Az ELN arra törekszik, hogy megszabadítsa a népet az oligarchia és az imperializmus kizsákmányolásától. Az ELN nem fogja letenni a fegyvert, amíg a hatalom nincs teljes egészében a nép kezében. Az ELN célkitűzéseiben elfogadja az egységfront platformját.

Minden kolumbiai hazafinak harcba kell szállnia. Lassan az ország minden részén tapasztalt partizánvezérek tűnnek majd fel. Addig is készenlétben kell állnunk.

Fegyvert és lőszert kell gyűjtenünk. Ki kell képeznünk magunkat a partizánharcra. Meg kell győznünk a hozzánk közel állókat. Ruhát, fölszerelést és gyógyszert kell gyűjtenünk, hogy felkészülten várjuk a hosszan tartó harcot.

Olyan, kis akciókat kell végrehajtanunk, amelyekben biztos a győzelem. Ki kell próbálnunk azokat, akik forradalmárnak mondják magukat. Le kell lepleznünk az árulókat. Nem szabad tétlenkednünk, de nem szabad türelmetlenkednünk sem. Egy hosszan tartó háborúban mindenkire sor kerül egyszer. Az a fontos, hogy az adott pillanatban a forradalom felkészülten érjen bennünket. Nem szükséges, hogy mindenki mindennel foglalkozzon. Fel kell osztanunk a munkát. Az egységfront tagjainak élen kell járniuk a kezdeményezésben és az akciókban. Türelmeseknek kell lennünk a várakozásban és bíznunk kell a végső győzelemben.

A nép harcának nemzeti harccá kell válnia. Már most elkezdtük ezt a küzdelmet, mert hosszú lesz.

Kolumbiaiak! Ne hagyjuk válasz nélkül a nép és a forradalom hívó szavát!

Egységfrontunk tagjai! Váltsuk valóra jelszavainkat!

A népi osztály egységéért — mindhalálig!

A népi osztály megszervezéséért — mindhalálig!

Mindhalálig, mert elszántuk magunkat, hogy a végsőkig elmegyünk.

A győzelemig, mert valahányszor a nép a halált is kész vállalni, mindig győzedelmeskedik.

A végső győzelemig, a Nemzeti Felszabadítási Hadsereg jelszavával:

Egy lépést sem hátra! Felszabadulás vagy halál!

1966. január

Tricontinental, 1969. 12. sz.
Az „Üzenet a Keresztényekhez" magyarul megjelent: Kígyóölő ének. Szerk. Simor András. Kozmosz, 1973. 275—277. old.

[3] *Nemzeti Felszabadítási Hadsereg:* a forradalmi fegyveres harcokat Kolumbiában általában két szervezet vezette: délen a Kolumbiai Kommunista Párt közvetlen irányítása alatti Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erők (FARC), északon pedig a kommunistákkal együttműködő, de külön szervezett Nemzeti Felszabadítási Hadsereg (ELN), amelynek Torres is egyik katonája volt.

Josué de Castro / Az éhség a társadalmi egyenlőtlenség következménye

RÉSZLET A SZERZŐNEK „AZ ÉHEZŐ BRAZÍLIA" C. KÖNYVE MAGYAR KIADÁSÁHOZ ÍRT UTÓSZAVÁBÓL
1965

Josué Apolonia de Castro (1908—1973) a táplálkozás és az éhség kérdéseivel foglalkozó brazil orvostudós. Jelentős szerepe volt az e témákkal foglalkozó nemzetközi tudományos tanácskozások megszervezésében. 1952-től 1956-ig a FAO (az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete) elnöke. A brazil reakció 1964. évi puccsa — amelyet itt közölt írása is említ — emigrációba kényszerítette. Tanulmányai és könyvei — amelyek közül három, „Az éhség földrajza", az „Emberek és rákok", és az itt idézett „Az éhező Brazília" magyarul is megjelent — a társadalmi igazságtalanság okozta egyik legszörnyűbb jelenség, százmilliók éhezése ellen harcolnak. Jóllehet nem tekintette magát forradalmárnak, írásai szenvedélyes vádiratokká váltak a nagytőke és az imperializmus által teremtett igazságtalan társadalmi és elosztási rendszer ellen. Az itt közölt, könyve magyar kiadásához írt rövid írás összefoglalója életműve néhány főbb megállapításának.

Az éhség, a gazdasági elmaradottság jelenségének biológiai megjelenési formája, a társadalmi egyenlőtlenség egyenes következménye. Azt hiszem, ezt a jelenséget csakis ebből a megállapításból kiindulva lehet jól megérteni. Minthogy ugyanis az elmaradottság nem fogható fel viszonylagos jelenségként — nem fogható fel úgy, hogy egy vidék egy másik, „fejlettebb" vidékhez képest maradt el —, ebből az a szinte körbe forgó megállapítás következik, hogy az elmaradottság a társadalmi egyenlőtlenség gazdasági megjelenési formája.

Az emberek igen hosszú időn át azt hitték, hogy az éhséget a mostoha természet okozza, hogy az éhség „Isten büntetése", mely ellen nincs mit tenni. E fatalista hiedelmek később némileg meginogtak, de azért továbbra is módszeresen terjesztették s bizonyos kiváltságok elködösítésére és fenntartására használták fel.

Nem volt titok, hogy azon a napon, amelyen az elnyomott népek „tudatára ébrednek nyomorúságuknak", az ősrégi kiváltságok súlyos veszélybe fognak kerülni. És pontosan ez történt. A háború utáni időszakban bekövetkezett a gazdaságilag elmaradott népek hatalmas arányú öntudatra ébredése. Ezek a „történelmi múlt nélküli" népek egyik napról a másikra a világtörténelem középpontjába kerültek. Az újságok az egész világon egyre gyakrabban kezdték regisztrálni a fejlődésért vívott harcban álló népek sokak számára zavaró megmozdulásait, s egyre nagyobb jelentő-

séget tulajdonítottak nekik. Ez az egyetemes harc kétségkívül korunk legfontosabb jelensége. E nélkül a tudomány és a technika minden vívmánya nevetséges, mert végső soron ennek a harcnak a sikere fogja eldönteni a „béke vagy háború" alternatíváját, más szóval azt a kérdést, hogy az emberiség fennmarad-e vagy megsemmisül.

Ha megvizsgáljuk azon övezetek térképét, ahol társadalmi feszültségek vannak — amelyek kisebb-nagyobb mértékben az egész világon fellelhetők —, látni fogjuk, hogy ez a térkép majdnem pontosan egybeesik a világ éhségövezeteinek térképével. Ez az oka annak, hogy minden fegyveres konfliktus, bármilyen távoli országban robbanjon is ki, az egész emberiség biztonságát veszélyeztetheti. Manapság tisztában kell lennünk azzal, hogy egy bárhol fellobbantott tűzvész végigfuthat azokon a gyújtózsinórokon, amelyek az éhező országok puskaporos hordóihoz vezetnek, és könnyen lángba boríthatja az egész világot.

A gyújtózsinór végén pedig ott van a bomba kataklizmája. Azé a bombáé, amely egyik pillanatról a másikra felrobbanthatja a világot és visszavetheti eredeti állapotába — az őskáoszba. A szakadék szélén álló emberiség láthatja, hogyan kapcsolódik az éhség súlyos problémájához a félelem nem kevésbé súlyos problémája, egy csaknem biblikus félelemé, amely azonban egyúttal az igazi, konkrét apokalipszistól való félelem, s amelyet a fegyverkezési verseny őrült tempója vált ki.

Az emberiség retteg az atomfegyvertől, amelynek ravaszát minden nap minden órájában meghúzhatja valamely őrült, a fegyvertől, mely ha felrobbanna, részrehajlás nélkül elpusztíthatna mindenkit, megtámadottat és agresszort egyaránt, s a világot hamu- és romhalmazzá változtatná. Nagyon is indokolt a kozmikus rettegés.

Ezek a fegyverek, mindenképpen, még akkor is, ha az arzenálok csendjében húzódnak meg, teljesítik sötét rendeltetésüket. Elegendő lenne ugyanis, ha azoknak a mesés összegeknek, amelyeket ma halált hozó eszközökre költenek, egy elenyésző százalékát életet hozó eszközökre költenék — a mezőgazdaságba fektetnék be és a közoktatásra szánnák —, s az emberiség igen rövid idő alatt megszabadulhatna az éhség legkirívóbb szégyenbélyegeitől.

Végeredményben a nagyhatalmak azt, hogy ilyen óriási méretekben vehetnek részt a fegyverkezési versenyben, a gazdaságilag elmaradott népek évszázadok óta tartó kizsákmányolásának, a politikai kolonializmusnak és a gazdasági neokolonializmusnak köszönhetik. Azt, hogy a fegyverek hihetetlen mennyiségét állíthatják elő (a nukleáris bombák jelenlegi készlete többször elpusztíthatná az egész emberiséget), annak köszönhetik, hogy uralkodhatnak a nemzetközi kereskedelem felett és alacsonyan szabhatják meg az alapanyagok árát, amelyekhez a majdnem kivétel nélkül monokultúrára kárhoztatott gazdaságilag elmaradt népek továbbra is rabszolgák módjára vannak hozzáláncolva.

Ha világosan felismerjük, hogy az embereknek azok a milliói, akik a világon nap mint nap éhen halnak, egy igazságtalan gazdasági rendszer áldozatai, és azért halnak meg, mert a világ hadigazdálkodást folytat, rájövünk, hogy ezek a bombák és szuperbombák sokkal halálosabbak, mint ahogy képzelnénk. Attól a pillanattól kezdve, hogy kísérletileg kipróbálják őket, pusztítani kezdik az életet a légkör szennyezésével. Háborúban vadállat módjára gyilkolnak, mint Hirosimában és Nagaszakiban. És végül, még akkor is, amikor a fegyverraktárak baljós csendjében húzódnak meg, alattomos módon egyre pusztítják az emberiséget az éhség által, mely nap mint nap emberek millióit öli meg. (...)

A társadalmi feszültségek maguk is valóságos halmozódási folyamaton mennek keresztül, aminek következtében még súlyosabbakká válnak. A munkavállalók számának az iparosítással járó növekedése mindinkább súlyosbítja az élelemellátás válságát, és fokozza a robbanás veszélyét. Ezt a veszélyt csakis úgy lehet kiküszöbölni — s ebben a legkülönfélébb irányzatokhoz tartozó szakértők is egyetértenek —, ha az iparosítás folyamatát igazi agrárreform és néhány más társadalmi reform kíséri.

Mint látjuk, Brazíliában minden út az agrárreformhoz vezet. Úgy is mondhatnánk, az arányokat figyelembe véve, hogy Brazíliában ez az egyetlen elengedhetetlen reform, mely minden más reformot láncreakcióként fog maga után vonni. A kiindulópont a falusi tömegek felszabadítása kell hogy legyen, azoké a tömegeké, amelyeket a föld uraihoz feudális jellegű termelési viszonyok fűznek. Ha majd ez a tömeg ugyanúgy megválaszthatja képviselőit, ahogyan ezt már nagyjában-egészében a városok munkásai megtehetik, a brazíliai politikai keretek lényeges változásokon fognak keresztülmenni, és szükségszerűen szélesre tárják a kaput a többi reform előtt is.

S ez az, amit a föld urai nem akarnak. Ám akármilyen nagy is az a politikai hatalom, mellyel feudális nagybirtokaik alapján rendelkeznek, nem lenne elég erejük a reformok megakadályozására, ha nem számíthatnának a hatalmas nemzetközi gazdasági csoportok szövetségére, amelyeknek alapos okuk van arra, hogy az agrárreform még csak szóba se kerülhessen. Brazíliában, ahol a kizsákmányoló és uralkodó tőke továbbra is döntő politikai befolyással bír, az igazi földreform gyökeresen megváltoztatná a status quót, és megsemmisítené az archaikus és tökéletesen túlhaladott struktúrákon alapuló kiváltságokat. Amikor a társadalmi-gazdasági nyomás elérkezett maximumához és João Goulart kormánya kész volt kielégíteni a nép követeléseit, és megvalósítani — ha csak mérsékelten is — a nemzetgazdaság emancipációjának folyamatához elengedhetetlenül szükséges alapvető reformokat, a reakció erői, a jobboldali katonatisztekre és a nemzetközi gyarmatosító tőkére támaszkodva megszervezték az 1964. április 1-i katonai puccsot[1], melynek egyetlen célja az volt, hogy megakadályozza a reformokat és ezzel elejét vegye az ország gazdasági felszabadulásának.

A katonai kormány, mely legfőképpen a fegyveres erőkre támaszkodik, és amely a törvény ellen az erőszakot alkalmazza, az a kormány, amely hátat fordít a nép érdekeinek, s amelyet erővel kényszerítettek rá az országra, akadályozza a nemzetgazdaság növekedését és a társadalmi átalakulást, vagyis az igazi fejlődést.

A nemzeti termelőerők színvonalának stagnálása, az általánossá váló munkanélküliség, a megélhetési költségek állandó növekedése, mely súlyosbítja a városi és falusi proletariátus tömegeinek éhezését és nyomorát — mind ennek a népellenes politikának a következményei. De kérdés, vajon egy több mint hetvenmilliós nép, amelyet éhség és nyomor sújt, s amely tudatában van kétségbeejtő helyzete igazi okainak, sokáig tűrheti-e, hogy letérítsék történelmi útjáról. Ez az, amit nehéz elhinni.

Josué de Castro: Az éhező Brazília.
Kossuth Könyvkiadó 1965.
247—253. old.

[1] *João Belchior Marques Goulart* (szül. 1918): Brazília elnöke volt 1961 és 1964 között. A Brazil Munkáspárt nevű polgári párt vezetője. Mérsékelt polgári demokratikus reformokat kezdeményezett, fellépett az Egyesült Államok egyes intézkedéseivel, követeléseivel szemben. Jobboldali katonai államcsíny buktatta meg 1964 áprilisában, amely Goulart-t emigrációba kényszerítette, és az országban szélsőséges katonai diktatúrát teremtett.

Amilcar Cabral / A nemzeti felszabadítás: a termelőerők felszabadítása az idegen uralom alól

A HAVANNAI TRIKONTINENTÁLIS SZOLIDARITÁSI ÉRTEKEZLETEN ELMONDOTT BESZÉD, KIS RÖVIDÍTÉSSEL 1966. JANUÁR

Amilcar Cabral (1921—1973) a (bissau-) guineai, 1962-ben elkezdett portugálellenes fegyveres függetlenségi harc vezetője volt. Foglalkozására nézve mezőgazdász, de már lisszaboni tanulmányai idején bekapcsolódott az afrikai felszabadításért küzdő politikai mozgalmakba. Ezután előbb az angolai felszabadító mozgalomnak lett egyik szervezője, majd 1956-ban hazájában alakította meg országa első antiimperialista politikai szervezetét, amelynek haláláig vezetője volt: a Guinea és a Zöld-foki-szigetek Afrikai Függetlenségi Pártját (PAIGC). Amilcar Cabral egyik legnagyobb marxista teoretikusa volt nemcsak az afrikai forradalmi mozgalmaknak, hanem a fejlődő országok, a nemzeti felszabadítási harcok egész elméleti irodalmának. Néhány kötetet kitevő elméleti írásai közül kiemelendők a hazája, a portugálok gyarmatosította (Bissau-) Guinea társadalmi-politikai helyzetének elemzései, amelyek nagyban elősegítették az ország népének szervezett és győzelmes harcát, a harci stratégia és taktika kidolgozását. A harc következtében nemcsak az ország területének nagyobbik részét sikerült felszabadítani, hanem egyben megteremtődött a lehetőség a felszabadított területeken Bissau-Guinea önálló államként való megteremtésére, a fegyverrel kivívott függetlenség kikiáltására is, még mielőtt a portugáliai fordulat létrejött. Az új portugál rendszer valójában hivatalosan is tudomásul vette azt, ami megtörtént. Ezt azonban Cabral már nem érhette meg: 1973. január 20-án Guinea földjén, Conakry közelében meggyilkolták.

A könyvünkben csak néhány kevésbé lényeges vagy nagyon is konkrét aktualitású részlet kihagyásával majdnem egészében közölt előadása a felszabadulásukért küzdő országok társadalmának elemzését, a felszabadítási harcok céljának vizsgálatát adja. Ez a beszéd a Kuba fővárosában 1966. január 3—12. közt megrendezett úgynevezett trikontinentális értekezletnek volt egyik fő referátuma.

Nem fogjuk ezt a szószéket az imperializmus elleni támadásra felhasználni. Országainkban, a kolonializmus által ránk hagyott fejletlen állapotok következtében, a tűz még fontos eszköz, bár ugyanakkor hamis barát is. Így könnyen elterjedhetett ez az afrikai mondás: „Ha ég a kunyhód, mit sem ér a tam-tamot verni."

A Trikontinentál szintjén ez azt jelenti, hogy sem kiabálva, sem sértésekkel fenyegetőzve (legyen akár szóban, akár írásban) nem fogunk eljutni az imperializmus fel-

számolásához. Szerintünk az imperializmusról, bármilyen legyen is a formája, úgy fejezhetjük ki legjobban legrosszabb véleményünket, ha fegyvert fogunk és harcolunk ellene. Ezt fogjuk tenni mindaddig, míg teljesen fel nem számoljuk az idegen uralmat afrikai országainkban.

(...)

Napirendünk olyan témákat foglal magában, amelyeknek jelentősége és kidomborítása vitathatatlan, és amelyekből egyenesen következik uralkodó törekvésünk: *a harc*. Mégis úgy véljük, hogy egy számunkra alapvető harci típus hiányzik a munkaprogramból, bár biztosak vagyunk abban, hogy a programot kidolgozók gondolataiban jelen volt. A *saját gyöngeségeink elleni harcra* utalunk. Más esetek különböznek a mienktől, de tapasztalatunk arra oktat, hogy a mindennapi harc általános összefüggésében, bármilyen nehézségeket teremtsen is az ellenség, az önmagunk elleni harc a legnehezebb. Ez így van ma, és így lesz népeink jövőjében is. Ez a harc országaink gazdasági, társadalmi, kulturális (és így történelmi) valóságának belső ellentmondásait fejezi ki. Meggyőződésünk, hogy minden nemzeti forradalom, amely nem bír e valóság megfelelő ismeretével, a kudarcot kockáztatja.

Amikor az afrikai nép a maga egyszerű nyelvén kijelenti, hogy „bármilyen forró legyen is a forrás vize, nem főzi meg a rizsedet", egyedülálló egyszerűségével nemcsak a fizikának, hanem a politika tudományának is egyik alapvető elvét fogalmazza meg. Tudjuk ugyanis, hogy egy mozgásban levő jelenség végbemenetele főleg belső jellemzőitől függ, bármilyenek legyenek is külső körülményei. Azt is tudjuk, hogy politikai síkon — még ha mások valósága szebb és vonzóbb is — saját valóságunkat igazán csak e valóság konkrét megismerésével, saját erőfeszítéseinkkel és áldozatainkkal változtathatjuk meg. Ebben a trikontinentális közegben, ahol tapasztalat és példa bőven akad, hasznos emlékeztetnünk arra, hogy bármekkora legyen is az általunk vizsgált esetek hasonlósága, ellenségeink azonossága, a nemzeti felszabadítás és a társadalmi forradalom — sajnos, vagy szerencsére — nem exportcikk; azok napról napra egyre inkább — a kedvező és a kedvezőtlen külső tényezők által többé-kevésbé befolyásolt — helyi, nemzeti cselekedetek eredményeként jöhetnek létre: lényegében az egyes népek történeti valósága határozza meg, és az e valóságot jellemző különböző tényezők közötti belső ellentmondások legyőzése, illetve azok helyes megoldása szilárdítja meg azokat. A minden idők legnagyobb imperialista és szocialistaellenes hatalmától száz-egynéhány kilométerre lezajló kubai forradalom mind tartalmában, mind fejlődési formájában meggyőző gyakorlati példa számunkra a már említett alapelv érvényességére.

El kell azonban ismernünk, hogy sem általában a felszabadító mozgalmak, sem mi magunk (mi főleg az afrikai tapasztalatra hivatkozunk), nem tudtunk minden szükséges figyelmet közös harcunk e lényeges problémájának szentelni.

A nemzeti felszabadító mozgalmakon belüli ideológiai hiányosság — nevezhetnénk akár az ideológia teljes hiányának —, ami az e mozgalmak által átalakítandó történelmi valóság nem ismerésével magyarázható, imperializmusellenes harcunk egyik legnagyobb, ha nem a legnagyobb gyöngesége. De úgy véljük, hogy különféle tapasztalatokból már elégséges mennyiség halmozódott fel ahhoz, hogy lehetővé tegye a gondolati és a cselekvési vezérfonal meghatározását ennek a hiányosságnak kiküszöbölésére. E tárgy széles körű megvitatása hasznos lehet, mivel e konferencia számára értékes hozzájárulást tesz lehetővé a nemzeti felszabadítási mozgalmak jelen-

legi és jövőbeli cselekvésének erősítéséhez. Ezen mozgalmak számára ez a konkrét segítség egyik formája lenne, és véleményünk szerint nem kevésbé fontosabb a fegyverben és más formában nyújtott politikai és pénzügyi támogatásnál.

Ehhez a vitához való szerény hozzájárulás szándékával terjesztjük itt elő véleményünket *a nemzeti felszabadítás alapjairól és céljairól, a társadalmi szerkezettel összefüggésben.* Ezt a véleményt harci tapasztalatunk és más tapasztalatok kritikus elemzése alakította ki. Akik elméleti jellegűnek látják, azokat emlékeztetnünk kell arra, hogy minden gyakorlat elméletet szül. És bár igaz, hogy egy forradalom elbukhat akkor is, ha tökéletesen megformált elmélet táplálja, de még senki sem vitt véghez győztes forradalmat forradalmi elmélet nélkül.

Azok, akik azt mondják — és ami minket illet, jogosan —, hogy a történelem mozgatóereje az osztályharc, ha alaposabban ismernék az egyes gyarmatosított, azaz az imperializmus által leigázott népek lényeges jellemzőit, bizonyára egyetértenének azzal, hogy pontosítás és még nagyobb alkalmazási terület létrehozása céljából felülvizsgálják ezt az állítást. Az emberiség és az azt alkotó egyes népek általános fejlődésében ugyanis az osztályok e csoportok totalitásában, nem általánosított és egyidejű jelenségként, s nem is befejezett, tökéletes, egyforma és spontán egészként tűnnek fel. Egy vagy több emberi csoporton belül az osztály-definíció a termelőerők fokozatos fejlődésének és az e csoport által termelt vagy más csoporttól elrabolt gazdagság elosztási jellemzőinek alapvető következménye. Vagyis az *osztály* társadalmi-gazdasági jelensége legalább két lényeges és egymással összefüggő változó függvényeként jelenik meg és fejlődik; ezek a termelőerők szintje és a termelési eszközök tulajdonrendszere. Ez a fejlődés lassan, fokozatosan és egyenlőtlen módon megy végbe, az alapvető összetevők mennyiségi és általában alig észrevehető változásai révén. Olyan folyamat ez, amely a felhalmozás egy bizonyos fokán minőségi ugrásba megy át, ami az osztályok és az osztályok közötti ellentét megjelenésében fejeződik ki.

Egy adott mozgásban levő társadalmi-gazdasági alakulat szempontjából külsőleges tényezők többé-kevésbé jelentős módon hathatnak az osztályok kialakulásának folyamatára. Meggyorsíthatják, fékezhetik a folyamatot, sőt visszaeséseket is kiválthatnak. Amikor bármily okból megszűnik e tényezők befolyása, a folyamat visszanyeri függetlenségét, és ütemét ezentúl nemcsak az egésznek sajátos belső jellemzői határozzák meg, hanem a külső tényezők időleges hatása által kiváltott okozatok is. Tisztán belső síkon a folyamat üteme váltakozhat, de megmarad folyamatosnak és progresszívnek. Ugrásszerű fejlődések csak a termelőerők szintjén vagy a tulajdon rendszerében végbement heves változások — átalakulások — függvényeként lehetségesek. Az osztályok fejlődési folyamatán belül, a termelőerők szintjén vagy a tulajdonrendszerben végbement változások eredményeként kialakult ilyen heves átalakulásokat szokták a gazdasági és politikai nyelvben *forradalmaknak* nevezni.

Megállapítható, hogy ennek a folyamatnak a lehetőségeit érezhető módon befolyásolják külső tényezők, különösen az emberi közösségek egymásra hatása, amit jelentősen megnövelt a közlekedési és hírközlési eszközök fejlődése. Ez az egymásra hatás teremtette meg a világot és az emberiséget, eltüntetve az elszigeteltséget egyazon vidék embercsoportjai és egyazon földrész vidékei között, valamint a földrészek között is. Ez a hosszú történeti időszakaszt jellemző fejlődés, amely az első közlekedési eszköz feltalálásával kezdődött, már megnyilvánult a pun utazások és a görög

gyarmatosítás idején, fokozódott a tengeri felfedezésekkel, a gőzgép feltalálásával és az elektromosság felfedezésével. És napjainkban az atomenergia békés felhasználása azt a reményt keltheti bennünk, hogy ha nem telepítjük is szét az embereket a csillagokra, de legalább emberségessé tesszük a világmindenséget.

Az előbb elmondottak lehetővé teszik a következő kérdés feltevését: vajon a történelem csak attól a pillanattól kezdődött, ahogy az *osztály* jelensége és ennek következtében az osztályharc kifejlődött? Az igenlő válasz azt jelentené, hogy történelmen kívül helyeznénk el azoknak az embercsoportoknak a teljes életkorszakát, amelyek a vadászat és később a nomád és letelepült mezőgazdaság felfedezésétől a nyájak kialakításáig és a föld magánkisajátításáig éltek. Ez azt is jelentené — és ennek elfogadását elutasítjuk —, hogy Afrika, Ázsia és Latin-Amerika több embercsoportja történelem nélkül vagy a történelmen kívül élt, amikor az imperializmus igája alá került. Ez azt jelentené, hogy országainknak a guineai balantékhoz, az angolai koanamákhoz és a mozambiki makondékhoz hasonló népei még ma is a történelmen kívül élnének, vagy hogy nincs is történelmük — ha eltekintünk az elszenvedett gyarmatosítás gyenge hatásától.

Ez az elutasítás, amely egyébként országaink társadalmi-gazdasági valóságának konkrét ismeretére és az *osztály*-jelenség fejlődési folyamatának elemzésére épül, ahogy ezt korábban láttuk, elvisz minket annak elfogadásához, hogy ha az osztályharc a történelem mozgatóereje, csak egy bizonyos történeti szakaszban az. Ez azt jelenti, hogy az osztályharc *előtt* és szükségszerűen *utána* is a történelem motorja egy (vagy több) tényező volt és lesz. Könnyen elfogadjuk, hogy valamennyi embercsoport történetének ez a tényezője az adott csoportra jellemző *termelési mód* — azaz a termelőerők szintje és a tulajdonrendszer. Az osztály meghatározása és az osztályharc, amint láttuk, inkább maga is a termelési eszközök tulajdonrendszeréhez kapcsolódó termelőerők fejlődésének következménye. Számunkra tehát helyesnek tűnik az a következtetés, hogy a történelem valódi és állandó mozgatóereje a termelőerők színvonala, ami egyben az osztályharc tartalmának és formájának lényegi meghatározó eleme is.

Ha elfogadjuk ezt a következtetést, akkor eltűnnek a gondolatainkat meghatározó kétségek. Mert ha egyfelől megállapítjuk, hogy a történelem léte az osztályharcot megelőzően nyilvánvaló, és ezáltal országaink — és talán földrészeink — néhány embercsoportja esetében elhárítjuk a történelem nélküli nép szomorú állapotát, ezzel másfelől bebizonyítjuk a történelemnek az osztályharc, illetve az osztályok eltűnése után is meglevő folyamatosságát. És mivel nem mi állapítottuk meg tudományos alapokon az osztályok eltűnését mint történelmi szükségszerűséget, megelégszünk ezzel a következtetéssel, amely bizonyos fokig visszaállít egy összefüggést és ugyanakkor azoknak a népeknek, amelyek mint Kuba, a szocializmust építik, megadja a kellemes bizonyosságot, hogy nem lesznek történelem nélkül, ha társadalmi-gazdasági alakulatukon belül az *osztály* mint jelenség, és az osztályharc felszámolásának folyamata befejeződik. Az örökkévalóság nem e világi, de az ember túl fogja élni az osztályokat, termelni fog és történelmet alkotni, mivel nem tud felszabadulni a termelőerők fejlődésének alapját képező teher, keze és agya szükségleteinek terhe alól.

A jelenlegi valóságról mondottak lehetővé teszik, hogy elfogadjunk egy olyan elméletet, miszerint egy embercsoport, illetve az emberiség történelme legalább három

szakaszon megy át. Az elsőnek a termelőerőknek és az ember természet feletti uralmának egy alacsony szintje felel meg. A termelési mód elemi jellegű, nem létezik még a termelési eszközök magántulajdona, nincsenek osztályok és így osztályharc sem. A másodikban a termelőerők színvonalának emelkedése elvezet a termelési eszközök magántulajdonához, és fokozatosan bonyolítja a termelési módot. Így a mozgásban levő társadalmi-gazdasági alakulaton belül érdekellentéteket vált ki, lehetségessé teszi az *osztály* jelenségének és vele az osztályharcnak a megjelenését, ami tulajdonképpen nem más, mint a gazdaság területén a termelési mód és a termelési eszközök magántulajdonba vétele közötti ellentmondás társadalmi kifejeződése. A harmadik az, amely a termelőerők egy adott szintjén lehetővé teszi és megvalósítja a termelési eszközök magántulajdonának felszámolását, az *osztály* mint jelenség és így az osztályharc megszüntetését, aminek következtében új, a társadalmi-gazdasági alakulatok történeti folyamatában eddig ismeretlen erők szabadulnak fel.

A politikai-gazdasági nyelvben az első szakasz a földművelő és állattenyésztő közösségi társadalomnak felelne meg, ahol a társadalmi struktúra állam nélküli, horizontális. A második a feudális vagy hasonló agrártársadalmaknak és az iparimezőgazdasági polgári társadalmaknak. Itt már találkozunk az állammal, a társadalmi szerkezet pedig vertikálisan fejlődik. A harmadik szakasz megfelelne a szocialista és kommunista társadalmaknak, ahol a gazdaság főleg vagy kizárólag ipari (mivel maga a mezőgazdaság is az ipar egyik formájává válik). Itt az állam fokozatosan halad megszűnése felé, vagy megszűnik, a társadalmi struktúra pedig visszatér a horizontálishoz: a termelőerők, a társadalmi viszonyok és az emberi értékek értékelésének egy magasabb szintjén.

Az emberiségnek vagy az emberiség egy részének (egyazon vidék, egy vagy több földrész embercsoportjai) szintjén ez a három szakasz (vagy kettő közülük) egyidejű lehet, ahogy ezt mind a jelenlegi valóság, mind a múlt bizonyítja. Ez az emberi társadalmak egyenlőtlen fejlődésének következménye, amit kiválthat a belső vagy külső tényezőknek a fejlődésre gyakorolt gyorsító vagy késleltető hatása is. Másrészt egy adott társadalmi-gazdasági alakulat történeti folyamatában mindegyik említett szakasz magában hordja a következő szakasz csíráit az átalakulás egy bizonyos szintjétől kezdve.

Meg kell jegyeznünk azt is, hogy az emberiség életének jelenlegi szakaszában, egy adott társadalmi-gazdasági alakulat számára a három jellemző szakasz időbeli egymásutánisága elkerülhető. Bármilyen legyen is a termelőerőknek és az azt jellemző társadalmi struktúrának jelenlegi színvonala, egy társadalom gyorsan átlépheti a konkrét helyi (történelmi és emberi) realitások által meghatározott és annak megfelelő szakaszokat, hogy egy magasabb szakaszba jusson. Ez a haladás függ a termelőerők fejlődésének konkrét lehetőségeitől, azt pedig főleg az e társadalmat irányító politikai hatalom természete határozza meg, azaz az államtípus, vagy ha úgy tetszik, az e társadalmon belül uralmon levő osztály vagy osztályok jellege.

Egy részletesebb elemzés megmutatná nekünk, hogy a történeti folyamatban egy ilyen ugrás lehetősége a gazdaság területén alapvetően azon eszközök erejéből fakad, amelyek pillanatnyilag az ember rendelkezésére állanak ahhoz, hogy legyőzze a természetet; politikai téren pedig abból az új eseményből, amelyik gyökeresen átalakította a világ képét és a történelem menetét: *a szocialista államok megteremtéséből.*

Látjuk tehát, hogy népeinknek megvan a maguk történelme, akármilyen szakaszban legyen is gazdasági fejlődésük. Amikor imperialista uralom alá kerültek, népeinknek (vagy az őket alkotó embercsoportoknak) történeti folyamatát egy külső tényező erőszakos tevékenysége rendelte maga alá. Ez az akció — az imperializmusnak a társadalmainkra gyakorolt hatása — országaink termelőerőinek fejlődési folyamatát, népeink társadalmi szerkezetét, valamint nemzeti felszabadító harcaink tartalmát és formáját csupán befolyásolhatta.

De azt is látjuk, hogy abban a történelmi összefüggésben, amelyikben ezek a harcok kibontakoznak, népeink számára konkrét lehetőség nyílik arra, hogy a kizsákmányoltság és elmaradottság jelenlegi helyzetéből a történeti folyamat olyan új szakaszába lépjenek át, amelyik a gazdasági, társadalmi és kulturális lét magasabb formájába vezetheti át őket.

E konferencia nemzetközi előkészítő bizottsága kidolgozott egy politikai beszámolót. Ismételten kijelentjük: mi azt teljes mértékben támogatjuk, amiért világos módon és tömör elemzésben, gazdasági összefüggésében és történeti koordinátái között helyezte el az imperializmust. Nem ismételjük itt el mindazt, ami már elhangzott e gyűlésen. Egyszerűen azt mondjuk, hogy az imperializmust meghatározhatjuk úgy, mint a világ két táján — előbb Európában, majd Észak-Amerikában — felhalmozott monopolista és finánctőke profithajhászásának és mind nagyobb értéktöbblet szerzésére való törekvésének világméretű kifejeződését. És ha az imperializmust a világ képét megváltoztató magasabb rendű tényezőnek, a tőkének és felhalmozási folyamatának általános fejlődési vonalában akarjuk elhelyezni, akkor azt mondhatnánk, hogy az imperializmus a tengerekről a szárazföldre áthelyezett, népeink anyagi és emberi erőforrásainak kizsákmányolására átszervezett, megerősített és alkalmassá tett kalózkodás. De ha képesek voltunk nyugalommal elemezni az imperializmus jelenségét, akkor nem botránkoztatunk meg senkit annak elismerésével, hogy az imperializmus — amiről minden azt bizonyítja, hogy valóban a kapitalizmus fejlődésének utolsó szakasza — történelmi szükségszerűség volt, az emberiségnek mint mozgásban levő egésznek az összefüggésében a termelőerők fellendülésének és a termelési eszközök átalakulásának a következménye. Szükségszerűség, mint ahogy szükségszerűség jelenleg a népek nemzeti felszabadítása, a kapitalizmus lerombolása és a szocializmus megjelenése is.

Népeink számára annak ismerete a lényeges, hogy az imperializmus mint cselekvő tőke betöltötte-e vagy sem országainkban a számára fenntartott történelmi hivatást, azaz a termelőerők fejlődési folyamatának meggyorsítását és a termelési eszközök jellemzőinek komplexebbé alakítását; a burzsoázia fejlődésével az osztálykülönbségek elmélyítését és az osztályharc intenzívebbé válását; a népek gazdasági, társadalmi és kulturális színvonalának jelentős növelését. Ugyanúgy érdekeltek vagyunk annak felismerésében, hogy mi az imperialista tevékenység befolyása és hatása népeink társadalmi szerkezetére és történeti folyamatára.

Itt nem vádoljuk vagy dicsőítjük az imperializmust, hanem csak elmondjuk, hogy akár gazdasági, akár társadalmi, akár kulturális síkon nézzük, az imperialista tőke messze nem töltötte be országainkban azt a történeti hivatást, amelyet a tőke a felhalmozás országaiban megvalósított. Ez azt jelenti, hogy míg egyfelől az imperialista tőkének a legtöbb leigázott országban egyszerűen az értéktöbblet megsokszorozása volt a funkciója, másfelől azt látjuk, hogy a tőke történeti képessége (mint a termelőerők

fejlődési folyamatának elpusztíthatatlan gyorsítója) szigorúan a saját szabadságától függ, azaz attól, hogy mennyire függetlenül használják fel. El kell azonban ismernünk, hogy néhány esetben az imperialista tőkének vagy a haldokló kapitalizmusnak elegendő érdeke, ereje és ideje volt városok építésén kívül a termelőerők színvonalának emelésére is. Így a bennszülött népesség egy kisebbsége számára lehetővé tette, hogy jobb, sőt kiváltságos életszínvonalat érjen el, hozzájárulva így a szóban forgó társadalmakon belüli ellentmondásokat elmélyítő, és egyesek által bizonyára dialektikusnak nevezett folyamathoz. Más, még ritkább esetekben megvolt a tőkefelhalmozás lehetősége, ami megteremtette egy helyi burzsoázia kialakulásának a feltételeit.

Az imperialista uralomnak népeink társadalmi strukturájára és történeti folyamatára gyakorolt hatásaival kapcsolatban legelőször is célszerű az imperialista uralom általános formáinak a vizsgálata.

Legalább két ilyen forma van:

1. A közvetlen uralom — az elnyomott néptől idegen hivatalnokokból alkotott politikai hatalom segítségével (fegyveres erők, rendőrség, közigazgatási alkalmazottak és telepesek) —, amelyet *klasszikus gyarmatosításnak vagy kolonializmusnak* nevezünk.

2. A közvetett uralom — többségében vagy teljes egészében bennszülött hivatalnokokból alkotott politikai hatalom segítségével —, amit *neokolonializmusnak* nevezünk.

Az első esetben, bármilyen szakaszban legyen is, az alábbi következményeket szenvedheti el a leigázott nép társadalmi szerkezete:

a) Teljes elpusztítás, amit általában követ a bennszülött lakosság azonnali vagy fokozatos kiirtása és annak más eredetű népességgel való felváltása.

b) Részleges elpusztítás, amit általában egy más eredetű népesség többé-kevésbé jelentős letelepítése kísér.

c) Látszólagos konzerválás, amit lehetővé tesz a bennszülött népességnek az életlehetőségektől többnyire megfosztott zónákba és rezervátumokba való kényszertelepítése, amit egy más eredetű népesség tömeges betelepítése kísér.

A nemzeti felszabadítás problematikájának keretében a két utolsó eset megvizsgálása a lényeges, mivel ezek a legelterjedtebbek Afrikában. Elmondhatjuk, hogy Afrika akármely országát nézve, az imperializmus hatása megbénította, befagyasztotta a leigázott nép történeti folyamatát (sőt néhány esetben visszafejlesztette). Ez a bénulás azonban mégsem teljes. A kérdéses társadalmi-gazdasági alakulat egyik-másik szektorában jelentős átalakulásokat találhatunk. Ezeket néhány belső (helyi) tényező szakadatlan hatása befolyásolja, vagy pedig a gyarmati uralom által bevezetett új tényezőkből, mint például a pénzforgalomból és a városi központok kifejlődéséből fakadnak. Ezen átalakulások között szükséges megemlíteni bizonyos esetekben a bennszülött uralkodó osztályok vagy szektorok tekintélyének fokozatos elvesztését, a paraszti lakosság egy részének kényszerű vagy önkéntes beáramlását a városi központokba, amit olyan új társadalmi rétegek kifejlődése követ, mint a bérmunkásoké, a hivatalnokoké, a kereskedelmi alkalmazottaké és a szabadfoglalkozásúaké, valamint a munkanélküliek változó rétege. Falun igen különböző intenzitással és mindig a városi környezethez kötődve kiemelkedik a mezőgazdasági kisbirtokosokból álló réteg. A neokolonializmus esetében — akár bennszülött, akár

idegen eredetű a gyarmatosított népesség többsége — az imperialista tevékenység olyan helyi burzsoázia vagy álburzsoázia megteremtésére irányul, amely az elnyomó ország uralkodó osztályának van kiszolgáltatva.

A társadalmi szerkezet átalakulása kevésbé erős az alsóbb rétegeknél, főleg pedig falun, ahol a gyarmati szakasz jellemzői maradnak meg. De egy általában kis bürokrata-burzsoákból és a kereskedelmi szektor közvetítőiből (komprádorokból) álló bennszülött álburzsoázia kialakulása megerősíti a társadalmi rétegek differenciálódását, és a helyi elemek gazdasági tevékenységének erősítésével, nevezetesen egy városi munkásosztály fokozatos kifejlődésével, a mezőgazdasági magántulajdon meghonosodásával, és az agrárproletariátus fokozatos megjelenésével új távlatokat nyit a társadalmi fejlődés számára. A társadalmi szerkezetnek e többé-kevésbé jelentős átalakulásai, amelyeket a termelőerők színvonalának jelentős emelkedése határoz meg, közvetlen hatással vannak az adott társadalmi-gazdasági alakulat történeti folyamatára. Míg a klasszikus gyarmatosításnál ezt a folyamatot megállítják, a neokolonialista uralom, lehetővé téve a társadalmi fejlődés feléledését (az érdekellentétekét a bennszülött társadalmi rétegeken belül, vagy az osztályharcot) azt az illúziót kelti, hogy a történeti folyamat visszatér normális menetéhez. Ezt az illúziót erősíti meg egy bennszülött elemekből álló politikai hatalom — nemzeti állam — léte. Tulajdonképpen ez csak illúzió, mivel a valóságban a helyi „uralkodó" osztály alávetettsége az elnyomó ország uralkodó osztályának korlátozza vagy megakadályozza a nemzet termelőerőinek fejlődését. De korunk világgazdaságának konkrét feltételei között ez a függés elkerülhetetlen, ennek következtében a helyi álburzsoázia, bármennyire nacionalista is, nem tudja hatékonyan gyakorolni történelmi funkcióját, nem tudja *szabadon* irányítani a termelőerők fejlődését; egyszóval, nem válhat *nemzeti burzsoáziává*. Márpedig, ahogy láttuk, a termelőerők jelentik a történelem motorját, s ezért fejlődési folyamatának teljes szabadsága e fejlődés maradéktalan érvényesülésének nélkülözhetetlen feltétele.

Látjuk tehát, hogy mind a kolonializmusban, mind a neokolonializmusban az imperialista uralom lényegi jellemvonása megmarad. Nem más ez, mint a leigázott nép történeti folyamatának tagadása a nemzeti termelőerők fejlődési folyamata szabadságának megakadályozása révén.

Ez a következtetés, amely lényegét tekintve azonosítja az imperialista uralom két nyilvánvaló formáját, számunkra, azaz a felszabadító mozgalmak számára alapvetően fontosnak tűnik mind a harc során, mind pedig a függetlenség elnyerése után.

Az elmondottakra alapozva megállapíthatjuk, hogy a nemzeti felszabadítás az a jelenség, amelyik egy meghatározott társadalmi-gazdasági alakulat történeti folyamatában a tagadás tagadását jelenti. Más szavakkal, egy nép nemzeti felszabadítása e nép történelmi arculatának visszahódítását jelenti, visszatérését a történelembe, az őt leigázó imperialista uralom lerombolása útján.

Láttuk, hogy a leigázott társadalmi-gazdasági alakulat termelőerői fejlődési folyamata szabadságának bitorlása képezi az imperialista uralom fő és állandó jellemzőjét, bármilyen formát öltsön is ez az uralom. Azt is láttuk, hogy csupán ez a szabadság és csakis ez biztosíthatja egy nép történeti folyamatának normálissá válását. Következésképp megállapíthatjuk, hogy akkor és csak akkor van nemzeti felszabadulás, amikor a nemzet termelőerői teljesen felszabadultak mindenfajta idegen uralom alól.

Közhelynek számít, hogy a nemzeti felszabadítás valamennyi nép önrendelkezési jogára épül, és hogy e felszabadítás célja a nemzeti függetlenség elnyerése. Jóllehet az összetett valóság ilyen általános és szubjektív módon történő kifejezése nem áll szemben céljainkkal, mi inkább objektíven fejezzük ki magunkat. Számunkra a nemzeti felszabadítás alapja a nemzetközi jog szintjén elfogadott formuláktól függetlenül, minden népnek abban az elidegeníthetetlen jogában lakozik, hogy legyen saját történelme; a nemzeti felszabadítás célja pedig ennek az imperializmus által bitorolt jognak visszahódítása, vagyis a nemzeti termelőerők fejlődési folyamatának felszabadítása.

Véleményünk szerint ezért minden olyan nemzeti felszabadítási mozgalom, amelyik nem számol ezzel az alappal és e célkitűzéssel, jóllehet harcol az imperializmus ellen, nem küzd egyúttal a nemzeti felszabadításért.

Ebből az következik, hogy korunk világgazdaságának lényegi jellemzőit, valamint az imperialistaellenes harc területének már megszerzett tapasztalatait szem előtt tartva a nemzeti felszabadító harc fő oldala a neokolonializmus elleni harc. Másrészt, ha megállapítjuk, hogy a nemzeti felszabadítás megköveteli a termelőerők fejlődési folyamatának lényeges megváltozását, ebből következik, hogy a *nemzeti felszabadítás* szükségszerűen *forradalomnak* felel meg.

A legfontosabb, hogy tudatában legyünk azoknak az objektív és szubjektív feltételeknek, amelyek között ez a forradalom végbemegy, és ismerjük a megvalósításához legmegfelelőbb harci formákat.

Nem fogjuk itt elismételni, hogy az emberiség történetének jelenlegi szakaszában ezek a feltételek valóban nagyon kedvezőek. Ugyanakkor emlékeztetni kell arra is, hogy mind nemzetközi téren, mind pedig a felszabadulásáért harcoló valamennyi nép belső síkján léteznek kedvezőtlen tényezők is.

Nekünk úgy tűnik, hogy nemzetközi téren legalábbis a következő tényezők kedvezőtlenek a nemzeti felszabadító mozgalomra: jelentős számú politikai függetlenséghez jutott állam neokolonialista helyzete, s az ilyen típusú államok száma nő; a neokapitalizmus által elért eredmények, főleg Európában, ahol az imperializmus preferenciális beruházásaival segíti egy kiváltságos munkásosztály fejlődését, ami azzal a következménnyel jár, hogy a dolgozó osztályok forradalmi színvonala csökken; néhány olyan európai államnak, amely még gyarmatokkal rendelkezik — mint Portugália — a nyílt vagy álcázott neokolonialista helyzete; a fejletlen országok felé gyakorolt úgynevezett segélypolitika, amit az imperializmus a nemzetközi burzsoáziának szükségszerűen alávetett bennszülött álburzsoáziák létrehozása vagy erősítése céljából gyakorol, hogy így torlaszolja el a forradalom útját; az elszigetelődéstől és a forradalomtól való félelem, ami néhány újabban függetlenné vált, és a forradalomhoz kedvező belső gazdasági és politikai feltételekkel rendelkező országot oda juttat, hogy megalkuvó megállapodásokat fogadjon el az ellenséggel vagy ügynökeivel; az imperialistaellenes országok közötti növekvő ellentmondások és végül az imperializmus fenyegetése a világbéke ellen, az atomháború perspektívájával. Ezek a tényezők együttesen erősítik az imperializmus tevékenységét a nemzeti felszabadító mozgalmak ellen.

Bár az imperializmusnak a népek ellen elkövetett ismételt intervenciói és növekvő agresszivitása értelmezhető a kétségbeesés jeleként is a nemzeti felszabadító mozgalom kiterjedtsége láttán, ezek bizonyos mértékben magyarázhatók azokkal a gyön-

geségekkel, amelyeket e kedvezőtlen tényezők teremtettek az imperialistaellenes harc általános frontján.

A belső síkon úgy véljük, a gyöngeség, illetve a leginkább kedvezőtlen tényezők a gazdasági-társadalmi struktúrában és annak imperialista nyomás alatt végbemenő fejlődési tendenciáiban rejlenek, vagy pontosabban szólva abban, hogy a nemzeti felszabadító mozgalmak harci stratégiájuk kidolgozása során csekély vagy semmilyen figyelmet nem szentelnek e struktúra és tendenciái jellemzőinek.

Ez a nézet nem szándékozik csökkenteni a nemzeti felszabadító mozgalomra nézve kedvezőtlen többi belső tényező jelentőségét. A gazdasági fejletlenségre, a néptömegeknek ebből következő társadalmi és kulturális elmaradottságára, a törzsi szellemre és más kisebb jelentőségű ellentmondásokra gondolunk itt. Ám meg kell jegyezni, hogy a törzsek létezése csak annak az opportunista magatartásnak függvényében mutatkozik jelentős ellentmondásként, melyet általában a nemzeti felszabadító mozgalom kebelében a törzsből kiszakadt egyének vagy csoportok teremtenek. Az osztályok közötti ellentmondások, még ha embrionális állapotban vannak is, sokkal jelentősebbek, mint a törzsek közötti ellentmondások.

Bár a kolonialista és neokolonialista helyzet lényegét tekintve azonos, és az imperializmus elleni harc során főleg a neokolonializmussal találjuk szemben magunkat, elengedhetetlennek tartjuk e két helyzetnek a gyakorlatban való megkülönböztetését. Ugyanis a bennszülött társadalom horizontális, bár többé-kevésbé differenciált szerkezete és a nemzeti elemekből alkotott politikai hatalom hiánya kolonialista helyzetben megkönnyíti egy széles harci egységfront megteremtését, ami pedig elengedhetetlen a nemzeti felszabadító mozgalom sikeréhez. Ez a lehetőség azonban nem ment fel bennünket a bennszülött társadalmi struktúrának, fejlődési tendenciáinak alapos elemzése és az igazi nemzeti felszabadítás biztosítását szolgáló, megfelelő gyakorlati intézkedések elfogadása alól. Feltételezve, hogy mindenki tudja, mit kell tennie otthon, a fentiek érdekében elengedhetetlennek látjuk egy szilárdan egységes és az általa vezetendő nemzeti felszabadító harc valódi jelentőségének és céljának tudatában levő élcsapat megteremtését. Ennek szükségessége azért is sürgető, mert tudjuk, hogy néhány ritka kivételtől eltekintve a gyarmati helyzet nem teszi lehetővé s nem is igényli az élenjáró osztályok (öntudatos munkásosztály és falusi proletariátus) meghatározó létét. Ez utóbbi pedig biztosíthatná, hogy a néptömegek éberen figyeljék a nemzeti felszabadító mozgalom fejlődését. Viszont a dolgozó osztályok általában embrionális állapota, valamint a nemzeti felszabadítási harc legfontosabb tömegerejének — a parasztoknak — gazdasági, társadalmi és kulturális helyzete nem teszi lehetővé a harc e két fő ereje számára, hogy önerejükből megkülönböztessék a valódi nemzeti függetlenséget a mesterkélt politikai függetlenségtől. Csak egy forradalmi élcsapat, amely általában cselekvő kisebbség, ismerheti fel és hozhatja a néptömegek tudtára ezt a különbséget már kezdetben, a harcon keresztül. Ez magyarázza a nemzeti felszabadító harc alapvetően politikai jellegét és teszi bizonyos fokig jelentőssé a harc formáját a nemzeti felszabadító harc végső eredménye szempontjából.

Neokolonialista helyzetben a bennszülött társadalom többé-kevésbé erős vertikális irányú strukturáltsága és a bennszülött elemekből álló politikai hatalom — nemzeti állam — léte már súlyosbítja az ellentmondásokat e társadalom belsejében. Nehézzé, sőt szinte lehetetlenné teszi egy olyan kiterjedt egységfront létrehozását, mint a gyarmati esetben. Egyrészt a gazdasági hatások (főleg a káderek nemzeti elemekből való

toborzása és a bennszülött elemek növekedése elsősorban a kereskedelemben), másrészt a lélektaniak (büszkeség, mert úgy véli, hogy honfitársai kormányozzák; egyes vezetők és a néptömegek egy része között a vallási vagy törzsi szolidaritás kiaknázása) járulnak hozzá a nacionalista erők egy jelentős részének mozgósításához. Ugyanakkor azonban a neokolonialista államnak a nemzeti felszabadítás erőivel szembeni szükségszerűen elnyomó jellege, az osztályellentmondások súlyosbodása, az idegen uralom ügynökeinek és jelenségeinek objektív megléte (a kiváltságaikat megtartó telepesek, a fegyveres erő, a faji diszkrimináció), a parasztság növekvő elszegényedése és külső tényezők többé-kevésbé ismert befolyása, mind-mind hozzájárulnak a nacionalizmus tüzének ébren tartásához, számottevő népi rétegek öntudata fokozatos emeléséhez, a népesség többségének éppen a neokolonialista kisemmizés felismerésére alapozott, és a nemzeti felszabadítás eszménye körüli egyesítéséhez. Ezenkívül, amíg a bennszülött uralkodó osztály fokozatosan elpolgáriasodik, az imperializmus közvetett uralma által kizsákmányolt városi munkásokból és agrárproletárokból létrejövő dolgozó osztály kifejlődése új távlatokat nyit a nemzeti felszabadítás fejlődésének. Úgy tűnik, a neokolonializmus esetében ez a dolgozó osztály — bármilyen legyen is politikai öntudatának foka (túl *a szükségletek tudatának* egy minimális szintjén) — alkotja a nemzeti felszabadító harc valódi népi élcsapatát. De csak akkor teljesítheti küldetését e harc keretén belül (amely harc nem ér véget a függetlenség megszervezésével), ha szorosan egyesül a többi kizsákmányolt osztállyal, a parasztsággal általában (bérviszonyban állók, bérlők, felesbérlők, mezőgazdasági kistulajdonosok) és a nacionalista kispolgársággal. Ennek a szövetségnek a megvalósítása szükségessé teszi a nacionalista erők mozgósítását és megszervezését egy erős és jól felépített politikai szervezet keretében (vagy annak tevékenysége révén).

A kolonialista és neokolonialista helyzet közötti másik jelentős különbség a harc távlataiban van. A kolonialista eset (ahol a *nemzet-osztály* a gyarmatosító ország burzsoáziájának elnyomó erői ellen harcol) legalábbis látszólag elvezethet egy nacionalista megoldáshoz (nemzeti forradalom). A nemzet megszerzi függetlenségét, és elméletben a neki legjobban megfelelő gazdasági szerkezetet szentesíti. A neokolonialista eset (ahol a dolgozó osztályok és szövetségeseik egyszerre harcolnak az imperialista burzsoázia és a bennszülött uralkodó osztály ellen) nem oldódik meg nacionalista megoldással. Szükségessé teszi a nemzet területén az imperializmus által meghonosított tőkés struktúra lerombolását és éppenséggel megköveteli a szocialista megoldást.

Ez a megkülönböztetés főleg e két eset termelőerőinek eltérő színvonalából és az osztályharcnak ezzel járó éleződéséből fakad.

Nem lenne nehéz annak bizonyítása, hogy időben ez a különbség alig észrevehető. Elegendő emlékeztetni arra, hogy jelenlegi történeti feltételeink között — amikor is a népeink feletti uralmát minden eszközzel megvalósító imperializmus felszámolása, a világ tekintélyes részén pedig a szocializmus megerősödése van napirenden — egy független nemzet számára csak két út van: visszatérés az imperialista uralomhoz (neokolonializmus, kapitalizmus, államkapitalizmus), vagy a szocialista út elfogadása. Ezt a választást, amelytől a néptömegek harc során nyújtott erőfeszítéseinek és áldozatainak jutalma függ, erősen befolyásolja a harci forma és a harcot vezetők forradalmi öntudatának foka.

A tények felmentenek minket annak bizonyításától, hogy az imperialista uralom

alapvető eszköze az erőszak. Ha elfogadjuk az alapelvet, hogy *a felszabadító harc forradalom*, és hogy nem fejeződik be abban a pillanatban, amikor felhúzzák a nemzeti zászlót és eljátsszák a nemzeti himnuszt, akkor be fogjuk látni, hogy nincs és nem is lehet nemzeti felszabadulás anélkül, hogy a nemzeti erők ne használnák a felszabadító erőszakot az imperializmus ügynökeinek bűnös erőszakára adott válaszként. Senki sem kételkedik abban, hogy bármilyenek legyenek is a helyi sajátosságok, az imperialista uralom mindig magában foglalja a nemzeti erőkkel szembeni állandó erőszak állapotát. Nincs a földön olyan imperialista (kolonialista vagy neokolonialista) iga alatt élt nép, amely (névleges vagy tényleges) függetlenségét áldozatok nélkül nyerte volna el. Az a lényeg, hogy meghatározzuk, a nemzeti felszabadítás erői által használandó erőszak formáit szem előtt tartva, hogy ne csak az imperialista erőszakra válaszoljanak, hanem harcukkal ügyük végső diadalát, a valóságos nemzeti függetlenséget is biztosítsák.

Egyes népek tapasztalatai, a nemzeti felszabadító harc jelenlegi helyzete a világban (különösen Vietnamban, Kongóban és Rhodesiában), valamint az állandó erőszaknak vagy legalábbis az ellentmondásoknak és megrázkódtatásoknak az az állapota, amely egyes olyan országokat jellemez, melyek „békésnek" nevezett úton nyerték el függetlenségüket, nemcsak azt bizonyítják mind, hogy az imperializmussal kötött kompromisszumok működésképtelenek, hanem azt is, hogy a nemzeti felszabadításnak a népekre az imperialista megtorlás által rákényszerített természetes útja *a fegyveres harc*.

Nem hisszük, hogy megbotránkoztatnánk ezt a gyűlést, ha kijelentjük, hogy az egyedüli és hatékony út a népek célkitűzéseinek végleges megvalósítására, azaz a nemzeti felszabadulás elérésére a fegyveres harc. A nemzeti felszabadítás legújabb történelme ezt a nagy leckét nyújtja mindazoknak, akik valóban elkötelezettek népeik felszabadítási erőfeszítéseiben.

Nyilvánvaló, hogy mind ennek az útnak a hatékonysága, mind pedig annak a helyzetnek a stabilitása, melyhez a felszabadulást követően ez az út elvezet, nemcsak a harci szervezet jellemzőitől függenek, hanem mindazok politikai és erkölcsi tudatától is, akik történelmi okok miatt a kolonialista vagy neokolonialista államok közvetlen örökösei lesznek. Mert a tények bebizonyították, hogy az ország kispolgársága az egyetlen társadalmi tényező, amelyik tudatában lehet az imperialista uralom valóságának és képes vezetni az ettől az uralomtól örökölt államapparátust. Ha figyelembe vennénk ennek a társadalmi rétegnek vagy osztálynak véletlen jellegzetességeit, gazdasági helyzetétől elválaszthatatlan természetű irányzatainak bonyolultságát, azt látnánk, hogy helyzetünknek ez a sajátos szükségszerűsége jelenti a nemzeti felszabadító mozgalom egyik gyöngeségét.

A gyarmati helyzet, amely nem teszi lehetővé egy bennszülött álburzsoázia kifejlődését, és amelyben a néptömegek általában a nemzeti felszabadítás megindulása előtt nem érik el a politikai öntudat szükséges fokát, a kispolgárságnak az idegen uralom elleni harc vezetésének történelmi lehetőségét kínálja, mivelhogy objektív és szubjektív helyzete révén (a tömegekénél magasabb életszínvonal, a gyarmatosítás képviselőivel való gyakoribb érintkezés és így több alkalom a megaláztatásra, az iskolázottság és politikai kultúra magasabb szintje stb.) ő az idegen uralom alóli felszabadulás szükségességének tudatára leggyorsabban ráébredő réteg. Ezt a történelmi felelősséget a kispolgárságnak a gyarmati helyzetben *forradalminak* nevezhető

része vállalja magára. A többiek pedig vagy megőrzik az erre az osztályra jellemző kétkedést, vagy szövetkeznek a kolonializmussal, hogy ha csak illuzórikusan is, de megvédjék társadalmi helyzetüket.

A neokolonialista helyzet, amely a nemzeti felszabadulás megvalósításához megköveteli a bennszülött álburzsoázia felszámolását, szintén alkalmat ad a kispolgárságnak arra, hogy elsőrendű, sőt döntő szerepet játsszon az idegen uralom megszüntetéséért folyó harcban. Ebben az esetben azonban a társadalmi szerkezetben végbement haladás miatt a harc vezetésének funkcióját kisebb-nagyobb mértékben megosztja a dolgozó osztályok legképzettebb, sőt a nemzeti álburzsoázia hazafias érzelemmel telített elemeivel is. A harc vezetésében részt vevő kispolgári réteg szerepe annál inkább jelentős, és e réteg neokolonialista helyzetben is annyival alkalmasabb e funkció ellátására, amennyire igaz, hogy a dolgozó tömegeket gazdasági és kulturális korlátok akadályozzák, a harchoz csatlakozó nemzeti álburzsoáziát pedig komplexusok és ideológiai természetű korlátok jellemzik. Fontos megjegyezni azt, hogy ebben az esetben a kispolgárság ezen részére háruló küldetés nagyobb forradalmi öntudatot és képességet követel a tömegek törekvéseinek a harc minden szakaszában való hű értelmezésére és a velük való fokozódó azonosulásra.

Bármilyen magas legyen is azonban az e történeti feladat betöltésére hivatott kispolgári szektor forradalmi öntudata, nem szabadulhat meg attól az objektív valóságtól, hogy a kispolgárság mint szolgáltató osztály (azaz, amelyik nem közvetlen résztvevője a termelési folyamatnak) nem rendelkezik olyan gazdasági bázissal, amely biztosítaná számára a hatalom megragadását. Ugyanis a történelem azt bizonyítja, hogy bármilyen fontos szerepet játszottak is egyes forradalmi folyamatokban a kispolgárságból kikerült személyek, ez az osztály sosem volt a politikai hatalom birtokában. És nem is lehetett, mivel a politikai hatalom (az állam) az uralkodó osztály gazdasági képességén alapszik, és mind a kolonialista, mind a neokolonialista társadalom feltételei között ezt a képességet két egység tartja kézben: az imperialista tőke és a nemzeti dolgozó osztályok.

A kispolgárságnak egyetlen út áll rendelkezésére, hogy megtartsa a nemzeti felszabadulás révén kézbe kapott hatalmat: hagynia kell szabadon hatni elpolgáriasodásának természetes tendenciáit, lehetővé tenni egy bürokratikus és közvetítő burzsoázia kialakulását az áruforgalom síkján, hogy nemzeti álburzsoáziává alakuljon át, azaz tagadnia kell a forradalmat és szükségszerűen csatlakozni az imperialista tőkéhez. Mindez pedig megfelel a neokolonialista helyzetnek, azaz a nemzeti felszabadítási célok elárulásának. A kispolgárság előtt csak egy út áll, hogy ne árulja el ezeket a célokat: megerősíteni forradalmi öntudatát, elutasítani az elpolgárosodás kísértéseit és osztálymentalitásának természetes ösztöneit, azonosulni a dolgozó osztályokkal, és nem helyezkedni szembe a forradalmi folyamat természetes fejlődésével. Ez azt jelenti a forradalmi kispolgárság számára, hogy ha tökéletesen eleget akar tenni a nemzeti felszabadító harcban rá háruló szerepnek, képesnek kell lennie arra, hogy mint osztály öngyilkosságot kövessen el, és hogy népének legalapvetőbb törekvéseivel teljesen azonosuló forradalmi dolgozóként támadjon fel.

Ez az alternatíva — elárulni a forradalmat, vagy osztályként öngyilkosságot elkövetni — alkotja a kispolgárság dilemmáját a nemzeti felszabadító harc általános keretében. A forradalom érdekében való pozitív út megoldása attól függ, amit nemrég Fidel Castro helyesen a *forradalmi öntudat fejlődésének* nevezett. Ez a függőség

szükségszerűen rátereli figyelmünket a nemzeti felszabadító harc vezetőjének arra a képességére, hogy hű maradjon elveihez és a harc alapvető ügyéhez. Ez bizonyos fokig azt mutatja, hogy ha a nemzeti felszabadítás lényegileg politikai probléma is, a fejlődés körülményei olyan sajátosságokat kölcsönöznek neki, amelyek az erkölcs birodalmába tartoznak.

(...)

Nem kiabálunk éljent, nem nyilvánítjuk ki itt szolidaritásunkat egyik vagy másik harcoló nép iránt. Ittlétünk maga az imperializmust elítélő kiáltás és szolidaritásunk bizonyítéka mindazon népekkel, különösen a hős vietnami néppel, amelyek országukban szét akarják zúzni az imperialista igát. De szilárdan hisszük, hogy imperialistaellenes álláspontunk és a közös harcban bajtársainkkal való cselekvő szolidaritásunk legjobb bizonyítéka az, hogy visszatérve országunkba továbbfejlesztjük a harcot, és hűek maradunk a nemzeti felszabadítás elveihez és célkitűzéseihez.

Kívánjuk, hogy az itt jelenlevő valamennyi nemzeti felszabadító mozgalom fegyverrel a kézben ismételhesse el országában, népével egységben, a már legendás kubai kiáltást:

Patria o muerte, venceremos!

Halál az imperialista erőkre!

Népeink számára szabad, virágzó és boldog hazát!

Győzni fogunk!

Colonies portugaises: la victoire ou la mort.
Tricontinental, 1970. 111—140. old.

Amilcar Cabral / Ha az egyik ember fegyvert visel, s a másik szerszámot fog, a szerszámos ember a fontosabb!

BESZÉD (BISSAU-) GUINEA ÉSZAKI FELSZABADÍTOTT TERÜLETÉN 1966

Az alant közölt beszéd rögtönzött, és szövegünk talán nem is szó szerinti szöveg. Chaliand francia publicista, mint jelenlevő tanú közli Cabralnak e beszédét, amelyet a fegyverben álló portugál gyarmat egy kis északi katonai táborában, Makében, környező falvak parasztjainak jelenlétében tartott. Jelen van — a beszédben említés esik róluk — Oswaldo, az északi harci terület forradalmi fegyveres erőinek főparancsnoka, és Chico, ugyane terület politikai biztosa. A tábor parancsnoksága — írja le Chaliand, és a közölt beszéd teljes megértéséhez talán indokolt utalni e sorokra — az erdő egy kis tisztásán fekszik, közepén álcázott, kör alakú kunyhóval, amelyben tizenöt ember is elfér. Mellette négy másik kunyhó, mindegyikben két-két faágy, fűvel tömött zsákokkal. Távolabb maga a katonai tábor, arrébb a konyha. És a közelben egy tiszta és megfelelően felszerelt egészségügyi központ, ahol körülbelül ötven — többnyire 12—15 éves — ápolónő dolgozik és tanul: ez a kiképzőiskolájuk is. Cabral látogatóba jön: most érkezett vissza Havannából, a trikontinentális értekezletről, ahol az előző oldalakon közölt előadását tartotta. Zsákjából előveszi a Fidel Castro által küldött, a harcosoknak szánt ajándékot: egy üveg kubai Bacardi rumot. Aztán táborszemle, felsorakoznak az ápolónők, a környékről jött mintegy negyven fegyveres, valamint a reguláris hadsereg körülbelül száz katonája: a gerillák és a katonák többsége 17—25 éves. Itt tartja Cabral ezt a beszédet, amelynek fontos elméleti tartalma mellett rendkívüli egyszerűségére — népgyűlési jellegére — szeretnénk felhívni a figyelmet.

Elvtársak!

Jártam már Makében, néhányatokkal már találkoztam is. Örülök, hogy újra találkozom veletek, és hogy új arcokat is találok. Az ember örül, ha újra találkozik testvérével, hát még, ha többről van szó, mint testvérről! Két testvér követhet eltérő utakat, de mi, párttagok, népünk harcosai, mi nem járhatunk két úton, csak egyetlenegyen, népünk szabadságának és haladásának útján.

Pártunkban mi arra esküdtünk, hogy életünket adjuk népünk felszabadításáért és országunk építéséért, ezért hát világos fogalmakkal kell bírnunk a harcról és annak nehézségeiről. Lányoknak, asszonyoknak, a nép valamennyi fiának, lányának, egyszóval mindannyiunknak tudnunk kell, hogy miért harcolunk. Eljött az ideje, hogy

véget vessünk a gyarmatosítás szenvedéseinek. De népünk elmaradottságának is véget kell vetnünk. Nem érné meg a fáradságot, ha csak a portugálok elűzéséért folytatnánk a harcot. A portugálok kiűzéséért harcolunk, de azért is, hogy többé senki se zsákmányolja ki népünket, sem a fehéreket, sem a feketéket.

Nem fogadjuk el többé a kizsákmányolást, akárki legyen is, aki azt akarja. Nem akarjuk többé, hogy az asszonyok és gyerekek féljenek. Azt akarjuk, hogy országunk valamennyi asszonya és férfija megbecsült legyen. El akarjuk űzni a portugálokat és építeni akarunk. Ez nem egy ember munkája, hanem mindenkié, főleg pedig azoké, akik öntudatosak. Szükséges, hogy a nép dolgozzék. Boldog országnak azt nevezhetjük, ahol mindenki dolgozhat, mivel a munka az, ami előrevisz minket. Minden férfinak és nőnek tudnia kell, hogy a munka: első kötelesség. Tudja meg mindenki, hogy országunk valamennyi dolgozója hasznos ember. Nemcsak az értelmiségi vagy a mérnöki munka fontos, ugyanolyan lényeges az ápoló, az asztalos, a műszerész mestersége is. De minden munka között számunkra a legfontosabb a föld megmunkálása. Aki több rizst termel, az a haladáshoz járul hozzá.

Az ország, amelyet építeni akarunk, olyan lesz, ahol az emberek dolgozni fognak. Talán azt mondjátok magatokban: régóta dolgozunk és semmink sincs. De eddig a főnököknek és a portugáloknak dolgoztatok. Visszavesszük teljesen országunkat és keményen fogunk dolgozni, de azért, hogy a munka a munkásnak hozzon hasznot. Az igazságért küzdünk; azért, hogy a munka eredményét ne lopják el. A dolgozónál csak a még többet dolgozó lehet értékesebb. Országunkat már mi uraljuk. De az uralom nem sokat jelent, ha nincsenek iskoláink, kórházaink, ha nem tudjuk megváltoztatni a nálunk döntő szerepet játszó falvak életét. Nem szabad azt hinnünk, hogy szabadok vagyunk. A háború még tart. Természetes, hogy vannak iskoláink, ápolónőink, egészségügyi állomásaink, és az is, hogy már emelt fővel járunk, hála a párt tevékenységének, és mindannak, amit mi magunk teremtettünk. A legfontosabb, amit ki kell mondanom: azt akarjuk saját munkánk erejével elérni, hogy az országban semmi se hiányozzék. Ha hallottátok is már ezt, soha nem lehet elégszer hallani. Senkinek sem szabad ezt elfelejtenie, a vezetőknek sem, nekem sem. Az embereknek minden pillanatban világosan tudniuk kell, hogy harcban állunk.

Országunkban mindenütt kibontakozik a fegyveres harc. De a felszabadított vidékeken vannak zónák, ahol e harc csendes, és vannak, ahol mindennap folynak ütközetek. Ez nincs rendjén. Ha kimegyünk tízen a rizsföldre és napnyugtáig nyolc ember munkájával végeztünk, akkor nincs miért elégedettnek lennünk. A harcban ez ugyanígy van. Tízen vagyunk és nyolcként harcolunk. Ez nem elég. Beszéltem erről Oswaldóval és Chicóval. Azt felelték, hogy kevés a fegyverünk. Én azt mondom: kevés az eredmény. Mindig van mód arra, hogy többet tegyünk. Vannak, akik hozzászoknak a háborúhoz, és amihez az ember hozzászokik, annak vége: csőre töltik a puskát, aztán sétálgatnak. Halljuk a folyóról a motorzúgást, de a páncélöklöt nem használjuk, a folyón pedig közlekednek a portugál hajók. Ismétlem: lehet ennél többet tenni. Ki kell űznünk a portugálokat. Világosan kimondom: megengedhetetlen, hogy hajóik továbbra is közlekedjenek. Rövidesen elmondom ezt a felelősöknek, és mi is beszélünk majd még erről.

Tudatosítanunk kell, hogy a munkavégzésnél nem feltétlenül szükséges a vezető jelenléte. Ami engem illet, én Boéból jövök, és nekem is, mint a párt néhány más vezetőjének, mindenhol ott kell egy kicsit lennem, hogy lássam, hogyan fejlődik

a harc. Az embernek, ha méltó erre a névre, nincs szüksége arra, hogy kötelessége teljesítésére nógassák. Magától is megteszi azt. S ha nem, akkor mi különbözteti meg a szamártól, akit, mint tudjuk, minden lépésért nógatni kell? Én nem lehetek egyszerre mindenütt jelen, az emberek pedig ne várjanak mindig direktívákra. Oswaldo és Chico se tehetik, hogy állandóan a feladatokról beszéljenek. Tudatában kell lennünk a feladatnak, és végre kell hajtanunk azt. Elérkezett az idő országunk függetlenségének kivívására. Minden harc lépésenként halad előre, de van egy pillanat, amikor véget ér. A mi Afrikánkban zavaros a világ. Az eltávozott hajdani gyarmatosítók most visszatérőben vannak. Sok nép bízott abban, hogy maga fogja saját ügyeit intézni. Sorsunk urának lenni nem azt jelenti, hogy a miniszterek afrikaiak. Fontosabb, hogy munkánk, gazdagságunk legyen a miénk, a népé, amely megdolgozik érte. A portugálokon kívül mások is vannak, akik azt akarják, hogy ne legyünk földünk urai. Nem akarják, hogy ha majd egyszer függetlenek leszünk, mi uralkodjunk: ők akarnak irányítani. De mi ezt nem fogjuk tűrni. Azért kell legyőzni a portugálokat, mert azok is az ő szövetségeseik. Van szilárd és eltökélt pártvezetésünk, fegyverünk, és velünk van a nép. Mindenünk megvan ahhoz, hogy végezzünk a portugálokkal.

A fegyveres harc nagyon fontos. De a legfontosabb az, hogy tudatában legyünk népünk helyzetének. Népünk támogatja a fegyveres harcot. Biztosítani kell e népet, hogy fegyvereseink az ő fiaik, és hogy a fegyver nem magasabb rendű, mint a munkaeszköz. Ha az egyik ember fegyvert visel, s a másik szerszámot fog, a szerszámos ember a fontosabb. Mert azért fogtunk fegyvert, hogy elűzzük a portugálokat, de azért akarjuk elűzni a portugálokat, hogy megvédjük a szerszámmal dolgozókat. A tanítók is fontosak. Harcolhatunk és megnyerhetjük a háborút. De ha lesz is már országunk, mégsem lesz semmink, ha népünk nem fog tudni sem írni, sem olvasni. Ez nem azt jelenti, hogy a tanultak fontosabbak a többinél; az egész népnek kell tudnia olvasni! Kell tudnia olvasni, hogy többé ne csapják be. Nem is a portugálok által való becsapásról beszélek. A gyarmatosítókkal többé semmi dolgunk. A portugálokkal folytatott párbeszédünk a fegyveres harc. Most már saját országunkban vagyunk, fegyverrel a kézben, és szabadon beszélünk. Biztosak vagyunk abban, hogy győzünk! De harcunk csak akkor igazán hasznos, ha megbecsüljük a népet és megnyitjuk az utat, hogy a lányok is, úgy mint itt ezek az ápolónők, kaphassanak nevelést és megbecsülést. Harcunknak csak akkor van értelme, ha a nép nem fél a fegyverviselőktől. Fegyvereink a portugálok, s nem a nép ellen szolgálnak. Győzni fogunk, ha mindenki félelem nélkül, tudatosan teszi kötelességét. Harcunk győzedelmes lesz, ha mindnyájan tudjuk, hogy a párttagság kötelességeket is ró ránk. Harcunk nehéz. „Még enni is nehéz" — mondja népünk. Folytatnunk kell a harcot; népünk harcát többé semmi se állíthatja meg. Van azonban egy még fontosabb dolog: megpróbálunk földünk minden fiából öntudatos embert nevelni. A párt harcosainak, főleg pedig a vezetőknek kell példát mutatniuk.

Ebben az évben lesz tízéves a párt. Pártunk még csak gyermek — de már nem keveset tettünk. Megszerveztük a népet, felfegyverkeztünk, és le fogjuk győzni a gyarmatosítókat, akik erősebbek voltak nálunk. Pártunk nem egy ember, és nem is csak a vezetők. A népből sokan azt gondolják, hogy a párt én vagyok, mások azt hiszik, hogy Chico vagy Oswaldo az. A párt: mindenki, aki tudatában van harcunk célkitűzéseinek. És sok ilyen ember van. Lám, ezért tehetetlenek a portugálok és más

gyarmatosítók. Lám, ezért akarják szétzúzni a mi pártunkat a portugálok, a portugálok barátai, sőt még egyes afrikaiak is. Ez a sok ellenség sem fogja elpusztítani a mi pártunkat; nem képesek rá! Ki rombolhatja le a mi pártunkat? Csak mi magunk, magatartásunkkal. Mindennap fel kell tenni magunkban a kérdést, nem rombolja-e a pártot az, amit cselekszünk. Ébereknek kell lennünk azokkal szemben, akik a portugálokat szolgálják. Ők ellenségeink: elfogandók és kivégzendők. De azok, akik közöttünk vannak, és belül rombolnak, még náluk is veszélyesebbek.

Örömmel látom, hogy itt lányszervezet is működik. Az asszonyok helye az iskolában, a milíciában, a falusi vezetők közt van. Kívánok bátorságot és egészséget, hogy végezni tudjunk a portugálokkal. Kaphatunk gyógyszereket, fegyvereket stb., de nem létezik olyan láda, amelyben bátorságot lehet küldeni. Ez valamennyiünk dolga. A bátorságunk tette lehetővé a harc elkezdését, de a győzelemhez még több bátorságra van szükség. A fiaink holnap nemcsak arra lesznek büszkék, hogy szabadok, hanem arra is, hogy egy új élet alapjait mi teremtettük meg.

Jó munkát, elvtársak!

Gérard Chaliand: Lutte armée en Afrique.
F. Maspero, Párizs 1967. 49—53. old.

Abram Fischer / El kell utasítani az erkölcstelen törvények elismerését

RÉSZLETEK A DÉL-AFRIKAI PRETORIA LEGFELSŐBB BÍRÓSÁGA ELŐTT ELMONDOTT BESZÉDBŐL 1966. MÁRCIUS

Abram Fischer (1907—1975) neves brit eredetű, dél-afrikai telepes család gyermeke: apja, nagyapja magas rangú állami funkcionáriusok voltak, ő maga angol királyi tanácsosi rango nyert. Neves jogász, nagy hírű ügyvéd. 1942-ben szakított addigi életpályájával és kommunista lett; dél-afrikai forradalmár honfitársait — feketéket és fehéreket egyaránt — védte a dél-afrikai hatóságok pereiben; 1964-ben a Dél-afrikai Kommunista Párt elnökévé választják. A hatóságok üldözik, főként a Rivonia-perben kifejtett védői tevékenysége után (a Rivonia-per fővádlottjának, Nelson R. Mandelának utolsó szó jogán elmondott beszédét könyvünkben közöljük). Fischer ekkor illegalitásba vonul, de 1966-ban elfogják és Pretoriában életfogytiglani fegyházra ítélik; a börtönben súlyos beteg lesz, gyógykezelését meggátolják, és hosszú szenvedés után meghal. A tárgyalásán, saját védelmében elmondott beszéde — amelynek részleteit közöljük — ragyogó érveléssel és közérthetően fejti ki a marxizmus alapelveit, elemzi a modern kapitalizmust, és ennek révén a dél-afrikai viszonyokat, felvázolja a kommunista párt politikai irányvonalát. A beszéd érdekes módon egészíti ki a könyvünkben korábban közölt Mandela-beszédet. Mandela fekete nemesi család sarja, aki elmondja, hogyan lett antikommunistából a kommunisták szövetségese. Fischer, a magas rangú fehér telepes család fia pedig azt mondja el, hogyan lett fehér nacionalistából kommunista vezető. Ugyanazok az igazságok és tapasztalatok vezették egymás felé és azonos sorshoz a dél-afrikai mozgalom két kiemelkedő egyéniségét: a „fekete" Mandelát és a „fehér" Fischert.

Egy ember előtt két út áll, amikor politikai meggyőződése és cselekedetei miatt kerül bíróság elé. Vagy bevallja vétkeit, és kegyelmet kér, vagy igazolhatja nézeteit és megmagyarázza tetteit. Ha ma megbocsátást kérnék, ügyemet árulnám el. Ez számomra nem járható út. Hiszem, hogy amit tettem, helyes volt. Ezért meg kell magyaráznom a törvényszéknek, hogy mik voltak indítékaim: miért vallom azokat a nézeteket, amiket vallok, és miért kellett velük összhangban cselekednem.

Azonfelül a meggyőződésem az egyik oka annak, hogy az ellenem felhozott összes vádban vétlennek vallottam magam. Bár a felhozott fontos jogi állítások közül néhányat tagadni fogok, ez a törvényszék tudja, hogy sok mindent nem vontam kétségbe ebben az államellenes ügyben. Ez a bíróság fel volt hatalmazva, hogy tanúkat

rendeljen maga elé, akik mind önálló vallomásaikban, mind pedig a keresztkérdések során, ellenem vallottak. Közülük egyesek, véleményem szerint, kiváló és lojális emberek voltak, akik most ügyük és országuk árulóivá váltak az állam által velük szemben használt — erkölcstelen és embertelen — módszerek miatt. Tanúvallomásuk ezért jelentős vonatkozásokban nem lehet megbízható.

Van egy másik és még kényszerítőbb érv vétlenségem mellett, és arra, hogy miért tartok ki mellette. Elfogadom az általános szabályt, hogy a társadalom védelme érdekében a törvényeket be kell tartani. *De amikor maguk a törvények válnak erkölcstelenné, és azt követelik az állampolgártól, hogy közreműködjék az elnyomás szervezett rendszerében — ha csak hallgatásával vagy beletörődésével is —, akkor azt hiszem, hogy egy magasabb kötelezettséggel kerülünk szembe. Ez arra kényszeríti az embert, hogy elutasítsa az ilyen törvények elismerését.*

(...)

Ha végiggondolom, hogy mi indított engem a kommunista párthoz való csatlakozásra, akkor több mint negyed századdal korábbi dolgokat kell felelevenítenem, hogy megpróbáljam megállapítani, pontosan mik voltak indítékaim akkoriban.

A marxizmus filozófiai rendszer, amely az emberi tevékenység teljes körét felöleli és magyarázni törekszik. Visszatekintve azonban nem mondhatom, hogy eredetileg a marxizmus mint társadalomtudomány, vonzott engem a kommunista párthoz, éppúgy, mint feltehetőleg egy orvos sem mondaná, hogy saját tudományterületéhez eredetileg annak tudományosan bizonyítható igazságai vonzották. Mindez csak később válik nyilvánvalóvá.

Emlékezetemben a kommunista párthoz való közeledésemnek két világos oka maradt meg. Az egyik a dél-afrikai társadalomban hosszú idő óta fennálló kiáltó igazságtalanságok, a másik pedig, hogy amint egyre intenzívebben részt vettem azoknak az éveknek Kongresszus-mozgalmában[1]*, azaz a szabadságért és az egyenlő jogokért folytatott mozgalomban, fokozatosan felismertem, hogy mindig a kommunista párt tagjai voltak azok, akik hajlandók voltak a legtöbbet vállalni, tekintet nélkül az áldozatokra; készek voltak legjobb képességük szerint dolgozni a szegénység és a diszkrimináció elleni küzdelemben, s szembenézni a legnagyobb veszélyekkel.*

(...)

Nem ez az ideje és helye annak, hogy belefogjak egy filozófiai rendszer kifejtésébe. Mégis szeretnék hivatkozni néhány elismert alapelvre, amelyek megmutatják annak a végtelenül veszélyes helyzetnek a jellegét, amelybe Dél-Afrikát juttatták azok, akik ezeknek az elveknek semmibevétele mellett döntöttek, és egyben arra is rávilágítanak, hogy milyen kétségbeejtően sürgős az irányváltoztatás. Hozzátehetném, hogy a legtöbb marxista alapelvet, amelyre hivatkozni fogok, ma már számos történész és közgazdász elfogadja, akik maguk semmiképpen sem marxisták. Az például világos, hogy fejlődése során az emberi társadalom különböző formákat ölt fel. A kommunizmus kezdetleges fajtája a korai szakaszban található meg, legjobb példája ennek a Dél-Afrika egyes részeiben még ma is létező busman társadalom. Voltak rabszolgatartó társadalmak és feudális társadalmak, van kapitalizmus és van szocializmus, és e társadalmak mindegyike a kormányzat és a politikai hatalom sajátos formáit fejleszti ki.

[1] Lásd könyvünk 177. oldalán az 1. sz. lábjegyzetet.

Számos tényező járulhat hozzá a politikai hatalom pontos formájának kialakulásához, melyet minden társadalom a maga számára létrehoz, és a történészek különböző fontosságot tulajdonítanak e tényezőknek. Nem lehet azonban kétséges, hogy a társadalomra jellemző gazdasági formát alapvetően a létfenntartást szolgáló javak termelési módja, azaz az anyagi szükségletek kielégítésének módja határozza meg. Az sem lehet kétséges, hogy alapvetően ez a gazdasági forma határozza meg a politikai hatalom formáját, amelyet végül is minden rendszer kialakít a maga számára. Így a kezdetleges nemzetségi vagy törzsi szervezetben, mint amilyen a busmanok körében fennáll, az egész közösséget leköti az a feladat, hogy puszta létfenntartását kicsikarja magától a természettől, s ebben csak a legkezdetlegesebb típusú szerszámok és fegyverek segítik, mint a durva eszközök, az íj meg a nyíl. Itt nyilvánvalóan nincs helye a rabszolgaságnak, mert a rabszolga általában nemcsak annyit termelne, amennyit maga elfogyaszt. Ennélfogva a rabszolgarendszer nem található meg e népek között. A társadalomnak itt is megvan a sajátos módszere, éspedig az, hogy a politikai hatalmat maga a nemzetség gyakorolja.

Ahogyan a finomabb eszközök és módszerek kezdenek kifejlődni — például egy letelepedett földművelő közösségben —, az ember fokozatosan kialakítja annak módját, hogy többet termeljen, mint amennyit maga elfogyaszt, és ezáltal alapot teremt a rabszolgatartó társadalom, a klasszikus idők tipikus formája számára. Ekkor oszlik meg először a társadalom termelési eszközökkel bíró és termelési eszközökkel nem bíró emberekre, és az utóbbiaknak dolgozniuk kell életben maradásukért. Ekkor a kormányzás új politikai formáját kell ismét kialakítani.

Nem célom az egész folyamat végigkövetése. Két dolog tökéletesen világos. Az egyik, hogy egy társadalom gazdasági formája összeegyeztethetetlen az őt megelőző vagy követő társadalom formájával. A második, hogy egy új társadalmi-gazdasági formáció végeredményben csak akkor rendezkedhet be, ha kifejleszti azokat az új politikai formákat is, amelyek teljes kibontakozását lehetővé teszik.

Alig szükséges ezeknek az állításoknak a kifejtése. Lényegükben nyilvánvalóak. Elég lesz két példa. Az általános választójog eszméje egyszerűen nem létezhetett a rabszolgatartó társadalomban, mivel az magát a társadalmat rombolta volna le. A nép többsége, a rabszolgák egyszerűen megszavazták volna a szabadságukat. Az emberi fejlődés egy jóval későbbi szakaszát idézve: a feudális gazdasági és politikai formák hasonlóképpen teljesen összeegyeztethetetlenek a tőkés termelés rendszerével. A tőkés termelés megkövetel bizonyos lényeges feltételeket. A földnek elidegeníthetőnek kell lennie, és a jobbágyoknak fel kell szabadulniuk feudális kötelezettségeik alól, hogy a keletkező városokba mehessenek, és az új termelési rendszerben „szabad" munkásként vegyenek részt.

Így amikor az ember feltalálta a gépesítést és megtanulta, hogyan hajtsa a gépeket mechanikai erővel, szükségszerűen új gazdasági formáknak kellett létrejönniük, és nyomukban elkerülhetetlen politikai változásoknak kell végbemenniük. Elképzelhetetlen például, hogy az újkori Britanniát vagy az újkori Franciaországot a középkori feudális arisztokrácia kormányozza, mint ahogy elképzelhetetlen, hogy a modern tőkés rendszer rabszolgamunkával működjék.

A politikai változások ezért ugyanúgy elkerülhetetlenek, mint a gazdasági változások, és végeredményben mindkettő a termelési módszerekben végbemenő lassú, de egyre gyorsuló változási folyamattól függ. A marxista szóhasználatban ezeket

a politikai változásokat nevezik „forradalmaknak", akár erőszakos, akár békés úton mennek végbe, és ez megint a történelem bármely adott szakaszában a körülményektől függ. Ezt az állítást sem nehéz példával illusztrálni, ha valaki egyszerűen összeveti a francia forradalmat a tőkés demokrácia fejlődésével a XIX. századi Angliában.

Ezért azt állítom — és ez az indítékaimra vonatkozik —, e megközelítés racionális módon megmagyarázza, hogy az emberi történelemben különböző korokban miért álltak fenn a társadalom különböző gazdasági és politikai formái. Azt is megmagyarázza, hogy az egyik típusú társadalomnak szükségszerűen helyet kell adnia egy új és magasabb formának.

A történelem tehát racionálisan megérthetővé és magyarázhatóvá válik. Megszűnik az események értelmetlen halmaza vagy a történelem színpadán rendszertelenül bolyongó nagy emberek puszta számbavétele lenni. A modern társadalom maga is hasonlóképpen értelmet kap. Nem véletlenül jelent meg a színen; nem végleges vagy megváltoztathatatlan; dél-afrikai formája tartalmazza a saját ellentmondásait, amelyek ellenállhatatlanul elvezetnek megváltozásához.

Mindez a marxista elmélet része, és ezért az első pont, amit kifejteni igyekszem, hogy a marxizmus nem gonosz, nem erőszakos, nem felforgató. Igaz viszont, hogy az ellene irányuló propaganda legújabban féktelenné és gátlástalanná vált. Az is igaz, hogy elveit már tizenhat éve törvénytelenné nyilvánították, és az előítéletes propaganda szinte lehetetlenné tette népünk számára, hogy téveszméktől mentes képet alkosson azokról az elvekről, amelyek legszorosabban érintik jövőjét. Még csak nem is tanulmányozhatják, hogyan gondolkodnak azok az emberek, akiket ellenségüknek tekintenek. Valójában fogalmuk sincs arról, hogy mit jelent a szocializmus, és eljutottak ahhoz a tragikus helyzethez, hogy a „kommunizmus" szó csak meggondolatlan és irracionális gyűlöletet vált ki.

Ez azonban nem változtatja meg a dél-afrikai társadalom marxista értékelésének jellegét vagy pontosságát, mint ahogy nem változtatja meg azt a tényt, hogy immár tizennégy állam több mint egymilliárd lakossal a szocializmust választotta, és a világ minden részében sokmilliónyian fogadták el mint a társadalom jövendő formáját. Csak annyit ér el, hogy kidomborítja annak a törvényhozásnak az abszurd voltát, amely eltörölni igyekszik a történelemnek ezt a tudományos megközelítését, amelynek, ahogy rá fogok mutatni, sokban hozzá kell járulnia problémáink megoldásához.

Az ember azt sem felejtheti el, hogy ez a törvényhozás nem törölheti el azt a négy évet, amikor a szovjet állam — akkor az egyetlen szocialista állam — az egyik fő bástya volt a civilizáció és a náci hadsereg között.

(...)

Még semmit sem mondtam a kapitalizmusról. Jellemző sajátosságai megmutatkoznak Dél-Afrikában, ennélfogva kérem a törvényszéket, hogy vegyük szemügyre dél-afrikai vonatkozásaiban. Mielőtt ezt tenném, szeretnék kiemelni két ide tartozó dolgot.

A politikai változások, amelyekre utaltam, akkor jelennek meg, amikor az idejétmúlt politikai forma már nem szolgálja az emberek szükségleteit, akik az új gazdasági módszerek létrejötte által teremtett új körülmények között élnek. A változás a legnagyobb valószínűséggel ott jelenik meg, ahol a régi formák a leggyengébbek, és amikor bekövetkezik, ellenállhatatlan. A történelem órája sosem állítható meg. Ha egy-

szer gazdasági változások következtek be, a politikai változásoknak követniük kell azokat.

Amikor bekövetkeznek, akkor az egyetlen kérdés, hogy a politikai változásokat békés eszközökkel vagy erőszakkal hajtják-e végre. Ez lényegileg a változások idején fennálló erőegyensúlytól és attól függ, hogy a nép milyen fokig érti meg a politikai változás szükségességét.

Dél-Afrika ma világos példája annak a társadalomnak, amelyben a politikai formák nem szolgálják a nép nagy részének szükségleteit. Az általunk itt megismert kapitalizmus fő vonásai világosak:

A termelési eszközök viszonylag kevés ember tulajdonában vannak. Ez a tulajdon egyre inkább koncentrálódik. Természetesen a gyárak, a bányák és a termelési célokra használt földek tulajdonára gondolok.

Az ország férfiainak és asszonyainak túlnyomó többsége semmilyen termelési eszközzel nem rendelkezik, és csak munkaerejének eladásából élhet meg.

Az árutermelés csupán profitszerzés céljából történik és nem másért. Ez nem az emberiség sajátos harácsoló hajlamának tulajdonítható, ez elválaszthatatlan a rendszertől, mert annak a profit az éltető eleme. Ha a profit eltűnik, ahogyan ez időszakosan megtörténik, a rendszer akadozik vagy holtpontra jut, mint ez az 1930-as években történt.

Ráadásul a rendszer létezése a piacokért, nyersanyagokért és olcsó munkáért folyó versenytől függ. Mivel a nagybani termelés és az állandóan fejlesztett, korszerű termelési módszerek csökkentik a költségeket, a rendszert belső mozgatóereje állandóan egyre nagyobb termelési egységek kialakítására, és még intenzívebb piackeresésre ösztönzi.

A kapitalizmusnak épp ezek a jellemzői vezetnek el az imperializmushoz, ezek váltották ki a múlt században az Afrikáért folytatott küzdelmet és a világ felosztását az imperialista államok gyarmataira.

Mindenki elismeri ezeket a tényeket. Mindenki elfelejteni igyekszik vagy egyszerűen figyelmen kívül hagyja, hogy az emberek többsége számára a rendszer félelemre, a munkanélküliségtől és a szegénységtől való félelemre épül. Így van ez a régibb ipari társadalmakban, és így van ez a gyarmatokon vagy a volt gyarmatokon, Dél-Afrikában pedig ezt a félelmet még erősíti a szín szerinti megkülönböztetés. A probléma lényege gazdasági, ami túlságosan is nyilvánvalóvá válik Dél-Afrikában, ha valaki felfigyel arra, hogy még nyilvánvaló konjunktúra idején is milyen tiltakozást vált ki minden kísérlet, hogy a nem fehérek számára is megengedjék a szakmunka végzését. Minden fehér ember agyának mélyén ott lappang munkája elvesztésétől való félelme. Ebben az országban ez a félelem mindig elkíséri a fehér embert, legyen bányász vagy kőműves, acélmunkás vagy buszsofőr.

A nem fehér ember számára ez az állapot tűrhetetlen. Tudja, hogy mindig ő lesz az első, aki állását elveszti. Ráébred, hogy annyira kevéssé törődnek vele, hogy Dél-Afrikában a munka nélküli afrikaiak számát még csak számba sem vették, soha nem is ismerték.

Az adott helyzetben a félelem, amit ez a rendszer táplál, termékeny talaj a fajgyűlölet és a türelmetlenség kitermelésére. Hasonló félelem tette képessé Hitlert Európában, hogy a faji felsőbbrendűség szörnyű elméletét terjessze, amely Németországban ötmillió zsidó kiirtásához vezetett. Ez a félelem vezet oda, hogy Dél-Afrikában a fehérek

készségesen elfogadjanak sok torz eszmét: az afrikaiak civilizálatlanok; még sok nemzedéken át nem válhatnak civilizáltakká, nem honfitársaink, hanem valójában ellenségeink, és ennélfogva szélsőséges, rendőrállami módszerekkel kell kormányozni őket; meg kell akadályozni, hogy bármilyen saját szervezetük legyen; hangjukat csak a mi fehér kormányunk által kiválasztott fórumokon hallathassák, vezetőiket állandóan a Robben Islandon[2] *kellene tartani.*

Ami Dél-Afrikát illeti, a gazdasági félelem a rendszer által teremtett legnagyobb rossz, mert minden kapcsolatot elvágott az országban élő két faj között, és naponta nehezebbé teszi e két faj részére, hogy vita, ne pedig erőszak útján közösen lássanak neki egy módszer kidolgozásának, amely lehetővé teszi, hogy békében és virágzásban együtt éljenek nagy országunkban.

Amit a marxizmusról kellett mondanom, az közvetlenül vonatkozik a vádiratra. Azzal vádolnak, hogy a kommunizmus céljainak, azaz Dél-Afrikában a proletariátus diktatúrájára épülő zsarnoki kormányformák kialakításának elősegítésére irányuló cselekedeteket hajtottam végre. Ez céljaimnak és pártom céljainak erős elferdítése. Mi sosem törekedtünk zsarnoki uralmi rendszerre. Sőt, erőfeszítéseink sosem irányultak a proletárdiktatúra megteremtésére az országban. Ezért szükséges, hogy kifejtsem, min munkálkodunk.

Igaz, mi azt mondjuk, hogy az egyetlen gyógyszer az általam leírt bajokra és a ma létező sok más bajra is a szocialista rendszer irányában végrehajtott változás. A szocializmus olyan rendszer, amelyikben a termelési eszközök a nép tulajdonában vannak. Ebben a rendszerben a termelés nem a profitért, hanem az egész nép javára történik, a tervgazdasággal összhangban. Ezért nincs kitéve a tőkés gazdaság hullámzásának és fluktuációjának. Mindig biztosítani tudja a teljes foglalkoztatottságot, és ezért megszünteti a félelmet. A megtermelt javak elosztása a munkaképes emberek szükségletei és teljesítményei szerint, valamint a munkaképtelen személyek — gyerekek és idősek — szükségletei szerint történik. A teljes termelés gyorsan növelhető, amíg végül eléri azt a szintet, ahol a szocializmus maga (amelyben minden dolgozót a végzett munkája szerint díjaznak) teljes kommunizmussá változik. A kommunizmus idején a gazdaság bősége feljogosít mindenkit, hogy szükségletei szerint részesedjen a javakból. Mindez együtt jár az állandóan szélesedő demokráciával, az egyéni szabadság és az ország kormányzásában való részvétel egyre nagyobb mértékével. Ami azonban Dél-Afrikát illeti, vannak dolgok, amit a jövő alakít majd ki.

Ahogy már említettem, sosem javasoltuk a szocializmust mint azonnali megoldást. Azt állítottuk, hogy a közvetlen veszélyeket elkerülhetjük azzal, amit nemzeti demokratikus forradalomnak nevezünk, azaz, változtassuk állapotainkat a jelenlegi szinten olyanná, hogy megfeleljenek a mai szükségleteknek, eltörölve a diszkriminációt, kiterjesztve a politikai jogokat, így téve lehetővé, hogy népünk kialakítsa saját jövőjét. Ezt tökéletesen bizonyítja programunk[3], amely kijelenti:

„A Dél-afrikai Kommunista Párt azonnali és elsőrendű feladataként a nemzeti felszabadítás egységes frontjának megteremtéséért dolgozik. Az elnyomott és demokratikus érzületű nép minden részét és osztályát egyesíteni törekszik a fehér uralmat leromboló nemzeti demokratikus forradalom érdekében. E forradalom fő tar-

[2] *Robben Island:* hírhedt börtön-sziget Dél-Afrikában.

[3] A Dél-afrikai Kommunista Párt programját — „Út a dél-afrikai szabadsághoz" címmel — az 1962-ben megtartott 5. országos pártkonferencia fogadta el. Ennek bevezetőjéből idéz Fischer.

talma az afrikai nép nemzeti felszabadulása lesz; e forradalom győzelme egyben véget vet minden faji diszkriminációnak és kiváltságnak. A forradalom vissza fogja adni a földet és a vagyont a népnek, és mindenki számára biztosítja a demokráciát, a szabadságot, a jogos egyenlőséget és lehetőséget."

Amikor kifejti „rövid távú javaslatait", világossá teszi, hogy ezeket a Szabadság Charta[4] keretében indítványozza, s azért, hogy egy nemzeti konvent sürgősen vitassa meg mindezt, nem egy szocialista állam megteremtésének, hanem egy nemzeti demokratikus állam felépítésének céljából.

(...)

Nem törekszem a helyzet dramatizálására. Csak az egyszerű, nyilvánvaló tényt állapítom meg: mindenki láthatja — mindenki, akinek látását nem homályosította el teljesen a dél-afrikai fehér rövidlátás:

Az ország nem fehér népei között — azaz a népesség négyötöde körében — erős és állandóan növekvő mozgalom indult meg a szabadságért és az alapvető emberi jogokért.

Ezt a mozgalmat nemcsak egész Afrika támogatja, hanem gyakorlatilag az Egyesült Nemzetek Szervezetének egész tagsága is — Nyugat és Kelet egyaránt.

Bármilyen önelégült és közömbös lehet is a fehér Dél-Afrika, ezt a mozgalmat nem lehet megállítani, diadalmaskodnia kell. Elsősorban az afrikaanereknek[5] kell ezt tudniuk, akik átélték saját sikeres harcukat a teljes egyenlőségért.

Ezért mindnyájunk jövője számára az egyetlen kérdés nem az, hogy lesz-e változás, hanem csupán az,

hogy végbemehet-e ez a változás békésen és vérontás nélkül;

és milyen lesz a fehér ember helyzete a demokrácia létrehozását közvetlenül követő időszakban, az ország nem fehér népességére kényszerített kegyetlen diszkrimináció, elnyomás és megaláztatás évei után.

(...)

Állíthatom, hogy ebben az országban és mindenütt, a kommunista párt mindig szilárdan szemben állt az egyéni erőszakos cselekedetekkel. A kommunisták az ilyen cselekedeteket haszontalan terrorista cselekedeteknek tekintették. A kommunisták természetesen nem elvileg álltak szemben az erőszakkal. Nem pacifisták. De azt gondolják, hogy általában a munkásosztály szenved a legtöbbet az erőszak és a háború miatt, és ennélfogva, ahol lehet, el kell kerülni azt.

Mi a kommunista pártban sohasem hittük, hogy Dél-Afrika megérett a szocialista forradalomra. Pontosan ezért tekintjük elsődleges célunknak programunkban a demokrácia kivívását és a faji diszkrimináció eltörlését, és teljesen nyitva hagyjuk azt a módot, ahogy, és az időt, amikor a szocializmus végül is elérhető országunkban, mert az minden mai marxista elméleti megállapításból világos, hogy a kommunisták nem hiszik, hogy az erőszak az egyetlen módszer a szocializmus elérésére.

(...)

Az utolsó kérdés, amire ki akarok térni, személyes jellegű. Ezért haboztam, mielőtt

[4] Lásd könyvünk 178. oldalán a 2. sz. lábjegyzetet.

[5] *Afrikaaner:* Dél-Afrika holland eredetű, régen letelepedett telepeseinek neve; a mintegy 3 milliós afrikaaner lakosság nyelve az afrikaans (holland, angol és afrikai nyelvi elemekkel), amely az angol mellett a Dél-afrikai Köztársaság hivatalos nyelve is.

úgy döntöttem, hogy beszéljek erről. De én nem fogok enyhítő bizonyítékokra hivatkozni vagy enyhítő kijelentést tenni, és talán tájékoztatom a törvényszéket cselekedeteim hátterének egyik aspektusáról.

Hatéves koromban, vagy már korábban is, nemzeti párti voltam. Első alkalommal akkor láttam erőszakot, amikor apám vállán ülve láttam porig égni a német feliratú boltokat Bloemfonteinben, köztük családom néhány tagjáét is. Még emlékszem az apám és barátai által gyűjtött fegyverekre; igyekeztek megakadályozni a tüzek második fellángolását. Láttam apámat, amint egy egészségügyi osztaggal eltávozott, és megkísérelte, hogy a lázadó erőkhöz csatlakozzon. Nemzeti párti[6] maradtam több mint húsz évig, és 1929-ben a diákparlament első nemzeti párti miniszterelnöke lettem.

Sohasem kételkedtem abban, hogy a szegregáció politikája az egyetlen megoldás az ország problémáira, amíg Hitler faji felsőbbrendűségi elmélete nem kezdte fenyegetni a világot népirtással és a történelem legnagyobb katasztrófájával. A törvényszék látni fogja, hogy nem könnyen hagytam el régi meggyőződésemet.

Amikor ezek a kétségek keletkeztek, egy éjszaka hazavittem az Afrikai Nemzeti Kongresszus egy öreg vezetőjét Johannesburg nyugati részén fekvő házába, és kifejtettem neki azt az igen elnyűtt elméletet, hogy ha a fajokat elkülönítjük, akkor csökkentjük közöttük az összeütközési pontokat és ennélfogva jó kapcsolatokat biztosítunk. Válasza egyszerű volt és a lényegre tapintott. Ha egy országban a fajokat két táborban helyezed el — mondta —, és elvágod közöttük az érintkezést, mindkét táborban kezdik elfelejteni, hogy azok ott a másik táborban emberi lények, hogy mind ugyanúgy él és nevet, hogy mindegyik azonos okok miatt vidám vagy szomorú, büszke vagy megalázott. Ezáltal mindegyik gyanússá válik a másik számára, és végül félni kezdenek egymástól. Ez pedig a fajgyűlölet alapja.

Azt hiszem, hogy senki sem tudná hatásosabban összegezni a mai dél-afrikai helyzetet. Csak a fajok közötti érintkezés tüntethetné el a gyanút és a félelmet, csak az érintkezés és az együttműködés teremthet türelmet és megértést. A szegregáció vagy apartheid, higgyenek bár valóban benne, csak azt hozhatja magával, aminek elkerülésére elképzelték: a fajok közti feszültséget és elidegenedést, türelmetlenséget és faji gyűlöletet.

Magatartásom, ami a vád tárgya, arra irányult, hogy ezen ország fajai között fenntartsam a kapcsolatot és megértést. Ha egy napon ez hozzájárulhat egy híd teremtéséhez, aminek segítségével a fehér vezetők és a nem fehérek valódi vezetői találkozhatnak, hogy tárgyalások segítségével, s ne a fegyverek erejével alapozzák meg mindnyájunk jövőjét, lesz lelkierőm minden ítéletet elviselni, amit ez a törvényszék rám mérhet. Lelkemet erősíteni fogja a tudat, hogy legalább huszonöt éven át még passzív elfogadásával sem váltam részesévé az országban felállított undorító diszkriminációs rendszernek, amely a mai civilizált világ közmegvetésének tárgya lett.

Az egyik legnagyobb afrikaaner vezető 1881 februárjában prófétai szavakat idézett Orange Szabad Állam[7] elnökéhez és parlamentjéhez.

[6] *Nemzeti Párt:* uralkodó reakciós párt, az apartheid-politika fő védelmezője. A brit gyarmatosítás idején még az angoloktól való elszakadást követelte, hogy megteremthesse a helyi telepes burzsoázia uralmát. Ezt végül, a Brit Nemzetközösségből való kilépéssel, 1961-ben, elérte.

[7] *Orange Szabad Állam:* a múlt század derekán az angol gyarmatosítók elől menekülő holland gyarmatosító telepesek — a búrok — által 1854-ben létrehozott állam, amely uralma biztosítására kiirtotta a fekete lakosság nagy részét, illetve leigázta az életbenmaradottakat.

Szavai fel vannak vésve Krüger elnök[8] szobrának talapzatára a törvényszék előtti téren. Nagy halálküzdelem és szenvedés után — a két háború után — e szavak végül is erő és erőszak nélkül beteljesültek népem számára.

Krüger elnök szavai ezek voltak:

„Mi bizalommal tárjuk a világ elé ügyünket. Akár győzünk, akár meghalunk, a szabadság úgy fog felkelni Afrikában, miként a nap a hajnali felhőkből."

E szavak mai értelme éppen annyira prófétikus, mint 1881-ben. Valamennyi tettem indítéka az volt, hogy meggátoljam annak a szükségtelen és hiábavaló szenvedésnek a megismétlődését, amelyet néhány szabadságharcban elszenvedtünk.

Abram Fischer: What I did was right.
Mayibuye Publications, London, évszám nélkül.

[8] *Stephanus Johannes Paulus Krüger* (1825—1904): búr államférfi és hadvezér, a századforduló éveiben zajlott búr—angol háborúban a búrok harcának katonai vezetője, 1900-ig Transvaal miniszterelnöke. A dél-afrikai állam egyik megteremtőjének tekintik.

Ali Jata / Az újragyarmatosítás Afrikában

KÉT RÉSZLET AZ „ÚJRAGYARMATOSÍTÁS AFRIKÁBAN" C. CIKKBŐL

1. A NEOKOLONIALIZMUS AZ IMPERIALIZMUS ELLENTÁMADÁSA, NEM PEDIG A GYENGÜLÉSÉNEK JELE

2. A NEOKOLONIALIZMUS ELLENI HARC LEGYEN EGYBEN A KIVÁLTSÁGOS RÉTEGEK ELLENI HARC IS

Ali Jata (Yata) (szül. 1920) a marokkói kommunista mozgalom egyik vezetője, a Marokkói Kommunista Párt, majd annak betiltása után az 1968-ban megalakult Marokkói Felszabadulás és Szocializmus Pártja főtitkára. Élete jelentős részét börtönben és illegalitásban töltötte. Elméleti munkássága elsősorban a marokkói társadalom elemzésével, illetve a Maghreb-országok, valamint egész Afrika problémáinak vizsgálatával kapcsolódik össze. Itt közölt írása — amely egy magyarul is megjelent elemző tanulmánya két különálló részlete — az imperializmus afrikai neokolonialista tevékenységét és az ellene vívandó harc taktikáját vizsgálja. Műveiben harcol — mint jelen cikkében is — az illúziók, a forradalmi erők túl-, és az ellenség erejének lebecsülése ellen. Ezért tartja feladatának az imperializmus új jelenségeinek szakadatlan feltárását, és élesen szembeszáll azokkal a szövetségesekkel, sőt azokkal a harcostársakkal is, akik nem kellően átgondolt elemzések következtében nem veszik észre az osztályviszonyok realitását, idillinek látnak valójában korántsem veszélytelen állapotokat, és ezzel akaratlanul is leszerelik a forradalmi erőket. Törekvése e szempontból erősen rokon Amilcar Cabral elméleti munkásságával; hozzá hasonlóan Jata is határozottan rámutat a forradalmi erők saját hibáira, amelyek egyben saját veszedelmes ellenségeik is.

1.

A harcoló és felszabaduló Afrika keresi a maga útját, épít, de nagy nehézségekbe ütközik. Túlságosan sokat szenvedett a leegyszerűsítő idealizálás, a túlontúl derűs optimizmus miatt, a dolgok bizonyos káros túlbecsülése következtében: azt hitte, hogy minden jól megy, hogy mindent könnyen meg lehet tenni, hogy Afrika előtt minden út nyitva áll, s akadályok és csapdák nélkül, gyorsan haladhat a társadalmi igazságosság, a virágzás és a boldogság felé.

Volt egy olyan irányzat, amely szerint a nemzeti felszabadító mozgalom állandóan, rohamosan és legyőzhetetlenül fejlődhet, megtorpanások és visszavonulások nélkül, hogy mindig és mindenütt forradalmi helyzet áll fenn. Ebből kiindulva helytelen stratégiai következtetéseket vontak le, és olyan taktikai vonalat követtek, amely nem hozhatott sikert.

Volt olyan tendencia, hogy nem kell pontosan meghatározni a történelmi fejlődési szakaszokat, nem kell megvizsgálni, hogy mit adhat mindegyikük és mit kell várni tőle. Így például előfordult, hogy bejelentették a szocializmusra való áttérést, anélkül, hogy meglettek volna az eszközök a szocializmus építéséhez, s ezzel azt kockáztatták, hogy lejáratják az eszmét az afrikai tömegek szemében.

Irányzat volt felvetni jelszavakat, amelyek önmagukban természetesen szépek és magasztosak, de nem találhattak visszhangra a tömegekben, nem mozgósíthatták őket és még kevésbé lelhettek konkrét kifejezésre, mivel nem feleltek meg az afrikai népek legidőszerűbb reményeinek és szükségleteinek. Ez vonatkozik a többi között az afrikai egységkormány létrehozásának jelszavára.

Következésképpen közelebbről tanulmányoznunk kell az afrikai valóságot annak egész sokrétűségében és bonyolultságában, nem kell félnünk kimondani az igazságot, még ha az keserű is számunkra, kerülnünk kell a túlzott igényeket, csak olyan feladatokat kell magunk elé tűznünk, amelyek teljesíthetők, tovább dolgozva természetesen azon, hogy fényes perspektívákat tárjunk a népek elé, melyeknek elérését a társadalmi fejlődés és a harc törvényei garantálják.

Ezzel kapcsolatban azt mondhatjuk, hogy minden igazán forradalmi afrikai szervezet legfőbb erénye a realizmus szelleme.

E bevezető megjegyzésekkel nem akarunk olyan benyomást kelteni, hogy pesszimistán ítéljük meg Afrika mostani helyzetét és közeljövőjét. Egyszerűen igyekszünk felhívni a figyelmet arra, ami véleményünk szerint az afrikai forradalmi és haladó mozgalomnak nagy gyengéje az utóbbi években.

Amikor ezt mondjuk, hangsúlyoznunk kell, hogy a második világháború utáni Afrika fő jellemvonása azoknak a legnagyobb gyarmatbirodalmaknak a gyors széthullása, amelyek ellenőrzésük alatt tartották csaknem az egész földrészt.

Ez a széthullás nem érte váratlanul az afrikai népeket. Sok évtizedes harc eredménye volt, amely harc az egyes országoktól és körülményektől függően többé vagy kevésbé elkeseredetté vált. A harc résztvevői a harc folyamán saját tapasztalatokat szereztek, gyakran úgy, hogy nem volt kellő ideológiai felkészültségük, hogy csak kevéssé ismerték, vagy egyáltalán nem ismerték a világ más forradalmi mozgalmait, különösen a nemzetközi munkásmozgalmat és a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat.

Mélységes megbecsüléssel kell adóznunk Afrika összes ismert és ismeretlen hősének, aki ezen a kontinensen az antiimperialista harc nagyszerű hagyományait teremtette meg, amelyek számos országban már elvezettek a politikai függetlenség kivívásához. Ezeket a hagyományokat meg kell őriznünk és tovább kell fejlesztenünk, hogy elérjük a még idegen elnyomás alatt élő afrikai országoknak a felszabadulását is.

De ezt a győzelmet csak azért vívhattuk ki, mert kifejlődtek a világon azok a haladó erők, amelyek szétzúzták a fasizmust, az ultrakolonializmus és a fajgyűlölet e szélsőséges kifejezését; ez a győzelem azért vált lehetővé, mert megszületett az azóta is szakadatlanul növekvő szocialista világrendszer. Az európai országok burzsoáziája igen meggyengülve került ki a második világháborúból, képtelen volt megőrizni hagyományos uralmát Afrikában.

Ezenközben új konkurrensek, az amerikai burzsoázia és a nemzetközi monopóliumok ragadták magukhoz a tőkés világ gazdasági és politikai vezetését.

Az afrikai népek harca, ez a nyílt vagy burkolt, fegyveres vagy békés harc tehát győzelmet aratott az imperialista uralom egy bizonyos formája, az európai imperializmus által gyakorolt közvetlen gyarmati kormányzás felett. De ez a győzelem nem jelenthet igazi és teljes nemzeti felszabadulást.

Az afrikai kontinens ma is olyan része a világnak, melynek továbbra is fő történelmi jellegzetessége a népek teljes függetlenségre irányuló nemzeti törekvése és az imperializmus uralmi törekvése közötti ellentét.

Azért kell hangsúlyoznunk ezt az állandóan ható tényezőt, mert ez mutatja az afrikai népek harcának nem átmeneti jellegét, folyamatosságát, mert ez az az eleven és politikailag konkrét szál, amely összefűzi az egész kontinensen folyó harc különböző formáit.

Nem adhatunk teljes képet az afrikai valóságról, ha nem foglalkozunk azokkal a jelenségekkel is, amelyek a klasszikus formájú imperialista uralom eredményeképpen keletkeztek. Azonkívül az elemzés azt mutatja, hogy az új gyarmatosítás erősen kihat a klasszikus gyarmati struktúrára is, saját vonásaival ruházza fel és modernizálja azt.

A hagyományos imperializmusnak a neokolonializmussal való felváltása többékevésbé nagy méretekben történt. Kifejezésévé a „vákuum betöltéséről" szóló Eisenhower-doktrína[1] vált. Ez a felváltás sok esetben éles konfliktusokat okozott mind a különböző államok imperialistái, mind egy-egy ország egymással szemben álló imperialista csoportjai között. Ennek az imperialista konkurrenciának a következményeit érezték és érzik a saját bőrükön többek között olyan országok, mint Marokkó és Kongó.

Ám az új gyarmatosítók igen gyakran megkísérelték leplezni akcióikat és uralmukat. Például szolgálhat erre a Francia Közösség[2]. A növekvő amerikai befolyás szintén kerülő utakat keres, és strómanokat használ fel mind a befektetéseknél, mind a fegyveres intervenció esetében.

E burkolt tevékenység következtében a neokolonializmust lebecsülték nemcsak bizonyos afrikai pártok, szervezetek és kormányok, hanem részben még a világ haladó erői is, amelyek a klasszikus imperializmus széthullásának szenzációs hatása alatt állva nem mindig tudták teljes mértékben számításba venni az új imperializmus lehetőségeit és az ezekből fakadó összes taktikai és politikai következményeket.

Gyakran hallhatunk sematikus és leegyszerűsítő elmélkedéseket arról, hogy a neokolonializmus az imperializmus gyengülésének következménye, annak tanújele, hogy

[1] *Eisenhower-doktrína:* Eisenhower elnöksége idején az Egyesült Államok — miután távol tartotta magát az 1956-os, Egyiptom elleni angol—francia—izraeli agressziótól — meghirdette azt az elvet, miszerint a brit és francia befolyás csökkenése következtében egyes (főként arab) területeken „vákuum", légüres tér keletkezik, ami elősegítheti a kommunista forradalmi eszmék behatolását; ezért — hirdeti Eisenhower „doktrínája" — e légüres terekre az Amerikai Egyesült Államoknak kell benyomulniuk, hogy „megvédjék" ezen országokat a kommunista befolyástól. A „doktrínát" csak egyes arab országok fogadták el; Egyiptom, Szíria élesen elutasították.

[2] *Francia Közösség*: egy francia fennhatóságú államszövetség elképzelése, amelyet de Gaulle hatalomra jutása után, 1958 szeptemberében a francia imperializmus a gyarmatokkal való „együttműködés" kereteként hirdetett meg, a francia befolyás megőrzésének szervezeti formájaként. A Közösség terve nem váltotta be a francia nagytőke által hozzáfűzött reményeket: csak lényegesen lazább formában és szűkebb keretek között jött létre, mint de Gaulle tervezte.

az imperializmus képtelen tovább fenntartani csupán erőszakon alapuló kapcsolatait a volt gyarmati országokkal.

Ez a tézis véleményünk szerint az imperializmus bizonyos lebecsülését tükrözi; így például az imperializmus gyengeségének tartja a vietnami fegyveres agressziót; mindenben az imperializmus gyengeségét látja, állandóan védekezésben levőnek képzeli, holott sok esetben az imperializmus támadásba ment át, amiről az utóbbi két évben a mi földrészünkön lezajlott események is tanúskodnak. Az imperialista ellentámadás, amely bizonyos visszavonulásra kényszerítette az afrikai forradalmi és haladó mozgalmat, világviszonylatban nem érinti az erőviszonyokat, amelyek továbbra is állandóan a haladás és a szocializmus javára alakulnak.

Véleményünk szerint az újragyarmatosítás lebecsülésének egyik oka az, hogy nem történt meg az újragyarmatosítás természetének a marxista elmélet alapján való mélyreható elemzése, noha Lenin világosan és ma is időszerűen utalt a kapitalizmus imperialista tendenciájára. Lenin már 1920-ban hangsúlyozta: „következetesen fel kell tárni és le kell leplezni minden ország, de különösen az elmaradott országok legszélesebb dolgozó tömegei előtt az imperialista hatalmak által rendszeresen elkövetett csalást, amelyek politikailag független államok létesítésének leple alatt tőlük gazdasági, pénzügyi és katonai tekintetben teljesen függő államokat hoznak létre..."[3]

Bizonyos fokig igaz ez ma is, amikor az afrikai népek nem eléggé ismerik az amerikai hegemonizmust, és amikor a nemzetközi monopóliumok kiterjedt, mindeddig nem eléggé leleplezett hálózattal rendelkeznek.

Afrika népei mindennapi harcukban az imperializmus különféle formáiba ütköznek, és a neokolonializmus ellen vívott csatájuk bizonyos sajátos nehézségekkel jár.

Mindenekelőtt hangsúlyozzuk, hogy a neokolonializmus alapvető vonása korántsem a pacifizmus, szemben a közvetlen gyarmati igazgatás terrorjával, hanem az ország gazdasági életében élvezett pénzügyi túlsúly és a közvetett hatás vagy a klaszszikus gyarmati struktúrán, vagy a helyi bürokratikus államapparátuson keresztül. A neokolonialista uralom meghonosításának és fenntartásának módszerei a körülményektől függően lehetnek erőszakosak vagy erőszak nélküliek is.

2.

Az államcsínyek sorozata, amelyeknek nemrégiben tanúi voltunk Afrikában, alapos tanulmányozást és elemzést igényel.

Egyesek úgy vélik, hogy ezeket az államcsínyeket kizárólag az illető ország belső életének tényezői idézték elő, míg mások kizárólag a neokolonialista erők befolyásából kiindulva próbálnak magyarázatot találni. A mi véleményünk szerint nem lehet általánosítani. Bár igaz az, hogy mindezek az események egy és ugyanazon történelmi időszakban mentek végbe, amelyet az imperializmus agresszivitásának fokozódása jellemez, nem kevésbé igaz az is, hogy sajátos, az egyes országokra jellemző feltételek között mentek végbe.

[3] A Kommunista Internacionálé II. kongresszusa. A nemzeti és a gyarmati kérdésről szóló tézisek első vázlata. *Lenin* Összes Művei. 41. köt. Kossuth Könyvkiadó 1974. 163. old.

Ugyanakkor nem hunyhatunk szemet bizonyos elemi tények fölött, amelyeket mindenki elismert, akár Ghánáról volt szó, akár Dahomeyről, Felső-Voltáról, a Közép-afrikai Köztársaságról, Kongóról vagy Nigériáról:

1. Mindenütt, az egyes konkrét esetektől függően többé vagy kevésbé leplezetten, látható volt a neokolonializmus keze.

2. A hatalmat mindenütt katonák ragadták a kezükbe.

3. A katonai puccsok egyrészt haladó rendszereket döntöttek meg, amelyek a nemkapitalista fejlődés útjára léptek, másrészt olyan rendszereket, amelyek a neokolonializmushoz kötötték sorsukat.

4. A puccsokat könnyűszerrel hajtották végre; az illető országok népei vagy alig, vagy egyáltalán nem reagáltak.

A neokolonializmus részvételét, bármi volt is ennek formája és foka, az imperializmus agresszivitásának nemzetközi méretekben való fokozódása szabta meg; az agresszivitásnak ez a növekedése vitathatatlan, és legtalálóbban az „eszkaláció" szóval jellemezhető. Eszkaláció Vietnamban, eszkaláció Afrikában. Ez az agresszivitás, amely magából az imperializmus természetéből fakad, magyarázza meg az imperializmusnak azt a törekvését, hogy a forradalmi világmozgalomban keletkezett bizonyos átmeneti nehézségeket kihasználja arra, hogy az erőviszonyokat a maga javára fordítsa, hogy feltartóztassa a szocialista világrendszer fejlődését, lefékezze a nemzeti felszabadító mozgalmat. Bármilyen „pontokat" szerzett is az imperializmus, nem állíthatja meg a történelem kerekét.

Némely puccsban, mint például Ghánában, a neokolonialisták szándéka mindenekelőtt az volt, hogy véget vessenek a nem-kapitalista fejlődés kísérletének, megakadályozzák elterjedését, és újra meghódítsák elvesztett gazdasági pozícióikat. Más, a neokolonializmus által közvetlenül ellenőrzött országokban végrehajtott puccsokkal engedelmes, de magukat túlélt politikusokat kellett eltávolítani, mert attól tartottak, hogy alkalmatlanságuk miatt fokozódni fog ezen országok népeinek harca és veszélyezteti az imperialista kiváltságokat.

Ezeknek az államcsínyeknek egyik legkomolyabb és legnyugtalanítóbb vonása az, hogy a néptömegek csak igen gyengén reagáltak rájuk, és hogy a reakciósoknak sikerült elvégezniük szennyes munkájukat úgy, hogy csupán az igazi forradalmi harcosok ellenállásába ütköztek.

Véleményünk szerint ez a következő okokkal magyarázható:

1. Olyan okokkal, amelyeket alapvetőeknek nevezünk, mert a gyarmati örökséggel függenek össze.

2. Közvetlen okokkal, amelyek a haladó forradalmi mozgalom hibáival és fogyatékosságaival kapcsolatosak.

Nem szükséges részletesen foglalkoznunk az alapvető okok leírásával, amilyenek például az afrikai gazdaság gyengesége (amiben a rettenetes gyarmati rablás a bűnös), a tömegek rendkívül alacsony kulturális színvonala, az írástudatlanság, a nemzeti káderek hiánya.

Kétségtelen, hogy az olyan állam, amely komoly iparosítási politikát folytat, amelynek fejlődése a nagy nehézségek ellenére egyenletes, és amely viszonylag rég kivívta szabadságát, mint például az Egyesült Arab Köztársaság, kevésbé sebezhető, mint a Ghánához hasonló fiatal államok.

Nem kevésbé nyilvánvaló, hogy az évszázados gyarmati kizsákmányolás követ-

kezményeit nem lehet leküzdeni három, öt vagy akár tíz év alatt sem. És nyíltan meg kell mondanunk, hogy ez az igazság gyakran háttérbe szorult az elbizakodottsággal vagy a demagógiával szemben. A tömegek, amelyeknek többé-kevésbé nyíltan azt ígérték, hogy rövid idő alatt olyan életszínvonalat biztosítanak számukra, amilyet volt gazdáik élveztek, a felszabadulás lelkesedésétől mámorosan elhitték ezt. Némely elemek, amelyeknek az imperializmus megadta a műveltség minimumát, a karrierizmus útjára léptek, és belőlük alakult ki az a bürokratikus réteg, amely a puccsokat támogatva, eldöntötte a puccsok kimenetelét. A többiek, azaz a néptömegek, amelyek súlyos áldozatokat hoztak a felszabadító harcban és az új élet építésében, kiábrándultak vagy becsapva érezték magukat. Az elszigetelődött vezetőség ily módon szinte kitárta a kaput mindenfajta kaland előtt. A puccsisták jó lapra tettek, amikor leleplezték a forradalom fogyatékosságait, és még szélsőségekre is ragadtathatták magukat, annál is inkább, mert egyes államokban erősödtek a törzsek közötti ellentétek.

Természetesen tudjuk, hogy az új rezsimek nem sokáig használhatják fel a féktelen demagógia fegyverét, amelyhez most folyamodnak. A megoldatlan problémák még nagyobb erővel vetődnek fel újra, mivel a fokozódó neokolonialista kizsákmányolás és az új burzsoázia növekvő étvágya csak meggyorsítja a hanyatlást.

Mindez nem változtat azon, hogy a néptömegekre újabb megpróbáltatások várnak, nyomoruk súlyosbodni fog, ami nem feltétlenül vezet majd forradalmi potenciáljuk növekedéséhez. Ellenkezőleg, ez a helyzet azzal a veszéllyel jár, hogy a kiábrándulás és a kivárás hangulata uralkodik majd el, ha a haladó és forradalmi pártok és szervezetek nem képesek jobban megértetni a tömegekkel az új helyzetet. Ezért rendkívül fontos, hogy a dolgozó tömegek, az afrikai népek fel tudják ismerni ellenségeiket mind hazájukon belül, mind annak határain túl.

A politikai függetlenségért vívott harc első szakaszában a nemzeti egység eltakarta a társadalmi ellentéteket, ami törvényszerű volt. Olyan vélemény alakult ki, hogy ez a nemzeti egység a közös cél — a nemzeti függetlenség — elérése után is fenn fog maradni. Azt a tézist, hogy Afrikában nincsenek társadalmi osztályok, olyan őszintén progresszív politikusok is elfogadták, akik „afrikai szocializmusról" kezdtek beszélni, amelynek sajátossága szerintük az osztályharc hiányával magyarázható. A tények szétfoszlatták ezt az illúziót.

Ezek a nézetek súlyos kárt okoztak, mert gyakran segítettek leplezni neokolonialista rendszerek antidemokratikus jellegét, hiszen ezek is a szocializmus híveinek vallották magukat.

Több haladó vezető ideológiai koncepcióinak tisztázatlansága oda vezetett, hogy hibásan ítélték meg a dolgozó tömegek szerepét, márpedig annak helyes megítélése döntő tényező a forradalom vívmányainak megvédésében. Lebecsülték a munkásosztály szerepét, amelyet a szegényparaszti tömegekhez képest kiváltságos osztálynak tekintettek, bizalmatlanság érződött a szakszervezetekkel szemben.

Éppen az osztályharc problémájának ez az elhanyagolása vagy megvizsgálásának elutasítása okozta a legnagyobb kárt az afrikai haladó és forradalmi mozgalomnak. Ez megakadályozta igazán élcsapat jellegű pártok, a forradalmi vezetést biztosítani tudó valóban demokratikus tömegszervezetek megalakulását, illetve gátolta fejlődésüket, gátolta a káderek ideológiai képzését.

A puccsisták és neokolonialista gazdáik csúfos kudarcot vallottak volna, ha él-

csapat jellegű szervezetekbe ütköznek, melyeknek harcosai a tudományos szocializmus elméletén nevelkedtek s áldozataikkal bebizonyították a forradalom ügyéhez való hűségüket, és szoros kapcsolatban állnak a munkás- és paraszttömegekkel.

Voltak természetesen más hibák is, különösen a személyi kultusz, némely vezető túlzott bizonyossága a maga népszerűségében, tekintélyuralmi módszerek, különféle titkos mesterkedések alkalmazása.

És végül mindenütt, ahol puccsok történtek, a hadsereg jutott hatalomra.

A hadsereg nem mindenütt játszotta ugyanazt a szerepet, de rothadási folyamata gyakran azonos.

Ezeket a hadseregeket nem fűzte elég kapocs a néptömegekhez, és nem eléggé ellenőrizte őket az állam; soraikba jelentős számmal toboroztak olyan helyi lakosokat, akik a volt gyarmati hadseregben szolgáltak. A tisztek közül sokan az imperialisták katonaiskoláiban nevelkedtek, és továbbra is a nyugati technikai tanácsadók erős befolyása alatt álltak. Beugrottak az imperializmus titkos ügynökeinek, akik felszították becsvágyukat, különböző kétes jellegű klubokban összehozták őket a régi rendszer megvásárolható politikusaival vagy a szomszédos országok reakciósaival.

Mindebből mérleget vonva azt mondhatjuk, hogy a katonai puccsok széles körű cselekvési lehetőséget nyitottak a neokolonializmus előtt Afrikában. Mindegyik puccsot a haladó és forradalmi afrikai mozgalom egy-egy vesztett csatájának, visszavonulásának kell tekintenünk, s ezt be kell látnunk, nem feledkezve meg közben a fő dologról, mégpedig egyfelől arról, hogy a népek közös mozgalma a teljes felszabadulás és a szocializmus felé halad, és másfelől, hogy az imperializmus hanyatlása az általa mutatott agresszivitás ellenére folytatódik, ami azt a szent kötelességet rója ránk, hogy fokozzuk harcunkat az imperializmus új formái ellen. Meg kell rendítenünk az imperializmus anyagi, közlekedési és stratégiai pozícióit, el kell utasítanunk azokat a katonai feltételeket, amelyeket az imperializmus rákényszerített néhány államra, nemzeti jelleget kell adnunk az afrikai országok hadseregeinek, ki kell fejlesztenünk és meg kell szilárdítanunk kontinensünk pozitív semlegességét.

Az imperializmus, jól megértve a hazafiság jelentőségét a nemzeti felszabadulásért vívott harcban, nem riad vissza attól, hogy látszatállamokat hozzon létre adminisztratív képződmények alapján, amelyeket erőszakkal kényszerít a már megalakult országokra. Így szétdaraboltak nagy nemzeteket, mértani vonalakkal határolt államok jelentek meg a térképen, erősödött és fokozódott a törzsi megosztottság.

*

Igyekeztünk megmutatni a neokolonializmus veszélyét és mélységesen Afrika-ellenes, nemzetellenes és népellenes jellegét. Afrika valóban veszélyben forog, mert az imperializmus nem mond le az agresszióról, és meg kell állapítanunk, hogy számos cselekvési lehetőséggel rendelkezik a különböző területeken. Legalábbis irreális volna nem számolni ezzel.

De ezt a veszélyt el lehet hárítani.

Mindenekelőtt fel kell használnunk az afrikai népek antiimperialista harcának nagyszerű hagyományait, le kell lepleznünk a külsőleg ártalmatlannak tűnő neokolonializmust. Ezt a felvilágosító munkát csak az osztályellenséggel és a nemzeti ellenséggel közvetlen érintkezésben álló afrikai tömeg proletarizálódása könnyítheti meg.

Ez az elv határozza meg az afrikai haladó mozgalmak, munkáspártok és szakszervezetek cselekvési vonalát.

A neokolonializmus leleplezése az elmúlt években nem mindig folyt hatásosan, mert Afrikának még nem volt elegendő történelmi tapasztalata ebben a tekintetben. S tudjuk, hogy éppen a történelmi tapasztalatok érlelik a tömegek tudatát és bátorságát.

Napjainkig a neokolonializmussal való harcnak már elég tapasztalata halmozódott fel ahhoz, hogy megmagyarázhassuk a neokolonializmus lényegét, és elégtétellel állapíthassuk meg, hogy jelentékeny előrehaladás történt egyes népek tudatában, amelyek vagy saját tapasztalatukból okultak, vagy megértették a szomszédos népek tapasztalatainak tanulságait...

A történelem azt mutatja, hogy akárcsak a klasszikus kolonializmus, a neokolonializmus is mindenekelőtt a legreakciósabb rétegekre támaszkodik — a törzsfőnökökre, feudális urakra, különböző reakciós vezetőkre —, amelyeknek a gyarmatosítók látszathatalmat adtak.

Ezért a neokolonializmus elleni harcot ki kell egészíteni, tovább kell fokozni a kiváltságos rétegek ellen és a neokolonializmus ügynökei ellen vívott osztályharccal.

Béke és Szocializmus, 1967. 1. sz.

Ernesto Che Guevara / Arra kell kényszeríteni az imperializmust, hogy megossza erőit

RÉSZLETEK AZ AFRIKA, ÁZSIA ÉS LATIN-AMERIKA NÉPEINEK SZOLIDARITÁSI SZERVEZETÉHEZ INTÉZETT ÜZENETBŐL

1967

1967. április 16-án Ernesto Che Guevara, akit könyvünkben már bemutattunk, Bolíviában partizánharcot vezet. E napon többek között ezt írja később világhírűvé vált naplójába: „A parasztok krumplit, egy malacot és kukoricát adtak el nekünk. Szegény parasztok ezek, jelenlétünk megrémíti őket." Ugyanezen a napon teszik közzé Havannában, itt egyetlen rész kihagyásával, illetve annak csak átfogó ismertetésével közölt írását. Az írás nem visel keltezést; ez Guevara utolsó elvi jelentőségű, nagyobb írása, az ezt követő időből már csak néhány levele és a naplója maradt fenn. — Ma már elült a vita a marxista irodalomban a tekintetben, hogy Guevarát kontinense kiemelkedő forradalmárának, jelentős marxista teoretikusnak ismerjék-e el, és magukra maradtak azok az „értékelők", akik kalandornak, valamiféle Don Quijoténak kiáltották ki. De írásai egy része, így az itt közölt is, mindmáig ható vitákat váltott ki a nemzetközi forradalmi mozgalomban. A vihart az írás eredeti címéül is választott mondat keltette: „Létre kell hozni a második vagy harmadik Vietnamot...!"

Guevara bevezetőjében emlékeztet a tényre, hogy a világháború óta egymást követő újabb háborúk robbannak ki a Föld különböző pontjain, s hogy ezekben a haladás elleni vezérszerepet többnyire az Egyesült Államok vállalta. S ha a részletes elemzés egyes pontjai vitathatók is (pl. Vietnam „magára maradott" voltáról), az összkép és a fő ellenség megjelölése egyértelmű. Guevara harci elképzelése a gerilla harcmodor világméretekre alkalmazott koncepciója: oszd meg az ellenség erejét! Ha az Egyesült Államok világméretekben harcol a forradalmi erők ellen, akkor a forradalmárok késztessék harcra a maguk választotta helyeken, hogy az imperializmus ereje szétforgácsolódjék, s ott kényszerüljön harcolni, ahol kevésbé képes felkészültségével élni. A vietnami példából éppen azt tanulja, hogy jóllehet az Egyesült Államok katonái technikailag kiválóan felkészültek, híján vannak az ideológiai céloknak, s olyan közegben kell harcolniuk, ahol a lakosság ellenséges velük szemben, ahol az egész környezet ellenük van, s ez elviselhetetlen számukra, míg a szabadságért harcoló nép nemcsak otthon van, de pontosan tudja azt is, hogy miért harcol. Ez a tapasztalat mondatja ki vele az írás végén a kívánságszámba menő mondatot: „Milyen fényesnek és közelinek láthatnók a jövőt, ha két, három, sok Vietnam virágozna a Föld felszínén..." És amíg a fő ellenség megosztásának módján elmélkedik, és arra hív fel, egyben mélységesen elkeseríti a forradalmi erők megosztottsága, a nemzetközi munkásmozgalom

egységének hiánya. Egységet a magunk soraiban, megosztani az ellenség erejét! Erre egyszerűsíthetnénk Guevara írásának lényegét.

Igaz, ezen írása nem tartalmazza a világhelyzet mélyebb, átfogó elemzését. Nem vizsgálja azt az alapvető tényt, hogy a kínai vezetők politikája okozza az egység hiányát — csak elmarasztalja ezt a hiányt —, s nem tér ki arra, hogy az imperializmus elleni harcnak, a nemzetközi osztályharcnak vannak más terepei, más formái is, mint amellyel írásában foglalkozik. Mégis úgy véljük, Guevara írásán kár lenne számon kérni az egyéb harci formák elemzését, vagy egyes pártok és mozgalmak politikájának értékelését, hanem annak kell vennünk, aminek szánta: felhívásnak a latin-amerikai forradalmi harcra. A vietnami nép sorsához hasonló sors vállalására ott, ahol arra készek, vagy ahol arra kénytelenek a népek. Nem kevés forradalmi harcos tragédiája jutott Guevara osztályrészéül is: amíg kétségtelennek tekintette, hogy a forradalmi harcok ott vívhatók, ahol a tömegek egyetértenek szükségességében, addig maga kényszerül panaszra — éppen írása közzététele napján —, hogy a parasztok, akikért pedig rövidesen utoléri őt a maga vállalta halál, „megrémülnek" az ő jelenlétüktől. Korai halála nem engedte megérnie azt a maga is érlelte időt, amikor már mellé állt volna az egész nép.

Itt közölt írását történelmivé teszi az is, hogy — végsoraiban — már önmagát is búcsúztatja, mintegy készen a halálra, tudva: a forradalmár halála soha nem hiábavaló! Az imperializmus elleni harci kiáltássá válik, mint ahogy azzá vált az ő halála is!

Immár huszonegy év telt el a legutóbbi világégés befejezése óta, és rengeteg kiadvány méltatja számtalan nyelven az eseményt, amelyet Japán veresége jelképez. Szemmel láthatóan az optimizmus légköre uralkodik azoknak a táboroknak a nagy részében, amelyekre a világ oszlik.

Huszonegy év világháború nélkül igen hosszúnak tűnik ezekben a végletes ellentétekkel, heves összetűzésekkel és hirtelen változásokkal teli időkben. Ám még ha nem elemezzük is ennek a békének — amelyért mindnyájan késznek mutatkozunk harcolni — a gyakorlati „eredményeit" (a nyomort, a lealjasulást, a világ hatalmas részeinek egyre növekvő kizsákmányolását), akkor is felmerül a kérdés, vajon valódi-e ez a béke?

Nem áll szándékunkban, hogy ezekben a jegyzetekben beszámoljunk a Japán kapitulálása óta egymást követő különböző helyi konfliktusokról, nem is feladatunk, hogy elkészítsük mindazoknak a polgárháborúknak a gazdag és egyre gyarapodó listáját, amelyekre a képzelt békének ezekben az éveiben sor került. Elegendő, ha a mértéktelen optimizmussal szemben a koreai és a vietnami háborút hozzuk fel példának.

Az előbbiben a néhány évi heves harc után az ország északi fele a modern hadviselés évkönyveiben fellelhető legszörnyűbb pusztítás képét mutatta; a bombáktól felszaggatott országrészben nem maradtak gyárak, iskolák, sem kórházak; nem volt semmilyen lakható hely, ahol a tízmillió lakos fedélre találhatott volna.

Az Egyesült Nemzetek zászlajával visszaélve több mint egy tucat ország vett részt ebben a háborúban az Egyesült Államok irányításával és katonáinak tömeges részvétele mellett, ágyútölteléknek használva fel a besorozott dél-koreai lakosságot.

A másik oldalon a koreai hadsereget és népet, illetve a Kínai Népköztársaság önkénteseit a Szovjetunió segítette felszereléssel és katonai tanácsadókkal. Az észak-

amerikaiak minden lehetséges pusztító eszközt kipróbáltak, kivéve a termonukleáris fegyvereket, beleértve viszont, korlátozott mértékben, a bakteriológiai és vegyi fegyvereket.

Vietnamban a hazafias erők három imperialista hatalom ellen folytattak szinte megszakítás nélkül harci tevékenységet: Japán ellen, amelynek hatalma egy csapásra összeomlott a hirosimai és nagaszaki bombákat követően; Franciaország ellen, amely mihelyt az előbbi, legyőzött országtól visszaszerezte indokínai gyarmatait, megfeledkezett a szorongatott helyzetében tett ígéreteiről; és a harcnak ebben a legutóbbi szakaszában az Egyesült Államok ellen.

Valamennyi földrészen voltak korlátozott összetűzések, még ha az amerikai kontinensen jó ideig nem is került sor egyébre, mint próbálkozásokra, hogy megindítsák a felszabadító háborút, és államcsínyekre, egészen addig, amíg a kubai forradalom riadószava nem jelezte ennek a térségnek a jelentőségét, magára vonva az imperialisták dühét, akik kétszer is partjai megvédésére kényszerítették, először Playa Girónnál, majd pedig az októberi válság idején[1].

Ez az utóbbi incidens könnyen felmérhetetlen arányú háborúhoz vezethetett volna, ha az észak-amerikaiak és a szovjetek összecsapnak Kuba kapcsán.

Nyilvánvaló azonban, hogy a jelen pillanatban az ellentétek az indokínai félsziget területein és az azokkal határos országokban összpontosulnak. Laoszban és Vietnamban polgárháború dúl, amely valójában már nem is az, amióta az észak-amerikai imperializmus ereje teljes bevetésével megjelent ott, és az egész térséget robbanásra kész veszélyes gyutaccsá változtatta.

(Az itt következő részben Guevara részletesen elemzi előbb a vietnami háborút és helyzetet, majd Ázsia, Afrika, Latin-Amerika forradalmi mozgalmainak helyzetét. Az általa felvázolt latin-amerikai körkép a forradalmi harcok lendületét emeli ki, azon a kontinensen, amelyre a kubai forradalomnál is „jelentősebb feladat vár: létre kell hoznia a második vagy harmadik Vietnamot, vagy a világ második és harmadik Vietnamját". Ezt követően így folytatja írását:)

Végső soron számolni kell azzal, hogy az imperializmus világrendszer, a kapitalizmus utolsó szakasza, és hogy hatalmas, világméretű összeütközésben kell harcba szállni vele. E harc stratégiai végcélja az imperializmus megsemmisítése kell hogy legyen. Ránk, a világ kizsákmányolt és elmaradott népeire hárul a feladat, hogy felszámoljuk az alapokat, amelyekből az imperializmus táplálkozik: elnyomott országaink azok, ahonnan tőkét, nyersanyagot, olcsó szakembereket és munkásokat visznek el és ahová új tőkét — uralmuk eszközét —, fegyvereket és különféle árukat exportálnak, a legteljesebb függőségben tartva bennünket.

Ennek a stratégiai célkitűzésnek tehát alapvető eleme lesz a népek valódi felszabadítása; ez a felszabadítás a legtöbb esetben fegyveres harcban fog végbemenni, és Amerikában, szinte elkerülhetetlenül, szocialista forradalommá fog átváltozni.

[1] *Playa Girón, októberi válság*: emlékeztetés két kudarcba fúlt Kuba-ellenes amerikai intervenciós kísérletre. Az első, Playa Girónnál (Disznó-öböl) 1961 áprilisában egy, az Egyesült Államok területéről érkezett amerikai fegyveres erők által támogatott partraszállási kísérlet, amelyet fegyveresen visszavert Kuba népe. 1962 októberében az Egyesült Államok nyílt katonai blokád alá vette Kubát; a világháborúval fenyegető agresszív amerikai magatartásnak egy a Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti megállapodás vetett véget.

Amikor az imperializmus megsemmisítését tűzzük ki magunk elé célnak, azonosítanunk kell annak fejét is, amely nem más, mint az Amerikai Egyesült Államok. Olyan általános jellegű feladatot kell végrehajtanunk, amelyben a taktikai célkitűzés az, hogy az ellenséget elszakítsuk saját környezetétől, és olyan helyeken kényszerítsük harcra, ahol az életmódjából fakadó szokásai összeütközésben vannak az ott uralkodó valósággal. Nem szabad lebecsülni az ellenfelet; az észak-amerikai katonák technikailag felkészültek, és a rendelkezésükre álló eszközök mértéke félelmetessé teszi őket. Alapvetően híján vannak azonban az ideológiai motivációnak, amellyel a legmagasabb szinten a jelenlegi legádázabb ellenfeleik rendelkeznek: a vietnami katonák. Csak annak mértékében arathatunk győzelmet a hadsereg felett, amennyire alá tudjuk ásni a morálját. Ezt pedig elvégzik a sorozatosan rájuk mért vereségek és a nekik okozott szenvedések.

Azonban a győzelmeknek ez a kis körképe is a népek hatalmas áldozatait rejti magában, olyan áldozatokat, amelyeket már ma, teljes nyíltsággal vállalni kell, és amelyek talán még kevésbé fájdalmasak is, mint amelyeket akkor kellene elszenvedniük, ha szüntelenül kitérnénk a csata elől, azon igyekezve, hogy mások kaparják ki nekünk a gesztenyét a tűzből.

Persze nagy a valószínűsége annak, hogy az utoljára felszabaduló országnak nem lesz szüksége fegyveres harcra, és népe mentesülni fog egy hosszú és — mivel az imperialistákkal folyik a harc — olyannyira kegyetlen háború szenvedéseitől. Ám az is megeshet, hogy egy világméretű küzdelemben lehetetlen kikerülni a harcot és annak következményeit, és ugyanannyi, vagy talán még több szenvedés vár rájuk. Nem jósolhatjuk meg a jövőt, de semmi esetre sem engedhetünk a gyáva kísértésnek, hogy olyan nép zászlóvivői legyünk, amely szabadságra vágyik, de elutasítja az ezzel járó harcot és mannaként ölébe hulló győzelemtől várja az eljövetelét.

Teljesen jogos az a törekvés, hogy elkerüljünk minden hiábavaló áldozatot. Ezért oly fontos tisztázni, milyen tényleges lehetőségei vannak a mi függő Amerikánknak arra, hogy békés formában szabadítsa fel magát. Számunkra világos a kérdés megoldása: akár alkalmas, akár nem a jelenlegi pillanat a harc megindítására, nem engedhetjük meg magunknak, jogunk sincs hozzá, hogy illúziókat tápláljunk afelől, kivívható-e a szabadság harc nélkül. A harc pedig nem könnyfakasztó gázok ellenében kövekkel vívott egyszerű utcai ütközetekből, nem is békés általános sztrájkokból fog állni; nem is egy megdühödött nép harca lesz, amelyik két-három nap alatt lerombolja az uralmon levő oligarchiák elnyomó gépezetét; hosszú, kegyetlen harc lesz, amelynek frontja a partizánok búvóhelyein, a városokban, a harcosok otthonaiban — ahol az elnyomás könnyű prédát fog keresni családjaik körében —, a lemészárolt paraszti lakosság között, az ellenséges bombázástól lerombolt falvakban vagy városokban fog húzódni.

Rákényszerítenek bennünket erre a harcra; nincs más megoldás, fel kell készülnünk rá és el kell szánni magunkat, hogy megindítsuk.

A kezdet nem lesz könnyű, rendkívül nehéz lesz. Az oligarchiák az elnyomás minden eszközét, a brutalitás és a demagógia minden eszközét ügyük szolgálatába fogják állítani. A mi feladatunk az első órában az, hogy megmaradjunk, utána már hatni fog a kifejezés vietnami értelmében vett fegyveres propaganda, vagyis a lövések, az ellenséggel szemben megnyert vagy elveszített, de mindenképpen megvívott ütközetek propagandáját kifejtő partizáncsapat örök példája. Így fogan meg a partizáncsapat

legyőzhetetlenségének hatalmas tanítása a kisemmizettek tömegeiben. Így éled újjá a nemzeti szellem, ez készít fel a még keményebb feladatokra, a még erőszakosabb elnyomás viselésére. Így válik a gyűlölet a harc elemévé, az ellenség iránti engesztelhetetlen gyűlölet, amely arra ösztökéli az embert, hogy túllépjen természetes korlátain és hatékony, kíméletlen szelektív és rideg gyilkológéppé változtatja. A mi katonáinknak ilyeneknek kell lenniük; az a nép, amelyik nem gyűlöl, nem győzhet le egy brutális ellenséget.

A háborút ki kell terjeszteni mindenüvé, ahová az ellenség kiterjeszti: otthonára, szórakozóhelyeire; totálissá kell tenni a háborút. Egy perc nyugalmat sem szabad engedni neki, egy perc megnyugvást sem laktanyáin kívül, sőt még ott sem: mindenütt támadnunk kell, ahol csak megfordul; űzött vadnak kell éreznie magát, akárhová lép. Így morálja hamar megtörik. Még vadállatibbá fog válni, de nem maradhatnak rejtve rajta a csüggedés jelei.

Bontakozzék hát ki az igazi proletár internacionalizmus; nemzetközi proletárseregekkel, az emberiség megváltása szent ügyének zászlaja alatt harcolva, úgy, hogy Vietnam, Venezuela, Guatemala, Laosz, Guinea, Kolumbia, Bolívia, Brazília — hogy a fegyveres harcnak csak a jelenlegi színtereit említsem — lobogója alatt meghalni egyaránt dicső és kívánatos legyen egy amerikai, egy ázsiai, egy afrikai, sőt egy európai számára is.

Minden csepp vér, amely nem azon a földön omlik ki, amelynek zászlaja alatt születtünk, újabb tapasztalat, amit a fennmaradók magukkal visznek, hogy azután a szülőföldjük felszabadításáért vívott harcban alkalmazzák. És minden egyes nép felszabadulása újabb győztes szakasza a saját népünk felszabadulásáért vívott csatának.

Itt az ideje, hogy félretegyük nézeteltéréseinket és mindent a harc szolgálatába állítsunk.

Mindannyian tudjuk és nem is titkoljuk, hogy hatalmas ellentétek rázkódtatják meg a szabadságáért harcoló világot. Azt is tudjuk, hogy olyan jellegűekké és annyira élesekké váltak, hogy rendkívül nehéznek, hacsak nem lehetetlennek tűnik a párbeszéd és a békítgetés. Hiábavaló feladat módszereket keresni egy olyan párbeszéd elindítására, amit az érintettek elutasítanak. Az ellenség azonban itt van, nap mint nap csapást mér ránk, újabb csapásokkal fenyeget és ezek a csapások ma, holnap vagy azután egyesíteni fognak bennünket. A népek elismerése fogja övezni azokat, akik előbb felfogják ezt, és felkészülnek erre a szükségszerű egységre.

Látva, hogy milyen epésen és hajthatatlanul védi mindenki a maga igazát, mi, a kisemmizettek, nem foglalhatunk állást a nézeteltérések kifejtésének egyik vagy másik formája mellett, még akkor sem, ha néha egyetértünk az egyik vagy a másik fél néhány kijelentésével, vagy inkább egyetértünk az egyik fél kijelentéseivel, mint a másikéival. Az a forma, ahogy a jelenlegi ellentétek megmutatkoznak, gyengít bennünket, amikor harcra kerül a sor; jelenlegi állapotukban azonban illúzió az a szándék, hogy szavakkal simítsuk el ezeket az ellentéteket. Vagy elsöpri őket a történelem, vagy megadja valódi magyarázatukat.

Harcoló világunkban minden olyan eltérő nézetet, amely a taktikára, korlátozott célokra irányuló harci módszerre vonatkozik, azzal a tisztelettel kell elemeznünk, ami a mások értékelésének kijár. Ami a nagy stratégiai célkitűzést, az imperializmus harc útján való teljes megsemmisítését illeti, ebben hajthatatlanoknak kell lennünk.

Foglaljuk hát így össze a győzelem feltételeit: az imperializmus megsemmisítése, legerősebb bástyájának, az Amerikai Egyesült Államok imperialista uralmának felszámolása révén. Taktikai feladatnak tekinteni a népek fokozatos, egyenként vagy csoportonként történő felszabadítását, nehéz harcra kényszerítve az ellenséget saját területén kívül; megfosztva azoktól az alapoktól, amelyekből táplálkozik, vagyis függő területeitől.

Ez hosszú háborút jelent. És, megismételjük, kegyetlen háborút. Senki ne áltassa magát, aki belekezd és senki ne habozzon belekezdeni, félve a következményektől, amelyeket népe számára hozhat ez a háború. Ez szinte az egyetlen reményünk a győzelemre.

Nem térhetünk ki az idő hívó szava elől. Erre tanít bennünket Vietnam, hősiességének szüntelen példájával, tragikus és mindennapos példamutatásával a harcban és a végső győzelemért vállalt halálban.

Ott az imperializmus katonái annak az embernek a kényelmetlen helyzetében találják magukat, akinek, miután hozzászokott ahhoz az életszínvonalhoz, amellyel az észak-amerikai nemzet hivalkodik, ellenséges földdel kell szembenéznie; annak az embernek a bizonytalan helyzetében, aki nem mozdulhat meg anélkül, hogy ne érezné, ellenséges földet tapos; halál vár azokra, akik elhagyják elsáncolt erődítményeiket, a lakosság szüntelen ellenségessége veszi körül őket. Mindennek az Egyesült Államokban is visszhangja van; feléleszt egy olyan tényezőt, amelyet az ereje teljében levő imperializmus háttérbe szorított: az osztályharcot.

Milyen fényesnek és közelinek láthatnók a jövőt, ha két, három, sok Vietnam virágozna a Föld felszínén, annak számtalan halálával és mérhetetlen tragédiáival, mindennapos hősiességével, az imperializmusra mért sorozatos csapásaival, arra kényszerítve azt, hogy a világ népeinek fokozódó gyűlöletétől űzve megossza erőit!

És ha képesek lennénk mindnyájan egyesülni, hogy csapásaink még keményebbek és biztosabbak legyenek, hogy a harcoló népeknek nyújtott sokoldalú segítség még hatékonyabb legyen, milyen hatalmas lenne a jövő, és milyen közeli!

Ha egy napon bármely földön, amely már a miénk is, mert vérünkkel öntöztük, eljutunk utolsó leheletünkhöz, mi, akik a világ térképének egy kicsiny pontján vállalt kötelességünket teljesítjük és a harc szolgálatába állítjuk azt a keveset, amit módunkban áll adni: életünket, áldozatunkat, tudja meg mindenki, hogy nem tekintjük magunkat másnak, mint katonáknak a proletariátus nagy seregében, de büszkék vagyunk arra, hogy megtanultuk a kubai forradalomtól és nagy vezetőjétől a hatalmas leckét, amelyet magatartása sugároz szét a világnak ebben a részében: „mit számítanak az egyénre vagy egy népre váró veszélyek és áldozatok, amikor az emberiség sorsa a tét".

Minden tettünk harci kiáltás az imperializmus ellen és felhívás a népek egységéért az emberi faj nagy ellensége, az Amerikai Egyesült Államok ellen. Bárhol érjen is utol bennünket a halál, jó ismerősként üdvözöljük majd, valahányszor harci kiáltásunk értő fülekre talál, más kéz mozdul, hogy felvegye fegyverünket és más emberek kezdik énekelni a puskák ropogásával, a háború és a győzelem új kiáltásaival szenvedélyes dalainkat.

Tricontinental (különkiadás),
1967. április 16.

Rodney Arismendi / Nemcsak a kalandorság veszélye áll fenn, hanem a konzervativizmusé, az immobilizmusé is

RÉSZLET A „LATIN-AMERIKÁBAN FORRADALOM ELŐTTI HELYZET VAN" C. INTERJÚBÓL

1967

Rodney Arismendi (szül. 1913) az Uruguayi Kommunista Párt első titkára. A chilei fasiszta puccs után Uruguayban is megerősödő reakció a kommunista pártot törvénytelenné nyilvánította, és Arismendit a reakciós kormány letartóztatta. 1975. januárban a nemzetközi szolidaritás hatására kiengedték a börtönből, és kiutasították az országból. — Arismendinek kiemelkedő szerepe van a latin-amerikai, sokszor nagyon is bonyolult forradalmi folyamatok elemzésében; a Latin-Amerikában az utóbbi években sok vitát kiváltott kérdésekben — mint a forradalmi helyzet és feltételek, a gerillaszervezetek szerepe, az egyéni terror kérdései stb. — tiszta és logikus álláspontja sok forradalmi csoportot, szervezetet, személyt segítettek a helyes álláspont elfoglalásában. Az itt közölt írás is — amely a „Rinascita", az Olasz Kommunista Párt hetilapja főszerkesztőjének, M. Ferrarának adott interjú egy részlete — foglalkozik a forradalmi mozgalmak fellendülése idején különösen súlyos problémákat okozó elhajlások, téves nézetek problémáival, de a fő figyelmet a forradalmi teendőkre fordítja. Az írás mintegy három évvel a chilei haladó fordulat, az Allende-kormány hatalomra kerülése előtt született; még kevésbé vehette természetesen figyelembe a reakció előretörésének folyamatát, amely fasiszta államcsínyhez vezetett; más latin-amerikai események is bizonyították azóta, hogy nem elszigetelt sikertelenségről, hanem szervezett imperialista előretörési kísérletről van szó. A helyzet tehát jelentős elemeiben megváltozott. Mégis, Arismendi írását az adott kor sokatmondó elemzéseként helyesnek tartottuk a változott helyzetben is közzétenni. Arismendi írása az akkori helyzet konkrét, tömör elemzése; nyilvánvaló, hogy más helyzetben is számos tanulságot nyújthat egy korábbi elemzés, még akkor is, ha az új helyzet új következtetéseket kíván.

Milyen a mai latin-amerikai helyzet?

Úgy gondoljuk, hogy a latin-amerikai kontinensen kialakuló folyamat egy feszült, forradalom előtti helyzet minden jellegzetességével rendelkezik. Ebben a helyzetben egyre inkább megjelenik egy, a szó pontos értelmében forradalmi helyzet számos eleme. Olyan társadalmi átalakulás és mozgás van folyamatban, amely különösen a második világháború befejezése óta a társadalmi struktúrák gyors, kapitalista típusú fejlődésén alapul. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ez a kapitalista fejlődés

megtartotta a nagy latifundiumokat, noha persze módosította a tőke és a nagybirtok viszonyát. Lényeges az is, hogy ezzel a fejlődéssel együtt jár, s azt átszövi az amerikai imperializmus egyre kiterjedtebb és mélyebb behatolása.

Ez az iparban végbemenő folyamat közvetlenül a második világháború után meggyorsult, majd az ötvenes években megtorpanás és lassulás következett be, amelyek eltorzították a fejlődés menetét, s ez a különböző típusú gazdasági-társadalmi ellentmondások fokozódását és kiéleződését vonta maga után.

Az utóbbi években az amerikai vállalatok által elért és Latin-Amerika országaiból kivitt profitok összege meghaladta a közvetlen amerikai beruházások összegét, ami rövid időn belül a dél-amerikai országok gazdaságának fokozódó eladósodásához vezetett. A latin-amerikai országok gazdasági kiegyensúlyozatlanságának egyik legszembeötlőbb jele a rohamos inflációnak az a folyamata, amelynek során a nemzeti valuták vásárlóereje egyre csökken. Hangsúlyoznunk kell, hogy ez az infláció, mely nem hasonlítható a megszokottabb inflációs jelenségekhez, bár kapcsolatban van a gazdaság ciklikus menetével, de van egy könnyen felfedezhető állandó oka is, s ez a struktúrák mély válsága. Ily módon egy mély általános válsággal állunk szemben, amely kiélezi az osztályharcot és a nemzeti harcot is.

(...)

A forradalmi megütközés kérdése a kontinensen napirendre került; ennek az amerikai imperializmus is tudatában van, s megszervezi egész elnyomó apparátusát, maximálisan összeegyeztetve a katonai és a rendőri akciókat, s kinyilvánítva a beavatkozás jogát minden forradalmi megmozdulással szemben.

E helyzetkép alapján lehet-e közelebbről jellemezni a forradalmi út tartalmát és az élenjáró politikai erők szerepét?

Úgy véljük, hogy a „forradalmi" út megválasztásának tényleges jelentése nem mindig világos. Olyan formula ez, amely egyszerre mond mindent és semmit. Ebben a kérdésben nem szabad dogmatikus álláspontot magunkévá tenni; a forradalmi út meghatározásához egy adott helyzet minden tényezőjét elemezni kell, és az időpontokat is figyelembe kell venni. 1917 novemberében például a bolsevikok a fegyveres harc mellett döntöttek, mert április és július között a helyzet módosult.

Latin-Amerika feltételei közt, ahol a felszabadító, a haladó és hazafias forradalmi mozgalom rendkívül súlyos körülmények között harcol, az élenjáró erők szerepének különleges jelentősége megnövekszik. Az élcsapat szerepét illetően napjainkban előfordul, hogy inkább pozitivista, mint dialektikus nézetekkel találkozunk, vagyis egyesek lebecsülik azt a tényt, hogy magának az élcsapatnak kell meghatároznia és irányítania az események menetét, minthogy vezetni tudja a tömegeket és részt kell venni a fegyveres harcban is. Brezsnyev emlékeztetett arra, hogy a bolsevikok 1917 februárjában húszezren voltak, s később több milliónyian lettek.

Az élcsapatnak az a képessége, hogy beavatkozzék a folyamatba, magának a folyamatnak belső tényezője. Pártunk kongresszusa nem véletlenül emelte ki, hogy nemcsak a kalandorság veszélye áll fenn, hanem a konzervativizmus, az immobilizmus veszélye is. Mindig a tömegmozgalom problémáját kell látnunk, elemeznünk kell a politikai helyzetet, a szövetségi rendszert; a kérdés az, képesek vagyunk-e részt venni az egész forradalmi mozgalomban, kontinentális szinten.

Ebben az értelemben a kubai forradalom nagy történelmi jelentőségre tesz szert a kontinentális forradalom folyamatában. Meg kell tehát érteni e forradalom tapasztalatait, s el kell sajátítani azokat a mozzanatait, amelyek a legjobban megfelelnek a különböző országokban megvalósítandó jelenlegi taktikának.

Hogyan vetődik fel ma a Latin-Amerikával való nemzetközi szolidaritás kérdése?

A szolidaritás problémáját úgy kell felfognunk, hogy az az internacionalizmusnak az egész dél-amerikai kontinens irányában fennálló kötelességét jelenti. Mindenekelőtt arról van szó, hogy a kubai forradalommal kell szolidaritást vállalni. Másodsorban szolidárisnak kell lenni azokkal az erőkkel és csoportokkal, amelyek a fegyveres harc útjára léptek vagy illegalitásban működnek. A szolidaritás természetesen a különböző forradalmi erők egymásnak nyújtott kölcsönös segítségét is jelenti. Nem szabad ugyanis elfeledkezni arról, hogy az imperializmus az elnyomás minden eszközét és erejét egyesíti és alkalmazza. Ebben a helyzetben ostobaság, sőt valóságos öngyilkosság lenne, ha Latin-Amerika forradalmi mozgalmai nem egyeztetnék össze harcuk formáit, s nem tanulmányoznák a pontos együttműködés és az egyetértés minden eszközét. Ez a szükségszerűség egyre időszerűbb, tekintettel a latin-amerikai kontinensen folyó harc hevességére.

Természetesen nincs szó arról, hogy egyik országból a másikba exportáljuk a forradalmat. Szűk látókörű nacionalista álláspont volna viszont, ha nem értenénk meg, hogy minden országnak szüksége van az összes többi országgal való együttműködésre. Ebben az összefüggésben lett a Bolívia felszabadításáért vívott harcban elesett Ernesto Che Guevara neve az egész Latin-Amerika felszabadításáért folyó küzdelem dicső jelképe. Úgy véljük, hogy a bolíviai forradalom pillanatnyi válsága senkit sem jogosít fel arra, hogy negatív következtetéseket vonjon le a kontinensen folyó harc jellegét illetően.

A lényeges az, hogy a fegyveres harc tendenciája Latin-Amerikában inkább a kibontakozás, semmint a visszaszorulás. A gerillamozgalom természetesen nem minden, mégis igen gyümölcsöző tapasztalatot nyújt arra vonatkozólag, hogyan kell harcolni a zsarnokság ellen és miként kell mérlegelni egy forradalmi helyzetet.

Rinascita, 1967. november 17.
Magyarul megjelent:
Nemzetközi Szemle, 1968. 2. sz.

Egyenlően és együtt

RÉSZLETEK AZ ARUSHAI NYILATKOZATBÓL
1967

Az alant közölt részletek a Tanganyikai Afrikai Nemzeti Unió (TANU) programatikus nyilatkozatából valók. A TANU a fekete afrikai egypártrendszerű, nem-kapitalista úton haladó országok pártjai közül az egyik legjelentősebb; 1954-ben kezdte harcát a függetlenségért, és 1961 óta, Julius Nyerere vezetésével, a független ország kormányzó pártja. Az arushai nyilatkozat hosszú belső harcok utáni kiállás a szocialista orientáció mellett. Ez a dokumentum jellegzetes példája a nem proletár szocialista elméleti elképzeléseknek. Megmutatkoznak benne a főleg elmaradott körülmények között gyakran kialakuló egyenlősdi és puritanizmus elemei, az ősi viszonyok idealizálása, de a gazdasági rend kialakítása körüli tapasztalatlanság is. A nyilatkozat jelzi annak az útnak a keresését, amely lehetővé teszi a kapitalizmus fokának elkerülését, a már jelentkező kapitalista elemek radikális eltávolítását. Könyvünk bevezető tanulmányában foglalkozunk Nyererének az arushai nyilatkozatot megelőző „szocialista" koncepciójával, az úgynevezett ujamaa-szocializmussal. Az arushai nyilatkozat is nyilvánvalóan az ő — későbbi — koncepcióját és fogalmazását tükrözi. A könyvünk későbbi lapjain következő Nyerere-szemelvény — 1973-as előadásának szövege — már átgondoltabb, tudományosabb elképzelésről tanúskodik. Így az arushai nyilatkozat itt közölt részletei segítik egy jellegzetes fekete afrikai politika pozitív elemei erősödésének nyomon követését is.

A TANU hitvallása

A TANU politikája: a szocialista állam felépítése. A szocializmus alapelveit a TANU alkotmánya tartalmazza, az alantiak szerint.

Mivel a TANU hisz abban,

a) hogy minden ember egyenlő;

b) hogy minden egyénnek joga van a megbecsüléshez és az emberi méltósághoz;

c) hogy minden állampolgár a nemzet teljes értékű tagja, s joga van az egyenlő részvételre a kormányzatban helyi, regionális és országos szinten;

d) hogy minden állampolgárnak a törvényes kereteken belül joga van a szólás, a lakhelyváltoztatás, a vallás és az egyesülés szabadságához;

e) hogy minden egyénnek joga van ahhoz, hogy élete és törvény megszabta tulajdona a társadalom védelmét élvezze;

f) hogy minden egyénnek joga van munkájáért igazságos ellenértéket kapni;

g) hogy az összes állampolgár együttesen birtokolja az ország természeti erőforrásait, leszármazottai javára;

h) hogy a gazdasági igazságosság biztosítására az államnak hatékony ellenőrzést kell gyakorolnia a főbb termelési eszközök felett; és

i) hogy az állam feladata aktívan beavatkozni a nemzet gazdasági életébe oly módon, hogy biztosítsa összes polgárának jólétét, megakadályozza, hogy az egyik személy vagy csoport egy másik személyt vagy csoportot kizsákmányolhasson, s megakadályozza a vagyon olyan mérvű felhalmozódását, amely összeegyeztethetetlen az osztály nélküli társadalom fennállásával.

Ezért a TANU alapvető céljai és törekvései a következők:

a) megszilárdítani és megőrizni ennek az országnak a függetlenségét és népének szabadságát;

b) őrködni az egyén elidegeníthetetlen emberi méltósága felett az Emberi Jogok Egyetemes Deklarációja szellemében;

c) biztosítani, hogy ezt az országot a nép demokratikus, szocialista kormánya irányítsa;

d) együttműködni minden afrikai párttal, amely elkötelezett Afrika felszabadítása ügyében;

e) gondoskodni arról, hogy a kormány mozgósítsa ennek az országnak az összes erőtartalékait, a szegénység, a tudatlanság és a betegségek felszámolására;

f) gondoskodni arról, hogy a kormány aktívan közreműködjék szövetkezeti alapon dolgozó szervezetek létrehozásában és fenntartásában;

g) gondoskodni arról, hogy ahol lehetséges, ott maga a kormány közvetlenül vegyen részt az ország gazdasági fejlesztésében;

h) gondoskodni arról, hogy a kormány egyenlő lehetőséget adjon minden férfinak és nőnek, fajra, vallásra és társadalmi helyzetre való tekintet nélkül;

i) gondoskodni arról, hogy a kormány gyökerestül szüntesse meg a kizsákmányolás, a megfélemlítés, a hátrányos megkülönböztetés, a megvesztegetés és a korrupció minden fajtáját;

j) gondoskodni arról, hogy a kormány hatékony ellenőrzést gyakoroljon a fő termelési eszközök felett, és olyan politikát folytasson, amely előrevisz az ország gazdasági erőforrásainak kollektív tulajdona felé;

k) gondoskodni arról, hogy a kormány együttműködjön a többi afrikai állammal az afrikai egység megteremtésében;

l) gondoskodni arról, hogy a kormány fáradhatatlanul munkálkodjék a világ békéjén és biztonságán az ENSZ-en keresztül.

A szocializmus politikája

Mentesség a kizsákmányolástól

Az igazi szocialista államban minden ember dolgozik, és nincs sem kapitalizmus, sem feudalizmus. Nincs benne két osztály, egy alsó osztály, amelyet azok alkotnak, akik dolgoznak megélhetésükért, és egy felső osztály, amelyik a mások munkájából

él. A valóban szocialista országban egyik ember sem zsákmányolja ki a másikat; mindenki, aki fizikailag munkaképes, dolgozik; minden dolgozó megkapja végzett munkájának teljes ellenértékét; és a különböző fajta munkákból származó jövedelmek nem különböznek egymástól jelentősen.

Egy szocialista országban csak azok élnek a mások munkájából, s azoknak van joguk ahhoz, hogy a társaikra hagyatkozzanak, akik kisgyerekek, akik túl öregek ahhoz, hogy magukról gondoskodjanak, valamint a rokkantak, és azok, akiknek az állam egy adott időben nem tud munkaalkalmat biztosítani.

Tanzánia a munkások és parasztok országa, de a társadalom még nem szocialista. Tartalmaz még kapitalista és feudális elemeket — azok kísértéseivel együtt. Társadalmunknak ezek a feudális és kapitalista vonásai még terjedhetnek és megerősödhetnek.

A fő termelési eszközök a munkások és parasztok ellenőrzése alá helyezendők

A szocializmus felépítésének és megőrzésének az az útja, hogy a fő termelési eszközöket a munkások és parasztok vegyék ellenőrzésük alá és tulajdonukba, kormányokon és szövetkezeteiken keresztül. Biztosítani kell azt is, hogy az uralkodó párt a munkások és parasztok pártja legyen...

Demokrácia

Egy állam nem szocialista pusztán attól, hogy a termelési eszközök többségét vagy összességét a kormány ellenőrzi és birtokolja. Elengedhetetlen, hogy a kormányt a munkások és parasztok válasszák és irányítsák. Ha Rhodesia és Dél-Afrika fajvédő kormányai ellenőrzésük és irányításuk alá vonnák a fontosabb termelési eszközöket, ez a kizsákmányolást stabilizálná; nem vezetne szocializmushoz. Igazi szocializmus nem lehetséges demokrácia nélkül.

A szocializmus: hitvallás

A szocializmus életforma, és a szocialista társadalom nem születhetik meg önmagától. A szocialista társadalmat csak azok építhetik fel, akik hisznek a szocializmus alapelveiben és maguk is gyakorolják azokat. A TANU elkötelezett tagjai szocialisták, és szocialista társaik — vagyis társaik e politikai és gazdasági rendszerbe vetett hitben — mindazok, akik Afrikában vagy másutt küzdenek a munkások és parasztok jogaiért. A TANU minden tagjának, s kiváltképpen a TANU vezetőinek legfőbb kötelességük elfogadni ezeket a szocialista alapelveket, s ezekkel összhangban élni életüket. Különösképpen egy igazi TANU-vezető nem élhet mások verejtékéből, nem cselekedhet feudális vagy kapitalista módra.

A szocialista célkitűzések sikeres megvalósítása igen nagy mértékben a vezetőkön múlik, mert a szocializmus hit az élet egy bizonyos módjában, s nehéz egy vezetőnek előmozdítania annak kibontakozását, ha ő maga nem tartja azt tiszteletben...

Kemény munka a fejlődés alapja

Néhány a rendelkezésre álló pénztől függő terv kivitelezése jól halad, de sok olyan terv van, amely elakadt, vagy amelyet a pénz hiánya miatt soha nem lehet teljesíteni. Még egyre a pénzről beszélünk, egyre többet foglalkozunk a pénz megszerzésével, csaknem minden energiánkat erre fordítjuk. Nem fogjuk csökkenteni erőfeszítéseinket annak a pénznek a megszerzésére, amire valóban szükségünk van, azonban helyesebb lenne azzal töltenünk időnket, hogy elmenjünk a falvakba, megmutatni a népnek, hogyan segíthetik elő a fejlődést saját erőfeszítéseikkel, mintsem oly sok-

szor hosszú és költséges külföldi utakra menni, hogy fejlesztési pénzeket szerezzünk. Ez a reális útja annak, hogy az országban mindenkihez eljuttassuk a fejlődést.

Mindez nem azt jelenti, hogy mostantól fogva nincs szükségünk pénzre, vagy hogy ezentúl nem telepítünk ipart vagy nem fogunk sok pénzt igénylő fejlesztési programokba. Továbbá azt sem mondjuk, hogy ezentúl nem fogadunk el, vagy akár nem kérünk pénzt más országtól a fejlesztéshez. Ezt *nem* mondjuk. Továbbra is fel fogjuk használni a pénzt; és minden évben több pénzt fogunk a fejlesztési tervekre fordítani, mint az előző évben, mivel ez egyik jele lesz fejlődésünknek.

Amit azonban mondunk, az nem más, mint hogy mostantól fogva tudnunk kell, hogy mi az alapja és mi a gyümölcse a fejlődésnek. A *pénz* és a *nép* közül a nép, és annak kemény *munkája* a fejlődés alapja, a pénz pedig ennek a kemény munkának egyik gyümölcse.

Mostantól fogva fel kell egyenesednünk és a saját lábunkon kell járnunk, ahelyett, hogy fejtetőre állítva nézzük ezt a kérdést. Lesz ipar és lesz pénz, ennek alapja azonban a *nép* és annak *kemény munkája*, elsősorban a *mezőgazdaságban*. Ez az önállóság értelme. Ezért a következőkre kell helyeznünk a hangsúlyt:

a) a földre és a mezőgazdaságra,
b) a népre,
c) a szocializmus és az önállóság politikájára és
d) a jó vezetésre...

A vezetőség

1. A TANU és a kormány minden vezetője munkás vagy paraszt legyen, és semmi köze nem lehet a kapitalizmus vagy feudalizmus üzelmeihez.

2. Sem a TANU, sem a kormány vezetői nem lehetnek semmilyen társaság részvényesei.

3. Sem a TANU, sem a kormány vezetői nem lehetnek tagjai magántulajdonban levő vállalat igazgatóságának.

4. Sem a TANU, sem a kormány vezetői nem kaphatnak két vagy több fizetést.

5. Sem a TANU, sem a kormány vezetőinek nem lehetnek magántulajdonban levő házaik, amelyeket bérbe adnak.

6. Ebben a határozatban a „vezető" kifejezés a következőkre vonatkozik: a TANU Országos Végrehajtó Bizottságának tagjaira; miniszterekre, a parlament tagjaira, a TANU-hoz tartozó szervezetek főtisztviselőire, a társadalmi szervezetek főtisztviselőire, mindazokra, akiket a TANU alkotmányának valamely cikkelye alapján kijelöltek vagy megválasztottak, tanácsosokra, közhivatalok közép- és felső kádereire. (Ebben az összefüggésben a „vezető" férfit vagy férjet és feleségét, illetve nőt vagy asszonyt és férjét jelenti.)

The Arusha Declaration and TANU's Policy on Socialism and Self-reliance. Publ. by the Publicity Section, TANU, Dar es-Salaam 1967.
1—4. és 16—20. old.

Sékou Touré / A nem-kapitalista út a teljes és igazi demokráciához vezető út

RÉSZLET „A GUINEAI FORRADALOM ÉS AZ ANTIIMPERIALISTA HARC" C. CIKKBŐL

1967

Ahmed Sékou Touré (szül. 1922) Guinea államelnöke, a Guineai Demokrata Párt főtitkára. A fekete afrikai függetlenségi mozgalmak egyik legjelentősebb, az afrikai politikai harcok és a francia munkásmozgalom tapasztalatain nevelődött személyisége. A francia nyugat-afrikai gyarmatbirodalom antiimperialista egységszervezetének, az Afrikai Demokratikus Tömörülésnek (RDA) megalakítása jórészt az ő tevékenységéhez fűződik. E mozgalom radikális szárnyához tartozva szervezte meg saját hazájában a francia gyarmatosítók elleni harcot, s elérte — elsőként és egyetlenként —, hogy országa népe páratlan arányú többséggel népszavazás útján szüntesse meg a francia gyarmatosítók jelenlétét; ennek a politikai akciónak a sikere is Sékou Touré taktikai érzékét dicséri: felismerte azt a pillanatot, amikor a francia imperializmus egy látszatengedménynek tervezett lépését visszájára, a francia gyarmatosító ellen lehetett fordítani. Guinea függetlenné válása, 1958 óta az ország elnöke, a párt vezetője, aki megszervezte Guinea harcát a gyakran támadó külső és belső reakció ellen, a kapitalista szakasz átugrásáért, a szocialista orientációjú nem-kapitalista út kimunkálásáért. Publicisztikai, elméleti és költői munkássága is rendkívül termékeny. Írásai az alapfokú politikai ismeretek népszerű feldolgozásától az afrikai és nemzetközi kérdések elméleti megközelítéséig a legváltozatosabb jellegűek.

A fejlődésnek csak két útja van. Az egyik az az út, amely a magántulajdon uralmán, az egyéni haszon uralmán, vagyis a tulajdonosok azon csoportja érdekeinek uralmán alapszik, amely kizsákmányolja a dolgozó tömegeket, és amely ezen tömegek munkaerejének felhasználásából él. Ezt az utat kapitalista útnak nevezik. Annak a kérdésnek az eldöntése, hogy a kapitalizmus a fejlődés első, második vagy legfelső szakaszában van-e, hogy struktúrája családi, falusi, nemzeti vagy nemzetközi-e, már a rendszer mennyiségi mutatóinak értékelései körébe tartozik. Magát a rendszert viszont jellege határozza meg, az az antagonizmus, amelyet a rendszer a termelési eszközök tulajdonosai és a termelők között, a gazdasági tevékenység tisztán pénzügyi célja és társadalmi-emberi célja között teremt, amely utóbbi minden gazdasági tevékenység célja kell hogy legyen.

Az ezzel ellentétes utat nevezzük a fejlődés nem-kapitalista útjának. Azt kérdezik tőlünk, hogy a fejlődés nem-kapitalista útja nem a szocializmus felé vezet-e. Valóban,

a fejlődés nem-kapitalista útja szocialista törekvés kifejezője. A szocializmus a történelmi fejlődés meghatározott szakasza, amelyet a kommunizmus követ, de attól függetlenül, hogy a haladás megáll-e ennél a szakasznál vagy folytatódik, igaz az, hogy minden olyan út, amely elveti a kizsákmányolást és az ember ember által való elnyomását, nem-kapitalista út! A szocializmus az egyik szakasza annak az útnak, amelyen haladva megszüntették a kizsákmányolást és az elnyomást. A kommunizmus a másik szakasza ugyanennek az útnak. De mindkét szakasznak pontosan ugyanaz a jellege, vagyis mindkettő a nép érdekein alapul, megköveteli a kizsákmányolás és az elidegenedés mindennemű formájának megszüntetését, a társadalmi igazságosság megteremtését, amely a legtökéletesebb harmónia viszonyai között garantálja az ember és a társadalom biztonságát és felvirágzását. Ennek fényénél nem az egyik vagy másik szakasz vagy színvonal szempontjából határozzuk meg utunkat, hanem a szakadatlan történelmi folyamat szem előtt tartásával.

A fejlődés nem-kapitalista útja nem előcsarnoka sem a szocializmusnak, sem a kommunizmusnak, minthogy a szocializmus és a kommunizmus önmagában véve nem egyéb, mint a fejlődés nem-kapitalista útja. A fejlődés nem-kapitalista útja a teljes és igazi demokráciához vezető út. Ez a mi koncepciónk, és megfigyelhetik, hogy mi nagyon ritkán használjuk a „szocializmus" szót. Azok az afrikai kormányok viszont, amelyek szüntelenül a szocializmusról beszélnek, semmit sem tettek a demokratikus, népi és haladó társadalmi struktúra létrehozásáért. Ezek a kormányok olyan kedvező feltételeket teremtenek a kapitalizmus számára, amilyeneket soha nem élvezett. Pénzügyi rendszerük gyarmati, tehát kapitalista, bankjaik kapitalista bankok, a termelési eszközök még mindig a kapitalisták kezében vannak. Mégis akadnak olyan emberek, akik ezeknek a szocialista deklarációknak az alapján hajlamosak ezeket a rendszereket a guineainál haladóbbnak tartani.

Vajon hasonlíthatók-e ezeknek a rendszereknek gazdasági, politikai, szociális és kulturális jellemzői a guineai forradalom vívmányaihoz? Nem akarunk szavaktól megittasulni. Valamilyen valóságot nem frázisok vagy meghatározások segítségével ítélünk meg, hanem jellemzőik alapján. A mi demokráciánk igazi és teljes demokrácia. Ezt igazolhatja bármilyen vita vagy vizsgálat. Másrészt előrehaladási szándékunk szilárd, és mi azt mondjuk, hogy számunkra a legfontosabb a társadalom struktúrájának jellege, a társadalom gyakorlati tevékenységének elvei. Az a tény, hogy a nép legfelsőbb hatalma valóban haladó irányban érvényesül, önmagáért beszél. Számunkra ez a fontos, mert nem akarunk demokráciát a demokrácia kedvéért, és erről már többször szóltunk. A demokrácia számunkra nem végcél, hanem csak eszköze a haladásnak, s ezért nem lehet ellentétben a haladás követelményeivel.

Van olyan nézet, amely szerint a szocializmus kizárólag az iparilag fejlett országokat érdekli, a fejlődés nem-kapitalista útja viszont a fejlődésben elmaradott országok számára van predesztinálva. A mi elképzelésünk szerint a szocializmust nem a műszaki fejlettség színvonala határozza meg, hanem sokkal inkább a rendszer jellege, a gazdaság és a társadalom szervezettségének jellege, a népnek — a harmonikus és kiegyensúlyozott fejlődés objektumának és szubjektumának — vezető szerepe; meghatározza továbbá a politikai, a gazdasági és a kulturális viszonyok jellege és végül a szocialista gondolkodásmód.

A fejlődés nem-kapitalista útja tehát kifejezi választásunkat, amely abban áll, hogy soha nem tűrünk el többé semmilyen kizsákmányoló rendszert, nem tűrünk el

az embert és a népet elnyomó rendszert, nem tűrjük el egyetlen ember vagy embercsoport fölényét a dolgozó tömegekkel szemben, amelyeknek hazánkban rendelkezniük kell és rendelkeznek is azzal a joggal, hogy meghatározzák a munka eszközeit és módszereit, valamint azzal a joggal és lehetőséggel, hogy elosszák e munka gyümölcseit.

Béke és Szocializmus, 1967. 4. sz.

Sékou Touré / A négritude az imperializmus elméleti igazolása

RÉSZLET AZ „AFRIKA ÉS A FORRADALOM" C. TANULMÁNYSOROZATBÓL

Sékou Touré itt közölt írása az afrikai ideológiai harc egyik fontos kérdését tárgyalja. A négritude szellemi irányzatával könyvünk előszavában is, valamint Aimé Césaire közölt írásának bevezetőjében is foglalkoztunk. Rámutattunk ott arra is, hogy a négritude irányzata kialakulása után több ágra szakadt, s ágazatai sok kérdésben szembe kerültek egymással. Sékou Touré jelen elemzésében egy adott koncepcióval száll vitába: a szenegáli filozófus-költő-államelnök, Léopold Sédar Senghorával. Senghor az, aki a néger „sajátosságok" legmakacsabb védelmezője, s tőle származnak azok a kifejezések, illetve idézetek, amelyekre Sékou Touré utal. Senghor az, aki szerint „az értelem hellén, az érzelem néger", ő vallja a „négerség" sajátosságának az „irracionalizmust", szembeállítva ezt az „európai" racionalizmussal, az Értelemmel. Így Sékou Touré írása, amely állásfoglalás a történelem menete konkrét elemzésének szükségessége, a sajátosságok gazdasági-társadalmi okai keresésének fontossága, azaz a tudományos elemzés mellett, egyben a fajgyűlölet mindenfajta formája ellen is síkraszáll és ugyanakkor szenvedélyes ideológiai vitairat is. Vitairat egy olyan ideológiával szemben, amelyet nagyon is egyértelműen minősít reakciósnak, ártalmasnak, az imperializmust szolgálónak.

Egyes „dezafrikanizált" filozófusok a „négritude" fogalmát mint tudományos, mozgósító tényezőt tálalják. Márpedig a „négritude" egy olyan képtelenség, amelyet sajnos továbbra is oktatnak az afrikai iskolákban. A „négernek" az afrikaihoz viszonyított meghatározása saját magunknak egyfajta tagadását jelenti. Miért akarják önök azt, hogy az azonos életmódú, egyforma oktatásban részesülő egyetemi hallgatók azt képzeljék: értékük attól függ, hogy a szuszu, a malinké, a fula vagy a kisszi törzshöz tartoznak-e. Az objektív, tudományos tény alárendelődik az irracionális és elvont ténynek. A „négritude" nem objektíve adott tény, a bőrszín csak a környezeti feltételekhez alkalmazkodó jelenség, és ez áll a bőr szöveteire, a verejtékmirigyekre stb. is. Az állatoknál a szarvasmarhafélék talán mind azonos színűek? Természetes, hogy nem! És egyesek az ember természetét a szín segítségével akarják meghatározni!

Meg kell azonban magyaráznunk a „négritude" fogalmának eredetét. Történelmi termékről van szó, azoknak a fehér fajoknak a termékéről, akik bevezették az ural-

mi, kizsákmányoló és elnyomó rendszereket, valamint gyakorlattá teszik az imperializmust és a kolonializmust. Az imperializmus elméleti igazolása az, hogy megtagadnak az afrikaitól, a „négertől" minden emberi tulajdonságot, és a velük való érintkezést is lealacsonyítónak tartják. A fehér gyarmatosító, szégyenletes rasszizmust tanúsítva, létrehozta a gyarmatosító nemzeteknél a „négergyűlöletet", amelyből sok fehér még korántsem gyógyult ki. A történelem eddig nem ismerte még az ember ehhez fogható módszeres lebecsülését. A „négerellenes" fajgyűlölő ideológia, ez a betegség — amelyre a gyarmatosító és a gyarmatosításban velük cinkos hatalmaknak indokolt lenne honfitársaik kigyógyítása érdekében orvosságot keresniük — a tudománynak ez az alávaló megtagadása a fekete rabszolga-kereskedelemmel született, a gyarmatosítással fejlődött ki és új erőre kap a neokolonializmussal. Felesleges azt kérdezni, hogy tudósok hogyan viselkedhettek és viselkedhetnek még most is ily egységesen, magatartásukban a legostobábbakhoz válva hasonlóvá.

A gyarmatosító és imperialista nemzeteknek a gazdaság felhalmozásához szükségük volt arra, hogy tőkés kizsákmányolásra irányuló akaratuknak alávessék még az alávethetetlent is. A gőz lóerői nem voltak elegendők, még több, a „néger erő" is kellett nekik. E célból csak ki kellett hirdetniük, hogy a „néger" nem ember, hogy elfogadják a következőt: a gyarmatosítás nem az embernek ember által, hanem a „négernek" az ember által való kizsákmányolása.

A négert azért gyarmatosították, mert gyarmatosításra termett, mert nem tartozik a fehérekkel egy fajtához. Biztosak lehetünk abban, hogy ha a fekete ember szőrzete lett volna fejlettebb, nem pedig fordítva, akkor ragyogó biológiai tézisek születtek volna annak megcáfolhatatlan és végleges kimutatására, hogy az állatok között a „néger" valahol a csimpánz és a gibbon között helyezkedik el.

Akadnak „tudósok" a gyarmatosító és imperialista nemzetek állampolgárai közt, akik egész tudományos életüket azzal töltik, hogy mérőeszközzel a kezükben a feketék és a majmok koponyáját méricskélik. Abban reménykednek, hogy bizonyíthatják: a „négerek" és a majmok elsőfokú unokatestvérek!

Mivel a XV. században egyes európai nemzetek bizonyos fokig megelőztek minket a rombolás és az uralkodás fegyverei terén, ezt az előnyt arra használták fel, hogy az afrikaiak százmillióit deportálták borzasztó körülmények között Amerika termékennyé tételére. Majd, még mindig romboló hatalmuk erejével, eljöttek, hogy rabszolgává tegyék az afrikai népek maradék részét.

Az afrikai kizsákmányolásra született „négerré" lett.

A gyarmatosításnak, a fekete rabszolga-kereskedésnek szüksége volt erre az igazolásra. Azt mondtuk, hogy minden társadalmi-gazdasági infrastruktúra neki megfelelő ideológiát kíván.

E gyalázatözön láttán, és mivel „koszos négereknek" és „vadaknak" neveztek minket, néhányan közülünk az ellenfél terepén vették fel a harcot a „négritude" fogalmának meghirdetésével. De egy forradalmár, egy öntudatos ember sohasem az ellenfél terepén harcol.

A forradalmi stratégia és taktika azt követeli, hogy a forradalmár ne rendelje alá cselekvését az ellenfél cselekvésének. Folyamatos offenzívával kell az ellenséget leigáznia, még ha az erőviszonyok valamelyes időszakos visszavonulásra kényszerítik is. Tehát tagadhatatlan, hogy forradalmi öntudat híján idézték fel vagy inkább találták ki a „négritude" fogalmát. Magunkban hordva az alacsonyabbrendűségi komp-

lexust, meggyőzve, hogy nincs se civilizációnk, se kultúránk, oda jutottunk, hogy elhittük: csak úgy emelkedhetünk a kultúra és a civilizáció lépcsőfokain, ha azokhoz viszonyítva határozzuk meg magunkat, akik személyiségünket elidegenítették. Így lehetővé tettük nekik, hogy egy általunk fajelmélet-ellenesnek vélt fajelméletbe taszítsanak minket, új fegyvereket adva nekik a mi elpusztításunkra és megvetésünkre; egész odáig, hogy a világ előtt kijelentettük: „ha az értelem hellén, az érzelem néger". Vallomást tettünk: mi vagyunk az érzelem, az irracionalizmus, a logikátlanság, ha nem az oktalanság, ők pedig a görög-római, angol-szász, germán-szász stb. civilizációk fenséges örökösei, ők maguk az „Értelem". A magunknak követelt „négritude" fogalommal vállaltuk az őáltaluk ránk mért kizárást. Ez volt a tragédia és ez még ma is, hiszen a „négritude" tartja magát, és Afrika néhány iskolájában, irodalmi szalonjában, kulturális klubjában még virágzik. Az átdolgozott és javított „négritude", amit a neokolonializmus a napi ízléshez alakított át, ma azt bizonyítja nekünk, hogy semmi közünk az afrikai arabokhoz, kizárólag csak a mi régi gyarmatosítóinkhoz, az „anyaországi" testvéreinkhez van közünk.

Történelmileg tehát a „négritude" szubjektív reflex volt. A „néger" különös voltát akarták megállapítani, és a négritude ennek a különösségnek meghatározására tűnt alkalmasnak. Az afrikai megszűnt afrikai lenni, hogy fogalom, agyrém legyen. Az imperialista ideológia bizonyítani akarta, hogy az afrikai képtelen a földrészéhez kötődő valóságos emberi mivoltának civilizációt teremteni, képtelen teremtő emberi létének a kifejezésére. Az imperializmus misztifikáló ideológiája becsapta az afrikait, hogy megkaparintsa kontinensét, és lám, az afrikai maga elfogadja ezt a megfosztást a „négritude" fogalma révén. Ez a „négerré" lett rabszolga, ez a „rabszolgának született" „néger" kijelenti: „ez igaz, én néger vagyok, néger lelkem van, oktalan vagyok és öntudatlan". Mert ez az, amit a „négritude" állít. Mi viszont azt hirdetjük, hogy nem létezik fehér, sárga vagy fekete tudat. A „négritude" csak a személyiségtől való megfosztást, a fekete bőrű emberek emberi értékeinek elidegenítését fejezi ki.

Jellemző, hogy a „négritude" fogalma jelenleg, Afrika függetlenedésének idején a felszabadulást továbbra is késleltetni akaró imperialista misztifikáló erőknek lett vesszőparipája. A nemzetközi konferenciákon nem a „négerek" beszélnek a legtöbbet a „négritude" fogalmáról, hanem a „nem négerek" hivatkoznak rá.

Ám tegyen meg az imperializmus mindent, hogy minket a szénnel és az olajjal tévesszen össze; érthető, ha egyes afrikai embereket érdekei házőrző kutyájává akar tenni; semmi meglepő nincs abban, ha azt akarja, hogy gondolkodóink, íróink odaadóan szolgálják őt faji ideológiájának formába öntésével; de ami hihetetlen, és egész Afrika számára szégyenletes, az az, hogy egyes afrikai értelmiségiek vállalják e méltatlan szerep ellátását.

Mi hiszünk abban, hogy az afrikai népek történeti fejlődésének feltételei sajátosak. Hisszük, hogy az afrikai népek bizonyos társadalmi szervezeti formái, bizonyos intellektuális eljárásai és bizonyos gazdasági módszerei teljesen eredeti jellemvonással bírnak.

Ezek a ténylegesen sajátos jellegű adottságok elemezhetők tudományosan, történeti vagy gazdasági okaik, társadalmi értelmük alapján. De egyáltalán nem igazolhatók az ember bőrszínével vagy hajának jellemzőjével.

A népek életfeltételei, gazdasági és társadalmi viszonyai, kulturális ténykedései a világon sehol sem aszerint alakulnak, hogy bőrük többé-kevésbé fehér, sárga vagy fekete.

Márpedig az életfeltételek, a gazdasági és társadalmi viszonyok határozzák meg az emberi társadalmak fejlődésének gyors vagy lassú jellegét.

Az afrikai jelleg, ami magában foglalja földrészünkön az emberi fejlődés valamennyi sajátos realitását, az Afrikában lakó és népeink között élő fehér, fekete vagy sárga, keresztény, muzulmán vagy akár fétisimádó emberek — tehát valamennyi itt élő ember — gondolkodásában és konkrét viselkedésében nyilvánul meg.

Egyébként így lehetséges az, hogy a régen Afrikába emigrált ázsiai, nevezetesen libanoni és szíriai eredetű családok olyan nemzedékeket szültek, amelyek csak az afrikai valóságot ismerik, és amelyek viselkedése sok területen azonos a mienkkel.

Ugyanígy van az afrikai eredetű európaiakkal és amerikaiakkal, akik örökbe fogadó társadalmukhoz asszimilálódva vagy abba beépülve jellembelileg és mentalitásbelileg szintén alaposan átalakultak. Ez közelebb viszi őket az európai vagy amerikai emberhez, mint az afrikai emberhez.

A „négritude" fogalmát védők alapvető tévedése éppen az, hogy alábecsülik a környezetnek és a történelmi tényeknek az emberi gondolkodásra és reflexekre gyakorolt meghatározó erejét.

Az a Guineában született libanoni, aki csak a mi nemzeti nyelveinket ismeri az arab helyett, és alkalmazkodott gazdasági és társadalmi rendszerünkhöz, nem inkább afrikai-e, mint az a fekete, aki mindig csak Európában vagy Amerikában tartózkodott?

És ha az összes feketének azonosak az erényei és a hibái, nem kellene-e akkor elismerni az összes fehér embernek nemzeteken és földrészeken túli azonosságát is?

Van „blanchitude" („fehérség"), fehér lélek, fehér kultúra, fehér szabadság, fehér igazság, fehér civilizáció?

Ha nincs, igazolható-e, és tudományos tanná emelhető-e a „négritude"?

A civilizációs értékeket, a történelem indítékait és az emberek létfeltételeit az őket takaró szociális vagy antiszociális természet, nem pedig az érintett népek faja határozza meg.

Az afrikai ember bizonyíthatja emberi értékeit és bizonyítania is kell anélkül, hogy az irracionálishoz folyamodna.

Az afrikai ember, akit a gyarmati uralom és elnyomás lealacsonyított, a legszégyentelenebb diszkrimináció önkényesen kizárt az egyetemes társadalomból és számkivetett az emberi közösségből, saját magából meríti majd a szükséges erőt, hogy minden elidegenedéstől és komplexustól megszabadulva bizonyítsa önnön személyiségét.

Az afrikai ember, akit a történelem által megcsalatott emberi tudat ösztönöz, aki új teremtőképességeket merít az emberi tudás forrásából, saját kulturális és társadalmi gazdagságára támaszkodva, akár akarják, akár nem, már hozzájárult és továbbra is hozzájárul az egyetemes civilizációhoz.

Következésképpen az igaz és jogos emberi célokra irányuló forradalmi öntudat ösztönzi majd az afrikai népeket arra, hogy érvényre juttassák az afrikai személyiséget az Afrika alárendelésére és leigázására törekvő mindenfajta kísérlettel szemben; ennek az afrikai személyiségnek olyan humanizmus az alapja, amelynek lényegét még korántsem tártuk fel.

Ahmed Sékou Touré: L'Afrique et la Révolution.
Tome 13, kiadó és évszám nélkül.
188—194. old. (Au sujet de la „négritude".)

Luis Corvalán / A haladás fő feltétele a proletár és a kispolgári forradalmárok közötti kölcsönös megértés

RÉSZLETEK „A FORRADALMI ANTIIMPERIALISTA ERŐK SZÖVETSÉGE LATIN-AMERIKÁBAN" C. CIKKBŐL 1967

Luis Corvalán (szül. 1916) a Chilei Kommunista Párt főtitkára 1958 óta. Tanító volt; forradalmi tevékenysége miatt azonban elbocsátották; ettől kezdve kizárólag politikai tevékenységet fejtett ki a párt funkcionáriusaként, lapjának munkatársaként, később főszerkesztőjeként, majd pártvezetőként. A Népi Egység kormánya elleni fasiszta puccs után elfogják és a világméretű tiltakozó akciók ellenére embertelen körülmények között börtönben tartják. Corvalán politikai és elméleti tevékenységének szinte központi törekvése a párt és a munkásosztály szövetségi és egységpolitikájának kialakítása volt. Tevékeny szerepe volt már 1936-tól a chilei népfront megteremtésében; az ekkor létrehozott népfront 1938-ban átmenetileg hatalomra is jutott. A továbbiakban is, sokszor illegalitásban, a legsúlyosabb körülmények között harcolva, fejtett ki forradalmi tevékenységet. Kiemelkedő szerepe volt a másik chilei marxista párt, az Allende vezette szocialista párt és a kommunista párt közötti szoros jó viszony és együttműködés kialakításában. Ez a viszony volt egyébként egyik tényezője annak a győzelemnek, amelyet a baloldal 1970-ben aratott Allende elnökké választásával és a népi kormányzat megteremtésével. E győzelem történelmi jelentőségét nem kisebbítheti, hogy a fasiszta katonai erőszak, az Egyesült Államok támogatásával, 1973 szeptemberében véresen leverhette. — Itt bő részletekben közölt cikkében is elsősorban a különböző társadalmi osztályok és rétegek együttműködése, a kommunisták, a munkásosztály szövetségi politikája kérdéseit taglalja, kontinentális vonatkozásban. Az a törekvése, hogy — egyes áramlatokkal ellentétben — megkeresse a nem szocialista, nem proletár forradalmi erőkben, elkötelezett antiimperialista mozgalmakban, romantikus és áldozatkész csoportokban mindazt, ami bennük előrevivő lehet, és amit a fő cél, a szocializmus győzelemre juttatása szolgálatába lehet és kell állítani. Ez a kérdés igen lényeges és időszerű volt éppen Latin-Amerikában a hatvanas évek második felében.

Latin-Amerika népeit a közös ellenség ellen, az észak-amerikai imperializmus és a helyi oligarchiák ellen vívott harc, továbbá annak szükségessége egyesíti, hogy a legaktívabb szolidaritást tanúsítsák a világ minden népének, többek között Vietnamnak és Kubának a harcával, kontinensünk antiimperialista és antifeudális mozgalmával, kivált azokkal, amelyek kénytelenek voltak a fegyveres harc útjára lépni

(mint például Guatemalában, Venezuelában, Kolumbiában és Bolíviában), vagy az illegalitás súlyos körülményei között harcolnak.

A függetlenségi harcnak a múlt században Latin-Amerikában kifejezetten kontinentális jellege volt. Bolívar, Sucre, San Martín, O'Higgins[1] nemcsak hazája függetlenségéért harcolt, hanem Amerika többi népének szabadságáért is. Abban az időben még nem alakultak ki nemzeti államok és gyakorlatilag nem voltak földrajzi határok. Csupán igen pontatlan határai voltak azoknak a gyarmati birtokoknak, amelyek a mai köztársaságok területén feküdtek. Ennek következtében a kontinens különböző népeinek függetlenségéért és felszabadításáért küzdő hadseregekben különböző addigi gyarmatokról származó tisztek és katonák harcoltak.

A függetlenség kivívásával és a kapitalizmus fejlődésével kialakultak a nemzeti államok, s ezek kijelölték határaikat. De a latin-amerikai népeknek továbbra is közös volt a sorsuk, közös problémák merültek fel előttük és újra közös ellenségük támadt. Ugyanakkor kontinensünk országai nem kerülték, nem kerülhették el a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődése, a társadalom egyenlőtlen fejlődése törvényének hatását. Latin-Amerika általános elmaradottsága mellett különbségek vannak az egyes országok között a gazdasági, a politikai és a társadalmi fejlettség szintje tekintetében. Ezért öltöttek nemzeti jelleget kontinensünk forradalmai, ezért valósult meg különböző formákban és különböző időkben a latin-amerikai népek felszabadulása.

Ennek következtében a jelenlegi helyzet különbözik a múlt századi felszabadító háborúk időszakának helyzetétől. Másfelől azonban figyelembe kell vennünk azt a tényt, hogy az észak-amerikai imperializmus az egész kontinens méreteiben folytatja agresszív és beavatkozási politikáját, és amint ezt a Kubai Kommunista Párt Központi Bizottsága május 18-i nyilatkozatában hangsúlyozta: „Internacionalizálja az agresszív háborúkat azáltal, hogy különböző nemzetiségű katonákat használ fel, ahogy ez Koreában történt, s ahogy ez ma Dél-Vietnamban történik, ahol dél-koreai, thaiföldi, Fülöp-szigeti, új-zélandi és ausztráliai csapatok vesznek részt, vagy ahogy Santo Domingóban történt, ahol brazil, Costa Rica-i, hondurasi, nicaraguai és paraguayi katonák vettek részt az intervencióban; az Amerikai Államok Szervezete segítségével nemzetközi fegyveres erőket próbál alakítani, hogy ezeket felhasználja Kuba ellen és a kontinens felszabadító mozgalmai ellen."

Ennélfogva az imperializmus politikája még inkább szükségessé teszi a latin-amerikai népek közös akcióit, harcuk kontinentális jelleget ölt és kiemelkedő nemzetközi jelentőségre tesz szert...

A kubai forradalom szemléletes bizonyítéka annak, hogy az élet áttör minden sémán, újabb figyelmeztetés arra, hogy nem szabad ennek vagy annak a tapasztalatnak a sajátos, specifikus vonásait általánosítani. De helytelen volna ezen az alapon tagadni, hogy egy forradalom — az adott esetben a kubai forradalom — sajátos vonásai megismétlődhetnek más helyen (ha nem is teljesen azonos formában). Ezért úgy véljük, hogy néhány latin-amerikai országban, ahogyan ez Kubában is történt, a forradalom lángja egy partizángóc létrehozásából lobbanhat fel.

Ahhoz, hogy ez megtörténjék, természetesen nem elegendő a forradalmárok csoportjának bátorsága és elszántsága, bár ennek a tényezőnek is megvan a maga szere-

[1] *Simon Bolívar* (1783—1830), *Antonio José de Sucre* (1795—1830), *José de San Martín* (1778—1850), *Bernardo O'Higgins* (1775—1842): a XIX. század első negyedében zajlott latin-amerikai spanyolellenes függetlenségi háború négy kiemelkedő hadvezére.

pe és döntő jelentőségűvé válhat. Emellett feltétlenül szükség van kedvező általános körülményekre. Ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy e körülményeknek minden tekintetben kedvezőknek és teljesen éretteknek kell lenniük. De mindenesetre érlelődőben kell lenniük, azzal kecsegtetve, hogy teljesen megérnek majd.

Természetesen korántsem elegendő kijelölni azoknak a partizánakcióknak vagy más fegyveres harci formáknak a helyét és pontos kezdési idejét, amelyek kiindulópontul szolgálhatnak a hatalom meghódításához. Lenin óva intett a kalandoktól, amelyek rendszerint drága forradalmár életek hasztalan elvesztéséhez és a mozgalom visszaeséséhez vezetnek. De a leninizmust mindig alkotó merészség, a forradalmi folyamat előrevitelére irányuló törekvés jellemezte. Ezért nem szabad sem indokolatlanul elvetni, sem vakon elfogadni bármely harci formát. A legfontosabb az, hogy határozottan a harc útjára lépjünk, igyekezve minél jobban felmérni a helyzetet, megtalálni a leghelyesebb utat, folyton javítva a gyakorlati tapasztalatok alapján taktikánkat. Mindig felkészültnek kell lennünk mind a támadásra, mind a visszavonulásra, kitartóan keresve a kedvező helyzetet, amely lehetővé teszi a forradalom útjának megnyitását.

(...)

Senki előtt sem titok, hogy a latin-amerikai forradalmárok különbözőképpen ítélik meg a forradalom több problémáját. Ezek az eltérő tendenciák azóta keletkeztek és nyilvánultak meg különösen erősen, amióta a latin-amerikai forradalmi mozgalom soraiba új harcosok jelentős tömegei kapcsolódtak be, amelyek a proletariátus politikailag legelmaradottabb rétegeiből, valamint a kispolgárságból kerültek ki, s amióta nemzetközi síkon a forradalmi erők soraiban nézeteltérések támadtak, amelyek akadályozzák a Föld minden sarkán folyó harcot.

Olyan problémákról van szó, amelyeket a modern társadalom fejlődése, új, rendkívül bonyolult társadalmi jelenségek kialakulása, az objektív feltételek különbözősége, a forradalmi erők növekedése idézett elő.

Lenin azt mondotta, hogy a munkásmozgalom fejlődése, új harcosoknak és új dolgozó rétegeknek a bevonása „elkerülhetetlenül ingadozásokkal jár együtt az elmélet és a taktika terén". Felhívta a figyelmet arra, hogy nem lehet „valamilyen fantasztikus eszményhez" igazodni, ellenkezőleg, objektíven kell felfogni a dolgot, mint „mindennapi emberek gyakorlati mozgalmát".

A növekedés nehézségeiről van tehát szó, amelyeket nem lehet máról holnapra leküzdeni. De objektív tény az is, hogy az imperializmus igyekszik hasznot húzni és valóban hasznot is húz a forradalmi erők, főleg a kommunista pártok közötti nézeteltérésekből. Ennélfogva kötelességünk úgy cselekedni, hogy a nézeteltérések semmiképpen se akadályozzák az akcióegység elérését a közös ellenség elleni harcban, mert különben ezek a nézeteltérések csak előmozdíthatják az ellenség terveinek megvalósulását.

A kommunista pártok közötti nézeteltérések éppúgy nem leküzdhetetlen akadályai kölcsönös megértésüknek, mint ahogy a köztük és más forradalmi erők közötti felfogásbeli különbségek nem gátolhatják az imperializmus elleni közös harcukat.

A tapasztalat azt mutatta, hogy a nyílt polémia csak szükségtelen vádaskodásokhoz és önkényes értékelésekhez vezet. Az ilyenfajta polémia fő eredménye a nehézségek fokozódása, nem pedig azok leküzdése. Néha a pártoknak bizonyos körülmények között nyilvánosan kifejezésre kell juttatniuk véleményüket ebben vagy abban

a kérdésben. Mi nem ellenezzük ezt. De meg vagyunk győződve arról, hogy a kölcsönös megértés megteremtésének legjobb módjai: a közvetlen érintkezés, a kétoldalú és több oldalú találkozók, a sértegetések nélküli testvéri párbeszéd, és legfőképpen a közös akciók szakadatlan továbbfejlesztése.

A latin-amerikai forradalom mozgatóerői a munkásosztály, a parasztság (amely sok országban többségében indiánokból áll), a diákság, a középrétegek, valamint a nemzeti burzsoázia néhány csoportja. Ezen erők között akadnak ellentétek, de túlsúlyban vannak az észak-amerikai imperializmus és az oligarchia elleni harc közös érdekei. Ennélfogva reális lehetőségek vannak egyesülésükre, egyre szükségszerűbbé válik közös harcban való tömörülésük.

Az imperialistaellenes és oligarchiaellenes erők legszélesebb akcióegységének politikáját folytatva, mi kommunisták mindig abból indulunk ki, hogy a tartós és harcos egységfront megteremtésének legjobb biztosítéka a munkás-paraszt szövetség, a proletariátus szövetsége a nép nem proletár rétegeivel. Latin-Amerikában az ebben az irányban való előrehaladás fő feltétele a proletár és a kispolgári forradalmárok közötti kölcsönös megértés.

(...)

A latin-amerikai kommunista pártok megalakulása és megerősödése a forradalmi proletariátus értékes vívmánya.

Életük és fejlődésük nem volt könnyű. Nemcsak a nyílt ellenség támadásait kellett kiállniuk, hanem végig kellett vívniuk a harcot az anarchizmussal, a trockizmussal és a soraikban fellépő más kispolgári tendenciákkal is.

A kommunista pártok megalakulásával megvalósul a marxizmus egyesítése a munkásmozgalommal, ami feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a munkásosztály, Marx szavaival élve, ne csak magában való osztály legyen, hanem magáért való osztállyá változzék, hogy tudatosan harcolhasson felszabadulásáért.

A kommunista pártok életében, akár legális, akár illegális körülmények között tevékenykednek, gyakran keletkeznek káros tendenciák, különböző szektás jelenségek, céhes tendenciák, passzivitás, kalandorság, konformizmus és elvtelenség. Ezeket a tendenciákat csak úgy lehet leküzdeni vagy szétzúzni, ha állandó belső harcot folytatunk a pártvonal érvényesítéséért, az állandó kritika és önkritika, a tömegek közötti mindennapi munka alapján.

Mindezek a káros tendenciák, amelyeket mi, chilei kommunisták saját tapasztalatunkból ismerünk, semmiképpen sem segítik a pártot abban, hogy a munkásosztály és a nép nagy élcsapatává váljon.

A kommunista pártok lehetőségei a fejlődésre, arra, hogy kis pártokból nagyokká legyenek, abban a mértékben válnak valóra, ahogy e pártok a társadalmi csaták élvonalába küzdik fel magukat. A proletár tömegek sokféle tapasztalatra tesznek szert. Végül is a kommunista pártok köré tömörülnek.

Azt szeretnénk, hogy ez a kérdés teljesen világos legyen.

De találkozunk egy másik objektív jelenséggel is, amelyet állandóan figyelembe kell vennünk, mégpedig azzal, hogy nemcsak az öntudatos proletariátus, hanem a kispolgárság egy jelentős része is forradalmi álláspontra tér át, önfeláldozóan harcol a latin-amerikai országok felszabadulásáért és céljául tűzi ki a szocializmus felépítését. Ez különös erővel mutatkozik meg Latin-Amerikában a kubai szocialista forradalom győzelme óta.

A forradalmi harcba bekapcsolódó kispolgári elemek egy része belép a kommunista pártokba vagy a barátok és szimpatizánsok széles körét alkotja köröttük, mindkét esetben befolyást gyakorolva bizonyos ideig ezekre a pártokra. Ám a kispolgári forradalmárok egy jelentős része saját pártot vagy mozgalmat alakít, vagy belép más pártokba, balszárnyat alkotva azokban.

Ezt a tendenciát fokozza a szektásság. A chilei kommunisták hosszú éveken át a proletárdiktatúra azonnali bevezetésének, a tanácshatalom létrehozásának jelszavát hirdették. Ez a szektás állásfoglalás nem segítette elő pártunk növekedését. (Szakítva ezzel a jelszóval, a chilei forradalmat polgári demokratikus forradalomként jellemeztük. De 1945-ben megértettük, hogy ez a nem szektás meghatározás is helytelen, tekintettel a világban végbement változásokra, a proletariátus felemelkedésére, az új korszak tartalmára és a burzsoázia forradalmi lehetőségeinek csökkenésére.)

Mindenesetre a kispolgárság soraiban jelentkező forradalmi tendenciák a proletariátus harcát tükrözik vissza, a kommunista pártok sokesztendős munkájának gyümölcsei, korunk egész történelmi fejlődéséből fakadnak, amelynek menetét főleg a szocialista rendszer fokozatos előrehaladása határozza meg.

Ez a jelenség objektíve nézve siker, haladás, s ezért nem szabad csupán abból a szempontból vizsgálnunk, hogy a kispolgári forradalmárok álláspontja sokszor hibás és tetteiket gyakran a kétségbeesés sugallja.

Nem szabad lebecsülnünk a falusi és városi kispolgárság széles rétegeinek forradalmi lehetőségeit. A latin-amerikai burzsoázia szemlátomást nem képes már vezetni a forradalmi folyamatokat (bár némely csoportjai részt vehetnek ezekben), ezzel szemben a kispolgárságnak nagy lehetőségei vannak arra, hogy forradalmi erőként cselekedjék, sőt vezető szerepet játsszék azokban az országokban, amelyekben a proletariátus számbelileg vagy politikailag viszonylag gyenge.

A kubai forradalom egyik tanulsága az, hogy a kispolgárság forradalmi hősiességre képes a nemzeti felszabadulásért és a szocializmusért folyó harcban.

Azok között a forradalmi áramlatok között, amelyek egyrészt a proletariátus soraiban, másrészt a kispolgárság körében kifejlődnek, az egység és a harc kapcsolata áll fenn. Sok tényező egyesíti őket, de nem kevés meg is osztja. A kispolgári alapon keletkező forradalmi áramlat rendszerint lebecsüli a proletariátust és a kommunista pártokat, hajlamosabb a nacionalizmusra, a kalandorságra, a terrorizmusra, s olykor az antikommunizmust és a szovjetellenességet is megtűri. Könnyebben esik kétségbe és szubjektivizmusba is. Mindazonáltal forradalmi áramlat, amellyel kapcsolatban a forradalmi proletariátusnak inkább az egység, mint a harc álláspontjára kell helyezkednie. A két áramlat között harc folyik a mozgalom vezetéséért és kifejlődik bizonyos mértékben az ideológiai harc is. De minden kísérlet arra, hogy ezt a harcot kiélezzék és az egyik vagy a másik forradalmi áramlat „megsemmisítéséért vívott harccá" változtassák, nem egyéb, mint az imperializmus malmára hajtani a vizet. Ezt bizonyítja az a tény, hogy az imperializmus és ügynökei éppen arra törekednek, hogy kiélezzék ezt a harcot és szakadást érjenek el. Az úgynevezett nemzeti burzsoázia, hogy megőrizze vagy kiszélesítse osztálypozícióit, szintén arra törekszik, hogy a proletariátus és a kispolgárság forradalmi áramlatai egyre jobban eltávolodjanak egymástól.

A forradalmi proletariátus és a kispolgári forradalmi körök kölcsönös megértése,

együttműködése, akcióegysége ma Latin-Amerikában döntő kérdéssé, elsőrendű feladattá vált.

A latin-amerikai kommunista pártok tudatában vannak annak, hogy kölcsönös megértésre kell jutniuk a többi baloldali erőkkel és mindenekelőtt azokkal, amelyek szintén a szocializmusra törekednek. De erélyesen fellépnek az ellen, hogy ezen erők közé sorolják a pártellenes csoportokat és klikkeket, amelyek senkit nem képviselnek és frakciózásból meg szakadárságból élnek.

A proletariátus és a kispolgárság forradalmi erőinek harci együttműködése egészen odáig mehet, hogy egységes forradalmi marxista—leninista pártot alakítsanak ott, ahol ma külön pártjaik vannak.

Chilében a proletariátus és a kispolgárság forradalmi erőinek együttműködése abban nyilvánul meg, hogy a szocialisták és a kommunisták egységesen lépnek fel a Népi Akció Frontjában. Mind a kommunista pártnak, mind a szocialista pártnak mély gyökerei vannak a proletariátus soraiban, bár a kommunista párt gyökerei a mélyebbek. Mindkét pártnak szilárd pozíciói vannak a kispolgárság körében is, ahol viszont a szocialista párt pozíciói az erősebbek.

A kommunista pártban a kispolgári elemek nem alkotnak külön csoportot az egyszerű tagok között és még kevésbé a vezetőségben, amelynek legtöbb tagja a munkásosztály soraiból került ki.

A szocialisták és a kommunisták kölcsönös megértése hazánkban bizonyos nehézségekbe ütközik, de szövetségük eléggé szilárd ahhoz, hogy ne következhessék be szakítás...

A hazánkban kialakult helyzet kétségtelenül sajátos. De a különböző harci módszerek és formák felhasználásának eredményeképpen nemcsak Chilében, hanem egész Latin-Amerikában is lehetőség nyílik arra, hogy a forradalmi proletariátus megegyezésre jusson a kispolgárság forradalmi csoportjaival, bevonja a középrétegeket a változásokért folyó harcba, s így mindegyik országban megkezdődjön az antiimperialista és antifeudális forradalom.

Valamennyi latin-amerikai ország forradalmárai előtt az a feladat áll, hogy keressék a proletariátus és a kispolgárság forradalmi áramlatai közötti kölcsönös megértés útjait. Teljesen világos, hogy mindegyik ország forradalmárai maguk választják meg ezt az utat, és hogy ez egyszersmind még szükségesebbé teszi, hogy a legszélesebb körökben terjesszük a marxizmus—leninizmus eszméit és valóban a proletár ideológia szellemében neveljük a tömegeket.

•

Az ellenség egyik érve, amelyhez a leggyakrabban folyamodik, az az állítás, hogy a kommunisták egységpolitikája taktikai manőver, amely arra irányul, hogy megerősödjenek, elnyeljék tényleges vagy lehetséges szövetségeseiket, s miután kihasználták ezeket a szövetségeseket, félredobják, sőt fizikailag megsemmisítsék őket, biztosítva egyetlen pártnak, a kommunista pártnak az uralmát.

Az ilyen állításokról röviden csak annyit mondhatunk, hogy rágalmak.

A kommunisták pozícióinak megszilárdulása — e folyamat minden fellendülése és visszaesése mellett — elkerülhetetlen, vissza nem fordítható tendencia. Fejlődni fog — a közös harchoz való hozzájárulása arányában — a többi haladó erő is, mivel az idő a haladás híveinek dolgozik, nem pedig a reakciósoknak. Chilében a szocia-

listák és a kommunisták közötti együttműködés mindkét párt számára hasznosnak bizonyult. Az említett választásokon megnövekedett mind a kommunistákra, mind a szocialistákra leadott szavazatok száma, miközben ez alkalommal a szocialisták még valamivel jobban megszilárdították pozícióikat, mint a kommunisták.

Mi kommunisták mindig arról beszéltünk, hogy a munkásosztálynak kétfajta szövetségese van: állandó és ideiglenes. Ez objektív tény. A történelem nem áll meg. Miután ezt vagy azt a célt elérte, a társadalom újabb lépéseket vesz tervbe. Ebben a pillanatban új ellentétek és új feladatok keletkeznek, s ezekkel kapcsolatban változások mennek végbe a politikai állásfoglalások tekintetében, új erőviszonyok jönnek létre, néhányan reakciós álláspontra térnek át, a többség pedig előre akar haladni és halad is. S e körülmények között nem a kommunisták taszítják el rosszakaratból és holmi álnok szándékból azokat a csoportokat, amelyek addig szövetségeseik voltak.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy az imperializmus politikája, vagyis a világbéke állandó fenyegetése, a népek jogainak véres eltiprása, az emberi szabadságjogok megsértése, az áruló monopolburzsoázián kívül valamennyi társadalmi-gazdasági csoport anyagi érdekeinek csorbítása felháborodást kelt a legszélesebb társadalmi rétegekben, így a nem monopoltőkés burzsoázia jelentékeny része körében is. Másfelől a szocializmus hatalmas arányú fejlődése, minden területen elért sikerei, a szocializmusban megvalósuló nagyszerű emberi tökéletesedés, a szocializmus társadalmi fejlődése, amely egyre inkább megfelel az emberek szabadságra, kultúrára és jólétre irányuló törekvésének, továbbá az a segítség, amelyet a független fejlődésre törekvő nem szocialista országoknak nyújt — mindez a szocializmus felé vonzza nemcsak a proletariátus, hanem más osztályok és társadalmi rétegek legszélesebb tömegeit is.

Vegyük még egyszer szemügyre a kubai forradalom tapasztalatait, valamint a szocializmusra törekvő egész sor afrikai és közel-keleti ország tapasztalatait. A kubai forradalomnak szocialista forradalommá való átalakulása és néhány afrikai és közel-keleti forradalmi folyamatnak a szocializmus irányában való fejlődése olyan jelenség, amely csak az októberi forradalom nyomán keletkezett, új történelmi körülmények között vált lehetségessé, olyan körülmények között, amelyek a Szovjetuniónak a fasiszta Németország felett aratott győzelme következtében alakultak ki, amikor a szocialista rendszer világrendszerré változott, amikor minden területen meg tudja védeni az új forradalmi államokat, meg tudja hiúsítani ezen államok imperialista blokádját, és anyagi segítséget tud nyújtani nekik a független fejlődés feladatainak megoldásában.

Ilyen történelmi helyzetben a proletariátus és a kommunisták más erőkkel való szövetsége ideiglenes jellegének problémája, ha lehet ezt a kifejezést használni, új módon vetődik fel. Igen tág lehetőségek nyílnak arra, hogy szövetségeseink mindig előrehaladjanak, akár ingadozva és különféle nehézségekkel küszködve is. A kommunisták semmi esetre nem szándékoznak szövetségeseiket egy meghatározott szakaszban kihasználni, hogy a következő szakaszban félretolják őket. Ellenkezőleg, a kommunisták célja az, hogy korlátlan időn át együttműködjenek velük.

Más szavakkal, a kommunisták csak ki akarják szélesíteni a haladás, a demokrácia és a szocializmus híveinek körét, elismerve minden szövetségesük jogát arra, hogy megfelelően részt vegyen a forradalmi folyamat minden szakaszában és minden kormányban, amelyet a nép harca létrehoz.

Béke és Szocializmus, 1967. 7. sz.

Fumi Vongvicsit / Laosz harca az amerikai neokolonializmus ellen

KÉT RÉSZLET A „LAOSZ ÉS A LAOSZI NÉP GYŐZELMES HARCA AZ AMERIKAI NEOKOLONIALIZMUS ELLEN" C. KÖNYVBŐL

1. CSAK A NEMZETISÉGEK ÉS A FORRADALMI OSZTÁLYOK EGYESÍTÉSÉVEL TEREMTHETJÜK MEG A VALÓDI FÜGGETLENSÉGET

2. A LAOSZI FORRADALOM KÉT FORMÁJA

Fumi Vongvicsit (Phoumi Vongvichit) (szül. 1922) a Neo Lao Hakszat (Laoszi Hazafias Front) főtitkára, a Laosszal kapcsolatos fontosabb nemzetközi értekezleteken hazája képviselője. A koalíciós kormányok idején miniszteri tisztet tölt be. Az alantiakban a laoszi helyzet és társadalom elemzését tartalmazó könyvének két részletét közöljük — némi rövidítéssel. Az első részlet a laoszi társadalom elemzésén alapuló következtetéseket adja; ez valójában a fő ellentmondások és a forradalmi harc fő feladatainak, a követendő taktikának a meghatározása. Megmutatja egyrészt a laoszi népre támadó ellenséges erők összetett voltát, másrészt a feladatok bonyolultságát, nem utolsósorban annak a sajátos helyzetnek a következményeit, hogy Laosz lakossága nemzetiségek sorából áll. A nemzetiségek közötti ellentéteknek mély hagyományai vannak — a nemzetiségek egységének megteremtéséért vívandó harc tehát egybefonódott az amerikai imperialisták és laoszi kiszolgálóik elleni harccal. 1973-ban került sor, a testvéri vietnami nép győzelmével egyidőben, a laoszi háború megegyezéses befejezésére, majd később a nemzeti egyetértés koalíciós kormányának a megteremtésére; e kormánynak Vongvicsit lett a külügyminisztere. A laoszi béke így helyreállt — nem először a hosszú háború során. Máskor is, 1957-ben és 1962-ben sor került már megbékélésre és koalíciós kormány megalakítására — a reakció azonban mindkét alkalommal lehetetlenné tette a tartós békét. Ezuttal azonban rövidesen eldőlt a hatalmi harc — a haladó erők javára.

A második közölt részlet a forradalmi harc két oldalának, a katonainak és a politikainak összefüggéséről szól. Témája hasonló tehát a gyűjteményünk elején szereplő Ho Si Minh írással. Jellemző tünet: a fegyveres és a politikai harc összefüggését a fejlődő világban hol is érthetnék és elemezhetnék jobban és módszeresebben, mint az annyi harcot, háborút — és annyi nemzetközi tárgyalást is — átélő indokínai országokban.

A közölt részletek abból az időből valók, amikor a Laosz elleni amerikai támadás még javában folyt.

1.

A mindkét zónabeli[1] társadalom jellegének és helyzetének elemzéséből kiderül, hogy a laoszi társadalom két alapvető ellentmondást rejt magában: az egyik a laoszi népet az imperializmussal és más agresszív erőkkel, a másik a különböző laoszi nemzetiségek dolgozó népét a bürokrata komprádor burzsoáziával és a feudális erőkkel állítja szembe.

E két ellentmondás meghatározását az tette lehetővé, hogy Laosz az elmúlt hét évtized folyamán megszakítás nélkül külföldi agresszió áldozata volt. Előbb a francia és a japán imperialisták agressziója sújtotta, majd az utóbbi tizenhárom évben az amerikai neokolonialistáké. Az ő minden oldalú mélyreható beavatkozásuk a laoszi nép ügyeibe okozta a háborút, a háború nyomában járó romokat és gyászt, a kegyetlen kizsákmányolást és a könyörtelen elnyomást. A háború gátolta a laoszi termelést, nyomorban és elmaradottságban tartotta a laoszi társadalmat.

Az amerikai imperializmus által átcsoportosított és fenntartott bürokrata komprádor burzsoázia alkotja a legreakciósabb erőt Laoszban. Ez a burzsoázia lelkes kiszolgálója az imperialistáknak, hű szolgálója érdekeiknek, ügynök, aki közvetlenül kézben tartja a közigazgatás bábapparátusát és a zsoldoshadsereget, és véres megtorlással él a dolgozó nép különböző rétegei ellen. S ami még rosszabb: kihasználja az „amerikai segítséget" és a hatalom birtoklását, hogy magának követelje a kereskedelem monopóliumát és rátegye a kezét a földekre, erdőkre. Reakciós intézkedéseket hoz, amelyek minden szempontból fékezik a társadalom fejlődését, Laoszt a szolgaság irányába vezetik és szörnyűséges háborúba taszítják.

A laoszi feudális reakciósok pedig ma éppúgy, mint tegnap, az imperializmus támaszai, akik akadályozzák a társadalom fejlődését.

Ezek a társadalmunk fejlődését akadályozó reakciós erők. Amíg ezek az akadályok fennállnak, Laosz nem lehet független, a laoszi nép, nevezetesen a dolgozó lakosság széles tömegei nem részesülhetnek a demokratikus szabadságjogokban. Országunk továbbra is napról napra egyre gyengülő gyarmat marad, lakossága egyre komorabb távlatokkal továbbra is nyomorban és rabszolgaságban él. A nép és a haza felszabadítása, a társadalom fejlődésének lehetővé tétele érdekében a Laoszi Forradalmi Párt[2] nem kerülheti el a társadalom alapvető ellentmondásait radikálisan megoldó feladatok felvetését.

Mindenesetre az amerikai agresszió és lakájai, az árulók nemzetellenes tevékenysége az alapvető, fő akadály, amely az egész társadalomra ránehezedik. A laoszi nép egésze számára ez a legnagyobb, a legközvetlenebb, a legsürgetőbb veszély. Az amerikai

[1] *Mindkét zóna:* Laosz területén már a franciák elleni háborúban kialakult a felszabadított övezet, amit az 1954-es genfi egyezmények is tudomásul vettek, és előírták a felszabadult, valamint a királyi kormány vezette zónák egyesítését, az egységes Laosz megteremtését. Akárcsak Vietnamban, az amerikai imperializmus itt is meggátolta az egyesítést. Az 1954-ben csak két megyére terjedő felszabadult övezet, a szabadságharcos erők sikerei következtében, fokozatosan az ország nagyobbik felére terjedt ki. Az 1962. és 1973. évi újabb egyezmények egyaránt elismerték a két zóna és a két hatalom párhuzamos létezését és intézkedéseket dolgoztak ki az ország egyesítésére. 1973-ban ismét megalakult a két zónát képviselő politikai erők közös koalíciós kormánya.

[2] *Laoszi Forradalmi Párt:* a Laoszi Hazafias Fronton (Neo Lao Hakszat) belül működő marxista párt. (Lásd még ugyanitt az 5. sz. lábjegyzetet.)

imperialisták és a zsoldjukban álló reakciósok jelentik a legnagyobb nehézséget népünk számára a független, békés, demokratikus egyesített és virágzó Laosz építésében. Ők tiporják lábbal a legtörvényesebb és legalapvetőbb törekvéseinket, a függetlenséget, a szabadságot és a boldogságot. Pusztító háborút indítottak, amelynek kegyetlensége példa nélkül áll országunk történelmében. Agresszív törekvésük így rettenetes katasztrófához vezette el a népet, a laoszi földet szörnyűséges csatatérré alakította át. Fiataljaink ezreit és ezreit zsoldosként, honfitársaink más százezreit pedig valóságos „kuliként" használják, hogy katonai támaszpontjaikon, az állásaik körül elhelyezett táborokban szolgáljanak. Amíg az amerikai imperialisták agresszív törekvéseit meg nem semmisítjük, fennáll Laosz országa és népe megsemmisítésének valóságos veszélye. És ameddig nem győztük le az amerikaiak lakájainak, a reakciósoknak az árulását, azok továbbra is aranytálakból esznek, kezükben tartják az állam gyeplőjét, fényűző villákban tobzódnak, és kedvükre nyomják el a népet. Bár a feudális erők szintén komolyan akadályozzák társadalmunk fejlődését, a jelen pillanatban a haza és a laoszi nép számára nem ők jelentik a legfenyegetőbb veszélyt.

Tehát határozottan állíthatjuk, hogy *jelenleg a laoszi társadalom fő ellentmondása a függetlenségért, demokráciáért és az ország egységéért harcoló különböző laoszi nemzetiségekből álló népet állítja szembe az agresszor amerikai imperialistákkal és lakájaikkal, az árulókkal, akiknek sorai közé tartozik a bürokrata komprádor burzsoázia és a reakciós feudális mandarinok, vagyis azok, akik országunkat a legnagyobb katasztrófába sodorják és akik komoly mértékben fékezik társadalmunk fejlődését.*

A párt, hogy ezt a fő ellentmondást megoldja, a következőkben határozta meg a laoszi forradalom fő feladatát: *egyesíteni a nemzetiségeket, a forradalmi osztályokat, a társadalom haladó elemeit; minden erővel munkálkodni az agresszor amerikai imperialisták és lakájaik, az áruló klikk* (a bürokrata komprádor burzsoázia és a feudális urak reakciós csoportja) *legyőzésén, hogy kivívjuk az ország számára a valódi függetlenséget, a laoszi nép számára a demokratikus jogokat.* Egyedül az amerikai imperialista agressziónak és lakájai árulásának a legyőzése teszi lehetővé a laoszi nép számára az alapvető célt, a függetlenség, a szabadság és a béke megvalósítását.

A laoszi nép fő ellenségén, az amerikai imperialistákon kívül más agresszív erők is léteznek: a francia kolonializmus, a thaiföldi és a japán burzsoázia terjeszkedése. Ezeknek szintén céljaik vannak Laosszal és az országunkba való behatolásra törekszenek.

A legyőzött francia gyarmatosítókat — akik kétszer is megtámadták országunkat és több mint 60 évig uralták — az amerikai imperialisták váltották fel. Bizonyos mértékig azonban a francia gyarmatosítók is jelen vannak. Az utóbbi időben az amerikai imperialisták növekvő nehézségekkel találják magukat szemben, és egyre inkább kudarcot szenvednek Laoszban, Dél-Vietnamban, Kambodzsában; a francia gyarmatosítók ezt arra használják fel, hogy az amerikai imperialisták rovására a saját befolyásuk növelésére törekedjenek, gondolván, hogy saját neokolonializmusuk megvetheti majd a lábát. Ez is olyan kérdés, amit a laoszi forradalomnak előbb-utóbb valamilyen módon meg kell oldania.

A thaiföldi burzsoázia és feudális osztály militarista klikkje szintén arra törekszik, hogy miközben az amerikai agresszív törekvéseket szolgálja, beavatkozzék Laoszban katonai, politikai, gazdasági, kulturális és társadalmi területen, hogy megvalósítsa a „Nagy Thaiföld" terjeszkedési tervét, amit a thaiföldi burzsoázia hatalomra jutása

óta javasol. A thaiföldi militaristák, miközben Laosz irányába terjeszkednek, hatékonyan szolgálják az amerikai imperialisták agresszív céljait is, annak reményében, hogy ellenszolgáltatásként megkapják az Egyesült Államok „segélyét"; ez lehetővé tenné számukra belső rendszerük fenntartását és a nép forradalmi mozgalmával való szembeszállást. Így nemcsak hogy átengedték országukat az amerikai imperialistáknak, hogy azok a Laosz elleni agresszióhoz ugródeszkául használják, hanem a jelentős gazdasági és stratégiai zónákban számos hírszerzőt és különleges ügynököt csempésztek be a Laoszi Királyság közigazgatásának és hadseregének szerveibe is. Ezzel biztosítani vélik politikai és katonai behatolásukat Laoszba, és beruházásaik növelését a laoszi gazdaságban. Közben pedig arra törekednek, hogy a vientianei közigazgatás[3] legrosszabb elemeit megnyerjék azzal a céllal, hogy előkészítsék saját expanziós törekvéseik későbbi megvalósításának feltételeit.

A thaiföldi burzsoázia terjeszkedésével a japán monopolista burzsoázia terjeszkedő irányzata is keresi a Laoszba való behatolást az amerikai imperializmus árnyékában, igen kifinomult és igen fortélyos eljárások révén.

(...)

Laosz ellen tehát jelenleg különböző agresszív erők sorakoznak fel, élve a beszivárgás és beavatkozás mindenfajta eszközével, mégis elsősorban az amerikai neokolonialista agresszív háborút kell felszámolni. Az amerikai agresszió meghiúsítása azt jelentené, hogy a laoszi nép legalapvetőbb céljáért, a nemzeti függetlenségért az imperializmus ellen vívott harc első és a legfontosabb menetét megnyertük. Nyilvánvaló, hogy mialatt a forradalmi erők és az egész laoszi nép a harc élét a fő ellenség ellen irányítja, határozottan küzd más agresszorok minden beavatkozása és hatalmi térhódítása ellen is. De ezekkel az agresszív erőkkel szemben alkalmazott harci formák és módszerek nem lehetnek azonosak az amerikai agresszív erők ellen alkalmazottakkal. Sőt, a laoszi forradalomnak minden eszközzel arra kell törekednie, hogy kihasználja ezen agressziós erők és az amerikai imperializmus között, valamint ezeken az erőkön belül meglevő ellentmondásokat, hogy maximálisan elszigetelje a jelenlegi főellenséget, az amerikai imperializmust.

Az amerikai imperializmus „különleges háborújának" meghiúsítása, a függetlenség és béke kivívása a nemzet számára, ezek a laoszi forradalom legfontosabb és azonnali feladatai. Ez a laoszi nemzeti forradalom jelenlegi „külpolitikája", fő jellemzője.

A nemzeti függetlenség kivívásáért az imperialisták és más agresszív erők ellen folytatott harccal párhuzamosan a Laoszi Forradalmi Párt minden erőfeszítést megtesz, hogy kifejlessze a nemzeti szellemet és az egységes nemzeti tudatot, megvalósítsa a nemzeti felszabadítás és az építés céljából a laoszi földön élő valamennyi nemzetiség egységét, hogy Laoszt boldog jövő felé vezesse. Ez rendkívül fontos feladat, amelyet a laoszi társadalom sajátos vonásai rónak ránk, egy olyan országé, amelynek területe nem nagy kiterjedésű, lakossága kicsi, de számos szétszórtan élő, egymásba fonódott nemzetiséget és törzset foglal magában, s amely országnak viszonylag nem régi a szervezettsége, és egyesülése még nem nyugszik szilárd alapokon.

Bár a laoszi lakosság csak 3 millió körül van, mégis számos nemzetiséget és tör-

[3] *Vientianei közigazgatás:* a nyugati részek királyi közigazgatása; a fel nem szabadított zóna fővárosa Vientiane, királyi székhelye pedig Luang Prabang volt.

zset foglal magában, amelyek minden tartományban, minden kerületben, sőt bizonyos helyeken még minden helységben, minden tanyán is erősen keveredve élnek.

Megjegyzendő, hogy a többségi nemzetiség, amelyet általában „Lao Loum"-nak neveznek, körülbelül másfél millió lakos, azaz alig az össznépesség fele; tehát a kisebbségi nemzetiségek is rendkívül fontos szerepet játszanak a termelő és harcoló erők között. Laoszban ezek a tényezők azt a másik sajátosságot is magukkal hozzák, hogy bár e népek kibogozhatatlan keveredésben élnek együtt, fejlődésük mégis minden szempontból erősen egyenlőtlen. Eredetük, nyelvük, hagyományaik és szokásaik különbözőségéből, az imperialisták és hűbérurak által életre keltett és fenntartott megosztásukból fakadóan is a többségi nemzetiség és a kisebbségi nemzetiségek között, valamint korábban egyes nemzetiségeken belül is a rosszakaratú előítéletek, kölcsönös ellenségesség nyomta rá bélyegét a kapcsolatokra. Ez nehézséget okozott mindegyikük életében és termelő tevékenységében is. A közös ellenség, az imperialista agresszor elleni harci erő is megsínylette ezt. A laoszi forradalom számára ezért elsőrendűen fontos feladat a nemzetiségek között az egyenlőségen és a kölcsönös segítségen alapuló egység és nézetazonosság kidolgozása, mivel csak ezen az alapon növelhetjük a forradalom erőit, és következésképpen csak így biztosíthatjuk az imperialisták feletti győzelmet.

Másik kérdés, amelyre utalni kell: Laosz egyesítése nem volt elég hosszú folyamat ahhoz, hogy valóban szilárd alapjai legyenek. A múltban a különböző vidékeken a feudális urak, a nemzetség- és törzsfőnökök állandó érdek- és befolyási harcban álltak egymással, az országot idegen hűbérurak támadásának zsákmányául hagyva. Végül említsük meg a francia gyarmatosítók hódítását és uralmát a XIX. század végétől, valamint az amerikai agressziót az utolsó tizenhárom évben. Az 1954-es és 1962-es genfi egyezmények[4] elismerték Laosz szuverenitását, függetlenségét, egységét és területi integritását. Az amerikai imperialisták azonban fittyet hányva a nemzetközi egyezményekre, lakájaik, az árulók közvetítésével továbbra is egy bábkormányzatot és hadsereget tartanak fenn, amely támaszul szolgál neokolonializmusuk megvalósítására. Laosz területének egy új részét új típusú gyarmattá alakítják át, az imperialisták hagyományos „oszd meg és uralkodj!" politikáját alkalmazzák, megakadályozzák az aláírt egyezmények végrehajtását, szabotálják a haza egységesítését és a nemzeti megbékélést. Lakájaikat pedig, akiket már súlyos ellentmondások osztanak meg, érdekeik, társadalmi helyzetük és befolyásuk ellentétei szüntelenül szembeállítják egymással. A különböző erők közötti szembenállás és a megosztottság minden vidéken súlyosbodik és élesedik. Ez magyarázza, hogy miért nem egyesült még Laosz.

A Laoszi Forradalmi Párt ezekből a sajátosságokból kiindulva az élenjáró forradalmi elméletet és a baráti országok tapasztalatának tanulságait alkalmazta, hogy

[4] *Genfi egyezmények (1954, 1962)* az 1954-es genfi egyezmények az indokínai béke helyreállítását szolgáló értekezlet megállapodásai; ezek Vietnam és Kambodzsa mellett intézkedtek Laosz sorsának rendezéséről is; elismerték függetlenségét, előirányozták egyesítését. Miután azonban az egyezményeket nem valósították meg, ismét fellángolt a háború a szabadságharcos és a reakciós erők között; e harcoknak 1962-ben újabb genfi megállapodások vetettek véget; eszerint a szabadságharcos, a jobboldali (USA-barát) és a semleges erőkből kellett koalíciós kormánynak alakulnia. Ez meg is alakult, de a reakciós erők már 1963-ban, a kormány haladó külügyminisztere, Pholsena meggyilkolásával, ismét felborították az egyezséget, és a koalíció újból felbomlott.

meghatározza Laoszban forradalmi feladatunk fontos szempontját: harc az országon belül a nemzeti elnyomás ellen, a nemzetiségek közötti egyenlőség megvalósításáért, a nemzeti szellem megteremtéséért, hazánk egységének tudatosításáért, azért, hogy növeljük a forradalom erőit, megvalósítsuk alapvető, közvetlen célkitűzéseit: a nemzeti függetlenséget és a demokratikus jogokat. A nemzeti függetlenségért folyó antiimperialista harc folyamatában felismertük fő- és közvetlen ellenségünket, megállapítottuk a laoszi nemzeti kérdés sajátosságait és elemeztük a még nem egyesült laoszi haza helyzetét. Így most már a párt képes volt meghatározni a nemzeti forradalom bel- és külpolitikáját, ugyanúgy, mint a laoszi nemzeti forradalom végrehajtása feladatában e két politikai vonal közötti kapcsolatokat. Ez a rendkívül lényeges kérdés a Laoszi Forradalmi Párt tisztánlátását mutatja a forradalmi vonal meghatározásában.

2.

Az amerikai imperialisták és lakájaik elleni harcban „a béke, semlegesség, függetlenség, demokrácia, egység és jólét" célkitűzéseinek elérésére a párt a harc módszerét illetően kellő tapasztalatra tett szert azáltal, hogy a katonai tényezőket a politikai tényezőkkel, azaz a fegyveres harcot a tömegek politikai harcával tudta társítani. Egyes időszakokban és meghatározott körülmények között a politikai harc magában foglalja a parlamenti harcot, a jogi síkon folyó harcot, és a diplomáciai harcot is.

A párt ezért választhatta ezt a harci módszert, mert mélyrehatóan fel tudta ismerni az amerikai imperializmus agresszív természetét és sötét szándékát, ami a neokolonializmus formájában és lakájainak, a haza árulóinak reakciósságában nyilvánul meg. Az amerikai imperialisták egyszerre alkalmazzák a politikát megtévesztésre, és a fegyveres erőszakot támadások indítására. Lakájaikat arra ösztönzik, hogy mindenfajta félrevezető elnevezésekhez folyamodjanak, mint pl. „függetlenség, demokrácia, béke és semlegesség"; pszichológiai háborút folytatnak, hogy becsapják és elaltassák a laoszi népet; kémkednek, hogy a forradalmi erők között zavart keltsenek. Valahányszor félrevezető manővereik csődöt mondanak, katonai műveleteket indítanak. És minden katonai kudarc után visszatérnek a politikai és diplomáciai manőverekhez, a halogatásokhoz, a késleltető eszközökhöz, hogy időt nyerjenek lakájaik erejének megszilárdítására és növelésére, valamint a forradalmi erők legördögibb politikai fortélyokkal való szétzilálására. De képmutatásuk és leleményük ellenére túlságosan is gyűlölt agresszorok ahhoz, hogy a néptömegek rokonszenvét elnyerhessék. Ez az ő alapvető gyöngeségük, olyan gyöngeség, amelyet sohasem győzhetnek le. A laoszi forradalom politikailag felette áll az ellenségnek: a Laoszi Hazafias Front[5] igazságos ügye és akarata élvezi valamennyi népréteg támogatását, nem beszélve a világ közvéleményének rokonszenvéről. A párt, hogy az ellenségre támadjon, hogy felkelésre buzdítsa ellenük a tömegeket, hogy az ellenség soraiban bomlást váltson ki és elszigetelje őket, igyekezett hasznára fordítani ezt az előnyt. Ugyanakkor a párt döntő jelentőséget tulajdonít a fegyveres harcnak, hogy legyőzze a zsoldos hadsereget, megvédje a felszabadított övezetet, védje a lakosságot, védje a forradalom vívmányait,

[5] *Laoszi Hazafias Front* (Neo Lao Hakszat): a haladó erők 1956-ban alakult közös szervezete.

és ily módon hatékonyan támogassa politikai harcát. A laoszi forradalom számára a két forma, a katonai és a politikai harc, egyaránt fontos, mivelhogy csupán a forradalom kettős, politikai és katonai ereje képes az ellenséggel szemben a tömegeket mozgósítani és megszervezni, meghiúsítani sötét szándékait, leleplezni képmutatását, megtörni katonai offenzíváit, legyőzni erőit, megőrizni és növelni a mi erőinket.

A tapasztalat azt tanítja, hogy az amerikai imperialisták és lakájaik minden katonai kudarc után kénytelenek politikai eszközökhöz folyamodni; a laoszi forradalom viszont egy lépést tesz előre és a tömegmozgalom új feltételek között fejlődik tovább, újabb hátráló lépésre kényszerítve az ellenséget.

(...)

Nyilvánvaló, hogy a párt a megfelelő és termékeny, legális és illegális, katonai, valamint politikai és diplomáciai harci formák alkalmazásával nagy manőverezési rugalmasságról és teremtő szellemről tett tanúbizonyságot. Ez a laoszi forradalom konkrét feltételeinek megfelelő, valóban eredeti támadási mód kedvező feltételeket teremt a forradalmi erők megszilárdításához és növekedéséhez, hogy új és még nagyobb győzelmeket arasson.

Phoumi Vongvichit: Le Laos et la lutte victorieuse du peuple lao contre le néo-colonialisme américain. Editions du Neo Lao Haksat 1968. 204—215. és 247—252. old.

Khaled Bagdas / Ha a parasztságot egynemű tömegnek tekintjük, átengedjük irányítását

RÉSZLET „A SZÍRIAI NEMZETI FELSZABADÍTÓ MOZGALOM PROBLÉMÁI" C. CIKKBŐL 1968

Khaled Bagdas (szül. 1912) az arab kommunista mozgalom egyik legnevesebb ideológusa, 1933-tól Szíria és Libanon Kommunista Pártja, majd a két ország egységes pártjának szétválása után a Szíriai Kommunista Párt főtitkára. Bagdas volt a történelem első arab kommunista parlamenti képviselője (1954). Megválasztása után is többször kényszerült illegalitásba vagy emigrációba. Törekvései központjában mindig a széles körű haladó egységfront, a szíriai és az arab antiimperialista egység megteremtése állt. Az itt közölt cikkrészlet is ennek a problémakörnek egy vetületével foglalkozik: főként a parasztság szerepét vizsgálja, vitatkozva azzal a gyakori — egyes haladó körökben is visszhangra találó — nézettel, amely még a szocializmusért vívott harc szakaszában is a parasztságot tekintené vezető erőnek (lásd például a könyvünkben is szereplő Frantz Fanon véleményét). Bagdas a marxizmus—leninizmus álláspontját fejti ki e fontos kérdésben. Ennek során felhívja a figyelmet arra is, hogy egyes arab kispolgári vezetők félnek a dolgozó tömegektől. A munkás-paraszt tömegekre támaszkodva nemzeti szinten — a szocialista erőkkel együtt nemzetközi szinten: csak ez adhat tényleges erőt a nemzeti demokratikus mozgalmaknak az arab és egyben általában a fejlődő országokban; ebben foglalható össze Bagdas ezen írásának fő tanulsága.

A legutóbbi közel-keleti események nyomán[1] mély forradalmi áramlat bontakozott ki az arab néptömegek körében. Ez az áramlat abban nyilvánult meg, hogy az emberek feltették maguknak a kérdést: milyen úton teremthető meg olyan szilárd arab társadalom, amely vissza tudja verni az imperialista agressziót, hogyan hiúsítsuk meg az imperializmus összeesküvéseit, hogyan biztosítsuk a nemzeti és progresszív vívmányoknak, a nép vívmányainak fennmaradását, hogyan szilárdítsuk meg és fejlesszük ezeket a vívmányokat?

A tömegek körében, Szíria haladó köreiben egyre jobban fokozódik az érdeklődés a tudományos szocializmus iránt, mert a tudományos szocializmus — a marxizmus—leninizmus — nemcsak elméletileg, hanem gyakorlatilag is, Október tapasztalatai

[1] Bagdas cikke kevéssel az 1967-es izraeli agresszió után íródott, és annak tanulságait is igyekszik levonni. Erre vonatkozik ismételt utalása a „legutóbbi" eseményekre.

s más szocialista államok tapasztalatai alapján bebizonyította, hogy választ, helyes megoldást tud adni erre a kérdésre.

A tudományos szocializmus alapján nem tekinthető logikusnak az a helyzet, amikor valamely politikai párt, valamely kormányzati rendszer kijelenti, hogy szocializmusra törekszik, s ugyanakkor rendkívül óvatos álláspontra helyezkedik a munkásosztállyal szemben, amely a legforradalmibb társadalmi osztály, s amelynek nincs és nem is lehet semmiféle fenntartása a szocializmus felé törekvés tekintetében.

A szíriai munkásosztály számottevő erővé válik, növekszik számban, fejlődik ideológiai és politikai tekintetben.

Mindeddig azonban nyomát sem látjuk olyan tendenciáknak, mintha a szíriai munkásosztály számára meg akarnák teremteni a maximális tevékenységi területet, hogy roppant energiáit a progresszív gazdasági és társadalmi átalakítások megszilárdításáért, a szocializmus győzelméért vívott harcra összpontosíthassa. Sőt, a munkásosztály szerepén, alapvető élcsapat szerepén mind a mai napig vita folyik köztünk, marxista—leninisták és a progresszív nacionalisták között.

Vannak egyes progresszív nacionalisták, akik úgy vélik, hogy a fő szerep, sőt az élcsapat szerep a forradalomban nem csupán az imperializmus járma alól való politikai felszabadulásért vívott harc szakaszában, hanem a szocializmusért folytatott harc szakaszában is a parasztságot illeti meg. Vitathatatlan, hogy a paraszti tömegek mind Szíriában, mind a legtöbb arab országban óriási antiimperialista, antifeudális erőt jelentenek. De amikor megállapítjuk ezt a tényt, differenciáltan kell megközelítenünk a parasztságot, különbséget kell tenni például a mezőgazdasági munkások és a föld nélküli parasztok között, akiket Lenin „félproletároknak" nevezett, s a középparaszt és a kulák között. A progresszív nacionalisták egy része viszont gyakran általában beszél a parasztságról.

Teljesen világos, hogy a forradalmi folyamat további mélyülése során az a szemlélet, amely a parasztságot egészében mint osztályt egynemű tömegnek fogja fel, arra vezethet, hogy a paraszti tömegek irányítását a kulákok ragadják magukhoz. A kulákok anyagi erőforrásaikra, tapasztalataikra, technikai eszközeikre stb. támaszkodva rákényszeríthetik vezetésüket az egész parasztmozgalomra, mivel a föld nélküli, szegényparaszti tömegek, ha nincsenek szövetségben a városi munkásosztállyal, s nem vezeti őket a munkásosztály, tehetetlenek a jómódú, gazdagparaszti rétegekkel szemben, amelyek a legpregnánsabban képviselik a „burzsoá-kapitalista viszonyokat", mint ezt Lenin a Kommunista Internacionálé II. kongresszusán kimutatta.

Az az álláspont, hogy a szocialista forradalomban, a szocializmusért vívott harcban a parasztságot illeti meg a vezető és élcsapat szerep, nem egyszerűen egy hibás nézet. Ez a vélemény azt az osztályálláspontot tükrözi vissza, amelynek az a lényege, hogy hivatalosan meghirdetik a szocializmusért való harcot, a gyakorlatban pedig valami másra törekszenek, ami nem szocializmus. Ez az osztályálláspont nálunk Szíriában megnyilvánult és megnyilvánul a falun az agrárreform végrehajtása során. Mivel nem a munkásosztály irányítja a gazdasági és társadalmi átalakítások végrehajtását, mivel nincs meg a gyakorlati együttműködés a városi munkásság és a szegény- és föld nélküli parasztság között, amely egyedül áll a kuláksággal, a jómódú parasztsággal, a bürokratikus államgépezettel szemben, a parasztság zöme, a szegény- és föld nélküli parasztság vajmi keveset nyer az agrárreform végrehajtásából.

Az agrárreformnak elsősorban a kulákok és a jómódú parasztok látják hasznát, akik tapasztalataikkal, gyakorlatukkal, hivatali összeköttetéseikkel, megvesztegetéssel vagy más úton-módon eltorzítják az agrárreform végrehajtását.

Itt kell megemlítenünk, hogy azok az elméletek, amelyek szerint „a »falu« bekeríti a »várost«", és azok a minden létező propagandaeszköz felhasználásával végrehajtott kísérletek, hogy kisebbítsék a munkásosztály szerepét, sőt, fellázítsák a paraszti tömegeket a városi dolgozók ellen, hozzájárultak az ilyesfajta hibás nézetek elterjedéséhez, amelyek éket vernek a munkások és a parasztok közé, meghamisítják a szocializmushoz vezető valóságos utat, és végső fokon a reakcióhoz és az imperializmushoz való közeledésre vezetnek. Nem avult el és nem vesztette érvényét a marxizmus—leninizmusnak az a tanítása, hogy létre kell hozni a munkásosztály szövetségét a paraszti tömegekkel és a többi dolgozóval a munkásosztály vezetése alatt. Ez a tanítás ma is él, s az élet gyakorlata napról napra megerősíti.

A legutóbbi közel-keleti események eredményeképpen a leninizmusnak ezek az elméleti tételei visszhangra találtak a szíriai néptömegek körében, és meggyőződésünk, hogy ez érvényes több más országra is. Több országban erősödik az a törekvés, hogy létrehozzák a széles körű progresszív hazafias frontot, amely egyesíti soraiban az összes progresszív erőket, elsősorban a kommunista pártot.

Mélységes meggyőződésünk, hogy ha a nem proletár társadalmi rétegek megvalósítanak is számos haladó gazdasági-társadalmi átalakítást — bármilyen fontosak és mélyrehatók is ezek az átalakítások —, ez egyáltalán nem vezethet a munkásosztály szerepének tagadásához, ellenkezőleg, hangsúlyozza e szerep jelentőségét, mint ezt ma láthatjuk Szíriában. Ugyanígy, a forradalom elmélyülésével erősödik az a meggyőződésünk, hogy országunkban meg kell szilárdítani a munkásosztály marxista—leninista élcsapatát, a kommunista pártot. Sőt, az imperializmus ellen vívott nemzeti ütközetek, valamint a feudalizmus és a kapitalizmus ellen irányuló bizonyos progresszív átalakítások ma erősítik minden kommunistának azt a meggyőződését — amint ezt ma a szíriai kommunisták tapasztalják —, hogy kommunista pártjuk szerepe nem csökken, hanem fokozódik és egyre fontosabbá válik. Úgy gondoljuk, hogy ebben a tekintetben Lenin gondolatát követjük, amelyet még 1920-ban fogalmazott meg: „A Kommunista Internacionálénak ideiglenes szövetséget kell kötnie a gyarmatok és az elmaradott országok polgári demokráciájával, de nem szabad egybeolvadnia vele és feltétlenül meg kell őriznie a proletármozgalom önállóságát, még legkezdetlegesebb formájában is..."[2] Mi a helyzet ma, amikor a kommunista pártok nem kezdetleges formában állnak fenn, hanem nagy erővé váltak sok felszabadult országban?

Az imperializmus elleni harcnak számos és bonyolult problémája van. De a marxizmus—leninizmus kezünkbe adja e problémák megoldásának kulcsát. A marxizmus—leninizmus arra tanít bennünket, hogy az imperializmus elleni sikeres harcnak, az imperializmus felszámolásának két fő feltétele van. Az első feltétel: minden országon belül a néptömegekre kell támaszkodni, elismerve a parasztsággal szövetséges munkásosztály élcsapat szerepét; a második feltétel: egységfront a szocialista országokkal és különösen a Szovjetunióval.

[2] A Kommunista Internacionálé II. kongresszusa. A nemzeti és a gyarmati kérdésről szóló tézisek első vázlata. *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 162. old.

Egyes progresszív nacionalisták szemünkre vetik nekünk, szíriai kommunistáknak, hogy a Szovjetunióval, az októberi forradalom országával való barátság erősítéséért állhatatosan harcolunk. Valóban, ezért harcolunk, és nemcsak azért, mert internacionalisták vagyunk, hanem azért is, mert hazafiak vagyunk. Az az ember, aki nem szereti hazáját, nem lehet kommunista. A hazafiság legmagasabb rendű megnyilvánulási formája a harc azért, hogy hazánk teljesen felszabaduljon az imperializmus járma alól, hogy felépítsük a szocializmust hazánkban. Mindez lehetetlen, ha nem teremtünk egységfrontot a világ legfőbb szocialista erejével, a Szovjetunióval. Miután győzött az októberi forradalom, Lenin ezt mondta: „...most nem szorítkozhatunk arra, hogy valljuk és hirdetjük a különböző nemzetekhez tartozó dolgozók egymáshoz való közeledésének szükségességét, hanem olyan politikát kell folytatnunk, amelynek nyomán valóra válik a nemzeti és gyarmati szabadságmozgalmak legszorosabb szövetsége Szovjet-Oroszországgal, és ennek a szövetségnek a formáit aszerint kell meghatározni, hogy mennyire fejlett a kommunista mozgalom az egyes országok proletariátusán belül, illetőleg a munkások és a parasztok polgári demokratikus szabadságmozgalma az elmaradt országokban vagy az elmaradott nemzetiségek körében."[3]

Ez az 1917 októbere után kialakult nemzetközi helyzet fő tényezője. Ha egy kommunista, vagy általában bármilyen forradalmár, politikai irányvonalának végrehajtásában úgy értelmezi a függetlenséget, hogy figyelmen kívül hagyja ezt az elvet, nem csupán nacionalista-soviniszta elhajlásban marasztalható el, hanem óriási hibát követ el, olyan politikai álláspontra csúszik át, amelynek nincs jövője.

Maga az élet kényszeríti rá a népeket, hogy kijárják a proletár internacionalizmus iskoláját. Napjainkban az internacionalizmus legfontosabb megnyilvánulása a hős vietnami nép támogatása, az amerikai agresszorok elleni bátor és igazságos harcával való szolidaritás.

A világszerte folyó forradalmi harc problémáinak bonyolult egybefonódása olyan fokot ért el, hogy az egyes országokat érintő fontos problémák megoldása lehetetlen szűk, lokális, nacionalista alapon. A problémák ma már csak átfogó internacionalista alapon oldhatók meg.

Béke és Szocializmus, 1968. 6. sz.

[3] Ugyanott, 159. old.

Lafif Lakhdar / Egy forradalom, amelyet a kispolgárság vezet

RÖVIDÍTVE
1968

Lafif Lakhdar arab publicista 1968-ban megjelent cikke mintegy kiegészítése Khaled Bagdas előbbiekben közölt, ugyanabból az évből származó cikkének. Míg Bagdas a nemzeti egység problémakörén belül elsősorban a parasztság kérdését érinti, az itt kisebb rövidítésekkel közölt cikk a kispolgársággal foglalkozik. Ez a kérdés az arab országokban azért is különösképpen jelentős, mert több független arab államban a kispolgárság képviselői alakítottak kormányt, és országonként meglehetősen eltérő jellegű tevékenységet fejtenek ki. Lakhdar elsősorban e kispolgárság radikális törekvéseivel foglalkozik, és a polgári radikalizmusnak elsősorban az ellentmondásos és negatív elemeit vizsgálja. Úgy véljük, cikke jó segítséget nyújt az arab haladó, nem-szocialista mozgalmak természetrajzának megértéséhez, azokéhoz is, amelyek magukat szocialistának, vagy — ahogy Lakhdar cikke rámutat — valamilyen „specifikus" szocialistának nevezik. Lakhdar álláspontja marxista: a jelenségek címkéje mögött a lényegüket vizsgálja, élesen vitába szállva mindazokkal a kísérletekkel, amelyek éppen a lényeget ködösítenék.

Az arab országok gazdasági struktúráját alkotó elemek vázlatos elemzése a gyarmati és a gyarmatosítás utáni időszakra vonatkozóan a következő szektorokat mutatja:

1. a külföldi tőke szektora;
2. a hagyományos szektor: *a)* a nagy földbirtok, *b)* a középbirtok, *c)* a kisbirtok;
3. a kereskedelmi és banktőke;
4. a kisiparosság;
5. a kiskereskedők;
6. az állami tulajdon.

E felsorolásból is azonnal kiderül, milyen jelentős helyet foglal el a kispolgárság az arab országokban. A kolonializmus által bevezetett modern életmód, a kapitalista termelőerők és termelési viszonyok szervezésének és irányításának szükségessége mennyiségileg is növelte a közép- és kispolgárság rétegeit.

(...)

Hatalomra kerülése után a kispolgárságnak égető problémákkal kellett szembenéznie. Nem volt sem politikai tapasztalata, sem stratégiája, de még összefüggő programja sem. Kiadta az agrárreform jelszavát, hogy megnyerje a paraszti tömegeket,

s egy másik, kétértelműbb jelszót is kiadott, nyilvánvalóan a városi tömegek megnyerése érdekében: eszerint „olyan fejlett társadalmat kell építeni, mint amilyen a szocialista társadalom".

Ebben az időszakban, amely Egyiptomban 1952-től 1961-ig, Szíriában 1956-tól 1963-ig és Tunéziában 1956-tól 1961-ig tartott, a szabad vállalkozás politikája volt a hivatalos politika. A kispolgárság szüntelenül bátorította a nemzeti tőkét, sőt még a külföldi tőkét is, hogy vegyen részt a gazdasági fejlesztésben; elhalmozta vám- és pénzügyi kedvezményekkel a tőkét, biztosította a munkások kizsákmányolását; betiltotta a sztrájkokat és rögzítette a béreket; némely esetben eltörölt olyan részleges kedvezményeket is, amelyeket a munkásosztály előzőleg már kiharcolt magának (így például Tunéziában 1959-ben megszüntették a munkásképviselet jogát a békéltető bíróságokban); a szakszervezeteket kormánybarát elemek vezetése alá helyezték vagy egyszerűen feloszlatták.

Ideológiai síkon a kispolgárság hatalmas hadjáratot kezdett az osztály és az osztálytudat eszméje ellen, tagadta az osztályharcot, „ezt a gyászos, importált eszmét", és betiltotta a kommunista pártokat.

A sokszoros engedmények ellenére a hagyományos burzsoázia nem bízott a „parvenükben", nem ismerte el őket a saját képviselőinek... A hagyományos burzsoázia — kialakulásának sajátosságai és a külföldi tőkével való kapcsolatai miatt — a könnyű és azonnali hasznot kereste, noha ez ellentétben állt a nemzet gazdasági érdekeivel és a hosszú távú fejlesztéssel. Ezeket az ellentmondásokat csak az állam beavatkozása révén lehetett megoldani.

Az első ilyen jellegű kísérletek után az ellentmondás kiéleződött, minthogy a kispolgárság politikai vezető rétege kénytelen volt szembenézni a népi elégedetlenséggel, amelyet a tartós munkanélküliség még inkább fokozott.

Így jutott el a kispolgári állam empirikus úton az irányított gazdálkodáshoz, mivel a nemzeti tőke — az állami kedvezmények ellenére is — képtelennek bizonyult arra, hogy pozitív módon hasson az országban. Olyan helyzet alakult ki, hogy ha az állam nem avatkozik be, egy népi robbanás „veszélye" jelentkezhet.

Az összeütközés oly erőteljes volt egyfelől az új rendszer és a nagyburzsoázia között (az államosítások következtében), másfelől az új rend és a nagybirtokosok között (a földreform következtében), hogy az államnak összeütközésbe kellett kerülnie az imperializmussal is, amely nyugtalankodott piacai és pozíciói miatt. Mivel a hagyományos kapitalista út követése objektíve lehetetlenné vált, s mivel a kispolgárság osztálytermészeténél fogva hajlamos a közvetítésre, a középutat választották: az irányított gazdálkodás útját. A kispolgárság államosításokat hajtott végre; ezek különböző jelentőségűek voltak a különböző országokban, de mindenesetre megerősítették a kispolgárság vezető szerepét. Az államosítások segítettek megnyerni a tömegeknek, köztük a munkásoknak, ha nem is a támogatását, legalább jóindulatú semlegességét és a szocialista országok segítségét. A kispolgárság megszilárdította a gazdasági politikájának vázát alkotó bürokráciát, kiszélesítette annak sorait, s minden társadalmi réteg deklasszált elemeit felszívta.

Ez az időszak egyszersmind az új uralkodó osztály ideológiai átalakulását is magával hozta: a kispolgárság a „specifikus szocializmus" mellett tett hitet, így téve különbséget a hagyományos burzsoázia ideológiája és a saját ideológiája között, még ha mindkettőnek közös nevezője volt is a magántulajdon védelme.

Ebben az első időszakban a kispolgárság továbbra is tagadta az osztályharcot, vagy ha olykor elfogadta, sőt bátorította is a feudalizmussal, a nagyburzsoáziával vagy a kolonializmussal szemben, mindig a békés megoldások szükségességét hirdette.

Az intézményesített antikommunizmus — anélkül, hogy teljesen eltűnt volna — visszaszorult a leghaladóbb kispolgárok körében, jelezve a demokratizálódás folyamatát. Hatalomra jutott az algériai forradalmi kispolgárság, amelyet egy olyan radikális elem testesített meg, mint Ben Bella, s ez a győzelem megerősítette ezt az irányzatot, melynek egyik képviselője — első ízben az arab forradalom történetében — kijelentette: „az antikommunizmus veszélyes politika" (1963. augusztus).

Végül is azt mondhatjuk, hogy az irányított gazdálkodás szakasza elindította a kispolgárságot egy kielégítő gazdasági modell — most is folyamatban levő — keresésének irányában.

A kispolgárság közbülső pozíciót foglal el, korunk fő ellentmondásának két véglete — egyfelől a reakció és az imperializmus, másfelől a forradalmi proletariátus — között, s ezért kétarcú ideológiát választott magának; ez magyarázza zavaros törekvéseit, amelyeknek az a céljuk, hogy megszabaduljon a kolonializmustól és a nagyburzsoáziától, de ez magyarázza irtózását a baloldali állásfoglalástól is, noha a jobboldal ellen harcol.

Ez az ideológia éppoly elmosódott formában jelentkezik, mint amilyen bizonytalan körvonalú maga az osztály, amely ennek az ideológiának hordozója; mindazonáltal az elméleti fejtegetéseknek és a hatalom gyakorlásának elemzése révén feltárhatjuk néhány állandó vonását.

Az ideológia első jellemvonása, hogy a „specifikus szocializmus" jelzőjeként erőteljesen kiemelik annak desztur[1], algériai, iszlám vagy arab jellegét a különböző országok adottságainak megfelelően, általában túlnyomóan az arab jelleget hangsúlyozva.

Az elmélet egyik teoretikusa, Rafat Al-Madzsub az „arab szocializmust" három döntő kérdés kapcsán a következőképpen határozta meg a „Diraszat Arabja" 1966. júliusi számában: a termelési eszközök magántulajdona — osztályharc — a forradalom szükségszerűsége. Al-Madzsub véleménye szerint az arab szocializmus mind a reformista szocializmustól, mind a marxizmustól különbözik. Az arab szocializmus ezek szerint abban tér el a reformizmustól, hogy az utóbbi nem hisz sem a társadalomátalakító forradalom szükségességében, sem abban, hogy a gazdaság bizonyos jelentős szektoraiban államosítani kell a termelési eszközöket; de az arab szocializmus a marxizmustól is különbözik abban, hogy ha a forradalom mellett foglal is állást, nem a proletariátus forradalmára gondol, amelyet „elavult fogalomnak" tart, s demokratikus elvei jegyében elutasítja egyik osztálynak a másik felett gyakorolt diktatúráját; nem kívánja dolgozóvá minősíteni az állam minden polgárát, s nem tekinti a termelési eszközök magántulajdonát feltétlenül a szocializmus akadályának; a termelési eszközök magántulajdona „társadalmi funkciót" tölthet be, amely bizonyos keretek között „megszabadíthatja a magánszektort a kizsákmányolástól". Hogyan? „Oly módon — feleli Al-Madzsub —, hogy biztosítja a minimális bért az

Desztur (arabul: alkotmány): a tunéziai polgári nacionalista Desztur Párt által hirdetett kispolgári „szocializmus" jelzője.

ipari szektorban, s korlátokat szab az eladási áraknak és bérleti díjaknak." A szocializmus kispolgári felfogása szerint ebből áll a kizsákmányolás felszámolása.

„A magántulajdon társadalmi funkciójának hátterét — folytatja Al-Madzsub — kizsákmányolóképességének potenciális szerepe szabja meg, miként azt az alkotmány is megerősítette" (az Egyesült Arab Köztársaságban). A magántulajdonra vonatkozó korlátozó előírások megakadályozzák e „potenciális" szerep valóságos betöltését.

Az arab szocializmus ezenkívül nem materialista szocializmus, a vallásban találja meg alapját. S végül Madzsub válaszol azoknak, akik azzal vádolják az arab szocializmust, hogy nem egyéb, mint a kapitalizmus egyik változata: „a kapitalizmus a kistulajdonosok kisajátítását célozza, de a mi szocializmusunk épp a kistulajdonosokat kívánja védelmezni".

E kispolgári ideológia igazolása érdekében ezek a teoretikusok az arab-iszlám sajátosság elméletéhez folyamodnak. Ez az elmélet nem az arab társadalom történelmi fejlődésének valamiféle gyökeresen új elemzésén alapul, ellenkezőleg, pusztán *a priori* feltevéseken, amelyek el akarják hitetni, hogy az arab-iszlám világ elkülönül az egyetemes történelemtől, sőt, e különös ideológia nevében egyenesen átkokat szórnak minden olyan ésszerű kísérletre, amely meg akarja érteni az arab világot és hatni akar rá.

(...)

Az empirizmus nevében tagadják vagy kétségbe vonják a társadalmi fejlődés szakaszainak előre látható voltát. Az arab szocializmus, amely magát empirikusnak tartja, a pszichológiából ismert „próba szerencse" módszert alkalmazza. Hejkál, párhuzamot vonva a kubai forradalom és az arab forradalom között, arra a következtetésre jutott, hogy a kubai forradalom „járt utat követ", az arab forradalom ellenben, híven önmagához, tudja, hogy „a jövőt nem lehet előre látni, és járatlan útra tért". Ezek szerint minden logika hiányzik a történelemből. Úgy látszik egyébként, hogy az empirizmus jellegzetes módszere a kispolgárságnak, amikor bizonytalan időszak nehézségeivel kell szembenéznie.

Jegyezzük meg azonban már itt, hogy ez az empirizmus azt is lehetővé teszi, hogy a kispolgárság leghaladóbb elemei fejlődjenek, politikai döntéseiket összhangba hozzák az új valóságelemekkel, s ennélfogva meghaladják ideológiai korlátaikat és megkötöttségeiket is.

Az arab kispolgárság furcsa mozaikot alkot, amely szüntelenül az átalakulás állapotában van. Nincsen szilárd funkciója a termelésben, ami arra kényszeríti, hogy a belpolitikában a mérleg nyelvét játssza az osztályok között, a külpolitikában pedig az „el nem kötelezettség" híve legyen. Röviden, „minden eszközzel" megkísérli fenntartani magát.

(...)

A kispolgári vezetés mérlege részben pozitív: politikailag megszabadította az arab világot a kolonialista uralomtól, több-kevesebb sikerrel ellenállt a befolyási övezetek és a katonai szerződések imperialista politikájának (lásd például a bagdadi szerződést, az Eisenhower-doktrínát stb.)

De a hatnapos háború brutális nyíltsággal felfedte, mennyire sebezhetőek ezek a sikerek, s milyen nagyok a hiányosságok.

Hogyan lehet felszámolni a hiányosságokat és megóvni az eredményeket, ami a legfontosabb, ki lesz erre képes — kérdezik mindenütt a haladó arabok.

Ha válaszolni akarunk e kérdésre, rá kell mutatnunk azokra a mély okokra, amelyek lehetetlenné teszik a kispolgárság számára az arab forradalom vezetését:

1. A kispolgárság osztályálláspontjában alapvető ellentmondás rejlik, egyszerre akarta felforgatni a társadalom struktúráit, és tiszteletben tartani a régi rendet; reformista fellépése megakadályozza abban, hogy végig következetes legyen saját helyes jelszavaihoz.

2. Közigazgatási obstrukciót jelent a reformokkal szemben az az élősdi bürokrácia, amely a birtokos osztályokból ered, ideológiájánál, rokonsági kapcsolatainál vagy érdekeinél fogva azokhoz kötődik, s társadalmi erejét olyan állami apparátusokból meríti, amelyek semmilyen átalakuláson nem mentek át, olyan államosított vállalatokból, ahol nincs munkásellenőrzés. Kirívó kiváltságai következtében ez a bürokrácia elszakadt a néptől, s gazdaságellenes szerepet tölt be azzal, hogy a nemzeti jövedelem óriási részét tékozolja el (Algériában 40 százalékát, másutt ugyanannyit, ha nem többet).

Az elmúlt öt év kísérleteinek mérlege, mint az „Al-Talia" írja 1967. októberi számában, hogy „a középosztályoknak sikerült irányításuk alá vonni az ország politikai életét — a népi osztályok rovására. A középosztályok fejlődtek 1952 óta, tekintve, hogy felszámoltuk a feudalizmust és a nemzetgazdaság feletti gyarmati uralmat, s így az alsóbb rétegek értelmiségei lehetőséget kaptak arra, hogy a parancsnoki posztokra kerüljenek és felemelt jövedelmekre tegyenek szert; nyilvánvalóvá válik, hogy ezek a rétegek a bukott kizsákmányoló osztályok helyének betöltésére törekszenek."

3. A kispolgári vezetés következetlen. Követeli a tömegek támogatását, de visszautasítja, hogy a tömegek szervezetten ellenőrizhessék a vezetést.

4. A kispolgárság képtelen megoldani azt az ellentmondást, amely a két irányzat között megoszló, haladó és konzervatív törekvéseket egyesítő hatalom kettősségéből születik. Ezt az ellentmondást csak a nép tudja megszüntetni. De a nép számára oly nehéz a szervezkedés és a beavatkozás, hogy ez a leggyakrabban minden mozgalmat megbénít, s a reakciós szárny számára kedvező megoldásokat tesz lehetővé...

Az 1967. júniusi események[2] után minden jel arra vall, hogy a hatalom természetének minőségi alakulása kezd kirajzolódni azoknak a széles szövetségeknek a megvalósulása révén, amelyeket az agresszió következményei tettek szükségszerűvé.

Az arab forradalom új szakaszának döntő kérdése: a vezetés átvétele a munkásosztály részéről. Tény, hogy a munkásosztálynak is megvannak a maga gyengeségei. Még csak most van születőben, a paraszti és törzsi múlthoz kötődik, nem mentes a kispolgárság ideológiai befolyásától. Mégis, egyedül ő képes arra, hogy kikristályosítsa a forradalmi erőket, s ezzel a jövő biztosítékait hordja magában. A munkásvezetés alatt álló új osztályszövetségnek olyan programon kell alapulnia, amely kifejezi a demokratikus és a szocialista forradalom közti folytonosságot, és ésszerű megoldásokat tud adni az arab problémákra, melyek közt első helyen a nép demokratikus szabadságjogainak kibontakoztatása áll.

Számos jel mutatja, hogy a kispolgárság bizonyos radikális elemei maguk is kezdik észrevenni: a kispolgárság csupán átmeneti osztály egy átmeneti társadalomban

[2] *1967. júniusi események:* az izraeli—arab „hatnapos háború".

és korban. Ezt fejezte ki Nasszer elnök 1967. július 23-i beszéde is: „Arra van szükség, hogy az 1952-es forradalomból származó vezetők nemzedéke átadja a helyét új, hatóképesebb embereknek, s hogy az e forradalomból eredő katonai vezetés lemondjon a közügyek intézéséről."

Démocratie Nouvelle, Párizs 1968. február.
Magyarul megjelent:
Nemzetközi Szemle, 1968. 5. sz.

Michel Kamel / A polgárság társadalmi helyzeténél fogva nem maradhat független vagy szilárd

RÉSZLET „A NEMZETI SZÖVETSÉG FOGALMA" C. TANULMÁNYBÓL
1969

Michel Kamel (szül. 1925) egyiptomi marxista politikai szakíró, a marxista irányzatú „Al-Talia" c. lap szerkesztője. Mint következetes baloldali politikusnak sok üldöztetésben volt része. Számos könyvet írt, amelyek főleg az antiimperialista harc és az arab egység kérdéseit vizsgálják. Itt közölt írása — mintegy kapcsolódva Bagdas és Lakhdar előzőleg közölt írásaihoz — ugyancsak az 1967-ben Izraeltől elszenvedett katonai vereség utáni társadalmi helyzet elemzése. Kamel azonban elsősorban a hatalmon levő burzsoáziát vizsgálja. A polgári rétegeknek a magatartására vonatkozóan nem jut Lakhdaréval azonos megállapításokhoz. Végkövetkeztetései azonban, a dolgozó tömegekre való támaszkodás szükségességét illetően, összefűzik mindhármuk írását és gondolkodásmódját.

A modern forradalmak társadalmi jellege, a tudatosság magas foka, valamint a szocialista eszmék terjedése nem teszik többé lehetővé, hogy egy kis csoport maga mögött „hurcolja" az egész nemzetet, vagy hogy meggátolja tevékenységét, ha azt ítéli jónak, hogy különböző vonzó jelszavak mellett saját korlátolt érdekeit valósítsa meg. A forradalom célkitűzéseinek megvalósítása széles tömegek részvételét követeli meg a politikai tevékenységben, a döntések meghozatalában és a forradalom fő vonalának meghatározásában. Minden arra irányuló kísérlet, hogy korlátozzák a szabadságjogokat, akadályozzák a tömegszervezetek, valamint a demokratikus és haladó szervezetek tevékenységét, rájuk kényszerítsék egy bizonyos csoport védnökségét, csak aláássa a szövetséget, amely így minden valóságos tartalomtól megfosztott mesterséges alakzattá változik. Ezért olyan fontos, hogy megadjuk a néptömegeknek — és kivált a munkásosztálynak — az alkalmat, hogy betöltse szerepét a harcban. Ezért lényeges véget vetni minden olyan megszorításnak, amelyik zavarja az akciókat, a demokratikus és szakszervezeti szabadságjogokat. Ezért lényeges, hogy valamennyi hazafias és haladó erő tevékenységének szabad teret engedjünk.

Az utóbbi években elterjedt egy elmélet, miszerint a polgárság bizonyos részei vagy egyes értelmiségiek (ezek többsége tőkés származású) képesek a tömegek vezetésére a szocializmusba való átmenet feladatainak megvalósítása során. Különös megállapítani azt, hogy egyes haladó és szocialista erők kezdeményezték az ilyen eszmék megfogalmazását és terjesztését, ürügyként a nemzetközi erőviszonyokban bekövet-

kezett változásokat és a munkásmozgalomnak a fejlődő országok gazdasági elmaradottságából fakadó gyengeségét hozva fel. Pedig a szocializmus győzelmei a munkásosztály és élcsapat pártja vezetésével átterjedtek a világ legelmaradottabb vidékeire...

Általában megfigyelhető, hogy a nemzeti burzsoázia gazdagodásra használja fel a hatalmat. Ez magyarázza az államcsínyek és a hatalom megszerzéséért folytatott véres harcok gyakoriságát a nemrégen függetlenné vált országokban. Ha lehetséges azt mondani, hogy a tőkés fejlődés hagyományos formulája: „tőke — hatalom — nagyobb tőke", akkor azt mondhatjuk, hogy a jelenlegi helyi és nemzetközi körülmények között a fejlődő országokban ez a formula így alakul át: „hatalom — tőke — nagyobb tőke". A felhalmozás tehát a hatalom közvetítése révén valósul meg. Ez a formula még nyilvánvalóbb a gazdasági elmaradottságban szenvedő országokban, mivel ezekben a burzsoázia gyenge, és nincs semmi súlya a gazdasági és politikai életben. De áll ez azokra az országokra is, amelyek már jelentékeny tőkés fejlődést valósítottak meg.

Ezekben az országokban a tőkés erők az erőviszonyoknak megfelelően különböző módszerekhez folyamodnak. Ezeket lényegében a következő lépésekben foglalhatjuk össze:

a) A külföldi monopóliumok tulajdonából egyes javakat elkoboznak a helyi burzsoázia javára, vagy az állami szektor létrehozása céljából átadják ezeket az államnak. A bürokrata és technokrata vezetők állásukkal visszaélve rávetik magukat erre a szektorra, hogy komoly kiváltságokat húzzanak belőle.

b) Az imperializmussal együttműködő tőkés és feudális szektorokat támadják és elkobozzák vagy csökkentik tulajdonukat.

c) Kedvezményeket juttatnak a középtőkének, valamint a vele és a hatalom birtokosaival rokonságban levő bizonyos erőknek. Így az elkobzott javak és az állami szektor terhére meggazdagodhatnak. Az új hatalom és ezen osztály közötti bensőséges kapcsolatok megkönnyítik ezt a folyamatot.

d) A néptömegeket kizárják a hatalomból és elszigetelik a politikai tevékenységtől. A néptömegek nyomására a kapitalista erők tartalmuktól gyakorlatilag megfosztott forradalmi jelszavakkal léphetnek fel. A balos szókincs egyik-másik kifejezését használják fel, és összegyűjtenek néhány, a munkásosztály ideológiájából származó gondolatot és adatot, hogy azután ezeket olyan más koncepciókkal keverjék, amelyek megsemmisítik a forradalmi eszmék hatékonyságát és kimerítik erejüket.

e) A múltból örökölt államapparátusra támaszkodnak és ez nem valamiféle helytelen megítélés, hanem osztálymagatartásuk következménye. A közös érdekek az ellentmondások fölé kerekednek, amely ellentmondások nem érik el az antagonizmus szintjét, mivel azonos társadalmi keretben hatnak. A változások néhány olyan egyént érintenek, aki egyik vagy másik csoportosulás érdekében kiemelkedő politikai szerepet játszik. Ezek a változások nem érintik az osztálytartalmat, valamint a hatalom gyökereit és koncepcióit.

A második világháború után, valamint a nemzeti forradalmi mozgalom világméretű elterjedését és virágzását követően — ebben közrejátszott e mozgalmak társadalmi jellege — elterjedtek azok az elméletek, amelyek azt állították, hogy a kispolgárság — a kapitalizmus szélsőbaloldala — kezébe veheti a szocializmusba való átmenet irányítását. A népek tapasztalata azonban bebizonyította ezeknek az elméleteknek megalapozatlanságát és félrevezető jellegét, főleg az utolsó években, a nemzeti

burzsoázia és a kispolgárság vezette haladó nemzeti rendszereknek Ázsiában és Afrikában végbement drámai összeomlását követően. Ezek a rendszerek képtelennek bizonyultak a szocializmusba való átmenet feladatának elvállalására. Ehelyett űrt, széthullást teremtettek, melyet az ellenforradalmi erők népellenes mészárlások szervezésére használtak fel. Ez a kispolgárságnak a két tábor közötti ellentmondásos és ingadozó jellegéből fakad: gyűlöli az imperializmust és a nagytőkét, de ugyanakkor fél a néptől, elszigeteli azt, saját kezében monopolizálja a hatalmat és érdekeinek kedvező döntéseket hoz. Így a nemzeti egység összeomlik, és a nemzeti szövetség elveszti hatékonyságát.

Ez az osztály társadalmi helyzeténél fogva nem maradhat független vagy szilárd. Siet megvalósítani osztálytörekvéseit és ambícióit, hogy nagypolgársággá váljék. Ha nem ezt teszi, elkerülhetetlen polarizációja miatt a széthúzás sújtja. Ennek a kispolgárságnak egyes rétegei a forradalomhoz csatlakoznak, míg a többiek a jobboldal mellé állnak és a forradalom ellenségeivé válnak. Nyilvánvaló, hogy az egyes rétegek magatartása az egyes országok politikai helyzetének és e rétegek társadalmi alapállásának függvénye. A kispolgárság a középpolgárságnál jobban hajlamos a forradalom menetének követésére.

Másrészről az ipar, a technika és a kultúra fejlődése hozzájárult egy széles értelmiségi réteg kialakulásához. Az értelmiségiek nem alkotnak önálló osztályt, hanem különböző osztályokhoz tartoznak. Az egyetemisták, az elemi és a középiskolák tanárai, az állami kishivatalnokok és közalkalmazottak a kispolgársághoz tartoznak, a magas hivatalnokok, a bürokratikus apparátus élén álló funkcionáriusok és szakemberek nagy része pedig a középpolgársághoz. Ez utóbbi réteg nagy szerepet játszik az új nemzeti forradalmakban. Amikor a nemzeti vezetés államosítja a külföldi társaságok és a nagytőkések javait, ezek a bürokraták a tömegek nevében ragadják kezükbe a termelési eszközök igazgatását végző állami szektor vezető helyeit. A hatalom és a gazdaság éltető központjai feletti uralmuk teljes szabadságot biztosít nekik a politikai és gazdasági döntések hozatalában. Így osztályuk ambícióinak megfelelően dönthetnek a hatalomról és a gazdasági többletről. Ez a réteg alkotja az „új osztályt", amely befagyasztja a fejlődést, a saját érdekében kiszívja az állami szektor vérét, spekulál, kereskedik és jövedelmének feleslegét ingatlanokba és művelhető földekbe fekteti. Így ennek a rétegnek egy része új tulajdonossá válik.

(...)

A népi logika azonban a dolgokat más szempontból látja. Ha az erővel rendelkezők felelősek a vereségért, és ha ők „szemben állnak a vonal helyrehozásával", és ha még mindig betöltik helyüket a vezető szervekben, egészen természetes, hogy mindezeknek az ellentéte a hatalom átadása kell hogy legyen, a dolgozó népnek, élén a munkásokkal, a parasztokkal és a forradalmi értelmiségiek erőivel. Ők a forradalom fő erői, a legyőzhetetlen és megrendíthetetlen sereg. Emiatt valamennyi követelés azon politikai, társadalmi és gazdasági *biztosítékok* körül forgott, amelyek elősegítik „a rend helyreállítását a házon belül", hogy megteremtsék az anyagi alapot az elfoglalt területek felszabadításához.

Al-Talia, 1969. 5. sz.

Abu Ejad / Demokratikus, fajüldözésellenes társadalmat akarunk Palesztinában

RÉSZLET ABU EJAD, A PALESZTIN EL-FATAH MOZGALOM EGYIK VEZETŐJE ÉS LUTFI AL-KHOLI, AZ EGYIPTOMI „AL-TALIA" C. MARXISTA FOLYÓIRAT FŐSZERKESZTŐJE KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSBŐL

1969

Ez az interjú napjaink egyik legsúlyosabb válsággócának kellős közepébe visz. A különféle palesztin nemzeti felszabadító mozgalmak mind jogosan követelik a palesztin nép nemzeti jogainak helyreállítását. Hogy milyen eszközökkel, módszerekkel vívják ezt ki, hogy milyen keretek között kívánják megvalósítani és berendezni a majdani független Palesztinát, sőt, hogy egyáltalán külön államot akarnak-e — e téren már erősen eltérőek az elgondolásaik. Nem kevésbé különbözőek az egyéb, nem palesztin arab mozgalmak, pártok, kormányok elképzelései e kérdésekről. Abban azonban valamennyien egyetértenek, hogy a palesztin nép jogai helyreállításának legfőbb akadálya az agresszív Izrael állam, amely mögött ott áll az Izraelt fegyverrel ellátó amerikai imperializmus. Az itt közölt részlet az egyik — a legjelentősebb — palesztin szervezetnek, az El-Fatah néven ismert Palesztinai Felszabadítási Mozgalomnak a programatikus nyilatkozatából, pontosabban Abu Ejadnak, az El-Fatah Központi Bizottsága tagjának az ismert egyiptomi marxista újságíróval, Lutfi al-Kholival való nyilatkozat-értékű beszélgetéséből való. Az idézett részlet az egyik leglényegesebb és egyben legkényesebb kérdést érinti: milyen sorsot szán az El-Fatah a jövendő Palesztina állam izraeli eredetű, illetve zsidó lakosságának. Abu Ejad válaszai világosak és egyértelműek, álláspontját azonban korántsem osztja valamennyi, az önálló Palesztina állam megteremtéséért harcoló mozgalom.

Mit ért pontosan az El-Fatah a „palesztin demokratikus állam" alatt?

Mindig is hittük, állítottuk, és továbbra is azt állítjuk, hogy a fegyveres harc nem öncél, hanem egy nagy humanitárius cél elérésének az eszköze. 1917 óta Palesztinát háborúk, forradalmak és véres küzdelmek dúlták. Ideje, hogy e föld népe békében éljen, akár a többi emberek. Azért állunk fegyverben, hogy a probléma valóban békésen, és ne hamis módon, az agresszió és rasszizmus követelményei alapján oldódjék meg. Ilyenfajta békét nem érhetünk el másként, csak egy demokratikus állam keretei között. Hogy mi ez részletesen? Hiszem, a harc és a küzdelem fejlődése körvonalazza majd, hogy milyen lesz részleteiben ez az állam. Ez azonban az a széles stratégiai irányvonal, amely felöleli majd mindezeket a részleteket.

A szélesen értelmezett stratégia keretei között a palesztin demokratikus állam a zsidókat az arabokkal egyenlő állampolgároknak tekinti?

Természetesen a zsidókat az arabokkal minden vonatkozásban egyenlő állampolgároknak tekintjük. A palesztin demokratikus állam szándéka nagyon is világos. Egyetlen célja, hogy megszüntesse Palesztinában a cionista, faji alapon álló politikai alakulatot.

A nagyobb világosság kedvéért: biztosítja-e az El-Fatah — szavakban és tettekben — az állampolgárságot a palesztin demokratikus államban azoknak az anticionista zsidóknak, akik kijelentik, hogy egyetértenek az El-Fatah céljaival, az új demokratikus palesztin társadalom létrehozásával? Garantálják-e az állampolgárság jogát az anticionista zsidóknak, függetlenül attól, hogy Palesztinában voltak-e 1948 előtt, vagy nem?

Megismétlem, hogy az El-Fatah, mint humanitárius eszmék irányította felszabadítási mozgalom, garantálni fogja ezt a jogot, nemcsak minden anticionista zsidónak, de az olyan zsidóknak is, akik megszabadultak a cionista eszméktől, azaz, akik meggyőződtek arról, hogy a cionista eszmék idegenek az emberi társadalomtól.

Hogyan tekinti az El-Fatah az izraeli társadalmat? Még mindig úgy tekinti-e, mint a reakció, az agresszió, a fajelmélet és a gyarmatosítás együttesét? Vagy látja-e az El-Fatah az izraeli társadalomban megjelenő haladó erőket és tendenciákat — bármilyen gyengék és kicsinyek is —, amelyek ellenzik az agressziót, a cionizmust és a fajelméletet? Ha tudatában van az El-Fatah ezen erők és tendenciák létezésének, mi a véleménye róluk és hogyan viselkedik velük szemben?

Kétségtelen, hogy mai formájában az izraeli társadalom kolonialista, imperialista és rasszista társadalom. Minden rendelkezésünkre álló eszközzel megpróbáljuk megszüntetni az ilyen típusú társadalmat és egy demokratikus, fajüldözésellenes társadalommal helyettesíteni, amely nyitva áll az emberiség és a világ felé. Jelenleg az izraeli társadalom elzárkózik az emberiség és a világban létező valamennyi haladó mozgalom elől. Izrael soha, sehol a világon nem támogatta a felszabadítás ügyét. Amikor tehát azt hangoztatjuk, hogy a nem rasszista demokratikus Palesztinában együtt akarunk élni a zsidókkal, elsősorban — ha vannak ilyenek — a haladó erőkhöz szólunk, hogy erősítsék meg állásaikat. Vannak bizonyos erők Izraelben, amelyek azt állítják magukról, hogy haladók, de ezek valójában „ál-haladók", cionisták, fajüldözők, imperialisták.

Ez azonban nem tántorít el bennünket attól, hogy kijelentsük: létezik a haladó erőknek egy kis magja, mely most fejlődésnek indult és mi érzékeljük a létezésüket. Ezek a cionista állam megszüntetésére hívnak fel, és mi biztosak vagyunk abban, hogy ha meghallják a hangjukat, és ez pozitív visszhangot vált ki, még több üldözésben és kínzásban lesz részük, mint az El-Fatahnak. Az az igazság, hogy vannak a haladásnak jelei, kicsiny csírái. Reméljük, ezek a csírák erősödni fognak és egyre nagyobb hangsúlyt kap, hogy a palesztin népnek joga van saját földjén élni. Amikor

palesztin népről beszélek, minden embert és minden felekezetet ide sorolok: keresztényeket, muzulmánokat és zsidókat, de nem a cionistákat, akik a kolonializmus szövetségesei. Olyan országról beszélek, amelyben nem lesz fajüldözés, cionizmus és vallási fanatizmus.

Basic Political Documents of the
Armed Palestinian Resistance Movement.
Selected by Leila S. Kadi, Palestine Liberation
Organization Research Center.
Bejrút 1969. 75—76. old.

Amilcar Cabral / Hogyan mozgósítottuk a parasztságot, amely harcunk fő tömegereje, de nem a fő forradalmi erő

RÉSZLET A „GUINEA: A FEGYVEREK HATALMA" C. CIKKBŐL
1969

A cikk, amelyből alant részletet közlünk, a gerillaharc néhány fő elméleti és gyakorlati kérdésével foglalkozik. Alapvető témája a tömegek közötti munka, a tömegek politikai tudati színvonalának, az ország fejlődési sajátosságainak figyelembevétele — tudniillik Bissau-Guineában a portugál gyarmatosítók jórészt meghagyták a régi falusi közösségi tulajdont, nem úgy mint Angolában, ahol sok mezőgazdasági vállalatot is hoztak létre —, a politikai harc és a fegyveres küzdelem ötvözésének problémája, és az ellenséggel való nyílt összeütközés ellentmondása feloldásának keresése.

„A mi számunkra — írja ugyanebben a cikkében Cabral — nem lehet vita a tekintetben, hogy a párt vagy a fegyveres erők irányítanak-e, mert mi úgy véljük, hogy a Párt és a fegyveres erők egy és ugyanaz. Mi az övezeteket és kerületeket összhangban szerveztük a megfelelő pártbizottságokkal, oly módon, hogy a párt vezetője egyben a gerillaerők vezetője volt."

Falusi viszonyainkról szólva parasztokról beszél az ember, de a „paraszt" kifejezés elég homályos. Az a paraszt, aki Algériában vagy Kínában harcolt, nem azonos a mi parasztunkkal.

Nálunk ez történt: először is a portugál gyarmatosító még csak ki sem sajátította a földeket, hagyta, hogy honfitársaink maguk műveljék meg. Nem hozott létre mezőgazdasági vállalkozásokat, mint például Angolában tette, nem teremtett telepes központokat sem, mint Angolában, ahol az afrikaiak nagy tömegeit lakoltatta ki, hogy helyükre európai telepeseket ültessen. A gyarmatosítás alatt is megőriztük a szerkezet alapjait: a földet mint a falu közösségi tulajdonát. Ez a parasztságunkat jellemző egyik igen lényeges vonás. A parasztságot egyébként nem közvetlenül zsákmányolta ki a gyarmatosító, hanem a kereskedelmen keresztül, a termékek ára és értéke közötti különbség révén. Ebben rejlett a kizsákmányolás — nem a közvetlen munkában, mint ahogy ez Angolában történt a szerződéses munkásokkal és másokkal, például a vállalatok alkalmazottaival. Ez harcunk számára nehezen megoldható kérdést vetett fel: bebizonyítani a parasztnak, hogy saját földjén zsákmányolják ki.

Mivel itt nincs földhiány, nem mozgósíthatjuk embereinket azzal, hogy azt mondjuk nekik: „Azé a föld, aki megműveli." Annyi föld áll rendelkezésünkre, amennyi csak szükséges. Az embereink számára még érthetetlen kifejezések helyett tehát meg-

felelő formákat kellett találnunk a parasztság mozgósítására. Sosem mozgósítottuk embereinket a gyarmatosítás elleni harcra hivatkozva. Ez nem vezet eredményre. Az imperializmus elleni harcról beszélni: ez sem hoz eredményt nálunk. Ehelyett közvetlen és mindenki számára elérhető nyelven beszéltünk:

Miért harcolunk? Ki vagy te? Ki az apád? Mi történt eddig az apáddal? Mi történik most? Mi a helyzet? Megfizetted már az adódat? Apád már kifizette az adóját? Mi hasznod volt ebből az adóból? Mennyit kapsz a földimogyoródért? Gondoltál már arra, hogy mit kapsz a földimogyoródért? Gondoltál már arra, hogy mennyi hasznot hoz neked a földimogyoró? Hogy mennyi munkájába került a családodnak? Kik azok, akik foglyok voltak? Te voltál-e fogoly?

Ezen az alapon történik a mozgósítás.

Te az úton fogsz dolgozni. Ki látott el téged szerszámokkal, hogy dolgozzál? Te magad! Ki ad neked enni? Te magad! De ki sétál az utakon? Kinek van autója? És a lányod, akit amaz megerőszakolt — ezt rendben valónak találod?

Bizonyos elemek fellelkesítésére még néhány, az emberek által ismert konkrét esetet is felhasználtunk, olyan embereknél, akiket fájdalmasan érintett a gyarmatosítás galád gyakorlata, de nem tudták, hogy ez a portugál gyarmatosítás volt

Mozgósításunkban minden általánosságot, előre gyártott mondatot elkerültünk. Aprólékosak voltunk, de felkészülő embereinket arra késztettük, hogy legalább tízszer ismételjék el mondanivalójukat. A mi konkrét esetünkben ez az egyik általunk igen lényegesnek tartott dolog, mivel a nép konkrét valóságából indultunk ki. Elkerültük, hogy a paraszt azt gondolhassa, hogy mi a számára idegen emberek vagyunk és azért jöttünk, hogy őt kioktassuk. Annak az embernek a helyzetébe éltük bele magunkat, aki a paraszttal együtt tanul, és végül a paraszt apránként maga fedezte fel, hogy miért mennek olyan rosszul a dolgok. Megértette, hogy rettenetesen kizsákmányolják, és mindent ő fizet, a városokban élő emberek nyereségét is beleértve. Számunkra ez bizonyítja, hogy minden népnek magának kell megtalálnia a megfelelő módszert a harci mozgósításra.

A mi falvainkban szerzett tapasztalatunk teszi lehetővé, hogy kijelentsük: a paraszti tömegek harcba való bevonásához nagy türelemre van szükség. Adott feltételeink között a falvakat előbb a paraszti világba való beleilleszkedésre képes embereknek kell mozgósítaniuk, majd pedig az első mozgósításokat követően maguknak a parasztoknak kell megszervezniük és mozgósítaniuk a parasztság megmaradó részét. Kijelenthetjük, hogy parasztságunk semmiképpen sem alapvető forradalmi elem. A paraszt harcunk fő tömegereje, de nem a fő forradalmi erő, és főleg nem volt az *akkoriban*. Mi a fő forradalmi erőt városi környezetben találtuk meg, akár a kikötők, hajók, javítóműhelyek munkásai között, akár az idegen uralmat tudatosan felismerő kispolgárság között. Sok nehézség után ők vezették el a parasztságot a forradalomhoz való csatlakozásig.

Másrészt mindig a legnagyobb jelentőséget tulajdonítottuk falvaink és városaink legkizsákmányoltabb rétegeinek. Alaposan elemeztük népünk társadalmi szerkezetét, hogy képesek legyünk minden réteget szembesíteni a harccal, és tudni, milyen legyen a magatartásunk iránt.

Bizonyára nem volt mentes tévedésektől a mi magatartásunk. Az egyik hiba az volt, hogy túlságosan bíztunk a nemzeti érzésben. Nem ismertük bizonyos rétegek problémáit; bíztunk abban, hogy a törzsfőnökökben (mivel a régi főnökök harcoltak

a portugálok ellen) újból felébred majd a nemzeti érzés, újból érdeküket fűződik ahhoz, hogy kiűzzük országunkból az idegeneket. De nem így történt. Közülük meglehetősen sokan a·mi oldalunkra álltak, de a leginkább hagyománykövetők és azok, akik legjobban kötődtek saját érdekeikhez, a gyarmatosítók oldalára álltak, mert egyetlen gondjuk az volt, hogy az általuk ellenőrzött lakosság feletti uralmukat megtartsák. Ez természetesen újabb problémákat szült, amelyekkel komolyan szembe kellett néznünk, hogy meghatározott vidékeken előbbre tudjuk vinni a harcot.

A törzsi problémákat illetően a pártunk által követett politika jó eredményeket hozott. A mi felfogásunk szerint a törzs létezik és ugyanakkor nem létezik. Tudni való, hogy a portugáloknak az országunkba érkeztekor a törzsi gazdasági rendszer már bomlóban volt. A portugál gyarmatosítás még inkább hozzájárult ehhez a hanyatláshoz, bár szüksége volt arra, hogy felépítményének bizonyos oldalait megtarthassa. Ami pedig minket illet, nem a gazdasági alap vezetett el bennünket a törzsnek, mint harcunk mozgósító elemének tiszteletben tartásához, hanem a kulturális aspektus: a nyelv, a dalok, a táncok stb. Nem kényszeríthettük rá a balantékra a fulák vagy a mandingók szokásait. Ezeket maximálisan óvtuk, de maximálisan harcoltunk minden politikai síkon való megosztás ellen is.

Kezdetben mozgósítottuk a balantékat, a mandingókat, a brafadákat stb., és ahogy kezdett tudatosodni bennük a harc és kezdték elfogadni pártunkat, kezdtük őket máshol felhasználni. A frontra küldtük azokat, akiknek, a párt szükségleteinek megfelelően, ott kellett lenniük. Az első pillanattól kezdve elkerültük azt, hogy egy csoport élére ugyanazon csoport egyik emberét állítsuk, hogy ne tegyük lehetővé a lokális kötődés megnyilvánulásait.

A másik dolog, amit elég fontos kérdésnek tartunk, népünk vallási problémája. A fejletlen gazdasági állapotok miatt óvakodtunk minden ellenségességtől népünk hitével, a természettel még fennálló kapcsolatával szemben. Határozottan szembeszálltunk mindazzal, ami sérti az emberi méltóságot. Büszkék vagyunk arra, hogy nem tiltottuk meg embereinknek a fétiseknek, az amuletteknek és más ilyenfajta úgynevezett mezinháknak a használatát. Teljesen abszurd, teljesen téves felfogás lett volna ennek megtiltása. Hagytuk, hogy embereink maguk jöjjenek rá, hogy fétiseik semmire sem jók. Szerencsére ma elmondhatjuk, hogy többségük már rájött erre.

Ha kezdetben valamely harcoló társunknak volt is szüksége egy mezinha segítségére, jelenleg előfordulhat, hogy bár az a keze ügyébe esik, de megérti és a többieknek is megmondja, hogy a legjobb mezinha a lövészárok. Biztos, hogy e téren a harc hozzájárult népünk gyors fejlődéséhez. És ez igen lényeges.

Ilyen, nagy vonásokban, népünk mozgósítási állapota.

Tricontinental, 1969. 12. sz.
Részletei magyarul megjelentek: Néger kiáltás.
Szerk. Simor András. Kozmosz 1972. 220—230. old.

Eduardo Mondlane / A párt és a hadsereg nemzetet formáló, új típusú hatalmat teremtő erő

RÉSZLETEK A „HARC MOZAMBIKÉRT" C. KÖNYVBŐL 1969

Eduardo Mondlane (1920—1969) a portugál gyarmatosítók ellen harcoló Mozambik Felszabadítási Frontja (FRELIMO) nevű párt alapítója, haláláig elnöke. Filozófus, egyiptológus, 1961-ig az ENSZ tisztviselője New Yorkban. 1962-ben hazatér és megszervezi a gyarmatosításellenes mozgalmak egységes szervezetét, a FRELIMO-t, amely 1964-ben fegyveres harcot indít a portugálok ellen. A harc jelentős sikerekkel jár; 1970-re már az ország mintegy egyharmadát felszabadítják. Ezt már Mondlane nem érhette meg: 1969-ben egy, feltehetően a portugál fasiszta titkosrendőrség által szervezett akcióban, könyvküldeménynek álcázott postacsomagba rejtett bombával meggyilkolták. Mondlane könyvének, amely egyben a mozambiki társadalom szerkezetének is mélyreható elemzése, itt közölt részletei valójában a FRELIMO-ra mint pártra és a hadseregre háruló forradalmi feladatokat vizsgálják. A felszabadító népi harcok egyik legfőbb tanulsága számára, hogy a forradalmi katonai és politikai szervezet soha nem elégedhet meg az ellenség legyőzésével; ha csak ezt teszi, nem érhet célt. Az ellenség legyőzése, egy-egy területnek az ellenségtől való megszabadítása nyomában, azonnal meg kell teremteni az új életet, az új közigazgatást, az új munkastílust, s mindezek révén az új embert. Ezért tekinti ilyen szoros egységnek Mondlane — és a portugál afrikai felszabadító harcok egész gyakorlata — a katonai és a politikai munkát, a hadsereg, a párt és a közigazgatás feladatát, ezért nyilvánítja a FRELIMO-t egyben a felszabadított területek kormányának, pontosabban forradalmi közigazgatási szervének is. Az olvasót ne tévessze meg a FRELIMO „pártnak" nevezése. A fejlődő országok jó részében, de főként a fegyveres harcban állókban a párt fogalma nem azonos az európai értelmezésű párttal, mint ahogy a forradalmi párt fogalma sem feltétlenül azonos a kommunista párt fogalmával, főként, ahol, mint Mozambikban is, nincs kommunista párt. A FRELIMO és a vele rokon pártok ideológiájában azonban gyakran lelhető fel marxista elem, s e pártok vezetői között is jelentős számú a magát kommunistának valló vezető. A FRELIMO is, a mi fogalmainkat használva, közelebb áll a magunk tömegszervezet- vagy népfront-fogalmához. Mint annyi más írásban, itt is találkozunk azzal a problémával, amely oly sok egykori vagy mai gyarmati területen közös: a törzsi és regionális szemlélet, a szűk, partikuláris érdekek összeütközése súlyos gondjaival. Mondlane a megoldásról is beszél, s ebben is jelentős szerepet tulajdonít a forradalmi népi hadseregnek.

A háború jellegének megértéséhez nem elegendő azoknak az általános tényezőknek a figyelembevétele, amelyek szinte minden partizánháború közös jellemzői. Fontosak a hadsereg összetételével, szervezetével és vezetésével kapcsolatos részletek is.

A hadsereg az egész lakosságot képviseli, amennyiben a partizánok túlnyomó többségükben parasztok, akik eredetileg iskolázatlanok, írástudatlanok, és gyakran semmit sem tudnak portugálul; vannak azonban kis számban olyanok is, akik rendelkeznek bizonyos iskolázottsággal, melyet a portugál rendszerben szereztek. A többség természetesen azokról a területekről került ki, amelyeket a harci cselekmények jelenleg érintenek, mivel itt van mód széles körű politikai nevelésre, képzésre. Folyamatosan jönnek azonban emberek délebbről is, egész Mozambikból, akik azért menekülnek el, hogy csatlakozzanak a harchoz; kezdetben pedig sokan jöttek a Mozambik legkülönbözőbb részeiben levő menekülttáborokból, hogy megszabaduljanak az elnyomástól, és amint létrejött egy erre alkalmas szervezet, csatlakoztak hozzá. A hadseregben tehát keverednek a különböző területekről jött emberek, s így minden egységben különböző törzsekből és különböző területekről származó harcosok küzdenek együtt. A fegyveres erők keretei között így eredményes harc folyik a törzsi szemlélet ellen, ami példát mutat az egész lakosságnak.

Nem ez az egyetlen módja annak, ahogyan a hadsereg élen jár a társadalmi átalakulás útján. A hadsereg forradalmasítja a nők társadalmi helyzetét, amikor soraiba fogadja őket. A nők jelenleg igen aktívan részt vesznek a népi milíciák vezetésében, és sok a női partizánegység is. A hadsereg révén kezdtek el a nők felelősséget vállalni számos területen: megtanultak felállni és felszólalni nyilvános gyűléseken, tevékenyen részt venni a politikában. Valóban rengeteg fontos munkát végeznek a lakosság mozgósításában. Amikor egy női egység először jut el egy faluba, amely még nincsen eléggé bevonva a FRELIMO-ba, nagy megdöbbenést, sőt hitetlenkedést kelt a nagy hallgatóság előtt felálló és beszélő felfegyverzett nők látványa; amikor azután a falusiak meggyőződnek róla, hogy az előttük álló katonák valóban nők, ez gyakran olyan nagy hatással van a megdöbbent férfiakra, hogy sokkal többen jelentkeznek a hadseregbe, mint amennyit a hadsereg fel tud venni, és mint amennyit az adott terület nélkülözhet.

A hadsereg segítséget nyújt mind az iskolázottsági szint, mind pedig az általános politikai tudatosság színvonalának emelésében. Ahol csak lehetséges, megtanítják az újoncokat írni-olvasni és portugálul beszélni, és még ha valahol nincs is mód a szervezett oktatás bevezetésére, támogatást kapnak ahhoz, hogy segítsenek egymásnak ezeknek az alapvető ismereteknek az elsajátításában. És valóban, a portugál hatóságok növekvő mértékben gyanakszanak a portugálul beszélő egyszerű parasztokra, mert tudják: valószínűbb, hogy a FRELIMO hadseregben tanulták meg a nyelvet, mint hogy portugál iskolában. A hadsereg különböző speciális oktatási programokat is szervez, mint például rádiós, számviteli, gépírási, illetve a hadviseléssel szorosabban összefüggő tanfolyamokat. Végezetül a hadsereg mindenütt, ahol erre mód van, megműveli a földet és megtermeli a maga számára szükséges élelmiszert, hogy mentesítse a lakosságot a hadsereg eltartásának terhétől, s egyben ezzel például is szolgál a lakosság előtt.

A hadsereg ebben az értelemben vezeti a népet. Ugyanakkor még fontosabb, hogy a hadsereg maga a nép, és a nép alkotja a hadsereget. A FRELIMO-nak polgári tagjai is vannak, akik a legkülönbözőbb munkákat végzik a lakosság körében; de az

együttműködés túlmegy ezen, kiterjed azoknak a parasztoknak a széles tömegeire, akik nem tagjai a FRELIMO-nak, de támogatják a harcot, védelmet várnak a hadseregtől, és mindennemű segítséget a párttól. Viszonzásképpen, amikor csak tudnak, segítséget adnak a harcosoknak...

A hadsereg szerepe tehát messze túlnő azon, hogy a portugálok ellen harcol. A párthoz hasonlóan a hadsereg nemzetformáló erő. Nem pusztán katonákat képez ki, hanem jövőbeli állampolgárokat, akik a tanultakat továbbadják azoknak az embereknek, akiknek a körében tevékenykednek.

A vezetés nem rangokon, hanem a felelősség elvén alapszik: valamely alakulat vezetőjét az alakulat „felelősének" nevezik. Sokan az új „felelősök" közül a hadseregbe lépésük előtt semmiféle iskolát nem jártak; írástudatlanok voltak, minden tényleges képzettség nélkül, amikor, valamikor a háború kezdetén, beálltak a hadseregbe. A harc és a politikai munka során szerzett gyakorlati tapasztalatok és a hadseregben folyó képzés tette őket alkalmassá vezetői feladatok ellátására. Voltak néhányan, akik rendelkeztek bizonyos iskolázottsággal, de közülük is kevesen jutottak túl az általános iskolán, még azok közül is, akik ma a legfontosabb pozíciókban vannak.

Tapasztalataink, a harcosok és a vezetők tapasztalatai a harccal együtt fejlődtek. A hadsereg 1964-ben többnyire rosszul felszerelt és ellátott kis csoportokból állt, amelyek csak rajtaütések és kisebb csapások végrehajtására voltak képesek. A hadsereg hatalmas túlerő ellen harcolt...

*

„Harcunknak nem a rombolás a célja. Elsősorban olyan új Mozambik megteremtése a cél, ahol senki sem fog éhezni, és minden ember szabad és egyenlő lesz. Fegyverrel a kezünkben harcolunk, mert ahhoz, hogy felépítsük az általunk elképzelt Mozambikot, előbb szét kell zúznunk a portugál gyarmati rendszert... Csak ezután lesz mód arra, hogy munkánk és országunk kincse bennünket gazdagítson."

A Központi Bizottság üzenete a mozambiki néphez
1967. szeptember 25., a harc kezdetének
évfordulója alkalmából.

A csaknem négyesztendős mozambiki háború egyik fő tanulsága az, hogy a felszabadulás nem pusztán a portugál fennhatóság felszámolásából áll, hanem egy új ország építését is jelenti; ehhez az építéshez pedig már akkor hozzá kell látni, amikor még nem fejeződött be a gyarmati állam szétzúzása. Elvben ezt már a harc megindulása előtt felismertük, de csak a harc előrehaladtával értettük meg teljesen, hogy milyen gyorsnak és átfogónak kell lennie a polgári újjáépítésnek. Fel sem merülhet az a lehetőség, hogy néhány átmeneti intézkedést foganatosítsunk, és addig várjunk annak eldöntésével, hogy hogyan kormányozzunk, míg az egész országot ellenőrzésünk alá nem vontuk. Most kell kialakítanunk a rendszert és meghoznunk azokat a döntéseket, amelyek meghatározzák a jövőbeni nemzeti berendezkedés jellegét.

A háború egyik első eredménye a gyarmati állam megsemmisítése ott, ahonnan elnyomó erőit már kivertük. A portugál fegyverek nyomában tűnik el a portugál jogrend, közigazgatás és a gazdasági kizsákmányolás rendszere.

A gyarmati állam romjain új típusú hatalom jelenik meg, amely megfelel annak, hogy milyen erők vitték véghez a forradalmat. A háború előtt kétféle hatalom létezett: a gyarmati, valamint a gyarmati rendszernek alárendelt és abba beépült, de ugyanakkor bizonyos önállóságot megőrző tradicionális törzsfőnöki hatalom. Amikor egy-egy területen a partizánok győzelmével megszűnik a gyarmati hatalom, akkor hatalmi űr keletkezik. A törzsfőnökök hatalma azonban az ország hagyományaiban gyökerezik, és a múltban nem erőszakon, hanem a törvényes rend népi értelmezésén alapult. A jövőre nézve ezért felmerül a tribalizmus és regionalizmus potenciális problémája. Ez a tradicionális hatalmi struktúra a gyarmatosítás előtti formájában gyakran jól megfelelt rendeltetésének egy meghatározott területen belül, adekvát szervezeti formát nyújtva a többségi érdekek kifejezésére; ugyanakkor még az ilyen esetekben is csak kisebb helyi egységekre terjedt ki és támaszkodott, és nem felelhet meg a modern állammal szemben támasztott követelményeknek. Más területeken viszont ezt a hatalmi formát már a feudalizmus elemei jellemzik, amelyek megengedték a parasztság kizsákmányolását, amit metafizikus és vallásos célok burkában el is fogadhattak. Az ilyen rendszerek fennmaradása nyilvánvalóan hátráltatja az olyan forradalom kibontakozását, amely a társadalmi és politikai egyenlőséget tűzi ki céljául. Sőt a gyarmatosítás hatása oly módon alakított is át minden hagyományos hatalmi formát, hogy ezzel bátorított vagy életre hívott autoritárius és elitista elemeket.

A FRELIMO Központi Bizottsága 1966. októberi ülésén ismét napirendre tűzte a tribalizmus és regionalizmus problémáit, és élesen elítélte „az egyes elvtársak részéről munkájuk során megnyilvánuló tribalista és regionális szemléletet, ünnepélyesen kijelentve, hogy az ilyen törekvések ellentétesek a mozambiki nép érdekeivel, és hátráltatják a népi felszabadító harc eredményes fejlődését. Hangsúlyozza, hogy a tribalizmus és regionalizmus elleni harc ugyanolyan fontos, mint a gyarmatosítás elleni harc, mert ez a harc biztosítéka nemzeti egységünknek és szabadságunknak."...

A hadsereg tehát az átalakulás hatalmas eszköze. A hadseregben mindenki teljesen új keretek között él és dolgozik együtt Mozambik minden sarkából jött emberekkel. A hadsereg terjeszthet eszméket és példaként szolgálhat. Itt azonban jelentkezik egy másik potenciális veszély, amelyről szintén szó esett ugyanazon a központi bizottsági ülésen, 1966 októberében. Az ülésről kiadott közleményben megállapítottuk:

„A Központi Bizottság foglalkozott az olyan elvtársak szemléletével is, akik úgy gondolkoznak, hogy a FRELIMO-nak kétféle tagja van: katonák és civilek. A Központi Bizottság megállapította, hogy az ilyen szemlélet arról tanúskodik, hogy az illetők távolról sem értették meg a mozambiki népet vezérlő nemzeti felszabadító harc népi, nemzeti és egységes jellegét; megerősítette, hogy a FRELIMO valamennyi tagját igénybe lehet venni bármilyen feladatra — s ezért erre készen kell állnia minden tagnak —, legyen ez katonai vagy egyéb feladat."

A megoldást itt is a nevelésnek és a gyakorlati szervező munkának kell jelentenie.

A felszabadított területeken a politikai szervezet a párt. A falvakban népi milíciák jönnek létre, amelyek a helyi pártszervezet és a területi katonai vezetés alá vannak rendelve; hatalmuk a nemzeti és forradalmi erőkön nyugszik. Emellett a gazdasági élet úgy van megszervezve, hogy a termelők a helyi pártszervezet irányításával szövetkezetekben dolgoznak; ez megfosztja a törzsfőnököt a gazdasági életben játszott hagyományos szervezői szerepétől, és egyúttal véget vet annak, hogy bármiféle ki-

váltságos csoport kizsákmányolja a parasztságot. Hangsúlyozni kell, hogy ez a folyamat nem valamiféle „pártdiktatúra": a párt nyílt szervezet, és tagjai az egész lakosságból kerülnek ki; a többség paraszt, hiszen a lakosság többsége is paraszt; szerepe az, hogy valamilyen, a helyi szinten túlemelkedő politikai keretet biztosítson. Nincs jelentős különbség a párt és a lakosság között: a párt a politikai akcióba bekapcsolódott lakosság.

A helyi pártszervezet által tartott nyilvános gyűlések fontos részét képezik a felszabadított területek életének. A pártonkívüliek itt tájékozódhatnak a FRELIMOról és a harcról, hangot adhatnak véleményüknek, kérdéseket tehetnek fel és vitát kezdeményezhetnek. A politikai nevelőmunka, a „felelősök" és politikai biztosok példája és az általuk adott magyarázatok, valamint az a tény, hogy a harcot a dolgozó tömegekből jött elemek vezetik, megteremtik a hagyományos törzsi és gyakran feudális elemeket is hordozó hatalom elhalásának és új hatalmi formákkal való felváltásának feltételeit. A falvak közigazgatásának újjászervezése jelenleg az egész lakosság által választott népi bizottságokra támaszkodva folyik, és előkészületek történnek arra, hogy ezt a rendszert járási szintre terjesszék ki...

A létrejövő politikai berendezkedés az egypártrendszerű demokrácia sajátos megoldásait követi; és a FRELIMO, mint a felszabadító harc hajtóereje, a felszabadított területeken kormánnyá válik.

Eduardo Mondlane: The Struggle for Mozambique.
Penguin Books, London 1969.
147—150. és 163—167. old.
Részletei megjelentek magyarul: Néger kiáltás.
Szerk. Simor András. Kozmosz 1972. 209—219. old.

Mario de Andrade / A kulturális öntudatra ébredés szükségszerűen a politikába torkollik

RÉSZLETEK A „GYARMATOSÍTÁS, KULTÚRA, FORRADALOM" CÍMMEL A „TRICONTINENTAL" C. LAPNAK ADOTT INTERJÚBÓL
1969

Mario de Andrade (szül. 1928) az angolai szabadságharc egyik szervezője volt, az egyik legismertebb afrikai költő. E tanulmányszámba menő, Angolára vonatkozó interjú szavainak érvénye messze túlterjed hazája határain. Egyrészt leleplezi a civilizálás jegyében és ürügyén fellépő kolonizátorok tevékenységének a civilizációt, kultúrát sorvasztó hatását; másrészt kimutatja, hogy az afrikai értelmiséginek fő hivatása népét segíteni nemzeti kultúrája újrateremtésében, még akkor is, ha népe tömegeinél magasabb fokú műveltségét a gyarmatosító révén szerezte meg, s még ha a gyarmatosító éppen azért emelte is ki, hogy elszakítsa népétől és szembefordítsa vele.

A portugálok sajátos módszert alkalmaztak az „anyaországhoz húzó" értelmiség kinevelésére: bevezették az úgynevezett assimilado-rendszert, az „asszimiláltak" rendszerét — amiről Andrade az alantiakban ír. Eszerint az afrikai eredetű lakosságot két csoportba osztották: egyszerűen afrikaiak — mozambikiak, angolaiak stb. —, és úgynevezett asszimiláltak, azaz azok a tanult egyének, akik bár „bennszülöttek", de „alkalmazkodtak az európai civilizációhoz": írni-olvasni tudó keresztények, akik portugálul tudnak, portugál iskolát végeztek és európaiasan élnek. Csakhogy az esetek túlnyomó többségében éppen ezek az „asszimiláltak" váltak a hazafias öntudat ébresztőivé: a portugál kísérlet a „kulturális kettősség" megteremtésére, a főként falusi tömegek és az „asszimiláltak" teljes szétválasztására, visszájára fordult. S hogy nem is lehetett másképp: éppen ezt fejti ki itt Andrade, éles polémiában az egész portugál gyarmatosítási ideológiával.

Hogyan hatott a gyarmatosítás az angolai társadalmi-gazdasági szerkezetre, és milyen kulturális kérdéseket vet fel a gyarmati helyzet?

A gyarmatosítás, mint tudjuk, olyan jelenség, amely egyaránt érvényesül politikai, társadalmi-gazdasági és kulturális téren. Olyan rendszer, amelynek megsemmisítése szükségszerűen feltételezi a radikális erőszakot. Amikor a portugál hajósok megérkeztek a mai Angola partjaihoz, Afrika e területén már meglehetősen magas fejlettségű társadalmi-gazdasági és politikai berendezkedést találtak. Fontos politikai realitás

volt e tekintetben a kongói állam, amellyel a luzitán monarchia[1] diplomáciai kapcsolatokat létesített.

Nos, Egyenlítői Afrikának e részében a portugálok tevékenysége előidézte a történelmi elmaradást és a bennszülött közösségek megsemmisülését. A kongói királyság területén a hittérítők támogatták az üzletszerű zsákmányszerzés bevezetését, amely létrehozta a két évszázadon át tartó rabszolgakereskedelmet.

Minden történész egyetért abban, hogy a rabszolgakereskedelem az afrikai ember tagadásának legmegalázóbb mozzanata.

Igaz, hogy a házi rabszolga már megvolt a régi társadalmi szerkezetben, de ez a rabszolga nem volt adásvétel tárgya, ahogyan ezt később a portugál kereskedők bevezették...

Angola társadalmi-gazdasági szerkezetét fokozatosan megrendítette a rabszolgakereskedelem, a katonai hódítás és a késői rabszolgaság (a kényszermunka).

Az angolai nép kialakulása a portugál betolakodóval szembeni négy évszázados ellenállás eredménye.

Ezeknek a történelmi tényeknek a fényében kell foglalkoznunk az afrikai kultúra kérdéseivel a gyarmati helyzetben.

Mint Afrikában mindenütt, a gyarmatosítás alatt továbbra is születtek kulturális megnyilvánulások a kollektív alkotás szintjén. Ez a dalokban, a táncokban, a népköltészetben, a szobrászatban, a képzőművészetekben jutott kifejezésre; olyan kulturális formákban, amelyek a társadalmi-gazdasági szerkezetektől elütő felfogást alkottak. Természetesen ezek a kulturális megnyilvánulások a közigazgatási megszállás[2] hatására mély változáson mentek át. Más szavakkal, annak mértékében, ahogy a gyarmati rendszer és az idegen közigazgatás berendezkedett az országban, ahogy a gazdaságot gyökeresen átalakították, ahogy a társadalmi csoportok elveszítették addigi helyüket, és a falvak közötti árucsere révén végbement a törzsek felbomlása, úgy szilárdultak meg a szolidaritási kapcsok a társadalom különböző elemei között. Hiszen a kultúrát nem tekinthetjük másnak, mint a társadalmi szerkezeten belüli hatalmas szolidaritási kapocsnak. Mihelyt valamilyen hatás éri ennek a szerkezetnek valamelyik elemét, ez visszahat a kulturális megnyilvánulásokra.

Vegyük például a képzőművészeteket: a gyarmatosítás eljövetelével stílusbeli hanyatlás figyelhető meg a szobrászatban, amely egyes vidékeken, például a kiokók között a közösség társadalmi és vallási felfogásának legmagasabb szintű kifejezése volt.

Valahányszor a gyarmati uralom hatással van a társadalmi szerkezetre, a kulturális megnyilvánulások átalakulnak és végül is elveszítik esztétikai értéküket. Természetesen a tartalom változik, és a forma is ugyanúgy a társadalmi közösség egyensúlyvesztésének tükrözésévé válik.

[1] *Kongói állam, luzitán monarchia:* Afrikának főleg belga gyarmati területté vált, de a mai Zaire és Angola területét is jórészt magába foglaló részén az egykori Kongó Birodalom a XIII. században Afrika egyik legfejlettebb szervezett közössége volt. Csak a XIX. században esett szét, a gyarmatosítók megjelenése nyomán. A portugál gyarmatosítás Portugália őslakóinak, a luzitánoknak nevével élve „luzitán birodalomnak" nevezte gyarmatbirodalmát, amelyet a „luzitán uralkodó" — a portugál király — alatt „egyesített".

[2] *Közigazgatási megszállás:* a portugál gyarmatosító csak a húszas évek második felében — a portugál fasizmus kialakulásával párhuzamosan — építette ki szervezett gyarmati közigazgatását afrikai gyarmatain.

Ha megvizsgáljuk, milyen volt ebben a történelmi szakaszban az angolai kultúra, világossá válik egy fontos jelenség: a kulturális kettősség, amely a gyarmati helyzet jellegzetessége. Míg egyrészről a nagy közösségek, különösen a falvak a közigazgatási megszállást, a gyarmatosítás meghonosította gazdasági és társadalmi rendszert nyögik, egyénenként szolgáltatva ki munkaerejüket a piaci gazdaságnak, addig másrészről a városokban az asszimiláció rendszeréhez kapcsolódó társadalmi rétegek bukkannak fel.

A kulturális kettősség jelenségének fő vonása a távolság a nemzeti kultúra alapvető jegyeit őrző, a falusi közösségekben élő angolaiak és azok között, akiket a gyarmatosító szeretne magának megszerezni, mint asszimiláltakat, mint a portugál kultúra által szellemileg megdolgozott egyéneket. De mi is az az asszimiláció? A gyarmati hatalom kormányzói arra akarták felhasználni az asszimilációt, hogy bizonyos számú bennszülöttet megnyerjenek a gyarmatosító szempontjai számára. Ez a vállalkozás összefüggésben áll a gyarmatosítónak azzal a szükségletével, hogy felhasználjon hazaiakat is társadalomromboló műve véghezviteléhez.

A portugál gyarmatosító, minthogy képtelen arra, hogy hatalmát kizárólag saját közösségéből származó emberek révén gyakorolja, bevonja abba a gyarmatosítottak kiváltságos rétegét is. Más szóval: az asszimiláció célja a gyarmatosítás segédcsapatainak megteremtése. Bármily nagylelkűnek látszik is a portugál asszimiláció szándéka, a gyakorlatban sohasem vihető véghez teljesen. Vagyis a gyarmatosító meghirdeti az asszimilációt, miközben tisztában van azzal, hogy az sohasem valósítható meg teljesen. Például a portugál gyarmatokon az asszimiláció érdekében a felszabadító háború kitöréséig, 1961 februárjáig tett erőfeszítések a lakosság arányait tekintve nevetségesek.

Az asszimiláltak száma sem Angolában, sem Portugál Guineában, sem Mozambikban nem volt több az egész lakosság átlag 1 százalékánál.

Pontosan ebben az összefüggésben érdemes visszatérni a kulturális kettősség kérdéséhez: éppen az asszimiláltak között bontakozik ki az ellenállás a gyarmatosítók kultúrájával szemben. Mihelyt az egyének egy csoportja, egy kiváltságos réteg feléri ésszel a gyarmatosítás tényét, éppen ezek az emberek szervezik meg a gyarmatosító kultúrájával szembeni ellenállást. Annak ellenére, hogy gyengék a falusi közösségekkel való kapcsolataik, annak ellenére, hogy nem egyezik meg teljesen életmódjuk és gondolkodásuk, ők lesznek a szószólói e közösségek politikai törekvéseinek. Ezért mondhatjuk el azt, hogy Angolában (a portugál gyarmatok között talán Angola az az ország, ahol a legtisztábban figyelhető meg a kulturális kettősség jelensége) a múlt század végétől kulturális ellenállási mozgalom bontakozott ki a gyarmatosítással szemben. Ez a mozgalom újságírók egy csoportjának műve volt.

Ezek az értelmiségiek, az ember kizsákmányolásának többek között a kényszermunkában testet öltő uralmi rendszere büntetlenségére való válaszként, írásaik révén lehetővé teszik az asszimiláltak öntudatosodását, szakítva a gyarmati modellekkel. Vagyis az asszimilált vállalja kiváltságos helyzetét, de azért, hogy eszközzé változtassa azt az egész angolai közösségnek, a falusi közösségnek és valamennyi angolainak a gyarmati uralommal szembeni megvédésére. Miközben a gyarmatosító azon igyekezett, hogy rákényszerítse saját gondolatvilágát az asszimilált gondolkodására, ez fellázad, hogy magára vállalja azt, amit a bennszülött helyzetének nevezhetünk...

Az új nemzedék egyik célkitűzése az volt, hogy újra életre keltse a leghitelesebb kulturális megnyilvánulásokat. Így tehát ennek a nemzedéknek az első kulturális magatartása abban állt, hogy kézbe vegye saját örökségét, vagyis meghaladja a kulturális kettősség szülte ellentmondásokat. Miközben az előző nemzedék portugálul írt, igaz, politikai tartalmában elutasítva az asszimilációt, a mi nemzedékünk, összekötve sorsát a faluközösségével, sokkal messzebb ment a kulturális útkeresésben...

A kulturális öntudatra ébredés szükségszerűen a politikába torkollott, a történelmi szükségszerűség parancsolta így. 1948-tól kezdve ezek az irodalmárok a nemzeti mozgalom első előmozdítóivá, az öntudatra ébredésnek a meggyorsítóivá váltak. A jó költő egyidejűleg politikai röpiratot fogalmazott; aki elkötelezett költészetet, harcos költészetet művelt, természetesen politikai propagandistává vált. Mivel az irodalomban meg tudta fogalmazni, ki tudta fejezni a nép érzelmeit, ugyanúgy ki kellett fejeznie a nép függetlenségi törekvését a röplapban, a politikai nyilatkozatban is. És a költő nemzeti felszabadító harcba hívta a népet...

Hoz-e változásokat a kultúrában a fegyveres harc kibontakozása?

A modern típusú fegyveres harc viszonylag új jelenség társadalmainkban. 1961. február 4-én robbant ki a nemzeti felszabadító háború Angolában és ezt követően Portugál-Guineában és Mozambikban. A kultúra kérdése azóta is eleven. Találunk irodalmi alkotásokat portugál nyelven, amelyeket az asszimiláltak csoportja hoz létre, de szép számban akadnak új törekvések is a kultúra területén. A fegyveres harc számos vidéket szabadított fel a gyarmatosítás uralma alól, és a partizán eljut a falusi közösségek világához.

Bár ezek a közösségek Angola, Portugál-Guinea és Mozambik felszabadított területein különböző kulturális szinten állnak, mindenütt föllelhetők a gyarmatosítás okozta megrázkódtatás jelei. Most új élet kezdődik, és már megjelenik a forradalmi mondanivaló némelyik kulturális alkotásban. A zene, a tánc, a dal és a képzőművészet mind egy-egy kifejezési köre az új kultúrának. Elég csupán a délkelet-angolai falvak énekeit vagy a guineai balanték dalait meghallgatni, hogy felfedezzük ezeket a változásokat. A gyarmatosítás éjében ezek a dalok a közösség erényeit magasztalták; az elnyomóval szembeni ellenállás csak célzásokban jutott kifejezésre. Kulturális téren a törzsi titkosságba merült ellenállásnak akkoriban rejtett értelme volt. Ma más a helyzet. A felszabadító harcot magasztaló témákat nyíltan éneklik, olyan ritmussal, amely nem is áll olyan távol a hagyományostól.

Ezzel a kollektív alkotó tevékenységgel párhuzamosan új, portugál nyelven írott költészet fejlődik ki a partizánharcban. A nép hangja gazdagodik a partizánháború harci költészetével; a mozambiki Jorge Rebelo például így énekel:

> Anyám, a szabadságért harcolni szép,
> minden puskagolyómban az igazság üzenete rejlik,
> régi álmok, madárként felriadók.

Hogyan fog tovább fejlődni az új kultúra? Erre csak az idő válaszolhat majd. Ám egyvalami biztos: nem vesztettük el teljesen a hiteles kultúra régi szálait, vagyis nem halott az angolai, a mozambiki, a guineai kultúra. Megmaradt az örökség.

A rabszolgakereskedelem, a katonai hódítás és a közigazgatási elnyomás, a kényszermunka és a törzsek bomlása ellenére a falusi közösségek különböző változtatásokkal megőrizték kultúrájuk hagyományos alapjait.

Vajon a harcok tüzében megszülető új kultúra nem az angolai, mozambiki, guineai és Zöld-foki-szigeteki nemzeti lét megerősítéséhez vezet majd?

Feltétlenül, hiszen a nyelv, a terület és a gazdasági élet mellett a nemzeti lét negyedik kritériuma a kulturális közösség. Ez a Sztálin által felvázolt meghatározás az alapja további kutatásainknak is, és arra ösztönöz minket, hogy a mai nemzeti közösséget viszonylagos nyelvi, politikai-gazdasági és kulturális egységként fogjuk fel. Tapasztaltuk, miként gátolta meg a portugál gyarmatosítás azt, hogy országaink nemzetté formálódjanak. A gyarmatosítás mindenekelőtt azt jelenti, hogy megszakítja az emberek közötti régi, családi és etnikai összetartozás történelmi folytonosságát.

A gyarmati helyzet, amely a legalacsonyabb szinten kapcsolja be az embereket a piaci gazdaságba, amely kulturálisan megfosztja őket személyiségüktől, nem más, mint a nemzeti lét tagadása.

Nos, a fegyveres harc lehetővé teszi, hogy újra kijelöljük e közösségek helyét a történelemben. Amint alkalom nyílik arra, hogy minden etnikai csoportot összeolvasszunk a nemzeti egység kohójában, ez az egység a nemzetek kialakulását meggyorsító tényező lesz. A fegyveres harc tehát, a Frantz Fanon kidolgozta koncepció szerint, tulajdonképpen kulturális cselekedet.

Visszatérve az értelmiségiek szerepére, hangsúlyozni kell, hogy országainkban ők voltak a politikai öntudatra ébredés előmozdítói, és ma is részt vesznek felszabadító harcunk forradalmi vezetésében. A századok során a portugál gyarmatosítás olyan jelleget öltött, amely nem idegen az olyanfajta kompromisszumoktól, mint az asszimiláció. Hiszen valójában az asszimilált az, akinek el kell pusztítania a gyarmati kultúrát, hogy átélje a „bennszülött" civilizáció értékeit. Néhány részletbeli eltéréssel az értelmiségieknek a forradalomba való bekapcsolódása azonos folyamatként ment végbe Angolában, Mozambikban, Guineában csakúgy, mint São Tomén és a Zöld-foki-szigeteken. Közös a küldetésük: kikovácsolni a nép öntudatra ébredésének szellemi fegyvereit, szétzúzni a kulturális kettősség láncait, bekapcsolódni a forradalomba.

Tricontinental, 1969. 13. sz.
Részletei magyarul megjelentek: Néger kiáltás.
Szerk. Simor András. Kozmosz 1972. 149—154. old.

Mert erőszak a korai halál...!

RÉSZLET A CÓRDOBAI (ARGENTÍNA) KATOLIKUS EGYETEM DIÁKCSOPORTJÁNAK TUCUMÁN MEGYEI SZOCIOLÓGIAI FELMÉRÉSÉBŐL 1969

Tucumán Argentína északnyugati hegyvidékének egy megyéje. Kilencszázezer ember lakja. A földbirtokosok — a lakosság 3,2 százaléka — európai eredetűek, a földnélküliek és szegényparasztok indiánok, feketék, félvérek. A lakások 52 százalékában egy egész családnak csak egyetlen ágya van. A megye székhelyén, Tucumán városban a lakosságnak csak 18 százaléka éri el a normálisnak tekinthető életszínvonalat. A megye „birtokos" parasztságának 91 százaléka birtokolja a művelhető földterület 23 százalékát. Viszont a birtokosok 0,19 százaléka a földterület 40 százalékával rendelkezik...

Néhány adat ez egy argentínai szociológiai felmérés jelentéséből, amelyet a córdobai Katolikus Egyetem társadalomtudományi csoportja — diákok — végzett; tevékenységük a magyar olvasóban a mi egykori falukutatóinkat kell hogy felidézze. A megrázó jelentés (amelynek összefoglaló részét közöljük) a „Christianismo y Revolución" (Kereszténység és Forradalom) c. lapban látott napvilágot; a lapot 1966-ban alapította Buenos Airesben egy katolikus forradalmárcsoport; első száma helyt adott a könyvünkben két írásával szereplő Camilo Torres írásának arról, miért lett katolikus pap létére fegyveresen harcoló forradalmár. (A lapot az argentin kormány 1971-ben betiltotta.) A falukutató, szociológiai felmérést végző és a felmérés tapasztalataitól mélyén megrázott diákcsoport a felmérés mérlegét valóságos vádirattá nemesítette az argentin uralkodó rendszer ellen. A felmérést tudatosan is fegyvernek szánják e rendszer ellen: „A társadalmi szerkezet gyökeres megváltoztatásához — írják a tucumáni jelentés céljait kifejtő soraikban — elengedhetetlen lépés országunk és népünk konkrét valóságának tanulmányozása, nemcsak rideg szövegek és statisztikák révén, hanem magával az emberrel, a történelem tényleges és egyetlen alkotójával való eleven kapcsolatban."

Az itt közölt írás műfajában talán némileg elüt könyvünk egyéb írásaitól. Furcsa elegye tudományos felmérésnek, röpiratnak és vádiratnak. Mégis, úgy véltük, közlése segítséget ad ahhoz, hogy jobban megértsük azokat az elmélyültebb elemzéseket, amelyek már a társadalom megváltoztatásának módszereit, a harc eszközeit, a változtatásért harcolók frontja megszervezésének útját-módját keresik. A córdobai diákok írása azt tanúsítja, hogy ők, a lelkes falukutatók még nem jutottak el idáig. Már tudják, mit *kell megváltoztatni. De még nem tudják, alig is keresik,* hogyan *kell változtatni. Az első lépést azonban a tudatos forradalmárrá válás felé megtették: kutatják*

a konkrét valóságot, sőt, közzé is teszik döbbenetes tapasztalataikat és a belőle levont következtetéseket.

Bírálatunk a kapitalizmus által létrehozott gazdasági egyenlőtlenségekre vonatkozik, azaz magára annak a rendszernek lényegére, amelyet embertelennek tartunk, mivel e rendszer alapjain nem válhat teljessé az ember. Ez a rendszer olyan embert igyekszik létrehozni, aki gazdaságilag fejlett, de gondolkodásmódja negatív, önző, a versengés viszonyai határozzák meg, ami az emberi együttélést az ember ember elleni harcára szűkíti le.

A tucumáni valóság állításaink világos bizonyítéka, és egyben azoknak az alapoknak a következménye, amelyeken az országunkban uralkodó rendszer nyugszik. Ezt az állítólagos racionalizálást csak bírálni lehet rossz tervezéséért, s amiért nem gondoskodott új tényleges munkalehetőségekről, sem az emberek új szakmákra való kiképzéséről; kétségbeejtő munkanélküliséget teremtett, éhínséget, bűnözést, prostitúciót, iskolakerülést, betegséget és ami a legtragikusabb: azoknak az embereknek a vigasztalanságát, akik képtelennek érzik magukat arra, hogy családjukat a legelemibb létfenntartási eszközökkel ellássák. Ráadásul a racionalizálás a legnagyobb vállalatok számára gazdasági sikereket hozott.

Az igazi tucumáni nép a kizsákmányolás és a nyomor alvilágában él, a felemelkedés legkisebb lehetősége nélkül. Erre a helyzetre vannak kárhoztatva nemcsak a jelenlegi áldozatai, de a jövő nemzedékek is, amelyek előtt sötét távlatok nyílnak: beteg és éhező gyermekek, teljesen szétzüllesztett családok, az iskolába jutás lehetetlensége, és az embertelen munka akkor, amikor éppen csak kezdik megismerni az életet.

Hazánk jövőbeli emberi és erkölcsi perspektívája elemzése során láttuk, milyen lehetőségek várnak az új nemzedékekre. Vajon azt hiszik, hogy azok a gyermekek és ifjak, akik számára lehetetlenné vált értelmi képességük fejlesztése és művelése, előrevihetik ezt az országot?

Még azok is kilátástalan helyzetben élnek, akik megőrizték munkalehetőségüket: a megélhetési költségek jóval meghaladják tényleges jövedelmüket, és, ami még rosszabb, e „nyugati és keresztényi" rendszer annyit emlegetett szabadsága csak kigúnyolása azoknak, akik nemcsak gazdasági, de emberi függőségben is, gazdájuk kegyét és könyörületességét lesve élnek. Mi értelme így a munkának mint az emberi kapcsolatok eszközének? Talán nem az ember a világ átalakítója és a történelem előrevivő ereje? A tucumáni ember mégsem érzi magát alkotónak, élete kilátástalan és munkája gyümölcse nem az övé.

Olyan társadalmat akarunk, amely előreviszi az embert, ezt pedig csakis egy osztály nélküli társadalom érheti el, amelyben mindenkinek minden téren minden lehetősége megvan, amelyben az individualista és kizsákmányoló szabad vállalkozást a társadalom közös vállalkozása váltja fel.

*

Amint elemzésünkből is kiderül, úgy véljük, hogy a tucumáni ember tudatában van nyomorúságos és embertelen helyzetének. Látszólagos közömbössége nem más, mint a hitetlenség mindenfajta ígérgetéssel szemben, ami abból ered, hogy vezetői soroza-

tosan becsapták. A technika és a munka a tucumáni ember ellenségévé váltak, amelyek bizonytalanná teszik jövőjét.

Ennek a helyzetnek a tőkés rendszer az oka, amelyet országunkban a jelenlegi kormány és a jenki imperializmus oligarchái és bábjai képviselnek, amely az ember elé a pénzt helyezi. A tucumáni ember kenyeret, igazságot és hatalmat követel, mert szüksége van rá. Mindezek ellenére nem veszítette el harci készségét és készen áll arra, hogy egy nemzeti, népi, forradalmi folyamat részese legyen.

Mi, egyetemisták, ezt a helyzetet látva, vállaljuk a nép felszabadító harcával való azonosulást. Ez a harc kétségtelenül erőszakos lesz, válaszként a ma bennünket sújtó rendszer elnyomó erőszakára. Mert:

erőszak a korai halál;

erőszak a gyermekek éhezése és az angolkór;

erőszak a megaláztatás, amelyet azért szenvedünk el, hogy táplálni tudjuk gyermekeinket;

erőszak ételt és ruhát koldulni;

erőszak, hogy a terhes anya ne vágyhasson várt gyermeke megszületésére, nehogy bűnösnek kelljen éreznie magát a rá leselkedő nyomorúságért;

erőszak a munka bizonytalansága;

erőszak a művelődéshez és a kultúrához való jogot soha nem élvezett embereket állatias munkával elpusztítani.

Bulletin Tricontinental, 1969. 45. sz.

Beleszólási jogot a népnek a hatalmi szervek döntéseibe!

RÉSZLETEK A CHILEI NÉPI EGYSÉG PROGRAMJÁBÓL 1969

A chilei Népi Egység (Unidad Popular) hat haladó, bár jelentősen eltérő programú párt — köztük a Corvalán vezette Chilei Kommunista Párt és az Allende vezette Chilei Szocialista Párt — 1969-ben létrehozott választási koalíciója volt. Itt részleteket közlünk abból az 1969. december 17-én közzétett programjából, amely nagyban hozzájárult a Népi Egység történelmi eseményeket megindító, 1970-es választási győzelméhez. Ennek volt a következménye, hogy 1970. november 4-én a Népi Egység elnökjelöltje, Salvador Allende, elfoglalta az elnöki széket. Tevékenysége alapja az a program volt, amelynek bevezetőjéből a népi hatalomra és a demokrácia elmélyítésére vonatkozó részleteket közöljük. A program széles körű áttekintést nyújtó elvi bevezetőjében leszögezi, hogy „az egyetlen valóban népi megoldás, következésképpen a Népi Kormányzat fő feladata, hogy véget vessen az imperializmus, a monopóliumok, a nagybirtokosok oligarchiája uralmának, és hozzálásson a szocializmus építéséhez Chilében". A társadalmi rend átalakítása irányzatának általános elvei mellett a program megjelöli az első negyven megteendő intézkedés tervét is; ezek közt első helyen a társadalmi egyenlőtlenségek és a kiváltságok megszüntetésének gyors teendői szerepelnek. De a programpontok között szerepel a „tejet minden chilei gyermeknek" programja is, csakúgy, mint a földreform, a társadalombiztosítás általánossá tétele, az ingyenes kórházi gyógykezelés stb. Számos olyan intézkedés tehát, amelyeket az Allende-kormány megvalósított, de olyanok is, amelyek megvalósítására az 1973. szeptemberi fasiszta fegyveres puccs már nem hagyott időt. A program, illetve itt közölt részei is megmutatják azonban az Allende-kormány törekvéseit, és egyben azt is, mi ellen kezdte el véres terrortevékenységét az amerikai imperializmus támogatta fasiszta Pinochet-diktatúra.

A NÉPI HATALOM

A forradalmi átalakulások, amelyekre az országnak szüksége van, csak akkor valósulhatnak meg, ha a chilei nép kezébe veszi a hatalmat és ténylegesen gyakorolja azt.

A chilei nép hosszú harc révén kivívott bizonyos demokratikus szabadságjogokat és biztosítékokat, amelyeknek fenntartásán éberen kell őrködnie, és amelyekért szüntelenül küzdenie kell. Magától a hatalomtól azonban távol van.

A népi és forradalmi erők nem azért egyesültek, hogy a mostani köztársasági el-

nököt újabbal váltsák fel, vagy az egyik kormányzó párt helyébe más pártokat juttassanak, hanem azért, hogy a hatalmat a régi uralkodó csoportok kezéből átadják a dolgozóknak, a parasztoknak és a városi, illetve vidéki középrétegek haladó csoportjainak, és ezen az alapon végrehajtsák azokat az alapvető változásokat, amelyeket az ország helyzete megkövetel.

A népi győzelem így az ország történetének legdemokratikusabb politikai rendszere előtt nyitja meg az utat.

A politikai struktúra terén a Népi Kormány előtt a következő kettős feladat áll:

— megőrizni, hatékonyabbá tenni és elmélyíteni a demokratikus jogokat és a dolgozók vívmányait;

— átalakítani a jelenlegi intézményeket, új államot teremtve, amelyben valóban az összes dolgozó, a nép gyakorolja a hatalmat.

A DEMOKRÁCIA ÉS A DOLGOZÓK VÍVMÁNYAINAK ELMÉLYÍTÉSE

A Népi Kormány biztosítani fogja a demokratikus jogok gyakorlását, és tiszteletben fogja tartani az egész nép egyéni és társadalmi biztosítékait. Ténylegesen érvényben lesz a lelkiismereti, szólás-, sajtó- és gyülekezési szabadság, a magánlak sérthetetlensége és a szakszervezet-alakítás, illetve a szervezkedés joga, mindazon megszorítások nélkül, amelyekkel jelenleg az uralkodó osztályok korlátozzák ezeket.

Hogy ez ténylegesen megvalósuljon, a munkások, alkalmazottak, parasztok, teleplakók, háziasszonyok, diákok, szakemberek, értelmiségiek, kisiparosok, kis- és középvállalkozók, illetve a dolgozók egyéb rétegeinek szakmai és társadalmi szervezetei az őket megillető rangnak megfelelően beleszólási jogot nyernek a hatalmi szervek döntéseibe. A társadalombiztosítási intézmények vezetését például saját tagdíjfizetőik kezébe fogjuk adni, biztosítva számukra az igazgató tanácsok demokratikus és titkos szavazás útján történő megválasztását. A közszolgáltatási vállalatok irányító tanácsainak és termelési bizottságainak élén saját munkásaik és alkalmazottaik által kijelölt vezetőknek kell állniuk.

De nem kizárólag ezekről a példákról van szó, hanem egy új felfogásról, amely valóságos és tényleges beleszólási és részvételi jogokat biztosít a népnek az állami szervekben.

Ezenkívül a Népi Kormány biztosítani fogja a dolgozóknak a munkához és a sztrájkhoz, illetve az egész népnek a tanuláshoz és a művelődéshez való jogát, teljes mértékben tiszteletben tartva valamennyi eszmét és vallást, biztosítva azok gyakorlását.

Ki fogjuk terjeszteni az összes demokratikus jogot és biztosítékot, a társadalmi szervezetek rendelkezésére bocsátva a gyakorlásukhoz szükséges valóságos eszközöket, és megteremtve azokat a mechanizmusokat, amelyek lehetővé teszik az államapparátus különböző szintjein való tényked esüket.

A Népi Kormány elsősorban a szervezett nép által nyújtott támogatásra fogja alapozni erejét és tekintélyét. Ez a mi elképzelésünk az erős kormányról, ellentétben az oligarchia és az imperializmus által kialakított képpel, amely a tekintélyt a néppel szembeni kényszerrel azonosítja.

A Népi Kormány többpártrendszerű kormány lesz. Részt vesznek benne az összes

forradalmi pártok, mozgalmak és irányzatok. Ily módon valóban demokratikus, képviseleti és összeforrott végrehajtó testület lesz.

A Népi Kormány tiszteletben fogja tartani a törvényes keretek között működő ellenzék jogait.

A Népi Kormány azonnal hozzá fog látni a közigazgatás tényleges decentralizálásához, összekapcsolva ezt a demokratikus és hatékony tervezéssel, ami felszámolja a bürokratikus centralizmust, és valamennyi állami szerv koordinálásával helyettesíti azt.

Sor fog kerülni a községtanácsok struktúrájának modernizálására, megadva azoknak az egész állam koordinációs szerveiként őket megillető tekintélyt. Az új politikai szervezet helyi szerveivé való átalakításuk során kellő pénzügyi kerettel és jogkörrel lesznek felruházva, hogy a lakóbizottságokkal együttműködve és egymás között koordinálva intézhessék a hozzájuk tartozó községek és a lakosság helyi jellegű problémáit. Ugyanezzel a céllal működésbe kell lépniük a tudományos gyűléseknek.

A rendőrséget át kell szervezni, hogy ne lehessen ismét a néppel szembeni elnyomás szerveként felhasználni, hanem eleget tehessen feladatának: a lakosság megvédésének a társadalomellenes tevékenységgel szemben. A rendőrségi eljárás emberségessé tételével ténylegesen biztosítani kell az emberi lény méltóságának és fizikai integritásának teljes tiszteletben tartását. Gyökeresen át kell alakítani a börtönrendet, a jelenlegi rendszer egyik legszörnyűbb rákfenéjét, hogy a börtön a bűnözők átnevelését és a társadalomba való visszahozását szolgálja.

Tricontinental, 1971. 23. sz.
Magyarul bő részletei megjelentek:
Kerekes György: Kubától Chiléig. Forradalmak és ellenforradalmak Latin-Amerikában.
Kossuth Könyvkiadó 1974. 454—478. old.

Salvador Allende / Az ő játékszabályaik szerint játszottunk

RÉSZLETEK RÉGIS DEBRAY „BESZÉLGETÉSEK ALLENDÉVEL" C. KÖNYVÉBŐL

1971

Az alanti sorok valójában tragikus dokumentumnak is beillenek. Mint könyvünk annyi más részlete, ez is a haladó emberiség egyik mártírjának eszméit adja át az utókornak. Salvador Allende (1908—1973), Chile 1970 novemberében hatalomra került és 1973 szeptemberében az elnöki palotában a fasiszták által meggyilkolt elnökének sorsa ismert. Elveit, amelyek megvalósítására törekedett, részben ismerteti a chilei Népi Egység könyvünk előző lapjain közölt programja is. A beszélgetést, amelyből itt néhány részletet közlünk, a latin-amerikai forradalmi mozgalmak történetében ugyancsak szerepet játszó Régis Debray folytatta vele. Régis Debray (szül. 1941) francia filozófus-publicista, aki jelen volt Che Guevara bolíviai partizáncsoportja harcainál is; ennek kapcsán el is fogták. Bolíviából való szabadulása után a forradalmi átalakulás útjára lépett Chilébe ment. Ez a beszélgetés tehát nemcsak Allende, de részben az ő nézeteit is tükrözi, ami az írásnak kettős érdekességet ad. A beszélgetés során Allende mérleget von a Népi Egység kormányának első néhány hónapjáról. A beszélgetésben azonban inkább elvei érvényesülését és érvényességét vizsgálja, semmint kormányzati tevékenységét. S ha nem adhat is útmutatást a két év múlva bekövetkező fasiszta puccs okairól, bizonyítja, hogy látta a veszélyeket, ha talán nem ismerte is fel a veszély nagyságát és — még inkább — a reakció erejét. A beszélgetést azért tekintjük mégis történelmi dokumentumnak — még ha az események részben rácáfoltak is néhány állításra —, mert megmutatják Allende eszmei célkitűzéseit és törekvéseinek társadalmi tartalmát.

Allende elvtárs, a dolgozók, akik Ön mellett állnak, magukhoz ragadták a kormányzást; és ha azt kérdem, vajon mikor és hogyan jutnak hatalomra, mit válaszol nekem?

Azt válaszolom, hogy a hatalmat akkor fogjuk meghódítani, amikor a miénk lesz a réz, amikor a miénk lesz a vas, amikor a salétrom valóban a miénk lesz, amikor mély és gyors agrárreformot hajtottunk végre, amikor ellenőrizni fogjuk a behozatali és a kiviteli kereskedelmet, amikor kollektivizáltuk termelésünk nagy részét... és azért mondom csak, hogy nagy részét, mert becsületesen bejelentettük programunkban az országnak, hogy három szektor lesz: a társadalmi gazdaság szektora, a vegyes szektor és a magánszektor. Ha ténylegessé tesszük a szuverenitást, ha visszaszerezzük alapvető természeti kincseinket, ha megtámadjuk a monopóliumokat, és

ha mindez nem vezet a szocializmushoz, akkor nem tudom, mi vezet oda. De csak akkor fogjuk biztosan a kezünkben tartani a hatalmat, amikor Chile gazdaságilag független ország lesz. Ezért alapvető irányvonalunknak létérdekeinknél fogva antiimperialistának kell lennie, ez a kezdeti szakasza a strukturális átalakításoknak. Ezért legfontosabb törvénytervezetünk az, amely lehetővé teszi a réznek, Chile legfőbb kincsének az államosítását. Mit gondolsz, nem így van?

Így van, igen. Semmi kétség, a fő akció, a fő harc a gazdasági infrastruktúrát érinti. Hogy ezt megértsük, csak emlékezni kell arra, hogy az álszocialista frazeológiának, a népieskedő demagógiának hosszú története van ezen a kontinensen, és éppen az jellemzi, hogy nem nyúl a tőkés rendszer gazdasági és pénzügyi alapjaihoz. Ám a szocializmus problémáját nem lehet a termelési eszközök tulajdonának problémájára leszűkíteni. Ön, elnök elvtárs, nálam jobban tudja, hogy az államosítás önmagában nem sokat jelent. Az a kérdés, hogy az államosítás az állam egyszerű jogi aktusából átalakulhat-e valódi szocializálássá; más szóval, az állam részéről ténylegesen és hatékonyan gyakorolt ellenőrzéssé és irányítássá. Ez nem egyszerűen a szándéktól függ, hanem a termelőerők általános fejlettségétől. Meg kell határozni a termelési eszközöket kisajátító állam osztálytermészetét; meg kell állapítani, vajon valóban megváltoznak-e a termelési központokban dolgozó emberek között a hatalmi és tekintélyi viszonyok azután, hogy a munkások lettek — elméletben — az üzemek, a föld stb. urai. Bizonyára ismeri Lenin jelszavát:

„A szocializmus egyenlő villamosítás plusz szovjetek."

Megváltoztathatnók azokat a kifejezéseket, amelyek nem felelnek meg a chilei valóságnak..., de mi van, ha most „szovjetekről" beszélünk, és nem csak „villamosításról", ha „emberekről" beszélünk, és nem csak „dolgokról"...!

Azt hiszem, ha a szocialista társadalom fölépítése szempontjából nézzük a kérdést, miután már megoldottuk az alkotmánynak, a népi hatalom megszilárdításának, továbbá a monopolkapitalizmus gazdasági alapjai szétzúzásának döntő és nehéz időszerű problémáit, akkor új problémák kerülnek előtérbe. Ahogy helyesen rámutattál, ezek: a szocializált termelőerők irányításának és növekedésének, a termelésen belül és a termelésen kívül az emberek közötti új viszonyoknak a problémái...

•

Elnök elvtárs, Ön, aki marxista, jól tudja, hogy nincs olyan társadalmi osztály, amely jószántából lemond a hatalomról. Azt is jól tudjuk, hogy a nép nincs még hatalmon, de legalább már kormányon van. Olyasvalaki, aki kívülről szemléli a dolgokat, úgy láthatja, hogy a kormányváltozás igen barátságosan és udvariasan ment végbe. A kezembe került például a „Le Monde" egy újabb cikke, amelyben szóról szóra ez olvasható: „A marxizmus, a történelemben először, Chilében kényelmesen helyet foglal a burzsoá demokrácia karosszékében." Csakugyan ilyen könnyen mentek a dolgok? Az előző kormányban ülő urak csakugyan ennyire előzékenyek voltak a Népi Egység kormányával szemben?

Én azt hiszem, sokan egy kicsit hamis képet alkotnak maguknak arról az ellenállásról, amelyet a reakciós körök a mi kormányra lépésünkkel szemben tanúsítottak. A választási küzdelem időszakában mindent megpróbáltak. Már 1958-ban,

már 1964-ben a lejáratást, hazugságot, rágalmat, durva kommunistaellenességet, 1970-ben pedig még ádázabb harcot vívtak...

Nos, tévedtek, és nekünk lett igazunk. Olyan önteltek voltak, hogy azt hitték, három jelöltet is legyőzhetnek egyszerre. Mi győztünk, de Régis, meg kell hogy mondjam neked, ahogy megmondtam a népnek is, és ahogy az imént is mondtam már neked, de kifejtem előtted: győzni nehéz, de nem lehetetlen. Mi úgy győztünk, hogy az ő játékszabályaik szerint játszottunk. A mi taktikánk volt helyes, az övék volt hibás...

Éppen mert az Ön feladata, hogy egyesítse a baloldali erőket, s hogy a népi erők katalizátora legyen, ezért a belső és külső ellenségnek nyilván minden oka megvan arra, hogy az Ön eltávolítására törekedjék. Mit gondol, mi történnék, ha ez sikerülne?

A burzsoá osztály természetszerűleg azt hiszi, hogy a személyiség csinálja a történelmet. A reakció táplálja ezt a hitet és taktikát csinál belőle. Éppen ezért szívesen folyamodik ilyen módszerekhez, de ezek ellen itt van öntudatos népünk. Azt hiszem, hogy a reakció számára látszólag ez a legkönnyebb út; a valóságban azonban a következmények rá nézve sokkal súlyosabbak lennének. Ez nem azt jelenti, hogy én gát vagyok, de kétségtelen, hogy ha ilyesmi történne, bebizonyosodna: a reakció nem tartja magát az általa megállapított játékszabályokhoz. Semmit sem lehet a szememre vetni. A szabadságjogok? Megvan mind: a gyülekezési, a sajtószabadság stb. A társadalmi mozgalom nem tűnik el azért, mert egy vezető eltűnik. Késleltethető, elodázható, de végső soron nem állhat meg. Chile esetében, ha engem meggyilkolnak, a nép folytatja útját, azzal a különbséggel, hogy a dolgok talán sokkal nehezebbek lesznek, sokkal hevesebbek, mert a tömegek nagyon világos objektív leckét kaptak abból, hogy ezek az emberek nem riadnak vissza semmitől. Én számolok ezzel a lehetőséggel, nem kínálom föl, nem könnyítem meg, de nem is élek abban a rettegésben, hogy bekövetkezhet.

Ha a reakciósok átlépik a törvényesség kereteit, Önök is átlépik? és ha ütnek, önök is ütnek majd?

Ha illegálisan csapást mérnek ránk, nyugodtan százszor annyit adunk nekik vissza.

Valami meglepett: a nép viszonylagos demobilizációja. Más szóval: a választások idején a nép a nagy mozgósítás állapotában volt, és ma úgy tűnik, lecsillapult. Hogyan szándékozik tehát ezt a választó tömeget — forradalmi tömeggé átalakítani?

Mielőtt felelnék, meg akarom mondani, hogy amit mondasz, reális, de csak bizonyos mértékig. A néppel összekötő transzmissziós szíjak: a Népi Egység tömegpártjai, ezek pedig forradalmi nevelést kaptak. Másfelől nem szakítottam meg a közvetlen kapcsolatot a néppel. Párbeszédet folytattam falusiakkal, bányászokkal, földmunkásokkal, méghozzá ott, ahol élnek és dolgoznak. Azonkívül rendelkezésünkre állnak kommunikációs eszközök is, hiszen ezek nincsenek mind az ellenség kezében. Nem vagyunk annyira megfosztva az eszközöktől...

Elnök elvtárs, engedje meg most, hogy kifejtsem álláspontomat. Ön tudja, hogy a leninizmus nincs ellene a kompromisszumoknak, föltéve, hogy ezek a taktikai kompromisszumok hasznosnak bizonyulnak a proletariátus forradalmi stratégiája szempontjából; föltéve, hogy elkerülhetetlenek és nem veszélyeztetik az osztályharc további fejlődését. Az a békülékenység, amely jelenleg az Önök fejlődését jellemzi, kétségtelenül megfelel Chile sajátos objektív viszonyainak. A probléma az, hogy vajon ez a békülékenység kedvez-e vagy sem a megkezdődött folyamat folytatásának, más szóval, lehetséges-e az átmenet szakítás nélkül a burzsoá törvényességből egy másfajta, demokratikusabb, forradalmibb, proletárabb törvényességbe? A történelem számos példával szolgál arra, hogy egy társadalmi osztály a teljes vereség elkerülése érdekében inkább föláldozza egy vagy két ujját, a kezét és a karját mentendő. Fölmerül tehát a kérdés, nem fogják-e a proletariátust és szövetségeseit behálózni a burzsoá intézmények, amelyek megpróbálják lecsendesíteni időnkénti reformokkal, vagy pedig a proletariátus képes lesz egy adott pillanatban szakítani ezzel a formával és megteremteni a proletár demokráciát. Vajon a proletariátusnak sikerül-e fölébe kerekedni a burzsoáziának, vagy a burzsoázia fogja lassanként fölszívni a proletariátust és újra beépíteni a maga világába? Természetesen ez nyilván sematikus, de a kérdésem lényege így fogalmazható meg: ki kit használ fel jelenleg? ki kit csap be? és, hogy egy kicsit durvábban fejezzem ki magam, egy kicsit — nem kétséges — provokatívan...

Nem hinném, hogy engem egy elvtárs pusztán egy kérdéssel provokálhat.

Rólam már mondták, hogy hivatásos provokátor vagyok, elnök elvtárs.

Nem hagyom magam provokálni.

A kérdés fontos.

A válasz nagyon rövid: a proletariátus.

Ez eddigelé még nyílt kérdés, mert, mint tudja, mint Ön már megmagyarázta, a népfrontok már nem reprodukálódnak és nem ismétlődnek meg.

Nem, az igazság az, hogy ez itt nem népfront. Ezt a problémát jól meg kell érteni.

Minek kell nevezni: a dolgozók frontja? hazafias front?

A dolgozók frontja, hazafias front, Népi Egység, de van egy tengelye, amelynek kétségkívül a munkásosztály a motorja, mert ha a hegemónia nem is egyetlen párté, a szocialista és a kommunista párt vitathatatlanul az a két párt, amely képviseli a dolgozók 90 százalékát, vagyis munkásokat, parasztokat, alkalmazottakat, műszakiakat és szabadfoglalkozásúakat. A kérdés tehát ez: ki kit fog felhasználni? S még ha elfogadom is ennek a kérdésnek a formáját, ismétlem: a proletariátus. És ha nem így volna, nem lennék itt. Azért vagyok itt, hogy a szocializmusért és a szocializmus által dolgozzak.

(...)

Miben áll az Ön számára a chilei folyamat tanulsága? milyen tanulságot kell Latin-Amerikának Ön szerint levonnia?

A tanulság az, hogy minden népnek megvan a valósága, s ezzel szembenézve kell cselekednie. Recept nincsen. A mi esetünk például új távlatokat, új utakat nyit meg. Mi választások útján kerültünk hatalomra. Bizonyára azt lehet ránk mondani, hogy reformisták vagyunk, de mi olyan intézkedéseket tettünk, amelyekből nyilvánvalóan következik, hogy forradalmat akarunk csinálni, vagyis át akarjuk alakítani társadalmunkat és a szocializmust akarjuk építeni.

Ön tudja, hogy Latin-Amerika vonatkozásában arra használják fel az Ön alakját, hogy szembeállítsák Fidel meg Che alakjával. Mit gondol Ön azokról, akik azt állítják, hogy a Chilében történtek megcáfolják a népi háborúról, a fegyveres harcról szóló tételek érvényességét más területekre vonatkozóan?

Már megmondtam a győzelmünk előtt. A forradalmi harc lehet gerillafészek, lehet városi fölkelés, lehet a nép háborúja, éppen úgy, mint a választások útja. Minden attól függ, milyen tartalmat adunk ez utóbbinak. Vannak országok, amelyek számára nincs más lehetőség, mint a fegyveres harc: ha nincsenek pártok, ha nincsenek szakszervezetek, ha csak a diktatúra van, ugyan ki gondolna a választási harc lehetőségére? Ilyenkor semmiféle választási perspektíva nincs és az ilyen ország forradalmárai egyet tehetnek: elmenni a végsőkig.

Én személy szerint úgy tekintettem, úgy éreztem át az Önök győzelmét, mint bátorítást a harc folytatására, bármi módon is.

Nyilvánvaló, és nagyon helyesen értelmezted.

Az a némi politikai tapasztalat, amellyel rendelkezem, és Latin-Amerikára vonatkozó csekély ismereteim lehetővé tették, hogy észrevegyem: sok olyan kormány van a világnak ezen a táján, amelyik forradalminak mondja magát. De vannak közülük olyanok, amelyek többet beszélnek, mint cselekszenek, s vannak — jóval kevesebben —, amelyek többet tesznek, mint beszélnek. Nekem az a benyomásom, hogy itt a második esetről van szó.

Számunkra sokkal előnyösebb cselekedni, mint beszélni.

Úgy gondolom, már nincs sok megbeszélnivalónk, de azért szeretnék még egy utolsó kérdést föltenni: a chilei tapasztalatból, a Chilében aratott népi győzelemből kiindulva hogyan látja Latin-Amerika jövőjét?

Akár győztesen, akár nem, mindig ugyanazt vallottam: Latin-Amerika — kitörőben levő vulkán. Nem mehet tovább az, hogy a népek meghalnak, ahelyett hogy élnének. Jól tudod, hogy ezen a kontinensen 120 millió fél- vagy teljes analfabéta él; tudod, hogy Latin-Amerikában 19 millió lakással kevesebb van a szükségesnél és hogy a lakosság 70 százaléka rosszul táplált, és tudod, hogy népeink potenciálisan

nagyon gazdagok és ennek ellenére munkanélküliség sújtja őket, éhségben, tudatlanságban, szellemi és fizikai nyomorban élnek. A latin-amerikai népeknek nincs más választásuk, mint harcolni — mindegyik a maga valóságának megfelelően —, de szüntelenül harcolni. Harcolni, miért? Gazdasági függetlenségük kivívásáért, azért, hogy valóban szabad népek legyenek, politikailag is szabadok. Ezt tartom a mi nagy lehetőségünknek, s mint elnök mondhatom, és kivált az ifjúságnak, hogy a harc útján, a lázadás útján, az összes dolgozókkal való egység útján van a nagy perspektíva, a mi nagy lehetőségünk. Ennek a kontinensnek el kell érnie politikai függetlenségét; nekünk el kell érnünk gazdasági függetlenségünket. Eljön az a nap, amikor Latin-Amerikának egyetlen, kontinentális hangja lesz, az egyesült nép hangja, és ezt a hangot tisztelni fogják és meghallgatják majd, mert ez olyan népé, amelyik ura a saját sorsának.

Régis Debray: Beszélgetések Allendével.
Kossuth Könyvkiadó 1971. 88—97. és 127—135. old.

Assis Tavares / Az ultrabaloldaliak nem értik meg, hogy a történelem alakítói a néptömegek

RÉSZLETEK „A »BALOLDALISÁG« BETEGSÉGE BRAZÍLIÁBAN" C. CIKKBŐL

1971

Assis Tavares, a Brazil Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja. E cikkében a latin-amerikai forradalmi mozgalmak egyik, jelenleg talán legfontosabb kérdését vizsgálja. A latin-amerikai forradalmi helyzet — amelynek létezése kérdésében nem volt vita a különböző forradalmi mozgalmak között — a kontinens országaira jellemző számos ok miatt nagyszámú álbaloldali, ultraradikális kispolgári csoportot is teremtett. Ennek okait, következményeit egyébként könyvünk több írása is vizsgálja vagy érinti. Ezt a Brazíliában kiélezett jelentőséget nyert kérdést az itt közölt cikk átfogó elemzés keretében, sokoldalúan vizsgálja. Kimutatja nemcsak a „baloldaliság" fellángolásának belső okait, hanem kitér a nemzetközi okokra is, amelyek között első helyen a Kínai Kommunista Párt egységbontó tevékenysége, a latin-amerikai mozgalmakra gyakorolt hatása is szerepel.

A Brazil Kommunista Párt tevékenységét a türelmetlenkedő, álforradalmi jelszavakat hangoztató, kizárólag a szervezett egyéni terrorcselekedetekre koncentráló csoportocskák annál inkább megnehezítették, mert — mint a pártnak a jelen cikkben is ismételten idézett VI. kongresszusa 1967 decemberében megállapította — maga a párt is hibás volt a brazil polgári vezetés szándékainak megítélésében és egy konfliktusok nélküli „békés út" illúziója táplálásában.

Az itt közölt cikk már ennek a kongresszusi elemzésnek a fényében vizsgálja a helyzetet, és von le általános érvényű, Latin-Amerika többi országa számára is figyelmeztető tanulságokat.

....„Mi, kommunisták, megértjük a becsületes forradalmároknak, az országunkban nagy számban jelentkező »direkt akció« csoportok tagjainak elkeseredését és türelmetlenségét — írja a Voz Operária[1] 1969 októberében. — Elég sok objektív és szubjektív oka van annak, hogy kialakuljon egy ilyen forradalmárkodás, főként a tapasztalatlan fiatalok körében, akik nem ismerik a munkásosztály forradalmi mozgalmának sem a történetét, sem a tanulságait. Mindamellett meggyőződésünk, hogy nem ez az út vezet sikerre a diktatúra elleni harcban. A sikerhez elsősorban az

[1] *Voz Operária:* a Brazil Kommunista Párt nagy múltú, többnyire illegalitásban megjelent lapja.

kell, hogy — mint Lenin mondotta — bevonjuk a milliós tömegeket a forradalmi harcba. A marxizmus—leninizmus nem utasít el föltétlenül egyetlen harci formát sem. De az erőszakos cselekedeteknek semmiféle jelentőségük sem lesz a forradalmi folyamat szempontjából, ha nem vezetnek a tömegek tudatosságának és szervezettségének növekedéséhez, ha nem támogatják őket a dolgozóknak olyan erős szervezetei, amelyek meg tudják tartani az akciók nyomán elért sikereket, és megakadályozni, hogy a reakciósok ragadják magukhoz a kezdeményezést, s még nagyobb elnyomásba taszítsák a dolgozókat."

Az élet újólag igazolta álláspontunk helyességét és a „baloldaliak" koncepcióinak hibás voltát. Elegendő, ha a „direkt akció" csoportok meghirdetett céljait összehasonlítjuk valóságos eredményeikkel. E csoportok vezetőinek véleménye szerint a városokban végrehajtott akcióknak (bankok, kisebb rendőri és katonai egységek ellen intézett támadások) nyitányként és kiindulópontként kellett szolgálniuk a falusi partizánháború kibontakoztatásához. A kormány és magánszemélyek pénzének, fegyvereinek és közlekedési eszközeinek kisajátítása, valamint a kádereknek a katonai akciókra való kiképzése egyaránt a fegyveres tömegakciók feltételeinek a megteremtését célozta. A balos csoportok egyik vezetője, Carlos Marighella[2] kijelentette, hogy a partizánháború falun 1969-ben fog elkezdődni. Az Egyesült Államok brazíliai nagykövetének elrablói 1969 szeptemberében hangsúlyozták, hogy a jenki monopóliumok diplomáciai képviselőjének foglyul ejtése „egyik hadművelete a forradalmi háborúnak, amely napról napra szélesedik, és már ebben az esztendőben megnyitja a partizánakciók sorát a falusi körzetekben". Ám az ultrabaloldali csoportok tevékenysége — hiába hajtottak végre fegyveres akciókat és sajátítottak ki jelentős anyagi eszközöket (több mint egymillió dollárt) — nem vezetett partizánháborúhoz az országban.

Lehetséges, hogy a „baloldaliak" talán csak a konkrét számításokban követtek el hibát, s túlságosan korai időpontot szabtak meg a partizánháború elkezdéséhez? Nem, nem erről van szó. Csupán jó szándékkal vagy akár szenzációs akciókkal nem lehet fölszítani a partizánmozgalom tüzét a falusi körzetekben. E mozgalom fejlődése meghatározott objektív és szubjektív tényezőktől függ, a többi között attól, hogyan látják a dolgot a mezőgazdasági munkások és a paraszttömegek. Aki azt gondolja, hogy a brazil viszonyok között az egész nép diktatúraellenes tömegmozgalmától elkülönülten átfogó partizánháború indulhat meg a falun, az elemi hibát követ el.

A brazil „baloldaliak" véleménye szerint egyes hősies csoportok városi akciói „előkészítik a paraszti partizánháborút", s egyúttal buzdítják és mozgósítják a városi lakosságot is a diktatúraellenes harcra. A gyakorlat ezzel szemben azt mutatja, hogy a „baloldaliak" tevékenysége nem segíti elő e harc fejlődését, hanem ellenkezőleg, negatívan hat rá. A „baloldaliak" koncepcióiból az derül ki, hogy lekicsinylik a néptömegek akcióit, kezdve az elemi követelések teljesítéséért folytatott harctól egészen a nép demokratikus és antiimperialista harcáig. Azt a veszélyes illúziót kel-

[2] *Carlos Marighella* (1911—1969): a Brazil Kommunista Párt Politikai Bizottságának volt tagja. Több elméleti művet publikált. 1967-ben azonban, éppen a cikkben is szereplő VI. kongresszus vonala kialakítása körüli vitában, baloldali elhajlása miatt szembekerült a párttal, amely kizárta tagjai sorából. Kizárása után a városi gerillamozgalomnak, számos egyéni terrorakciónak szervezője volt. 1969 novemberében São Paulóban, a rendőrséggel vívott utcai tűzharcban esett el.

tik, hogy a felszabadulást nem a brazilok millióinak küzdelmével kell kivívni, hanem egy maroknyi „hős" akciói is győzelemre vezethetnek, s ezzel végső soron passzivitásra, elveik feladására kárhoztatják a lakosságot. Más szóval, a „baloldali" koncepciók egyáltalán nem segítik elő a tömegmozgalom politikai és szervezeti színvonalának emelését általában, és a diktatúraellenes mozgalomét különösképpen nem.

A brazíliai nemzetellenes és népellenes rezsim nem is olyan gyönge, mint ahogy azt bizonyos ultrabaloldali elemek vélik. Megdönteni csak úgy lehetséges, ha mindazok, akik erre törekszenek, egyesítik akcióikat. Ezért most *kiváltképp nagy jelentőségű az a tevékenység, amely a rezsim elszigetelődéséhez és felbomlásához, az összes diktatúraellenes erők tömörítéséhez és egyesítéséhez vezet.*

A VI. kongresszuson a Brazil Kommunista Párt meghirdette napjaink egyik legfontosabb feladatának, a demokráciáért vívott harcnak a jelszavát. „A demokratikus szabadságjogokért vívott harc — hangsúlyozza a kongresszus politikai határozata — ...szorosan összefonódik a minden szinten végrehajtott tömegakciókkal: a legelemibb követelések teljesítéséért folytatott küzdelemtől a hatalomért vívott döntő ütközetig. Minden győzelem, nagy vagy kicsi, sőt még a demokratikus szabadságjogokért vívott harcban elszenvedett vereség is tapasztalatokkal gazdagítja a tömegeket." Ám a nem idejében és nem célszerűen végrehajtott akciók csak a nép elnyomóinak kezére játszanak.

A brazíliai politikai helyzet elemzése azt mutatja, hogy az ultrabaloldali csoportok tevékenysége folytán a demokratikus erőkre nézve kedvezőtlen helyzet alakult ki az országban. A mostani rendszer hívei között, főként a fegyveres erőkben bizonyos szakadás volt észlelhető, s ez a folyamat most lelassult. A „baloldaliak" terrorja elleni harc ürügyén a kormány fasiszta jellegű lépéseket tesz. A cenzúra jóváhagyásával — miközben a cenzúra a dolgozók, az értelmiségiek és a diákok gyűléseiről, sztrájkjairól és egyéb megmozdulásairól szóló mindenféle tájékoztatás közlését megtiltja — a „baloldaliak" akcióit bőven tárgyalják a sajtóban, a rádióban és a televízióban. Ez nem véletlen. A diktatúra hívei a „baloldaliak" tevékenységét arra használják fel, hogy igazolják a diktatúraellenes erőket mind sűrűbben sújtó megtorlásokat, igazolják a törvényesség megsértését és az elemi demokratikus szabadságjogok felszámolását. A „kommunista terror" régi meséjét újra előszedték, hogy tömöríthessék a reakció erőit, kiváltképp a tisztikart, a rendszer támaszát.

Evégett a reakció semmiféle provokációtól sem riad vissza. 1967 végén São Paulóban ismeretlen elemek különféle terrorcselekményeket követtek el, bombákat robbantottak, bankokat raboltak ki stb. Egészen véletlenül a brazil közvélemény tudomására jutott, hogy egy rendőrügynök, Sábato Dinotos keze van a dologban; ezt saját maga beismerte a sajtó hasábjain. Bandája kapcsolatban állt a szövetségi rendőrség São Paulo-i kirendeltségével, s az volt a célja, hogy fokozza az államban a politikai feszültséget, kedvező talajt teremtsen a rendőrterror kiterjesztéséhez.

Miután a „baloldaliak" elkezdték a bankok elleni támadásokat, feltűnően aktivizálódtak a bűnöző bandák, s a bankrablásnál nemegyszer „terroristáknak" álcázták magukat. Ezt tüstént felhasználta a rezsim, arról próbálván meggyőzni a népet, hogy az ultrabaloldali csoportok a társadalom söpredékéből kerülnek ki, és semmiben sem különböznek a közönséges banditáktól.

De ebben még nem merül ki az a kár, melyet a „baloldaliak" okoztak a brazíliai forradalmi harcnak. A katonai-politikai rezsim olyan mérvű erőszakhoz folyamodik,

mely példa nélkül áll országunk történelmében. A lakosság különféle rétegei — és ez természetes — mindinkább arra a meggyőződésre jutnak, hogy a hatalom birtokosainak erőszakára előbb-utóbb a tömegek erőszakával kell válaszolni. Mivel azonban a „baloldaliak" nem számolnak a konkrét feltételekkel, amikor erőszakra hívnak fel és erőszakhoz folyamodnak, sokak fejében megfordul az a gondolat, hogy az erőszakos akció minden körülmények között helytelen, következésképpen a diktatúra elleni harcban csakis az erőszakmentes harci formák a helyesek. Ez a nézet gyökeréig hibás és káros. A diktatúraellenes erőknek készen kell állniuk a harc minden formájának felhasználására, beleértve a fegyveres terrort is. Világosan beszél erről a Brazil Kommunista Párt VI. kongresszusának politikai határozata.

Vajon mivel magyarázható, hogy a diktatúra ellen küzdő néhány száz harcos a forradalom antileninista koncepcióját tette magáévá, s a kalandorság útjára tévedt? A kérdést vizsgálva figyelembe kell venni a bel- és külpolitikai tényezőket.

Az a tény, hogy a diktatórikus rezsim erőszakot és terrort alkalmaz a hazafiakkal szemben, jogos gyűlölettel tölti el népünket. Ezért az azonnali fegyveres harcra szólító felhívások visszhangra találnak a lakosság egyes forradalmi gondolkodású rétegei körében.

A brazíliai társadalmi harc kiéleződésében természetesen szerepet játszik az is, hogy vég nélkül elodázzák a nép halaszthatatlan problémáinak megoldását.

Tekintetbe kell venni továbbá néhány olyan körülményt, amely a belpolitikai helyzettel függ össze. Ezek közé tartoznak például a diktatúraellenes tömegmozgalom fejlődésének nehézségei, kiváltképp az 5. sz. rendelet kibocsátása után.[3]

Ám a forradalom ügyére nézve káros, nem proletár utat választó balos csoportok létrejöttének fő oka a kispolgári ideológia hatásában keresendő. Ez az ideológia óhatatlanul megnyilvánul egy olyan ország forradalmi mozgalmában, amilyen Brazília. „Az 1964. évi vereség feltárta sok gyengeségünket, és napnál világosabban megmutatta, milyen káros hatással van még ma is a pártra — kezdve a vezetőségtől — egy bizonyos hamis koncepció, amely különös erővel nyilvánul meg életünk döntő pillanataiban — hangsúlyozza a BKP VI. kongresszusának politikai határozata. — A forradalmi folyamatnak ez a hamis, alapjában véve kispolgári és puccsista koncepciója abban áll, hogy a forradalom nem a nagy néptömegek, hanem a vezető rétegek vagy a párt akcióinak az eredménye. Ez a koncepció elhamarkodott cselekedetekre ösztönöz bennünket, elveti azt a perspektívát, hogy szívós harcot kell folytatnunk a taktikai és a stratégiai célok eléréséért, az erőgyűjtés és a proletár hegemónia kivívása útján. Az ilyesfajta nem proletár koncepciók következtében, elméleti képzetlenségből és a brazil viszonyok megfelelő ismerete híján súlyos hibákat követtünk el politikánkban és eltértünk a helyes vonaltól. Hogy ez megtörténhetett, annak oka főként a kispolgári ideológiának a pártban érvényesülő erős befolyása."

A kispolgári nézetek terjedését külpolitikai tényezők is elősegítik, köztük az amerikai imperializmus immár hosszú évek óta tartó ideológiai támadása. Az imperializmus ideológusai jobb ügyhöz méltó buzgalommal igyekeznek lejáratni a lenini tanítást, és olyan elméleteket propagálnak, amelyek „kijavítják" a marxizmus—

[3] A brazil katonai vezetés egyik legreakciósabb dekrétuma, amelyet 1968 decemberében adtak ki, s amellyel gyakorlatilag felszámolták a demokratikus szabadságjogok maradványait.

leninizmust. A kevésbé állhatatos forradalmárok nemegyszer az ilyen elméletek hatása alá kerülnek.

Az észak-amerikai imperializmus és a brazil reakció megpróbálja kihasználni a kommunista világmozgalomban meglevő nézeteltéréseket. Abbeli törekvésükben, hogy zavart keltsenek a brazil forradalmárok soraiban, rendelkezésükre állnak a tömegpropaganda eszközei, az egyetemek és az iskolák katedrái. Megkönnyíti dolgukat, hogy a mély illegalitásba kényszerített kommunista pártnak most nincs lehetősége nyílt fórumon méltó választ adni a marxizmus—leninizmus ellenfeleinek. A reakciós körök ideológiai aknamunkáját megkönnyíti a Kínai Kommunista Párt vezetőségének álláspontja, amely fejetlenséget és zűrzavart idéz elő a forradalmi mozgalom soraiban és előmozdítja az ultrabaloldali nézetek terjedését.

A Brazil Kommunista Párt elvi álláspontra helyezkedik az ultrabaloldali csoportok tevékenységének megítélésében. Ám ezt a körülményt, hogy nem értünk egyet velük, eleinte helytelenül értelmezték a diktatúraellenes mozgalom egyes résztvevői. Még olyanok is akadtak, akik opportunistáknak neveztek bennünket. E „bírálat" csúcspontjára hágott, amikor az ultrabaloldali csoportok több szenzációs akciót hajtottak végre, például elrabolták az Egyesült Államok nagykövetét. A párt nem ült föl a kispolgári ösztönösségnek, megtalálta a módját, hogy megvilágítsa a „baloldaliak" akcióival kapcsolatos álláspontját...

A brazil kommunisták elítélik a „baloldaliakat", amiért nem akarják megérteni, hogy a történelem formálói a néptömegek. Az ország belpolitikai helyzetének „baloldali" megítélésére nagyfokú szubjektivizmus nyomja rá a bélyegét. Olyan akciókat javasolnak, amelyek nem felelnek meg a reális feltételeknek, a tömegek harckészsége fokának, öntudatuk és szervezettségük színvonalának. A terrorakciók, az emberés a bankrablások stb. véleményük szerint elősegítik a tömegmozgalom fejlődését. Azzal érvelnek, hogy a diktatúra körülményei között a nép harca csak a fegyveres csoportok támogatásával, harci cselekedeteikre támaszkodva fejlődhet.

A gyakorlat azt mutatja, hogy még a fennálló viszonyok mellett is lehet tömegakciókat szervezni. Minthogy azonban ezekre általában kíméletlen rendőri önkénnyel válaszolnak, a Brazil Kommunista Párt szükségesnek tartja a dolgozók önvédelmének megszervezését. Miként azt a VI. kongresszus politikai határozata megállapítja, ez „fontos tényezője annak, hogy a tömegeket felkészítsük a harc magasabb rendű formáira". Az önvédelmi csoportok létrehozásának semmi köze sincs a „baloldaliak" nézeteihez, akik a diktatúra elleni egész harcot kisebb fegyveres csoportok elszigetelt akcióira szűkítik le.

Az ország politikai helyzetének szubjektív értékelése oda vezetett, hogy a „baloldaliak" politikai irányvonalát megfertőzte a voluntarizmus mérge, s olyan direktívákon és jelszavakon alapul, amelyek nem találnak támogatásra a néptömegek körében. Az ultrabaloldali csoportok dokumentumait vizsgálva önkéntelenül is Engelsnek azok a szavai jutnak eszünkbe, amelyeket a francia blanquistákhoz intézett: „Gyermeteg naivság a türelmetlenséget elméletileg meggyőző oknak feltüntetni!"[4]

Béke és Szocializmus, 1971. 5. sz.

[4] *Engels:* Emigráns-irodalom/II. *Marx—Engels* Művei. 18. köt. Budapest 1969. 505. old.

Jair Londoño / A földreformhoz nem lehet a földesúrtól engedélyt kérni

EGY KOLUMBIAI PARASZT FELSZÓLALÁSA A FÖLDREFORMMAL ÉS TELEPÍTÉSSEL FOGLALKOZÓ LATIN-AMERIKAI SZEMINÁRIUMON

CHICLAYO, PERU, 1971. NOVEMBER 29—DECEMBER 5.

Jair Londoñóról nem tudunk többet, mint amennyi az alanti szövegből kiderül róla: kolumbiai szegényparaszt. Olyan okokból, amelyekre felszólalásában kitér, majdnem írástudatlan létére részt vehetett egy a latin-amerikai földreformok kérdésével foglalkozó tudományos tanácskozáson. Lehet, hogy vitatható a jogossága annak, hogy ezt a beszédet egy „ideológiai" szöveggyűjteményben közöljük. Lehet, hogy ugyanennek a szemináriumnak sok felszólalása csiszoltabb és magasabb színvonalú volt. Úgy véljük azonban, hogy ez a beszéd nemcsak szemléleti tartalmáért és nem is csak forradalmian szenvedélyes hangneméért méltó a közlésre, hanem azért is, mert benne szinte „tetten érjük" az eszmék születését; annak a létnek népi nyíltsággal való leírását adja, amely a forradalmi tudat formálója. Lehet-e nem szülnie forradalmi eszmét ennek a társadalmi közegnek, amelyet Jair Londoño itt ábrázol? Tekinthetjük-e másnak, mint ragyogóan tiszta világnézetűnek azt a leírást, amit ez az írástudatlan paraszt ad? Vajon nem világnézet-e, nem ideológia-e a szó nemes értelmében is az, amit egy társadalomról mond, ahogy egy társadalmat s egy adott helyzetet lefest — ilyen szavakkal! — az, aki annak sűrűjében él? Talán nem „kész" eszmei leírás ez, de születése percében mutatja meg a forradalmi tudatot. S hogy mennyire forradalmi ideológia volt valójában ez a csiszolatlan szövegű felszólalás, mutatja a fogadtatása: az egybegyűlt szakemberek testülete a szeminárium azonnali berekesztése mellett döntött. Jair Londoño kolumbiai szegényparaszt váratlan felszólalása így több volt, mint felszólalás: záróbeszéde lett egy tudományos tanácskozásnak. Egyesek számára azért, mert felháborította őket; mások számára nyilván azért, mert — joggal — úgy vélték, hogy ennél igazabb összefoglalást a latin-amerikai földbirtokviszonyokról és a földreform szükségességéről semmilyen tanácskozásnak nem lehetne adni.

Engedjék meg, hogy őszinte köszönetet mondjak azoknak az intézményeknek, szervezeteknek és személyeknek, akik lehetővé tették ennek a szemináriumnak a megtartását és különösen azért, hogy lehetővé tették egy-két paraszt részvételét ezen a szemináriumon.

Elég sokat beszéltek itt ma és egész héten a paraszt részvételéről a latin-amerikai földreform kibontakozásában, ezzel ellentétben viszont azt látjuk, hogy a küldött-

ségek nem hoztak magukkal parasztokat; éppen csak öten vagyunk itt parasztok, hetven vagy nyolcvan szakemberrel szemben.

Uraim, mielőtt folytatnám, tisztelettel, végtelen tisztelettel engedelmüket kérem: néha, amikor beszélek, kissé erős kifejezéseket használok, a szavaim néha kissé vaskosak. Nem mintha bárkit is meg akarnék sérteni, dehogy, de Önök bizonyosan tudják, hogy az Andokból jövök; a quindíói kávéültetvényekről származó paraszt vagyok. Átéltem a violencia tíz évét[1], átéltem harmincévi kizsákmányolást, mondhatnánk: rabszolga vagyok, aki kikerült a nyomorból. Ezért aztán kifejezéseim nem érhetnek fel ennek a szemináriumnak a színvonalára, az Önök színvonalára, uraim. Ismétlem, elnézést kérek hát, ha kifejezéseim nem tanúskodnak annyi műveltségről, amennyire az efféle helyeken és az ezen a szemináriumon részt vevő tiszteletre méltó személyek előtt szükség van...

Kolumbiában tíz éve kezdődött a földreform, és a parasztok részvétele nélkül kezdődött el, hiszen alig három éve, hogy a kolumbiai kormány szükségesnek vélte a parasztok megszervezését arra, hogy részt vegyünk a földreformban. Tízévi nyűglődés volt ez, mert amikor földreformot hajtanak végre, nyilvánvaló, hogy mindenünnen előbukkannak az ellenségek; mert a földreformnak bármelyik országban, különösen az enyémben, mindenütt csak ellenségei vannak, kívül is, meg belül is. És egyedül csak a paraszt védelmezi, mert a földreform talán nem is Önökért van, szakember urak, hanem értünk, parasztokért, hiszen a mi munkaeszközünk a föld, abból tartjuk el a gyermekeinket...

Alig három éve, hogy a kolumbiai kormánynak eszébe jutott megszervezni a parasztokat, hogy részt vegyünk a földreform végrehajtásában, mert látta, hogy feltűnnek az ellenségek, és létre kellett hozni valamit, ami megvédi a földreformot, nehogy semmi se legyen belőle. Így született meg Kolumbiában a Paraszti Haszonélvezeti Társulás, a kormány pedig kitűzött elé néhány célt, kijelölt néhány programot és felruházta némi jogkörrel ezt a társulást. A kormány az 1968. évi 755-ös rendelettel szabályozta a Paraszti Haszonélvezeti Társulásban való részvételt és azt mondta nekünk: ezt, ezt és ezt tehetitek, de többet nem. Semmi többet nem tehettek, mondta nekünk a kormány úr. Mi hagyjuk magunkat irányítani, de könnyen úgy járhat a kormány, ahogyan a szülők járnak: amikor a gyerekük kicsike, úgy befolyásolják, ahogy akarják, de amikor már felcseperedik az ember, ki tudja, nem megy-e a saját feje után, és engedelmeskedik-e a papának? Talán, ki tudja? Mindenesetre a kolumbiai parasztmozgalom állami erőforrásokból él, de nem számít, honnan jönnek az erőforrások, nekünk, parasztoknak ez nem számít, ami számít, az az, hogy mihez tudunk kezdeni ezekkel az eszközökkel, ezzel a pénzzel, ezzel a képzéssel, amit adtak nekünk, ez bizony, ez aztán számít.

Ahogy az előbb mondtam, a kormány kijelölte, meghatározta a Paraszti Haszonélvezeti Társulás, a parasztmozgalom jogkörét és kitűzte céljait. És felhatalmazott bennünket olyan hatáskörrel, felruházta a társulást minden szinten, községi, tartományi és országos szinten, hogy képviselje a parasztokat az állam mezőgazdasági szerveinek igazgatásában. Persze csak kis számban képviseljük őket, tizenöt szakemberre jut két paraszt; nemcsak számbelileg maradunk alul, de műveltségben is,

[1] *Violencia* (spanyolul: erőszak): Kolumbiában az uralkodó osztálynak a forradalmi parasztság elleni négy háborúját (1948—1953, 1954—1957, 1962, 1964—1969) jelzi ez a szó.

mert két majdnem írástudatlan paraszt jut tizenöt-tizenhat mindentudó szakemberre. Valójában nem csinálunk semmit, díszfigurák vagyunk csak, jelképes képviselet a miénk. Ezt engedélyezte nekünk a kormány.

Szó sincs hát tényleges képviseletről, főként nincsen ilyen a már előre kialakított formák között, amelyek nem is változtathatók...

Szóval, ott tartottam, hogy a paraszti képviselet ebben az esetben nagyon jelképes csak, mi nem csinálunk semmit, mert ez az egész szervezés, ez a földreform elfogadott törvény, amelyet az egész országra alkalmaznak. Valójában nekünk semmi tennivalónk nincsen ebben. Többek között azért, mert — ezt is meg kell mondjam — az én országomban nagyon is félénk a földreform. Ott úgy csinálnak földreformot, hogy a nagybirtokosoktól kérnek engedélyt. Micsoda gyalázat, micsoda szégyen! A földesuraktól kérnek engedélyt ahhoz, hogy földreformot csináljanak! Ez az igazi helyzet.

A mi képviseletünk az államnak ezekben a mezőgazdasági intézeteiben nem más, mint hízelkedés. A kormány meg akar bennünket téveszteni, el akarja hitetni a parasztok tömegével, hogy a képviseletünk megfelelő, és hogy sokat tettek a parasztért, mert egy mezőgazdasági intézet igazgató tanácsában van néhány megfélemlített paraszt. Ezzel akarnak bennünket megtéveszteni, de mi már észbe kaptunk, még ha ezt nem is kellett volna mondanom, nehogy kitegyék a szűrömet. Mi tudatában vagyunk ennek, tudjuk, hogy ez nem ér semmit. Mit számít két olyan írástudatlan paraszt jelenléte, mint amilyen én is vagyok, bár hát én, nagyon nehezen, de olvasni is tudok, és nagyon nehezen, írni is. Én soha nem léptem át egy iskola küszöbét, még kevésbé egy egyetemét. Mit tehetek én tizenöt szakember ellenében? Semmit! Hacsak meg nem sértem őket, vagy nem beszélek velük tiszteletlenül, mert erre aztán képes vagyok. Volt már alkalmam, hogy ezt tegyem, mert hol is elemzik a paraszt életét? Egy íróasztalnál! Mert vannak emberek, akik egy íróasztalnál ülve akarják megoldani a paraszt helyzetét, anélkül hogy ismernék, hogyan is élünk mi vidéken. Nem tudják, hogyan élünk, hogyan szenvedünk az éhségtől, a munkanélküliségtől, a nyomortól, és egy íróasztalnál ülve akarják megoldani a helyzetet.

Én igenis megmondhattam nekik: mit tudnak maguk, akik a legújabb típusú autójukon jönnek ide az irodáikból, hogy megoldják a paraszt helyzetét, amit nem éltek át? Maguk nem élték át, maguk nem érzik. Én a hegyek közül származom. Megszenvedtem az erőszakot és a kizsákmányolást, az üldöztetést, mindent! Túlságosan frissek még a sebeim, még véreznek a sebeim, ezért engedték meg nekem, még ha megsértek is valakit, maguk, uracskák — persze ezt Bogotában mondtam —, nem maguknak mondom, úgy esett, hogy Bogotában mondtam ezt: „Uracskák, maguk azt hiszik, hogy innen, egy irodából megoldják a paraszt helyzetét, amikor azt sem tudják, milyen életet él a paraszt. Így még a poklot is felfordítanák! Maguk nem tudnak semmit!" Ha pedig az ember beszélni kezd — akkor nekem azt mondták, hogy felforgató vagyok, mert így beszélek. Felforgató... igen?... amikor a szakemberek beszélnek, az demokrácia, amikor a politikusok és a nagyfejűek, az uracskák beszélnek, az demokrácia, de amikor egy paraszt elmondja a fájdalmát, a helyzetét, az felforgatás. Ezt mondták nekem, én pedig azt mondtam nekik: „Mondjanak csak, amit akarnak, mondják csak, amit a kedvük tartja, de a parasztnak el kell mondania az igazat, bármi áron. Nos hát, ilyenek vagyunk mi; nincs nekünk semmiféle stratégiánk, amikor beszélünk, csak nyíltan elmondjuk a dolgokat, ahogy maguk is elmondják

azt, amit maguk akarnak; mi parasztok azonban nem csaphatjuk be önmagunkat; úgy kell elmondanunk a dolgokat, ahogyan vannak, ahogyan látjuk őket, ahogyan átéltük őket, ahogyan megszenvedtük."...

A kolumbiai kormány tanfolyamokon, szemináriumokon képezi a parasztokat; mi azonban kételkedünk az efféle nevelésben, az efféle öntudatra ébresztésben, mert nem fogadjuk el az olyan öntudatra ébresztést és az olyan nevelést, amely azt mondja a parasztnak: „Nyugodjatok bele a sorsotokba, hiszen csak ehhez van jogotok." Nem, mi azt mondjuk a parasztnak, az elvtársaknak: „Elvtárs, tanuld meg, hogyan kell megkülönböztetni az ellenségedet, tanuld meg, miről ismerhető fel, tudd, hogy hol van, hogy hívják, ki az, mit tesz, hogyan éheztet téged ebben a nyomorban; ne nyugodjál bele"; nem tesszük azt, amit néhány pap tesz, akik azt mondják a parasztnak: „Nyugodjál bele, fiacskám, hisz' ez az Isten akarata." Nem így van! Hazugság! Nem lehet Krisztus nevében megtéveszteni a parasztokat, nem lehet azt mondani nekik, hogy tanúsítsanak belenyugvást néhány hitvánnyal szemben, akik kizsákmányolják, éheztetik a parasztot. A csudába az efféle öntudatra ébresztéssel. Nem! Azt kell elmondani a parasztnak, hol van az ellensége, aki őt ebben a helyzetben tartja, hogyan működnek, kik azok, mi a nevük, hol bújnak meg, hadd tudja meg, hol is van. Mert amíg az ember nem tudja, hol az ellenség, igencsak nehéz harcolni ellene.

Miért öljük mi parasztok egymást Kolumbiában? Mert egyikünk liberális, a másikunk pedig konzervatív.[2] Kihasználták a paraszt tudatlanságát, a tudatlanságunkat, hogy összeveszejtsenek bennünket, mi pedig vérben áztattuk az utakat Kolumbiában — parasztok vérében —, mert megtévesztettek bennünket a nyomorult csirkefogó politikusok. Így mondtam ezt Kolumbiában is, nehogy azt higgyék, hogy csak itt mondom el; köztereken mondtam el, mert engem aztán nem érdekel, hogy mit gondolnak. Engem csak az érdekel, hogy elmondjam az igazat. Hogy leleplezzek egy csomó dolgot, amit a parasztnak meg kell tudnia.

Mi parasztok a violencia tizenkét éve alatt egymást öltük, mert a nagyuracskák harcba küldtek bennünket, kihasználták a tudatlanságunkat és azt mondták a liberálisoknak: „Meg kell ölnötök azt, mert konzervatív." „Nektek, vörösöknek meg kell ölnötök a kékeket." Mi pedig megtettük, bizony megtettük! Én láttam golyótól átlyuggatva elesni a testvéreimet. Láttam őket bambuszfához kötve, a rengeteg árvát, ezrével a vérfolyamokat. Ki volt a bűnös ebben? A nyomorult politikusok, akik ugyanúgy liberálisok voltak, mint én. Már nem vagyok liberális! Semmi sem vagyok! Egyszerűen csak paraszt vagyok, aki szükségét érzem, hogy világosan beszéljek a társaimhoz. Ez a kötelességem. A politikusok azonban nagyon ügyesek: ezek a nyomorultak nagyon ügyesek és kihasználták a paraszt tudatlanságát, hogy harcba küldjék. Ezért sikerült nekik, hogy Kolumbiában mi parasztok vérben áztassuk és halottakkal borítsuk az utakat. Mi vesztettük a halottakat és mi ontottuk a vért, mi, a parasztok...

Persze ezek a dolgok csak fájjanak annak, akinek fájnak, az úgysem számít. Hiszen itt van egy csomó szakember, olyan személyek, akiknek a saját országukban az a szent feladatuk, hogy végrehajtsák a földreformot minden egyes országban, amit

[2] *Liberális, konzervatív:* Kolumbia két hatalmi pártja az ún. Autentikus Liberális Párt és az Elvhű Konzervatív Párt; e két párt több szakaszban, közös megállapodás alapján négyéves periódusonként felváltva gyakorolja a hatalmat, illetve tölti be a köztársasági elnöki tisztet.

képviselnek. Jó lenne azonban, ha én, mint paraszt, megkérdezném: „Tényleg szükségét érzik, hogy végrehajtsák a földreformot, vagy éppen csak kacérkodnak vele, és nem is akarnak belefogni?"...

Azért jöttünk ide, hogy elemezzük a latin-amerikai országok helyzetét, hogy mire van szüksége a parasznak és ahogy Önök mondták itt, a paraszt részvételének fontosságát és szükségességét, és mégis, egy parasztot sem hoztak a saját országukból. Küldöttségenként legalább egy parasztnak kellene itt lennie. Úgy látszik azonban, az egyes országok kormányai nem tudtak nekik útipénzt adni, mert lehet, hogy ugyanaz történik, mint az én országomban, hogy azt tartják, mint nálunk egy politikus, aki éppen most akar köztársasági elnök lenni. Tudják, mit mond rólunk, parasztokról? Hogy elfecsérelt pénz az, amit ránk költenek. Egyszer már volt alkalmam, hogy megmondjam neki: „És amit magukra költenek, csirkefogók, az nem elfecsérelt pénz? Csak az az elfecsérelt pénz, amit a parasztokra költenek, nem igaz? És maga mit eszik, talán nem azt, amit mi vetünk?"...

A parasztmozgalmat Kolumbiában és mindenütt, minden országban hatalmas veszélyek fenyegetik, mert ha mi, akik jelenleg a parasztmozgalmat irányítjuk, hagyjuk magunkat megszédíteni attól, hogy valami csekélyke győzelmet elértünk, ha azt hisszük, hogy ezzel célt is ért a mozgalom, hogy már elértük a legfontosabbat, ez az egyik veszély a sok közül, amely a parasztmozgalmakat fenyegeti...

Mi parasztok a rendszerek változásáért, a tőkés, oligarchikus, gyilkos kormány megbuktatásáért fogunk harcolni. Ezek a parasztmozgalom célkitűzései, hogy valóban népi kormány jöjjön létre, olyan kormány, amelyben mi parasztok egy asztalhoz ülhetünk az uracskákkal és egyenlő feltételekkel vitatkozhatunk velük. Jelenleg a lábunkat sem tehetjük be, mindenütt befogják az orrukat, ha meglátnak minket, utálattal, megvetéssel néznek ránk.

Ezek voltak minden valóban messzire tekintő parasztmozgalom célkitűzései. Mi nem elégszünk meg a szép szavakkal. Szó sincs róla... ez veszélyeztetné a mozgalmat. Mi, mint parasztmozgalom, nem eshetünk abba a hibába, amibe a szakszervezeti harc esett — legalábbis az én hazámban —, hogy megelégszik a béremelésekkel és ezzel kész is, ezzel véget ért az egész mozgalom. Mi messzebbre megyünk...

Mi túlságosan is jól tudjuk, hogy hazámban egyik politikai párt sem képes végrehajtani a földreformot. Egyik sem képes. Miért? Mert a politikai pártok vezetőségeiben nem mások ülnek, mint a földreform fő ellenségei, a fő földesurak és nagybirtokosok vezetik a politikai pártokat, és a földreformot velük kellene kezdeni, az ő nagybirtokaik, földjeik kisajátításával, mivel pedig ők csinálják a törvényeket, nekik igencsak nehezükre esik ez. Mi parasztok pedig már tudjuk azt, hogy egyik párt sem, legalábbis az én hazámban, ismétlem, nehogy valaki is megbántódjék, ismétlem, az én országomban van az, hogy létezik néhány párt, és mi parasztok tudatában vagyunk már — jól is néznénk ki, ha még most se lennénk tudatában —, hogy egyik párt sem képes végrehajtani a földreformot úgy, ahogy arra nekünk, parasztoknak szükségünk van. Nem, a mi földreformunk Kolumbiában egészen félénk, nagyon félénk, mert maguk a nagybirtokosok csinálták. Mit szólnak hozzá? Nos, mi nem tudtuk ezt, de most már egyre inkább tudjuk, lassan már kezdjük helyükre tenni a dolgokat.

Mi, a Parasztszövetség, az Országos Szövetség, átfogóan megvitattuk azt, amit mi az első parasztutasításnak nevezünk, ami benne van abban az újságban, amit

Önöknek ajándékoztam és amit most osztottak szét, ami a kolumbiai parasztmozgalom ajándéka Önöknek.

Itt van az Első Paraszti Határozat, és Önök látták, milyen hatalmas port vert fel ez a paraszti határozat. Amikor a politikus urak megismerték, hanyatt estek... Jócskán begyulladtak, egyszerűen attól, hogy mi, parasztok lefektetjük a gondolatainkat itt, ebben a dokumentumban, amit Első Paraszti Határozatnak neveznek és mert világosan megmondjuk, milyennek akarjuk a földreformot, milyennek látjuk, milyenre van szükségünk...

Amikor azt mondjuk a határozatban, hogy a földeket el kell venni és egy fillért sem kell fizetni, semmit, semmit, mert a föld közvagyon, a földet az emberiség szolgálatára teremtette az Úr, hiszen mit is kezdene az emberiség föld nélkül? Amikor az ember világra jött, már megvolt a föld, hogy használja. Az Úr senkire se íratta rá jegyzőileg a földet, a föld közvagyon, mint a víz és mint a levegő. Csakhogy néhány agyafúrtabb ember megkaparintotta és azután törvényeket hozott, hogy papírokkal, törvénykönyvekkel és effélékkel törvényesítse ezt a helyzetet. A föld azonban közvagyon, a földet azért teremtette Isten, hogy az emberi lény, az emberiség belőle éljen. Mi az, ami nem a földből jön? Mi hát? Minden a földből jön, mi a teremtés része vagyunk, az ember a teremtés része és a föld azért lett, hogy az ember felhasználja; tehát közvagyon. Senkire nem lett volna szabad jegyzőileg ráíratni, hogy mindnyájan hozzájuthassunk. Nekünk parasztoknak azonban nincs máshoz jogunk, csak ahhoz, hogy a földet túrjuk, dolgozzunk, és egy másik nyomorultat gazdaggá tegyünk a mi munkánk, a mi éhségünk árán. Ehhez van jogunk, ez jut nekünk a törvényeinkből, hogy meggebedjünk...

Meg kell hogy magyarázzak Önöknek valamit: miért vannak Kolumbiában földfoglalások? A kolumbiai parasztnak már nem kell azt mondani: „Nézd csak, bajtárs, foglalj földet, ha éhezel." Nem! Mert mi azt mondtuk az elvtársaknak: „Ne várjatok ölbe tett kézzel a földreformra, ne várjatok ölbe tett kézzel arra, hogy a reform megoldja a problémákat, gondoljatok az éhségre, amitől szenvedtek, hiszen éhen fogtok halni, ha csak ültök és vártok."...

Szóval a kolumbiai paraszt már tudatos, és nem csinálja össze magát, nem fog egyszerűen csak várni. Nem! Megértette annak szükségességét, hogy elvegye a földet, mivel a Kolumbiai Földreform Intézetnek nincsenek eszközei, amikkel elvegye; ha nem megy törvényes úton, vegyük el a tettek útján, lássuk, mi lesz, hadd lássuk, mi lesz. És valóban már látjuk is az eredményeket.

A földfoglalás jelentősége. Miért jelentős a földfoglalás? Egy olyan országban, mint Kolumbia, azért jelentős, mert sem a kormány, sem a politikusok, és még kevésbé a nagybirtokosok — hiszen ez olyan lenne, mint kutyától elkérni a csontot —, egyikük sem tartotta szükségesnek a földreformot, vagy legalábbis nem tartották szükségesnek, hogy olyan jogi eszközökkel lássák el az intézetet, amelyekkel fél nap alatt lebonyolíthat egy kisajátítást. No hiszen, tudják, mi folyik az én hazámban? Egy nagybirtok kisajátítása alig négy évbe telik...

Szóval az én hazámban a földfoglalásnak igenis jelentősége van, mert ez ösztönöz bennünket; éppen most kis híján a kilencszázadik földfoglalásnál tartunk, nem többnél, épp csak ennyinél. A kormány azonban már kezd észbe kapni és a politikus urak kissé megijedtek. Most aztán láthatják, hogy komoly a dolog, hogy mi már nem hagyjuk annyiban a kérdést, hogy már nem követjük őket, mint nyáj a pásztort.

Nem! Már a képükbe mondjuk: „Maguk a legrosszabb ellenségeink, maguk bénítják meg a földreformot az országban, maguk éheztetik a parasztokat, minekünk pedig már elegünk van az éhezésből. Maguk az akadályai a földreformnak, mert maguk a nagybirtokosok is meg a törvényhozók is, meg maguk a hitbizományosok, a nagybirtokosok még a köztársaság szenátusában is. Hát mit is szólnának a mi nyomorúságunkhoz?"

Maguk a nagybirtokosok egyben a szenátorok ott, ahol az országot kormányzó törvényeket hozzák: maguk, a nagybirtokosok fogadják el a földreformot, micsoda mocskos dolog ez! Maguk a nagybirtokosok a kormányzók, a miniszterek, a köztársaság parlamentje hozza a törvényeket, és ott ülnek mind a mi fő nagybirtokosaink és a földesuraink, a vállalkozóink, a nagykereskedőink meg a gyárosok. De mi közbe fogunk szólni, jól is néznénk ki, ha olyan ökrök, olyan bolondok lennénk, hogy azt hisszük, ők majd a mi javunkra törvénykeznek, jól is néznénk ki. Mekkora ökrök lennénk! Most már értjük a dörgést. Már észbe kaptunk, ők pedig félnek...

A politikus urak — hadd meséljem el ezt Önöknek — egy törvénytervezetet vitatnak éppen most a köztársaság parlamentjében, egy tervezetet, amit az elnök és a miniszter terjesztett elő. De ez a tervezetecske afféle kis dolog, ekkora ni, ez nem a mi érdekeinket képviseli, nem, ezt a dolgot ő csinálta ott, ő egyedül, úgy, ahogy neki megfelelt. Bizony, nehogy azt higgyék, hogy ez a tervezet a paraszt szükségletét vagy vágyát fejezi ki, vagy hogy megoldja a paraszt problémáját, szó sincs róla. Mégis, annak ellenére, hogy ez a tervezet ilyen nagyon-nagyon félénk, afféle hazugság, mégis hej! micsoda felhajtást csaptak a képviselők...

Ezért mondták nekünk azt, hogy a mi részvételünk, a parasztok részvétele felforgató. Hogy a mi részvételünk vagy képviseletünk a mezőgazdasági intézetek igazgatóságában felforgató, ezt nekem a szemembe mondták. Hát akkor én azt mondom nekik: „Szóval, ha azt akarom, hogy ne nevezzenek felforgatónak, éhen kell döglenem? Hogy ne legyek felforgató, hallgatnom kell, mint a sírnak, mintha őszvér lennék? Ezt akarják maguk. Menjenek a fenébe."...

Most azonban a földfoglalásokra már azt mondta a kormány a képviselő uraknak: „Gyorsan össze kell ülnünk, mert ezek a földfoglalások nagyon bűzlenek. Ezt megette a fene; ezek az átkozott parasztok földeket foglalnak és sokat ugrálnak. El kell fogadni a tervezetet, hátha megfékezzük a földfoglalásokat." Urak, tervezettel vagy anélkül, de mi folytatjuk a földfoglalásokat!...

Nos, tegnap a paraszt aggódásának a kérdése nagy port vert fel Önök között. Igen, uraim, aggodalmat kelt bennünk és bármelyik ország parasztjában, amikor azt látja, hogy telnek a napok, telnek a hónapok, telnek az évek és az ő baja egyre súlyosabb; a gazdagok egyre gazdagabbak, mi pedig egyre szegényebbek leszünk. Hogyan is ne keltene aggodalmat, amikor azt látjuk, mint az én hazámban, hogy telik az idő, a földreform pedig csak nem jön; olyan az, mint a csiga, amelyik nem halad, csak tudom is én milyen lassan, és csak nem érkezik meg soha. Hát akkor persze hogy aggodalomban él a paraszt. Fél az éhezéstől, fél a szükségtől, fél attól, hogy látnia kell éhen halni gyerekeit, amíg tán vár valamire, ami talán soha nem is jön el. A földreform nem jön el közénk, és amíg csak várunk rá, addig egyre vért izzadunk a gyerekeinkért.

Lutfi al-Kholi / Az egység a leghatalmasabb arab védelmi és támadó fegyver lehet

AZ „AL-TALIA" C. EGYIPTOMI MARXISTA LAP „NEMCSAK A SZENVEDÉS ÉLTETI AZ ARAB EMBERT" C. VEZÉRCIKKE 1971

Lutfi al-Kholi, az egyiptomi „Al-Talia" c. elméleti folyóirat főszerkesztőjének ez a cikke azt az 1972. júliusi jordániai háborút követte, amelyben másodszor indított nagyarányú fegyveres támadást a jordániai királyi hadsereg az izraeli terjeszkedés következtében hontalanná vált palesztinok fegyveres alakulatai ellen. A palesztin szabadságharcos erők az 1967. évi izraeli agresszív háború — az úgynevezett hatnapos háború — után jórészt Jordániában telepedtek le és itt szervezték felszabadító tevékenységüket. A Husszein király vezérelte jordániai támadás súlyos veszteségeket és károkat okozott a palesztin nemzeti felszabadító mozgalomnak, és egyben általában az amúgy is nehezen alakuló, ellentmondásos arab egységnek. Az arab egység, mint e cikk kifejti, „a nemzeti felszabadítási mozgalom történetének legnagyobb és legerősebb nemzeti haladó konglomerációja", amelynek azonban sajátos és ellentmondó tulajdonsága, hogy az egymással szemben álló erők is egyazon jelszót hangoztatják: az egységet. Ennek az egységnek a tartalmáról, ellentmondásairól és feladatairól ír e cikkében a jelentős egyiptomi teoretikus.

A ma arab emberét nemcsak a szenvedés készteti túlélésre. Az arab világban nemrégiben lezajlott véres eseményekkel szemben nemcsak fájdalmat érzünk. Az emberi haláltusa mulandó, de a haza fennmarad, újult életerővel, a jelenen túl a jövőbe tekintve, minden fájdalmával egyetemben, félretéve a szerencsétlen eseményeket és áldozataik emlékét, bármilyen jelentőségűek voltak is azok.

Ez nem mentesít bennünket a felelősségtől. Más szavakkal: az arab forradalommal szembeni kötelezettségünk szempontjából kell vizsgálnunk ezeket az eseményeket.

Az események, amelyek során emberek ekstázisban gyilkolták testvéreiket, kíméletlenül leleplezték a jelenkori arab forradalmi mozgalom egyik súlyos hiányosságát. E hiányosság pedig azért oly súlyos, mert közvetlen kapcsolatban áll a forradalmi mozgalom gravitációs stratégiai központjával, nevezetesen a nemzeti és haladó erők egységével.

Ez az egység az emberi, társadalmi, politikai és gazdasági tapasztalatok és kapacitás valamennyi tartozékával hazánk leghatalmasabb védelmi és támadó fegyvere a cionista-imperialista agresszió, valamint a népeink gazdasági és társadalmi el-

maradottsága elleni harcban. Ha e fegyver hiányzik vagy nem elég hatékony — különösen, ha a recesszió időszakairól van szó —, ez nemcsak hogy gyengíti frontunkat, hanem az ellenséggel szemben új stratégiai hátrányba kerülünk.

Ha nem tanulunk történelmünk leckéiből, légüres térben maradunk, mártírjainkat siratva, akik sokkal inkább a mi áldozataink, mint az ellenségé, és egyik vereséget a másik után szenvedjük el, miközben bizánci vádakkal illetjük egymást.

Fel kell hagynunk magunk és a történelem megtévesztésével. Kivétel nélkül valamennyien felelősek vagyunk a vereségért, annak minden katonai, társadalmi és politikai dimenziójával.

A győzelem nemcsak az agresszió megszüntetését és a palesztinai nép jogainak helyreállítását jelenti, hanem elsősorban azt, hogy restauráljuk az arab forradalom komoly és felelős harcának szellemét, beleértve annak minden felszabadítási és szocialista vonatkozását. E szellem restaurációja nélkül holtak maradunk. E szellemet csakis a néptömegek tényleges mennyiségi és minőségi restaurálása révén lehet visszaállítani. Hogy sikerül-e avagy sem a vereség következményeit felszámolni, az attól függ, milyen mély, milyen átfogó és mennyire demokratikus lesz a tömegeknek ez a felújítása.

Az arab forradalom szellemének történelmi helyreállítása nem valósítható meg másképp, csak ha megszüntetjük azt a súlyos hiányosságot, amit az arab hazában nemrégiben lezajlott véres események tártak fel, és ha megteremtjük nemzeti és haladó erőink egységét.

Az átfogó tudományos áttekintés négy objektív tényt tár fel:

Elsősorban: egyetlen arab országban, egyetlen társadalmi erő sem képes mozgósítani az ország népét és erőforrásait az ellenséggel és az elmaradottsággal szemben egyedül, ha nincs koalícióban a nemzeti erők többi részével, amely erők az adott ország sajátos körülményei között a haladás és az előbbrelépés frontját alkotják.

Másodszor: egyetlen arab ország sem képes egyedül, más arab országok ereje nélkül vereséget mérni az agresszióra — amely formájában izraeli, tartalmában pedig amerikai imperialista. Ezek az arab országok erőforrásaik vagy stratégiai helyzetük miatt nélkülözhetetlenek.

Harmadszor: az elmaradottság és az agresszió elleni harc szükségszerűen erős és hatékony szövetségest igényel, amely erkölcsileg és anyagilag támogat bennünket az ellenség és erős imperialista támogatói szövetségével szemben.

Negyedszer: a harc fő ereje az ember, akinek tudatos erőfeszítései nélkül nincs remény.

E négy szempont fényében világossá válik, hogy az említett hiányosság négy fő ellentmondásban tükröződik:

Az első ellentmondás egy adott arab ország nemzeti és haladó erőinek nélkülözhetetlen egysége és a ténylegesen tapasztalható atomizálás, széthúzás közötti ellentmondás.

A második az arab országok különböző hatóságainak a harc nemzeti jellegéről, az összes arab országok cionistaellenes-imperialistaellenes egységéről tett hivatalos nyilatkozatai és az ellenséggel szembeni akció egységét szétromboló cselekedetek közötti ellentmondás.

A harmadik ellentmondás: a vereség szolgáltatta lecke nyomán tudatosodott, hogy tiszteletben kell tartani az arab ember személyiségét, mert csak így vehet részt

alkotó módon a harcban, egyidejűleg azonban folytatódnak az emberi méltóságot sértő akciók.

A negyedik a lehető legtöbb szövetséges megnyerésére irányuló törekvés, és legőszintébb, legerősebb barátunk, a Szovjetunió elleni ellenséges kampány közötti ellentmondás.

A legsürgősebb tennivalónk ma ezeknek az ellentmondásoknak a feloldása, összhangban az arab forradalom céljaival és érdekeivel, felszabadítási és szocialista célkitűzéseivel.

A legsúlyosabb ellentmondás az első, amely az arab országok, különösen pedig azon országok nemzeti és haladó erőinek egységére vonatkozik, ahol haladó rendszerek vannak uralmon. Nem túlzás azt állítani, hogy ez a többi ellentmondás megoldásának kulcsa. Az ilyen egység megteremtése egészséges légkört biztosít a népünkben rejlő, igazán és teljesen a harcba még be nem vetett kapacitások felszabadításához.

Ennek az ellentmondásnak a megoldásához a helyes kiindulási pont annak elismerése, hogy kudarcot vallott minden olyan kísérlet, amely a valóságra rákényszerített formális és elnyomó módszerekkel óhajtja kialakítani az egységet, megfosztva azt a hatékonyságtól, puszta totemmé változtatva egyik vagy másik rendszer homlokán. Az ilyen módszer értelmében a rendkívüli körülmények között hatalomra jutott nemzeti erő felhatalmazza önmagát azoknak az erőknek a kiválasztására, amelyeket egységre szólít — összhangban a hatalmon levő szervezet, párt vagy osztály szűk érdekeivel, tekintet nélkül a haladó arab forradalom célkitűzéseinek keretén belüli univerzális nemzeti érdekekre. Ez néha a pártot vagy a szervezetet vezető személyiségek szubjektív óhaja szerint történik. A szelektív módszer gyakorlatilag kirekeszt az egységből más, társadalmi és politikai súlyú nemzeti vagy haladó erőket. Ezek a kirekesztett erők a rendszer politikai mozgalmának fő vonalával állnak összhangban, de más mozgalmi eszközöket és módszereket alkalmaznak, az ideológiai és társadalmi eredet különbözősége következtében más-másféleképpen értelmezik a fejlődés útját.

Így rendellenes társadalmi jelenséggel állunk szemben. Minden nemzeti és haladó erő ugyanazt vagy csaknem ugyanazt az általános jelszót hangoztatja, míg a gyakorlatban szemben állnak egymással. Mindenki nemzeti egységre szólít fel, de senki sem ismeri fel az egységet. A szembenállás csaknem összecsapással és további szakadásokkal végződik, olyan vádaskodásokkal társítva, hogy a másik ellenforradalmár, szakadár vagy reakciós. Bár e vádak legtöbbje nélkülöz minden objektív alapot — egyre fokozottabban terjednek. A nemzeti és haladó erők közötti másodrendű és nem ellenséges antagonizmusok így elsődleges és kibékíthetetlen ellentmondássá válnak. E rendellenes jelenségnek a logikus következménye az, hogy az imperializmus és a helyi reakció szerez előnyöket, kivétel nélkül valamennyi nemzeti és haladó erő rovására.

Az egységalkotás szelektív módszerével szemben a helyes és lehetséges alternatíva az arab forradalom célkitűzéseinek keretén belüli ténylegesen tevékenykedő erők objektív szövetsége. Más szavakkal, el kell ismerni valamennyi nemzeti és haladó erő azon jogát, hogy az egységmozgalom teljes értékű tagja legyen.

Ez az objektív módszer figyelembe veszi, hogy a szocializmus, amelyet néha „társadalmi igazság", „nem-kapitalista fejlődési út" vagy „haladó reformok" elne-

vezéssel váltogatnak — különösen a második világháború után —, jelentős vonzerőt és befolyást gyakorolt a nemzeti felszabadulás útjára lépett országokban az imperialistaellenes erők számos rétegére. A harmadik világ országainak körülményei között a dolgozók és a forradalmi értelmiség körénél szélesebb körre terjedt ki a szocializmus befolyása.

Bár a tapasztalatok azt mutatták, hogy a szocializmus általános eszméi befolyási övezetének kiterjedése a burzsoá és a forradalmi eszmék keveredéséhez vezetett, mégis ez esetben a nemzeti felszabadítási mozgalom történetének legnagyobb és legerősebb nemzeti haladó konglomerációjával van dolgunk. Így számos különböző ideológiai és társadalmi alapokon álló nemzeti haladó erő találkozik az arab forradalom útjának jelenlegi szakaszán. Ez az objektív találkozás — realitás. A kérdés lényege a realitás tiszteletben tartásában és figyelembevételében rejlik. Ha ezeket a tényeket a nemzeti haladó egység tényleges kiépítése során nem vesszük figyelembe, becsapjuk önmagunkat. Az igazi egységet szilárd alapra kell építeni, mégpedig valamennyi olyan erő mérete és volumene alapján, amelynek érdeke fűződik hozzá.

Mindaddig, amíg tudomásul vesszük az egységerők ideológiai és társadalmi eredetének differenciáltságát, addig az ideológiai különbségek miatt nem lehet becsapni az ajtót egyetlen nemzeti vagy haladó erő előtt sem. Az egység olyan politikai akció, amely egy bizonyos szakasz célkitűzéseit szolgálja. Ezért a nemzeti haladó egységakció gyakorlati politikai vonalához való ragaszkodás kell hogy legyen az egyetlen olyan ismérv, amelynek alapján el lehet dönteni, csatlakozhat-e egyik vagy másik erő az egységmozgalomhoz.

A részvétel a nemzeti egységmozgalomban senkit sem foszthat meg attól a jogától, hogy az általános kereten belül őszintén kifejezésre juttassa gondolatait. A véleménynyilvánítás szabadsága ebben az összefüggésben elengedhetetlen, mert hasznos az általános irányvonal meghatározása és e vonalnak a stratégiai célkitűzésekhez igazítása szempontjából.

A nemzeti egység egyrészt a közös akcióra, másrészt a kritikai szellemű dialógusra épül és ezen az alapon virágzik. E mozgalom célkitűzéseiben tehát monista, felépítésében és ideológiájában dialektikus.

E realista módszer lehetővé teszi, hogy a nemzeti és haladó erők mozgósítsák összes kapacitásaikat a Nemzeti Akció Program érdekében, amelynek a közös ragaszkodás központjának kell lennie.

A gyakorlati tapasztalatok megerősítik: az objektív realista módszer alkalmazásáért, az egység kiépítése közben, elsősorban a relatív többséggel rendelkező erő a felelős, vagy az az erő, amely hatalomra jutott. Felelős, mert — súlyának és befolyásának megfelelően — megvan a joga és lehetősége arra, hogy kezdeményezze a nemzeti egység kiépítését és a többi erő kezeléséhez a megfelelő módszer kiválasztását. E nélkül a történelmi szerepet játszó erő nélkül nem jöhet létre valóságos, hatékony és produktív egység.

Nem kétséges, hogy az arab hazában nemrégiben lejátszódott véres események jellegzetes kérdést vetettek fel a nemzeti és haladó erők egységének megteremtését illetően, nevezetesen azt a kérdést, milyen legyen a marxistákkal és az arab kommunista pártokkal szembeni magatartás.

Bizonyos irányzatok, amelyek a hatvanas években eltűntek, most újra felbukkan-

tak, követelve a marxistáknak és a kommunista pártoknak a kizárását a nemzeti egységből.

Ezek az irányzatok azokon az új köntösben jelentkező régi állításokon alapulnak, amelyek szerint a marxisták és a kommunista pártok nem nemzeti erők, hanem külföldi erők ügynökei, akik importált, valóságunktól idegen és értékeinkkel — elsősorban szellemi és vallási értékeinkkel — ellenséges gondolatokat táplálnak.

Ezekről az állításokról a gyakorlatban bebizonyosodott, hogy valótlanok. Nincs olyan nemzeti felszabadítási mozgalom — kezdve az 1919. évi egyiptomi nemzeti forradalommal, egészen a jelenkori palesztinai ellenállási mozgalomig —, amelyben az arab marxisták ne vettek volna vagy ne vennének részt. Sok marxista mártír vesztette életét más nemzeti erők mártírjaival együtt.

Az importált gondolatok vádja a XX. század utolsó harmadában, amikor az ember eljutott a Holdra, inkább szellemi elmaradottságra, mint reakciós szemléletre utal. A szocializmus emberi termék, amely éppúgy tudománnyá vált, mint más humán tudományok, mint a filozófia, a történelem és a természettudományok, az orvostudomány, a műszaki tudományok stb. Ezért tanítják a világ minden egyetemén, beleértve a kapitalista országokat is.

Az emberiség részeként nem szakadhatunk el annak haladásától. Befolyásoljuk azt és befolyása alatt vagyunk. A tudományos szocialisták, akik hisznek a szocializmusban mint ideológiában és a szocializmusban mint gyakorlati politikai rendszerben, nem vehetik semmibe egyetlen pillanatra sem az érdekeket, hagyományokat és viselkedésmódokat, amelyek fennmaradnak a társadalomban, mert ideológiai hatalma mellett a szocializmus anyagi valósággá is válik. Egy olyan társadalomban, ahol a lakosság 90 százaléka vallásos, a szocializmus igazi ellenségévé válhat minden olyan szocialista, aki nem tartja tiszteletben a szellemi és vallási értékeket, nem állítja haladó eszméit a szocialista építés szolgálatába.

Összegezve: egyedül a nemzeti és haladó erők közti egységépítés realista és objektív kritériumait szabad figyelembe venni annak eldöntésekor, hogy a marxisták és a kommunisták nemzeti erőként helyet kapjanak-e az egységmozgalomban. Következésképpen a gyakorlati mérce a ragaszkodás a nemzeti programhoz, amely meghatározza a jelenkor arab forradalmának célkitűzéseit, annak felszabadítási és szocialista horizontjával; és ugyanilyen mérce a nemzeti haladás általános politikai vonalának elfogadása.

Miközben a modern történelem leghevesebb és legbonyolultabb csatáját vívjuk, nincs más választásunk, mint felemelkedni a felelősség szintjére, felülkerekedni a haláltusákon annak érdekében, hogy alaposan és tudatosan kiigazítsuk nemzeti irányvonalunkat, mielőtt még túl késő lenne és szembe kellene néznünk egy új vereséggel, amely vereséget saját kezeinkkel készítettünk magunknak.

Al-Talia, 1971. 9. sz.
Magyarul megjelent:
Nemzetközi Szemle, 1972. 1. sz.

Nguyen Duc Dan, Phong Hien és H. N. / A dél-vietnami bábrezsim „nemzeti" és antikommunista jelszavai az amerikai politikát szolgálják

RÉSZLETEK AZ „IDEOLÓGIAI ÉS KULTURÁLIS TEVÉKENYSÉG" C. TANULMÁNYBÓL 1971

A világpolitikai jelentőségű vietnami problémák sokoldalú elemzésére a Vietnami Demokratikus Köztársaság idegen nyelvű könyvkiadója „Etudes Vietnamiennes" (Vietnami tanulmányok) címen kisebb könyvtárnyi tanulmánykötetet adott ki. E tanulmánykötetek a vietnami helyzet számos kérdését vizsgálják, és foglalkoznak a többi indokínai országgal és Dél- és Délkelet-Ázsia más területeivel is. A jelen tanulmány a dél-vietnami bábrezsim kulturális és ideológiai tevékenysége és számos irodalmi, zenei stb. mű elemzésével bizonyítja, hogy az amerikaiak tanácsára „nemzetinek" álcázott saigoni kultúrpolitika teljes egészében megfelel az amerikai neokolonialista törekvéseknek. Az itt közölt részletben mellőztük a mű-elemzéseket, és csak a következtetések közül idéztünk néhány oldalnyit. Az olvasó azonban ne feledje: egy évtizedek óta háborúban álló országról van szó, s egy olyan nép kultúrpolitikusainak tanulmányából olvas, amely népnek minden tevékenységét a háborús állapot és a könyörtelen ellenség, az amerikai imperializmus és saigoni bábjaik elleni szabadságharc határolja be.

A régi gyarmati rendszer idején a „nemzeti függetlenség" kifejezés tabu volt. A kormányzók az asszimiláció és asszociáció[1] elméletei között ingadoztak. A robbanással fenyegető nacionalizmus elhárítására a leginkább machiavelisták Lyautey[2] módjára „franciák és bennszülöttek együttműködését" prédikálták: „Ha majd megtanítottuk az elitet arra, hogy velünk dolgozzék, ránk támaszkodjék, ha majd történelméhez, hagyományaihoz, képességeihez méltó lehetőségeket biztosítottunk törekvéseinek és jogos ambícióinak, akkor kevésbé kell félnünk, hogy tőlünk függetlenül fejlődik, külső hatás és forradalmi befolyás alá kerül" (1920-as körlevél).

[1] *Asszimiláció és asszociáció:* a francia gyarmatosító politika két irányzata: az előbbi a gyarmati népek felső, polgári rétegének „europaizálását", a franciákhoz való asszimilálását, valójában tehát egy elnemzetietlenítési folyamatot erősített, az utóbbi látszólagos nemzeti önrendelkezési jog megadása mellett az „országok közti szövetséget" hirdette, ami a függetlenségi törekvések leszerelését segítette elő.

[2] *Louis Hubert Gonzalve Lyautey* (1854—1934): a francia gyarmati hódítások egyik hadvezére, Indokína, Algéria, Marokkó, Madagaszkár megszállásának tevékeny részese; az első világháborúban francia hadügyminiszter.

Washington és Saigon, más játékot játszva, nagy lármát csapnak a „nemzeti függetlenség" körül a franciák által már Bao Dai[3] óta alkalmazott antikommunizmus címén. A Fehér Ház megkísérli a vietnami népet az idegen elnyomóval szembeállító legfőbb ellentmondást egy kitalált ellentmondással helyettesíteni, miszerint a délvietnami lakosság a más kommunista hatalmak által támogatott kommunistákkal állna szemben. A tolvaj kiált tolvajt!

A saigoni propaganda állandóan hangsúlyozza a „nemzetet" és a „nemzeti függetlenséget", hogy elfeledtesse „szövetségesnek" álcázott jenki gazdáját. Lármásan ünnepli a nemzeti hősök évfordulóit. A Han betolakodók ellen felkelt Trung nővérek[4] ünnepnapján turbános és sárga ruhás diákokat küld az utcákra elefántháton. A saigoni tengerészetet a Trang Hung Dao[5] névre keresztelték.

A franciákkal együttműködő, Mary Knollban (New Jersey) tanult Ngo Dinh Diem mandarin, aki ráadásul a Kempeitai (japán rendőrség) védence volt, az antikolonializmus apostolának tüntette fel magát. Az amerikai dollár segítségével létrehozott „Nemzeti Forradalmi Mozgalom" akcióprogramjában a „*független, minden idegen hatalom beavatkozásától mentes Vietnam*" megteremtőjeként ünnepelték. Szükséges-e emlékeztetni arra, hogy Diem nemcsak hogy nem vett részt a franciákkal szembeni nemzeti ellenállásban, hanem még dicsérte is a francia expedíciós hadsereget, ilyen szavakkal: „Abban az órában, amikor elhagyják a vietnami földet, ahol katonáik és tengerészeik vére összekeveredett a miénkkel, biztosítjuk Önöket, hogy a becsületért és szabadságért küzdő csapataik bennünk méltó utódokra találnak!" Diem utódai a thieuk, a kyk, a khiemek[6], a volt francia zsoldosok sem mulasztják el a hazafiság húrjainak rezgetését. Thieu szemrebbenés nélkül kijelenti, hogy „a hős vietnami néppel együtt" hosszan tartó küzdelmet folytat az ország „szabadságának" megvédésére.[7]

Kulturális tevékenysége során a rezsim mindig él a „nemzeti" frázissal. Diem már 1957-ben kijelentette a kulturális kongresszus megnyitó ünnepségén: „A tévedéstől való félelem nélkül állíthatjuk, hogy a mozgalomnak nemzetinek és ázsiainak kell lennie..." Kezdetben néhány értelmiségi bedőlt neki. De az élet gyors amerikanizálódása, legjobb nemzeti hagyományaink szétrombolása és minden szuverenitás nyilvánvaló hiánya lassanként felnyitotta a szemüket.

[3] *Bao Dai* (szül. 1913): Vietnamnak mind a francia, mind a japán megszállás alatt egy ideig „császára". A francia—indokínai háború idején, 1949-ben, a franciák ismét császárrá kiáltják ki. Az amerikai megszállás idején a dél-vietnami bábállam köztársasági elnöke. Ngo Dinh Diem, amerikai segédlettel, megfosztja trónjától.

[4] *Trung nővérek:* a kínai Han-dinasztia hódításaival az i. sz. 40—43. évben kirobbant felkelés vezetője a két Trung nővér, Trung Trac és Trung Nhi volt.

[5] *Trang Hung Dao* (1253—1300): a Vietnam elleni mongol (tatár) betörés ellen 1288-ban aratott, a mongol megszállási kísérleteket végleg visszaverő győzelem hadvezére.

[6] *Ngo Dinh Diem* (1901—1963), *Nguyen Van Thieu* (szül. 1923), *Nguyen Cao Ky* (szül. 1931) és *Tran Thiem Khiem* (szül. 1925): a dél-vietnami saigoni bábrezsim köztársasági, illetve miniszterelnökei. Közülük Diemet, aki Bao Dai trónfosztója volt, népszerűtlensége és politikai baklövései miatt, nyilvánvaló amerikai segédlettel, államcsínnyel eltávolították és meggyilkolták. Thieu 1965-ben került hatalomra; jóllehet kormányzata idején írták alá a vietnami fegyverszünetet biztosítani hivatott párizsi egyezményt (1973), személy szerint is igen nagy szerepe van az egyezmény szabotálásában.

[7] Válasz a diplomáciai testület újévi jókívánságaira. 1971. január 1.

A „Nemzet, Humanizmus, Emancipáció" csillogó jelszavával az oktatási programok maradi, szolgai és hibrid kultúrát, valódi kotyvalékot terjesztenek, amelyben a konfucianizmus[8] romjai a francia és amerikai kultúra legreakciósabb és legdekadensebb elemeivel keverednek... A hallgatókba a gyakorlattól elszakadt kutatásokhoz való kedvet ültetik el, pedig épp az ellenkezőjére volna nagy szükség a nemzet erősítéséhez. A nemzeti nyelvet elhagyják, innen fakad az egyetemi körök diákjai és a haladó értelmiségiek ádáz harca a vietnami nyelvnek közvetítő nyelvként való elfogadásáért. Az elemi oktatás tankönyveit, amelyeket „Amerikából visszatért vietnamiak" amerikai szakértők segítségével, sok képpel zsúfolva szerkesztenek, a nyilvános iskolákban ingyen osztják szét. Thu Duc minta-középiskolája az amerikai pragmatista pedagógia bevezetését próbálja ki. A jogi karon a diákoknak el kell mélyedniük az amerikai alkotmányban.

Saigon antikommunista irodalma és művészete igen gazdag választékot kínál a goebbelsi vaskos hazugságoktól kezdve a koestleri vagy camus-i árnyalatokig bezárólag. Különösképpen fenekednek a régi vagy jelenlegi ellenállás, főként pedig a kommunista élcsapat hazafiai ellen. A legvadabb ostobaságokat találják ki velük kapcsolatban...

Az antikommunizmus a „containment" és „roll back"[9] amerikai kultúrpolitikájának része. Amikor a harmadik világ népei egyre inkább a szocializmus irányába tájékozódnak, Washington számára a feladat e hatásnak a lehetőség szerinti korlátozása.

Észak-Vietnam, az egész ország forradalmi bázisa e prizmán át nézve természetesen a vérfürdőnek, a kényszermunkának és a szabadság teljes hiányának klasszikus földjévé alakul át. Minden rágalom megengedett...

Az amerikai propaganda a szocialista Északot valóságos pokolnak, a „vietkongokat" pedig vérszomjas szörnyeknek állítja be, hogy ezzel igazolja a rezsim leggonoszabb gaztetteit is...

Korrupció, antikommunista rágalmak, gengszterfilmek, szökések leírása, pornográfia, vallás, legkülönbözőbb elméletek — az amerikai neokolonializmus, kulturális és ideológiai síkon, minden követ megmozgat céljai érdekében. Akik a jenki imperializmus ellen küzdenek, tudják meg: Washington ezen a területen nem kevesebb erőfeszítést tesz, mint a B—52-esek gyártása, a tengerészeti légi támaszpontok építése, speciális egységek kiképzése vagy vegyi anyagok előállítása terén. A kultúra emberei, a jóakaratú emberek kizárólag a nemzeti kultúra, a társadalmi és emberi haladás következetes álláspontjáról harcolhatnak eredményesen ez ellen a bomlasztó, romboló tevékenység ellen.

Aperçus sur le néocolonialisme U. S. II. köt.,
Le néocolonialisme U. S. au Sud-Vietnam.
Etudes Vietnamiennes No. 31.
Hanoi 1971. 203—209. és 243—244. old.

[8] *Konfucianizmus:* kínai államvallás, amely a kínai hódításokon keresztül Ázsia néhány más pontján — így helyenként Vietnamban is — tért nyert. Államvezetési elvei között döntő az uralkodók hatalmának végzetszerű voltát hirdető tan.

[9] *Containment, roll back:* feltartóztatás, visszagöngyölítés — az Egyesült Államok imperialista külpolitikájának két vezérlő elve a negyvenes évek végén és az ötvenes évek elején; tartalma a szocialista tábor erősödésének feltartóztatására, illetve, ahol lehetséges, megdöntésére („visszagöngyölítésére") való törekvés.

Forradalmi tömegmozgalmat, nem a választási urna körüli puszta csatározásokat!

RÉSZLETEK AZ INDIAI KOMMUNISTA PÁRT IX. KONGRESSZUSÁNAK POLITIKAI BESZÁMOLÓJÁBÓL 1971

A következő szöveg az Indiai Kommunista Párt egyik fontos dokumentumának néhány részlete. A párt IX. (cochini) kongresszusa fontos és ellentmondásokban gazdag politikai időszakban zajlott. Az indiai társadalomban élező osztályellentétek új helyzetet teremtettek. Az uralmon levő polgári párt, az Indiai Nemzeti Kongresszus, egykor Gandhi és Nehru pártja, ezekben az időkben szakadt — nem először — két részre. A főként nagytőkés és nagybirtokos köröket képviselő, a maharadzsák jogainak megnyirbálása ellen tiltakozó ellenzéki csoport 1970-ben súlyos válságot kísérelt meg kirobbantani; a párt zöme azonban a miniszterelnök, Indira Gandhi asszony mögött felsorakozva, kitartott a haladóbb, lényegében polgári demokratikus program mellett. Az itt közölt részletekben az IKP kongresszusa azonban figyelmeztet arra is, hogy a Kongresszus Pártnak ez a bár haladóbb és hatalmon maradt része sem képviseli a szocialista törekvéseket (még ha ezt állítja is), s nem tér el kapitalista osztálytörekvéseitől. Ez nem jelenti azt, hogy adott kérdésekben nem kell vele szövetségre lépni vagy szövetségben maradni — de illúziók és hamis értékelések nélkül. Így a kongresszusi beszámoló — szembeszállva néhány a pártban is jelentkező értékeléssel — megrajzolja a Kongresszus Párt hatalmon levő „baloldali" részének is a helyét a társadalmi harcokban.

Ugyanezen időszaknak jelentős politikai problémája az Indiai Kommunista Párton belüli, egyébként már 1964-ben bekövetkezett szakadás, amikor is a pártvezetés és a tagság egy jelentős része kilépett az IKP-ből és megalakította az Indiai Kommunista Párt (marxista) (IKP/m.) elnevezésű pártot. Ennek szakadár, a munkásmozgalom egységét súlyosan megbontó tevékenységét az IKP cochini kongresszusa — mint a beszámoló itt közölt részletei is mutatják — élesen elítélte, s rámutatott arra, hogy ez a szakadás a forradalmi célok elérésének egyik legfőbb gátjává vált. — A cochini kongresszus csak néhány hónappal követte az éppen a Kongresszus Párt szakadása miatt sebtében kitűzött választásokat. Ezen a választáson a Kongresszus hatalmon levő része (tehát az, amelyről az alanti kongresszusi beszámoló mint Kongresszus Pártról beszél) 220 helyett 350 mandátumot szerzett, míg a jobbra kiszakadt nagypolgári ellenzéki kongresszista csoport mandátumainak száma 65-ről 16-ra csökkent. Az Indiai Kommunista Párt 23 mandátumával (a korábbi 24-gyel szemben) az ország harmadik legnagyobb pártja lett; az IKP/m. 2 mandátummal előzte meg, második párttá válva. Ez a választási eredmény azonban még nyomatékosabban bizonyította, milyen kárt

okozott a szakadás az indiai munkásmozgalomban: a két kommunista párt szavazatainak száma ezúttal együttesen több volt, mint amennyi kommunista szavazatot valaha is Indiában leadtak; csakhogy a szakadár tevékenység következtében e szavazatok két párt között (sőt, gyakorlatilag — figyelembe véve az 1969-ben Indiai Kommunista Párt [marxista—leninista] néven megalakult kevéssé jelentős ultrabaloldali csoportot, amely a Kínai Kommunista Párt vonalát követi — három párt között) oszlottak meg, illetve, minthogy az IKP (m.—l.) bojkottálta a választásokat, részben elvesztek.

Pártunkban egyes idegen áramlatok következtében zavaró ideológiai erózió keletkezett. Néhány vonatkozásban a párt ideológiailag felhígult. Mialatt — helyesen — a szektarianizmus és az IKP/m. tevékenysége ellen küzdöttünk, nem szenteltünk elég figyelmet a párt forradalmi jellege fenntartásának és forradalmi arculata kialakításának. A nemzeti demokratikus forradalomról vallott programatikus álláspontunk néha reformista és nem az osztályszemléletnek megfelelő értelmezést kapott.

Volt olyan helytelen irányzat, amely túlságosan megrekedt a választási és a parlamenti politikában, mintha ez volna a párt forradalmi aktivitásának súlypontja. Voltak olyan irányzatok, amelyek úgy tekintették a parlamenti harcot és a választásokat, mintha azok jelentenék a célt, ahelyett hogy harcos tömegmozgalmak létrehozására szolgáló eszközként kezelték volna ezeket. Mutatkozott olyan hajlam is, amely még a tömegek közti munkát sem a forradalmi céloknak, az osztályharc igazi szellemének megfelelően vezetné, hanem reformista stílusban, aminek egyik megnyilvánulása az ökonomizmus[1] volt.

A Kongresszus Párt vezetői nap mint nap azt mondják a tömegeknek, hogy a szocializmust építik, ezzel próbálva kiaknázni a nép érzelmeit, fenntartani és megerősíteni befolyásukat a tömegek között. Nem néztünk szembe eléggé e kampány következményével, azzal, hogy a tömegek egy része a Kongresszus Pártban a szocializmus képviselőjét látja.

Erről és más ideológiai kérdésekről propagandánk nagyon hiányos volt, s ennek következtében a Kongresszus Párt és az Indiai Kommunista Párt közötti választóvonal elmosódott. Nagyon elhanyagoltuk a tömegek osztálytudatának fejlesztését és az osztályharc szellemében való nevelésük feladatát. Mindez nyilvánvaló mulasztást jelent a tudományos szocializmus eszméinek a tömegek közti népszerűsítését illetően.

A demokratikus és baloldali egység jelszavát nemritkán éppen a választási küzdelmek és parlamenti mandátumok szerzésének szempontja alapján értelmezik és alkalmazzák, s nem a harcos tömegmozgalom, a tömegharcok kifejlesztése, az imperializmus, a neokolonializmus, a monopolisták és a földesurak stb. elleni élesedő osztályharc alapján. Ez a megközelítés létrehozza az opportunizmus mind „bal", mind jobboldali változatát. Célunk mégiscsak az, hogy egyesítsük a munkásosztályt, a parasztságot, a kispolgárságot és a nemzeti burzsoázia azon részeit, amelyek objektíve érdekeltek a nemzeti demokratikus forradalomban és a nemzeti demokratikus

[1] *Ökonomizmus:* a munkásmozgalom azon torzulásának elnevezése, amely az osztályharcot gazdasági kérdésekre korlátozza, politikai tartalmát mellőzi vagy lebecsüli.

frontban. A munkás-paraszt szövetség és a munkásosztály egyre növekvő vezető szerepe alapvető fontosságának meg nem értése azzal járt, hogy a tömegek mozgósítása a falusi és városi körzetekben nem csupán helyi, parciális és gazdasági követeléseikért, de a nemzeti és nemzetközi kérdésekben sem volt kielégítő.

(...)

A nemzeti demokratikus állam létrehozásáért, a nemzeti demokratikus forradalom befejezéséért való nagy előretörés kilátásai igen biztatóak. Különösképpen kedvező az objektív helyzet ahhoz, hogy az e cél elérésének érdekében folyó tömegakciókban és tömegmozgalmakban a munkásosztály legyen a legnagyobb erő. Az általános választások idején és a jobboldali reakció ellen most folyó harc folyamán életre kelt politikai erők nagymértékben hozzájárultak egy azonnali balratolódás lehetőségéhez.

A párt taktikai vonalának általános irányát a balratolódásért folytatott harc, és ezen keresztül a nemzeti demokratikus állam létrehozása jelenti, ami a végső győzelmet testesíti meg az indiai forradalmi mozgalom jelenlegi szakaszában. A haladás szükségessé teszi a monopolisták és a feudális elemek elleni és a tömegek érdekében hozott radikális társadalmi és gazdasági intézkedésekért folyó osztályharc fokozását.

A Kongresszus Párt parlamenti többsége, melyet az idei általános választásokon szerzett, kétségtelenül politikai stabilitást fog biztosítani neki a parlamentben és a kormányban. De nem hoz stabilitást a burzsoá uralom, még kevésbé a fejlődés tőkés útja számára. A társadalmi és osztályellentmondások tovább éleződnek, és mindig új kifejezési formát találnak a fennálló társadalmi-gazdasági rend elleni tömegakciókban. A burzsoá uralom szakadatlanul szüli saját bizonytalanságának feltételeit.

Nem kell olyan illúzióinknak lenniük, hogy a Kongresszus Párt uralma megváltoztatja annak alapvető osztályjellegét, vagy hogy a párt elhagyja a kapitalista utat. Ugyanakkor számításba kell vennünk, hogy a nemzeti burzsoázia és politikai vezetése felismerték, hogy nem tudnak a régi módon uralkodni, ha teljességgel semmibe veszik a radikális változások iránti igényeket. Már alkalmazkodni kezdtek a megváltozott helyzethez, megőrizve természetesen alapvető osztályérdekeiket és osztályuralmukat.

A választások utáni költségvetési vita a parlamentben — ahol politikai kérdések kerültek előtérbe — megmutatta, hogy Indira Gandhi kormánya nincs felkészülve semmiféle radikális fordulatra, hogy a hitelét vesztett kapitalista utat elhagyja. A kongresszus párti vezetők radikális intézkedésekről szóló beszédük ellenére is a gazdasági struktúraváltozásról nem olyan fogalmakban gondolkoznak, amelyek a mi körülményeink között elkerülhetetlenül maguk után vonnák a jelenlegi kapitalista útról való letérést.

A negatív tényezők ellenére mégis lehetséges, bárha csak korlátozottan, de haladó álláspontra szorítani a központi és tartományi kormányokat — tömegnyomás, egyesült tömegakciók és tömegharc révén. Sok-sok kongresszus párti képviselő kész arra, hogy ilyen vagy olyan formában részt vegyen ebben a tevékenységben, és ez a választás utáni helyzet egyik nagyon biztató jellemzője. Meg kell itt jegyezni azt is, hogy a nemzeti burzsoázia nagy része — a kis- és középburzsoák, akik eléggé megerősödtek az utóbbi években —, ha lassan és tétovázva is, megindult bizonyos antimonopolista, antifeudális és nagymértékben demokratikus álláspont felé. Ez a tendencia részben a tömegmozgalmak nyomásának, részben annak tudható be, hogy a burzsoázia e befolyásos része felismerte: képtelen a monopolisták részéről az ő ér-

dekeik ellen irányuló támadásoknak ellenállni, ha nem támaszkodik a széles demokratikus mozgalomra és nem támogat legalább néhány radikális követelést.

Az új áramlatok — magán a nemzeti burzsoázián belül végbemenő differenciálódás megnyilvánulásai — gyakran a Kongresszus Párton belüli monopolista és feudális elemek elleni intézkedések követelésében tükröződnek, beleértve ezeknek a törvényhozásban és a parlamentben elfoglalt helyét is. Nem véletlen, hogy néhány államban, például éppen most Nyugat-Bengáliában, a kongresszus párti képviselők egyre erősebben követelik az öreg, a monopolistákkal, nagybirtokosokkal és más rájuk ruházott érdekekkel szoros kapcsolatban levő vezetők elmozdítását, bár az általános tendencia az, hogy az osztályon belüli ellentéteket kompromisszumok útján oldják meg. A Kongresszus Párt különböző szintjein egyre inkább előretörnek a fiatal és radikális kispolgárok. A nemzeti burzsoázia ezen részeivel szemben tanúsított helyes taktikai magatartás nagy segítséget fog nyújtani a reakciósok további elszigetelésében és a nemzeti demokratikus front felépítésében is. Ez azonnal kiszélesíti a sürgető társadalmi és gazdasági változásokért folytatott harc politikai bázisát...

A munkás-paraszt szövetség alkotja az alapját annak a nemzeti demokratikus frontnak, amelynek létrehozására kötelezettséget vállaltunk. A nemzeti felszabadító mozgalmak közös tapasztalata, hogy a nemzeti burzsoázia részvétele a nemzeti demokratikus frontban nem kis mértékben a munkás-paraszt szövetség erejétől és szilárdságától függ. Ezt sajnos gyakran elfelejtik, és a nemzeti demokratikus front létrehozását alig tekintik többnek, mint választási szövetségnek, vagy néhány baloldali és demokratikus párt koalíciójának a kormányalakításra. Egyszer s mindenkorra fel kell hagyni a nemzeti demokratikus front ilyen, reformista értelmezésével. Elsősorban és legfőképpen a munkás-paraszt szövetséget kell létrehozni tömegakciók során a városban és a vidéken, olyan demokratikus célokért, amelyekben mindkét osztály érdekelt. A baloldali és demokratikus egységet ilyen akciókra kell alapozni forradalmi erővé válásának érdekében. Illúzió, hogy pusztán felső szintű tárgyalásokkal létrehozható és fenntartható a baloldali és demokratikus egység.

Ez nem jelenti azt, hogy a pártok közti tárgyalások most lényegtelenné váltak. Valójában egyre szükségesebbek az ilyen tárgyalások, ahogy a mozgalom a maga összetettségével, fordulataival és változásaival fejlődik. De a baloldali és demokratikus front létrehozásáért és a forradalmi haladásért folytatott harcunk középpontjában, városban és vidéken egyaránt a dolgozó nép egyesült harcának kell állnia.

A munkásosztályt megosztottsága nemcsak osztályharcának megvívásában gyengíti. Komolyan csökkenti a munkásosztály súlyát a nemzeti politikában. A munkásosztály egységének és különösen a szakszervezeti egységnek a létrehozása sürgős feladat, amit semmiképpen nem szabad elhanyagolni. Újra és újra bebizonyosodott, hogy az IKP/m.-nek a szakszervezeti mozgalomban kifejtett bomlasztó és az egység megbontására irányuló tevékenysége ellenére a dolgozók között az egységre való törekvés az osztály legtermészetesebb és valójában legerősebb törekvése. A párt sohasem tudja teljesíteni forradalmi feladatait, ha nem gyökerezik mélyen a munkásosztályban, és nem mozgósítja a proletariátus hadseregét a neokolonializmus, a monopoltőke, a feudális elemek elleni és a radikális társadalmi-gazdasági változásokért folyó harcra.

Ehhez hasonlóan, a vidéki területeken — állandóan a széles paraszti tömegek egyesítésére törekedve — a pártnak a dolgozó parasztság, különösen a mezőgazdasági

munkások és a szegényparasztok — a parasztság legaktívabb részének — szervezésére kell koncentrálnia tevékenységét. A falvakban folyó pártmunkának ezért olyan irányt kell adnunk, hogy az aktív osztályharc szelleme gyorsan kifejlődjék a dolgozó parasztság soraiban. A kapitalista mezőgazdaság fejlődésével a nemzeti burzsoázia megpróbálja megszilárdítani alapját a vidéki területeken, és ebben meglehetős sikereket ért el.

Az elkövetkező időszakban a fejlődés útja körül folyó harc elkerülhetetlenül új dimenziót nyer azáltal, hogy a dolgozók különböző csoportjait vonja forgatagába. A nemzeti burzsoázia vezetői megpróbálják majd távol tartani a tömegeket ettől a harctól azzal, hogy illúziókat hintenek el közöttük, és néha engedményeket ajánlanak fel. Ez teszi különösen sürgőssé a párt számára, hogy politikai és ideológiai síkon vitába szálljon a nemzeti burzsoázia vezetőivel. Pártunk programjának álláspontját olyan kérdésekben, mint a fejlődés útja, az államhatalom, a szocializmus útja felé való haladás stb., sokkal erőteljesebben kell népszerűsíteni. Meg kell magyaráznunk a tömegeknek a tudományos szocializmus és az osztályharc eszméit. A demokratikus szocializmus polgári elméletét alaposan ki kell pellengéreznünk és le kell lepleznünk. Ez nagyon fontos feladattá vált, tekintetbe véve a burzsoá vezetőknek azt az állítását, hogy az országban „szocializmust" építenek. A szocializmus iránti népi érzelmeket át kell alakítanunk forradalmi proletár osztálytudattá.

Annak érdekében, hogy a politikai tömegmozgalomnak forradalmi irányt adjunk, hogy létrehozzuk a baloldali és demokratikus egységet, a pártnak ébernek kell lennie az elhajlás mind jobboldali opportunista, mind „baloldali" szektariánus fajtájával szemben. A harcos tömegmozgalom erősödni fog, hogy gyengítse és enyhítse a nemzeti burzsoázia és a Kongresszus Párt tömegekre gyakorolt nyomását. Ezzel a nyomással szembe kell néznünk és ellen kell állnunk neki. Ugyanakkor ellen kell állnunk a „baloldali" szektariánusok, különösen az IKP/m. nyomásának, és le kell győznünk azt. A „baloldali" szektarianizmus elszigeteli a forradalmi élcsapatot a tömegektől, akadályozza a népi erők egységét.

Széles szakadék keletkezett pártunk általános politikai befolyása és szervezeti helyzete között. Ha a párt megfelelő mértékben teljesíteni akarja politikai kötelezettségeit, a szakadékot azáltal kell áthidalnia, hogy úrrá lesz szervezeti gyöngeségein. A pártot nemcsak egyes elszigetelt választókerületekben, hanem az egész országban kell tömegpolitikai erővé fejleszteni. Sem a burzsoá vezetés, sem a „baloldali" szektariánusok nem tudják továbbvinni azt a napjainkban tapasztalható demokratikus fellendülést, amely oly élénken megnyilvánult a nemrégiben lezajlott választásokon. A munkásosztály, a demokratizmus és a szekularizmus[2] ügyéhez nemcsak szavakban, hanem gyakorlati magatartásukban is hű pártokra hárul az a feladat, hogy vezessék ezt a fellendülést, hogy magasabb politikai színvonalra emeljék az aktivizálódott tömegeket, és így a mozgalmat a radikális társadalmi-gazdasági változásokért, a határozott baloldali fordulatokért, és végső soron a nemzeti demokratikus forradalom győzelméért folyó tudatos nemzeti politikai mozgalommá alakítsák át. Ez az a politikai irány, amelyet az elkövetkező időszakban követnünk kell.

[2] *Szekularizmus:* az állami igazgatás elválasztása az egyházi ügyektől; a világi kormányzás irányzata. A független Indiának megalakulása óta vallott, a polgári demokrácia elveinek is megfelelő államvezetési elve, amelyet az indiai reakció, főként a muzulmán vallási fanatizmus hívei, gyakran élesen támadtak.

Ebben az összefüggésben a párt figyelmét leginkább két fő feladatnak kell szentelni.

Először, meg kell kettőznünk erőfeszítéseinket a baloldali és demokratikus egység létrehozásáért, kampányok és harcok kirobbantásáért a nemzet egész dolgozó népének életbevágó érdekeit illető konkrét kérdésekben, az imperializmus és a neokolonializmus elleni világméretű harc ügyéért. Mondani sem kell, hogy határozottan harcolni kell a kormány népellenes és antidemokratikus intézkedései ellen; ez a mozgalom előreviteléért folytatott harc integráns része. Az ilyen tömegakciók és harcok megindításakor a pártnak mindig figyelnie kell arra, hogy közös nyelvet találjon a nép széles demokratikus rétegeivel, és hogy biztosítsa a mozgalom élcsapatának közeledését az utóbbiakhoz, ahelyett hogy elszigetelné őket.

Másodszor, a pártszervezeteket meg kell erősíteni és ki kell terjeszteni, úgy, hogy az élcsapat valóban a forradalmi proletariátus tömegeinek politikai erejévé válhasson — olyan erővé, amely a maximális mértékben fegyelmezett, mozgékony és felkészült a helyzet változásaira. A szervezeti beszámoló javaslatainak végrehajtása lehetővé fogja tenni, hogy a párt elérje ezt a célt.

Napi feladataink végrehajtása során mindig szem előtt kell tartanunk forradalmi politikai perspektívánkat, nevezetesen annak megszüntetését, hogy az államhatalmat kizárólag a nemzeti burzsoázia ellenőrizze, valamint a baloldali és demokratikus egység olyan központi kormányának megalakítását, amelyben a munkásosztály, a parasztság, a forradalmi középrétegek és a nemzeti burzsoázia hazafias részei osztoznak a hatalmon. Ez olyan feladat, amelyet nem lehet parlamenti változtatásokkal és kombinációkkal, vagy a választási urna körüli puszta időszakos csatározásokkal megoldani. Ezt a célt elsősorban a forradalmi tömegmozgalom erejével lehet elérni. A pártot felhívjuk, hogy minden energiáját és erőforrását e mozgalom létrehozásának szentelje.

Elértünk egy olyan szakaszt, amikor a példa nélküli lehetőségek különleges céltudatosságot és energiát követelnek pártunktól a tömegmozgalom ideológiailag, politikailag és minden más módon való átformálásában. Az ilyen erőfeszítések még sürgetőbbek, mivelhogy a nemzeti burzsoá vezetés kétségbeesett erőfeszítéseket tesz a tömegekre gyakorolt befolyásának megszilárdítására, így akarja fenntartani uralmát, de bármilyen engedményeket tesz és bármit állít is, sosem fogja megoldani a tömegek életbe vágó problémáit vagy a nemzet átalakításának feladatát.

A szabad India történetének e fordulópontján történelmi szerep vár a munkásosztályra és a pártra, nekik kell elvállalniuk e szerepet, forradalmi odaadással és bátorsággal.

Documents of the Ninth Congress of the
Communist Party of India.
Ghatenagar, Cochin, 3 to 10 October 1971.
Communist Party Publication.
New Delhi 1972. 192—209. old.

Mudzsibur Rahman / Csak az éljen a függetlenség jogával, aki kész kötelességeket is vállalni

RÉSZLETEK A BANGLADESI ÚJSÁGÍRÓ SZÖVETSÉG ÉVI KÖZGYŰLÉSÉN TARTOTT FELSZÓLALÁSBÓL 1972

Mudzsibur Rahman (1920—1975) Banglades miniszterelnöke volt. Az 1947-ben India egykori gyarmatból különválasztott Pakisztán állam két részből — Nyugat- és Kelet-Pakisztánból — állt. A nyugati résztől eltérő nemzetiségű, nyelvű, hagyományú, sűrűn lakott és a nyugatinál elmaradottabb Kelet-Pakisztán gazdasági kizsákmányolása ellen és az országrész autonómiájáért fellépő mozgalomnak Rahman, az Awami Liga titkára volt a vezetője. Emiatt a reakciós kormány több ízben börtönbe zárta. A főként bengálok lakta Kelet-Pakisztán függetlenségének ügyét a szomszédos India is támogatta. És amikor 1971 elején Rahman pártja egész Pakisztánban választási győzelmet aratott, a hatalmat igénylő Rahmant a kormány elfogatta és halálra ítélte. A kirobbanó kelet-pakisztáni függetlenségi harcban a nyugat-pakisztáni csapatok kegyetlenkedései és rombolásai ellenére — amelyekre az itt közölt beszéd utal — az India támogatta kelet-pakisztáni erők győztek és megalakították az új, független államot, Banglades Népi Köztársaságot. A börtönből kiszabadított Mudzsibur Rahman lett az új ország állam- és kormányfője; később csak az államfői tisztet tartotta meg. Az új állam megalakulása után is súlyos nehézségekkel került szembe. Éhínség, súlyos árvizek sorozata mellett szembe kell néznie a belső reakció erőszakos szervezkedésével, a hatalmat vesztett nyugat-pakisztáni burzsoá és feudális erők megmaradt támogatóinak ellenállásával, a több milliós népirtás után is politikai gyilkosságok, merényletek, terrorakciók, gazdasági szabotázsok sorával. Emellett szembe kellett szállni az olyan, Kína által is támogatott hagyományos reakciós áramlatokkal is, mint a Bangladest is szétszakítani akaró kommunális törekvések, a haladó külpolitikai orientációt megzavarni próbáló jobboldali erők uszítása stb. A reakció tevékenységét elősegítette a fiatal állam belső megosztottsága, a nem elég világosan körvonalazott politikai program, a tömegtájékoztatási eszközök jó részének a reakció kezében maradása. 1975 augusztusában M. Rahman kormányát államcsínnyel megdöntötték, őt magát — családjával együtt — meggyilkolták.

Amint ezt valamennyien tudják, közvetlen kapcsolatom volt az Önök munkájával, és azok közül az újságírók közül, akiket a pakisztáni hadsereg brutálisan meggyilkolt, sokan voltak személyes jó barátaim és közeli politikai harcostársaim. Most ők is a közé a hárommillió bengáliai közé tartoznak, akik életüket áldozták felszabadu-

lásunkért. Csak akkor fognak békében nyugodni, ha Bangladest azokra az eszményekre alapozva építjük fel, amelyekért ők az életüket adták.

Szabadságunk véres forradalom árán született meg. Ilyen forradalom után ilyen hamar még egyetlen nép sem élvezett ilyen nagy szabadságot, mint amilyet országunk ma élvez. Ezt az egyéni szabadságba és a demokráciába vetett szilárd meggyőződésünk teszi lehetővé. Az a tény, hogy országunkban a tönkrement gazdaság, a pakisztáni hadsereg fegyveres ügynökeinek tevékenysége és az örökölt helyhatósági közigazgatási szervezet okozta töméntelen nehézség ellenére sem avatkoztunk bele semmilyen módon a sajtó működésébe, bizonyítja, hogy hiszünk a sajtó szabadságában.

Államunk alapvető elveiként fogadtuk el a demokráciát, a szocializmust, a nacionalizmust és a szekularizmust[1]. Alkotmányunk ezeken a pilléreken fog nyugodni. Ezeknek az elveknek a szellemében harcoltunk felszabadulásunkért, és államunkat ezen események szellemében kívánjuk vezetni. Bízom benne, hogy az újságírók közössége is hisz ezekben az elvekben.

De a demokrácia szabályok összességén, magatartási szokásokon nyugszik, amelyeket minden hívének követnie kell. A demokrácia nem jelentheti a törvények megtagadását, sem a bűnözők paradicsomát. Az újságíróknak is be kell tartaniuk a magatartási szabályokat. Biztos vagyok benne, hogy elismernék: Önök között is vannak olyan elemek, akik még az újságírók meggyilkolásáért is felelősek, és akik kétségkívül megismétlik, amit tettek, amint erre alkalmuk nyílik. Ezek nem tarthatnak igényt védelemre a demokrácia és a sajtószabadság nevében. Nem tudom, hogyan voltak képesek egyesek minden látható jövedelemforrás nélkül egyik napról a másikra napilapokat létrehozni, amikor pedig Önök közül is sokan tudják, milyen nehézségekkel jár akár egy hetilap fenntartása is. Honnan jött ez a pénz? Ki fizette?

Nem áll szándékunkban beavatkozni a sajtószabadságba, de Önöknek is megvan a kötelességük és a felelősségük. Az, amit Önök újságjaikban leírnak, összhangban kell hogy legyen az Önök által képviselt erkölcsi elvekkel. Önökre bízom annak eldöntését, hogy amit néhány újságban leírnak, összhangban áll-e ezzel az erkölcscsel, vagy sem.

Engedélyeznék-e Önök azokat az újságokat, amelyek itt egyik napról a másikra gomba módra szaporodtak el köztudottan külföldi támogatással, hogy elhintsék a kommunalizmus[2] magvait, amely oly sok vérontás okozója volt ebben az országban? Vajon inkább néhány ember érdekével törődnének, semmint 75 milliójával vagy a hárommillió mártír önfeláldozásával? A szabadságnak az a mértéke, melyet ilyen kevéssel egy ilyen forradalom után megadtunk a sajtónak, példa nélkül való. De ne engedjék meg, hogy ezt a szabadságot annak a kommunalizmusnak a felszítására használják, amely ellen mi és a haladó újságírók az elmúlt két és fél évtized során harcoltunk. Sok diákunkat és politikai munkásunkat emiatt ítélték halálra és börtönbüntetésre. Hogyan tűrhetik Önök a kommunalizmus újjáélesztésére irányuló kísérleteket? De Banglades népének becsületére válik, hogy az ilyen kommunális szenvedélyek felszítására szolgáló próbálkozások ellenére is képesek voltak elkerül-

[1] Lásd könyvünk 336. oldalán a 2. sz. lábjegyzetet.

[2] Lásd Adzsoj Kumar Ghos beszédének bevezetőjét. (159. old.)

ni egy második vérfürdőt, amely szinte kivétel nélkül követni szokott egy véres forradalmat.

Engedélyezhetünk-e a sajtószabadság nevében olyan kampányt, amelynek célja megbontani a barátságot Banglades és azon országok között, amelyek — mint India és a Szovjetunió — a mi oldalunkon álltak és segítettek minket a megpróbáltatás óráiban? Lehetővé tehet-e a sajtószabadság olyan tevékenységet, amely elszigetel minket barátainktól?

Néhány olyan újságíró, akinek a megszállás alatti viselt dolgai ismeretesek, egyik napról a másikra forradalmárrá vált. Most buzgón bírálja a kormányt. Mi ezt el tudjuk viselni. De el fogja-e tűrni a nép, ha ezek a függetlenségünk és a szuverenitásunk elleni kampányba fognak?

A kormány felelős az ország függetlenségének és az állam alapelveinek védelméért. Fenn kell tartania a rendet és a törvényt. Demokráciát — igen; anarchiát nem! A demokrácia nem szentesít gyűlölködési hadjáratokat. A sajtószabadság az erkölcsi kódexnek való engedelmességet követel. De az újságok gomba módra történő elszaporodásával olyan emberek léptek erre a területre, akik nem ismerik az újságírás etikáját és eszményeit, felelőtlenül szabadjára engedett tollal írogatják azt, amit éppen akarnak. De a felelőtlenül szabadjára engedett toll és a szabad állam nem fér meg egymással. Csak annak van joga élnie a függetlenséggel, aki kész vállalni a függetlenségből adódó kötelességeket is...

Hadd óvjam az újságírókat attól, hogy hazug tudósítások közlésével pánikot keltsenek a társadalomban, hogy az emberi nyomorúsággal üzleteljenek és zsarolás útján csikarjanak ki pénzt. Én örömmel üdvözlöm az egészséges és konstruktív bírálatot; de ugyanakkor arra kérem azokat az újságírókat, akik szívesen felfedik mások hibáit, hogy saját érdekükben gyakoroljanak némi önkritikát.

Nem kétlem, hogy az újságírók az ország számos problémájának megoldásában segíthetnek, ha hűségesek maradnak hivatásuk etikájához. A magam részéről biztosíthatom, hogy megkapják mindazt, ami megilleti Önöket, nem mint elszigetelt kiváltságosok, hanem mint a társadalom részei.

The State of the Press in Bangladesh.
Publ. by Department of Publications.
Ministery of Information and Broadcasting,
Government of the People's Republic of
Bangladesh, Dacca.

A nemzeti demokratikus forradalom a néptömegek forradalma

A FÜLÖP-SZIGETEK KOMMUNISTA PÁRTJA V. KONGRESSZUSÁNAK HATÁROZATÁBÓL 1973. FEBRUÁR 11.

Az 1930-ban alakult Fülöp-szigetek Kommunista Pártja története bővelkedik súlyos és áldozatos harcokban. Vezetője volt a japán megszállók, majd az amerikai imperializmus támogatta honi reakció elleni fegyveres harcoknak. Az ötvenes évek közepén azonban a belső erőviszonyok a fegyveres harc beszüntetésére késztették a pártot, és a politikai munka, a szakszervezeti, a tömegszervezeti stb. tevékenység felé irányították figyelmét. Törekvéseit egy széles körű antiimperialista nemzeti egységfront megteremtésére siker is kísérte. Így a tömegek nyomásának eredménye, hogy a kormány időnként bizonyos engedményekre, reformokra is kényszerült és erősítette a függetlenség egyes elemeit. Más szakaszokban ismét a nyílt diktatúrát, a rendkívüli állapot bevezetése melletti kegyetlen üldözés politikáját gyakorolta a kormány. A kommunista párt tevékenységét az illegalitás körülményei mellett erősen megnehezítik az ultrabaloldali csoportok. Ezek a maoista kínai politika hatására pártszakadást is előidéztek, párhuzamos „kommunista" pártot hoztak létre és szövetkeztek anarchista-terrorista muzulmán csoportokkal, amelyek fegyveres terrorakciók és „gerillagócok" szervezését tekintik a kormány elleni harc egyedüli eszközének, és 1970 óta súlyos áldozatokat követelő gerillatevékenységet folytatnak az ország egyes részein.

A párt V. kongresszusa — amelynek határozatából közlünk — a rendkívüli állapot körülményei közepette illegalitásban ülésezett. A határozat szerint a párt fő törekvése a nemzeti antiimperialista, antifeudális, reakcióellenes, demokratikus népi egység megteremtése, az ország függetlenségéért, a nemzeti demokratikus forradalomért vívott harc megindítása.

A nemzeti demokratikus forradalom minden elnyomott osztály, minden hazafias és demokratikus erő egységfrontja keretében döntő politikai erővé szerveződött munkásosztály vezette széles néptömegek forradalma. A nemzeti egységfront, benne a Fülöp-szigetek Kommunista Pártja (FszKP) a nyílt és legális küzdelem minden olyan formáját alkalmazza, beleértve a választási küzdelmet is, amely az erőviszonyok megváltozásához és nemzeti demokratikus kormány létrehozásához vezet.

Az FszKP a Fülöp-szigetek munkásosztályának pártja. Elutasítja a puccsok, az államcsínyek, a tömegek érzelmeitől távol álló gerillagóc-mozgalmak vagy az anar-

chista, terrorista forradalmiság módszereit. Nem szentesít semmilyen olyan politikai tevékenységet, amely megkísérli elszakítani a tömegeket vezető pártjuktól.

A tömegek érdeke, hogy a forradalomhoz vezető út mentes legyen a vérontástól, és azt kívánják, hogy a hatalom átmenetele az imperializmus, a feudalizmus és a monopoltőke erőinek kezéből az elnyomott osztályok politikai pártjainak a kezébe békés legyen. Ám az erőszak alkalmazásának feltételeit szükségképpen azok határozzák meg, akik az erőszak eszközeit birtokolják, nevezetesen az imperializmus, a feudalizmus és a monopoltőke vezető körei. Az FszKP-nek és valamennyi forradalmi erőnek ébernek kell lennie és állandóan készenlétben kell állnia, megakadályozva a nép ellenségeit abban, hogy gátolják a társadalmunk békés forradalmi átalakítását célzó népi utat. Az FszKP fenntartja a nép jogát arra, hogy erőszakot alkalmazzon azokkal szemben, akik a néppel szemben erőszakot alkalmaznak.

Egyetlen párt vagy szervezet sem képes egyedül megvalósítani a nemzeti demokratikus forradalom követeléseit. A nemzeti demokratikus forradalom döntő előfeltétele valamennyi antiimperialista erőnek, a tömegeknek a munkásosztály vezette széles körű mozgósításán alapuló hatalmas szövetsége.

Az FszKP kész a dolgozó nép nagy többségének érdekében álló nemzeti demokratikus kormány létrehozására szolgáló nemzeti egységfront kialakításában részt venni és azt támogatni. Törekedni fog minden forradalmi erő egyesítésére, és a nemzeti demokratikus forradalom programjának megvalósítására.

A nemzeti demokratikus forradalom alapvető hajtóerői a munkásosztály, a parasztság, a dolgozó értelmiség és a diákság haladó része.

Haladó szemlélet fejlődik ki a nagyburzsoázia azon tagjainak körében, akiket nem fűznek szálak a külföldi monopoltőkéhez, a középburzsoáziához tartozó önálló iparosok, kereskedők, a kis és közepes vállalkozásokkal rendelkező kapitalisták között, valamint a kézművesek, a háziipari műhelytulajdonosok, a kiskereskedők, a magántisztviselők, a kis fizetésű állami alkalmazottak, a halászok és más kispolgári csoportok körében. Mint a nagytőke áldozatai, ezek a csoportok problémáikat az imperialista uralommal kapcsolják össze, törekvéseiket pedig a nemzeti demokratikus programmal. A fegyveres erők és az egyház hazaszerető tagjai, köztük különösen a munkásszármazásúak, úgy fogják fel a tömegek akciói eredményeként létrejövő forradalmi változásokat, mint amelyek szükségesek ahhoz, hogy megszűnjenek az Egyesült Államok katonai gépezetének fogaskerekei és azoknak a külföldi egyházi csoportoknak a ministránsai lenni, akik a nép vallását saját profitjuk és politikai hatalmuk eszközeként használják fel.

Mint az imperialista uralom ellenzői, ezek az erők a munkásosztály és a parasztság objektív szövetségesei a nemzeti függetlenségért és a demokráciáért vívott küzdelemben. Politikai jelentőségük úgy erősödik, ahogy erősítik kapcsolataikat a munkásokkal és a parasztokkal.

A munkásosztály töretlenül a legforradalmibb erő, és jelentős tapasztalatra tett szert az aktív tömegharcokban. Osztályöntudattal rendelkezik és a legvilágosabban látja kizsákmányolását. Soraiban igénylik a szervezettség és a fegyelem magas fokát, mint a tőkés kizsákmányolás elleni fegyvert. A munkásosztály ereje emellett a nemzeti függetlenségért és a demokráciáért vívott küzdelemben a dolgozó nép más csoportjaival, a nemzeti burzsoázia hazafias elemeivel, az ifjúság baloldali csoportjaival

és az értelmiség demokratikus erőivel való érdekközösségében rejlik. Ennélfogva a munkásosztály a nemzeti demokratikus forradalom vezető ereje.

A bányákban, a kókuszfeldolgozókban, a gyógyszer-, az olaj- és az autóiparban dolgozó Fülöp-szigeteki munkások nagy része közvetlenül szembe kerül az amerikai és a japán monopoltőkével.

A mezőgazdasági munkások a munkásosztály fontos részét alkotják; legtöbbjüket az ananász-, gumi- és banánültetvényeken közvetlenül a külföldi tőke zsákmányolja ki. Az exportnövények termesztésével és feldolgozásával foglalkozó mezőgazdasági-ipari társaságok létrehozása biztosítja a mezőgazdasági munkások nagymértékű számbeli növekedésének feltételeit. A cukornád-feldolgozó üzemekben és ültetvényeken dolgozó munkaerő az Egyesült Államok piacának kontingensrendszeréhez van kötve. A faipari munkások a külföldi kölcsöntőkétől, főleg japán finanszírozóktól függnek.

A parasztságnak régi időkre visszanyúló forradalmi hagyományai vannak. Az ország döntően paraszti lakossága következtében ez még mindig meghatározó erőt jelent. A neokolonialista „új társadalom" földreform-programjának hatása egy ideig félre fogja vezetni a parasztság tömegeit, mivel a kistulajdon bázisát erősíti. A kapitalista mezőgazdaság elterjedésével a parasztság nagy része proletarizálódott, és az exportnövények termelésével foglalkozó mezőgazdasági korporációk elterjedésével tovább rétegeződött. A mezőgazdasági bérmunkások potenciális erővé fejlődnek. A közép- és szegényparasztok a munkásosztállyal való szövetségben a forradalmi erők szerves részét képezik. Soraik növekedni fognak, mivel azokat a parasztokat, akik elszigetelve élnek, bekapcsolják a pénzgazdaságba, és csatlakoznak a mezőgazdasági viszonyok radikális megváltoztatására irányuló erőfeszítésekhez.

A monopolkapitalizmus és a feudalizmus maradványai ellen folytatott küzdelem nem lehetséges anélkül, hogy a dolgozó nők tömegeit bevonnánk az osztályharcba. Az ország teljes munkaerejének csaknem fele, vagyis durván ötmillió a nő. Osztályrészük a kizsákmányolás legrosszabb formája és a súlyos diszkrimináció. A női munkaerő 40 százaléka feudális mezőgazdasági viszonyok feltételei mellett dolgozik. A korporatív gazdaságok létrehozása és a nagy társaságok munkaműveleteinek megosztása fokozni fogja a parasztasszonyok tőkés kizsákmányolását. A női munkaerő kb. 60 százaléka 10 és 28 év közötti, azaz a Fülöp-szigeteki asszonyok életük virágját kapitalista és feudális kizsákmányolás alatt töltik a kevesek profitja érdekében.

Az egész lakosságnak több mint a fele 20 év alatti. Azok a fiatalok, akik munkába álltak, megosztják a munkásosztállyal a kapitalista és feudális kizsákmányolás terhét. A fiatalság egyre inkább tisztában van azzal, hogy az imperialista uralom nem teszi lehetővé alkotóképességük valódi kibontakoztatását. Különösképpen a diákok jutnak el a fiatalok kizsákmányoló társadalombeli problémáinak intellektuális megértéséig; általánosítják és megvilágítják az ország elmaradottságának, a nép kizsákmányolásának okait és az imperialista uralom körülményeit. A diákok hosszú idő óta azonosítják saját ügyüket a nemzeti és társadalmi felszabadítás ügyével, és megtanulják, hogy politikai erejük a munkásosztállyal és a parasztsággal való egységben rejlik. Az ifjúság az imperialista támadás különleges célpontja. Oktatásuk manipulált oktatás. Az imperialistabarát ideológusok álforradalmi nézeteket hintenek el, anarchista irányzatokat terjesztenek a diákság körében, hogy megtörjék egységüket a dolgozó tömegekkel. De a diákok kezdik elutasítani a szubjektivizmust, és

ahogy közelednek a marxista—leninista gondolkodáshoz, egyre inkább a munkásosztály forradalmi álláspontjára kerülnek.

A dolgozó értelmiség életfeltételei nem állnak távol a munkásosztályétól. Nagyon tisztán látják a nép életére nehezedő imperialista iga valóságát, és helyesen érzékelik, hogy a nemzet jövőjét az határozza meg, képes-e felszabadítani magát az elnyomatás és a kizsákmányolás alól. Független művészek, írók és szabadfoglalkozásúak arra kényszerülnek, hogy önállóságukat egy tál lencséért eladják egy olyan csődgazdaság javára, amely a kapitalisták és földesurak elenyésző kisebbsége profitjáért való módszeres hazudozásból meríti erejét. Professzorokat és tanárokat bértollnokká züllesztenek, és egyetemeik a pénzügyi ragadozók szolgáltató állomásává válnak. Az újságírók szabadságát a CIA által védelmezett érdekek határozzák meg. Ennek ellenére átlátnak az imperialista propaganda ködösítésén és szemellenzőjén, és valóságos érdekeiket a nemzeti demokratikus forradalomban látják.

A fegyveres erők az imperialistákat támogató uralkodó osztály kezében a politikailag tudatos tömegek elnyomásának hagyományos eszközei. Az amerikai imperialisták által kiképzett katonai vezetők útján a Pentagon a fegyveres erők tagjait az országban levő külföldi monopoltőke védelmének ágyútöltelékévé degradálta. Az antikommunizmus legreakciósabb ideológiáját nevelték beléjük, a gazdaságot kezében tartó külföldi tőke védelmére és az imperialisták által kizsákmányolt nép elnyomására képezték ki őket.

Ennek ellenére hazafias érzés és antiimperialista tudatosság kialakulása tapasztalható a fiatal tisztek és a katonák között. A dolgozó tömegeknek a nemzeti függetlenségért és a gazdasági felszabadulásért folytatott küzdelme növekvő rokonszenvre és támogatásra talál a munkás- és parasztcsaládokból származó egyszerű katonák soraiban. Az imperialisták által ellenőrzött ország véget nem érő politikai és gazdasági válsága következtében a hazafias tisztek világosabban látják a dolgozó tömegek döntő többségének, köztük a saját családjuknak osztályrészül jutó szegénység, írástudatlanság, elnyomatás, kizsákmányolás és lealacsonyítás alapvető okait.

A külföldi monopoltőke által fojtogatott népünk objektív helyzetét látva a Fülöp-szigeteki fegyveres erők hazafias és demokratikus elemei egyre világosabban felismerik, kik a nép ellenségei. Nem maradhatnak továbbra is saját nemzeti és társadalmi felszabadulásáért harcoló népük gyilkosai. Látni kezdik, hogy meg kell tagadniuk az amerikai imperializmus, a külföldi monopoltőke szolgálatában álló „gorillahadsereg" szerepét. A Fülöp-szigeteki tömegek forradalmi ügye, a nemzeti szabadság, a Fülöp-szigeteki dolgozó tömegek társadalmi és politikai demokráciája iránt elkötelezett haderő tagjai kívánnak lenni. Visszautasítják a Fülöp-szigeteki dolgozó osztályokat kizsákmányoló osztályok által kínált illuzórikus és hamis megoldásokat.

Különösen a vezető katolikus egyházban külföldi ügynökök, tömegmanipulátorok és politikai kalandorok öltik fel a papi ruhát, és a külföldi monopoltőke, valamint annak Fülöp-szigeteki kiszolgálói érdekében végzett felforgató tevékenységük során felhasználják a tömegek vallásosságát a saját meggazdagodásukra.

Ezeket és az egyház földbirtokos vezetőit leplezik le és támadják a Fülöp-szigeteki papság fiatal hazafias tagjai, akik vallásuk igazi szellemében mélyen átérzik az imperialista és feudális kizsákmányolás igája alatt szenvedő dolgozó tömegek nehéz helyzetét. Ezek a munkás, paraszt és haladó középosztálybeli családokból jövő fiatal papok erkölcsi elveik teljesülését a munkások és parasztok társadalmi felszabadítá-

sában látják, és szemükben az idegen monopoltőke a keresztény Fülöp-szigeteki dolgozó tömegeket szolgaságba döntő mai római harcosok falanxát jelenti.

Külön említést érdemelnek a forradalmi erők egyik fő osztagaként a mohamedán dolgozó tömegek, halászok, önálló kereskedők, akik autonómiáért és kulturális egységért küzdenek. Mohamedán testvéreink soha nem hódoltak be sem a spanyol gyarmatosításnak, sem az amerikai imperializmusnak. Ma harcosan szembeszállnak a külföldi monopoltőke kultúrájába való erőszakos beolvasztással, amellyel hagyományos életmódjukat akarják megsemmisíteni, hogy helyet adjanak a monopoltőke korporációs gazdaságainak, feldolgozó iparának, bányászati és olajkutatásainak.

Information Bulletin,
Documents of the Communist and Worker's Parties.
Prága 1973. 17—18. sz.

A nyílt, törvényes tevékenység egymaga nem vezethet a szabadsághoz

RÉSZLET A DÉL-AFRIKAI KOMMUNISTA PÁRT KÖZPONTI BIZOTTSÁGA „A KULCS: AZ EGYSÉG" C. NYILATKOZATÁBÓL 1972. DECEMBER

Az illegális körülmények között harcoló Dél-afrikai Kommunista Párt Központi Bizottsága 1972 decemberében egy a párt stratégiáját és taktikáját meghatározó nyilatkozatot fogadott el. Ebből közlünk két fontos, egyrészt ideológiai kérdésekkel, másrészt a demokratikus egység kérdéseivel foglalkozó részletet.

A mi marxista—leninista pártunk, amely tagságát és vezetését tekintve maga is nagyrészt afrikai párt, elsősorban a munkásosztály pártja marad; célja a szocializmus, és ideológiájának alapja az internacionalizmus. A munkásosztálynak a nemzeti határokon átlépő egységére törekszünk, az egész tőkésosztály és ideológiája ellen, tekintet nélkül annak nemzeti eredetére. Ennek ellenére nem látunk ellentmondást a fenti álláspont és a között, hogy támogatjuk a nacionalizmus forradalmi-demokratikus vonásait, amely megszilárdítja az afrikai és a többi elnyomott fekete nép egységét, fellendíti a fekete tömegek saját kezdeményezésén és erején alapuló harcát.

A fekete nacionalizmus az elnyomottak szükségszerű és egészséges válasza az arcátlan fehér sovinizmusra, amely kart karba ölt az afrikaaner[1] nacionalizmussal, az angol hazafiaskodással és a kegyetlen fajüldözéssel, amit a fehér munkásarisztokrácia is a magáévá tett, és amely a fajüldöző burzsoáziával együtt oka a fekete munkások minden eddigit felülmúló kizsákmányolásának és kisemmizésének.

Ugyanakkor a hazafiaknak résen kell lenniük, nehogy a Fekete Tudat nem elég világosan definiált jelszavát és fogalmát úgy használhassák fel, hogy csupán a fekete értelmiség és középrétegek anyagi előrejutását biztosítsa a munkások rovására. Reformista illúzió, hogy az apartheid létező gazdasági és társadalmi keretein belül létre lehet hozni a „Fekete Hatalom"[2] szigeteit, ahonnan hatékony támadásokat lehet

[1] Lásd könyvünk 226. oldalán az 5. sz. lábjegyzetet.

[2] *Fekete Tudat, Fekete Hatalom:* a dél-afrikai haladó nacionalista mozgalmak jelszavai, illetve célkitűzései: az afrikai lakosság súlyos elnyomatásából fakadt szervilizmus, alárendeltségi érzés legyőzésére hirdetik az afrikai öntudat (Fekete Tudat) fontosságát. E jelszó, pozitív tartalma mellett, magában hordja a nacionalista elkülönülés veszélyeit is. A Fekete Hatalom a nacionalista irányzatok számára a függetlenségi harc fontos jelszava és jelentős erősítő hatása van a dél-afrikai szabadságmozgalmakra. A Fekete Tudathoz hasonlóan van bizonyos faji elkülönülési tartalma is, „fehérellenessége", és az osztálytartalom, a tényleges társadalmi ellentétek leplezése is. Az itt közölt pártnyilatkozat ezért bírálja e jelszavakat a pozitív tartalom elismerése mellett.

indítani a fennálló rendszer ellen. Nagyon fontos, hogy legyőzzük az afrikai szervilizmust, amivel az elnyomók gátlástalanul beoltották a feketéket, és ugyanakkor megőrizzük a fekete népek történetének és hagyományainak legnemesebb elemeit is. Ámde a csupán szemlélődő elméletek — amelyek vigasztaló állításokra korlátozódnak az afrikai kultúra és hagyományok eredetiségéről és felsőbbrendűségéről — önmagukban soha nem fogják az embereket a szabadságukért való cselekvésre mozgósítani.

Figyelembe véve sok múltbeli tapasztalatot, amelyek során fehér „liberális" elemek megkísérelték befolyásuk alá vonni a feketék tiltakozó mozgalmait vagy ártalmatlan utakra terelni azokat, természetes és helyénvaló, hogy a mai fekete tiltakozó mozgalom — különösképpen a diákok között — határozottan hangsúlyozza függetlenségét. Ugyanakkor vannak olyan tendenciák, amelyek a felszabadító mozgalomra egy szigorú „fehérellenes" „elvet" akarnak rákényszeríteni. Ezekkel élesen szembe kell szállnunk, mint népünk, ügyünk és győzelmünk szempontjából káros törekvésekkel. Azon kell munkálkodnunk, hogy elszigeteljük az elnyomók legelvetemültebb fajüldöző csoportjait, hogy a magunk oldalára állíthassuk vagy legalább semlegesítsük a fehér népesség antifasiszta rétegeit.

A harc irányítása során különbséget kell tennünk az elnyomó nemzet egyes csoportjainak való alárendeltség olyan formái között, amelyek nemzeti arculatunkat semmisítenék meg, és azok között, amelyek az összes forradalmi erőt leghatékonyabban egyesítő legfontosabb lépéseket akadályozzák.

Annak érdekében, hogy az elnyomottak különböző rétegeinek egyesítése pozitívabb és dinamikusabb erővé váljon, a Fekete Tudat koncepcióját meg kell erősíteni a munkásosztály tudományos és világos ideológiájával, a marxizmus—leninizmussal, és bele kell ágyazni a felszabadító szövetség nehezen született közös programjába, a Szabadság Chartába.[3]

Ahhoz, hogy ideológiánk reális forradalmi erővé váljon, konkrét irányelveket kell nyújtania népünk különböző rétegei számára a jelenlegi helyzetből adódó feladatok megoldására.

(...)

A fehér kisebbség nem fog lemondani az állam ellenőrzéséről erőteljes harc nélkül. Az erre való felkészülés alapvetően fontos a győzelemhez.

Bármilyen legális tömegmunkára, tanításra vagy szervezésre módot adó lehetőséget ki kell használnunk. De illúzió volna azt hinni, hogy egy széles körű nyílt és törvényes tevékenység megszervezése egymagában elvezethet a szabadsághoz. Az ilyen tevékenységet önmagában nem tekinthetjük célnak. Az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején lezajlott tömegharcokban szerzett tapasztalatok megtanítottak minket arra, hogy az ellenség dühödten reagál minden, a fehér államot alapjaiban veszélyeztető fenyegetésre, és mindent megtesz a nép szervezeteinek szétverésére.

Ha harcunkban a fő hangsúlyt a legális tevékenységre helyezzük, a tömegeket — mivel képtelenek lesznek megvédeni magukat, amikor az ellenség cselekszik — elkerülhetetlenül újra elfogja a tehetetlenség és a kétségbeesés. Ezért szükséges a legális és illegális szervezetek kombinációja oly módon, hogy minden csapásra a nép ellencsapása legyen a válasz.

[3] Lásd könyvünk 178. oldalán a 2. sz. lábjegyzetet.

Ám ezen túlmenve szakadatlanul dolgozni kell azon, hogy előkészítsük a fegyveres harc megkezdésének és folytatásának feltételeit. Sosem tekintettük ezt csupán a hivatásos és felfegyverzett káderek ügyének, de azt sem hisszük, hogy hősies és drámai akciók önmagukban képesek tömegfelkelést kirobbantani. A győzelemhez vezető felkelés feltételei csak akkor jönnek létre, ha intenzívebbé válik a tömegharc, és ha maguk az emberek látják, hogy az erőszak az egyetlen kivezető út. Kétségtelen dühük, gyűlöletük és kiábrándultságuk nem elegendő, mindennek széles körű halálraszántsággá kell válnia, és az elnyomottak minden rétegének készen kell lennie inkább a halálra, mintsem a behódolásra.

Ez csak akkor fog elkövetkezni, ha az emberek saját tapasztalatukból tanulják meg, hogy az ellenség fegyveres harccal való legyőzése nemcsak szükséges, *de lehetséges is*, még akkor is, ha ez nehéz feladat. Ennek eléréséhez nemcsak a népi háború stratégiájának és taktikájának megértetése és a megvívásához elengedhetetlen készségek terjesztése szükséges, hanem az is, hogy a fejlettebb káderek olyan szervezett csapásokkal tegyék teljesebbé a tömegharcot, amelyek bebizonyítják, hogy a forradalmi erők sikeresen szembe tudnak szállni az ellenséggel saját terepén is.

Ezt a tevékenységet az embereket leginkább érintő kérdésekkel kell összekapcsolni, hogy mindjobban tapasztalják a kapcsolatot napi tömegharcuk és annak lehetősége között, hogy ezt fokozatosan tömeges ellenállássá, és végül nemzeti méretű fegyveres harccá alakítsák át.

The African Communist, 1973. 52. sz.

Albert Tshume / A nem-kapitalista út az éles osztályharc útja

A „NEM-KAPITALISTA ÚT AFRIKÁBAN. PROBLÉMÁK ÉS PERSPEKTÍVÁK" C. CIKK, KIS RÖVIDÍTÉSSEL 1973

A Dél-afrikai Kommunista Párt folyóiratának, a „The African Communist"-nak rendszeres cikkírója Albert Tshume. Az alábbi cikk kifejezetten a nemkapitalista úton járó afrikai országok kérdéseivel foglalkozik. Részletesen vizsgálja a polgári és kispolgári rétegek helyét és szerepét a nemkapitalista átalakulásban. Cikke a nemkapitalista út osztályharcos jellegét hangsúlyozza, szembeszállva az elméleti irodalomban nem ritka egyszerűsítő, a nemkapitalista utat fő politikai tartalmától — a szocialista orientációtól —, és fő jellemzőjétől — az osztályharcos jellegtől — megfosztani akaró nézetekkel. Ezek során többször említ olyan szerzőket vagy tanulmányokat is, akik, illetve amelyek a magyar olvasó számára általában ismeretlenek. Főként ezeken a részeken rövidítettünk, mindenütt megtartva a fő következtetéseket, az elvi állásfoglalásokat tartalmazó részeket. — A tanulmány 1973 elején jelent meg, így nem vethetett számot több olyan változással, ami ezután következett be.

Anélkül, hogy Afrikán túlra kalandoznánk, láthatjuk, hogy az új államok fejlődési tendenciái sokkal változatosabbak és bonyolultabbak, mint ahogy azt a múltban elképzelték. Hangsúlyozni kell a „fejlődési tendenciák" kifejezést, mert ha valaki statikusan nézi a trópusi Afrika országait, akkor azok gyakran egymáshoz hasonló jellegzetességeket mutatnak. Ez a hasonlóság széles értelemben fennáll, ha társadalmi struktúrájukat, gazdasági fejlettségük színvonalát, a kapitalista piacoktól való függésüket és a neokolonialista kapcsolatok azon többi aspektusát tekintjük, amelyeknek kelepcéjébe az imperialista hatalmak csalták Afrika népeit, átengedve nekik a függetlenséget. Ebben a vonatkozásban a következő tendenciákat különböztethetjük meg:

a) A kapitalista orientációjú államok. Ezeket az jellemzi, hogy többé-kevésbé szabad kezet adnak mind a külföldi tőkének, mind a hazai kizsákmányoló osztályoknak. A külföldi tőke beáramlása a gyors gazdasági növekedés illúzióját keltheti, de a kedvező statisztikák mögött a néptömegek elszegényedésének ijesztő valósága húzódik, egy olyan folyamat, amelyet átmenetileg palástolhat az önellátó gazdaság kapacitása — ilyenben dolgozik az afrikaiak többsége —, amely tompíthatja a munkanélküliség, az alacsony bérek és mezőgazdasági termékárak hatásait. Az ilyenfajta rendszerek megpróbálják valamiféle „afrikai szocializmusról" szóló demagógiával

leplezni neokolonialista jellegüket (pl. Senghor Szenegálban és Mboya Kenyában). Vagy kirívóan beletörődnek az imperializmus szándékaiba (pl. Houphouet-Boigny Elefántcsontparton, Banda Malawiban). Vagy elterelő taktikát alkalmaznak, vagy opportunista módon vetik fel a reális problémákat (Mobutu „hitelességi" kampánya Zairében, Bokassa barbár bűnüldöző hajtóvadászata a Közép-afrikai Köztársaságban, Amin fajüldöző támadása az ázsiai kispolgárság ellen), vagy a valóban haladó erőket teszik meg bűnbakká, akár az országon belül (Nimeri kommunistaellenes boszorkányüldözése Szudánban), akár azon kívül[1]. Mindennek ellenére világosan azonosítható e rendszerek reakciós és népellenes jellege és országuk kapitalista irányú általános fejlődési tendenciája.

b) A szocialista orientációjú államok. Ezeket a fenti országoknak éppen az ellenkezője jellemzi. A külföldi tőke gazdasági és politikai befolyása és a hazai kizsákmányoló osztályok erősödése ellen küzdenek. Rendszereik forradalmi demokratikus jellegűek, néha a tudományos szocializmust hirdetik (mint a Kongói Dolgozók Pártja vagy a Szomáli Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa), néha olyan szocializmust hirdetnek, amely tudományos és utópikus koncepciók keveréke (mint Tanzániában és Guineában). Még képtelenek teljesen lemondani arról, hogy nyersanyagaikat a tőkés világpiacon adják el, és így a fejlett kapitalista országoktól szerezzenek beruházásaik fedezésére állami vagy magántőkét (a szocialista országoktól kapott alapvető segítség mellett), mégis következetes antiimperialista és fajüldözésellenes álláspontot foglalnak el, még azon az áron is, hogy szembe kell nézniük az imperialisták gazdasági és másfajta megtorlásaival, akik szolgaibb magatartást várnak el egykori alattvalóiktól. Még nem szocialisták, de minden nehézség és egyenlőtlen fejlődés ellenére, szilárdan elkötelezték magukat a már az emberiség egyharmada felett világító vörös csillag mellett.

c) A többi haladó államok. Az előbbiekben tárgyalt két ellentét között van az országoknak egy olyan csoportja, amelyek irányvonalát sokkal nehezebb felismerni. Jelenlegi céljaink szempontjából jogos, sőt még hasznos is lenne, ha besorolnánk őket az egyik vagy a másik kategóriába, de a legfőbb cél szempontjából sokkal fontosabb, hogy a köztük levő különböző tendenciákat elemezzük, ami természetesen megkívánja az osztályképződés folyamatának és az osztálykonfliktusoknak konkrét vizsgálatát.

[1] A felsorolt államférfiak közül *Senghor*, *Houphouet-Boigny* és *Mobutu* neve már ismételten szerepelt könyvünkben, *Thomas Joseph Mboya* (M'Boya) (1930—1969), a kenyai kormányzó párt (KANU) főtitkára, miniszter, Kenyatta legfőbb munkatársa volt, aki „szocializmust" hirdetve a neokolonialista irányzatnak kedvező, jobboldali irányzatú politikát vitt. *Hastings Kamuzu Banda* (szül. 1906), Malawi (a volt Nyaszaföld) kormányfője, a Dél-afrikai Köztársaság reakciós vezetőivel való együttműködés elsődleges hirdetője a fekete-afrikai országokban. *Jean Bedel Bokassa* (szül. 1921), a Közép-afrikai Köztársaság állam- és kormányfője, katonai puccsal került hatalomra. *Idi Dada Amin* (szül. 1926), ugyancsak államcsínnyel hatalomra került ugandai elnök, aki az ázsiai eredetű lakosság kiutasításával és nem kevés más meglepő lépéssel és kijelentéssel — így Hitler dicsőítésével — hívta fel magára a figyelmet. *Dzsafar Mohammed Nimeri* (szül. 1929), Szudán állam- és kormányfője, aki kezdeti haladó intézkedések után szembefordult országa progresszív erőivel és véresen leszámolt a demokratikus, haladó politikusokkal, elsősorban a Szudáni Kommunista Párt vezetőivel, kivégeztetve a párt vezérkarának jó részét. Valamennyi felsorolt politikus esetenként a „szocializmus" hívének vallja magát, és országáról mint „szocialista" országról nyilatkozik. Állításaik tényleges tartalmának leleplezését szolgálja többek között e cikk.

Pillanatnyilag két részre oszthatjuk őket:

1. olyan országok, amelyek tettek néhány antiimperialista lépést, különösen olyan intézkedéseket, amelyek nemzeti ellenőrzés alá vonták a nemzeti tőke többségét (pl. Líbia olaja, Zambia reze), de amelyekről nem mondható el, hogy forradalmi demokratikus kormányzat irányítja őket. Néhányuk nem jelentette ki, hogy a szocializmus lenne a célja. Végül, természetesen, ezek az országok is vagy a szocializmus, vagy a kapitalizmus irányába fejlődhetnek csak, de hogy merre mennek, azt még nem lehet pontosan meghatározni. Azoknak a belső és nemzetközi erőknek a kombinációja, amelyek ezt az alapvető kérdést ilyen vagy olyan irányban meg fogják oldani, gyakran olyan bonyolult, hogy a jóslás értelmetlen, de egyetlen marxista sem követi el azt a hibát, hogy ezeket az országokat egy kalap alá vegye azokkal, amelyek egyértelműen a kapitalizmus felé orientálódnak. Érthetőbb hiba lenne — de, véleményem szerint, hiba — kritikátlanul a szocialista orientációjú országok közé sorolni őket. Éppen ezen a ponton láthatjuk, mennyire szükséges a „nemzeti demokrácia állama"[2] fogalmának további finomítása, hiszen ez a fogalom felöleli mindazt, amit én szocialista orientációjú államnak, és amit progresszív államnak neveztem. Vagy, másként fogalmazva, mindkét fajta állam, különböző mértékben, mutatja a nemzeti demokrácia államának néhány sajátosságát. Mégis meg kell különböztetnünk őket. És a dolog bonyolulttá válik, ha figyelembe vesszük a haladó állam másik típusát:

2. azt az államot, amelyik elindult a nem-kapitalista fejlődés útján, antiimperialista és antifeudális intézkedéseket tett, de azután nem haladt előbbre ezen az úton, viszont nem is térítették le róla a neokolonializmus támasztotta akadályok és az imperializmusnak való behódolás. Ebbe a típusba tartozik az Egyiptomi Arab Köztársaság; néhányan talán inkább szeretnék Guineát is ide sorolni, mint a szocialista orientációjú országok közé. Kevésbé fontos specifikus eseteken vitázni, mint felismerni a fejlődésnek ezt a lehetséges vonalát, a valóságot, amely ismét megmutatja, hogy mennyivel gazdagabb az élet az elméletnél, mivel a logika szerint a forradalmi folyamat ilyen megakadásának vagy a forradalom javára, vagy a reakció, a kapitalizmus felé tett fordulattal kell megoldódnia. A logika természetesen helyes, de nem elégséges a valóság értékeléséhez. Erre az elméletileg ideiglenes (bár lehet, hogy a gyakorlatban hosszúra nyúló) fejlődési tendenciára az a jellemző, hogy az államapparátussal szoros kapcsolatban levő kispolgári és középburzsoá erők — amelyek hatalmi monopóliuma a burzsoá vonalon folyó további fejlődéstől függ — hatalomra kerülnek forradalmi demokratikus rendszerekben.

*

Mielőtt áttérnénk a nem-kapitalista út specifikus problémáira, megállunk, hogy megvizsgáljuk a fenti elemzés metodológiáját. Azonnal látható, hogy a különféle lehetséges fejlődési formák felismerése bármely adott országról általános képet kíván. Ahol ezeket a formákat keressük, nem lehet csupán a vezetők kijelentéseiből, osztályeredetükből, az általuk foganatosított társadalmi-gazdasági intézkedésekből, az országnak az imperializmussal és a szocialista világgal fennálló kapcsolataiból, vagy

[2] *Nemzeti demokratikus állam:* a kommunista és munkáspártok 1960. évi moszkvai tanácskozásának nyilatkozata által megteremtett fogalom. (Lásd könyvünk bevezetőjét.)

létezésük bármely egyedüli jellemzőjéből következtetni. Különben itt nem a különböző társadalmi-gazdasági formációkkal foglalkozunk, hanem a nemzeti felszabadító mozgalmakon belül jelenleg létező különböző tendenciákkal, amikor a mozgalom tartalma általában társadalmi és kapitalistaellenes jelleget tételez fel. Végül világos, hogy az afrikai országok fejlődésének ilyen elemzése lehetetlen a szocializmushoz való átmenet feltételeit megteremtő nem-kapitalista fejlődés leninista koncepciójának elismerése nélkül. A nem-kapitalista fejlődésnek és lehetséges kifejletének tudományos elemzése megkülönbözteti a mai marxizmus—leninizmust mind a burzsoá szociológia olyan fogalmainak kaotikus dzsungeljétől, mint a modernizáció, a „fejlődéselmélet", a strukturális funkcionalizmus- és rendszerelemzés, mind pedig a kispolgári radikalizmus „minden vagy semmi" típusú túlegyszerűsítéseitől.

Az általános kép, a motiváló erők, az ideológiák, a kormánypolitika, a gazdasági fejlődés stb. elemzésének szükségességét kell szembeállítani a „kulcselemek" egyoldalú kiválasztásával és bizonyos tényezők figyelmen kívül hagyásával. Például a radikálisok közül néhányan, a trópusi Afrika jövőjét vizsgálva nem tulajdonítanak jelentőséget sok afrikai vezető szocialista törekvéseinek, amikor azok, magukévá téve a szocializmust, a tömegek mély vágyaira reagálnak, és bizonyos mértékig kifejezik is azokat. Amikor e céloktól eltekintenek, arra hivatkoznak, hogy mind az őszinte hazafiak, mint Nkrumah vagy Nyerere, mind pedig a burzsoá értelmiségiek, mint Senghor, a szocializmus szószólói, s ebből szerintük az a következtetés vonható le, hogy a szocialista póz nem választja el a forradalmárokat a reakciósoktól, és nincs szilárd útmutató a pártok és vezetők valódi szándékait illetően. E kérdés tudományos megközelítése feltárja az utópikus szocializmus és a tudományos előtti szocializmus más formáinak nyomait, megkülönböztet az ideológia ezen körén belül olyan változatokat, amelyek közelednek a tudományos szocializmushoz és amelyek távolodnak tőle, de figyelmet szentel annak is, hogy a pártok vagy vezetőik szocializmus-koncepciója hogyan fejlődik a tapasztalatokkal. Végül pedig a tudományos elemzés számára — ha egy rendszer hovatartozását akarja felbecsülni — fontos, de nem kizárólagos tényezőt jelentenek a programatikus célok, a kormánynyilatkozatok, azaz az ideológia általában. Ha látjuk a különbséget Senghor és Sékou Touré között, az csak a kezdete a rendszerük általános orientációjával foglalkozó sokoldalú elemzésnek; ha egyáltalán nem látjuk a különbséget, az olyan vakság, amely szerencsére elég ritka.

Fontos azt is megjegyezni, hogy a nem-kapitalista utat követő társadalmak nem alkotnak külön társadalmi-gazdasági formációt, mint a kapitalizmus, a feudalizmus, az „ázsiai termelési mód" vagy a kommunizmus. Ellenkezőleg, több társadalmi-gazdasági formáció és a történelmi formációk különböző fejlődési szakaszainak együttes létezése jellemzi őket. A legtöbb trópusi afrikai ország egyesíti magában a naturális (azaz önfenntartó) gazdaság, a feudalizmus, az egyszerű árutermelés, a gépipar (rendszerint csak kezdeti) elemeit — ez utóbbi kettő képviseli a kapitalista fejlődés kezdeti és középső szakaszát —, és ráadásul az államkapitalizmus és még a szocializmus elemeit is (a nem-kapitalista útra tért országok állami szektorában). Továbbá, felépítményükben gyakran jelennek meg feudális hatások és intézmények, és az etnikai kötelékek is erősek még mindenhol.

A gazdasági alap spontán fejlődése csak részben határozza meg, hogy milyen irányba haladnak ezek a különböző országok; az elsődleges és meghatározó tényező a politikai szférában van: kié az állami hatalom és hogyan használják fel? Ennek illuszt-

rálására csak arra kell emlékeztetnünk, hogy a Nkrumah elleni ellenforradalmi puccs után hogyan darabolták fel Ghána állami szektorát magánvállalatokra, hogyan kezdett zabolátlan nyerészkedésbe és kizsákmányolásba a hazai és a külföldi tőke, és hogy az ország egész társadalmi-gazdasági orientációja hirtelen kapitalista irányba fordult.

A politikai tényező elsődlegessége annak meghatározásában, hogy egy ország folytatja vagy elhagyja a nem-kapitalista utat, azt az általános igazságot támasztja alá speciális körülmények között, amelyet Lenin ismételten hangsúlyozott, nevezetesen, hogy bármely forradalom alapvető kérdése az államhatalom birtoklásának kérdése. De mielőtt a forradalmi demokratikus rendszerek születésének és megszilárdulásának néhány problémáját érintenénk, fel kell tennünk néhány megelőző kérdést a nem-kapitalista fejlődés mozgatóerőivel kapcsolatban.

Milyen mértékben képes ma a trópusi Afrikában a burzsoázia, és különösen annak gazdagabbik része, a nem-kapitalista irányzatokat támogatni? Ez az egyszerű kérdés a legvitatottabb problémákat veti fel, és a lényeg feltárásának nehézségeit csak súlyosbítja a fogalmak ködös használata. Kezdjük az afrikai burzsoázia különböző elemeinek osztályozásával:

1. *A nemzeti burzsoázia,* amelyet úgy lehet meghatározni, hogy „a helyi burzsoáziának az a része, amely támogatja az ország független gazdasági és politikai fejlődését, érdekelt a belső piac kiterjesztésében és a nemzeti termelőerők létrehozásában és fejlesztésében, és az imperializmustól való függetlenségre törekszik mind az országon belül, mind a nemzetközi küzdőtéren"[3]. Ebben a meghatározásban a nemzeti burzsoázia függetlenségre törekvése a kulcselem. Később visszatérünk erre, de előbb ki kell térnünk a trópusi Afrika nemzeti burzsoáziájának sajátos vonásaira. Általában, a legtöbb fejlődő országhoz hasonlóan, a nemzeti burzsoázia tőkéje kicsi és gyenge a nemzetközi monopoltőkésekéhez viszonyítva. Továbbá a tőkét inkább az elosztásban használják fel, mint a termelésben. Azaz a kereskedelmi és kölcsöntőke van túlsúlyban, az ipari tőke (ahol létezik) főleg külföldi, különösen a monopol- és finánctőke majdnem teljesen külföldi. Ebben a vonatkozásban a mai afrikai burzsoázia nagymértékben különbözik a nyugat-európai klasszikus polgárságtól, amelynek a feudalizmussal szembeni forradalmiságát Marx gyakran hangsúlyozta. De ezt a különbséget nem szabad annyira eltúlozni, hogy tagadjuk azt, miszerint az afrikai burzsoáziának érdeke a termelőerők fejlesztése vagy a kereskedelem szférájában való terjeszkedése, és hogy lehetősége is van erre, még a Nyugat nagy hatalmú óriás társaságaival versenyezve is. Megjegyezhetjük azt is, hogy a nemzeti burzsoázia fejlettebb Nyugat-Afrikában, mint Kelet- és Közép-Afrikában, és hogy Kelet-Afrikában a kereskedelmi tőke rendszerint ázsiaiak kezében volt.

Fontos tisztázni, hogy a nemzeti burzsoázia gazdasági szerepében melyek azok az elemek, amelyek objektív alapot adnak a függetlenségre való törekvésének. Két vonást emelünk ki anélkül, hogy ezzel teljes felsorolást adnánk. Először is, a helyi kereskedelmi és kölcsöntőke érdekelt a hazai piacok ellenőrzésének megszerzésében annak érdekében, hogy ipari tőkévé fejlessze önmagát (rendszerint felszerelések importjával, feldolgozó üzemek létesítésével, különösen az élelmiszeriparban, textiliparban és más fogyasztási cikkeket gyártó iparágakban). Ha a nagy- és kiskereske-

[3] *A. Iszkenderov:* Afrika; Politics, Economy, Ideology. Progress Publishers, Moszkva 1972.

delmet nagymértékben a külföldi tőke uralja, ez a terjeszkedési lehetőség el van zárva. A helyi tőke túl gyenge ahhoz, hogy „normális" versenyben kiszorítsa a külföldi tőkét. Állami beavatkozásra van szükség, importellenőrzés, kereskedelmi engedélyek kiadása, hitelműveletek stb. formájában. Ameddig a külföldi tőkét nem szorítják ki a trópusi Afrikából, a helyi kereskedelmi és pénzkölcsönző tőke rejtett antiimperialista potenciállal fog rendelkezni. Azután, amikor a helyi tőke az állami beavatkozás segítségével biztosította az ország exportjának monopóliumát, az imperialista országok kartelljei által az összes fejlődő ország nyersanyagaival szemben érvényesített alacsony monopolárak áldozatának érzi magát. Ebben áll a nemzeti burzsoázia és a külföldi tőke közötti ellentét másik forrása és a független gazdaság fejlesztésében való objektív érdekeltségének alapja.

Ezek ellen a tényezők ellen hatnak a nemzeti burzsoázia általánosabb jellemzői — érdekeltsége mint tőkésnek a dolgozók kizsákmányolásában, akár a termelésben, akár a piac révén; és ráadásul az afrikai országok politikája a függetlenség kikiáltása után az iparral való szoros kapcsolata miatt a burzsoázia különböző részei közötti éles versengést fejezi ki, amely a burzsoázia mint osztály növekedéséből fakadó ellentmondásokat tükrözi. Ezek az elemek, amelyeket különböző területi és etnikai formákkal lehet jellemezni, rendszerint kevéssé különböznek egymástól korruptságukat és pénzéhségüket, vagy az egyszerű emberek problémáinak megoldására irányuló társadalmi-gazdasági politikájuk teljes csődjét tekintve. Részben ezért voltak az utóbbi években ezek az elemek leginkább szem előtt, államcsínyeikkel, háborúikkal és szenzációs botrányaikkal, ezért veszett gyakran szem elől a nemzeti burzsoázia pozitív vonása, sőt még létezésének általános tételét is tagadták. Nagyon sok, az egyes afrikai országokról szóló, konkrétabb elemzés nélkül jelenleg nem tehetünk többet, mint hogy jelezzük a nemzeti burzsoázia kettős és ellentmondásos jellegét a nemzeti demokratikus forradalom jelenlegi szakaszában, és felismerjük: lehetséges, hogy bizonyos helyzetekben a nemzeti burzsoázia már nemzetellenes, komprádor erővé degenerálódjék.

2. *A komprádor burzsoáziát* nemzetellenes, az imperializmust támogató és élősködő természete jellemzi. Nem keresi a nemzeti gazdaság autonóm fejlődését, örül, hogy lefölözhet valamit a külföldi tőke profitjából, amelynek politikailag és gazdaságilag egyaránt ügynöke. A hosszú távú elkötelezettség nélküli, gyorsan megszerezhető profitokat keresi, elmerül a spekulációban, a megvesztegetésben és a zsarolásban. Nem szükségszerűen képez elkülönült csoportot attól, amit nemzeti burzsoáziaként írtunk le: inkább azt állítjuk, hogy a burzsoázián belül két ellentétes jellegű fejlődési forma létezik. Emiatt és a burzsoázia mindkét típusának az uralkodó politikai körökkel való szoros kapcsolata miatt (legyen a katonai vagy polgári, a parlamenti, az igazgatási vagy az igazságszolgáltatási szférában), haszontalannak találom, hogy a trópusi afrikai országok esetében bürokratikus burzsoáziáról beszéljünk. A fogalom annyiban hasznos, amennyiben kiemeli a burzsoá rétegek összefonódását az államgépezettel, és emlékeztet minket, hogyan hasznosítják a burzsoá státusra és gazdagságra vágyók bürokratikus szerepüket személyes és családi érdekeik előbbrevitelére, sok szinten és széles körű következményekkel. De amennyiben e fogalom akadályozza a burzsoázia haladó és reakciós részeinek megkülönböztetését, mivel csak közös vonásaikat állapítja meg (nem kapcsolva a termelési és elosztási viszonyokhoz), akkor használata a politikai szférában nem megfelelő.

A trópusi Afrikában az osztályerők jelenlegi szintjének feltűnő vonása *a középrétegek és a városi és vidéki kispolgárság* túlsúlya. Ezek nagyon heterogén csoportok. A városokban ide tartoznak az értelmiségiek, az önálló üzletemberek (a taxisofőröktől és kereskedőktől a kézművesekig), a kereskedelmi alkalmazottak, az ipari és kormányzati adminisztrációban dolgozók, és a hadsereg tagjai a legmagasabb rangútól a közkatonáig. Nyugat-Afrikában a parasztok fele-kétharmada — a középparasztok — jut ebbe a kategóriába. Kelet- és Közép-Afrikában nagyobb a változatosság, és nehéz újabb információkat szerezni. De fontos, hogy számításba vegyük a piacra termelő önfenntartó parasztok és a törzsi szervezethez kötődő, nem eladásra termelő parasztok közötti hasonlóságokat. Nincs helyünk arra, hogy ezeket a különböző elemeket pontosan leírjuk vagy teljesen felsoroljuk. De magyarázatot igényel az a tény, hogy a trópusi Afrikában a legaktívabb politikai erők jelenleg ezekből a körökből származnak.

Az álmarxista Kasszandrák, akik a fejlett proletariátus hiánya miatt tagadják a szocializmus felé vivő nem-kapitalista út lehetőségét, különösen a kispolgárság osztály- és politikai korlátait hangsúlyozzák. (A kispolgárság kifejezés nem öleli fel mindazokat a társadalmi elemeket, amelyekről beszélünk, de a rövidség kedvéért így fogjuk használni.) Természetesen a kispolgárság kettősségét, ambivalenciáját mint a marxista osztályanalízis kulcselemét rég felismerték. A probléma tehát az, hogy ha csak kicsiny és gyenge városi proletariátus és szétszórt, szervezetlen és osztályöntudat híján levő parasztság létezik, hogyan haladjanak a trópusi afrikai országok a szocializmus felé ezen ingadozó és tétovázó elemek vezetésével? Mi a szilárd antikapitalista orientáció objektív bázisa olyan emberek között, akik, mondhatnók, maguk is fél-kapitalistákként határozhatók meg?

Ha nem tudnánk világosan válaszolni erre a kérdésre, csak ideiglenes megzavarodásként magyarázhatnánk az olyan afrikai vezetők, mint Sékou Touré vagy Nyerere szilárd szocialista orientációját. Nem tudnánk felfedni a nem-kapitalista fejlődés dinamikájának titkát, tudományosan megmagyarázni a szocialista orientációjú afrikai országok eredményeit sem. Mindenekfelett, világos válasz híján, nem fogjuk megérteni azt a hatalmas kihívást, amelyet a XX. század vége intéz az új afrikai államokhoz — a lehetőséget, hogy lerombolják a kapitalizmus taposómalmát, és átmeneti úton érjék el a szocializmust.

A teljes válasz megtöltene egy könyvet, felölelve olyan területeket, amelyekkel már foglalkoztunk, például a nemzeti burzsoázia forradalmi potenciáljának objektív bázisáról szóló fenti elemzést. Az alapvető a következő: az afrikai államok előtt álló legfőbb feladat elmaradottságuk legyőzése a gazdasági, társadalmi és kulturális szférában. E cél elérésének elengedhetetlen feltétele a függetlenség — ahogy Lenin régen figyelmeztetett —, nem csupán a politikai, hanem a gazdasági szférában is. Ez a függetlenség határozott antiimperialista harcot tesz szükségessé, amelyben az emberek túlnyomó többsége mélységesen érdekelt. Az antiimperialista harc lényegét illetően demokratikus, és Afrika gazdasági-politikai problémáinak demokratikus megoldását követeli. Amikor a kapitalizmus felemelkedőben volt, a demokráciáért folyó harc lényegét illetően burzsoá volt, és a politikai demokrácia csak a kapitalizmus további fejlődéséhez teremthette meg a feltételeket. Ma, amikor a kapitalizmus hanyatlik és a szocializmus van felemelkedőben, a demokrácia lényegét tekintve közelít a szocializmushoz, és társadalmi-gazdasági tartalma egyre inkább antikapitalistává válik.

A kapitalizmus nem kínál semmilyen megoldást a jelenlegi Afrika problémáira, és ez az objektív tény szigorúan korlátozza a kispolgári politikai erők kapitalista úton való továbbfejlődésének lehetőségét. Legyen a sürgető probléma akár a természeti erőforrások ember általi ellenőrzése vagy leigázása és továbbfejlesztése, akár a hazai ipar megteremtése, akár műszaki káderek képzése és az analfabetizmus leküzdése, akár a mezőgazdasági termelékenység növelése és a paraszti termelés kiszélesítése — legyen bármi a probléma, a megoldást a demokrácia és a szocialista országokkal való szorosabb kapcsolat irányában kell keresni, azaz olyan intézkedések révén, mint a szövetkezés a mezőgazdaságban, az államosítás, a kulturális forradalom, az önzetlen gazdasági segítség stb.

Afrika utolsó évtizedének tapasztalata azt mutatja, hogy a kispolgári forradalmi demokratákat dilemmáik logikája viszi előre a nem-kapitalista úton. Ha visszatekintünk két olyan különböző ország, mint Egyiptom és Tanzánia fejlődésére, azt láthatjuk, hogy a nem-kapitalista úton olyan társadalmi erők tették meg a fő lépéseket, amelyek, úgy látszott, *ad hoc* cselekszenek, a problémákat forradalmi módon oldják meg, de jól kimunkált programatikus távlatok nélkül. Olyan intézkedéseket hoztak, amelyek alkotóik szándékainál sokkal messzebb hatóak lehetnek. És mindig a kapitalizmus felé hajló kis osztály vagy csoport szűk önérdeke és a demokratikus megoldásokat követelő, különböző mértékben a szocializmushoz vonzódó széles közbülső rétegek és dolgozó tömegek érdekei között kell választani. Gyakran mondják azt, hogy a legtöbb afrikai azért részesíti előnyben a szocializmus valamilyen fajtáját a kapitalizmussal szemben, mert számukra a kapitalizmus és a gyarmatosítás gyakorlatilag azonos jelentésű, és — természetesen — a gyarmatosításról szerzett tapasztalataik teljes mértékben kedvezőtlenek. Ez igaz, de nem ez az egyetlen ok, mert ha az lenne, akkor a következő generáció, amely a függetlenség megszerzése után született és nevelkedett, várhatóan megértőbb volna a kapitalizmussal szemben, és ez olyan különös eset lenne, amelyre kevés bizonyíték létezik. Még alapvetőbben: az, hogy az afrikai tömegek (beleértve a városi és vidéki kispolgárságot) elutasítják a kapitalizmust, abból a felismerésükből származik — legyen az bármily részleges és korlátozott is —, hogy a kapitalizmus nem tudja elősegíteni életük sokoldalú javulását.

*

Miután érintettük azokat a tényezőket, amelyek az afrikai országokat és népi vezetőiket a szocializmus irányába hajtják, röviden azokhoz a politikai problémákhoz fordulhatunk, amelyekkel a forradalmi demokratikus rendszerek a gyakorlatban szembetalálkoznak. Az a könnyedség, amellyel néhány haladó kormányt az utóbbi években megdöntöttek, és a túlélők néhány nyilvánvaló gyengesége, bizonyos körökben pesszimizmust okozott. Az ilyen rendszerek társadalmi bázisa elméletben széles, felöleli, a többi között, a parasztság túlnyomó többségét, amely a népesség 90 százalékát alkotja. A gyakorlatban azonban ezek a kormányzatok veszélyesen törékenynek látszanak, szocialista orientációjuk kétségtelenül egy kiemelkedő, elhivatott vezér személyes képességétől függ, akit néhány híve támogat az állam- és pártapparátusban. A forradalmi demokratikus vezetés és a paraszttömegek közötti széles, mély és aktív kapcsolatok kérdése életfontosságú. A parasztok nagy területeken szétszórva élnek, reakciós etnikai és vallási befolyásoknak vannak alávetve, a lokálpatriotiz-

mus prédái, nehéz őket megszervezni és a viszonylag gazdagabb, műveltebb városi bázisú vezetés mögé felsorakoztatni. Maliban a Szudáni Uniónak[4] e súlyos probléma megoldásában elszenvedett kudarca volt az egyik oka a párt vezetésében 1967-ben kitört válságnak (amikor a reakciós elemek megbénították a haladó szárnyat, holtpontra juttatták a kormányt, megnyitva az utat az 1968-as katonai puccs előtt). Nkrumah bukását megkönnyítette az uralkodó Népi Konvenció Párt[5] szervezeti és ideológiai gyöngesége és Ghána dolgozó népével való kapcsolatainak gyenge volta.

Ha csak a bukásokat nézzük, ez természetesen eltorzítja a képet. A trópusi Afrika néhány sikeres és tanulságos példát is kínál ebben a szférában. Tanzániában például a TANU[6] eredeti módszert alakított ki: erős egypárti uralmat tart fenn, az általános választások során azonban a jelöltek közti demokratikus választásra ad lehetőséget a választóknak. Ezzel és más módszerekkel a TANU a tömegekkel szoros kapcsolatban levő élcsapat jellegű párt marad. Guineában a pártélet pangását hirtelen eloszlatta az 1970-es imperialista támadás, amely a pártélet felpezsdítésére ösztönzött. Ez magával hozta a helyi forradalmi bizottságok, regionális pártbizottságok és a nők, az ifjúság tömegszervezeteinek és a szakszervezeteknek ezer és ezer tömeggyűlését. A Kongói Népköztársaság és a többi haladó afrikai ország forradalmi demokratikus rendszerei különféle intézkedéseket tesznek a hatalmon levő párt vezető szerepének megerősítésére, ideológiai szilárdságuk és befolyásuk elmélyítésére.

A dolgozó tömegekkel szoros kapcsolatban levő élcsapat jellegű tömegpárt létrehozásának problémája különösen ott vetődik fel élesen, ahol a hatalomra kerülő kispolgári demokraták katonák. Mivel hivatásuk hajlamossá teszi őket a parancsok útján való vezetésre, merev szerkezeti módszerek alkalmazására és arra, hogy elsősorban a kapcsolatok bürokratikus csatornáira támaszkodjanak, gyakran nem mérik fel a paraszti tömegeket mozgósítani tudó, életképes párt szükségességét, vagy ha ezt megteszik is, nem szentelnek olyan óriási erőfeszítést, figyelmet és kitartást e feladat megoldásának, mint amilyet az megkíván. Ebben az összefüggésben azonnal olyan országok jutnak eszünkbe, mint Algéria és Egyiptom. Valóban, az egyiptomi Arab Szocialista Unió (ASZU)[7] utóbbi évtizedének mozgalmas története, úgy tűnik, összefoglalását adja mindannak a balszerencsének és válságnak, amely egy forradalmi demokratikus párttal megtörténhet, melyet fejlődésének minden szakaszában a bénulás, a bürokrácia, a burzsoázia ziláltsága, a vidéki szegények közönye és nemtörődömsége fenyeget, pedig ez utóbbiak nyerhetnének a legtöbbet egy dinamikus pártnak a reakció erői felett aratott győzelméből. Ennek ellenére a párt — meghökkentve a pesszimistákat — bizonyítja a nem-kapitalista fejlődésnek kedvező erőteljes objektív tényezők létezését. Egyiptomban a kommunista párt betiltása a rendszert a legelkötelezettebb és legtudatosabb antiimperialista erejétől fosztotta meg, hozzájárult az ASZU folytatódó válságához, és kényelmes helyzetet teremtett Egyiptomban

[4] *Szudáni Unió:* Mali állam (a volt Francia Szudán) antiimperialista pártja (alakult 1946-ban), amely Mobido Keita vezetésével irányította Mali nem-kapitalista fejlődését. 1968-ban, a Keitát megbuktató államcsíny után feloszlatták.

[5] Lásd könyvünk 184. oldalán a 2. sz. lábjegyzetet.

[6] Lásd az arushai nyilatkozat bevezetőjét (246. old.).

[7] *Arab Szocialista Unió:* az Egyiptomi Arab Köztársaságnak Nasszer elnök által 1962-ben megteremtett vezető szervezete.

azoknak az elemeknek, akik az amerikai imperializmussal való megegyezést keresték. Egy másik katonai forradalmi demokratikus rendszer, az 1969-ben hatalomra került szomáliai Legfelsőbb Forradalmi Tanács vezette rendszer még mindig nem oldotta meg egy politikai párt létrehozásának sürgető feladatát, amely párt egyesíteni fogja az ország nomádjait, városi munkásait és a haladó vezetés mögött álló többi rétegeket.

A forradalmi demokratikus pártok élcsapat jellegű pártokká való átalakulása szorosan összefügg azzal, hogy ezek a pártok egyre inkább hajlanak a marxizmus—leninizmus, a tudományos szocializmus elfogadására. A történelem bővelkedik olyan példákban, hogy kispolgári demokraták a forradalmi harc folyamán megváltoztak. Marx, Engels és Lenin a maguk idejében ugyanezen a folyamaton keresztül jutottak el a tudományos szocializmushoz, és ugyanígy Fidel Castro Kubában. Amilcar Cabralnak, a bissau-guineai PAIGC[8] kiemelkedő vezérének beszédei és írásai hasonló fejlődést jeleznek, afrikai körülmények között...

Nem lehet azt mondani, hogy minden forradalmi demokratikus párt idővel automatikusan marxista—leninista párttá válik. Ellenkezőleg — ahogy láttuk — az ilyen pártok, magukra hagyva, hajlamosak arra, hogy az államgépezet élettelen kellékeivé süllyedjenek, elveszítsék kapcsolataikat a tömegekkel, és a reakciós erők eszközeivé váljanak. Csak a becsületes hazafiaknak a karrieristák és opportunisták elleni intenzív küzdelme, a marxista—leninista pártok — ahol ilyenek léteznek — állandó és türelmes harca, és — ahol ilyen pártok nincsenek — egyes marxisták és kis marxista tanulócsoportok fogják biztosítani a forradalmi demokratikus pártok további növekedését és haladását. Ebben és más vonatkozásokban is a nem-kapitalista út az éles osztályharc útja, állandó éberséget és a reakciós erőkkel való szembeszállást követel, és azt, hogy helyesen és alaposan ítéljük meg a fejlődés szükséges állomásait és a fejlődést véghezvinni képes mozgatóerőket. Ezért visszautasítunk bármely olyan elképzelést, amely a nem-kapitalista utat titokzatosságba burkolja, lebecsüli vagy lekicsinyli a belső osztályharcot. Éppen emiatt nem látta Nkrumah, hogy a nem-kapitalista fejlődés megkezdése Ghánában meggyorsítja a burzsoázia nemzeti és komprádor elemei közötti éles osztálykonfliktus kirobbanását, és ezért mulasztott el időben intézkedni pártja hatalmának védelmére.

Az afrikai földrész haladó rendszerei hosszú és nehéz harc elé néznek. Ők a világméretű antiimperialista mozgalom bástyái, és támogatásuk a dél-afrikai fajüldözés és gyarmatosítás elleni forradalmi mozgalom haladásának döntő tényezői. Elismerést érdemlőek jelentős eredményeik, és támogatást érdemelnek a jövőben is. Ezért minden forradalmár üdvözli sikereiket, és a nem-kapitalista út tudományos elemzésével hozzájárulhat elkövetkező győzelmeikhez.

The African Communist, 1973. 52. sz.

[8] Lásd Amilcar Cabralnak a havannai trikontinentális szolidaritási értekezleten mondott beszéde bevezetőjét (202. old.).

Julius K. Nyerere / A szocializmus az egyedüli ésszerű választás

AZ „ÉSSZERŰ VÁLASZTÁS" CÍMMEL A SZUDÁNI SZOCIALISTA UNIÓ KÖZPONTJÁBAN, KHARTOUMBAN, NYERERE TÁVOLLÉTÉBEN FELOLVASOTT ELŐADÁS 1973. JANUÁR 2.

Mwalimu Julius Kambarage Nyerere (szül. 1922), Tanzánia köztársasági elnöke és kormányfője, az országot vezető Tanganyikai Afrikai Nemzeti Unió (TANU) nevű párt alapítója és elnöke. Foglalkozására nézve tanító, eredetileg katolikus missziós iskolában tanított. Majdnem harmincéves, amikor aktív politikai tevékenységbe kezd, és megszervezi országa legkövetkezetesebb függetlenségi mozgalmát. Politikai fejlődése során az ősi afrikai társadalom iránti nosztalgikus irányzatoktól jut el az afrikai körülményeknek megfelelő modern közösségi társadalom megszervezésének törekvéséig. Így vezet pályája fokozatosan Tanzánia fejlődésének nem-kapitalista útja kimunkálásáig. Itt teljes szövegében közölt előadása már a tudományos rendszerességgel gondolkodó politikus megnyilatkozása, fontos mérföldköve Nyerere pályafutásának.

Az a megbízatásom, hogy megindítsam a vitát, és kiindulópontot adjak a gondolkodáshoz. Tárgyam azoknak a választható gazdasági és társadalmi rendszereknek a vizsgálata, amelyek a harmadik világ országai számára nyitva állnak.

Ahhoz, hogy a vita ésszerű keretek között mozogjon, bizonyos alapfeltételeket kell leszögeznem. Fontosnak tartom, hogy ezek világosak legyenek, mielőtt a kifejtéshez hozzákezdenék, mivel ha nem fogadjuk el ezeket a feltételeket, alaptalanná válik a nagy része annak, amit mondani kívánok.

Az alapfeltételek jogosultságát szerencsére nehéz lenne elvitatni — legalábbis afrikai vonatkozásban.

AZ ALAPFELTÉTELEK

Első alapfeltételem, hogy bármilyen, a megfelelő gazdasági és társadalmi berendezkedéssel kapcsolatos vitát — legalábbis jelenleg — az egyes nemzeti államok keretei között kell lefolytatni, és a döntést kizárólag az adott nemzet tagjai hozhatják. Ez azt jelenti, hogy a tanzániai nép egészének, illetve a szudáni nép egészének kell döntenie arról, hogy milyen utat kövessen országuk. Tanzánia nem dönthet Szudán helyett, és viszont; és remélem, abból, amit mondani fogok, semmit sem fognak úgy érteni, hogy abból valami más következik. Az a tény, hogy például a Tanzániai

Egyesült Köztársaságon belül Zanzibár, vagy Szudánon belül a Déli Tartományok bizonyos kérdésekben autonómiát élveznek, azt jelenti, hogy ezekben a kérdésekben nem annyira a nemzet egésze, mint inkább e kisebb egységek lesznek a döntés alanyai.

Másodszor, axiómának tekintem, hogy a harmadik világ minden népe a maga kezébe akarja venni sorsának intézését, és teljesen független kíván lenni bármiféle külső fennhatóságtól. Ez nem zárja ki a két vagy több ország közötti gazdasági és politikai kapcsolatok lehetőségét, nem zárja ki a szuverén országok esetleges önkéntes egyesülését, feltéve, hogy az ilyesmiről valamennyi résztvevő egyenlőségén alapuló tárgyalásokon születik megegyezés.

Harmadszor, feltételezem, hogy a harmadik világban mindenki számára teljességgel elfogadhatatlan a szegénység jelenlegi mértéke és a gazdaság fejletlensége. Fokoznunk kell a javak termelését oly módon, hogy emelkedhessék közösségi és egyéni fogyasztásunk színvonala.

Negyedik és záró feltevésem az, hogy függetlenségi harcaink olyan nemzeti küzdelmek voltak, amelyek a lakosság minden tagjának jogaiból indultak ki. Nem arra törekedtünk, hogy korábbi urainkat helyi kiváltságos elit váltsa fel, hanem olyan társadalom megteremtésére, amely mindenki számára biztosítja az emberi méltóságot. Ezzel együtt jár, hogy minden egyénnek joga van maximális gazdasági és politikai szabadságra, és hogy sem a jól táplált rabszolgaság, sem a fennmaradásért való koldulás kényszere nem tekinthető elfogadható emberi sorsnak.

Azt mondottam, hogy ezeknek az alapfeltételeknek a létjogosultságát Afrika kapcsán nehéz lenne elvitatni. Ugyanennyire igaz viszont az is, hogy nem a jelenlegi állapotokat tükrözik. Szándékokat és nem tényeket fogalmaznak meg. Nyilvánvalóvá válik ez akár a nemzetközi problémák áttekintéséből, akár falusi területeink bármelyikén, sőt azoknak a városi területeknek bármelyikén tett futó látogatásból is, ahol szakképzetlen munkásaink laknak.

Minthogy azonban a megfogalmazott alapfeltételek legfőbb törekvéseink felsorolását is jelentik, alapul kell szolgálniuk politikánk megválasztásánál. Ha valamely politika szembekerül ezeknek a feltételeknek a biztosításával, akkor elfogadhatósága szükségképpen kérdésessé válik. Mi több, ha egy társadalmi-gazdasági rendszer nem egyeztethető össze ezekkel a célokkal, akkor azt el kell vetni.

A VÁLASZTÁS

A modern világban két alapvető társadalmi-gazdasági berendezkedés ismeretes: a kapitalizmus és a szocializmus. E tág kategóriákon belül léteznek ugyan olyan további változatok, mint a jóléti kapitalizmus vagy a humanista szocializmus, de a két rendszer közötti alapvető különbségeken ez nem változtat, és mindenekelőtt e kettő között kell döntenünk.

A világban még természetesen jelen vannak a feudalizmus és az ősközösség maradványai, de ezek egyike sem életképes rendszer, ha szembe kell néznie a XX. század szervezett technikájának kihívásával. Egyes esetekben, mint például Japánban, ezek a régi struktúrák egy ideig befolyásolják a kapitalizmus megszerveződését; ez a hatás azonban alá van rendelve az utóbbi rendszer logikájának, és előbb-utóbb teljesen meg fog szűnni. Elvégre végső soron az egyes tőkésvállalat elvet mindent, ami csök-

kenti a vállalat profitját; a tőkés rendszer gyökerestül kiirt mindent, ami ellentmond a rendszer hatékony működésének.

Halálra van azonban ítélve az ősközösségi berendezkedés is. Valamely önellátó közösségi társadalom gazdasági és társadalmi struktúráját halálos csapás éri abban a pillanatban, amikor e társadalomba bekerül az első zománcozott edény vagy gyárilag szőtt ruhadarab. Ezt követően már csupán idő kérdése az új gazdasági rend létrejötte, s a közösség tagjai vagy annak részesei, vagy áldozatai lesznek.

Az új nemzetek számára tehát a kapitalizmus és a szocializmus jelenti a tényleges választási lehetőséget. Nincs szó teljesen szabad döntésről, hiszen valamennyien örököltünk bizonyos gazdasági szerkezetet, és kisebb vagy nagyobb mértékben belénk ivódott gyarmattartó uraink értékrendje. Emellett a nagyhatalmak továbbra is úgy tekintenek ránk, mint akik beletartozunk valamelyikük érdekszférájába, s elégedetlenségüknek adnak kifejezést, ha nem vagyunk hajlandók az elvárt magatartásmodellhez igazodni. De végtére is, ha úgy határozunk, és ha készek vagyunk felülkerekedni a közelmúlton és a mások által támasztott akadályokon, akkor társadalmunk keretei között haladhatunk akár az egyik, akár a másik rendszer irányába.

Mindezek után azt szeretném a továbbiakban bizonyítani, hogy valójában nincs is döntési lehetőség. A harmadik világ országai gyakorlatilag nem válhatnak fejlett tőkés társadalmakká anélkül, hogy le ne mondanának valódi szabadságukról, hogy el ne fogadnák az egyenlőtlenséget polgáraik között, amely kétségessé teszi függetlenségi harcuk erkölcsi alapjait. Azt kívánom bizonyítani, hogy jelenlegi szegénységünkben és nemzeti gyengeségünkben számunkra a szocializmus az egyedüli ésszerű választás.

KAPITALIZMUS ÉS FÜGGETLENSÉG

Tőkés rendszerben a termelés és az elosztás célja a profit a termelési és csereeszközök tulajdonosai számára. Az áruk iránti szükséglet annak függvénye, hogy előállításuk mennyire jövedelmező. Ennélfogva egyedül a termelésben felhasznált gépek és berendezések tulajdonosa — vagyis aki erre a pénzt adja — határozza meg, hogy egyáltalán termelnek-e, mit termelnek és milyen mennyiségben. Sem azoknak, akik a termeléshez munkájukat adják, sem azoknak, akiknek szükségük van a termelendő árukra, nincs beleszólásuk ezekbe a döntésekbe. A kapitalizmusban a pénz uralkodik, akié a gazdagság, azé a hatalom. Hatalommal rendelkezik minden munkás felett, akinek vagy ad munkát, vagy nem, és hatalma van a kormányok felett, amelyeket megbéníthat a létfontosságú termékek visszatartásával, vagy gátolhatja tevékenységüket az emberek manipulálásával.

Ez volt mindig a kapitalizmus lényege. A XX. század utóbbi évtizedeiben azonban egy további fontos körülményt is figyelembe kell venni. Arról van szó, hogy a hatalom ma nagyon kevés kézben összpontosul. Míg ugyanis száz évvel ezelőtt egészen kis pénzösszeg is elegendő volt ipari vagy kereskedelmi vállalkozások alapításához, a korszerű technika ma ezt elve kizárja minden fontosabb ágazatában: Henry Ford például egy kis kerékpárjavító műhelyben foghatott hozzá az autógyártáshoz, és lépésről lépésre növelhette kapacitását. Ma, a hetvenes években azonban bárkinek, aki járműgyártásba akar kezdeni, fel kell készülnie arra, hogy sok millió dollárt kell be-

ruháznia, mielőtt az első darab legördülhet a szerelőszalagról. A tömegtermelés technikája gazdaságtalanná teszi a kis egységeket: csődbe jutnak az óriásokkal folytatott versenyben, vagy felvásárolja őket egy nagyobb vállalkozás. Nagyszámú kistőkés helyett kisszámú nagytőkés létezik hát. Vannak ugyan „kisemberek", de a megtermelt össztermék elenyésző hányadát hozzák csak létre, és rendszerint luxuscikkek előállítására korlátozzák figyelmüket.

Ez a fejlődés része a kapitalizmus dinamikájának — mert a kapitalizmus rendkívül dinamikus. A kapitalizmus: harcoló rendszer. Az egyes tőkésvállalatok akkor maradnak fenn, ha sikerrel vívják meg harcukat a többi tőkésvállalat ellen. Az egész tőkés rendszer pedig akkor marad fenn, ha kiterjeszti működési körét és felszámol mindent, ami korlátozza, mindent, ami gyengébb társadalmi rend.

Nézzük, mit is jelent ez a harmadik világ új nemzetei számára. Amennyiben a tőkés rendszer mellett döntünk, akkor a kapitalizmus eszméjéhez híven polgáraink szabadon alapíthatnak majd tőkésvállalatokat, ezek a tanzániai és szudáni tőkések versenyezni — azaz harcolni — fognak minden más tőkésvállalat ellen, beleértve a külföldi vállalatokat. Azonnal felvetődik azonban két gyakorlati kérdés. Először: hol vannak országainkban azok, akiknek elegendő tőkéjük van modern üzemek alapításához; másodszor: hogyan tudnának harcba szállni a mi gyerekcipőben járó iparágaink más tőkésvállalatokkal?

Azt hiszem, hogy ezekre a kérdésekre minden, a harmadik világhoz tartozó országban egyértelmű a válasz. Tanzánia ugyanis nem számít kivételnek abban, hogy nincs az országban olyan gazdagság, amely modern ipari üzemek alapításához szükséges. Általános helyzet az, hogy országaink közül egyikben sincsenek olyan egyének vagy csoportok, akiknek meglenne a lehetőségük akár csak egy modern textilgyár alapítására is, nem is beszélve egy gyémántbánya üzemeltetéséről, egy acélmű létrehozásáról vagy egy nagyobb kereskedelmi vállalat fenntartásáról. Ilyen összegű pénz és ilyen jellegű szakértelem egyszerűen nem létezik. A legtöbb, amire tanzániaiak képesek lehetnek, alighanem kis műhelyek alapítása, amelyek vagy importált alkatrészeket szerelnek össze, vagy helyileg termelt anyagok megmunkálására vállalkoznak. Állampolgáraink képesek apró kiskereskedelmi cégek alapítására; a nagykereskedelmi tevékenység azonban alighanem nagyobb erőforrást igényel, mint ami rendelkezésükre áll.

Amikor Angliában a XVIII. század végén lezajlott az ipari forradalom, ennyi elegendő is volt. Ma azonban korántsem elegendő! Hogyan is versenyezhetnének ezek a tanzániai kistőkések olyan hatalmas multinacionális vállalatokkal, mint az I. C. I., a Ford, a Nippon Enterprises stb., vagy akár a Walls Food Products céggel? A válasz egyszerű: nem versenyezhetnének! A legjobb esetben is csupán ezeknek a nemzetközi tőkés érdekeltségeknek az ügynökei lehetnének. És ez nem hozna eredményeket elmaradottságunk leküzdésében; ebből ugyanis nem a szükséges cikkeket gyártó modern gyárak születnének, hanem helyi ügynökségek, amelyek azokat — és csakis azokat — a termékeket importálnák és dolgoznák fel, amelyek jövedelmezőek mind a helyi ügynökök, mind a tengerentúli vállalat számára.

Valójában a harmadik világ kapitalizmusának nem lenne más választása, mint hogy a külföldi kapitalizmus alárendelt társaként működjön. Másképpen születésének pillanatában megfojtanák. Országainkban a kapitalizmust nem lehet külföldi tőkések nélkül, pénzük és vezetési szakismeretük nélkül fejleszteni. Ezek a külföldi tőké-

sek pedig csak akkor és annyiban fognak a harmadik világ országaiban beruházni, ha és amennyiben meggyőződésük szerint az jövedelmezőbb számukra bármilyen más beruházásnál. A kapitalizmus keretei között megvalósuló fejlődés tehát azt jelenti, hogy a harmadik világ országainak a mások által — más országok tőkései által — meghatározott feltételekkel kell szembenézniük. És ha elfogadjuk ezeket a feltételeket, akkor vagy szakadatlanul el kell fogadnunk az ő irányításukat, vagy pedig számolnunk kell azzal, hogy miután a pénzt és szakértelmet visszavonják, és más gazdasági szankciókat alkalmaznak velünk szemben, az új vállalatok összeomlanak.

Ha a tőkés fejlődésre építünk, ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy másoknak engedjük át a gazdaságunkra vonatkozó alapvető döntések meghozatalának jogát. Azt, hogy milyen termékek előállításához fogunk hozzá; hogy hová telepítjük a gyárakat, hivatalokat, üzleteket; hogy milyen és mennyi munkaalkalmat teremtünk az egyes területeken; sőt, hogy milyen adórendszert vezessünk be — minderről kívülállók fognak dönteni.

Hivatkozni szoktak arra, hogy mindez átmeneti jelenség lenne, minthogy a külföldi tőkések beruházásai a harmadik világ országaiban katalizátorként hatnának a helyi tőkés vállalkozásra. Ez bizonyos mértékben igaz: a külföldi tulajdonban levő nagy gyár árnyékában felnőhet a helyi kisvállalkozás. Mindezeknek a vállalkozásoknak azonban az lenne a rendeltetése, hogy szolgáltatásokat nyújtsanak a nagyipar munkásainak, vagy hogy kis alkatrészeket gyártsanak a nagyipar számára. Ennélfogva teljes mértékben ettől függenének; felvirágoznának, amikor az terjeszkedik, és összeomlanának, amikor azt beszüntetik. A helyi vállalkozás így bábja, és nem ellenfele lenne a külföldi vállalatnak; alárendeltje és nem versenytársa. Arra kényszerülne, hogy magáévá tegye a külföldi tőkések minden kívánságát. A valóságos nemzeti önrendelkezés hiánya így nem mérséklődne, hanem fokozódna, mivel a külföldi tulajdonosok biztosítanák a helyi politikai bázist gazdasági hatalmuk támogatásához.

Könnyű ezt megérteni. Ha például a kormány új minimális bérek előírására tesz javaslatot, vagy a gyár számára fontos áruk megvámolásával akar többletjövedelemre szert tenni, a nagy munkaadó — udvariasan vagy másképpen — kijelentheti, hogy ebben az esetben pedig bezárja a gyárat. Hivatkozhat arra, hogy ez nemcsak az általa közvetlenül foglalkoztatottak számára jelenti majd megélhetési forrásuk elvesztését, de számos hozzá kapcsolódó egységet is csődbe kerget. A független kormány természetesen megteheti, hogy továbbra is ragaszkodik elképzeléseihez, de ez esetben számolnia kell a következményekkel, amelyek aligha lesznek kellemesek akár a kormány, akár a nép számára, amelyet szolgálni akar.

És ez még nem minden. A külpolitikai kérdésekre szintén hatással lesz az, hogy a gazdasági fejlődés külföldi tőkésektől függ. Igaz, az amerikai, brit vagy japán tőkések semmiféle hazafias hűséget nem tanúsítanak azon ország iránt, ahonnan származnak. Messzemenő hűséget tanúsítanak azonban legnagyobb beruházásaik iránt — és ezek aligha vannak valamelyik gyengén fejlett országban! Ennélfogva ha egy szegény ország vitába keveredik valamely imperialista országgal például a cionista terjeszkedésnek vagy Dél-Afrikának, Rhodesiának vagy a portugál kolonializmusnak nyújtott támogatás kérdésében, ez könnyen azzal járhat, hogy semmissé nyilvánítják a tőkés fejlesztési elképzeléseket, sőt visszafogják a meglevő vállalatok termelését, esetleg bezárják azokat.

A mondottak lényege, hogy ha egyszer fennáll az országok közötti jelenlegi egyen-

lőtlenség, akkor a harmadik világ országainak teljes nemzeti függetlensége összeegyeztethetetlen a tőkés fejlődéssel. Az ilyen fejlődést a külföldiek ellenőriznék; a helyi tőkések alárendelt szerepbe kerülnének, és abban is maradnának.

Nem férhet hozzá kétség, hogy a külföldi uralom nem átmeneti, hanem tartós lenne. A nagy vállalatok realizálják a nagy profitokat, s rendelkeznek a következő beruházáshoz szükséges pénzzel. A kicsik kicsinyek maradnak — vagy felfalják őket! Ha megerősítve akarjuk látni ezt a megállapítást, és meg akarjuk érteni, hogy miről is van tulajdonképpen szó, csak szemügyre kell vennünk a nagyobb tőkésországokban végbemenő fejlődést. Azt láthatjuk, hogy a közepes nagyságú vállalatok felfalják a kicsiket, a közepeseket pedig a nagyok falják fel. Majdpedig az óriások küzdenek meg egymással a végső hatalomért. Végül is a nagy tőkésországok gazdag kormányai olyan helyzetben találják magukat, hogy az óriások gazdasági ereje korlátozza saját cselekvési szabadságukat. Még ha azzal választják is meg a kormányt, hogy lépjen fel a kapitalizmus ellen, nem tehet mást, mint hogy biztosítja a nyersanyagokat és a jövedelmezőséget a nagy társaságok számára, mert ellenkező esetben munkanélküliséggel és nagyobb gazdasági bajokkal kell szembenéznie.

Ez a leegyszerűsített elemzés nem veszít érvényességéből azon tény következtében, hogy esetleg egy-egy fejlődő országban több konkurrens nagyobb tőkés cég ruházhat be, esetleg más-más külföldi bázisról. Ez rendszerint csupán azt jelenti, hogy a szegény ország több zálogot ad a jövőnek, és nem csupán egyet. Elvileg meg lehet próbálni egymással szemben kijátszani ezeket a vállalatokat; a gyakorlatban azonban sokkal valószínűbb, hogy az ország gazdasági helyzetét határain túlról kiinduló olyan vállalati konfliktusok szabják meg, amelyekről a kormány még csak nem is tud! Egy-egy vállalati fúzió, racionalizálási intézkedés vagy új kartell-szerződés több éves tárgyalásokat tehet semmissé, s a független kormány esetleg csak akkor szerez tudomást a fejleményekről, ha valamelyik óriás ezt hasznosnak tartja abból a szempontból, hogy részvényesei számára kedvezőbb feltételeket csikarjon ki.

A KAPITALIZMUS ÉS A TÁRSADALOM JELLEGE

A valóságos nemzeti függetlenség szükségszerű elvesztése azonban a kapitalizmusnak csak az egyik olyan velejárója, amely véleményem szerint nem egyeztethető össze egyetlen harmadik világbeli kormány nemzeti céljaival sem. A kapitalizmus ugyanis nemcsak a tőkések egymás közti harcát vonja maga után, amelyben elkerülhetetlenül alul maradnak a harmadik világ tőkései, hanem a tőkések és munkások közötti állandó küzdelmet is.

Ez nagyon fontos kérdés számunkra, akik a harmadik világhoz tartozó legtöbb afrikai országhoz hasonlóan az ősközösségből lépünk át a modern korba. Ez ugyanis a nemzetet megosztó új tényezőt jelent olyankor, amikor még valamennyien harcolunk a törzsi, vallási és faji megosztó tényezők ellen. Ez egyben azt is jelentené, hogy a függetlenség gyümölcseit megtagadjuk azoktól a népi tömegektől, amelyek a függetlenséget kivívták, vagy amelyek nevében azt követeltük.

A kapitalizmusnak ezt a hatását nem lehet elkerülni. A tőkésvállalat célja ugyanis a profitszerzés. Ehhez a tőkésnek a lehető legalacsonyabban kell tartania a termelési költségeket, és maximális hozadékot kell realizálnia a termékek eladásából. Más szó-

val a lehető legalacsonyabb bért kell fizetnie, amiért még kap munkásokat, és a legmagasabb árat kell felszámítania, amelyen még el tudja adni a megtermelt árukat. Ebből fakad a munkás és a munkaadó közötti elkerülhetetlen, tartós érdekellentét. Az előbbi elég magas béreket szeretne kapni ahhoz, hogy tisztességesen megélhessen, és esetleg megvásárolhasson valamit abból, aminek a termelésében részt vett. Az utóbbinak viszont alacsony béreket kell fizetnie ahhoz, hogy maximalizálja profitját, vagyis hogy biztosítsa a befektetett pénz visszatérülését.

A kapitalizmus tehát automatikusan magával hozza az emberek két osztályának kialakulását: egy kis csoportét, amelynek gazdagságot, hatalmat és kiváltságokat biztosít a termelési eszközök tulajdona, és egy sokkal nagyobb csoportét, amelynek a munkája megteremti ezt a gazdagságot és a kiváltságokat lehetővé teszi. Annak gyümölcseit élvezi az egyik, hogy kizsákmányolja a másikat, és ha a kizsákmányolási törekvés zátonyra fut, csődbe jut az egész rendszer, és így leáll az egész termelés. Valójában a tömegek kizsákmányolása az az alap, amelyen a kapitalizmus elnyeri jutalmát a termelés problémájának megoldásáért. Más alapon nem képes működni. Ha ugyanis a munkásoknak valamikor is sikerülne megkapniuk munkájuk teljes hozadékát, a tőkés nem jutna profithoz, és becsukná a boltot.

Hogy ez mit jelent a harmadik világhoz tartozó országok néptömegei számára, az ezek után teljesen nyilvánvaló. Munkafeltételeik és munkavállalásból származó jövedelmeik éppen csak olyanok lesznek, hogy fennmaradjon a munkaerő-kínálat. Mi több, ha egyszer a nemzet a kívánatos gazdasági növekedést illetően teljesen a tőkések beruházásaitól függ, a munkások jogaiért szervezett harcot meg kell akadályozni. Egy hatékony szakszervezeti fellépés ugyanis megint csak olyan helyzetbe hozhatja a munkaadót, hogy gyára gazdaságtalanná válására hivatkozhat. Az üzem megszüntetésével való ilyen fenyegetőzés arra késztetheti a kormányt, hogy a munkaadók oldalán lépjen közbe, a gazdasági növekedés ütemének fenntartását és saját nyomorúságosan kicsiny, mégis létfontosságú adóbevételeit tartva szem előtt.

A tőkés irányban történő fejlődés tehát lényegét tekintve nem egyeztethető össze az általam említett negyedik törekvéssel — a mindenki számára biztosítandó emberi méltósággal és önbecsüléssel, a társadalom minden tagját egyaránt megillető szabadsággal. A kapitalizmus ugyanis azt jelenti, hogy a tömegek dolgoznak, és néhányan, akik esetleg egyáltalán nem is dolgoznak, élvezik e munka gyümölcseit. A kevesek találkoznak a banketteken, a tömegeknek pedig csak a maradék jut.

Ezzel függ össze még valami. Egy tőkés rendszerben az áruk statisztikailag kimutatott termelése esetleg számottevően növekedhet; ha egy-egy harmadik világhoz tartozó ország történetesen rendelkezik bizonyos ásványi kincsekkel, még a „sikerországok" listájának felső régiójába is eljuthat, ami a bruttó nemzeti termék növekedési ütemét illeti. Azoknak az embereknek a tömegei azonban, akik az ezekben a kimutatásokban számba vett árukat termelik, nem rendelkeznek majd elegendő pénzzel azoknak a javaknak a megvásárlásához, amelyekre tisztességes megélhetésükhöz szükségük lenne. Igényük lesz rá, de nem fogják tudni kielégíteni. Korlátozott lesz tehát az alapvető javak — megfelelő lakások, élelmiszerek, csinos ruhák — termelése; az ilyen termékek kevésbé lesznek jövedelmezők a beruházó tőkés számára, mint a luxuscikkek gyártása. Nem véletlen például, hogy Tanzániában a függetlenség utáni egyik első beruházás egy autós mozi volt. Sokkal jövedelmezőbb volt erre használni a cementet, mint munkáslakások építésére!

Mert túl minden egyében, ha a fejlődés tőkés útja mellett döntünk, ez sajátos jellegű termelést, sajátos jellegű társadalmi berendezkedést jelent. A falusi vízellátás háttérbe fog szorulni, függetlenül attól, hogy népegészségügyi szempontból mennyire fontos. Előtérbe kerül a légkondicionáló berendezések, a személygépkocsik és más „tartós fogyasztási cikkek" behozatala, sőt esetleg még a termelése is. Az előbbi nem hoz profitot, az utóbbiak igen.

Hogy megértsük, mit is jelent ez valójában, vessünk még egy pillantást a fejlett tőkés társadalmakra. Az Appalache hegység és Harlem lakóinak alultápláltságát látjuk egyfelől, és a kertvárosi Amerika komfortját másfelől; vagy Angliában a hajléktalanok problémáját egyfelől, és a színes televíziókat végeláthatatlan sorban ontó gyárakat másfelől. Ezekben a társadalmakban, ahhoz képest, hogy mennyi jut a kisebbség értelmetlen szórakozásainak kielégítésére, szembetűnően keveset áldoznak a közoktatásra és az egészségügyre.

A SZOCIALIZMUS ALTERNATÍVÁJA

Az az általam kifejtett érvelés, amely szerint a kapitalizmus nem egyeztethető össze a harmadik világ törekvéseivel, nem jelenti azt, hogy a szocializmus alternatíváját könnyű volna megvalósítani, vagy hogy az automatikusan biztosítja a sikert. A szocializmust azonban össze lehet egyeztetni szándékainkkal; szocialista politikát követve megvan a lehetőségünk arra, hogy megőrizzük függetlenségünket, és egész népünk számára biztosítsuk az emberi méltóságot.

A döntő kérdés az, hogy a szocialista berendezkedés alapja nem a profitszerzés, hanem a lakosság szükségleteinek kielégítése. Nem a jövedelmezőség, hanem a szükségletek alapján születik meg a döntés arról, hogy minek a termelésére fordítsák az ország erőforrásait. Mi több, ezeket a döntéseket maga a nép hozza a neki felelős intézményeken, saját kormányán, saját iparvállalatain, saját kereskedelmi szervein keresztül. Nem a hazai vagy külföldi tőkések kis csoportja dönt — és ezzel a gazdasági birtoklás révén érvényesülő idegen uralom kérdése eleve ki van zárva. Az ország dolgozói továbbá — közvetlenül vagy közvetve — megkaphatják tevékenységük minden gyümölcsét; nincs olyan magántulajdonosi csoport, amely tartósan elsajátítaná a megtermelt javak jelentős részét...

A legfőbb érv azzal szemben, hogy a fejlődő világ a szocialista utat válassza, tulajdonképpen az, hogy a szocializmus nem működőképes, és hogy a szocialista országok azért szegény országok, mert szocialisták. Anélkül, hogy ugyanolyan hosszan beszélnék még, mint amennyit már beszéltem — ez nem áll szándékomban —, nem tudom minden részletre kiterjedően cáfolni ezt az érvelést. Szeretném azonban, ha ezzel összefüggésben figyelembe vennének három alapvető szempontot.

Az első az, hogy ha a bruttó nemzeti termékkel mérjük egy-egy ország gazdagságát, akkor dolgokat mérünk, és nem a kielégítést. A heroin forgalmazásának növekedése egy olyan országban, ahol ez engedélyezett, az ország gazdagságának növekedéseként kerül be a statisztikába; ha azonban az emberi jólét lenne a mértékegység, akkor az ilyen forgalomnövekedés negatív tényező lenne. Hasonlóképpen nem biztos, hogy a közegészségügyi helyzetnek a járványos betegségek felszámolásával be-

következő javulását a statisztikailag mért nemzeti vagyon növekedéseként veszik számba, viszont a lakosság számára ez minden bizonnyal kedvező.

Második megjegyzésem a következő. Előfordulhat, hogy egy divatos szajha vagy egy kegyenc rabszolga jobb módban él, mint az a nő, aki nem hajlandó áruba bocsátani testét, vagy az az ember, aki nem mond le a szabadságáról. A szajha vagy a rabszolga helyzetét azonban nem tekintjük szükségszerűen irigylendőnek — hacsak nem sújt éhínség —, de körülményeink ilyetén lehetséges javulását még ebben az esetben is bizonytalannak tekintenénk.

Harmadszor pedig nem fogadom el, hogy a szocializmus úgynevezett működésképtelensége bizonyított volna. A kapitalizmus fejlődése mintegy két évszázadra tekint vissza. A szocializmusra országos méretekben elsőként 1917-ben vállalkozott egy háborútól sújtott, elmaradott feudális nemzet, amely a továbbiakban is sokat szenvedett a polgárháborútól és a nemzetközi konfliktusoktól. Még így is kevesen tagadnák azt az anyagi változást, amely a Szovjetunióban az utóbbi ötvenöt évben lezajlott. És valóban, mindazon kritika ellenére, amely valamennyi szocialista országgal szemben indokolt lehet, aligha lehetne bebizonyítani, hogy népeik rosszabbul élnének, mint a későn kapitalizálódó országoké, például Görögországé, Spanyolországé vagy Törökországé. Éppen ellenkezőleg, szembeszökően jobb az alapvető fontosságú egészségügyi ellátás és az oktatás, valamint az élelem és a lakás biztonsága. Az, hogy van vagy nincs ugyanannyi tévékészülékük, számomra sokkal kevésbé fontos!

KÖVETKEZTETÉS

Tagadhatatlan, hogy a harmadik világ bármely országának számos nehézséggel kell szembenéznie, ha a fejlődés szocialista útját választja. Nem utolsósorban ide tartozik saját múltja, a tőkés műszaki fejlődés dinamizmusa, és az a hazárdösztön, amely alighanem minden emberi lényben megvan, s amely mindnyájunkban azt a reményt kelti, hogy a kiváltságosok, nem pedig a kizsákmányoltak között leszünk. Mégis azt hiszem, hogy a szocialista alternatívát választhatjuk, és ha ezt tesszük, akkor szabadságban haladhatunk előre olyan körülmények felé, amelyek társadalmunk minden tagjának módot adnak az emberi méltóságra és önbecsülésre.

Azt hiszem, hogy kitartóan, határozottan kell követnünk ezt az utat. Nem teremtjük meg egyik napról a másikra a szocialista társadalmat, minthogy onnan kell elindulnunk, ahol vagyunk, engedményeket kell majd tennünk a tőkések pénzének és szakértelmének, s fejlődésünk során kockáztatnunk is kell. Meg vagyok azonban győződve arról, hogy a harmadik világ országainak megvan az erejük ahhoz, hogy előbb-utóbb olyan szocialista társadalmakká váljanak, amelyekben népeik harmóniában és együttműködésben élhetnek, együtt dolgozva a közös boldogulásért.

Julius K. Nyerere: The Rational Choice.
Printed by the Government Printer, Dar es-Salaam 1972.

Rodney Arismendi / A gazdasági, szociális és politikai ellentétek a végsőkig éleződtek Latin-Amerikában

A „FONTOS VÁLTOZÁSOK" C. CIKK, KIS RÖVIDÍTÉSSEL 1973

Rodney Arismendi, az Uruguayi Kommunista Párt főtitkárának egy 1967-beli írását — a latin-amerikai helyzetről — könyvünk előző lapjain közöltük. Jelen cikke egy későbbi helyzet elemzését tartalmazza. A cikk megjelenésének ideje hónapokkal megelőzi a chilei válság kirobbanását; az elemzés tehát szükségszerűen más lenne, ha 1973 végén íródott volna. Ám a demokratikus fejlődést fenyegető veszélyekre, az ellenforradalom támadási készségére Arismendi világosan utal. Mélyen elemző cikk valójában nem is válhat időszerűtlenné: az adott konkrét helyzet konkrét elemzése akkor is tanulságos maradt, ha olyan új események következtek is be, mint az 1973. szeptemberi chilei fasiszta fegyveres lázadás. Az új helyzet sem változtat Arismendi olyan alapvető fontosságú megállapításain, mint amilyeneket e cikkében tesz akár a világpolitikai események összefüggéseiről és egymásra való hatásáról, akár a többféle forradalmi út lehetőségéről, akár a latin-amerikai és nemzetközi szolidaritás fontosságáról.

A Kubában és Chilében kialakult formák különbözősége, az utak eltérő volta, a sajátos nemzeti jelleg ellenére is, a két esemény történelmi tartalma megegyezik, habár a chilei forradalom még csak „közeledik" a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenethez. Ez a tény néhány elvi tétel megállapítását teszi lehetővé.

Először. Az, hogy a kubai forradalom — amelynek alakításában kétségtelenül Fidel Castro és elvtársai játszottak döntő szerepet — szocialista forradalommá alakult át, nem tekinthető történelmi véletlennek vagy kivételnek. Ezt az átalakulást az jellemezte, hogy gyorsan zajlott le, de oka a minden latin-amerikai országra általában jellemző mély és megoldatlan válság volt. A kubai forradalom győzelme ugyanakkor a latin-amerikai jenki imperializmust kiszolgáló kormány politikájának csődjéről is tanúskodott, s mindez olyan korszakban történt, amikor világviszonylatban a kapitalizmus elleni történelmi harcban a világ színpadán az erőviszonyok újabb változása következett be — a szocializmus javára.

De Kuba plusz Chile — nem csupán egy számtani összeg tagjai. Ez dialektikus felhalmozódás. A spirál újabb fordulatához való közeledést jelent. Ezek az országok az antiimperialista mozgalom élcsapatát jelentik. A Peruban és más országokban elért sikerekkel a mozgalom újabb győzelmeket aratott, újjáéledt a munkások és népek harcának különböző formáiban. Ez forradalmunk új történelmi korszakának kiindulópontja és katalizátora. Szemben azoknak a véleményével, akik szerint a la-

tin-amerikai objektív körülmények között a nemzetek és a kapitalizmus közötti ellentétek a fontosak (a pekingi sémának megfelelően), a valóságban földrészünk valamennyi országa számára a társadalmi struktúra ellentmondásai voltak és maradnak a lényegesek és általánosak. E struktúra válságát a kapitalista fejlődés torzulásai idézték elő, amelyek az imperializmustól való függés, a kapitalizmus előtti korszak — helyenként félfeudális — csökevényei megőrzésének következményei. A latin-amerikai országokra a kapitalista társadalmi viszonyok a jellemzőek, de minden ország nagymértékben függ az imperializmustól. A történelmileg létrejött strukturális válság tehát társadalmi-gazdasági válság, és részleges reformokkal, „fokozatos fejlesztéssel" nem lehet megoldani. A krízis mindenekelőtt éles osztályharcban mutatkozik meg. Ebben részt vesz a nagyszámú proletariátus, mely sok országban gazdag szakszervezeti és mozgalmi hagyományokkal rendelkezik és a radikalizálódó középréteg. Ez a harc alkotórészévé válik a szélesedő nemzeti felszabadító mozgalomnak és a demokratikus jogokért folyó küzdelemnek. Egységbe ötvöződnek az egyre erősödő, harcos, antiimperialista érzelmek, a demokratikus tendenciák és az éles kapitalistaellenes fellépések.

A sok országban már kialakuló erős monopoltőke — elsősorban finánctőke —, amely szövetségre lép a nagybirtokosokkal és összefog a nagykereskedőkkel, az Egyesült Államok imperialista uralmának alapvető társadalmi támaszát jelenti. Ennek eredményeként a fenti jelenségek elmélyültek, az antiimperialista ellenzék még szorosabb összefüggésbe kerül a növekvő társadalmi polarizációval.

De annak érdekében, hogy ilyen körülmények között ne engedjük meg azt a leegyszerűsített szemléletet, amely átugorja a latin-amerikai forradalom demokratikus és nemzeti felszabadító szakaszait, és hogy ne felejtkezzünk el a forradalom megközelítésének bonyolultságáról és sokféle módjáról, ki kell emelnünk, hogy a nálunk lezajló forradalmi folyamat radikális jellegű. És ezt nemcsak a társadalomtudomány erősíti meg, hanem maga az élet. Az objektív valóság tendenciája a forradalom e két szakasza közötti dialektikus kapcsolatok megsokszorozása. A valóság tendenciája (ez azonban nem jelenti azt, hogy mindig így is zajlik le), hogy e két szakasz egyetlen történelmi folyamattá rövidüljön.

Meg kell jegyeznünk, hogy az ötvenes években forradalmunk objektív feltételeinek beérése egybeesett a világtörténelem fordulópontjával — a Szovjetunió és az egész szocialista világ nemzetközi szerepe megnövekedett, a kapitalista rendszer az általános válságnak harmadik szakaszához érkezett, folytatódott az imperializmus gyarmati rendszerének szétesése.

Mindezen jelenségek kölcsönhatása nyilvánvaló. A történelem kinevette az úgynevezett harmadik út koncepciójának követőit, s azoknak minden jelszavát és tézisét, akik a latin-amerikai forradalom specifikus sajátosságait megkísérelték szembeállítani azzal az úttal, amelyen a Szovjetunió és a szocialista tábor más országai haladtak. A latin-amerikai felszabadító mozgalom két legfontosabb, a hetvenes évek elején aratott győzelme része a szocialista világforradalomnak, és ugyanakkor kifejezi népeink haladó törekvését a függetlenségre, demokráciára, gazdasági fejlődésre, társadalmi igazságosságra és gyorsítja a forradalmi folyamatot. A kubai szocialista forradalom még egyszer igazolta: korunk mozgatóereje éppen az ilyen forradalom, amely a legradikálisabb eszközökkel felszabadít nemcsak a nemzeti elnyomás és a gazdasági elmaradottság, de azok okozója, az osztálykizsákmányolás alól.

Másodszor. A kubai forradalom győzelme és a chilei forradalmi események minden jelentőségük mellett sem merítik ki a kontinensen a felszabadítás egész folyamatát. A felszabadító mozgalom új társadalmi és politikai erők csatlakozásával szüntelenül szélesedik. Ez a mozgalom a forradalom elérésének sajátos útjait tárja fel, erről tanúskodik olyan kormányok létrejötte, amelyek gyökeres reformokat valósítanak meg, és megszabadulnak az imperialista parancsuralomtól (pl. Peruban, határozott terv szerint; Panamában, bizonyos vonatkozásokban, ha nem is elég határozottan; Ecuadorban; vagy az olyan haladó szellemű kormányok megalakulása, amint az Bolíviában történhetett). Az elmúlt évek tapasztalata azt mutatja, hogy a felszabadítási folyamathoz véglegesen csatlakoznak a hazafias érzelmű katonák is.

A forradalom útjainak sajátosságáról tanúskodik ugyanakkor a népi egység mozgalmainak legszélesebb körű, sokszínű formáinak megjelenése, a haladó antiimperialista frontok létrejötte (pl. Széles Front Uruguayban, az Argentinok Nemzeti Találkozója, az Új Erő Front Venezuelában, az egységmozgalmak Kolumbiában, Costa Ricában stb.).

A felszabadító mozgalmak fellendüléséről tanúskodik a proletariátus aktivizálódása, politikai szerepének növekedése, a lakosság középrétegei, a haladó értelmiség és diákság lázadó kedvének erősödése. Nemcsak nem kívánnak megbékélni az imperialista igával, de kétségbe vonják a nagytőke uralmának alapjait is, habár ezt néha nem teszik elég világosan. Ezeknek a folyamatoknak a visszatükröződését találhatjuk meg egyes egyházi körök pozitív fellépésében, és néhány más jelenségben is. Még 1970 végén, pártunk XX. kongresszusán hangsúlyoztuk, hogy azon történelmi harc fellendülésének vagyunk tanúi, melyet népeink a jenki, reakciós, nemzetellenes oligarchia imperializmusának igája alól való felszabadulásért folytatnak. A mozgalom jellemzői különbözőek, a társadalmi és politikai folyamat formái is mások és mások, s minden országban különböző fokon vesznek közvetlenül részt a munkásosztály és a népi tömegek a forradalmi irányvonal meghatározásában. De a forradalmi mozgás szakaszait, formáit és szintjeit, valamint a forradalomban részt vevő társadalmi és politikai erők osztálytartalmát jellemző különbségek ellenére ezek a mozgalmak a Latin-Amerikában létező reális valóságról, a minden antiimperialista mozgalomban jelentkező fontos stratégiai változásról tanúskodnak.

Nem szabad tehát elfelejtkezni az egész folyamat egyetlen alapvető és egymással kölcsönhatásban levő aspektusáról sem: sem a végső célról, sem a forradalom útjainak kiszélesítése mellett ennek radikális jellegéről, sem pedig fejlődésének sajátos lehetőségeiről.

Az első szempont figyelmen kívül hagyása a folyamat idealizálásához, a munkásosztály szerepének és az osztályharc élességének csökkenéséhez vezethet, annak az életfontosságú feladatnak az alábecsüléséhez, miszerint a pártot erősíteni kell, hogy az reális politikai erővé válhasson. A második szempont elhanyagolása megnehezíti mindannak az újnak a megértését, amely a forradalom kitörése során születik, megfoszthatja a proletariátust potenciális szövetségeseitől, elsősorban a radikális érzelmű kispolgárságtól és a diákságtól. Lenin zseniálisan azt tanácsolta, hogy magában az életben kell felfedezni a forradalom sokféle útját, s rámutatott, hogy minden forradalom „ravaszabb", mint ahogy az még a legtudatosabb élcsapatnak is először tűnik.

A demokratikus és antiimperialista hatalom kérdésének megoldása — ez a mai

Latin-Amerika konkrét történelmi feladata, de nemcsak mint elvi tétel, hanem mint a politikai taktika része. S amennyiben a beérő társadalmi-történelmi problémák gyors megoldást követelnek a forradalom megközelítése bonyolult folyamatának egyes pillanataiban, akkor az eseményeket demokratikus, forradalmi erők irányítják. A proletariátus és pártja valóságos politikai lehetőségei a mozgalom egyes szakaszaiban nem mindig felelnek meg a munkásosztály általános történelmi küldetésének. Ez nehezíti és bonyolítja a folyamat egészét. A demokratikus és antiimperialista átalakításért folyó harc, emellett a legkomolyabb erőfeszítések a munkásosztály és a nép egységének megteremtése és szerepének növelése a párt erősítése érdekében — jelen körülményeink között az egyetlen hatékony formula.

Ezt a feladatot a Latin-Amerikában és az egész világon létező új reális valóság figyelembevételével kell végrehajtani. A kubai példa, a chilei nép forradalmi tapasztalatának egész Latin-Amerikára gyakorolt hatása, egész munkás- és népi mozgalmunk szolidaritása, a Szovjetunió és más szocialista országok jelentős nemzetközi politikai szerepe mind fontosabbá válik. Azokban az országokban, ahol antiimperialista és demokratikus kormány van hatalmon, kedvező belső feltételek mellett mindezen tényezők közreműködhetnek a permanens forradalom kifejlődésében.

Ezért jelentettük ki pártunk XX. kongresszusán, hogy „Latin-Amerika sorsa fordulóján a történelem elénk állítja a legfontosabb feladatot: meg kell találnunk a forradalom elérésének lehetséges sajátos útjait, ki kell építenünk a munkásosztály és a tömegek, minden hazafias, demokratikus, haladó erő egységét."

Harmadszor. Az élet Latin-Amerikában a forradalmi harc két aspektusát erősítette meg: *a)* függetlenül a különböző országokra jellemző fejlődési ütemtől és fejlettségi szinttől, a forradalmi folyamat az egész kontinensen kibontakozott; *b)* a forradalmi megrázkódtatások az egész vizsgált történelmi korszakot — tehát az elmúlt két évtizedet — egyformán jellemzik, s arról tanúskodnak, hogy Latin-Amerikában a gazdasági, szociális és politikai ellentmondások a végsőkig kiéleződtek. Természetes az, hogy ebben az általános forradalmi folyamatban kifejezésre jutnak minden ország és terület sajátosságai, történelmi és politikai fejlettségük különböző szintjei, konkrét politikai feltételeik különbözősége, és azon tényezők ezrei, melyek meghatározzák a nemzeti sajátosságokat, valamint az osztály-erőviszonyok és a fejlődés útjainak egyre világosabban látható sokfélesége. De a különböző országok közös történelmi hagyományai, a társadalmi-gazdasági krízis hasonló okai, valamint a közös elnyomó, a jenki imperializmus ellen való harc, a küzdelem azellen, hogy Latin-Amerikát az imperializmus globális stratégiájának előmozdítására használják — mindezek a hatalmas tényezők sok tekintetben összekapcsolják országaink forradalmi folyamatát.

A jenki imperializmus tervszerű akciói szabta feltételek között — amelyek Latin-Amerika teljes nemzeti széttagoltságát mozdítják elő — kialakult népeink közös stratégiájának nyomatékos szükségessége, s nagy jelentőségre tett szert az egész kontinens forradalmi problémáinak egységes megközelítése. Megnő az egész kontinensen a demokratikus, antiimperialista munkásmozgalom egységének és szolidaritásának fontossága, mind a kölcsönös támogatás, mind pedig minden nép hazafias, forradalmi nevelése szempontjából. Ezért a felszabadító erők nemzeti stratégiai tervének kidolgozásánál nem lehet nem figyelembe venni az egész kontinens forradalmi képét a maga dialektikus megnyilvánulásában. Ugyanilyen oknál fogva annak szük-

ségessége, hogy minden problémát nemzeti pozícióból és a konkrét helyzetből kiindulva értékeljünk, nem zavarhatja a kontinens általános problémáinak megértését, hanem megkönnyíti azt. Annál is inkább, mert az amerikai imperializmus és szövetségesei, a reakciós katonai diktatúrák, a korrupt oligarchiák, stratégiájukban nem hagyják számításon kívül, hogy egy olyan kontinensen élünk, amelyet átfog a forradalmi mozgalom és az ádáz harc.

Nyilvánvaló, hogy nemcsak balgaság, de bűn is lenne arra törekedni — ilyen előfeltételekből kiindulva —, hogy egységesítsük pártjaink feladatát és taktikáját, elfelejtkezve a nemzeti sajátosságokról, minden nép sajátos útjáról, külön történelmi múltjáról, minden ország jelenlegi erőviszonyairól.

Előre látható, hogy ezeknek az erőknek a harca, amely Latin-Amerikában mindig komoly, súlyos és általában véres volt, a jövőben is tele lesz kemény megpróbáltatásokkal. A jenki imperializmus a legkegyetlenebb önkényre támaszkodva semmiféle bűnténytől nem riadt és nem riad vissza, hogy megkísérelje megzavarni a felszabadulás folyamatát. A Bolíviában nemrég bekövetkezett reakciós fordulat, a reakció Chile ellen irányuló jelenlegi ádáz kampánya ismét megmutatja, milyen nehéz, meglepetésekkel tele utat kell még végigjárnunk. Kivégzések, kínvallatások, az igaz ügy győzelméért való harcban vérüket és életüket nem kímélő harcosok üldözése, túlzsúfolt börtönök, fasiszta hordák szervezése és a szisztematikus politikai terror egy sor országban, a forradalmárok elpusztítása, ami a jenkik és az őket kiszolgáló „gorillák" speciális taktikája (mint ez nemrégiben Guatemalában történt), mindez nyilvánvalóvá teszi számunkra a felelősséget, a nehézségeket, a kontinens körülményeiből adódó problémákat.

Ebből fakad számunkra a sürgető feladat: meg kell keresnünk az egység, a harcos szolidaritás lehetőségét, minden párt, minden demokratikus, antiimperialista erő, a munkásmozgalom és kontinensünk más tömegmozgalmai, de elsősorban kommunista pártjai között.

A szolidaritás, amely mindenekelőtt nemzetközi kötelesség, minden nép és azok felszabadító mozgalma védelmének elidegeníthetetlen része.

Teljesen jogosan jegyezték meg, hogy Latin-Amerika olyan kontinens, ahol a forradalmi folyamat gyors ütemben fejlődik, s hogy a néhány balsiker és bukás ellenére, amely bizonyos mértékig minden történelmi konfrontáció velejárója, a forradalmi mozgalom Latin-Amerikában még nem érte el a csúcsot.

Latin-Amerikában kialakulóban vannak azok a körülmények, amelyek között objektíve beérnek, vagy már beértek a forradalom előfeltételei, amikor egymás után játszódnak le a társadalmi és politikai viharok, amikor az imperializmusnak és az uralkodó osztályok kormányainak leszűkülnek a társadalmi és ideológiai alapjai, amikor a reformista csodaszerek gyorsan elvesztik az erejüket, amikor az új társadalmi rétegek kiszélesítik a forradalom áradatát, amikor a politikai labilitás, amelynek materiális oka a társadalmi, gazdasági válság elmélyülésében gyökerezik, jellemzővé válik a mindennapi valóságra, jóllehet ennek a labilitásnak részét képezik az uralkodó osztályok antidemokratikus törekvései és ennek szélsőséges megnyilvánulásai — egyrészt a „gorillák" gyakori puccsai, másrészt viszont a munkás- és népi akciók fellendülése.

Ilyen körülmények között egyik vagy másik országban újra és újra jelentkeznek a forradalmi válságok. Egyes esetekben azok új politikai helyzetet teremtettek, de

csak korlátozott lehetőségekkel, mert az élcsapat erői nem voltak képesek megragadni a hatalmat. Más esetekben ezek az erők vereséget szenvedtek a felkelés és demokratikus harc után, mivel a munkás és népi mozgalom képtelen volt végigvinni a folyamatot.

Az elmúlt évtizedekben a harc számos formája alakult ki — sztrájkok és utcai harcok, diák és népi tömegmegmozdulások, különböző jellegű partizánmozgalmak, a demokratikus érzelmű katonák felkelései, tömeges népi megmozdulások (mint a Dominikai Köztársaságban vagy Bolíviában), legális és illegális, parlamentáris és parlamenten kívüli társadalmi és politikai harc, fegyveres ütközetek. A munkás és népi tömegek megmozdulásai különleges méreteket öltenek, különösen Uruguayban és Argentínában.

Ilyen körülmények között az élet új és fontos feladatokat állít Latin-Amerika forradalmi élcsapata elé. Megköveteli az elmúlt évtizedek gazdag tapasztalatainak kimerítő eszmei és politikai értékelését, azon utak elmélyítését és kiszélesítését, melyek a munkás és népi tömegek egységéhez vezetnek, a marxista—leninista eszmék szerepének növelését, a kommunista párt megerősítését, hogy az minden országban reális politikai erővé és a munkásosztály és a tömegek élcsapatává váljon. Pártunk számára az elmúlt évtized a próbálkozások éveit jelentette. Minden nehézség, a magától értetődő megtorpanások és elkedvetlenedés ellenére a latin-amerikai kommunista mozgalom egészében megerősödött, résztvevőinek száma megnőtt, politikai hatása erősödött. Népeink számára a hetvenes évek meghatározók lesznek. A harc pártunktól bölcsességet, előrelátást, bátor harci tevékenységet, szent kötelessége teljesítését követeli.

Pravda, 1973. február 20.

Salvador Allende / Sem bűn, sem erőszak nem állíthatja meg a társadalmi folyamatokat

ALLENDE UTOLSÓ BESZÉDE AZ OSTROMLOTT MONEDA-PALOTÁBAN 1973. SZEPTEMBER 11.

Napjaink egyik legdrámaibb dokumentumát tesszük közzé az alantiakban. E beszéd elmondóját, Salvador Allendét, az egész világ ismeri; könyvünk előző lapjain is szerepelt már. A beszédet nemcsak körülményei tették drámaivá, hanem az a tömörség is, amivel egész korszak leckéjét fogalmazza meg egy már a halálba induló, de magát meg nem adó, életművével számot vetni tudó államférfi. Beszédéből történelmi kísérletéből levont saját tanulságait is, de a jövőben — a halála után következő jövőben — való hitét és ennek rugóit is megismerjük. A tömör beszéd a chilei ellenforradalom első, szubjektív és tragikus, de egyben okkereső elemzése is. S mint ilyent tekintjük e könyv lapjaira kívánkozónak, eszmei-elméleti mélységű és igényű írásnak.

Honfitársak!

Alighanem ez az utolsó alkalom, amikor szólhatok hozzátok. A légierő bombázta a Portales Rádió és a Corporacion Rádió adótornyait. Szavaimban nincsen keserűség, csak csalódottság és azokat sújtják erkölcsileg, akik megszegték esküjüket: chilei katonákat, felkapaszkodott lázadó parancsnokokat, az önmagát kinevező Merino admirálist, a megvetni való Mendoza urat, aki még tegnap is kinyilvánította hűségét és ragaszkodását a kormányhoz, ma pedig a csendőrség főparancsnokává avatta magát.

Ezekkel a tényekkel szemben nem mondhatok mást a dolgozóknak: én nem mondok le! Ebben a történelmi helyzetben életemmel fizetem vissza a nép hűségét, és azt mondom a népnek: biztos vagyok abban, hogy a chileiek ezreihez és ezreihez méltó öntudatnak a magvát, amelyet elültettünk, nem tudják kiirtani. Övék az erő, eltiporhatják ezt a magot, de sem a bűn, sem az erőszak nem állíthatja meg a társadalmi folyamatokat. A történelem a miénk és a népek alakítják.

Hazám dolgozói!

Szeretném megköszönni nektek a hűséget, amelyet mindig tanúsítottatok, a bizalmat, amellyel egy olyan embert ajándékoztatok meg, aki csak tolmácsa volt az igazság hatalmas vágyának, aki szavát adta, hogy tiszteletben fogja tartani az alkotmányt és a törvényt, és így is tett. Ebben az elhatározó pillanatban, az utolsóban, amikor szólhatok hozzátok, az a kívánságom, hogy okuljatok a leckéből: a reakcióval szövetkezett külföldi tőke, az imperializmus teremtette meg a légkört ahhoz, hogy a fegy-

veres erők szakítsanak hagyományaikkal, amelyekre Schneider tábornok tanította őket, és amelyeket újra megerősített Araya őrnagy, mindketten annak a társadalmi rétegnek az áldozatai, amely ma odahaza várja, hogy mások visszaszerezzék számára a hatalmat, hogy tovább őrködhessen javai és kiváltságai felett.

Külön szólok földünk egyszerű asszonyához, a parasztasszonyhoz, aki hitt bennünk, a munkásnőhöz, aki még többet dolgozott, az anyához, aki tudta, hogy gondoskodunk gyermekeiről.

Hazánk szakembereihez szólok, a hazafias szakemberekhez, akik alig pár napja felvették a munkát, hiába lázították őket a szakmai testületek, ezek az osztályszervezetek, azoknak az előnyöknek a védelmezői, amelyekhez a tőkés társadalom csak keveseket juttat.

Az ifjúsághoz szólok, azokhoz, akik énekeltek, akik vidámságukat és harci szellemüket adták nekünk.

A chilei férfihoz szólok, a munkáshoz, a paraszthoz, az értelmiségihez. Azokhoz, akiket üldözni fognak, hiszen hazánkban a fasizmus már órák óta jelen van: a terrorcselekményekben, a hidak és vasútvonalak felrobbantásában, a légi közlekedés megakadályozásában, az olaj- és gázvezetékek lerombolásában.

(Itt néhány mondatnyi szöveget érthetetlenné tett a lövések, robbanások zaja.)

...a történelem fog ítéletet mondani felettük.

Valószínűleg a Magallens Rádiót is el fogják hallgattatni, és nyugodt csengésű hangom nem jut el hozzátok. Mit se számít. Akkor is hallani fogtok engem. Mindig veletek leszek. Legalábbis emlékem, egy olyan ember emléke, aki hű volt a dolgozók hűségéhez.

A népnek védekeznie kell, de nem áldozhatja fel magát. A népnek nem szabad hagyni, hogy eltapossák, halomra lőjék, de nem is alázkodhat meg.

Hazám dolgozói!

Bízom Chilében és jövőjében. Az utánunk jövők majd felülemelkednek ezen a sötét és keserű pillanaton, amelyben — úgy látszik — az árulás kerekedett felül. Továbbra se felejtsétek el, hogy inkább előbb, mint később kitárulnak a széles utak, amelyeken a szabad ember egy jobb társadalom felépítése felé halad.

Éljen Chile! Éljen a nép! Éljenek a dolgozók!

Ezek utolsó szavaim és biztos vagyok abban, hogy áldozatom nem lesz hiábavaló. Biztos vagyok abban, hogy legalábbis erkölcsi leckéül szolgál, ítéletként a hitszegés, a gyávaság és az árulás felett.

Hangfelvétel.

Fidel Castro / Ha nem volna Szovjetunió, nem lehetne vége a kolonializmusnak

FELSZÓLALÁS AZ EL NEM KÖTELEZETT ORSZÁGOK ALGÍRI ÉRTEKEZLETÉN, KIS RÖVIDÍTÉSSEL 1973. SZEPTEMBER

Fidel Castro Ruz (szül. 1927) a kubai forradalom és a kubai szocialista állam vezetője, a Kubai Kommunista Párt első titkára. A forradalmi demokratának indult Castrót saját történelmi tapasztalatai, forradalmi tevékenységének logikája vitte mind közelebb a marxista eszmékhez. Még nem vallotta magát marxistának, amikor — 1956 decemberében — kis gerillacsapatával partra szállt Kubában, hogy elkezdje a felszabadítási harcot a Batista-diktatúra ellen. Hősies harccal, a tömegek mind erősödő támogatásával 1959. január 1-én győzelmesen véget ér a fegyveres harc, felszabadul az ország. Kuba fokozatosan áttér a szocialista építés előfeltételeinek megteremtésére, és Castro forradalmi mozgalma rövidesen egyesül a kubai kommunista mozgalommal; Castro 1961-től az egyesült pártnak — amely 1965-ben veszi fel a Kuba Kommunista Pártja nevet — első titkára. A kubai forradalomnak, az első győztes latin-amerikai szocialista forradalomnak nagy jelentősége rendkívüli fontosságúvá teszi Fidel Castro szerepét a nemzeti felszabadító forradalmi mozgalmakban. Elméleti munkásságát elsősorban nagy hatású és főleg a kubai helyzettel foglalkozó elemző beszédei jelentik. Itt közölt felszólalása nemzetközi jelentőségű: érvektől gazdag cáfolata annak a fejlődő országokban és a fejlődő országok felé terjesztett hamis elméletnek, amely a Szovjetuniót és a szocialista országokat egy kalap alá vonja az amerikai imperializmussal, hol „szociálimperialista" hatalomként, hol „szuperhatalomként", hol fejlett országként állítva szembe a fejlődő országokkal. Az elmélet maga burzsoá indíttatású, de a fejlődő országok vitájában ott húzódik a Kínai Kommunista Párt ekkor már néhány esztendeje követett éles szovjetellenes vonalának a hatása. Castro beszéde így egyszerre visszautasítása mind a burzsoá, mind a maoista „elméletnek", bár közvetlen válaszként azoknak szól, akik — mint a tunéziai Burgiba, a líbiai Kadhafi — ezt az elméletet az algíri konferencián az el nem kötelezett országok soraiban népszerűsíteni akarták. A probléma nemzetközi hordereje és általában a fejlődő országok kérdéséhez való kapcsolódása miatt tartottuk indokoltnak Castro beszédét is szerepeltetni gyűjteményünkben, annak ellenére, hogy Kuba nem a „fejlődő országok", hanem a szocialista országok egyike. Az el nem kötelezettek mozgalmában való részvételét gyarmati múltja és egyben a nemzetközi paktumok egyikéhez sem tartozása indokolja.

Valamennyi forradalmár kötelessége, hogy bátran nézetei védelmére keljen és ezt szándékozom itt is tenni, a lehető legrövidebben, mivel nem akarok másfél óra hosszat beszélni, tiszteletben tartva a többiek jogát is ahhoz, hogy szóljanak ezen az értekezleten.

Szó esett ezen az értekezleten a világ többféle felosztásáról. Számunkra a világ tőkésországokra és szocialista országokra oszlik, imperialista országokra és újgyarmatosított országokra, gyarmatosító országokra és gyarmatosított országokra, reakciós országokra és haladó országokra; vagyis olyan kormányokra, amelyek az imperializmust, a kolonializmust, a neokolonializmust és a rasszizmust támogatják, és olyan kormányokra, amelyek szemben állnak az imperializmussal, a kolonializmussal, a neokolonializmussal és a rasszizmussal.

Mi ezt alapvetőnek tartjuk az elkötelezettség és az el nem kötelezettség kérdésében, mivel semmi sem menthet fel bennünket legfőbb kötelességünk alól, hogy erélyesen harcoljunk azon bűnök ellen, amelyeket elkövettek és elkövetnek az emberiség ellen.

Az el nem kötelezettek mozgalma vitathatatlanul erősödött és ez elégedettséggel tölt el bennünket, mert például Latin-Amerika esetében három állam — Peru, Chile és Argentína — jelenléte az ezekben az országokban végbement haladó jellegű politikai változásoknak köszönhető. De a minőség, nem pedig a mennyiség kell hogy számítson ennek a mozgalomnak a céljai szempontjából, ha valóban azt akarjuk, hogy erkölcsi és politikai erővel rendelkezzünk a világ népei előtt. Ellenkező esetben az a veszély fenyeget bennünket, hogy a reakciós erők beférkőznek a mozgalomba, eltorzítják annak célkitűzéseit, és jóvátehetetlenül elvész az el nem kötelezett országok egysége és tekintélye.

Bár az általunk képviselt országok érdekeivel kapcsolatos gazdasági kérdések jogosan és szükségszerűen nagy súllyal esnek latba, tevékenységünk alapvető tényezői most is az általunk vallott politikai nézetek, és azok maradnak a jövőben is a döntő tényezők.

Ezen a téren, a politika terén az értekezlet előkészítésének hónapjaiban megfigyelhető volt az az irányzat, amely ügyünk rovására és kizárólag az imperializmus érdekeinek javára szembe akarja állítani az el nem kötelezett országokat a szocialista táborral.

A kapitalizmus teoretikusai által táplált elmélet, amely szerint két imperializmus létezik, egyik az Egyesült Államok, a másik pedig állítólag a Szovjetunió vezetésével, néha szándékosan, néha pedig a történelem és a mai világ valóságának nem ismerete miatt visszhangra talált az el nem kötelezett országok szóvivői és vezetői körében. Ehhez persze hozzájárulnak azok, akik állítólagos forradalmi álláspontjukból kiindulva sajnálatos módon elárulják az internacionalizmus ügyét.

Az értekezlet alkalmából kidolgozott bizonyos politikai és gazdasági dokumentumokban ilyen vagy olyan formában és különböző árnyalatokban felüti a fejét ez az irányzat. A kubai forradalmi kormány minden körülmények között határozottan szembeszáll és szembe fog ezzel szállni. Éppen ezért tartjuk kötelességünknek, hogy alapvető kérdésként foglalkozzunk itt ezzel a kényes témával.

Néhányan, nyilvánvaló történelmi igazságtalansággal és hálátlansággal, megfeledkezve a való tényekről és arról a mély és áthidalhatatlan szakadékról, amely az imperialista rendszer és a szocializmus között tátong, megpróbálnak nem tudomást

venni azokról a dicsőséges, hősies és rendkívüli szolgálatokról, amelyeket a szovjet nép tett az emberiségnek, mintha a második világháborúig a világra kényszerített hatalmas gyarmati rendszer széthullásának, a gyarmattartó országok által azelőtt közvetlenül leigázott népek tucatjai és tucatjai felszabadulását lehetővé tevő feltételeknek, a kapitalizmus eltűnésének a világ széles területeiről és az imperializmus kielégíthetetlen mohóságát és agresszív szellemét kordában tartó erők létrejöttének — mintha mindezeknek egyáltalán semmi köze sem volna a dicsőséges októberi forradalomhoz.

Hogyan lehet imperialistának nevezni a Szovjetuniót? Hol vannak monopolista vállalatai? Hol vesz részt multinacionális társaságokban? Milyen ipari létesítményei, milyen bányái, milyen olajlelőhelyei vannak a gyengén fejlett világban? Melyik munkást zsákmányolja ki a szovjet tőke Ázsia, Afrika vagy Latin-Amerika bármelyik országában?

A gazdasági támogatás, amelyet a Szovjetunió Kubának és sok más országnak nyújt, nem más népek kizsákmányolt munkásainak verejtékéből és áldozatából keletkezett, hanem a szovjet dolgozók verejtékéből és áldozatából.

Egyesek felróják azt, hogy az emberi történelem első szocialista állama katonai és gazdasági hatalommá vált. Mi, a gyengén fejlett és kiszipolyozott országok nem róhatjuk ezt fel. Az októberi forradalom és a szovjet nép halhatatlan hősiessége nélkül — amellyel előbb ellenállt az imperialista blokádnak és intervenciónak, később pedig szétverte a fasizmus agresszióját és húszmillió halott árán eltaposta a fasizmust, amellyel hihetetlen erőfeszítések és hősiesség révén kifejlesztette technikáját és gazdaságát, jóllehet egyetlenegy dolgozó munkáját sem zsákmányolta ki a Föld semelyik országában, mindezek nélkül — egyáltalán nem vált volna lehetségessé a kolonializmus vége, nem alakulhattak volna ki a világnak azok az erőviszonyai, amelyek annyi népnek a felszabadulásért vívott hősies harcát segítették elő.

Egy percre sem szabad elfeledkeznünk arról, hogy azok a fegyverek, amelyekkel Kuba eltaposta a Playa Girón-i[1] zsoldosokat és megvédte magát az Egyesült Államoktól; amelyek az arab népek kezében feltartóztatják az imperialista agressziót; amelyeket az afrikai hazafiak használnak a portugál kolonializmus ellen; és amelyeket a vietnamiak markoltak hősies, rendkívüli és győzedelmes harcukban, a szocialista országokból, elsősorban a Szovjetunióból érkeztek.

Maguknak az el nem kötelezett országoknak a határozatai segítenek bennünket abban, hogy megértsük, hol húzódik ma a nemzetközi politika választóvonala.

Melyik államot ítélték el ezek a határozatok Belgrádtól Lusakáig[2] Vietnam és egész Indokína elleni agressziójáért? Az imperialista Egyesült Államokat. Kit vádolunk azzal, hogy felfegyverezte, segítette és még ma is támogatja az agresszor Izrael Államot az arab országok elleni ragadozó háborújában és azoknak a területeknek a kegyetlen megszállásában, ahol a palesztinaiaknak lenne joguk szabadon élni? Az Egyesült Államok imperializmusát. Ki ellen tiltakoztak az el nem kötelezett

[1] Lásd könyvünk 239. oldalán az 1. sz. lábjegyzetet.

[2] *Belgrádtól Lusakáig:* utalás az el nem kötelezett államoknak az algírit (amelyen Castro e beszéde elhangzik) megelőző nemzetközi értekezleteire: ezek 1961-ben Belgrádban, 1964-ben Kairóban és 1970-ben a zambiai Lusakában kerültek megrendezésre; ezért az 1973. szeptemberi algíri értekezletet az el nem kötelezett országok *negyedik* értekezletének is nevezik.

országok a Kuba elleni invázió és blokád miatt, a Dominikai Köztársaság elleni intervenció miatt, és a támaszpontok fenntartása miatt Guantánamóban, Panamában vagy Puerto Ricóban, az ott élő népek akarata ellenére? Ki állt Lumumba meggyilkolása mögött? Ki támogatja Amilcar Cabral gyilkosait? Kik járulnak hozzá egy rasszista fehér állam fenntartásához Zimbabwében és segítenek abban, hogy Dél-Afrika a félrabszolgaság körülményei között tartott néger férfiak és nők rezervátumává váljék? Mindezekben az esetekben ugyanaz az észak-amerikai imperializmus a vétkes, amely a portugál kolonializmust is támogatja Bissau-Guinea és a Zöld-foki-szigetek, Angola és Mozambik népeivel szemben.

Amikor határozataink elősorolják azt a sok millió dollárt, font sterlinget, frankot vagy márkát, amely kiszipolyozó befektetések vagy előnytelen kölcsönök következtében évente elhagyja a fejlődésben levő országokat, az imperializmust ítéljük el és nem egy másik társadalmi rendszert. Nem lehet a valóságot kétértelmű megfogalmazásokkal helyettesíteni.

Minden olyan kísérlet, amely az el nem kötelezett országokat szembe akarja állítani a szocialista táborral, mélyen ellenforradalmi, és egyedül és kizárólag az imperialista érdekeknek kedvez. Ál-ellenséget kitalálni — ennek csak egyetlen célja lehet: mentegetni a valódi ellenséget.

Az el nem kötelezettek mozgalma sikerének és jövőjének az a záloga, ha nem hagyja, hogy az imperialista ideológia a sorai közé férkőzzön, megzavarja és félrevezesse. Csak a világ valamennyi haladó ereje közötti legszorosabb szövetség adhatja meg nekünk azt az erőt, amely nélkül nem győzhetjük le az imperializmus, a kolonializmus, a neokolonializmus és a rasszizmus még mindig hatalmas erőit, és nem harcolhatunk sikeresen azért, hogy megvalósítsuk az igazságot és a békét, amelyre a világ valamennyi népe vágyik.

Tekintettel a fejlett tőkésországok szorongató és egyre növekvő energia- és nyersanyagszükségleteire, amelyek kielégítése nélkül nem tudják fenntartani a maguk teremtette képtelen fogyasztói társadalmat, az imperializmus ismét darabokra szabdalná a világot, új háborúk sújtanák az emberiséget, és sok független ország, amely ma részt vesz ebben a mozgalomban, még csak nem is létezne, ha nem lenne az a hatalmas feltartóztató erő, amelyet a szocialista tábor jelent. Jelenleg is elszánt hívei vannak az Egyesült Államok vezető köreiben annak, hogy katonailag be kell avatkozniuk a Közel-Keleten, ha az üzemanyag-szükségletek megkövetelik.

Ha megfosztjuk magunkat a szocialista tábor barátságától, akkor meggyengítjük magunkat és kiszolgáltatjuk magunkat az imperializmus még mindig hatalmas erőinek. Ez esztelen stratégia lenne és súlyos politikai rövidlátásról tanúskodna.

Latin-Amerika gondterhelten figyeli, ahogyan Brazília, az Egyesült Államok védnöksége alatt, olyan fegyveres hatalmat épít ki, amely jóval meghaladja azt, amire kormányzóinak szükségük van a katonai brutalitás, a gyilkosságok, a kínzás és a börtön alkalmazásához saját népe ellen; nyilvánvalóan az a cél, hogy egy az észak-amerikai imperializmus szolgálatában álló katonai enklávé jöjjön létre Latin-Amerika szívében. A brazil kormány, amely az Egyesült Államok mellett részt vett a Santo Domingo elleni inváziőban és ugyancsak bűnrészes volt a bolíviai haladó kormány megdöntésében, nemrégiben pedig hozzájárult egy reakciós diktatúra megteremtéséhez Uruguayban, nemcsak az Egyesült Államok eszköze, hanem fokozatosan imperialista állammá válik. Ma pedig már megfigyelőt küldött erre az értekezletre, csak-

úgy, mint Bolívia. Reméljük, hogy ilyen kormányokat, amelyek alatt még földrészünk néhány népe senyved, sohasem fogadnak be az el nem kötelezettek mozgalmába.

Sok szó esett itt a Délkelet-Ázsiában és a Közel-Keleten uralkodó helyzetről, a portugál kolonializmus által elnyomott és kiszipolyozott népekről, a Dél-Afrikában, Zimbabwében és Namíbiában folyó brutális faji elnyomásról.

A jenki imperializmus továbbra is támogatja a dél-vietnami neokolonialista rendszert, amely nem hajlandó teljesíteni a párizsi megállapodásokat; támogatja Lon Nol kambodzsai bábrendszerét. Izrael gúnyt űz az Egyesült Nemzetek határozataiból és megtagadja az erőszakkal elfoglalt területek visszaadását. Portugália, az Egyesült Államok és a NATO támogatásával semmibe veszi a világközvéleményt és a nemzetközi szervezetek ellene hozott határozatait. A fajüldöző kormányok nemcsak fokozzák az elnyomást, hanem más afrikai államokat is fenyegetnek.

Ez az a keserű és felháborító valóság, amely próbára teszi az el nem kötelezett országok erejét, egységét és harci elszántságát. Több mint 70 ország vezetője és képviselője gyűlt itt össze. Fogadjunk el konkrét intézkedéseket és határozatokat, hogy elszigeteljük és megsemmisítsük az agresszorokat! Támogassuk elszántan és határozottan a megtámadott arab népeket, a hős palesztinai népet, a Bissau-Guinea és Zöld-foki-szigetek, Angola és Mozambik függetlenségéért harcolókat! Dél-Afrika, Zimbabwe és Namíbia elnyomott népeit! Harcoljunk következetesen az imperialista országok ellen, amelyek támogatják és fedezik ezeket a bűnöket. Ismerje el valamennyi el nem kötelezett ország a Dél-Vietnami Ideiglenes Forradalmi Kormányt, és adjunk meg számára minden támogatást, ami erőnkből telik, hogy harcolhasson a párizsi megegyezések teljesítéséért! Álljunk a laoszi és kambodzsai hazafiak mögé! S a világon semmilyen erő sem tudja majd megakadályozni, hogy megoldjuk azokat a problémákat, amelyek népeinket a Közel-Keleten, Afrikában és Délkelet-Ázsiában sújtják!

A határozottság, amelyet e problémákkal szemben tanúsítunk, lesz az el nem kötelezett országok mozgalma valódi erejének és igazi mélységének fokmérője. Kuba a lehető leghatározottabban támogatni fogja az ilyen értelemben hozott határozatokat, még ha vérünkkel kell is hozzájárulnunk!

Nem lehet nem beszélnünk a Vietnami Demokratikus Köztársaságról. Ez az ezerszer is hősies nép a legpusztítóbb agressziós háborút szenvedte el; bombák tonnáinak millióit hajították gazdasági létesítményeire, városaira, falvaira, iskoláira és kórházaira. Az imperialista agresszió ellen folytatott önfeláldozó és győzelmes harca az egész emberiség érdekeit szolgálta. Nem elégedhetünk meg puszta rokonszenvnyilvánítással. Jelenleg ez a csodálatra méltó ország az újjáépítés nehéz feladatával néz szembe. Azt javasoljuk az el nem kötelezett országoknak, vegyünk részt Észak-Vietnam újjáépítésében úgy, hogy közülünk minden egyes ország erőihez mérten járul hozzá ehhez. Ez új és forradalmi dimenziót adna az el nem kötelezett országoknak a nemzetközi szolidaritás terén.

Az el nem kötelezett országoknak szolidaritást kell vállalniuk Zambiával és Tanzániával a dél-afrikai és rhodesiai agresszióval szemben. Ugyancsak szükség van arra, hogy az el nem kötelezett országok támogassák a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságot a koreai nép békés újraegyesítéséért tett erőfeszítéseiben; hogy teljes mértékben a panamai nép mellett álljunk a csatornaövezet feletti szuverenitása visszaszerzéséért folytatott igazságos harcában; hogy szolidaritásunkról biztosítsuk a chi-

lei népet az imperialista összeesküvéssel szemben; hogy mindannyian támogassuk Argentína jogos igényét a Falkland-szigetek bitorolt területére és megvédjük Puerto Rico népének jogát a teljes függetlenséghez.

Országunknak el kell tűrnie területének egy darabján egy jenki támaszpont megalázó jelenlétét, amelyet csak az erőszak tart fenn, az Egyesült Államok kíméletlen és bűnös gazdasági blokádjával szembe néző népünk egységes akarata ellenére. Ennek ellenére népünk nem inog meg és sikeresen halad előre a szocializmus építésében, magának az Egyesült Államoknak a tőszomszédságában. Országunk azért tudott kitartani, mert igazi forradalmat hajtott végre, amely gyökeresen felszámolta az ember ember általi kizsákmányolásának minden formáját, és ennek talaján emelkedett harci szellemet, szilárd és megbonthatatlan egységet teremtett.

Ha valóban fel akarunk szabadítani egy országot az imperialista kizsákmányolás alól, fel kell szabadítani a népet azalól is, hogy a feudalisták, a földesurak, az oligarchák és a legkülönfélébb társadalmi élősködők elrabolhassák munkájának gyümölcsét.

Az Önök szolidaritását kérjük a kubai nép számára is.

Ha a szocialista országokkal való megegyezés létfontosságú tényezője győzelmünknek, úgy a függetlenségükért és fejlődésükért harcoló népek egysége elengedhetetlen feltétele annak. Támogatunk minden olyan, az értekezlet elé terjesztett különböző indítványokban szereplő megnyilatkozást, amely az el nem kötelezettek egységesebb fellépését szorgalmazza a nemzetközi élet fő kérdéseiben; nyugtalanít azonban bennünket, sőt, mi több, felháborít, hogy egy olyan jelentős vezetőnek, mint Sékou Touré, nem csupán a portugál kolonialistákkal szemben kell védekeznie, hanem éppen a gyengén fejlett Afrikán, saját Afrikáján belüli szervezett összeesküvésekkel szemben is.

Nem tudunk igazán bízni bizonyos egységet hirdető és egységet követelő nyilatkozatokban, amikor látjuk, hogy a Kongói Népi Köztársaság és a Szomáliai Köztársaság sem mentes más afrikai erők fenyegetéseitől, és amikor tudomásunk van arról, milyen nehézségekbe kerül a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság forradalmi rendszerének leküzdeni azokat a támadásokat, amelyeknek eredetét Washingtonban kell keresni, de amelyeket kevésbé távoli területekről hajtanak végre ellene.

Ez újra csak azt bizonyítja, hogy a mi valódi egységünk nem valamiféle esetenként változó el nem kötelezettségtől függ, hanem egy mélyebb és állandó azonosságtól: attól, amely a forradalmi elvekből, a közös antiimperialista programból és az alapvető és döntő társadalmi átalakulásokra való törekvésből fakad.

Ez Kuba álláspontja. Bizonyára nem minden itt jelenlevő vezető osztja az általam imént kifejtett szempontokat, én azonban teljesítettem azt a kötelességemet, hogy a mindannyiuk iránti tisztelettel és megbecsüléssel fejtsem ki ezeket a nézeteket.

Köszönöm a figyelmüket.

Granma, 1973. szeptember 8.
Magyarul megjelent:
Nemzetközi Szemle, 1974. 2. sz.

FÜGGELÉK

Az imperializmus elleni harc feladatai a jelenlegi szakaszban, s a kommunista és munkáspártok, az összes antiimperialista erők akcióegysége

ELFOGADTA A KOMMUNISTA ÉS MUNKÁSPÁRTOK NEMZETKÖZI TANÁCSKOZÁSA. RÉSZLETEK 1969. JÚNIUS 17.

A kommunista és munkáspártok 1957-ben és 1960-ban Moszkvában megrendezésre került tanácskozása dokumentumainak a nemzeti felszabadító mozgalmakkal és a fejlődő országokkal foglalkozó állásfoglalásait könyvünk bevezető tanulmányában röviden ismertettük. Az alantiakban az 1969-es tanácskozás okmányából idézzük a fejlődő országokkal foglalkozó főbb részleteket.

Az emberiség olyan helyzetben lépett évszázadunk utolsó harmadába, amelyben éleződik a haladás és a reakció, a szocializmus és az imperializmus erőinek történelmi párharca. E párviadal küzdőtere az egész világ, a társadalom életének valamennyi fő területe: a gazdaság, a politika, az ideológia és a kultúra...

A nemzeti felszabadító mozgalom elleni harcában az imperializmus egyfelől makacsul védelmezi a gyarmati rendszer maradványait, másfelől a neokolonializmus módszereivel próbálja megakadályozni a fejlődő államok és a nemzeti szuverenitásukat kivívott országok gazdasági és társadalmi haladását. E célja érdekében támogatja a reakciós köröket, gátolja az elmaradott társadalmi struktúrák felszámolását, s igyekszik megnehezíteni, hogy ezek az országok a szocializmus, vagy a szocialista távlatot nyitó haladó, nem-kapitalista úton fejlődjenek. Az imperialisták olyan gazdasági megállapodásokat és katonai-politikai paktumokat kényszerítenek ezekre az államokra, amelyek csorbítják szuverenitásukat, a tőkekivitel, a nem egyenjogú kereskedelmi feltételek, az árakkal és a valutaárfolyamokkal kapcsolatos manipulációk, kölcsönök segítségével, valamint az úgynevezett segély különféle formái és a nemzetközi pénzügyi szervezetek nyomása útján pedig kizsákmányolják őket.

Tovább mélyül a szakadék a magasan fejlett kapitalista államok és a tőkés világ nagyobb részét kitevő kevésbé fejlett tőkésországok között; sok ilyen országban súlyos probléma az éhség. Az imperializmus ösztönzi a reakciós nacionalizmust, ezáltal súrlódásokat idéz elő a fejlődő országokon belül és széthúzást támaszt közöttük. Megkísérli, hogy ezekben az országokban az antikommunizmus segítségével megossza a forradalmárokat és elszigetelje őket legjobb barátaiktól: a szocialista államoktól és a tőkésországok forradalmi munkásmozgalmától.

Az imperializmus a katonai-politikai tömbök és az idegen területeken levő támaszpontok felhasználásával a gazdasági nyomás és a kereskedelmi blokád eszközeivel

feszültséget tart fenn a világ több térségében. Pénzbeli és politikai támogatást ad a reakciós szervezeteknek, fokozza a politikai nyomást. Az imperializmus beveti minden fegyverét: a fegyveres intervenciókat, a kegyetlen megtorlásokat — különösen ott, ahol a harc a legélesebb formákat ölti, és ahol a forradalmi erők fegyveresen küzdenek —, az ellenforradalmi összeesküvéseket, a reakciós és fasiszta államcsínyeket, a provokációt és zsarolást...

A gyarmati rendszer összeomlása jelentős mértékben gyengítette az imperializmus hadállásait. *A legutóbbi évtizedben tovább növekedett az ázsiai, afrikai és latinamerikai népek imperialistaellenes mozgalmának szerepe a világforradalmi folyamatban.* Egyes országokban ez a mozgalom antikapitalista tartalmat kap.

Ázsia és Afrika sok országában a nemzeti felszabadító mozgalom új szakaszába lépett. Ezeken a földrészeken sok nemzeti állam jött létre; ez lényegesen megváltoztatta a világ politikai szerkezetét, s közrejátszott abban, hogy az erőviszonyok az imperializmus rovására változtak meg. Majdnem teljesen megszűntek a régi gyarmatbirodalmak.

Afrika jövője és a béke ügye szempontjából nagy jelentősége van Afrika déli része, a gyarmati uralom egyik utolsó övezete felszabadításának. Angola, Mozambik, Portugál-Guinea, Zimbabwe, Namíbia és Dél-Afrika népeinek fegyveres harca súlyos csapásokat mér az imperializmus által támogatott fasiszta és fajüldöző rendszerekre, s új nagy győzelmek távlatát nyitja meg az afrikai forradalom előtt.

A világimperializmus ellen vívott harcban kiemelkedő szerepet játszik az arab felszabadító mozgalom. A Közel-Keleten és Afrikában kedvező hatást gyakorol az imperializmus és a neokolonializmus ellen harcoló egész mozgalomra. Az arab népeknek az imperializmus és az izraeli agresszió ellen vívott harca szerves része annak a világméretű közös harcnak, amelyet a szabadság és a szocializmus erői a nemzetközi imperializmus ellen vívnak.

E stratégiailag fontos és olajban gazdag térség népeinek fellendülő nemzeti felszabadító mozgalma és társadalmi haladása különösen nagy gyűlöletet kelt az imperialistákban és az olajmonopóliumok uraiban: intrikákat és összeesküvéseket szőnek, háborúkat robbantanak ki és más agresszív akciókat szerveznek e mozgalom ellen.

Az ilyen akciók visszaverése, az összeesküvések meghiúsítása és az összes vívmányok megóvása szempontjából különösen nagy jelentőségű a társadalmi-gazdasági változások elmélyítése, a haladó nemzeti frontok létezése, a demokratikus szabadságjogok biztosítása a nagy tömegek és a haladó nemzeti erők számára.

A felszabadult országokban fejlődik a társadalmi differenciálódás. Éleződik a konfliktus egyfelől a munkásosztály, a parasztság és más demokratikus erők, közöttük a kispolgárság hazafias érzelmű rétegei, másfelől az imperializmus, a belső reakciós erők és a nemzeti burzsoázia azon elemei között, amelyek mindinkább hajlandók megalkudni az imperializmussal.

Több fiatal államban megnövekedett a munkásosztály társadalmi szerepe és politikai aktivitása. Növekszik az ázsiai és afrikai országok fiatal proletariátusa, valamint a szocialista országok és a tőkésállamok munkásosztálya között fennálló internacionalista kapcsolatok jelentősége.

Nagy forradalmi lehetőségei vannak a dolgozó parasztságnak. A dolgozó parasztság tevékeny részt vesz az imperializmus ellen, a népek nemzeti felszabadításáért, a fiatal államok függetlenségének megszilárdításáért vívott harcban. A kommunisták

fokozzák a paraszttömegek körében végzett tevékenységüket, s terjesztik közöttük a proletár ideológiát.

Ázsia és Afrika független államainak többségében a politikai függetlenség, a szuverenitás megszilárdításának és védelmének feladata mellett a társadalmi fejlődés egyik központi problémájává vált a gazdasági elmaradottság leküzdése, a saját ipart is magában foglaló független nemzetgazdaság létrehozása és a nép életszínvonalának emelése. Ezeknek a problémáknak a megoldása feltételezi a mélyreható társadalmi-gazdasági átalakulást, demokratikus agrárreformok végrehajtását a dolgozó parasztság érdekében és részvételével, továbbá az idejétmúlt feudális és prefeudális viszonyok megsemmisítését, a külföldi monopóliumok túlsúlyának megszüntetését, a társadalmi és politikai élet, valamint az államapparátus gyökeres demokratizálását, a nemzeti kultúra újjászületését és haladó hagyományainak fejlesztését, a forradalmi pártok megerősítését, s ahol még nincsenek, ilyen pártok létrehozását. A szóban forgó államok társadalmi fejlődésének időszerű problémái jelenleg nemcsak az illető államok népei és a neokolonialisták között okoznak éles harcot, hanem belső társadalmi összeütközéseket is kiváltanak. Ázsia és Afrika független államai számára nagy jelentősége van a szocialista országokkal való baráti viszony és hatékony együttműködés megteremtésének.

Korunk forradalmi feltételeinek hatására a felszabadult országok haladó társadalmi fejlődésének sajátos formái jöttek létre, megnövekedett a forradalmi demokratikus erők szerepe. Néhány fiatal állam nem-kapitalista útra lépett, olyan útra, amely biztosítja a gyarmati múltból örökölt elmaradottság megszüntetésének és a szocialista fejlődésre való áttéréshez szükséges feltételek megteremtésének lehetőségét. A szocialista orientáció ezekben az országokban utat tör magának, leküzdi a nagy nehézségeket és kiállja a megpróbáltatásokat. Ezek az államok elszánt harcot folytatnak az imperializmus és a neokolonializmus ellen.

Azok az országok, amelyek kapitalista útra léptek, nem voltak képesek arra, hogy akár egyet is megoldjanak alapvető problémáik közül. Ezekben az országokban a belső reakció a nép növekvő elégedetlenségébe ütközve, az imperializmus támogatásával támadást indít a demokratikus szabadságjogok ellen, sok esetben pedig kegyetlenül elnyomja a tömegek demokratikus és hazafias mozgalmát. Konfliktusokat szít a nemzetiségi, etnikai, vallási, törzsi és nyelvi csoportok között, s ily módon ezen országok kivívott függetlenségét is veszélyezteti.

Az imperializmus különösen ellenséges magatartást tanúsít a haladó rendszerű országokkal szemben. Az imperialisták szeretnék letéríteni ezeket az országokat a maguk választotta útról, s megkísérlik, hogy szétzüllesszék politikai pártjaikat, saját befolyásuk alá rendeljék művelődési és kulturális intézményeiket, tömegtájékoztatási eszközeiket, megszervezik ottani ellenforradalmi ügynökhálózatukat és támogatják az államapparátus és a fegyveres erők reakciós elemeit. A kommunistaellenes előítéleteket arra próbálják felhasználni, hogy viszályt keltsenek a hazafiak között.

A nemzeti fejlődésből és a társadalmi haladásból eredő feladatok megoldásának, a neokolonialista mesterkedések hatékony visszautasításának útja a néptömegek mozgósítása, a proletariátus, a parasztság szerepének fokozása, a dolgozó ifjúság, a diákság, az értelmiség, a városi középrétegek, a hadseregbeli demokratikus körök, valamennyi hazafias haladó erő tömörítése. Ezért az összefogásért szállnak síkra a kommunista és munkáspártok.

A kommunisták védelmezik népeik szabadságát, nemzeti függetlenségét és szocialista jövőjét, ők a tudományos szocializmus eszméinek hordozói, a nemzeti felszabadító mozgalom élharcosai. E mozgalom érdekei, a közelmúltban felszabadult országokban élő népek társadalmi haladásának érdekei megkövetelik a kommunista pártok és a többi haladó és hazafias erő szoros együttműködését. A kommunizmussal szembeni ellenséges magatartás, a kommunisták üldözése árt a népek nemzeti és társadalmi felszabadulásáért vívott harcnak.

Latin-Amerika országainak többsége a múlt század elején kivívta állami függetlenségét. Összességüket tekintve, a kapitalista fejlődés meglehetősen hosszú útját járták be, kialakult s harcban növekszik és erősödik a nagy létszámú városi és falusi proletariátus, gyakorlatilag valamennyi országban működik kommunista párt. Latin-Amerika népei harcolnak közös elnyomójuk és kizsákmányolójuk, az amerikai imperializmus ellen, amely az egész kontinenst függő helyzetbe kényszerítette és stratégiai hátországának tekinti. E népek közül egyesek még a gyarmati uralom ellen harcolnak. Az igazi nemzeti szuverenitásért és gazdasági függetlenségért vívott harcuk összefonódik a tőkés kizsákmányolás, s főként a külföldi és helyi monopóliumok és a latifundiumok urai ellen vívott éles osztályharccal. Sok országban fennmaradtak a feudális csökevények, és nagy tömegekben élnek föld nélküli parasztok. Folyik a harc a demokratikus követelésekért és a zsarnoki diktatúrák ellen, amelyek rendkívül negatív tényezőt képviselnek a kontinens történelmi fejlődésében.

A kubai forradalom szétszakította az imperialista elnyomás láncát Latin-Amerikában, s itt az amerikai kontinens első szocialista államának megalakulására vezetett. Ez történelmi fordulat volt, s a forradalmi mozgalom új korszakát nyitotta meg. A világnak ebben a térségében harcos, demokratikus és imperialistaellenes mozgalmak, forradalmi folyamatok bontakoznak ki, amelyek utat nyitnak a szocializmus felé.

A proletariátus, a kommunista és munkáspártok mind fontosabb szerepet töltenek be Latin-Amerika imperialistaellenes mozgalmában. E mozgalom történelmi előnye és továbbfejlődésének garanciája a munkásosztály léte és tevékenysége. A nagy tömegek különböző formákban harcolnak gazdasági és politikai követeléseik teljesítéséért, forradalmi céljaik megvalósításáért. Az imperializmus és a belső reakció agresszivitása ellen küzdő népi mozgalom előrehalad Latin-Amerikában. Néhány országban felhasználja a fegyveres utat. A küzdelemben fokozódik a munkásosztály harckészsége, öntudatra ébred a parasztság, felkelnek a falusi tömegek. Így rakják le a munkás-paraszt szövetség alapjait.

A proletariátussal szövetségben lépnek fel a nép nagy tömegei, az egyetemi hallgatók, a haladó értelmiség, a városi lakosság középrétegeinek nagy létszámú csoportjai. Mind nagyobb erővé válik a közös tevékenység és a reakciós rendszerek ellen irányuló antiimperialista egység. A kizsákmányolás, a nagy tömegek nyomora és az imperialista iga ellen vívott harc fellendülése arra vezet, hogy a haladó törekvések a progresszív egyházi körökben is visszhangra találnak. Néhány ország fegyveres erőin belül hazafias és demokratikus irányzatok fejlődnek ki.

Az imperialistaellenes harc szempontjából elsőrangú fontossága van a szocialista rendszer, a munkásmozgalom és a nemzeti felszabadító mozgalom közötti szövetség erősítésének...

A békés egymás mellett élés politikája elősegíti a fejlődő országok gazdasági és társadalmi problémáinak kedvező megoldását.

A békés egymás mellett élés politikája nem mond ellent az elnyomott népek azon jogának, hogy a felszabadulásukért vívott harcban azt az utat válasszák, amelyet szükségesnek tartanak — akár a fegyveres, akár a nem fegyveres harc útját —, és semmiképpen sem jelenti a reakciós rendszerek támogatását. Hasonlóképpen kétségtelen: minden nép vitathatatlan joga, hogy fegyveresen védekezzék az imperialista agresszorok merényleteivel szemben, felhasználja más népek támogatását ehhez az igazságos ügyhöz. Ez a népek közös imperialistaellenes harcának szerves része.

A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása, Moszkva 1969. Kossuth Könyvkiadó 1969. 7—25. old.

Név- és tárgymutató

Mutatónk nem tartalmazza azokat a tárgyszavakat, amelyek a könyv tartalmánál fogva olyan sokszor fordulnak elő, hogy az adott oldalszámok sorolása szinte valamennyi oldalt felölelte volna. Ilyen, legtöbbször előforduló, és így alanti mutatónkban nem szereplő fogalmak egyebek között: *imperializmus, antiimperializmus, nemzeti felszabadító mozgalom, függetlenség, függetlenségi harc* stb. Az egyéb címszavak — elsősorban a kontinensek, régiók címszavai — után is többnyire csak a fontosabb előfordulási helyekre utalunk.

AÁSZ lásd Amerikai Államok Szervezete
Accra 36, 41, 138
Addisz Abeba 95, 176
adivaszi(k) 161
Afganisztán, afgán 132
Afrika, afrikai 12, 38—41, 68, 72, 76, 122, 138, 140, 148, 175, 177—180, 181—188, 202—215, 216—219, 229—236, 246—249, 346—348, 349—358, 386—388
afrikaaner 226, 227, 346
Afrikai Demokratikus Tömörülés, RDA 41, 126, 250
afrikai egység, Afrikai Egység Szervezete 94—97, 170, 174, 230, 247
„Afrikai Faji Köztársaság" 40
Afrikai Nemzeti Kongresszus, ANC 24, 35, 177—180, 221, 227
Afrikai Nemzeti Kongresszus Ifjúsági Ligája 177, 179
„afrikai szocializmus" 12, 13, 56, 64, 72, 234, 349
afro-amerikai 38, 39
Afroázsiai Szolidaritási Mozgalom 175
agrárkérdés, -program 23, 26, 37, 191—194
agrárreform lásd földreform
Ahidjo, A. 66, 72
Aidit, D. N. 5, 133—137
Aix-les-Bains 164—167
akali(k) 161
Algéria, algériai 10, 51, 80, 83, 84, 92, 107—109, 110—116, 144, 150, 151, 165, 166, 171, 173, 174—176, 179, 277, 279, 287, 329, 357
Algériai Kommunista Párt 110—116
(algériai) Mozgalom a Demokratikus Szabadság Kivívására 110
(algériai) Nemzeti Felszabadító Hadsereg 11, 113, 115
(algériai) Nemzeti Felszabadítási Front, FLN 76, 77, 107—109, 110—116, 145, 176
Algír 67, 92, 93, 113
Ali próféta 58
állam 206, 213, 247, 276, 292, 293, 304, 307, 336, 350, 352—354, 387
államcsíny 232, 233, 239, 243, 282, 303, 306, 341, 354, 372, 386
államkapitalizmus 37, 212, 354
államosítás, állami szektor 71, 133, 178, 276, 277, 279, 282, 283, 306, 307, 353, 356, 358
Allende, S. 5, 89, 243, 303, 306—311, 374—375
Alvarado, B. M. 89
Alvarado, V. 75
Amerikai Államok Szervezete, AÁSZ 156—158, 258
Amerikai Egyesült Államok, USA, amerikai 29, 37, 38, 44, 59, 63, 67, 87, 91, 96, 99, 103—106, 122, 125, 126, 147, 153, 154, 156, 157, 170, 178, 181, 189, 192, 201, 231, 232, 237, 239, 240, 242, 244, 257, 264—270, 274, 284, 302, 313, 315, 329—331, 341—345, 363, 368—372, 376—381, 388
Amerikai Egyesült Államok Kommunista Pártja 41

Amerikai Népi Forradalmi Szövetség l, APRA
Amin, I. D. 350
amsterdami kongresszus (1904) 16
anarchizmus, anarchista 80, 88, 260, 341
Andok 318
Andrade, M. de 295—299
Anglia, angol, brit, Nagy-Britannia 11, 12, 13, 14, 22, 31, 33, 34, 41, 44, 45, 51, 119, 129, 146, 160, 178, 188, 220, 222, 223, 227, 228, 231, 346, 362, 363, 366
Angola, angolai 87, 151, 202, 205, 287, 295—299, 379, 380, 386
Angola Felszabadításának Népi Mozgalma lásd MPLA
animizmus 60
antifasizmus 25, 44, 45
antifeudalizmus 49, 68, 73, 98, 117, 134, 136, 257, 334, 341, 351
antikapitalizmus 30, 33, 57, 85, 86, 117, 144, 352, 355, 369, 386
antikommunizmus 37, 50, 59, 66, 67, 81, 97, 144, 177, 179, 193, 195, 220, 261, 277, 308, 329—331, 344, 350, 385
Antillák 123
apartheid (lásd még: faji diszkrimináció) 93, 177, 180, 227, 346
Appalache 366
APRA, Amerikai Népi Forradalmi Szövetség, aprizmus 24, 37, 38
arab(ok) 41—44, 52, 94, 112, 163, 170, 174, 271, 275—280, 284—286, 378
arab egység 41—44, 93—95, 170, 174, 281, 324—328
arab—izraeli háborúk 145, 271, 278, 279, 281, 324
Arab Szocialista Unió, ASZU 77, 357
„arab szocializmus" 69, 277, 278
Aranypart 90, 127, 181, 184
Araya őrnagy 375
Argentína, argentin 84, 300, 370, 373, 377, 381
Arismendi, R. 80, 86, 89, 243—245, 368—373
arushai nyilatkozat 77, 246—249, 357
Asóka 132
asszimiláció, asimilado 295, 297, 329
asszociáció 329
ASZU lásd Arab Szocialista Unió
ateizmus 59, 61
átmenet a szocializmusba 12, 16, 18, 19, 24, 79, 135, 175, 281—283, 309, 368
Ausztrália 258
Ausztria 92
Autentikus Liberális Párt lásd (kolumbiai) Autentikus Liberális Párt
Awami Liga lásd (bangladesi) Awami Liga
Azikiwe, N. 72
ázsiai termelési mód 13, 352
Baath-párt 43, 77
bagdadi paktum 91, 278
Bagdas, Kh. 271—274, 275, 281
Bakari, D. 126
Balafrej, A. 168
balanté(k) 205, 289, 298
baloldaliság, baloldali elhajlás 22, 23, 85, 88, 89, 104, 190, 282, 312—316, 333, 336, 341, 342
Banda, H. 350
bandungi konferencia 10, 90—93, 127—128, 129
Banglades 338—340
(bangladesi) Awami Liga 338
Bao Daj 330
Batista, Z. 376
Baudoin király 140, 141
Bedie, K. 72
békés egymás mellett élés, enyhülés 60, 91, 92, 127—128, 129, 132, 388
Belgium, belga 44, 140, 142, 148, 296
Belgrád 92, 378
Ben Barka, M. 5, 51, 76, 77, 94, 163—173, 174—176
Ben Bella, A. 113, 175, 277
bengál(ok) 52, 338
berlini konferencia (1884—1885) 148
Bernstein, E. 16
Bhave, V. 71
bhoodan mozgalom 71
Biafra 52
Bihar 52
Bissau-Guinea, bissau-guineai 80, 82, 87, 202—215, 216—219, 287—289, 297—299, 358, 379, 380, 386
blanquizmus 86, 316
Bloemfontein 227
Blum, L. 72
Bogotá 319
Boé 217
Bokassa, J. B. 350
Bolívar, S. 25, 258
Bolívia, bolíviai 83, 84, 156, 237, 241, 245, 258, 306, 370, 372, 373, 379, 380
Bombay 33
Bouabid, A. 168
brafadá(k) 289
bráhmán 34
Brazília, brazil 199—201, 241, 258, 312—316, 379
Brazil Kommunista Párt 312—316
Brazil Munkáspárt 201
Brezsnyev, L. I. 99, 244
brit lásd Anglia
(brit) Nemzetközösség 227
Brüsszel 40

„buddhista szocializmus" 70
buddhizmus 59, 60, 90, 132
Buenos Aires 300
Bulganyin, N. A. 129, 131
Bumedien, H. 113
Bunting, S.-P. 23
Burgiba, H. 66, 376
Burma, burmai 36, 44, 45, 52, 127
Burmai Szocialista Program Pártja 77
búr(ok) 227, 228
Burundi 52
burzsoá, burzsoázia 11, 16, 18, 20, 26, 27, 29, 44, 47—48, 64, 68, 83, 99, 113, 124, 126, 135, 136, 145, 167, 193, 197, 207—210, 234, 261, 263, 276, 277, 281—283, 308, 309, 327, 332, 342, 346, 353, 354, 357, 362, 364, 370
busman(ok) 221, 222

Cabral, A. 5, 82, 83, 97, 202—215, 216—219, 229, 287—289, 358, 379
Cabral, V. 82
Camara, H. 61, 63
Cambaluc 123
Cardenas, L. 29
Carranza, V. 29—30
Castro, F. 10, 67, 80, 93, 97, 148, 156, 214, 216, 310, 358, 368, 376—381
Castro, J. de 199—201
Cauca 192
CELAM lásd Latin-amerikai Püspöki Tanács
Celle-Saint-Cloud 165
Césaire, A. 39, 54, 122—126, 253
Ceylon lásd Sri Lanka
Chaliand, G. 216
Chardin, T. de 54
Chiclayo 317
Chile, chilei 25, 63, 67, 84, 156, 243, 257, 262, 303—305, 306—311, 368, 370—372, 374—375, 377, 381
Chilei Kommunista Párt 257, 260, 261, 303, 309
(chilei) Népi Egység 50, 83, 89, 257, 262, 303—305, 306—308
Chilei Szocialista Párt 257, 303, 309
Churchill, W. 178
CIA 344
cionizmus 94, 284—286, 324, 325, 363
Cochin 332
Commonwealth lásd (brit) Nemzetközösség
Conakry 202
consciencisme lásd konszenszizmus
containment 331
Córdoba 60, 300
Cortez, H. 123
Corvalán, L. 5, 88, 89, 257—263, 303
Costa Rica 258, 370
Curzo 123
Csang Kaj-sek 90, 179
Csauri Csaura 31
Csou En-laj 127

Dahomey 233
Dakar 45
Darul Islam 59
David, E. 16
Debray, R. 85, 306—311
de Gaulle, Ch. 45, 54, 141, 231
„dekolonizációs elmélet" 22
Dél-afrikai Kommunista Párt 22, 23, 220—228, 346—348, 349
Dél-afrikai Köztársaság, dél-afrikai 23, 35, 90, 177—180, 220—228, 248, 346—348, 350, 358, 363, 379, 380, 386
(dél)-Afrikai Nemzeti Kongresszus lásd Afrikai Nemzeti Kongresszus
(dél-afrikai) Nemzeti Párt 227
Dél-Jemen lásd Jemeni NDK
Dél-Korea, dél-koreai 90, 238
Dél-Vietnam, dél-vietnami 59, 79, 81, 258, 266, 329—331, 380
Dél-vietnami Ideiglenes Forradalmi Kormány (DIFK) 380
Desztur Párt lásd (tunéziai) Desztur Párt
„desztur szocializmus" 70, 277
dialektika, dialektikus materializmus 63, 80, 181, 186, 188, 208, 244, 327
Diem lásd Ngo Dinh Diem
Dien Bien Phu 10, 103, 107, 111, 149, 150
Dimitrov, G. 25
Diop, Ch. A. 55
Diop, M. 52
Disznó-öböl lásd Playa Girón
Dominika, dominikai 258, 373, 379
Du Bois, W. E. B. 40
Dulles, J. F. 91, 170
Dühring, E. 147
dzsainizmus 90

Ecuador 370
egalitarianizmus 181, 187
egyéni terror, terror 85, 88, 114, 164, 243, 261, 313, 316, 341
Egyesült Államok lásd Amerikai Egyesült Államok
Egyesült Arab Köztársaság 117 — 121, 233, 278
Egyesült Nemzetek Szervezete lásd ENSZ
egyház 11, 29, 60—64, 196, 336, 342, 344, 370, 388
Egyiptom, Egyiptomi Arab Köztársaság 42, 44, 75, 117—121, 145, 231, 276, 324, 351, 356, 357

(egyiptomi) Szabad Tisztek Szervezete 118
egységmozgalmak, egységtörekvések (lásd még: afrikai egység, arab egység, pán-... stb.) 93—97, 138, 170, 171
együtt nem működés elve lásd engedetlenségi mozgalom
éhínség 199—201, 311, 319, 323, 338, 385
Eisenhower-doktrína 231, 278
Ejad, A. 284—286
Elefántcsontpart 71, 72, 96, 126, 147, 150, 350
el nem kötelezettség 90—93, 376, 377
Elvhű Konzervatív Párt lásd (kolumbiai) Elvhű Konzervatív Párt
Emberi Jogok Deklarációja 142, 247
engedetlenségi mozgalom 32
Engels, F. 12—17, 19, 147, 316, 358
ENSZ, Egyesült Nemzetek Szervezete 45, 89, 108, 128, 135, 140, 156, 199, 226, 238, 247, 290, 380
ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete lásd FAO
enyhülés lásd békés egymás mellett élés
érinthetetlenek 34
erőszak, fegyveres erőszak 31, 79—90, 95, 98, 105, 110—116, 144—152, 164, 165, 177, 190, 195, 197, 201, 213, 226, 257, 269, 295, 300—302, 314, 342, 348, 374
erőszakmentesség 31—36, 71, 146, 177—180
értelmiség 44, 64, 65, 77, 87, 137, 144, 146, 194, 255, 279, 281, 283, 295, 297, 304, 314, 327, 331, 342, 355, 370, 387, 388
Európa 122—126, 152—155, 179, 210
Evian 107

faji diszkrimináció (lásd még: apartheid) 34, 39, 44, 55, 65, 92, 108, 114, 122—126, 154, 178, 212, 224, 226, 227, 230, 248, 253—255, 284—286, 350, 358, 364, 377, 379, 386
Falkland-szigetek 381
Fanon, F. 39, 55, 65, 80, 141, 144—155, 271, 299
FAO 199
Faruk király 118—120
fasizmus, fasiszta 25, 45, 68, 69, 90, 122, 124, 223, 230, 243, 257, 263, 290, 303, 306, 314, 375, 378, 386
Fatah, el- 284—286
fegyveres erők lásd hadsereg
fegyveres erőszak lásd erőszak, egyéni terror
fegyveres harc, fegyveres út 60—64, 79—87, 107—109, 110—116, 189—194, 195—198, 213—215, 216—219, 238—242, 265—270, 290, 298, 310, 315, 348, 376, 386, 388, 389
fegyveres mag, gerillafészek, „foco" 84, 85, 86, 89, 310, 341
Fekete-Afrika 38—41, 52—55, 64, 81, 87, 95—97, 123, 166, 177—180
„fekete egyház" 40
Fekete Hatalom 346
Fekete Tudat 346, 347
Felső-Volta 233
Ferrara, M. 243
Ferry, J. 11
feudalizmus, feudális termelési mód 12, 30, 31, 33, 49, 61, 70, 111, 133, 134, 169, 172, 201, 221, 222, 236, 247—249, 265, 266, 268, 273, 277, 279, 282, 293, 334, 335, 338, 342, 343, 352, 353, 360, 381, 387, 388
Fischer, A. 5, 220—228
finánctőke 17, 207, 353, 369
foco lásd fegyveres mag
Ford, H. 361, 362
forradalmi demokraták, demokratikus 10, 69, 74, 76—79, 99, 133, 134, 163, 346, 350—358, 369, 387
forradalom 15, 18, 19, 30, 63, 108, 117, 158, 163, 165, 166, 173, 182, 183, 191, 193, 194, 195, 203, 204, 210, 212—214, 223, 226, 229, 233, 234, 237—239, 243—245, 254, 257—259, 261, 264, 269—270, 273, 275, 277, 279, 281, 283, 287—289, 293, 295, 299, 303, 305, 309, 312, 315, 317, 325, 332, 333, 335, 337, 339, 341—345, 347, 348, 356, 358, 369—372, 377, 381
forradalom feltételei, forradalmi helyzet 83, 88, 115, 210, 243, 245, 259, 262, 313, 387
földreform 30, 49, 104, 160, 173, 178, 189, 192—194, 201, 272, 273, 275, 276, 303, 306, 317—323, 343, 387
földbirtok(os) 13, 15, 26, 29, 45, 68, 71, 74, 120, 134, 193, 194, 201, 209, 244, 276, 283, 287, 300, 303, 321, 323, 332, 333, 344, 369, 381
francia forradalom 135, 152, 223
Francia Kommunista Párt 21, 103, 122, 126
Francia Közösség 54, 141, 149, 150, 231
Franciaország, francia 10, 11, 41, 44, 65, 92, 103—106, 107—109, 110—116, 122, 124, 147—149, 166, 174, 222, 231, 239, 250, 265, 266, 268, 329—331
Francia Szocialista Párt 145
Francia Szudán 357
Francia Unió 104
FRELIMO, Mozambik Felszabadítási Frontja 82, 87, 290—294
Fuad szultán 119
fulá(k) 253, 289
Fülöp-szigetek 45, 258, 341—345
Fülöp-szigetek Kommunista Pártja 341—345

Gabon 148
Gaitán, J. E. 197
Gandhi, I. 332, 334
Gandhi, M. K., „gandhizmus" 10, 22, 30, 31—36, 38, 49, 51, 56, 57, 59, 71, 129, 131, 180, 332
Garvey, M. A. 40
genfi egyezmények (1954, 1962) 103, 265, 268
gerilla, gerillaháború 45, 60, 79, 84, 85, 87, 110, 111, 115, 147, 156, 188—194, 195—198, 210—215, 216—219, 237—242, 243, 245, 258, 259, 287, 291, 306, 313, 373, 376
Ghána, ghánai 90, 95, 96, 127, 138, 181—188, 233, 353, 357, 358
(ghánai) Népi Konvenció Párt 77, 184, 357
Ghos, A. K. 36, 138, 159—162
Glaoui, El- 166
Gomez, A. 189—192
gotong-rojong 48
Goulart, J. B. M. 201
Görögország 367
Guantánamo 379
Guatemala, guatemalai 83, 241, 258, 372
Guatemalai Munkapárt 89
Guevara, E. Che 5, 83, 85, 89, 156—158, 237—242, 245, 306, 310
Guinea, guineai 96, 126, 138, 141, 148, 149, 202, 205, 241, 250—252, 256, 350, 351, 357
Guinea Demokrata Pártja 77, 250
Guinea és a Zöld-foki-szigetek Afrikai Függetlenségi Pártja lásd PAIGC
gyarmatosítás, kolonializmus 11—25, 57, 108, 122—126, 139, 144—152, 165, 173, 182—186, 202, 208, 209, 211, 213, 217, 254, 266, 268, 275, 277—279, 288—289, 290, 292, 293, 295, 296, 329, 356, 363, 376, 377, 379, 381, 385, 387, 388
gyarmatrendszer bomlása 10, 14, 103, 182, 230, 369, 378

háború 13, 15, 42, 84, 93, 103—106, 112, 130, 147, 148, 174—176, 190, 226, 237—242, 258, 264, 265, 267, 284, 292, 297, 310, 329, 348, 354, 378—380, 386
hadsereg, fegyveres erők 74, 84, 87, 103—106, 117—121, 158, 167, 190, 201, 208, 212, 216, 234, 235, 239, 258, 290—294, 342, 355, 373, 375, 387, 388
Harlem 366
Harmadik Internacionálé lásd Internacionálé, harmadik
„harmadik út" 369
„három népi elv" 30, 31
Havanna 163, 202, 216, 237, 358
Hejkál, M. H. 278
hidegháború 90, 91, 92, 129, 170
hindu, hinduizmus 59, 60, 90, 125, 159
Hirosima 200, 239
Hitler, A. 69, 122, 124, 178, 224, 227, 350
Hollandia, holland 23, 44, 46, 48, 133, 135, 227
Honduras 258
Ho Si Minh 10, 21, 103—106, 149, 264
Houphouet-Boigny, F. 96, 126, 150, 350
Hruscsov, N. Sz. 129, 131
Huila 192
Hurszi, al- 43
Husszein király 324
hűbéri... lásd feudalizmus

ibó(k) 52
Ibrahim, A. 168
I. C. I. 362
idegen tőke 68, 74, 86, 134, 160, 182, 275, 276, 283, 342—344, 349, 353, 354, 362, 363, 366, 374
immobilizmus 243, 244
India, indiai 12, 13, 20, 22, 25, 31—35, 36, 45, 51, 52, 70, 71, 73, 127, 129—132, 138, 159—162, 332—337, 338, 340
Indiai Kommunista Párt 22, 45, 159—162, 332—337
Indiai Kommunista Párt (marxista) 332, 335, 336
Indiai Kommunista Párt (marxista—leninista) 333
Indiai Nemzeti Kongresszus (Kongresszus Párt) 32, 45, 49, 129, 160—162, 332—336
indián(ok) 24, 37, 57, 123, 125, 194, 260, 300
indo-amerikanizmus 36—38, 58
Indokína, indokínai 36, 44, 45, 82, 83, 84, 103—106, 107, 123, 149, 239, 264, 329, 378
Indokínai Kommunista Párt 103
Indonézia, indonéziai 23, 36, 41, 44, 46, 48, 52, 67, 75, 127, 133—137, 179
(indonéziai) Nemzeti Párt 49
Indonézia Kommunista Pártja 22, 46, 48, 133—137
Ingenieros, J. 24
Internacionálé, második 16—18
Internacionálé, harmadik, Kommunista 17—25, 35, 103, 272, 273
internacionalizmus 18, 241, 245, 274, 346, 386
Irak, iraki 52
Írország, írek 14
Isztiklal Párt lásd (marokkói) Isztiklal Párt
iszlám, muzulmán, mohamedán 41, 42, 51, 58—59, 69, 90, 108, 125, 159, 161, 162, 181, 182, 278, 286, 336, 341, 344
„iszlám szocializmus" 58—59, 70, 277
Izrael, izraeli 44, 90, 94, 271, 281, 284, 324, 378, 380, 386

Japán, japán 7, 9, 44, 127, 133, 136, 238, 239, 265—267, 341, 343, 360, 363
Jata, A. (Yata) 229—236
Jáva 23, 46
Jemeni NDK (Dél-Jemen) 94, 381
jobboldaliság, jobboldali elhajlás 23, 104, 333, 337
Johannesburg 227
„jóléti állam" 72, 160, 360
Jordánia, jordán 44, 94, 324

kabil(ok) 43
Kadhafi, M. al- 376
Kairó 66, 170
Kambodzsa, kambodzsai 79, 104, 266, 268, 380
Kamel, M. 88, 281—283
kapitalizmus, kapitalista termelési mód 12, 15, 16, 19, 24, 33, 37, 61, 70, 71, 79, 90, 135, 137, 144, 147, 148, 152, 160, 178, 182, 207, 208, 212, 214, 221—224, 232, 243, 246—249, 250, 251, 258, 273, 275, 278, 282, 301, 302, 332, 334, 349, 351—356, 360—367, 369, 377, 378, 385, 387, 388
karen(ek) 52
Kasmír 49
Kaszavubu, J. 140
kaszt 34, 36, 52, 138, 159—162
katolikus, katolicizmus 29, 34, 60—64, 66, 195, 197—198
katonai paktumok 91, 92, 170, 278, 385
katonaság lásd hadsereg
Kautsky, K. 16, 17
Keita, M. 78, 126, 357
Keleti Dolgozók Kommunista Egyeteme 23
Keleti Népek I. (bakui) kongresszusa 19
Kennedy, J. F. 156
Kenya, kenyai 66, 72, 146, 350
Kenyatta, J. 41, 65
Kerala 49, 161
keresztény, kereszténység 90, 123, 124, 182, 195—198, 285—286, 295, 301, 344
Kerettörvény (Loi Cadre) 149
Khartoum 359
Kholi, L. al- 95, 284—286, 324—328
Kína, kínai 30, 31, 84, 89, 123, 125, 127, 179, 238, 287, 331, 338, 341
Kínai Kommunista Párt 21, 22, 30, 31, 67, 88, 133, 312, 315, 333, 376
King, M. L. 35
kiokó(k) 296
Kipling, R. 11
kispolgárság, kispolgári 26, 50, 68, 70, 77, 84, 87—89, 97, 117, 136, 137, 164, 212—214, 257—263, 275—280, 283, 288, 315, 316, 333, 335, 349—352, 355, 356, 370, 386
kisszi(k) 253
koanamá(k) 205
Kol, Van 16, 17
kolonializmus lásd gyarmatosítás
Kolumbia, kolumbiai 61, 83, 85, 189—194, 195—198, 241, 258, 317—323, 370
Kolumbiai Kommunista Párt 189, 190, 198
(kolumbiai) Autentikus Liberális Párt 197, 320
(kolumbiai) Elvhű Konzervatív Párt 197, 320
Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erők 189—192, 198
(kolumbiai) Nemzeti Felszabadítási Hadsereg 197—198
(kolumbiai) Nemzeti Front 197
(kolumbiai) Országos Parasztszövetség 321
kommunalizmus 36, 52, 159—162, 338, 339
Kommunista Internacionálé lásd Internacionálé, harmadik
kommunizmus, kommunista pártok, mozgalom 20, 24, 25, 44, 45, 67, 84, 89, 97, 98, 99, 133, 136, 152, 163, 177—180, 190, 206, 220—228, 231, 244, 251, 257, 259, 260, 262, 263, 271, 273, 274, 276, 290, 312, 316, 327, 328, 330, 352, 372, 373, 385—389
komprádor burzsoázia 135, 169, 172, 209, 265, 266, 354, 358
konformizmus 260
konfucianizmus 90, 331
Kongó Állam 296
Kongói Dolgozók Pártja 77, 350
Kongói Népi Köztársaság 357, 381
Kongó (Zaire) lásd Zaire
Kongresszus Párt lásd Afrikai Nemzeti Kongresszus, Indiai Nemzeti Kongresszus
konszenszizmus 181, 188
konzervativizmus 34, 243, 244
Kordillerák 190, 192
Korea, koreai 238, 258, 380
Koreai NDK 90, 380
korrupció 108, 161, 331, 354
Kotane, M. 179
közbülső rétegek, „középosztály" 20, 87, 145, 161, 259, 304, 337, 344, 355, 369, 370, 387, 388
Közel-Kelet 44, 89, 170, 263, 271—274, 379, 380, 386
Közép-afrikai Államszövetség 90
Közép-afrikai Köztársaság 233, 350
Krisztus 195, 196
Krüger, S. J. P. 228
kszatriják 34
Kuba 9, 60, 80, 83, 96, 156, 158, 202, 203, 205, 239, 242, 245, 257, 258, 260, 261, 263, 278, 358, 368—371, 381, 388
Kubai Kommunista Párt 156, 258, 376
Ku Klux Klan 40

kultúra 19, 123, 124, 138, 194, 233, 255, 289, 295—299, 302, 329—331, 345, 347, 356, 387
Kuomintang 21, 30, 31
kurd(ok) 43, 52
Kuusinen, O. V. 22, 24
külföldi tőke lásd idegen tőke
Ky lásd Nguyen Cao Ky

Lakhdar, L. 88, 275—280
lao loum 268
Laosz, laoszi 79, 81, 104, 239, 241, 264—270, 380
Laoszi Forradalmi Párt 265, 267—269
Laoszi Hazafias Front, Neo Lao Hakszat 264, 265, 269
Laso-terv 192
Latin-Amerika 25, 29, 36—38, 60—64, 83—87, 88, 89, 96, 156—158, 195, 238, 243, 257—263, 306, 310, 312, 317—323, 368—373, 376, 388
Latin-amerikai Püspöki Tanács 62
Le Duan 50, 84
Lenin, V. I. 14, 16, 17—21, 26, 28, 30, 31, 35, 73, 79, 81, 87, 88, 91, 97, 111, 115, 232, 259, 272—274, 307, 309, 313, 353, 355, 358, 370
Libanon, libanoni 44, 256
Líbia, líbiai 171, 351
Lipót II. király 140
Lisszabon 40, 202
Loi Cadre lásd Kerettörvény
Lok Sabha 129
London 41
Londoño, J. 317—323
Lon Nol 380
Luang Prabang 267
Lumumba, P. E. 5, 140—143, 379
Lusaka 378
Luthuli, A. 35
luzitán monarchia 296
Lyautey, L. H. G. 329

Madagaszkár, malgas 123, 124, 150, 329
Madiun 46
Madzsub, R. Al- 277, 278
Maghreb 165, 170, 171, 175, 176, 229
Maké 216
makondé(k) 205
Makram, E. 42
Malájföld, Malaysia 36, 48, 179
Malawi 90, 350
Malek, Abdel- 43
Mali 96, 126, 357
malinké(k), mandingó(k) 253, 289
Manchester 33, 40, 41
Mandela, N. R. 5, 76, 177—180, 220
mandingo lásd malinké
maoizmus 67, 88, 341, 376
marhaenizmus 90
Mariátegui, J. C. 10, 24
Marighella, C. 313
Marks, J. 179
Marokkó, marokkói 51, 72, 107, 108, 110, 114, 115, 150, 163—173, 174—176, 229, 231, 329
Marokkói Felszabadulás és Szocializmus Pártja 229
(marokkói) Isztiklal Párt 43, 163—173
Marokkói Kommunista Párt 229
Marokkói Nemzeti Felszabadítási Mozgalom 166
(marokkói) Népi Erők Nemzeti Szövetsége 163—173, 174—176
Marquetalia 85, 189—191, 192—194
Marrakes 166
Martí, J. 25
Martinique 144
Marton I. 39
Marx, K. 7, 12—17, 19, 61, 260, 353, 358
marxizmus, marxisták 9, 24, 28, 41, 54, 57, 61, 62, 63, 67, 73, 77, 79—81, 97, 156, 163, 180, 181, 220—228, 232, 237, 260, 262, 271, 273, 275, 277, 281, 290, 307, 313, 315, 316, 327, 328, 343, 346, 347, 351, 352, 358, 373, 376
Mary Knoll 330
masjavarah 56
második Internacionálé lásd Internacionálé, második
Máté apostol 196
materializmus 181, 182, 188, 278
mau-mau 146
M'ba, L. 148
Mboya, T. 66, 350
Medellin 62
Mexikó, mexikói 28—30, 123
mexikói forradalom (1917) 26, 28—30, 37
mizó(k) 52
Mobutu, S. S. 350
Mohamed 58
Mohamed V. szultán 164, 165
mohamedán lásd iszlám
Mollet, G. 145
Mondlane, E. 5, 83, 290—294
Moneda-palota 374
Mongólia 90
monopóliumok, monopoltőke 17, 88, 147, 157, 160, 178, 207, 230, 232, 263, 282, 303, 306, 307, 313, 333—335, 342, 343, 345, 353, 369, 387, 388
Moramanga 150

Moszadik, M. 148
Moszkva 111, 151
moszkvai tanácskozások (kommunista és munkáspártok)
1957 98, 385
1960 78, 98, 351, 385
1969 79, 89, 99, 385—389
Mozambik 52, 80, 82, 87, 205, 290—294, 297—299, 379, 380, 386
Mozambik Felszabadítási Frontja lásd FRELIMO
MPLA, Angola Felszabadításának Népi Mozgalma 87
mufakat 56
munkanélküliség 134, 157, 164, 193, 201, 208, 224, 301, 311, 319, 349, 364
munkásosztály, proletariátus 16, 28, 27, 28, 52, 64, 65, 68, 77, 82, 83, 84, 87, 88, 94, 114, 122, 126, 133, 134, 136, 137, 144, 145, 153, 161, 164, 165, 194, 201, 208—211, 217, 235, 242, 248, 257—263, 272, 273, 276, 277, 279, 281—283, 288, 304, 309, 313, 333—337, 341—343, 346, 355, 364, 365, 369—371, 368—388
munkásmozgalom 19, 31, 35, 97, 99, 237, 282, 333, 372, 388
munkás-paraszt szövetség 24, 260, 271, 273, 334, 335, 343, 388
Murambi, J. 67
muzulmán lásd iszlám
Muzulmán Liga 161
Muzulmán Testvérek 58—59

nacionalizmus, nacionalisták 10, 18, 20, 23, 28, 30, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 46—53, 55, 64, 68, 73—76, 82, 94, 97, 99, 144—146, 148, 150, 164, 177—180, 212, 220, 245, 261, 272, 274, 277, 339, 346, 385
nácizmus lásd fasizmus
nagá(k) 52
Nagaszaki 200, 239
Nagib, M. 118
Nagy-Britannia lásd Anglia
Nagy-Britannia Kommunista Pártja 21
Namíbia 380, 386
Napóleon 147
narodnyikok 30, 65
NASAKOM 48
Nasszer, G. A. 59, 65, 77, 117—121, 180, 280, 357
NATO 92, 380
negatív akció 183, 184
négritude 38—39, 53—55, 122, 253—256
Nehru, Dzs. 70, 71, 73, 91, 127, 129—132, 160, 180, 332
német 151, 224, 263
nem-kapitalista út 24, 65, 67, 69, 77, 78, 79, 99, 233, 246, 250—252, 326, 349—358, 359, 385, 387
nem proletár szocializmusok 70, 73—79, 246—249, 257—263
nemzet, nemzeti állam, nemzeti kérdés 21, 23, 27, 30, 48—53, 95, 118, 125, 209—211, 258, 269, 273, 282, 288, 290—294, 295, 298, 299, 329—331, 346, 347, 359, 360, 368, 372, 385, 386
nemzet, elnyomó és elnyomott 14, 18, 28, 51, 66, 347
nemzeti burzsoázia 20, 22, 28, 32, 37, 49, 66, 68, 73, 75, 76, 98, 99, 119, 135, 136, 146, 158, 167, 194, 209, 214, 260, 261, 276, 282, 333—337, 342, 353—358, 386
nemzeti demokratikus állam 78—79, 99, 226, 334, 351
nemzeti demokratikus forradalom 24, 35, 78, 163, 194, 225, 333—336, 341—345, 354
nemzeti egység 28, 46, 48—50, 59, 82, 92, 104, 120, 133—136, 159, 160, 162, 211, 225, 234, 275, 281, 283, 324, 326, 328, 341
Nemzeti Felszabadítási Front lásd (algériai) Nemzeti Felszabadítási Front
Nemzeti Felszabadítási Hadsereg lásd (kolumbiai) Nemzeti Felszabadítási Hadsereg
Nemzeti Párt lásd (dél-afrikai) Nemzeti Párt, (indonéziai) Nemzeti Párt
nemzetiség 19, 34, 52, 126, 159, 264—269, 387
nemzetköziség lásd internacionalizmus
Nemzetközi Valuta Alap 157
Nemzetközösség lásd (brit) Nemzetközösség
a Nemzet Lándzsája lásd Umkhonto we Sizwe
„nemzet-osztály" 212
nemzetség 15, 222, 268
neokolonializmus 52, 53, 54, 67, 76, 93, 94, 96, 97, 140, 149, 167—170, 174, 175, 181, 184, 185, 187, 208—214, 229—236, 254, 255, 264—267, 331, 335, 337, 343, 349—351, 377, 379, 380, 385—387
Neo Lao Hakszat lásd Laoszi Hazafias Front
Népi Egység lásd (chilei) Népi Egység
Népi Erők Nemzeti Szövetsége lásd (marokkói) Népi Erők Nemzeti Szövetsége
„népi kapitalizmus" 69
Népi Konvenció Párt lásd (ghánai) Népi Konvenció Párt
New York 40, 290
Nguyen Ai Quoc 103
Nguyen Cao Ky 330
Ngo Dinh Diem 330
Nguyen Duc Dan 329—331
Nguyen Van Thieu 330
Niger 126

Nigéria, nigériai 52, 70, 72, 147, 233
Nimeri, D. M. 350
Nippon Enterprises 362
Nixon, R. 91
Nkrumah, K. 41, 57, 77, 78, 95, 138, 180, 181—188, 352, 353, 357, 358
Nzula, A. 179
Nyerere, J. 56, 57, 65, 74, 77, 246, 352, 355, 359—367
nyersanyagok 157, 182, 200, 224, 306, 364
Nyugat-Irián 48, 135

OAS (Algéria) 112
Obregón, A. 29
O'Higgins, B. 258
októberi forradalom 19, 26, 30, 135, 230, 244, 263, 271, 274, 378
Olasz Kommunista Párt 243
opportunizmus 16, 88, 316, 333, 337, 358
Orange Szabad Állam 227
Ores 113
Oroszország 16, 19, 31
oroszországi 1905-ös forradalom 26
osztály, -harc, -ellentét 28, 34, 35, 47, 61, 62, 65, 66, 78, 99, 159, 178, 190, 204—209, 211, 212, 229, 234, 236, 238, 242, 247, 257, 260, 266, 276—279, 301, 307, 309, 332—336, 342, 343, 349—358, 365, 369—371
osztálybéke 64—66, 81
Otabela, M. 72
oszmán birodalom 41
ökonomizmus 333
ősközösség, ősi társadalmi formák, ősi hagyományok 13, 33, 34, 36, 55—58, 64, 69, 77, 129, 159, 181, 182, 221, 246, 275, 293, 359—361, 364
Öt Elv lásd Pancsa Sila

pacifizmus 145, 226, 232
Page, W. H. 125
PAIGC, Guinea és a Zöld-foki-szigetek Afrikai Függetlenségi Pártja 87, 202—215, 216—219, 358
Pakisztán 51, 127, 338
Pál apostol 195, 196
Palesztina 43, 90, 94, 284—286, 324, 328, 378
pánafrikanizmus 39—41, 42, 95, 181
Panama 370, 379, 380
pánamerikanizmus 37, 96
pánarab(izmus) 41—44
Pancsa Sila 90, 98, 127, 129—132
Pandzsáb 161
pápai enciklikák 11, 61
Paraguay 258
parasztság 26, 27, 28, 29, 49, 64, 65, 68, 77, 82, 84, 111, 115, 133—137, 144, 149, 161—165, 189—194, 208, 211, 212, 234, 235, 238, 248, 260, 271—274, 275, 279, 283, 287—289, 291, 294, 300, 304, 313, 317—323, 333, 335, 337, 343, 355—357, 386—388
Párizs 38, 40, 144, 148, 163
párizsi megállapodások (1973) 380
parlamentarizmus 162, 184, 269, 337, 373
partikularizmus 51, 52, 81, 290
partizán, partizánharc lásd gerilla
partizánfészek lásd fegyveres mag
Patio de Cemento 195
Peking 123, 369
Pentagon 344
Peru, perui 24, 37, 75, 83, 317, 368, 370, 377
Perui Kommunista Párt 75
Pétain, Ph. 45
Pholsena, Qu. 268
Phong Hien 329—331
Pinochet, U. A. 303
Pizarro, F. 123
Platón 55
Playa Girón 239, 378
polgári demokratikus 21, 28, 29, 30, 34, 36, 41, 74, 80, 135, 137, 201, 261, 273, 274, 307, 336
polgári engedetlenségi mozgalom lásd engedetlenségi mozgalom
Polo, Marco 123
Portugália, portugál 83, 202, 210, 217, 218, 287—289, 290—294, 295, 296, 363, 378—381
pozitív akció 183, 184, 186, 187
pozitív semlegesség 92
Prado, J. del 75
Pretoria 220
proletárdiktatúra 135, 225, 261
proletariátus lásd munkásosztály
„proletár nemzetek" 66—67
provincializmus 36, 159, 160
puccs lásd államcsíny
Puerto Rico 379, 381
Punta del Este 156

Quindio 318

rabszolgaság, ókori 12, 13
rabszolgaság, rabszolgakereskedelem 39, 40, 140, 254, 296, 299
rabszolgatársadalom, -rendszer 221, 222, 296, 297
Rahman, M. 5, 338—340
rasszizmus lásd faji diszkrimináció
RDA lásd Afrikai Demokratikus Tömörülés
Rebelo, J. 298

Recabarren, E. L. 24
Recife 61, 62
reformizmus 16, 22, 25, 108, 145, 147, 148, 162, 172, 277, 279, 310, 333, 335, 372
revizionizmus 159, 162
Rhodesia lásd Zimbabwe
Rivonia-per 177, 220
Robben Island 225
Roj, M. N. 20, 22, 35
roll back 331
Róma 118
Roosevelt, F. D. 178

Saigon 330, 331
Saint-Simon 72
sajtó 114, 145, 338—340
San Martin, J. de 258
Santos, M. dos 52—53, 82
São Paulo 313, 314
São Tomé 299
Sarekat Islam 22
Sarekat Rakjah 22
Sartre, J.-P. 39
Schneider, R. Ch. 375
SEATO 91, 127
segély 210, 267, 385
semlegesség 91, 92, 170
Senghor, L. S. 12, 13, 53, 55, 57, 58, 64, 72, 253, 350, 352
Sétif 150
Sigmund, P. E. 69
siita 58
sintoizmus 90
sovinizmus 16, 274, 346
Spanyolország, spanyol 112, 147, 258, 345, 367
Sri Lanka 52, 127
stuttgarti kongresszus (1907) 16
Sucre, A. J. de 258
Sukarno, A. 48, 56, 57, 59, 75, 90, 91, 133
Svédország 92
Szabadság Charta 178, 226, 347
Szabad Tisztek Szervezete lásd (egyiptomi) Szabad Tisztek Szervezete
szakszervezet, szindikalizmus 71, 112, 138, 148, 234, 276, 281, 335, 341, 357, 365, 369
szatyagraha 32
Szaúd-Arábia 127
szektarianizmus, szektásság (lásd még: baloldaliság) 260, 261, 333, 336
szekularizmus 336, 339
Széles Front lásd (uruguayi) Széles Front
Szenegál 65, 350
Szent Tamás 196
szeparatizmus 48, 138, 161
szikhizmus 90
szindikalizmus lásd szakszervezet
szingaléz 52
szipoj felkelés 13
Szíria, szír 44, 231, 256, 276
Szíriai Kommunista Párt 271
szociáldemokrácia 17, 54, 65, 111
„szocialista gyarmatpolitika" 16, 17
szocialista országok, tábor 111, 113, 144, 206, 223, 230, 263, 273, 276, 331, 333, 351, 356, 367, 369, 377, 379, 385, 387
szocializmus, szocialista 15, 61, 63, 68—79, 99, 135, 136, 152, 160, 163, 174, 178, 181, 187, 188, 205—207, 212, 221, 223, 225, 226, 230, 234, 235, 239, 246—249, 250, 251, 257, 260, 262, 272, 274, 276, 281, 282, 303, 307, 325—328, 331, 336, 339, 346, 350—352, 355, 356, 358, 359—367, 376, 377, 385, 387
„szocializmusok" 56, 57, 58, 68—73, 79, 81, 90, 246, 275—278, 332, 336, 350
Szomália 350, 358, 381
szovjethatalom, tanácshatalom 20, 23, 223, 261, 307
Szovjetunió, szovjet 30, 31, 45, 49, 67, 90, 91, 97, 117, 129, 131, 132, 178, 238, 239, 263, 273, 274, 326, 340, 367, 369, 376—381
Szovjetunió Kommunista Pártja 98, 131
„Szövetség a Haladásért" 96, 156—158
Sztálin, J. V. 22, 299
szubjektivizmus 112, 261, 343
„szubjektív szocializmus" 30, 70
Szudán 52, 90, 127, 350, 359, 360, 362
Szudáni Kommunista Párt 350
Szudáni Szocialista Unió 359
Szudáni Unió 357
szudrák 34
Szuez 145
Szumátra 48
Szummam 112
Szun Jat-Szen 30—31, 35
szuszu(k) 253
szvaradzs 31

Tajvan 90
tamil(ok) 52
tanácshatalom lásd szovjethatalom
Tanganyikai Afrikai Nemzeti Unió (TANU) 77, 246—249, 357, 359
Tanzánia 74, 246—249, 350, 356,357, 359—367, 380
Tavares, A. 312—316
telepesek 145, 212, 287
téocalli 123
termelési eszközök, mód, erők 15, 69, 204—206, 209, 222, 224, 225, 247, 248, 250, 251, 275, 307, 353, 354, 361, 365
terror lásd egyéni terror

tervezés, tervgazdálkodás 86, 161, 225
Thaiföld 258, 266, 267
Thieu lásd Nguyen Van Thieu
Thu Duc 331
Tilak, B. G. 32, 35
Tíz Elv 90—93, 127—128
Tolima 192
Torre, Haya de la 24, 37—38, 57
Torres, C. R. 5, 60—61, 63, 88, 195—198, 300
Torres, J. J. 75
Touré, Sékou 55, 65, 77, 126, 141, 250—252, 253—256, 352, 355, 381
Tőkei F. 13
tőkefelhalmozás 147, 208
tőkekivitel 17, 157, 385
tőkés, termelési mód lásd kapitalizmus, burzsoá
Törökország, török 127, 367
törzs 52, 82, 138—139, 142, 211, 212, 222, 234, 253, 268, 279, 288, 289, 290—293, 296, 299, 364, 387
tradicionális, tradíciók lásd ősi...
Trang Hung Dao 330
Transvaal 228
Tran Thiem Khiem 330
tribalizmus lásd törzs
trikontinentális értekezlet (Havanna 1966) 163, 202, 216, 237, 358
trockisták 21, 260
Truman, H. S. 125
Trung nővérek 330
Tschume, A. 77—78, 349—358
Tucumán 60, 300—302
Tunézia 107, 108, 110, 114, 115, 165, 171, 276, 277
(tunéziai) Desztur Párt 43, 277
Tupamaros 86

Ufkir, M. 163
ujamaa 74, 246
„új ázsiai rend" 44
Új-Delhi 127
Új Erő Front lásd (venezuelai) Új Erő Front
Új-Zéland 258
ultrabalos lásd baloldali elhajlás
Umkhonto we Sizwe, a Nemzet Lándzsája 177—180
ummah 58
urdu(k) 161
Uruguay 83, 84, 156, 243—245, 373, 379
Uruguayi Kommunista Párt 86, 243—245, 368
(uruguayi) Széles Front 50, 89, 370
USA lásd Amerikai Egyesült Államok
Uttar Pradesh 52

vajszják 34
vallás 32, 34, 36, 42, 43, 44, 51, 54, 58—64, 132, 138, 148, 159, 195—198, 212, 278, 286, 289, 293, 296, 320, 331, 336, 356, 364, 387
Valle 192
varna 34
Varsói Szerződés 92
Vatikán 60
Venezuela 241, 258
(venezuelai) Új Erő Front 370
Vieira, G. 189
Vientiane 267
Vietnam, vietnami 80, 82, 83, 84, 103—106, 114, 115, 124, 126, 149, 172, 213, 214, 232, 233, 237—242, 257, 264, 265, 268, 274, 329—331, 378
Vietnami Demokratikus Köztársaság 9, 50, 103—106, 127, 331, 380
Vietnami Dolgozók Pártja 50, 84, 103—106
világháború, első 26, 35, 38, 41, 329
világháború, második 37, 38, 44, 129, 164, 179, 189, 195, 230, 237, 243, 244, 282, 327, 377
Villa, Pancho 28, 29
violencia (korszakai, Kolumbia) 189, 190, 195, 197, 318, 320
voluntarizmus 316
Vongvicsit, Ph. 81, 264—270
Wafd Párt 42, 43, 49
Wallace-Johnson, I. T. A. 41
Walls Food Products 362
Wardi, A. al- 58
Washington 330, 331, 381
Williams, H. S. 40
Wilson, Th. W. 125

Yata, A. lásd Jata, A.

Zaire (Kongó) 52, 140—143, 147, 149, 213, 231, 233, 296, 350
zakjat 59
Zambia 90, 351, 380
Zanzibár 360
Zapata, E. 28, 29
Zöld-foki-szigetek 299, 379, 380
Zimbabwe (Rhodesia) 90, 213, 248, 363, 379, 380, 386
zoroasztianizmus 90
zsidóság 43, 224, 284—286

TARTALOM

9 BEVEZETŐ

11 A FEJLŐDŐ ORSZÁGOK POLITIKAI ESZMEVILÁGA

12 A GYARMATI KÉRDÉSSEL KAPCSOLATOS MARXISTA—LENINISTA ÁLLÁSPONT KIALAKULÁSA

12 *Marx és Engels főbb elemzései*

16 *A marxista álláspont revíziójának első kísérletei*

17 *Lenin megállapításai és vitái a Kommunista Internacionáléban*

21 *A Kommunista Internacionálé néhány állásfoglalása Lenin halála után*

25 ESZMEI ÁRAMLATOK A GYARMATOK FELSZABADÍTÁSÁÉRT A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ELŐTT VÍVOTT HARCOKBAN

25 *A főbb osztályok és rétegek — az eszmék hordozói*

28 *A polgári demokratikus forradalom példája: Mexikó*

30 *Ázsia nagy polgári demokratikus forradalmára: Szun Jat-szen*

31 *India: Gandhi politikai eszméi*

35 *Gandhi eszméinek politikai hatása*

36 *Az indo-amerikanizmus elmélete*

38 *A négritude*

39 *A pánafrikanizmus*

41 *A pánarab gondolat*

44 A FÜGGETLENSÉGI TÖREKVÉSEK GYŐZELME ÉS A POLITIKAI ESZMEÁRAMLATOK

44 *A második világháború hatása a nemzeti mozgalmakra*

46 *A nacionalizmus kettős jellegéről*

48 *Kettős jelleg és nemzeti egységtörekvések*

51 *Reakciós nacionalizmus: más nemzetek elleni és partikuláris nacionalizmusok*

53 *Az afrikai „néger" sajátosságok mítoszának felélesztése*

55 *Az ősi társadalmi formák idealizálása*

58 *Vallási ideológia és nemzeti mozgalmak. Az iszlám vallás*

60 *Vallási ideológia és nemzeti mozgalmak. A katolicizmus Latin-Amerikában*

64 *A társadalmi szerkezet eltorzítása és az osztálybéke elméletei*

66 *A „proletár nemzetek" elmélete és az antikommunizmus*

68 *A szocialista jelző sokféle használatáról*

70 *Burzsoá „szocialista" elméletek*

73 *A nem proletár szocializmusok; forradalmi nacionalisták*

76 *A nem proletár szocializmusok; forradalmi demokratikus irányzatok*

79 *A forradalmi erőszak kérdése — és a portugál afrikai gyarmati mozgalmak válasza*

83 *Latin-Amerika: forradalmi ideológiák, ideológia nélküli forradalmárok*

87 *Kispolgári radikalizmus és tudományos világnézet*

90 *A Tíz Elvtől az antiimperialista el nem kötelezettségig*

93 *Az egységtörekvések többféle jellegéről*

97 *A nemzeti felszabadítási harcok — a világforradalmi folyamat részei*

101 TANULMÁNYOK, BESZÉDEK ÉS HATÁROZATOK

103 Ho Si Minh / A FRANCIÁKON ARATOTT GYŐZELEM UTÁN AZ AMERIKAI IMPERIALIZMUS VÁLT NÉPÜNK FŐ ELLENSÉGÉVÉ *(Részletek a Vietnami Dolgozók Pártja Központi Bizottságának konferenciáján mondott beszámolóból, 1954)*

107 MINDEN TÁRSADALMI RÉTEGGEL EGYÜTT A NEMZETI FÜGGETLENSÉGÉRT *(Az algériai Nemzeti Felszabadítási Front kiáltványa, kis rövidítéssel, 1954)*

110 Basir Hadzs Ali / AZ ALGÉRIAI FELSZABADÍTÓ HARC NÉHÁNY TANULSÁGA *(Részletek a „Béke és Szocializmus" c. folyóiratban megjelent cikkből)*

117 Gamal Abdel Nasszer / SZEREPÜNKET A TÖRTÉNELEM JELÖLTE KI *(Részletek „A forradalom filozófiája" c. könyvből, 1954)*

122 Aimé Césaire / A GYARMATOSÍTÁS: A MODERN VILÁG ÖSSZEOMLÁSÁNAK ELŐKÉSZÍTŐJE *(Részletek az „Értekezés a kolonializmusról" c. könyvből, 1955)*

127 A GYARMATI RENDSZER MINDENFÉLE MEGNYILATKOZÁSÁBAN BŰN *(Részletek a bandungi értekezlet nyilatkozatából, 1955)*

129 Dzsavaharlal Nehru / MINDENKIVEL EGYÜTTMŰKÖDÜNK A BÉKÉÉRT, A BIZTONSÁGÉRT ÉS AZ EMBERI HALADÁSÉRT *(Részletek két beszédből, 1955)*

133 Dipa Nusantara Aidit / AZ ANTIIMPERIALISTA FRONT ALAPJA A MUNKÁSOK ÉS PARASZTOK ANTIFEUDÁLIS FRONTJA *(Részletek az „Indonézia társadalma és az indonéz forradalom. Az indonéz forradalom alapvető kérdései" c. műből, 1957)*

138 A TÖRZSI SZEMLÉLET ÉS A VALLÁSI SZEPARATIZMUS AZ IMPERIALIZMUST SZOLGÁLJA! *(Az Összafrikai Népi Konferencia accrai határozatából, 1958)*

140 Patrice Lumumba / HARC NÉLKÜL SOHASEM SZÜNTETHETTÜK VOLNA MEG A RABSZOLGASÁGOT! *(Beszéd Kongó függetlensége kikiáltásának napján, kis rövidítéssel, 1960)*

144 Frantz Fanon / A FÖLD RABJAI *(Két részlet)*

156 Ernesto Che Guevara / EGY NAPON A NÉPTÖMEGEK MAGUKHOZ RAGADJÁK A POLITIKAI HATALMAT *(Részlet az Amerikai Államok Szervezete Amerika-közi Gazdasági és Szociális Tanácsa Punta del Este-i ülésén elmondott beszédből, 1961)*

159 Adzsoj Kumar Ghos / A KASZTSZELLEM ÉS A KOMMUNALIZMUS ELLEN, A NEMZETI EGYSÉGÉRT! *(Részlet az Indiai Kommunista Párt VI. kongresszusán elmondott beszámolóból, 1961)*

163 Mehdi Ben Barka / MINDEN EGYSÉG ÉS KOMPROMISSZUM ELŐFELTÉTELE, HOGY TISZTÁZOTTAK LEGYENEK A FORRADALMI CÉLOK *(Részletek a „Forradalmi útválasztás Marokkóban" c. tanulmányból, 1962)*

174 NEM KERÜLHETÜNK FEGYVERES KONFLIKTUSBA A TESTVÉRNÉPPEL! *(A marokkói Népi Erők Nemzeti Szövetsége nevében Mehdi Ben Barka által közzétett felhívás, 1963)*

177 Nelson R. Mandela / HITVALLÁSOM AZ AFRIKAI NACIONALIZMUS: SZABADSÁG AZ AFRIKAIAK SZÁMÁRA SAJÁT ORSZÁGUKBAN! *(Részlet a dél-afrikai Rivonia-perben az utolsó szó jogán elmondott beszédből, 1964)*

181 Kwame Nkrumah / AZ AFRIKAI TUDAT ÉS A TÖMEGEK POZITÍV AKCIÓJA *(Részletek a „Konszenszizmus — a dekolonizálás és fejlődés filozófiája és ideológiája, különös tekintettel az afrikai forradalomra" c. könyvből, 1964)*

189 ERŐSZAKKAL ELZÁRTÁK ELŐLÜNK AZ ALKOTMÁNYOS UTAT! *(1. Részletek Alberto Gomez: „A kolumbiai forradalmi fegyveres erők és fejlődésük perspektívái" c. cikkből. 2. A marquetaliai partizánok agrárprogramja)*

195 Camilo R. Torres / A FORRADALOM NEMCSAK MEGENGEDHETŐ, HANEM KIFEJEZETTEN KÖTELEZŐ IS A KERESZTÉNYEK SZÁMÁRA *(Két felhívás, 1. Üzenet a keresztényekhez, 1965. 2. A kolumbiai néphez, a hegyekből, 1966)*

199 Josué de Castro / AZ ÉHSÉG A TÁRSADALMI EGYENLŐTLENSÉG KÖVETKEZMÉNYE *(Részlet a szerzőnek „Az éhező Brazília" c. könyve magyar kiadásához írt utószavából, 1965)*

202 Amilcar Cabral / A NEMZETI FELSZABADÍTÁS: A TERMELŐERŐK FELSZABADÍTÁSA AZ IDEGEN URALOM ALÓL *(A havannai trikontinentális szolidaritási értekezleten elmondott beszéd, kis rövidítéssel, 1966)*

216 Amilcar Cabral / HA AZ EGYIK EMBER FEGYVERT VISEL, S A MÁSIK SZERSZÁMOT FOG, A SZERSZÁMOS EMBER A FONTOSABB! *(Beszéd [Bissau-] Guinea északi felszabadított területén, 1966)*

220 Abram Fischer / EL KELL UTASÍTANI AZ ERKÖLCSTELEN TÖRVÉNYEK ELISMERÉSÉT *(Részletek a dél-afrikai Pretoria Legfelsőbb Bírósága előtt elmondott beszédből, 1966)*

229 Ali Jata / AZ ÚJRAGYARMATOSÍTÁS AFRIKÁBAN *(Két részlet az „Újragyarmatosítás Afrikában" c. cikkből, 1967)*

237 Ernesto Che Guevara / ARRA KELL KÉNYSZERÍTENI AZ IMPERIALIZMUST, HOGY MEGOSSZA ERŐIT *(Részletek az Afrika, Ázsia és Latin-Amerika Népeinek Szolidaritási Szervezetéhez intézett üzenetből, 1967)*

243 Rodney Arismendi / NEMCSAK A KALANDORSÁG VESZÉLYE ÁLL FENN, HANEM A KONZERVATIVIZMUSÉ, AZ IMMOBILIZMUSÉ IS *(Részlet a „Latin-Amerikában forradalom előtti helyzet van" c. interjúból, 1967)*

246 EGYENLŐEN ÉS EGYÜTT *(Részletek az arushai nyilatkozatból, 1967)*

250 Sékou Touré: A NEM-KAPITALISTA ÚT A TELJES ÉS IGAZI DEMOKRÁCIÁHOZ VEZETŐ ÚT *(Részlet „A guineai forradalom és az antiimperialista harc" c. cikkből, 1967)*

253 Sékou Touré / A NÉGRITUDE AZ IMPERIALIZMUS ELMÉLETI IGAZOLÁSA *(Részlet az „Afrika és a forradalom" c. tanulmánysorozatból)*

257 Luis Corvalán / A HALADÁS FŐ FELTÉTELE A PROLETÁR ÉS A KISPOLGÁRI FORRADALMÁROK KÖZÖTTI KÖLCSÖNÖS MEGÉRTÉS *(Részletek „A forradalmi antiimperialista erők szövetsége Latin-Amerikában" c. cikkből, 1967)*

264 Fumi Vongvicsit / LAOSZ HARCA AZ AMERIKAI NEOKOLONIALIZMUS ELLEN *(Két részlet a „Laosz és a laoszi nép győzelmes harca az amerikai neokolonializmus ellen" c. könyvből, 1968)*

271 Khaled Bagdas / HA A PARASZTSÁGOT EGYNEMŰ TÖMEGNEK TEKINTJÜK, ÁTENGEDJÜK IRÁNYÍTÁSÁT *(Részlet „A szíriai nemzeti felszabadító mozgalom problémái" c. cikkből, 1968)*

275 Lafif Lakhdar: EGY FORRADALOM, AMELYET A KISPOLGÁRSÁG VEZET *(Röviditve, 1968)*

281 Michel Kamel / A POLGÁRSÁG TÁRSADALMI HELYZETÉNÉL FOGVA NEM MARADHAT FÜGGETLEN VAGY SZILÁRD *(Részlet „A nemzeti szövetség fogalma" c. tanulmányból, 1969)*

284 Abu Ejad / DEMOKRATIKUS, FAJÜLDÖZÉSELLENES TÁRSADALMAT AKARUNK PALESZTINÁBAN *(Részlet Abu Ejad, a palesztin El-Fatah mozgalom egyik vezetője és Lutfi al-Kholi, az egyiptomi „Al-Talia" c. marxista folyóirat főszerkesztője közötti beszélgetésből, 1969)*

287 Amilcar Cabral / HOGYAN MOZGÓSÍTOTTUK A PARASZTSÁGOT, AMELY HARCUNK FŐ TÖMEGEREJE, DE NEM A FŐ FORRADALMI ERŐ *(Részlet a „Guinea: a fegyverek hatalma" c. cikkből, 1969)*

290 Eduardo Mondlane / A PÁRT ÉS A HADSEREG NEMZETET FORMÁLÓ, ÚJ TÍPUSÚ HATALMAT TEREMTŐ ERŐ *(Részletek a „Harc Mozambikért" c. könyvből, 1969)*

295 Mario de Andrade / A KULTURÁLIS ÖNTUDATRA ÉBREDÉS SZÜKSÉGSZERŰEN A POLITIKÁBA TORKOLLIK *(Részletek a „Gyarmatosítás, kultúra, forradalom" címmel a „Tricontinental" c. lapnak adott interjúból, 1969)*

300 MERT ERŐSZAK A KORAI HALÁL...! *(Részlet a córdobai [Argentína] Katolikus Egyetem diákcsoportjának Tucumán megyei szociológiai felméréséből, 1969)*

303 BELESZÓLÁSI JOGOT A NÉPNEK A HATALMI SZERVEK DÖNTÉSEIBE! *(Részletek a chilei Népi Egység programjából, 1969)*

306 Salvador Allende / Az ő játékszabályaik szerint játszottunk *(Részletek Régis Debray „Beszélgetések Allendével" c. könyvéből, 1971)*

312 Assis Tavares / Az ultrabaloldaliak nem értik meg, hogy a történelem alakítói a néptömegek *(Részletek „A »baloldaliság« betegsége Brazíliában" c. cikkből, 1971)*

317 Jair Londoño / A földreformhoz nem lehet a földesúrtól engedélyt kérni *(Egy kolumbiai paraszt felszólalása a földreformmal és telepítéssel foglalkozó latin-amerikai szemináriumon, 1971)*

324 Lutfi al-Kholi / Az egység a leghatalmasabb arab védelmi és támadó fegyver lehet *(Az „Al-Talia" c. egyiptomi marxista lap „Nemcsak a szenvedés élteti az arab embert" c. vezércikke, 1971)*

329 Nguyen Duc Dan, Phong Hien és H. N. / A dél-vietnami bábrezsim „nemzeti" és antikommunista jelszavai az amerikai politikát szolgálják *(Részletek az „Ideológiai és kulturális tevékenység" c. tanulmányból, 1971)*

332 Forradalmi tömegmozgalmat, nem a választási urna körüli puszta csatározásokat! *(Részletek az Indiai Kommunista Párt IX. kongresszusának politikai beszámolójából, 1971)*

338 Mudzsibur Rahman / Csak az éljen a függetlenség jogával, aki kész kötelességeket is vállalni *(Részletek a bangladesi Újságíró Szövetség évi közgyűlésén tartott felszólalásból, 1972)*

341 A nemzeti demokratikus forradalom a néptömegek forradalma *(A Fülöp-szigetek Kommunista Pártja V. kongresszusának határozatából, 1973)*

346 A nyílt, törvényes tevékenység egymaga nem vezethet a szabadsághoz *(Részlet a Dél-afrikai Kommunista Párt Központi Bizottsága „A kulcs: az egység" c. nyilatkozatából, 1972)*

349 Albert Tshume / A nem-kapitalista út az éles osztályharc útja *(A „Nem-kapitalista út Afrikában. Problémák és perspektívák" c. cikk, kis rövidítéssel, 1973)*

359 Julius K. Nyerere / A szocializmus az egyedüli ésszerű választás *(Az „Ésszerű választás" címmel a Szudáni Szocialista Unió központjában, Khartoumban, Nyerere távollétében felolvasott előadás, 1973)*

368 Rodney Arismendi / A gazdasági, szociális és politikai ellentétek a végsőkig éleződtek Latin-Amerikában *(A „Fontos változások" c. cikk, kis rövidítéssel, 1973)*

374 Salvador Allende / Sem bűn, sem erőszak nem állíthatja meg a társadalmi folyamatokat *(Allende utolsó beszéde az ostromlott Moneda-palotában, 1973)*

376 Fidel Castro / Ha nem volna Szovjetunió, nem lehetne vége a kolonializmusnak *(Felszólalás az el nem kötelezett országok algíri értekezletén, kis rövidítéssel, 1973)*

383 FÜGGELÉK

385 Az imperializmus elleni harc feladatai a jelenlegi szakaszban, s a kommunista és munkáspártok, az összes antiimperialista erők akcióegysége *(Elfogadta a kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása. Részletek, 1969)*

391 NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
A borító, a kötésterv és a tipográfia Rudas László munkája
Műszaki vezető: Szécsi Andor
A szedést 1975. IV. 19-én kezdték meg
Megjelent 1976. II. 27-én, 5000 példányban
Terjedelme 35,7 (A/5) ív